

Національна академія наук України
Інститут історії України
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
Центральний державний архів громадських об'єднань України
Державний архів м. Києва
Галузевий державний архів Служби безпеки України

**КУРЕНІВСЬКА ТРАГЕДІЯ
13 БЕРЕЗНЯ 1961 Р. У КИЄВІ:
ПРИЧИНУ, ОБСТАВИНУ, НАСЛІДКУ
ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ**

Київ – 2012

Куренівська трагедія 13 березня 1961 р. у Києві: причини, обставини, наслідки. Документи і матеріали / Редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.), Г.В. Боряк, В.М. Даниленко (кер. кол. упоряд.) та ін. – К.: Інститут історії України НАН України, 2012. – 548 с.

Збірник містить документи і матеріали, що розкривають причини, обставини та наслідки трагічних подій 13 березня 1961 року в Києві, відомих як Куренівська трагедія. Висвітлюються події в день руйнування гідровідвалів Бабиного яру та їх масштаб, реакція населення на аварію, заходи органів виконавчої влади з ліквідації наслідків та будівництва нових укріплень у районі Бабиного яру. Друкуються унікальні фотодокументи аварійної ділянки та руйнувань житлового масиву Подільського району м. Київ. Більшість документів і матеріалів вводяться до наукового обігу вперше.

Редакційна колегія:

В.А. Смолій (голова), *Г.В. Боряк*, *В.М. Даниленко* (заступник голови),
С.А. Кокін, *В.О. Крупина* (відповідальний секретар),
В.І. Купченко, *В.С. Лозицький*, *Н.В. Маковська*

Упорядники:

В.М. Даниленко (керівник), *В.О. Крупина*, *М.К. Смольницька*, *Н.М. Хоменко*

Набір підготувала *І.В. Безлюдна*

Науково-допоміжна робота: *Н.Ф. Васильєва*

Виявлення і копіювання документів:

Л.В. Батрак, *С.А. Васенко*, *С.Л. Геращенко*, *Н.В. Григорчук*,
О.В. Лисаківський, *О.А. Лошицький*, *Ж.І. Серга*, *Г.В. Смірнов*, *І.О. Ткачук*

Затверджено до друку Вченою радою Інституту історії України НАН України
(протокол № 2 від 28 лютого 2012 р.)

ISBN 978-966-02-6392-5

- © Інститут історії України НАН України, 2012
- © Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, 2012
- © Центральний державний архів громадських об'єднань України, 2012
- © Державний архів м. Києва, 2012
- © Галузевий державний архів Служби безпеки України, 2012

ЗМІСТ

Куренівська трагедія 13 березня 1961 р. у Києві: мовою документів, очима свідків	5
Документи і матеріали	23
Фотодокументи	397
Графічні матеріали	457
Науково-довідковий апарат	467
Коментарі	469
Показчик географічних назв	484
Показчик імен	486
Список установ, організацій, підприємств	492
Матеріали до бібліографії	506
Перелік документів і матеріалів	514
Перелік фотодокументів	527
Перелік графічних матеріалів	540
Перелік умовних скорочень	541
Аннотация	546
Annotation	547

КУРЕНІВСЬКА
ТРАГЕДІЯ
13 БЕРЕЗНЯ 1961 р.
У КИЄВІ:

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ, ОЧИМА СВІДКІВ

За час свого існування людство здійснило величезний прогрес у соціальному, економічному, господарському, культурному розвитку. Ці досягнення дозволили нам підніматися над природою, освоювати космос, підкорювати гори, сягати дна морів і океанів, стати суб'єктом планети Земля. Однак ці успіхи не повинні вводити в оману, – як і раніше людина залишається об'єктом планети Земля, беззахисною перед природними катаклізмами. Що вже й говорити про аварії техногенного характеру, коли створені людиною механізми, пристрої, споруди у результаті аварії нищать все живе. Саме так і трапилося в Україні у Києві у Бабиному яру, коли спроба перетворення його на корисну площу обернулася загибеллю людей.

Попри ті чи інші плани облаштування Бабиного яру у першій половині ХХ століття, він зберігав свої обриси¹. Проекти з будівництва доріг тут реалізовані не були. У 1950 р. постало питання звільнення кар'єрів Петровських цегельних заводів № 1 і № 2 від невикористаних земляних порід. Розглядалися два варіанти – скидання їх у заплаву р. Дніпро та складування у від'ярки Бабиного яру. Останній являв собою рівчак довжиною 2,5 км й глибиною від 10 до 50 м. З огляду на економічну вигідність, більшу технологічну доступність Міністерство промисловості будівельних матеріалів УРСР схилилося до другого варіанту. Свою роль зіграв і фактор часу, який змушував виробників зважати на прискорення виконання планів. У ході обговорення цього питання в міністерстві наголошувалося на необхідності узгодити рішення з Київською міською радою депутатів трудящих. У 1950 р. міська влада підтримала пропозицію замивати перший і другий від'ярки, що дозволяло позбутися яру глибиною десятки метрів і при цьому налагодити зручне транспортне сполучення між Куренівкою і Лук'янівкою. В аргументах як однієї, так і іншої сторони фігурують виключно прагматичні розрахунки господарсько-економічного характеру, наявне відверте ігнорування пам'яті сотень тисяч осіб, замордованих тут під час війни.

Як могло статися так, що місце, де знайшли свій останній пристанок близько 100 тис. жертв, почали заливати піськово-земляною масою? Довгий час на трагедію Бабиного яру 1941–1943 рр. було накладене табу, що, вочевидь, пов'язано з переліком страчених тут категорій населення. Пояснень потребував незручний факт розстрілу тут підпільників, комуністів, військово-полонених, ставлячи під сумнів успішність комуністичного руху опору, підважуючи самовідданість червоноармійців під час відступу. Про українських націоналістів згадувати не можна було. Наявність серед жертв майже 700 оунівців спростовувала твердження про нікчемність націоналістичного

¹ Детальніше див.: Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. / Общественный комитет по увековечению памяти жертв Бабьего Яра и др. – К.: Внешторгиздат, 2004. Кн. 1: Историческая топография. Хронология событий / сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович; редсовет: Д. Табачник (председатель) и др.; вступ. статьи С. Глузман, Ж. Ковба, В. Нахманович. – 2004. – С.66–73.

підпілля в столиці радянської України, його угодовський характер. Доля ромів і душевнохворих виявилася усім байдужою². Водночас, як указує В.Нахманович, «Сукупні масштаби Голокосту перетворили його [Бабин яр – упорядн.] на одну з найбільших (на думку євреїв та західного світу – взагалі унікальну) трагедій ХХ ст. та всієї історії людства. А відтак він вимагав посиленої фіксації в пам'яті не лише його жертв і свідків, а й багатьох поколінь нащадків, у тому числі за допомогою меморіалізації місць трагедії та перетворення найбільш визначних із них на загальні символи»³. Очевидно тому, що у Радянському Союзі спостерігалася протилежна ситуація: офіційний дискурс волів не помічати особливо трагічну символіку цього місця. Політика вибіркової історичної пам'яті вилучила Бабин яр із пантеону офіційних жертвних місць, що виглядало дуже дивно з огляду на добру задокументованість злочину та його локалізацію практично у центрі української столиці. Причину такого парадоксу В.Нахманович вбачає у характері культивованої у СРСР ієрархії жертвовності: «Визнання винятковості трагедії євреїв під час війни порушувало тезу про те, що нацистський терор був спрямований передовсім проти слов'янських народів, які й зазнали наймасштабніших втрат. Жертви мали бути розподілені “справедливо” між усіма “братніми народами Радянського Союзу” відповідно до їхньої частки у складі населення»⁴. Трагедія Бабиного яру періоду окупації піддажувала офіційну версію жертвовності війни.

У 1952 р. виконавчий комітет Київської міської ради депутатів трудящих дозволив заповнювати пульпою* і третій від'ярок. У другій половині 1950-х рр. об'єми транспортованої пульпи в Бабин яр коливалися у межах кількох сотень кубічних метрів щорічно. Яр заповнювався піськово-земляною масою, лінія його рельєфу вирівнювалася. Виконавцем зазначених робіт Київське відділення тресту «Союзгідромеханізація» обрало Київське спеціалізоване управління № 610.

Процедура намиву Бабиного яру мала наступний вигляд. З кар'єрів Петровських цегельних заводів пульпа перекачувалася в яр по трубах довжиною 1,5–2,8 км. Технологія робіт передбачала вісім годин намиву яру, вісім годин – відстоювання води і стільки ж часу на її відкачування. Для відведення технологічної води у р. Сирець на намитих ділянках було збудовано водовідводні колодязі. Замив відрогів Бабиного яру проводився небездо-

---

² Див.: Нахманович В.Р. Бабин Яр. Історія. Сучасність. Майбутнє?.. (роздуми до 70-річчя київської масакри 29-30 вересня 1941 р.) // Український історичний журнал. – 2011. – №6. – С.117.

³ Там само. – С.109.

⁴ Нахманович В. Голокост як наукова і світоглядна проблема. Погляд з України // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси. – Книга друга. – К.: Наукова думка, 2011. – С.808.

* Пульпа – технічна рідина, яка у зваженому стані містить тверді часточки мінеральної сировини, ґрунту і гірської породи.

ганно. Зокрема, лист начальника спецінспекції Подільського району м. Києва Глушченка начальнику Київського відділення Гідромеханізації Б. Цепенюку та директору заводууправління Петровських цегельних заводів Брацило від 11 лютого 1957 р. констатував порушення технологічних вимог у частині водовідведення, перманентний «аварійний стан» канами Бабиного яру, причому висловлені зауваження через чотири роки стали фатальними: «Канава заливається і вода разом з піском виходить з берегів і затоплює прилеглі території підприємств і організацій».

Наступного року ситуація довкола Бабиного яру розглядалася київською міською владою знову з огляду на потребу остаточного облаштування території. Зважаючи на поступове заповнення пульпою трьох відрогів і необхідність узгодження остаточних параметрів робіт виконавчий комітет Київської міської ради депутатів трудящих конкретизував виробничі завдання. Встановлювалися чіткі відмітки для заповнення яру пульпою на позначці 158–166 м. Окрему увагу виконком звернув на відведення поверхневих вод з верхів'їв Бабиного яру, зобов'язавши інститут «Київпроект» невідкладно скласти необхідну технічну документацію.

Фатальним для мешканців та працівників мікрорайону Куренівка Подільського району Києва став ранок понеділка 13 березня 1961 р., коли бл. 650 тис. кубометрів наливної маси – відходів цегельних заводів – подібно лавині зійшли з Бабиного яру на житловий масив, виробничі приміщення і трамвайне депо ім. Красіна. Передані очевидцями подробиці приголомшують блискавичністю сходження пульпи та безпорадністю тих, хто в той трагічний ранок опинився у смертельній зоні: восьми-десятиметрова лавина зі швидкістю 3–5 м/с за півгодини накрила площу понад 30 га, безперешкодно руйнуючи на своєму шляху житлові споруди, виробничі приміщення, транспортні засоби, змітаючи людей.

Того ж дня перший секретар ЦК КПУ П. Шелест у своєму щоденнику занотував: «Поїхав на місце катастрофи. Картина жахлива. Все залито водою, мулом, піском на 2,5–3 метри. Люди рятуються на дахах будинків, деревах»⁵. Як описувала обстановку очевидець Н. Вовк, «від парку ім. Фрунзе до Подільського спуску простяглась страшна рівнина, де колись був трамвайний парк, завод, маленьке містечко з вагонів, старі житлові будинки. Нічого цього не було... Все було під страшною товщею грязюки. В ній порпались люди. Хто сам рятувався, кого рятували інші. Багатьох просто неможливо було врятувати. Крики і стогін не вщухали»⁶.

---

⁵ Петро Шелест: «Справжній суд історії ще попереду». Спогади, щоденники, документи, матеріали / Упоряд.: В.Баран, О.Мандебура та ін.; За ред. Ю.Шаповала. – К., Генеза, 2003. – С.137.

⁶ Анісімов О.Л. Куренівський апокаліпсис. Київська трагедія 13 березня 1961 року в фотографіях, документах, спогадах... – К.: Факт, 2000. – С.41.

Попри раптовість сходження пульпи з Бабиного яру, їй передували події, які можна кваліфікувати як сигнали про підвищену небезпеку. За свідченнями очевидців, ще з суботи 11 березня з Бабиного яру сходила вода, заливаючи підвали приватних будинків, що викликало занепокоєння мешканців. Удосвіта 13 березня житловий масив Куренівка і трамвайне депо ім. Красіна протягом майже двох годин заливало водою з верхніх ділянок наміву Бабиного яру. Для її відкачування прибули дві пожежні машини, які згодом були пошкоджені. Вода паралізувала рух транспорту на прилеглому районі вул. Фрунзе, виник затор з кількох трамваїв, автобусів, тролейбуса. Звертає на себе увагу й невідповідне перебування в районі аварії в момент руйнування греблі першого секретаря Подільського райкому КПУ м. Київ П. Маршала, який «прибув (!) у район протікання води через вулицю Фрунзе о 8 год. 30 хв.». Імовірно, зранку до нього надійшла інформація про підозрілий витік води з яру, тож він прибув для ознайомлення з обстановкою. Перед аварією на місці затоплення водою з'явилося також кілька міліціонерів, що свідчить про досить потужний «сигнал» про небезпеку, розшифрувати який вчасно й ужити заходів безпеки не вдалося.

Питанням організації рятувальних робіт та екстреної допомоги займалася урядова комісія, яку очолив секретар ЦК КПУ І. Казанець. У щоденних довідках він інформував президію ЦК КПУ про проведену роботу. Вже за перший день ліквідації наслідків було знайдено 40 тіл загиблих, 917 осіб були евакуйовані. У міру очищення території від винесеного ґрунту кількість жертв зростала. В останній відомій на сьогодні довідці від 25 березня І. Казанець повідомляв президію про загибель 137 осіб. По суті, комісія виконувала координуючі функції між різними службами і відомствами.

Для з'ясування причин аварії у 3-му від'ярку Бабиного яру була створена Державна експертна комісія, яка 14 березня приступила до роботи. До її складу на чолі з президентом Академії будівництва і архітектури УРСР академіком П. Бакумою увійшли інженери, учені, фахівці-гідротехніки. Отримавши завдання у стислі терміни підготувати висновок комісія ознайомилась з аварійною ділянкою на місці, затребувала необхідні документи, що проливали світло на обставини прийняття дозвільних рішень, заслухала пояснення проектної й будівельної організацій тощо. Підготовлений висновок однозначно указував на недосконалість проекту транспортування рідких ґрунтів від заводів до яру, який у масштабі СРСР був експериментальним, і порушення технології намівних робіт.

Було встановлено, що при складуванні відходів Петровських цегельних заводів у Бабиному яру відбулися суттєві відхилення від планових завдань. Зокрема, водовідводний колодязь у третьому від'ярку мав одну трубу діаметром 450 мм замість двох такого ж діаметру, сам колодязь був у занедбаному стані, напередодні аварії намів проводився 16 годин замість 8 передбачених, тоді як останні 4 – 5 днів вода з наміву не відкачувалась узагалі.

Не повною мірою урахувалися гранулометричний склад ґрунтів, складованих у від'ярки, їх довготривала консолідація. З поля зору проєктувальників випала важлива деталь – наявність підземних вод у районі третього від'ярку, що робили питання водовідведення надзвичайно важливим. Сукупність цих факторів за умови недогляду виконавців і призвела до перенасичення намиті в яр пульпи водою, яка, розмивши нижню дамбу, легко привела в рух інші намиті ґрунти, що не встигли як слід ущільнитися. Як заявив член спеціальної комісії Державного комітету Ради міністрів УРСР в справах будівництва, співробітник Академії будівництва і архітектури УРСР О. Філахтов, катастрофа була неминуча: «Події просто прискорились. Вони все одно коли-небудь настали б».

Більше того, комісія встановила, що «технічний проєкт гідромеханізації розкривних робіт на глиняному кар'єрі Петровського цегельного заводу № 1 не був розглянутий і затверджений в установленому порядку як в Міністерстві промисловості будівельних матеріалів УРСР, так і в Київському Міськвиконкомі». За свідченням начальника інженерного відділу Управління міського архітектора м. Київ І. Побегайло, проєктні організації недостатньо інформували міську владу про перспективу намитих ґрунтів. Хоча Київський міський виконавчий комітет не заперечував проти складування розкривних порід, але «повного комплексного проєкту з ведення робіт [місто] ніколи не отримувало, а відповідно і не могло затверджувати», погоджуючи лише його окремі параметри. Підготовлений комісією висновок констатував, що «аварія споруди стала, в основному, наслідком дефектів проєктних рішень, своєчасно не виявлених через порушення встановленого порядку проведення експертизи і затвердження проєкту, а також наслідком дефектів у провадженні будівельних робіт».

Проєктні та технологічні прорахунки замиву Бабиного яру відходами Петровських цегельних заводів були посилені «людським фактором». Очевидна недбалість відповідальних осіб спеціалізованого управління № 610, які не забезпечили належного нагляду і контролю за здійсненням гідронамивних робіт. Далися взнаки й особливості планово-командної економіки Радянського Союзу. За даними КДБ при Раді міністрів УРСР ще наприкінці 1960 р. відроги Бабиного яру були заповнені до проєктних відміток, проте непідготовленість нового місця складування пульпи – Реп'яхового яру – штовхала Київське спеціалізоване управління № 610 продовжувати замивати Бабин яр. Безвідповідальною є поведінка київських управлінців, які, за свідченнями сучасників, знехтували неодноразовими «сигналами» про витік води з Бабиного яру на житловий масив і трамвайне депо ім. Красіна, розташовані поруч.

Гігантська за масштабом і трагічна за характером подія в столиці радянської України не могла залишитись непоміченою її мешканцями. Каналами «народної правди» новина про аварію швидко поширилась Києвом, надовго

потрапивши в категорію основних. Як свідчить інформаційне повідомлення КДБ від 16 березня, «аварія в Подільському районі продовжує перебувати в центрі уваги мешканців м. Києва». Така ситуація тривала досить довго. За відсутності офіційних повідомлень новина про події на Куренівці швидко обросла здогадками, перекрученнями і перебільшеннями. До першого радіоповідомлення про аварію (16 березня) в центрі громадської думки перебували причини і обставини цієї надзвичайної події. Висловлювались здогадки про «помсту трупів євреїв», розстріляних тут нацистами восени 1941 р., аварія пов'язувалась із «карою Божою» через закриття Києво-Печерської лаври, акцентувалася увага на поінформованості київської міської влади й особисто О. Давидова про наявність проблем з водовідведенням з Бабиного яру, зображувалися гіперболізовані або ж вигадані деталі тих рокових подій. Схожі висловлювання зустрічались і в приватному листуванні, перлюстрованому КДБ.

Влада виявилася неготовою визнати факт трагедії, оперативно дати роз'яснювальну інформацію щодо ранкових подій понеділка 13 березня 1961 р. Мовчання київського керівництва на фоні поширення містом чуток, доміслів про трагедію викликало невдоволення та обурення громадян.

Імовірно, саме з підказки спецорганів партійне і радянське керівництво УРСР санкціонувало повідомлення по Українському радіо 16 березня, в якому наводилась лаконічна інформація, що «частина району Куренівка зазнала пошкоджень і руйнувань внаслідок раптового сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру», про травмування 139 і загибель 53 осіб, проведення заходів з ліквідації наслідків та надання допомоги постраждалим. Хоча радіоповідомлення спиралось на щоденні довідки голови урядової комісії І. Казанця до президії ЦК КПУ і, по-суті, було правдивим, відгуки киян свідчать про недовіру до офіційної інформації щодо кількості жертв.

Радіопередача внесла корективи в спрямованість громадської думки, переключивши увагу з причин і обставин аварії на її винуватців, оцінку кількості жертв. Як і раніше, громадяни висловлювали гостре невдоволення діяльністю голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова, який нібито недооцінив попередження про підозрілий витік води з яру, одноставно вважали озвучену кількість жертв применшеною. Цікаво, що інформаційні донесення КДБ містять посилення людей на відомості «ворожих голосів» – радіостанцій Бі-Бі-Сі, «Свобода», довіру до наведеної ними кількості жертв у розмірі бл. 2 тис. осіб. Перші відомості про трагедію чимало людей отримали навіть у день аварії саме від цих джерел⁷. Наявні інформаційні повідомлення КДБ при Раді міністрів УРСР фіксують перше повідомлення радіостанції «Свобода» про події на Куренівці лише 25 березня.

---

⁷ Анісімов О.Л. Вказ. праця. – С. 66-67.

Рада міністрів УРСР доволі швидко відреагувала на Куренівську аварію. Прийнята 16 березня 1961 р. постанова «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру» визначала загальні напрямки діяльності органів влади з ліквідації наслідків аварії. Зокрема, уряд зобов'язував Київський міський виконавчий комітет, республіканські міністерства комунального господарства, фінансів, зв'язку, Держплан УРСР, Київський раднаргосп, Українські республіканські контори Держбанку і Будбанку в короткі строки надати всебічну допомогу потерпілим громадянам. Належало здійснити невідкладні заходи з відновлення нормальної роботи об'єктів, установ, транспорту, що розташовувалися в зоні аварії і зазнали ушкоджень, відповідні органи мали забезпечити виплату страхових сум громадянам, профінансувати відбудовно-ремонтні роботи з ліквідації наслідків аварії за спрощеною технічною документацією.

Постанова від 16 березня лише санкціонувала заходи з ліквідації наслідків (які вже провадилися), тоді як спільна постанова ЦК КПУ і Ради міністрів УРСР від 20 березня 1961 р. «Про заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва» встановлювала чіткі завдання. Зокрема, було розширено перелік необхідних дій, визначено відповідальні міністерства, відомства та організації. Увесь комплекс відбудовних робіт «по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва, закріпленню Сирецького Яру, очистці території району затоплення і відбудові пошкоджених будівель і споруд» покладался на Міністерство будівництва УРСР. Науково-методичне забезпечення пошукових і проектних робіт ставало обов'язком Укрдіпроводгоспу з залученням Укрдержіінтру, Геотопозйомки і Укрводоканалпроекту. Міністерство автотранспорту і шосейних шляхів УРСР мало забезпечити відбудовні роботи автотранспортом. Фінансові завдання належало розв'язати Українським республіканським конторам Держбанку і Будбанку.

18 березня столичні слухачі Українського радіо отримали другу порцію новин про події 13 березня. Цього разу спрямованість радіоповідомлення дещо змінювалась. Ішлося переважно про заходи влади з ліквідації наслідків «пошкоджень», а вони виглядали вагомо: «повністю очищено вулицю імені Фрунзе, по якій відновлюється рух автотранспорту; закінчується відбудова трамвайної колії по якій почнеться регулярний рух з 20 березня». Спеціальна урядова комісія повідомляла слухачів про отримання потерпілими родинами 392 квартир, наявність 72 загиблих та 143 осіб, направлених до лікарні. Друге радіоповідомлення Українського радіо про аварію на Куренівці громадську думку суттєво не змінило. Як раніше, громадяни обурювалися діяльністю О. Давидова, вважали радіопередачі «відвертою брехнею» з огляду на значне зниження кількості жертв, висловлювали довіру закордонним радіостанціям. Схвальні відгуки стосувалися оперативності ліквідації наслідків виносу ґрунту і надання матеріальної допомоги потерпілим.

Як і попереднього разу, інформаційне повідомлення Українського радіо кваліфікувало ранкові події 13 березня 1961 р. у Подільському районі м. Київ як «раптове сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру». Таке завуальоване офіційне обережне означення аварії було закономірним як з огляду на розслідування причин аварії, що проводилося, так і зважаючи на політико-пропагандистський ефект.

Власне, роботи з очищення територій від винесеного розрідженого ґрунту розпочалися одразу після трагедії. Зону лиха огородили, зруйновані будинки та адміністративно-господарські приміщення розбирались, вивозився бруд, ремонтувався тротуар і т.д. До відбудовних робіт залучались київські будівельні організації, трести Укрескавація, Дніпроспецбуд та управління будівництва Донбасканалбуд. Як робочу силу використовували військовослужбовців Київського гарнізону та внутрішніх військ МВС, пожежників, міліцію, будівельні організації, громадськість столиці. Завдяки значним людським ресурсам і використанню численної техніки, які працювали цілодобово, вже 15 березня було відновлено водо- та газопостачання навколишніх територій, запрацювала електромережа. 20 березня було відновлено рух трамваїв по вул. Фрунзе. До липня було вивезено 326 тис. кубометрів пульпи.

Партійні, радянські та господарські органи влади провадили роботу з потерпілими. Жителів, що втратили свої домівки, спочатку розмістили у трьох навколишніх школах і клубі взуттєвої фабрики № 4. Влада подбала про забезпечення їх харчуванням, медичним обслуговуванням, надала допомогу необхідними речами. 396 сімей отримали першу допомогу в розмірі 48 800 рублів, фінансові органи займалися пошуком грошей для виплат страхових сум та компенсацій. Наявні документи дозволяють стверджувати про достатню матеріальну компенсацію постраждалим, чого не можна сказати про моральний бік справи. Хоча з перших днів ліквідації наслідків аварії було відомо про 33 загиблих, співчуття Київської міської ради депутатів трудящих і міського комітету КПУ, партійних та громадських організацій, підприємств і установ було опубліковано майже через тиждень, коли офіційна кількість жертв уже становила 125 осіб.

У перших інформаційних повідомленнях на адресу партійного керівництва КДБ зафіксувало цікаву інформацію, що «деякі співробітники Міністерства будівництва УРСР, організації якого проводили роботи по наміву пульпи, дізнавшись про те, що прокуратура проводить розслідування цього факту, намагаються представити причину катастрофи як „стихійне лихо”». Зрештою, версія «стихійного лиха» і була взята на озброєння: вона присутня у радіопередачах, повідомленні Урядової комісії про закінчення розслідування причин аварії намитих земляних мас тощо. В офіційних документах Куренівська трагедія позначалася завуальовано – «сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру», «затоплення і руйнування

в районі Куренівки», тоді як документи організаційно-розпорядчого характеру мають точнішу дефініцію катастрофи – «аварія на Куренівці», «аварія з людськими жертвами», «катастрофічна посування земляних мас», «аварія, що виникла внаслідок сповзання ґрунту з Сирецького яру». Версія «стихійного лиха» робила розслідування не таким гострим і дозволяла списати все на нещасливий збіг обставин, дію природних факторів, ховаючи справжню причину.

У подібних випадках радіопередачі є оптимальним засобом інформування населення. З одного боку, певним чином наводяться окремі дані, вгамовується «інформаційний голод», а з іншого – усна інформація запам'ятовується гірше, перекручується і стирається з пам'яті швидше. Радіопередачі дозволяли владі створити люфт перед оприлюдненням офіційної версії подій 13 березня 1961 р. у Подільському районі м. Києва.

Офіційне «Повідомлення Урядової комісії про закінчення розслідування причин аварії намитих земляних мас у Бабиному Яру і заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва» було оприлюднене лише 31 березня 1961 р. Це було перше й останнє актуальне повідомлення в друкованих ЗМІ про катастрофу. Офіційна версія визнавала помилки проекту наміву і порушення технології виконання робіт, що призвели до великого насичення водою нижніх шарів наміву і зосередження значної кількості води у верхів'ях яру, прориву дамби. У результаті аварії, підсумовувала спеціальна урядова комісія, «зруйновано або серйозно пошкоджено 22 приватних одноповерхових дерев'яних будинки, 5 двоповерхових і 12 одноповерхових дерев'яних будинків державного житлового фонду і два одноповерхових гуртожитки барачного типу», що навіть непосвяченим людям вказує на значні масштаби руйнувань. Згідно офіційного повідомлення жертвами аварії стали 145 осіб. «Загальна матеріальна шкода від затоплення і руйнувань» оцінювались у розмірі 3,7 млн рублів.

У підсумковій інформації Урядової комісії наводився доволі детальний виклад причини, обставин, масштабів руйнувань, кількість постраждалих людей та об'єктів, перелік ужитих заходів тощо. Вона містила багато правди про причини і наслідки аварії на гідровідвалах, проте, по-перше, правду далеко неповну, а по-друге, включала свідому неправду. За рамками «Повідомлення» залишилось свідчення І. Побегайло про незатвердження в установленому порядку проекту гідронаміву Бабиного яру, про недбалість з боку відповідальних осіб, про бездіяльність київської міської влади, що, звісно, у разі оприлюднення справило б вибуховий ефект на громадськість. Урядова комісія дещо занижила площу затоплення пульпою – 25 га, тоді як наявні документи свідчать про щонайменше 30 га. Зрештою, вирішальним чинником, що спровокував розмив перемички третього відрігу Бабиного яру укосів наміву, називалася дія «сильного вітру, швидкість якого в день аварії досягла 20 метрів на секунду», хоча ще 22 березня Київське бюро

погоди поінформувало комісію, що зранку 13 березня швидкість вітру сягала 7–9 м/с. Дещо завуальований характер мав термін «матеріальна шкода», грошовий вимір якої не корелювався ані з «матеріальними збитками», ані з вартістю робіт з «ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва». Ці та інші приховані деталі та перекручені дані, що містилися в офіційному повідомленні Урядової комісії, мали на меті применшити масштаби трагедії, не провокувати соціальну напругу в місті.

Закінчувалося «Повідомлення» Урядової комісії інформацією про притягнення до відповідальності винних в аварії осіб. Довідка прокурора УРСР Д. Панасюка від 22 березня свідчить, що арештовано й притягнуто до кримінальної відповідальності начальника спеціалізованого управління «Гідробудмеханізація» № 610 Б. Цепенюка, головного інженера цього ж управління Д. Іванченка, головного інженера тресту «Укрголовспецбуд» Є. Ромаська. Окрім них, визнано винними і засуджено на різні строки позбавлення волі начальника виконробської ділянки Є. Ратьковського, головного спеціаліста відділу гірничих та земляних робіт Московського інституту «Проектгідромеханізація» К. Шепеленка та головного інженера проектної контори «Будгідромеханізація» (м. Москва) І. Аніксєєва (Аніксєєва). Останніх – за випуск технічного проекту з помилками. Судова колегія з кримінальних справ Київського обласного суду інкримінувала їм злочин за ст. 165, ч. 2 – зловживання владою або службовим становищем, що призвели до важких наслідків⁸. Згідно з офіційним повідомленням Київського обласного суду матеріали кримінальної справи було ліквідовано «за давністю терміну зберігання»⁹. На жаль, встановити деталі розслідування, конкретну провину згаданих осіб та їх долю не вдалося – на звернення упорядників цього збірника документів і матеріалів у Генеральну прокуратуру України, Прокуратуру м. Києва щодо документів і матеріалів кримінальної справи, порушеної за фактом аварії, була отримана відповідь, що «через відсутність конкретних даних та за впливом тривалого часу пошук документів і матеріалів, які стосуються куренівських подій, позитивних результатів не дав».

Чимало дорікань, обурень і скарг у ті дні пролунало на адресу голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова. Колишній архітектор Проектного інституту обслуговування штабів Київського військового округу Ю. Белоус згадував, що коли О. Давидов з'явився у школі на вул. Фрунзе (де розташовувався пункт реєстрації постраждалих і працювала житлова комісія міськвиконкому), «люди, які заповнили майданчик перед школою, накинулись на нього з кулаками. Охорона швидко заштовхала його в машину, він швидко поїхав і більше тут не

---

⁸ Євстаф'єва Т. Куренівська трагедія. Як і чому це сталося (до 50-річчя катастрофи) [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>

⁹ Анісімов О.Л. Вказ. праця. – С.11 – 12.

з'явився ні разу»¹⁰. За відсутність контролю з боку Київського міського виконавчого комітету та його управлінь за якістю виконуваних робіт у Бабиному яру у березні 1961 р. О. Давидов отримав сувору догану¹¹. Куренівська катастрофа стала наочним прикладом відсутності належної управлінської дисципліни у місті, у тому числі в самому апараті.

24 березня 1961 р. наказом Державного комітету Ради міністрів УРСР в справах будівництва постала спеціальна комісія на чолі з П. Сліпченком, на яку покладалося завдання «постійного нагляду за станом земельних мас в Сирецькому яру до повного закінчення робіт по його укріпленню». 6 квітня 1961 р. склад комісії було доповнено ще трьома спеціалістами. На своїх регулярних засіданнях (до літа 1962 р.) комісія проводила експертизи проєктів закріплення намитих мас, узгоджувала різні рішення, розглядала поточні питання облаштування Бабиного яру, слідкувала за ходом робіт. Одним із перших її завдань було забезпечити місто від сходження нових лавин пульпи з Бабиного яру. Від'ярки були перенасичені рідкою пульпою і попри заходи з їх осушення і збільшення стійкості продовжували становити загрозу. Зокрема, майже через тиждень після зливи у Києві, 20 травня на гідровідвалах Бабиного яру стався рух ґрунту.

Одним з болючих питань для проведення ліквідації наслідків аварії у Бабиному яру стало фінансування. 16 березня 1961 р. Рада міністрів УРСР зобов'язала виконавчий комітет Київської міської ради депутатів трудящих і Міністерство комунального господарства УРСР встановити «обґрунтовані дані про розмір збитків, заподіяних аварією по окремих галузях господарства, і розрахунки потреби в асигнуваннях, матеріалах, устаткуванні і кабельних виробках, а також заходи по ліквідації наслідків аварії». Ця справа виявилася нелегкою хоча б тому, що обстежити район затоплення було складно фізично. 28 березня було підготовлено дані про збитки по промислових і цивільних спорудах, житловому фонду, устаткуванню і матеріалах, які оцінювалися у розмірі 2321,1 тис. руб. Збір інформації про необхідні фінансові і господарські ресурси на проведення відбудовних робіт затягнувся до 8 квітня. Озвучена Київським міським виконавчим комітетом сума на ліквідацію наслідків і відбудовні роботи сягала 6081,5 тис. руб. Окрім 305 тис. рублів для виплати потерпілим громадянам, необхідні були півтора мільйона для закріплення ґрунтів та будівництва нових укріплень. Один лише затоплений експериментальний завод Центрального конструкторського бюро Головного місцевпрому зазнав збитків на 570 тис. рублів. Вивезення і переміщення ґрунту в районі Куренівки, за попередніми даними, коштувало 668 тис. рублів. Майже у 84 тис. рублів обходилося залучення техніки та персоналу з інших міст УРСР.

---

¹⁰ Там само. – С.71.

¹¹ Євстафєва Т. Куренівська трагедія. Як і чому це сталося (до 50-річчя катастрофи) [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>

Перші урядові постанови не визначали джерел фінансування, їх потрібно було вишукувати. 26 квітня 1961 р. виконавчий комітет Київської міської ради депутатів трудящих звернувся до Міністерства фінансів з проханням компенсувати збитки міського бюджету по низці підприємств житлово-комунального господарства у сумі 203,5 тис. руб. Міністерство фінансів відмовилося порушити це питання перед Радою міністрів УРСР посилаючись на те, що зазначена сума є порівняно невеликою для бюджету міста, в якому, крім того, перевірка встановила «недооблік доходів». Наступне звернення київської влади в Міністерство фінансів завершилося аналогічно. Посилаючись на бюджетне законодавство, яке не передбачало компенсацію доходів місту у разі недоотримання надходжень, спричинених неурядовими рішеннями, а також перевиконання столицею показників планових піврічних надходжень до бюджету, міністерство повторно відмовилося порушувати клопотання перед Радою міністрів УРСР про компенсацію.

Фінансове забезпечення ліквідації наслідків аварії, руйнувань у районі Бабиного яру перекладалося на міський бюджет. Уряд фактично не обмежував Київ у використанні коштів для ліквідації наслідків, проте вимагав самостійно вишукувати джерела фінансування, відмовляючись виділити з резервного фонду гроші навіть для нагальних потреб, як-от будівництво захисних споруд у Бабиному яру.

Переписка між виконавчим комітетом Київської міської ради депутатів трудящих, Міністерством фінансів, Державним плановим комітетом Ради міністрів і Радою міністрів УРСР, що тривала влітку – восени 1961 р., завершилася певним компромісом. Удалося знайти джерела фінансування невідкладних робіт із будівництва укріплень Бабиного яру – Рада міністрів дозволила спрямувати на ці потреби 350 тис. рублів з резервного фонду, призначених для будівництва ділянки метрополітену «Дніпро» – «Дарниця», а також 520 тис. руб. із загального обсягу капіталовкладень по комунальному будівництву в столиці.

Завдяки мобілізаційним зусиллям радянської адміністративно-командної системи на аварійній ділянці Бабиного яру вдалося сконцентрувати значну кількість інженерно-технічних працівників та техніки. Підвищена увага до захисних споруд зняла низку перепон, що традиційно існували у плановій економіці. Стали доступнішими будівельні матеріали. Однак навіть така увага не дозволила вчасно завершити будівництво захисних споруд першої черги (гребля з водозбірним пристроєм, дренаж між греблею і гідровідвалом, зливовий колектор і реконструкція існуючих дамб обвалування гідровідвалів), які були прийняті в експлуатацію у червні 1962 р. – майже на місяць пізніше планованого.

Офіційна пам'ять про трагедію ставала неактуальною. Зведення нових захисних укріплень дозволяло впевненіше розв'язувати проблему «Бабиного яру» – глибоких рівчаків у центрі міста, що відлунювали пам'яттю про

нацистську окупацію та численні жертви. Проведена відбудова місцевості передбачала перепланування власне Бабиного яру і навколишньої території, з'явилась нова магістраль – Новоокружна (1969–1993 рр. – ул. Д. Коротченка, з 1993 р. – вул. О. Теліги)¹². У наступні десятиліття район Бабиного яру зазнав значних перетворень, його ландшафт був суттєво змінений.

Підводити підсумки Куренівської трагедії 13 березня 1961 р. у Києві непросто, адже у відлунні дослідження цієї події є відчуття певної незавершеності. В оцінці кількості жертв варто спиратися на дані першого секретаря ЦК КПУ П.Шелеста, який стверджує, що загинуло 198 осіб і 250 було травмовано¹³. Їх можна поставити під сумнів у бік збільшення, адже з місця виносу пульпи було видалено лише половину з 650 тис. м³ ґрунту, тоді як решта була перелопачена екскаваторами і використана для підвищення рівня планувальної відмітки району затоплення.

У зібраних КДБ інформаційних повідомленнях про реакцію громадян на катастрофу спостерігається суцільна недовіра до озвученої владою кількості жертв. Дуже часто громадяни називали цифру 1,5–2 тис. жертв, яка не підтверджується наявними на сьогодні документами. Не відоме також і джерело інформації закордонних радіостанцій, які вказують на кілька тисяч жертв аварії. На думку О. Анісімова, дослідника історії Києва, Куренівська трагедія забрала життя 1500 осіб¹⁴.

* * *

В історії України ХХ ст. Бабин яр зазвичай асоціюється з жертвами німецької окупації Києва, коли з вересня 1941 р. по жовтень 1943 р. на цьому місці було розстріляно майже 100 тисяч осіб, переважно єврейської національності. Власне «Куренівська трагедія» 13 березня 1961 р. привертає увагу здебільшого напередодні роковин цієї сумної події. Усебічні дослідження трагедії наразі відсутні, хоча публікації О. Анісімова і Т. Євстаф'євої дещо заповнюють цю прогалину¹⁵. Комплексне видання «Бабин Яр: людина,

---

¹² Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. – Кн. 1. – С. 201.

¹³ Петро Шелест. Вказ. праця. – С.137.

¹⁴ Анісімов О.Л. Вказ. праця. – С.12.

¹⁵ Анісімов О.Л. Куренівський апокаліпсис. Київська трагедія 13 березня 1961 року в фотографіях, документах, спогадах... – К.: Факт, 2000. – 90 с.; Анисимов А. Киевский потоп. Куреневская трагедия 13 марта 1961 года. – К.: Курчъ, 2003. – 98 с.; Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. / Общественный комитет по увековечению памяти жертв Бабьего Яра и др. – К.: Внешторгиздат, 2004. Кн. 1: Историческая топография. Хронология событий / сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович; редсовет: Д. Табачник (председатель) и др.; вступ. статьи С. Глузман, Ж. Ковба, В. Нахманович. – 2004. – 597 с.: ил.: карты; Евстафьева Т. Куренівська трагедія. Як і чому це сталося (до 50-річчя катастрофи) [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>

влада, історія», що поєднує у собі аналітичну і документальну складову, містить 62 документи, що висвітлюють історію Бабиного яру після окупації, його перипетії як «місця пам'яті», у тому числі 31 документ про катастрофу 13 березня 1961 р. та ліквідацію наслідків.

Ураховуючи наявність значної кількості наративних публікацій про Куренівську катастрофу 13 березня 1961 р. (див. матеріали до бібліографії), упорядники зосередились лише на документах офіційного характеру. Вони фактично відсутні в науковому обігу, а їх публікація дає змогу простежити процес ліквідації наслідків аварії та організацію заходів по запобіганню повторення катастрофи.

Більшість уміщених документів походять з фонду Науково-дослідного інституту автоматизованих систем планування і управління в будівництві Державного комітету Ради міністрів УРСР в справах будівництва Державного архіву міста Києва (ф. 1446). Зокрема, вперше відтворено 27 протоколів засідання спеціальної комісії Державного комітету Ради міністрів УРСР у справах будівництва з нагляду за станом Бабиного яру, її звіт, також уміщено листування науково-дослідного характеру між різними установами, організаціями та виконавчим комітетом Київської міської ради депутатів трудящих, що висвітлюють процес проектування та будівництва нових захисних укріплень у Бабиному яру. Зазначені документи і матеріали мають високу ступінь достовірності, адже призначалися для внутрішнього користування.

Друге місце за чисельністю посідають документи і матеріали законодавчого й організаційно-розпорядчого характеру, що виявлені у фондах Ради міністрів УРСР (ф. 2), Міністерства фінансів УРСР (ф. 30), Міністерства економіки УРСР (ф. 337), Міністерства монтажних і спеціальних будівельних робіт УРСР (ф. 4627) та Державного комітету Ради міністрів УРСР у справах будівництва (ф. 4906) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Серед них – постанови Ради міністрів УРСР про ліквідацію наслідків катастрофи та фінансування цих робіт, накази, листування про пошук джерел фінансування, постанови про організацію відбудовних робіт, довідки про заподіяні збитки тощо. Уміщена в них інформація також має високу ступінь правдивості, адже вона використовувалася центральними виконавчими органами для прийняття рішень, обрахунків матеріальних збитків тощо.

З Галузевого державного архіву Служби безпеки України вперше у повному обсязі публікуються інформаційні донесення КДБ при Раді міністрів УРСР про реакцію населення на катастрофу, висловлювання киян про причини аварії та її винуватців, подробиці неофіційного розслідування причин аварії в Бабиному яру (ф. 1). По-суті, це єдина категорія документів збірника, що містила гриф таємності. Вони відображають бурхливий і суперечливий стан громадської думки мешканців столиці у другій половині березня 1961 р.

Щоденні довідки для ЦК КПУ про хід відновлювальних робіт в Подільському районі м. Києва, інформація прокуратури про розслідування обставин аварії тощо зберігаються у документах загального відділу ЦК КПУ Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ф. 1). Вони свідчать про певне відсторонення ЦК КПУ від ліквідації наслідків катастрофи. На основі цих довідок готувалися два повідомлення Українського радіо про події на Куренівці.

До збірника документів і матеріалів уміщено п'ять газетних статей. Серед них – співчуття сім'ям загиблих та повідомлення Урядової комісії на чолі з П. Бакумою про результати встановлення причин аварії, а також три замітки з газет української діаспори, які показують нехтування владою інформуванням громадськості про катастрофу та реакцію зарубіжного українства на повідомлення про трагедію.

Фотографії, представлені у збірнику, ілюструють результати техногенної катастрофи в Бабиному яру, що трапилася в Києві 13 березня 1961 року. Частина фотографій публікується вперше, зокрема фотографії, що зберігаються у Галузевому державному архіві Служби безпеки України.

Серед матеріалів збірника – альбом фотодокументів по аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного яру в м. Київ 13 березня 1961 року, що є складовою висновку експертної комісії з питання про причини виносу розрідженого ґрунту з відвалів в Бабиному яру від 20 березня 1961 р. Фотографії з цього альбому зберігаються в кількох архівах України – Державному архіві м. Києва, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г.С. Пшеничного. Зокрема, фотографії про Куренівську трагедію, що зберігаються в ЦДАГО України, опубліковані у збірнику документів «Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004»; окремі фотографії, що зберігаються в Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г.С. Пшеничного, представлені на сайті Архіву.

Хронологічні рамки збірника охоплюють період від березня 1950 року до липня 1962 року – починаючи від прийняття рішення про замив відрогів Бабиного яру відходами Петровських цегельних заводів і закінчуючи ліквідацією спеціальної комісії Державного комітету Ради міністрів УРСР у справах будівництва з нагляду за станом Бабиного яру. Зі 176-ти документів, включених до збірника, 68 відносяться до березня 1961 р.

Документи подаються мовою оригіналу (українською і російською) згідно з сучасними нормами правопису. Беззастережно виправлено пунктуаційні та орфографічні помилки, що не несуть смислового навантаження.

Кожен документ має заголовок. Власну назву мають 69 з них, про що свідчить астериск* після порядкового номеру такого документу в загальному переліку. Решту заголовків складено упорядниками. В таких випадках з

метою збереження особливостей дефініції події 13 березня 1961 р. (аварія, катастрофа, винос пульпи тощо) та її локалізації (Бабин яр, Сирецький яр, Куренівка, Подільський район тощо) упорядники спиралися на оригінальний текст документу, запозичуючи відповідні категорії. Також у заголовку зазначено порядковий номер, тип, автор і адресат (за наявності), місце створення, дата. Ймовірне місце створення позначено квадратними дужками [м. Київ]. Якщо дата створення відсутня, то документ датується за змістом, датою реєстрації, супровідними матеріалами. Встановлені упорядниками слова, частини слів, дати документів передано у квадратних дужках: [После], специ[нспек]цію, [без дати], [середина березня 1961 р.]. Нерозбірливі слова або частини слів передано трикрапкою у квадратних дужках [...].

Якщо документ був підписаний, то прізвище посадової особи береться у дужки: (О. Давидов). Відсутність підпису позначається за допомогою дужок і тире: (–) В. Щербицький. Нерозшифровані або розшифровані упорядниками підписи від руки передано відповідно словом [підпис] або прізвищем у квадратних дужках: [Пузік]. Без змін передано закреслення в тексті: об ~~катастрофе~~ аварии. Збережено рукописні або машинописні горизонтальні підкреслення слів або речень. Текстуальні примітки позначено астериском* і подано посторінково. Коментарі упорядників позначено арабськими цифрами і розміщено наприкінці видання.

У зв'язку з наявністю у документах значної кількості варіантів написання/позначення установ, відомств, комісій тощо у заголовках, як правило, наводиться проста назва без відомчого підпорядкування. Їх повні назви та варіанти позначення у збірнику відтворені у рубриці «Список установ, організацій, підприємств».

Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце його зберігання (скорочена назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів) або публікації, вказується автентичність документів (оригінал, завірена копія, копія) і тип відтворення (машинопис або рукопис).

Науково-довідковий апарат видання складається з коментарів (підготували В.О. Крупина, М.К. Смольницька, Н.М. Хоменко), покажчика географічних назв (І.В. Безлюдна, Н.Ф. Васильєва, М.К. Смольницька), покажчика імен (І.В. Безлюдна, Н.Ф. Васильєва, М.К. Смольницька), списку установ, організацій, підприємств (М.К. Смольницька, Н.М. Хоменко), переліку умовних скорочень (І.В. Безлюдна, Н.Ф. Васильєва, Н.М. Хоменко), бібліографії (Н.Ф. Васильєва, М.К. Смольницька). Укладач фотодокументів М.К. Смольницька.

* * *

Збірник документів і матеріалів підготовлений у рамках відзначення 50-ї річниці Куренівської катастрофи. 25 лютого 2011 р. Прем'єр-міністр України М.Я. Азаров доручив Президенту Національної академії наук України Б.Є. Патону, голові Державної архівної служби України О.П. Гінзбург,

голови Державного комітету телебачення і радіомовлення Ю.О. Плаксюку, міністру фінансів України Ф.О. Ярошенку, міністру внутрішніх справ України А.В. Могильову, голові Київської міської державної адміністрації О.П. Попову, міністру оборони України М.Б. Єжелю опрацювати питання підготовки і видання збірника документів і матеріалів про трагічні події березня 1961 р. у місті Києві. Інститут історії України НАН України виступив координатором цього археографічного проекту.

Випускаючи в світ даний збірник, упорядники свідомі того, що певна частина документів і матеріалів могла залишитися поза їх увагою: надто значної кількості людей торкнулася трагедія, досить широке коло питань довелося розв'язувати органам влади у ході ліквідації наслідків, значну кількість установ, організацій, підприємств було залучено до будівництва нових укріплень, соціальної реабілітації потерпілих. Катастрофа 13 березня 1961 р. замовчувалася в офіційному дискурсі, тож чимало заходів органів влади проходили латентно, неафішовано. Проте дане видання – суттєвий крок вперед на шляху до повного з'ясування передумов, причин та обставин трагедії, а отже, усвідомлення підвищеної відповідальності людини за наслідки своєї діяльності.

* * *

Електронна версія видання розміщена у мережі на порталі Інституту історії України НАН України.

Упорядники висловлюють щиру подяку керівництву і співробітникам Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву м. Києва, Галузевого державного архіву Служби безпеки України за допомогу у виявленні й опрацюванні документів і матеріалів.

**ДОКУМЕНТИ
І
МАТЕРІАЛИ**

№ 1

**Запит Київського відділення «Гідромеханізація» Всесоюзної контори
«Будгідромеханізація» до відділу планування і забудови м. Київ на
дозвіл складування пульпи від розкривних порід в урочище Бабин яр.
Позитивна відповідь зазначеного відділу***

[м. Київ]

8 березня 1950 г.

НАЧАЛЬНИКУ ПЛАНИРОВКИ г. КИЕВА
тов. Козлову М.С.

Киевское отделение В.К. Гидромеханизация просит Вашего разрешения на складирование пульпы от вскрышных пород способом гидромеханизации в урочище «Бабий Яр»¹ Подольского района.

Для проектирования гидроотвалов, прошу Вас указать место возможного расположения последних вблизи карьеров Петровских кирпичных заводов № 1 и № 2.

Зам. начальника КОВК СГМ главный инженер

/ДАЦКИХ/

Отдел планировки и застройки города не возражает против замыва отрогов Большого яра, подходящих к территории вскрыши Сырецких заводов, на полную глубину. При проектировании учесть, что вдоль низа яра находящего на ул. Фрунзе должен быть обеспечен в будущем выезд, с уклоном не более 4 %.

В отношении возможности засыпки верховьев Бабьего Яра будет сообщено дополнительно.

Нач. отд. планировки и застройки города
Верно:

/КОЗЛОВ/
[підпис]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 9, арк. 5. Завірена копія. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. / Общественный комитет по увековечению памяти жертв Бабьего Яра и др. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1: Историческая топография. Хронология событий / сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович; редсовет: Д. Табачник (председатель) и др.; вступ. статьи С. Глузман, Ж. Ковба, В. Нахманович. – 2004. – 597 с.: ил.: карты. – № 107. – С. 411 – 412.

---

* Завірена копія документу містить як запит, так і відповідь.

**Протокол технічної наради при заступнику міністра промисловості
будівельних матеріалів УРСР Н. Іотенку щодо проекту розкривних
робіт на глиняних кар'єрах Петровських цегельних заводів № 1 і 2**

м. Київ

11 березня 1950 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

1. Заместитель министра ПСМ УССР тов. ИОТЕНКО Н.И.
2. Заместитель министра ПСМ УССР тов. ЛЫСЕНКО Н.П.
3. Главный инженер Главкирпича МПСМ УССР тов. Равинский М.С.
4. Старший горный инженер отдела стройматериалов при Горсовете тов. БОНДАРЬ И.И.

5. И.О. гл. инженера Петровского з/у к/з тов. ГУРИН П.Е.
6. И.О. горного инженера Петровского з/у к/з тов. ЦИПРИС Б.М.
7. Инженер энергетик Петровского з/у к/з тов. ПИКОВСКИЙ Б.И.
8. Начальник Киевского отделения Всесоюзной конторы Стройгидро-механизации тов. ДАЦКИХ Ф.В.

ПОВЕСТКА ДНЯ:

Обсуждение основных положений по гидромеханизации вскрышных работ на глиняных карьерах Петровских кирпичных заводов № 1 и № 2, разработанных Всесоюзной конторой по проектированию и производству земляных работ способом гидромеханизация «Стройгидромеханизация» МПСМ СССР.

Слушали:

Информацию Начальника Киевского отделения «Стройгидромеханизация» тов. Дацких Ф.В. о вариантах разработки и разработки в основных положениях по гидромеханизации вскрышных работ на Петровских карьерах заводов № 1 и № 2, предложенных Всесоюзной конторой по проектированию и производству земляных работ способом гидромеханизации «Стройгидромеханизация».

В связи с тем, что для осуществления гидровскрышных работ со сбросом пульпы в пойму р. Днепр необходимо произвести монтаж трубопровода двойного действия, длиной 3,5 км, но в виду:

а/ длительности монтажа

б/ отсутствия труб, длиной 3,5 клм

в/ сложности электроснабжения для плавучей насосной станции на р. Днепр, на расстоянии 1,5 км от высоковольтн. сетей Киевэнерго, считаю этот вариант в 1950 г. практически не осуществим.

Второй вариант – производство вскрышных работ с гидроотвалами в отроги «Бабьего Яра» является более выгодным, как обеспечивающий выполнение плана гидровскрышных работ на Петровском участке в 1950 г. Преимущество данного варианта заключается в следующем:

а/ малая потребность в металлических трубах – 1150 пог. метров при работе на карьере завода № 1 и 2800 п/м для работы на карьере заводов № 1 последующие годы.

б/ небольшой объем строительно-монтажных работ

в/ на сложность эксплуатации трубопровода, проложенного через незастроенную часть города.

г/ возможность возврата в регулирующий бассейн осветленной воды с гидроотвалов.

Считаю, что для осуществления гидровскрышных работ в объеме 1950 г. и учитывая преимущества данной схемы необходимо принять вариант со сбросом пульпы в «Бабий Яр».

ВЫСТУПИЛИ:

Гл. инженер Петровского з/у к/з тов. ГУРИН П.Е.

Поддерживаю мнение тов. Дацких Ф.В. и считаю необходимым принятие варианта со сбросом пульпы в «Бабий Яр», как обеспечивающий быстрое начало гидровскрышных работ в 1950 г. и уменьшающий строительно-монтажные работы, что даст возможность быстрее приступить к вскрышным работам на заводе № 1.

Горный инженер Петровского з/у к/з тов. ЦИПРИС Б.М.

Считаю, что для быстрого осуществления вскрышных работ по карьере заводу № 1 необходимо принять вариант с размещением пульпы в отрогах «Бабьего Яра», как дающий возможность выполнить производственную программу в 1950 году из-за несложности строительно-монтажных работ, малой потребностью в трубах, имеющихся у заказчика.

Начало работ по гидровскрыше на карьере завода № 1 необходимо начать 1 мая 1950 г.

В качестве водоема суточного регулирования считаю необходимым оставить прежний регулирующий бассейн с его очисткой до отметки по дну 112. К подготовительным работам нужно приступить в ближайшие дни после решения Горсовета на складировании пульпы в отрогах «Бабьего Яра». В части электроснабжения нужно провести организационно технические мероприятия по проектированию и реализации недостающих мощностей.

Инженер-энергетик Петровского з/у к/з тов. ПИКОВСКИЙ Б.И.

Поддерживает вариант сброса пульпы в «Бабий Яр» с последующим соображением:

1. Существующие установленные мощности трансформаторов не обеспечивают производство работ, указанных [в] «основных положениях».

2. После ввода в действие ТП мощностью 640 ква, строящегося на заводе № 1 и замены трансформатора 180 ква на 320 ква в карьере завода № 1 электроснабжение гидромеханизации на заводе № 1 в 1950 году будет обеспечено.

3. Электроснабжение гидровскрышных работ по заводу № 2 на сегодняшний день не обеспечено.

4. Для обеспечения гидровскрышных работ электроэнергией на заводе № 1 в 1950 году необходимо форсировать строительство и монтаж ТП на 640 ква на заводе № 1 и заменить установленный в карьере трансформатор 180 ква на 320 ква.

5. Для обеспечения электроэнергией гидровскрышных работ на обеих заводах в следующие годы необходимо: дополнительно к изложенным мероприятиям в пункте 4 произвести следующие работы:

а/ согласовать с Киевэнерго присоединение в 1951 г. дополнительных мощностей определенных техническим проектом на производство гидровскрышных работ на Петровских карьерах и получить технические условия на строительство необходимых трансформаторных подстанций.

б/ изготовить проект на строительство ТП на заводах № 1 и № 2 и начать работы по проекту 1950 г., чтобы обеспечить гидровскрышные работы на Петровских карьерах в последующие годы.

Главный инженер «Главкирпича» МПСМ УССР тов. Равинский М.С.

Указывает на отсутствие труб, длиной 3,5 км и необходимость произвести вскрышные работы в карьере завода № 1 в 1950 г.

Считает, что вариант производства вскрышных работ со сбросом пульпы в «Бабий Яр» ускоряет начало работ. Обращает внимание на необходимость получения письменного распоряжения пустых пород, смытых на площади карьера завода № 1 в отрогах «Бабьего Яра».

В качестве водоема суточного регулирования оставить имеющийся водоем на заводе № 1, с предварительной его очисткой от пульпы до отметки по дну «112,0».

Старший горный инженер отдела стройматериалов при Горсовете тов. Бондарь.

Вариант вскрыши со сбросом пульпы в «Бабий Яр» возможен и я его поддерживаю.

Заместитель Министра МПСМ УССР тов. ИОТЕНКО Н.И.

В виду отсутствия в настоящее время возможности обеспечения трубами длиной 3 – 5 км считаю, что первый вариант – схема со сбросом пульпы в р. Днепр значительно оттягивает начало гидровскрышных работ. В принципе согласен с вариантом размещения пульпы в отрогах «Бабьего Яра», так как это ускоряет производство гидровскрышных работ на карьерах Петровского з/у, что дает возможность выполнить производственную программу заводами в 1950 году.

Заместитель министра МПСМ УССР тов. ЛЫСЕНКО Н.П.

Поддерживает вариант со сбросом пульпы в «Бабий Яр» как ускоряющий начало гидровскрышных работ на карьерах Петровского з/у. Обращает внимание на необходимость согласования варианта – сброс пульпы в «Бабий Яр», разработанного в «Основных положениях» с Горсоветом г. Киева.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Принять предложенный Всесоюзной конторой «Стройгидромеханизация» МПСМ СССР вариант производства вскрышных работ на карьерах Петровских кирпичных заводов № 1 и № 2 способом гидромеханизации со сбросом пульпы в «Бабий Яр».

2. Поручить начальнику Киевского отделения конторы «Гидромеханизация» т. ДАЦКИХ Ф.В. согласовать с Киевским Горсоветом вопрос сброса пульпы в «Бабий Яр» и получить письменное разрешение на реализацию данного варианта.

3. Предложить Петровскому заводууправлению кирпичных заводов заключить договор с Киевским отделением Всесоюзной конторы производства вскрышных работ способом гидромеханизации на карьерах заводов № 1 и № 2.

4. Обязать начальника Киевского отделения Всесоюзной конторы «Стройгидромеханизация» МПСМ УССР тов. ДАЦКИХ Ф.В. начать производство подготовительных работ по очистке регулирующего бассейна, сооружения дамбы в отроге № 2 «Бабьего Яра», а также монтаж оборудования немедленно.

5. Предложить управляющему треста «Киевстроймонтаж» тов. Солдатову окончить и сдать в эксплуатацию ТП – 640 ква к 1-му мая 1950 г.

6. Обязать управляющего треста «УКРСНАБСБЫТСТРОЙМАТЕРИАЛОВ» тов. КРИМЕРА полностью обеспечить к 1-му апреля 1950 г. необходимым оборудованием и материалами на заводе № 1 согласно заявки представленной Петровским заводууправлением кирпичных заводов.

7. Заводууправлению провести организационные мероприятия по проектированию недостающих мощностей на заводе № 2.

ЗАМ. МИНИСТРА ПСМ УССР

Н.И. ИОТЕНКО

ЗАМ. МИНИСТРА ПСМ УССР

Н.П. ЛЫСЕНКО

ГЛ. ИНЖЕНЕР «Главкирпич» МПСМ УССР

М.С.РОВИНСКИЙ

Ст. ГОРНЫЙ ИНЖЕНЕР отдела стройматериалов при Горсовете

И.И. БОНДАРЬ

И.О. ГЛ. ИНЖЕНЕРА Петровского з/у

П.Е. ГУРИН

И.О. ГОРНОГО ИНЖЕНЕРА Петровского заводуупр. к.з.

Б.М. ЦИПРИС

ИНЖЕНЕР ЭНЕРГЕТИК Петровского з/у к.з.

Б.И. ПИКОВСКИЙ

НАЧ. КИЕВСКОГО ОТД. В.К. «Стройгидромеханизация»

МПСМ СССР

Ф.В. ДАЦКИХ

Верно:

[підпис]

*ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 3, арк. 63 – 66. Завірена копія. Машинопис.
Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы:
В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 108. – С. 412 – 415.*

№ 3

**Рішення № 582 виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих про затвердження проекту і порядок організації
гідровідвалів для кар'єрів Петровських цегельних заводів № 1 і 2**

[м. Київ]

28 березня 1950 р.

По вопросу разрешения Петровскому заводууправлению кирпичных заводов № 1 и № 2 МПСМ УССР транспортировать вскрышные породы в отроги Бабьего Яра в Подольском районе.

Учитывая необходимость выполнения вскрышных работ в карьерах кирпичных заводов № 1 и № 2 и целесообразность замыва отрогов Бабьего Яра, благодаря чему можно будет между Лукьяновкой и Куреневкой² наладить удобное транспортное сообщение.

Исполнительный комитет Городского Совета депутатов трудящихся – ПОСТАНОВИЛ:

§ 1. Утвердить проект и порядок организации гидроотвалов для карьеров Петровских заводов за указанным проектом.

§ 2. Для организации нормального стока осветленных вод обязать заводууправление Петровских кирпичных заводов спускать осветленные воды в ручей «Бабий Яр» и обеспечить нормальный пропуск этих вод путем очистки ручья и соответствующей его эксплуатации.

п/п ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
ИСПОЛКОМА КИЕВСКОГО ГОРОДСКОГО
СОВЕТА ДЕПУТАТОВ ТРУДЯЩИХСЯ
СЕКРЕТАРЬ ИСПОЛКОМА КИЕВСКОГО
ГОРОДСКОГО СОВЕТА ДЕПУТАТОВ
ТРУДЯЩИХСЯ

/Ф. ЛУКИЕНКО/

/С. МЕЛЬНИК/

верно: зав. протокольной частью

/подпись/

30/V–53 г.

Верно:

[підпис]

ДАК, ф. 1446, оп. 1. спр. 9, арк. 6. Завірена копія. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 109. – С. 415 – 416.

№ 4

**Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих № 2404 «Про розгляд проекту гідровскришних робіт
по Петрівському цегельному заводу № 1, в Подільському районі»**

м. Київ

24 жовтня 1950 р.

Зважаючи на те, що проектом гідровскришних робіт по цегельному заводу № 1, розробленим конторою «Будгідромеханізація» передбачається заливання лише другого і третього відрогів Бабиного Яру і до відмітки «143», в той час, як для повного заповнення відрогів треба перевести намів до відміток «150 – 175»

Виконавчий комітет Київської міської Ради депутатів трудящих -

1. Представлений проект наміва відхилити.
2. Запропонувати заводоуправлінню Петрівських цеглових заводів № 1 та № 2:

а) У першу чергу замивати відрогі яру №№ 1 та 2 до відміток поверхні землі навколо відрогів.

б) У другу чергу передбачити намів основного верхів'я яру, починаючи від вулиці Лагерної, з таким розрахунком, щоб намів було переведено до відміток поверхні землі навколо яру.

3. Дозволити заводоуправлінню Петрівських цегельних заводів № 1 та № 2 розпочати намів відрогів №№ 1 та 2, ще в цьому році.

4. Перероблений проект гідронамиву погодити з Управлінням в справах архітектури м. Києва.

5. Нагляд за виконанням робіт по гідронамиву та прийомку робіт покласти на Відділ впорядкування Виконкому Київської міської Ради (тов. Малуца)

Голова виконкому Київської міської Ради

депутатів трудящ

(-) О. ДАВИДОВ³

Секретар виконкому Київської міської Ради

депутатів трудящих

(-) С. МЕЛЬНИК

Подання: Управл. в справах архіт. м. Києва

Головний міський Архітектор

(-) А. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ

Погоджено: Юрчина Міськради

(-) В. ПРИХОДЬКО

(-) Г. АРКАДЬЕВ

(-) І. КОЗЛОВ

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 9, арк. 7. Копія. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – №110. – С. 416 – 417.

№ 5

**Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих № 2546 «Про замив вскришними породами Петрівських
цегельних заводів № 1 і 2 Міністерства будівельних матеріалів УРСР
відрогу № 3 верхів'я Бабйого* Яру»**

[м. Київ]

2 грудня 1952 р.

Відповідно до рішення Виконкому від 24 жовтня 1950 р. № 2404**, Виконавчий комітет Київської міської Ради депутатів трудящих –

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Дозволити заводоуправлінню Петрівських цегельних заводів № 1 та № 2 розпочати в 1953 році замив відрогу № 3 верхів'я «Бабйого Яру».

2. Намив перевести до відміток поверхні землі навколо яру.

3. Зобов'язати Управління Газового господарства (тов. Фесенюк)

а) за замовленням заводоуправління Петрівських цегельних заводів скласти проектно-кошторисну документацію на перекладку відрізка газопроводу ГРС-2 – ГЭС-2 по трасі вул. Окружної, довжиною 500 м., замість відрізка, що підпадає у зону замиву;

б) перекласти зазначений в п. «а» відрізок газопроводу за рахунок:

Петрівських цегельних заводів – 300 м.

Управління Газового господарства – 200 м.

4. Проекти гідронамиву з додержанням всіх технічних вимог та проект перекладки газопроводу погодити з Управлінням в справах Архітектури м. Києва.

5. Нагляд за виконанням робіт по гідронамиву та прийомку робіт покласти на відділ Впорядкування Виконкому Київської міської Ради (тов. Малуца).

Голова виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих

(–) О. ДАВИДОВ

Секретар виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих

(–) Б. ЕРМОЛОВИЧ

Згідно:

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 70. Копія. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 112. – С. 427 – 428.

---

* Так у тексті.

** Див. документ № 4.

**Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих № 1904 «Про замив третього приярка Бабйого Яру»**

[м. Київ]

16 листопада 1954 р.

Враховуючи великі технічні утруднення по демонтажу 500 мм газопровода, укладеного на приярку (отрог) № 3 Бабйого Яру і неможливість відключення від газопостачання склотарного заводу на період демонтажних робіт, Виконавчий комітет міської Ради депутатів трудящих на часткову зміну рішень міськвиконкому № 2404 від 24/X – 1950 року та № 2546 від 2/XII – 52 р.*

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Дозволити заводоуправлінню Петрівських цегельних заводів (т. Падієнко) у відповідності з покладеними на його обов'язками, зробити намив ділянки приярка № 3 де проходить газопровід високого тиску протяжністю 425 п. м. при умові технічної погодженості з Управлінням газового господарства м. Києва.

2. Зобов'язати заводоуправління Петрівських цегельних заводів, в III-му кварталі 1955 року забезпечити роботи по укладці нової траси газопроводу (взамін намотої ділянки) трубами і фінансуванням.

3. Зобов'язати управління газового господарства м. Києва (т. Бадаєва):

а) в III-му кварталі 1955 року забезпечити виконання робіт по укладці траси газопровода (в замін намотої ділянки) по договору з Петрівськими цегельними заводами;

б) забезпечити постійний технічний нагляд за ділянкою газопроводу, що наливається і знаходиться в тимчасовій експлуатації до дня його консервації.

Голова виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих

О. ДАВИДОВ

Секретар виконкому Київської міської ради депутатів трудящих

Б. ЕРМОЛОВИЧ

Згідно:

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 3, арк. 71. Копія. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 123. – С. 440.

---

* Див. документи № 4 і 5.

**Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих № 419 «Про замив верхів'я Баб'яого* Яру вскришними
породами Петрівських цегельних заводів № 1 та 2»**

[м. Київ]

12 квітня 1955 р.

В зв'язку з необхідністю термінового влаштування продовження вул. Мельника та вул. Окружної через верхів'я Баб'яого Яру у відповідності з генеральним планом м. Києва, – виконавчий комітет Київської міської Ради депутатів трудящих

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Зобов'язати заводоуправління Петрівських цегельних заводів № 1 та 2 перевести замив верхів'я Баб'яого Яру від вул. Лагерної до продовження вул. Дорогожицької до відміток поверхні землі навколо верхів'я та в межах згідно проекту Управління в справах архітектури м. Києва.

2. Зобов'язати Київське відділення тресту «Союзгідромеханізація» до 1 травня 1955 року прокласти до верхів'я Баб'яого Яру пульпопровід та побудувати водовідводні споруди.

3. Нагляд за виконання[м] цього рішення покласти на Спецінспекцію по впорядкуванню міста (Нач. тов. Онищенко) та на Управління в справах архітектури м. Києва (тов. Козлов).

Голова Виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих

О. Давидов

Секретар Виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих

Б. Єрмолович

Подання: Управління в справах архітектури м. Києва

Б. Приймак

Погоджено:

Міськдержсанінспекція

Н. Соловійова

Юрчастина Міськради

В. Оноп'єнко
Хворостовский
Анищенко

Згідно:

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 3, арк. 72. Копія. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 125. – С. 442.

---

* Так у тексті.

№ 8

**Лист начальника спецінспекції Подільського району м. Київ Глуценка
начальнику Київського відділення Гідромеханізації Б. Цепенюку,
директору заводууправління Петровських цегельних заводів Брацило
про необхідність вжиття заходів для ліквідації загрози
аварійної ситуації в районі Бабиного яру**

[м. Київ]

11 лютого 1957 р.

Вследствие недостаточного надзора Вашими работниками на гидро-
пульпе по скрышиванию грунта, канава Бабьего Яра всегда находится в ава-
рийном состоянии, особенно в зимнее время. Канава заливается и вода вме-
сте с песком выходит из берегов и затапливает прилегающие территории
предприятий и организаций.

С получением сего в целях предотвращения убытков Вам надлежит при-
нять следующие меры:

1. На территории производственной площадки оборудовать бассейн и
воду выпускать только чистую планомерно небольшими дозами.

2. За состоянием канавы систематически вести надзор и в случае заку-
порки принимать немедленные меры к прочистке, особенно выход канавы
за железнодорожной насыпью.

3. Всю канаву, начиная от выпуска и до поймы за ЖД насыпью, регу-
лярно очищать от ила.

4. В случае затопления какой-либо прилегающей территории с нанесе-
нием материального ущерба ответственность за последствия возлагается по
вине гидромеханизации на Вас.

Начальник Специнспекции Подольского района г. Киева

/подпись/

/Глуценко/

Верно:

/подпись/

Копия с копии верна:

Зав. протокольной частью АСиА УССР

(Т. Ясиненко)

*ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 8. Завірена копія. Машинопис.
Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы:
В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 126. – С. 443.*

**Розпорядження голови виконавчого комітету Київської міської ради
депутатів трудящих О. Давидова № 703 про забезпечення
будівництва шляху до Нового кладовища через балку Бабин яр**

[м. Київ]

11 грудня 1958 р.

З метою забезпечення можливості в дальшому провадити будування шляху до Нового кладовища, що перепинає балку Бабій Яр, у місці де зараз цегляні заводи №№ 1 та 2, провадять замив території низов'їв Бабього Яру.

Зобов'язати:

1. Управління Благоустрою (т. МАЛЮТА)

а) продовжити будівництво шляху до Нового кладовища та відсипати насип в межах балки, за рахунок привезеного ґрунту, в укладену залізобетонну трубу для відвода поверхневих вод з верхів'їв балки, залишити на відмітці 158,00.

б) не пізніше 25.XII.58 р. дати планове завдання інститутів «Київ-проект» на складання технічної документації для вирішення комплексного питання відводу поверхневих вод з верхів'їв балки Бабій Яр в зв'язку з необхідністю її замиву до відмітки 165 – 166,00.

2. Управління Промбудматеріалів (т. ДУБНИК)

а) замив низов'їв балки Бабього яру до перетинання з шляхом, що будується до Нового кладовища, провести на відмітку 158,00 та надалі замив тимчасово припинити. Маючи при цьому на увазі, що до кінця цього року замив на цій ділянці дійде лише до відмітки 153,00.

б) Не пізніше 1.II.59 р. через відповідні організації, скласти проект замиву верхів'їв балки Бабього Яру та, починаючи з квітня 1959 р. розпочати роботи по замиву цих верхів'їв на відмітку 165-00 – 166-00.

3) Інститут «Київпроект» (т. ШИЛО) до 15 січня 1959 р. по замовленню Управління Благоустрою, скласти технічну документацію по відводу поверхневих вод, після замиву балки Бабього Яру, у тому числі її верхів, урахування міроприємств по забезпеченню стійкості насипу шляху, що зараз будується до Нового кладовища.

Контроль за виконанням цього розпорядження прокласти на Міськспецінспекцію (т. Аніщенко).

Голова Виконкому Київської
Міської Ради депутатів трудящих

(–) О. ДАВИДОВ

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 9, арк. 3–4. Копія. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 128. – С. 445 – 446.

**Довідка № 1 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК
КП України «Про проведену роботу з ліквідації наслідків затоплення
в районі вулиці Фрунзе, Подільського району м. Києва»**

[м. Київ]

14 березня 1961 р.

13-го марта 1961 года в 8 часов 30 минут утра в результате прорыва ограждающей дамбы, сооруженной для производства замыва Бабьего Яра, водой и разжиженным грунтом была затоплена часть территории, прилегающей к улице им. Фрунзе в районе трамвайного парка. К 10 часам утра поступление воды прекратилось. Вследствие затопления разрушено 68 жилых и 13 административно-производственных зданий. Приведены в негодность 298 жилых квартир, в том числе 163 в частных домовладениях, в которых проживало 353 семьи с общим количеством 1228 человек.

Выведены из строя энергоснабжение, газоснабжение и частично нарушена канализация прилегающего района.

В связи с этим вынуждены были отключить газ из 554 жилых домов (5792 квартир). Отключено также 82 коммунально-бытовых предприятия и 39 котельных установок.

По состоянию на 10 часов вечера 13 марта из района затопления было эвакуировано 800 чел. и 117 пострадавших. Извлечено 25 трупов, в числе которых 4 мужчины, 19 женщин и двое детей. 15 трупов не опознаны. По опросу пострадавших предполагается, что под завалами домов находится еще часть трупов. Из 15 неопознанных некоторые извлечены из сгоревшего автобуса, который ехал из Дымера. Через Дымерский Райисполком устанавливается личность этих людей.

Для ликвидации последствий затопления привлечены воинские части Киевского гарнизона, части войск МВД, пожарные команды, милиция, строительные организации, общественность города и необходимая техника.

К 10 часам вечера 13 марта население, дома которого подверглись затоплению, было размещено в зданиях трех школ и клуба четвертой обувной фабрики. Организовано питание этих людей, медицинское обслуживание и оказана помощь в одежде.

Ко всем домам и сооружениям района затопления устроены подходы. Организовано наружное освещение района, для чего установлено 80 прожекторов, что обеспечило ведение работ в ночное время.

Для размещения населения, лишившегося квартир, горсоветом выделено 7 жилых домов на 400 квартир, общей площадью 12 тыс. кв. метров.

Проводились работы по спуску воды из пониженных мест, очистке территории от ила и предметов разрушений. Принимаются меры по обеспече-

нию населения жидким газом. 15 марта будет восстановлена газификация прилегающего района.

Сведения о материальном ущербе от затопления финансовыми органами города будут представлены к исходу дня 15 марта 1961 года.

(И. КАЗАНЕЦ⁴)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 22–23. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С.451 – 452.

№ 11

Довідка № 2 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України « Про проведену роботу з ліквідації наслідків затоплення в районі вулиці ім. Фрунзе, Подільського району м. Києва»

[м. Київ]

14 березня 1961 р.

По состоянию к 11 часам дня 14 марта 1961 года работы по ликвидации последствий затопления части территории, прилегающей к улице им. Фрунзе в районе трамвайного парка продолжались.

Очищено 120 погонных метров улицы им. Фрунзе, ведется расчистка трамвайных путей, детально обследуются дома, подвергшиеся затоплению, выносятся имущество.

В течение ночи и утром извлечено из разрушенных зданий еще два трупа. Таким образом, всего извлечено на месте затопления 27 трупов.

За последнее время из места происшествия доставлено в больницы города 5 чел., а всего находится в больницах города 122 чел. пострадавших, в том числе 30 чел. находится в тяжелом состоянии, с большими травмами. Среди пострадавших 38 мужчин, 77 женщин и 7 детей.

Организовано опознавание трупов в моргах. Все же до сего времени 15 трупов не опознаны.

По опросам родственников и местного населения не обнаружено 18 человек. Кроме того неизвестно, где находятся 21 чел. рабочих трамвайного парка, 4 человека завода Торгового машиностроения и 5 чел. родственников рабочих этого завода, которые находились в районе затопления.

В районе Сырца крупные газовые котельные установки будут обеспечены газом к 6 часам вечера 14 марта 1961 года.

Случаев инфекционных и других серьезных заболеваний среди населения района нет, однако учитывая что канализационный коллектор на Сырце вышел из строя, приняты меры по оповещению населения о необходимости употреблять воду только после кипячения⁵.

Приступила к работе экспертная комиссия по установлению причин затопления под руководством Президента Академии Строительства и Архитектуры⁶ тов. Бакумы. Этой же комиссии поручено представить предложения о принятии необходимых мер, предотвращающих подобное затопление.

Создана также комиссия по изучению вопроса о дальнейшем ведении работ на участке затопления.

(И. КАЗАНЕЦ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 19–20. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С.452 – 453.

№ 12

Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після катастрофи в Бабиному яру

[м. Київ]

14 березня 1961 р.

Совершенно секретно

В связи с катастрофой в Подольском районе г. Киева органы госбезопасности проводят необходимые агентурно-оперативные мероприятия по выявлению лиц, пытающихся использовать этот факт в антисоветских и провокационных целях. Одновременно нами усилен контроль за почтовой перепиской, особенно исходящей за границу.

За прошедшие сутки антисоветских и провокационных проявлений не выявлено. В органы госбезопасности поступили материалы о реагировании жителей города Киева на эту катастрофу.

Некоторые сотрудники Министерства строительства УССР, организации которого производили работы по намыву пульпы, узнав, что прокуратура ведет расследование по этому факту, пытаются представить причину катастрофы как стихийное бедствие.

По сообщению нашего доверенного лица, накануне этой катастрофы – вечером 12 марта – отдельные жители Подольского района заметили, что со стороны оврага и со стороны больницы им. Павлова начала прибывать вода. Это встревожило их и они об этом поставили в известность местные власти, но реагирования не было.

Источник «УРАЛОВ» сообщил, что в разговоре неизвестных граждан, находившихся на территории больницы им. Павлова, было высказано, что вода начала просачиваться вечером 12 марта, а утром следующего дня поток усилился.

Неизвестный гражданин в трамвайном вагоне заявил, что еще 2–3 года тому назад стали поступать сигналы в Исполком Подольского райсовета депутатов трудящихся по поводу угрозы оползней и прорыва замываемого пульпой Бабьего Яра. По словам этого гражданина, за 2–3 недели до катастрофы также поступили сигналы о резком усилении стока воды с дренажной системы у основания намытой плотины, но им не придали значения.

Среди рабочих завода п/я № 1 и прядильно-ткацкой фабрики распространяются слухи о том, что о возможной катастрофе отдельные граждане обращались в исполкомы Шевченковского и Подольского райсоветов депутатов трудящихся.

Некоторые жители Подола распространяют слухи о возможном повторении катастрофы, так как в Бабьем яру еще много воды.

Заместитель председателя еврейской общины ЮРОВСКИЙ заявил:

«Это поднялись трупы евреев, расстрелянных немцами в период оккупации города Киева»⁷.

Среди лиц еврейской национальности, находившихся вблизи места катастрофы, имели место высказывания, что «мертвые не выдержали» и что в Бабьем яру надо было построить памятник погибшим евреям, а не засыпать яр.

Один из жителей города, находившийся в толпе, сказал:

«Не надо было осквернять память погибших в Бабьем яру, поэтому и случилось такое бедствие».

В результате контроля почтовой переписки выявлено 15 документов, в которых сообщается о катастрофе в Киеве.

Так, проживающая по Ярославской улице № 21 САВЧУК своим родственникам в Винницкой области пишет:

«Напишу вам о сегодняшнем несчастном случае, который произошел на Куреневке в Киеве. Произошел сильный взрыв газа и там было подземное озеро. Больше тысячи людей сгорело, утонуло, весь трамвайный парк снесло, много частных домов разрушило. Первый этаж больницы на Куреневке затопило, погибли больные и медперсонал. Я была случайным свидетелем как в анатомку сгружали куски обгоревшего мяса. Это ужасно трагический случай».

Неизвестный автор в своем письме на имя ШМАТЧЕНКО, проживающего в г. Сумы, пишет:

«Дорогие, сейчас пишу новость. Заливает весь Подол и Куреневку. В 10 часов утра прорвалось под землей какое-то большое озеро. Вода сносит 3-х этажные дома, попереворачивало все трамваи и автобусы, которые в это время проходили там. Людей вертолетами снимают с крыш домов, больницы забиты полным-полно. Вся милиция, воинские части там, и ничего не могут сделать. У нас одна женщина ехала в автобусе на работу, и вдруг как хлынет навстречу вода, автобус перевернуло, внутри разбился и

взорвался бак с бензином. Внутри автобуса каша целая, люди не вылезут из машины, сверху заливает водой, а бензин разлился по воде и горит. Сейчас здесь паника, так как вода все прибывает и ничего не могут сделать. Дома подмывает, валит, ползут они и т.д. Жертв, говорят, очень много».

В письме неизвестного автора на имя НИКУЛЕНКОВОЙ, проживающей в Челябинской области, указывается:

«Сегодня у нас в Киеве, в 8-30 утра произошло большое чрезвычайное происшествие. В одном из мест города прорвало дамбу, замыкавшую большой водоем на возвышенности. Дамба была намывная. Водяной вал, смешанный с грязью и илом, достигал высоты до 8 метров. Этот вал на своем пути разрушил даже многоэтажные дома, выворачивал деревья. Водой и грязью с илом затопило несколько трамвайных вагонов, троллейбусов и все это люди в основном ехавшие на работу. Затопило и залило несколько больниц, трамвайный парк и стадион. Под водой и грязью оказались многие маленькие заводы и, конечно, с людьми, приступившими к работе в 8 часов утра. Район затопления оцеплен войсками. Работает много команд по спасению людей и ценностей. Говорят, что тысячи людей стали жертвами этой неслыханной катастрофы».

В письме, адресованной БЫЛЫМ в г. Полтаву, сообщается:

«Сегодня в Киеве произошло большое несчастье. В одном из районов Киева взорвалась центральная магистраль водопровода. В том же месте пробились грунтовые ключи, и вода пошла по городу, смывая на своем пути дома, электростолбы, трамваи и т.п. Все это принесло очень много человеческих жертв, погибло около 2 тысяч человек. Спасательные команды, брошенные на спасение людей, тоже погибли. Людей спасали с вертолетов. Все больницы Киева переполнены пострадавшими людьми. Даже школы и клубы заполнены пострадавшими».

Гражданин ШАМЛЯ направил в Николаевскую область письмо, в котором пишет:

«У нас сегодня такое несчастье, что я даже не знаю с чего начать. Где-то под Киевом взорвался газ, а рядом было озеро. Прорвало это озеро, и все пошло на Куреневку и Сырец⁸. Полосу, которую захватила вода, снесло и следа и не осталось, все занесло илом. Затопило стадион, трамвайный парк, больницу. Снесло все единоличные дома. Много жертв. Трамваи горят – замыкание электросети. Ни одна машина, ни один автобус, ни один трамвай, ни один пешеход – никто не выбрался из этой зоны. Говорят, что из-под земли видно одну крышу автобуса. Близко никого не пускают, район оцеплен. Люди как сумасшедшие. От ужаса волосы встают дыбом».

Органы госбезопасности продолжают работу в указанном выше направлении. Особое внимание обращено на предотвращение утечки сведений о катастрофе за границу, в частности через иностранцев. Сегодня в Киеве

находится 17 иностранцев из капиталистических стран и прибывает американский джазовый оркестр в количестве 100 человек.

О полученных новых материалах будем информировать.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО⁹

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 35 – 40. Завірена копія. Машинопис.

№ 13

Довідка заступника начальника 6 відділу 2 Управління КДБ підполковника Шишацького про бесіду з начальником інженерного відділу Управління у справах архітектури при виконавчому комітеті Київської міської ради депутатів трудящих І. Побегайло щодо замовників наміву ґрунту в Бабиному яру

[м. Київ]

[14 березня 1961 р.]*

Секретно

14 марта 1961 года, в связи с аварией в Подольском районе гор. Киева, совместно с оперуполномоченным майором Трофименко беседовали с начальником инженерного отдела управления по делам Архитектуры г. Киева Побегайло Ириной Михайловной.

В процессе беседы выяснено, что заказчиком проекта на намыв Бабьего Яра является заводууправление Петровских кирпичных заводов. О перспективе использования намыва никаких конкретных мнений и тем более решений не было. Высказывались предположения о посадке парка в месте намыва яра. Управление архитектуры города имело отношение к намыву Яра только в части определения его границ, а в 1958 году ставило вопрос и было издано распоряжение Горсовета о снижении отметки намыва со 175 до 158 – 166 в виду строительства дороги к новому кладбищу.

Со слов Побегайло, управление благоустройства гор. Киева предъявляло счета управлению кирпичных заводов за замыв канализации во время ливней, т.к. не были сделаны отводы ливневых вод и земля смывалась [в] жилые районы Куреневки.

Телефон Побегайло № 4-23-62

Зам. нач-ка 6 отдела 2 Управления КГБ при СМ УССР

Подполковник

(Шишацкий)

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 30. Рукопис. Оригінал.

---

* Дату документу встановлено за подією, згадуваною у тексті. В ІІ Управлінні КДБ при Раді міністрів УРСР документ зареєстровано 29 березня 1961 р.

№ 14

**Довідка заступника начальника 6 відділу 2 Управління КДБ
підполковника Шишацького про бесіду з директором об'єднання
Петровських цегельних заводів О. Матросом та начальником
виробничо-технічного відділу Г. Креліною щодо обставин,
які передували катастрофі в Бабиному яру**

[м. Київ]

[14 березня 1961 р.]*

Секретно

14 марта 1961 года, в связи с аварией в Подольском районе гор. Киева, совместно с оперуполномоченным майором Трофименко, беседовал с директором Петровских кирпичных заводов (ул. Сырецкая, 38) Матросом Александром Акимовичем (тел. № 6-40-07) и начальником производственно-технического отдела Крелиной Галиной Александровной.

В беседе выяснено, что в 1950 году возник вопрос об освобождении карьеров заводов от непроизводственных земляных пород. В связи с этим в Министерство промышленности стройматериалов УССР в то время было представлено два варианта. Первый – об удалении вскрышных карьеров в р. Днепр и второй – намыв Бабьего Яра. Министерством был принят второй вариант и поэтому заводууправление заказало технический проект на производство этих работ Государственному союзному тресту (гор. Москва) «Союзгидромеханизация» бывшего министерства промстройматериалов СССР. После изготовления проекта заводууправление заключило договор на производство работ по вскрышке карьеров и намыву Бабьего Яра с Киевским специализированным Управлением № 610 треста «Укргидромеханизация» министерства строительства УССР.

В соответствии договору от 17.XI – 1956 года пункт 13 «ответственность за соблюдение правил по технике безопасности при производстве гидромеханизированных работ лежит на подрядчике».

В пункте 24 этого договора указывается, что «[После] замыва до проектной отметки отведенных под отвальное хозяйство площадей подрядчик сдает по акту заказчику эти площади и в дальнейшем не несет ответственности за их состояние»¹⁰.

Ими же были показаны нам решения исполкома Киевского Городского совета депутатов трудящихся, которыми контроль за производством работ по намыву Бабьего Яра возлагался на специ[нспек]цию горсовета и Управления по благоустройству города.

---

* Дату документу встановлено за подією, згадуваною у тексті. В ІІ Управлінні КДБ при Раді міністрів УРСР документ зареєстровано 29 березня 1961 р.

По заявлению т.т. Матроса и Крелиной они никакого контроля за правильностью намыва яра не вели, т.к. никакими документами на них не возлагалось, а ответственность за правильность ведения гидромеханизированных работ лежала на подрядчике. Имея в виду выяснить, не было ли какого-либо влияния со стороны заводууправления на СУ-610 в части неритмичности работы по намыву яра, что не исключало нарушений технических условий, был поставлен вопрос о том, какие производственные отношения между этими организациями и не было ли недоразумений по выполнению договорных условий в отношении своевременности подготовки производственной сырьевой базы.

Беседовавшие с нами Матрос и Крелина заявили, что СУ-610 всегда своевременно [...] карьеры и в течение многих лет по этому вопросу с их стороны не было претензий к подрядчику. О причинах произошедшей аварии им ничего не известно и каких-либо мнений по этому вопросу также не имеют.

Зам. начальника 6 отдела 2 Управления КГБ при СМ УССР
Подполковник (Шишацкий)

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 31–32. Оригінал. Рукопис.

№ 15

Довідка № 3 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про проведену роботу з ліквідації наслідків [затоплення] в районі вулиці ім. Фрунзе, Подільського району м. Київ»

[м. Київ]

15 березня 1961 р.

Днем 14 марта и в ночь на 15 марта 1961 года работы по ликвидации последствий затопления части территории, прилегающей к улице им. Фрунзе в районе трамвайного парка продолжались. Велась расчистка улицы и трамвайных путей по улице им. Фрунзе, полностью обследовано 36 домов, подвергшихся затоплению, восстанавливалась газификация ранее отключенных от газоснабжения жилых домов и коммунальных предприятий, проводилось расселение по квартирам людей, лишившихся крова в результате затопления. Полностью восстановлена первая дамба.

В течение дня 14-го марта извлечено еще 5 трупов. Одна женщина извлеченная из затопленного здания умерла в больнице. Таким образом всего имеется трупов людей, погибших в результате затопления 33 чел., в том числе 7 мужчин, 23 женщины и 3 детей. Не опознано 15 трупов. Продолжают поступать заявления в отделения милиции города о пропавших людях. По состоянию на 9 часов вечера в органы милиции заявлено на 15 чел. судьба, которых неизвестна.

По заявлениям пострадавших, руководителей предприятий трамвайного парка, завода торгового машиностроения и по данным органов милиции число неизвестно пропавших составляет не менее 100 человек.

14 марта в больницы города были доставлены 4 чел. пострадавших. Всего пострадало в результате затопления 139 чел. Из этого количества сейчас находится в больницах 116 чел., 22 чел. выздоровело, а один умер.

На протяжении дня расселено по квартирам 219 семей из 361.

Проведена значительная работа по обеспечению домов газом, где он был выключен в результате затопления. Вновь получили газ 554 дома (5792 квартиры).

Обеспечиваются газом котельные установки на Сырце.

Случаев инфекционных и других серьезных заболеваний нет.

(И. КАЗАНЕЦ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 25–26. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С. 454.

№ 16

Протокол засідання Державної експертної комісії зі встановлення причин аварії на гідровідвалі в Бабиному яру

[м. Київ]

15 березня 1961 р.

Председательствует – действительный член АСиА УССР П.Ф. Бакума.

Присутствуют члены комиссии:

- П.С. СЛИПЧЕНКО¹¹ – директор научно-исследовательского института организации и механизации строительного производства АСиА УССР, действительный член АСиА УССР, доктор технических наук
- И.М. ЛИТВИНОВ – главный ученый секретарь АСиА УССР, действительный член АСиА УССР, кандидат технических наук
- А.М. ДРАННИКОВ – доктор технических наук, профессор Киевского инженерно-строительного института¹²
- Б.А. ПЫШКИН – зав. отделом гидротехнических сооружений института гидрологии и гидротехники АН УССР, доктор технических наук, профессор
- М.М. ДИТКОВСКИЙ – директор Института гидрологии и гидротехники АН УССР, кандидат технических наук, доцент

- В.В. АРИСТОВСКИЙ – зав. отделом Института гидрологии и гидротехники АН УССР, доктор технических наук, профессор
- Я.М. КУЗНЕЦ – директор Укргипроводхоза¹³ при Совете Министров УССР
- Н.А. СИЛИН – зав. отделом института гидрологии и гидротехники АН УССР
- А.Л. ФИЛАХТОВ – кандидат технических наук, доцент
- А.П. ДЕГТЯРЕВ – главный инженер треста Укрэкскавация Министерства строительства УССР

Приглашенные:

- С.Н. АНДРИАНОВ – Председатель Госстроя УССР
- К.И. ФИЛОНЕНКО – руководитель отдела научно-исследовательского института внедрения передового опыта в строительство и технической информации АСиА УССР
- И.Ф. ПИЩИК – главный инженер треста «Главспецстрой» Министерства строительства УССР
- Д.К. ИВАНЧЕНКО – главный инженер СМУ-610
- Е.Н. РАДЬКОВСКИЙ – прораб СМУ-610
- А.Н. СКЛЯРЕНКО – начальник Киевского городского Управления промышленности стройматериалов
- Б.Л. РЫБЧИНСКИЙ – главный инженер Городского управления
- И.П. ИКОННИКОВ – горный инженер того же управления
- А.П. БОНДАРЕНКО – главный инженер Петровского кирпичного завода
- И.С. ФЕЛЕНДЛЕР – зам. начальника, главный инженер Управления благоустройства г. Киева
- И.М. ПОБЕГАЙЛО – нач. инженерного отдела Управления городского архитектора г. Киева
- М.Е. ОНИЩЕНКО – нач. специнспекции по благоустройству г. Киева
- П.М. МЯГКЕНЬКИЙ – зам. начальника специнспекции по благоустройству г. Киева

Проводится беседа, имеющая цель выяснение ряда неясных вопросов, связанных с установлением причин аварии и, в частности, по вопросам отвода территории для гидроотвалов, производства гидронамыва, наблюдения, контроля и других вопросов.

С этой целью приглашены представители ряда организаций, имеющих отношение к этим вопросам. С ними проведена опросная беседа.

По результатам беседы и в порядке уточнения были затребованы и рассмотрены необходимые справочные материалы и другие документальные данные уточняющего характера:

Решение Исполкома Киевского Городского Совета депутатов трудящихся от 28.ІІІ – 1950 г. № 582 по вопросу разрешения Петровскому заводууправлению кирпичных заводов № 1 и № 2 МПСМ УССР транспортировать вскрышные породы в отроги Бабьего Яра в Подольском районе (прилагается)*.

Письмо начальника специнспекции Подольского района гор. Киева Глущенко от 11.ІІ – 1957 №№11/11 – 57 г. начальнику гидромеханизации Киевского отделения т. ЦЕПЕНЮК в копии директору заводууправления Петровских кирпичных заводов т. БРАЦЫЛО с предупреждением о необходимости принятия мер в связи с тем, что канава Бабьего Яра находится в аварийном состоянии (прилагается)**.

Письмо зам. начальника отдела Киевского Управления гидромеханизации Всесоюзной конторы «Стройгидромеханизация» от 8.ІІІ – 50 г. № 33 т. ДАЦКИХ – начальнику планировки г. Киева т. КОЗЛОВУ М.С. с просьбой разрешить складирование пульпы от вскрышных пород способом гидромеханизации в урочище Бабий Яр Подольского района и указать место возможного расположения гидроотвалов вблизи карьеров Петровских кирпичных заводов № 1 и № 2 и ответ М.С. КОЗЛОВА не возражавшего против замыыва отрогов Большого Яра на полную глубину (прилагается)***.

Решение Исполкома Киевского Городского Совета депутатов трудящихся от 24 октября 1950 г. № 2404 о рассмотрении проекта гидровскрышных работ по Петровскому кирпичному заводу № 1 в Подольском районе (прилагается)****.

Кроме того нижеперечисленным лицам поручено представить 16 марта 1961 г. к 9 ч. 30 м. утра в Государственную экспертную комиссию следующие материалы:

Начальнику Киевского городского Управления промышленности стройматериалов при Киевском Горсовете А.Н. СКЛЯРЕНКО –

– справку по объемам вскрышных работ, проведенных Управлением механизации с начала производства вскрыши с указанием по годам и стоимости выполненных работ;*****

– акты по приемке выполненных работ СМУ – 610 на отвалах по намыву, акты приемки выполненных и скрытых работ;

– копию договора Петровского кирпичного завода со строительной организацией.

Заместителю начальника, главному инженеру Управления благоустройства г. Киева И.С. ФЕЛЕНДЛЕРУ –

---

* Див. документ № 3.

** Див. документ № 8.

*** Див. документ № 1.

**** Див. документ № 4.

***** Див. документи № 20, 39.

– справку о выполнении п. 5 постановления Киевского Горисполкома от 24.X – 50 г. № 2404, которым поручалось Управлению благоустройства города контроль за намывом гидроотвала со стороны Исполкома.

Начальнику инженерного отдела Управления городского архитектора И.М. ПОБЕГАЙЛО:

– планшет района строительства в масштабе 1:10000.

Главному инженеру СМУ – 610 Д.К. ИВАНЧЕНКО

– объем намыва по годам; журнал производства работ и акты скрытых работ; профили до намыва Бабьего Яра и гидрогеологические данные; исполнительные профили после окончания гидронамыва; профилей оползня: одного продольного и двух поперечных с соответствующей пояснительной запиской по организации производства работ.

Начальнику изыскательской партии Киевпроекта¹⁴ т. ВАСИЛЕВСКОМУ

– провести бурение, как минимум 3-х скважин по террасам, согласно специальным указаниям комиссии для гидрогеологических исследований и для отбора и соответствующих испытаний проб до 17 марта 1961 г.

После вступительного слова П.Ф. Бакумы участники совещания высказались об основных причинах аварии на гидроотвале в Бабьем Яру, причем каждый из выступавших считал необходимым указать, что предлагаемые выводы носят пока предварительный характер и должны будут впоследствии, после подробного обмена мнениями конкретизированы, расширены и обоснованы техническими материалами и в результате личного участия в обследовании места аварии.

Выступили следующие т.т.: Дранников, Дитковский, Пышкин, Силин, Литвинов, Слипченко, Филахтов, Аристовский.

Общее мнение участников заседания о предварительных выводах об основных причинах аварии сводятся к следующему:

Считать, что обрушение намытых отвалов произошло в результате недостаточной устойчивости намытых земляных масс, находившихся в разжиженном состоянии, что явилось следствием дефектов проекта и нарушением условий возведения подобных ответственных сооружений.

Проект разработан «Проектгидромеханизация» Министерства строительства РСФСР г. Москвы – главный инженер проекта К. Шепеленко. Работу производил СМУ – 610 треста «Укргидромеханизация» Министерства строительства УССР.

Приложение: на «4» листах*.

Председатель комиссии

(П. Бакума)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 2 – 6. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документи № 1, 3, 4, 8.

Спеціальне повідомлення начальника Управління КДБ по Київській області генерал-майора П. Тихонова в КДБ «Про реагування населення м. Києва на лихо, що трапилось у районі вул. Фрунзе і будівельного об'єкта (Бабин яр)»*

м. Київ

[15 березня 1961 р.] **

Секретно

От агентуры, доверенных лиц, а также в результате общения оперативного состава Управления КГБ при СМ УССР по Киевской области с гражданами осматривающими место происшествия выявлен ряд случаев, когда некоторые лица, в связи со случившимся, высказывают недовольство в адрес председателя Горсовета т. Давыдова и считают, что советскими и партийными органами будут приняты меры к освобождению его от должности председателя Горсовета.

Так, среди рабочих завода «Арсенал», п/я №№ – 11 и 244 распространяется слух о том, что жители, проживающие в районе Бабьего яра, а также органы милиции сообщали т. Давыдову о возможной катастрофе, но им не были приняты меры.

Отдельные лица высказывают мнения, что если Давыдов не был наказан за то, что задавил автомашиной милиционера, то уже теперь Давыдова строго накажут.

По городу распространяются слухи о том, что объявление в газете «Вечерний Киев»¹⁵ о запрещении пользоваться сырой водой из городского водопровода объясняется тем, что в водопроводную сеть попал трупный яд от трупов, находившихся на месте происшествия.

Отдельные лица заявляют о том, что, якобы, «Би-би-си»¹⁶ передало о случившемся и сообщило, что при происшествии погибло 2000 чел.

Ряд лиц высказывает мнение о целесообразности опубликования в местной прессе о случившемся с тем, чтобы были разьяснены причины катастрофы, количество жертв и принимаемые меры по оказанию помощи пострадавшим лицам.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ при СМ УССР

По Киевской области – Генерал-майор

(П. Тихонов)

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 125–126. Оригінал. Машинопис.

* Віза: 1) «т. Головченко [підпис] 16/III.61»; 2) «Исполнено. В дело 24 т.2 [підпис] 18/IV – 61 г.»

** Дату документу встановлено за змістом. У КДБ при Раді міністрів УРСР документ зареєстровано 15 березня 1961 р. В ІІ Управлінні КДБ при Раді міністрів УРСР документ зареєстровано 17 квітня 1961 р.

Нотатки майстра механічної майстерні Київського будівельного управління № 610 Г. Дудченка про обставини, що передували аварії в Бабиному яру

[м. Київ]

15 березня 1961 р.

На собраннии в марте м-це при обсуждении перспектив выполнения плана марта м-ца 1961 г. т. Цепенюк Б.И. (начальник КСУ-610) подверг острой критике работу Глуховского п/п и особенно работу прораба этого участка Махновца.

Т. Цепенюк Б.И. в ответ на заявление Махновца о том, что он не выполнил план двух месяцев и объяснил, что нет отвалов; заявил: «Ведь у прораба Ратьковского нет отвалов, а он работает, выполнил план и у него хуже условия». По разговорам рабочих Петровского прорабского пункта Бойко Г.И. и Нагдольского Г.С. а так же Целовальского А.А., который раньше работал на Петровском п/пункте ясна причина катастрофы от 13/III 61 г.

Они заявили следующее:

1. На отвале в ночь под 13/III работал один отвальный человек Соловей, который работает около двух лет и не знает опасностей размыва дамбы, которые были раньше. Он недосмотрел начало прорыва и поздно сообщил Ратьковскому Гринблату, а тот подождал Ратьковского, который принял все возможные меры для ликвидации аварии. Но было уже поздно и не возможно остановить катастрофу.

2. На отвале не соблюдались техусловия по отводу воды на террасах¹⁷. Водосборные колодцы были в запущенном состоянии – воду не принимали. Защитные валы у края бермы¹⁸ были размывы и не приводились в рабочее состояние в течении ряда лет.

3. Осень прошлого года и зима были дождливые и ухудшили прочность дамбы.

4. Откачка воды (подпитки) с отвала последние 4–5 дней не производилась.

5. На п/пункте было два мастера, которые работали только днем, а ночью смена оставалась без технадзора.

Я раньше работал на Петровском п/п с 49 по 53 г. и затем с 1957 по 1958 год мастером. Знаю работу уч-ка.

В течение моей работы начал намыв дамб Бабьего Яра и продолжал работу вплоть до моего перевода в мехмастерскую мастером. Благодаря работе подпитки вода через водосборные колодцы не сбрасывалась и они не были в рабочем состоянии, а зачастую были выше уровня дамб, что обусловило прорыв нижних берм и террас.

А руководство не смотрело и не придавало значения водосбросам.

(Дудченко)

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 11–12. Оригінал. Рукопис.

Довідка старшого оперуповноваженого 6 відділу Управління КДБ по м. Київ і Київській області майора Супруна про бесіду з начальником відділу гідрогеології та інженерної геології Головного управління геології І. Месяцем про обставини аварії в Бабиному яру

[м. Київ]

15 березня 1961 р.

15/ІІІ-61 г. мной ст[аршим] оперуп[олномоченным] 6-го отд[еления] 2 уп[равления] м[айо]ром Супрун проведена беседа с начальником отдела гидрогеологии и инженерной геологии Главгеологии УССР Месяц Иваном Александровичем (Ленина, 6).

Месяц И.А. из своих личных наблюдений непосредственно на месте катастрофы, бесед со специалистами, основываясь на личном опыте, делает следующие выводы о причинах происшедшего несчастья в Бабьем Яру.

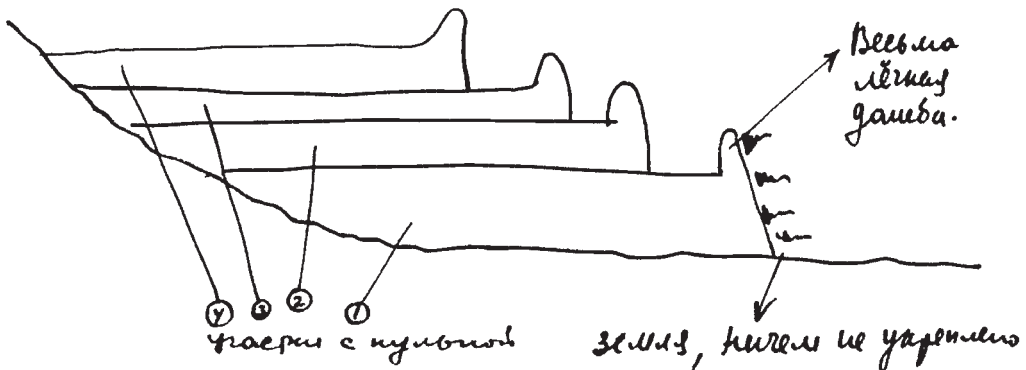
1. Бабий Яр, в частности 3-й отрог, по своей природе относится к системе склонной к оползням. Его основание – результат многолетней работы грунтовых вод, размывов, обвалов. По мнению Месяца И.А. непосредственно под оврагом есть грунтовые воды, ушедшие туда с поверхности.

(Подробное описание оврагов Бабьего Яра в его первобытном состоянии, до производства работ, должны быть в Оползневой Станции треста Киевгеологии, нач. станции Подгайная Евген. Афанасьевна) (Чекистов, 8).

2. Одной из причин катастрофы могло быть давление на овраг с пульпой* находящихся в точке Сырецкой улицы за четвертым участком и возле кромки оврага, где построены дома, озер.

3. Укреплений основания дамб, со стороны, где более всего ощущался напор пульпы, по словам Месяца И.А. сделано не было.

В разрезе это выглядит примерно так:

* Слова «на овраг с пульпой» дописані згори.

Месяц И.А. делает вывод, что работы, которые проводились до катастрофы в Бабьем Яру – весьма рискованное мероприятие.

По его словам (узнал от старшего инженера Гипрограда Омельченко) геологическое обоснование проекта на выравнивание площадки составляли в «Киевпроекте».

На мой вопрос, не является ли Месяц И.А. членом какой-либо комиссии по происшествию и в связи с чем он ходил на место катастрофы, последовал ответ, что Месяц И.А. хотел изучить положение дел по своей собственной инициативе, на случай, если его как специалиста куда-нибудь вызовут.

Сказал, что завтра он будет знать больше и посвятит меня с охотой во все, что мне нужно.

Удивлен, что на месте происшествия никакие комиссии не работают и его никуда не приглашают для консультаций.

Предупрежден о неразглашении беседы.

Ст. оперуполномоч. 1 отд-я 6 отд.,
2-го Упр. КГБ УССР,

майор (Супрун)

Следует добавить, что Месяц И.А. говорил мне о вполне возможных более грандиозных размерах катастрофы, если бы ринулась в сторону Подола вся пульпа; это, по его мнению, вполне могло случиться, при том положении, которое существовало.

Ст. оперуполномоченный 1 отд-я 6 отд.,
2-го Упр. КГБ УССР

майор (Супрун)

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 18–20. Оригінал. Рукопис.

№ 20

**Довідка Київського спеціалізованого управління «Гідромеханізація»
№ 610 про обсяги виконаних робіт по заводуправлінню Петровських
цегельних заводів з наміву відрогів Бабиного яру**

м. Київ

15 березня 1961 р.

СПРАВКА

Объемов выполненных работ Петровским прорабским пунктом Киевского СУ-610 по заводуправлению Петровских кирпичных заводов согласно актов приемки работ ф. № 2, уложенных в 3-й отрог Бабьего Яра.

1954 год	60000 м ³
1955 "	508559 м ³
1956 "	440425 -//-
1957 "	566047 -//-
1958 "	445856 -//-
1959 "	593211 -//- в том числе 150 т, м ³ грунта на 2-й отрог в зимний период
1960 "	632403 м ³
1961 " – январь	51452 -//-
февраль	43425 -//-
<hr/>	
Итого	3341378 м ³

Зам. Начальника управления

(подпись) (ИВАНЧЕНКО)

Начальник планово-производственного
отдела

(подпись) (ЦАЛЮК)

Верно: Зав. протокольной частью АСиА УССР

(Т. Ясиненко)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 82. Завірена копія. Машинопис.

**Довідка співробітника КДБ Ладигіна про опитування співробітників
Київського спеціалізованого управління «Гідромеханізація» № 610
про обставини, що передували катастрофі***

[м. Київ]

[без дати]

В процессе выяснения причин катастрофы случившейся 13 марта 1961 года в гор. Киеве от прорыва пульпы из оврага Бабьего Яра нами опрошено 13 человек из числа сотрудников спецуправления № 610 треста «Укр-строймеханизация».

В результате бесед выяснилось следующее:

Примерно в 7 часов утра 13.ІІІ – 61 года рабочий спецуправления Соловей заметил, как на верхнем отвале стала просачиваться вода, которую он старался отвести к водосборному колодцу и, поняв, что это может привести к нежелательным последствиям побежал на квартиру к прорабу Радьковскому сказать о случившемся.

После того, как Соловей вернулся обратно вода шла большим потоком вниз, а за ней стала двигаться и пульпа.

В беседе с главным инженером участка, который проводил замыв Бабьего Яра Иванченко Денисом Кузьмичем установлено, что за 4–5 дней до катастрофы они прекратили откачку воды с последнего отвала т.к. работы там заканчивались и вода была сильно загрязненной, что портило насосы. До этого откачка воды производилась в течение 2-х лет, хотя в проекте изготовленном в Москве этого не предусматривалось и было сделано по инициативе местных специалистов ввиду нехватки воды для перекачки пульпы.

Главный бухгалтер спецуправления, имеющий образование по гидромеханизации, сообщил свои соображения в отношении причин прорыва пульпы заключающиеся по его мнению в том, что водосбросные колодцы засорились, и когда прекратили откачку воды она собралась на верхней части намытого грунта и вместе с талыми и подпочвенными водами прорвала дамбу и увлекла за собой пульпу. Рабочий наблюдавший за поведением воды видимо момент прорыва воды проспал.

Старший инженер Планово-производственного отдела тов. Новиков, работающий на данном участке несколько дней заявил, что откачка пульпы зимой могла привести к катастрофе, т.к. грунт в мороз смерзается в куски, а весной эта масса тает и может оползть.

Техник службы техники безопасности Карбачинский в беседе заявил, что он не знал о том, что была прекращена откачка воды хотя был обязан это знать.

---

* Віза: «Исполнено. В дело 24 т.2». [підпис]

Из бесед с другими сотрудниками спецуправления ничего существенного установить не удалось. Опрошенные товарищи заявили что участок по намыву Бабьего Яра считался лучшим в Управлении и боролся за звание коллектива коммунистического труда.

На собраниях и совещаниях рабочие или инженерно-технический персонал якобы никаких предположений о возможной катастрофе не высказывали.

По заявлению секретаря Управления Ивановой у начальника т. Цепенюк в сейфе должны быть протоколы собраний, но ввиду того, что он болен просмотреть их не удалось.

Прораб участка Радьковский, он же секретарь партбюро управления характеризуется положительно, имеет авторитет среди рабочих и на совещаниях часто ставился в пример, как хороший начальник участка.

Опрошенный последним мастер механической мастерской КСУ-610 Дудченко Григорий Захарович заявил, в нашем изложении в заявлении, что примерно в конце ноября или начале* декабря 1960 года состоялось производственное собрание, на котором слушала доклад начальника Управления т. Цепенюк об итогах выполнения плана за ноябрь и перспективах выполнения плана 4 квартала 1960 года. В прениях выступил прораб Радьковский Евгений Николаевич и заявил о том, что намыв грунта на отвалы Бабьего Яра уже вести нельзя, он дошел до проектной отметки.

В ответ на это он получил указание «продержаться» т.е. продолжать работу по намыву грунта т.к. фронт работ по намыву другого оврага «Репанов Яр»¹⁹ еще не был готов.

4 марта на таком же собрании начальник управления похвалил Радьковского что он смог продержаться на старых отвалах в Бабьем Яру и выполняет план.

В беседах с другими товарищами (Иванченко, Цалюк, Новиков) этого выяснить не удалось, видимо они об этом скрыли.

Отдельные товарищи в беседах заявляли что из разговоров персонала управления многие усматривают причины катастрофы в наличии подпочвенных вод в районе намыва пульпы.

(Ладыгин)

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 23–27. Оригінал. Рукопис.

---

* Слова «ноября или начале» дописані згори.

Довідка № 4 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»

[м. Київ]

16 березня 1961 р.

На протязі дня і ночі 15 березня 1961 року силами громадськості, будівельників і військових частин продовжувались роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнування в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району. Повністю обстежено 19 будинків, проводились роботи по розчистці вулиць, розселялись по квартирах сім'ї, які залишились без житла.

На 9 годин вечора знайдено ще 14 трупів людей, в тому числі 12 чол. в трамваї, який був покритий намулом. Таким чином за три дні в морги лікарень доставлено 53 трупи. Проводяться похорони загиблих.

За період ліквідації наслідків затоплення було відправлено в лікарні 139 чол. потерпілих, з яких 32 чол. вже видужало і виписані із лікарень, а один, як повідомлялося 14 березня, помер. Залишилось на лікуванні 106 чол.

Протягом двох днів, 14 і 15 березня, 272 сім'ї перевезено в нові квартири. Не одержали ще ордерів на квартири 47 сімей, а також була не визначена житлова площа для 60 чол., в числі яких 21 одиночки та 39 сім'ї по два чоловіка. Вирішено надати їм житло в одному з будинків по Бульвару Дружби народів.

Організовано обход квартир переселених сімей працівниками торгівельних організацій і представниками партійних органів, які виявляють і беруть на облік, які меблі та інше домашнє майно бажають придбати потерпілі, щоб забезпечити їх через торгівельну сітку.

Відновлено постачання всього населення газом, водою і електроенергією.

(І. Казанець)

ЦДАГО, ф.1, оп. 24, спр. 5358, арк. 30–31. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С.455.

Постанова Ради міністрів УРСР № 327 «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру»

м. Київ

16 березня 1961 р.

З метою найшвидшої ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру в м. Києві Рада Міністрів Української РСР ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Зобов'язати Київський міськвиконком (т. Давидова):

а) в найкоротший строк здійснити невідкладні заходи по відновленню нормальної роботи промислових і комунальних підприємств, водопроводу, каналізації, газового і електрогосподарства, медичних закладів, торговельних організацій, шляхів, засобів зв'язку, трамвайного і автобусного руху в Подільському районі м. Києва;

б) подати всебічну допомогу потерпілим громадянам виділенням жилої площі, по відбудові і ремонту будинків, забезпеченню продуктами харчування, одягом, медичним обслуговуванням. Організувати завіз і продаж потерпілим в цьому районі будівельних матеріалів і господарських товарів. Залучати будівельні і ремонтні організації міста, незалежно від відомчої підпорядкованості, до робіт по ліквідації наслідків аварії.

2. Дозволити Київському міськвиконкому:

а) профінансувати капітальні роботи по відбудові промислових і господарських споруд, жилих будинків, комунальних підприємств, мереж, шляхів та інших споруд, за рахунок загального обсягу капітальних вкладень, виділених міськвиконкому на 1961 рік незалежно від галузей будівництва, а також використати для цієї мети будівельні матеріали, устаткування і кабельні вироби з наявних фондів;

б) подати невідкладну безповоротну грошову допомогу громадянам, які найбільш потерпіли від наслідків аварії, в загальній сумі 150 тис. крб.;

в) в порядку виконання бюджету профінансувати витрати на капітальний і поточний ремонт об'єктів, пошкоджених внаслідок аварії.

3. Зобов'язати Київський міськвиконком (т. Давидова) і Міністерство комунального господарства УРСР (т. Селіванова) в декадний строк уточнити і подати Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР обґрунтовані дані про розмір збитків, заподіяних аварією по окремих галузях господарства, і розрахунки потреби в асигнуваннях, матеріалах, устаткуванні і кабельних виробках, а також заходи по ліквідації наслідків аварії.

Держплану УРСР (т. Розенку) і Міністерству фінансів УРСР (т. Барановському²⁰) в триденний строк після одержання розрахунків подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про додаткове виділення Київському міськвиконкому на 1961 рік:

а) потрібних асигнувань на відбудову і капітальний ремонт промислових і господарських споруд, жилих будинків, комунальних підприємств, мереж і шляхів, а також для компенсації безповоротної грошової допомоги, наданої потерпілим громадянам;

б) матеріалів, труб, устаткування і кабельних виробів.

4. Зобов'язати Міністерство фінансів УРСР (т. Барановського) і Київський міськвиконком (т. Давидова) в декадний строк виплатити громадянам страхові суми, які підлягають виплаті в зв'язку зі збитками, заподіяними сповзанням ґрунту і проникненням вод з Сирецького яру.

5. Зобов'язати Міністерство зв'язку УРСР (т. Сінченка) забезпечити в декадний строк відновлення роботи засобів зв'язку і радіотрансляції, а Київський раднаргосп (т. Лісняка) – відновлення енергопостачання підприємств, установ та освітлення в будинках потерпілої ділянки Подільського району м. Києва.

6. Дозволити Київському міськвиконкому здійснити, а Українським республіканським конторам Держбанку та Будбанку – фінансувати відбудовно-ремонтні роботи по ліквідації наслідків аварії за спрощеною технічною документацією (дефектні акти та кошториси до них).

Голова Ради Міністрів УРСР

(В. ЩЕРБИЦЬКИЙ²¹)

Керуючий справами Ради Міністрів УРСР

(К. БОЙКО)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8296, арк. 145–147. Оригінал. Машинопис.

№ 24

Протокол засідання Державної експертної комісії зі встановлення причин аварії в районі Бабиного яру

м. Київ

16 березня 1961 р.

Председательствует – действительный член АСиА УССР П.Ф. Бакума

Присутствуют члены комиссии:

П.С. СЛИПЧЕНКО – директор научно-исследовательского института организации и механизации строительного производства АСиА УССР, действительный член АСиА УССР, доктор технических наук

И.М. ЛИТВИНОВ – главный ученый секретарь АСиА УССР, действительный член АСиА УССР, кандидат технических наук

А.М. ДРАННИКОВ – доктор технических наук, профессор Киевского инженерно-строительного института

Б.А. ПЫШКИН	– зав. отделом гидротехнических сооружений института гидрологии и гидротехники АН УССР, доктор технических наук, профессор
М.М. ДИТКОВСКИЙ	– директор Института гидрологии и гидротехники АН УССР, кандидат технических наук, доцент
В.В. АРИСТОВСКИЙ	– зав. отделом института гидрологии и гидротехники АН УССР, доктор технических наук, профессор
Я.М. КУЗНЕЦ	– директор Укргипроводхоза при Совете Министров УССР
Н.А. СИЛИН	– зав. отделом института гидрологии и гидротехники АН УССР
А.Л. ФИЛАХТОВ	– кандидат технических наук, доцент
А.П. ДЕГТЯРЕВ	– главный инженер треста Укрэкскавация Министерства строительства УССР
<u>Приглашенные:</u>	
И.М. ПОБЕГАЙЛО	– нач. инженерного отдела Управления городского архитектора г. Киева
К.И. ФИЛОНЕНКО	– руководитель отдела научно-исследовательского института внедрения передового опыта в строительство и технической информации АСиА УССР
Г.Н. ШЕРШЕНЬ	– главный инженер Управления гидромеханизации г. Днепропетровска
Г.М. ПЕТРЕНКО	– доцент Киевского инженерно-строительного института
Д.К. ИВАНЧЕНКО	– главный инженер строительно-монтажного Управления № 610 треста Укрстроймеханизация Министерства строительства УССР
Ф.Т. АШАРЕНКОВ	– заместитель Министра строительства УССР
А.П. БОНДАРЕНКО	– главный инженер Петровских кирпичных заводов
Е.С. РОМАСЬКО	– главный инженер треста «Укрстроймеханизация» Министерства строительства УССР
М.В. ПЕСТРЯКОВ	– главный инженер 3-й инженерной мастерской Киевпроекта
И.Ф. ПИЩИК	– главный инженер треста «Главспецстрой» Министерства строительства УССР
А.М. ТИТОВ	– начальник технического Управления Министерства строительства УССР
К.Г. ШЕПЕЛЕНКО	– главный специалист отдела горных и земляных работ института Проектгидромеханизация, г. Москва
М.С. БОБРОВСКИЙ	– начальник технического отдела того же института
М.Е. БАРГМАН	– главный инженер того же института

В.М. ЛЯМИН – руководитель группы того же института
И.Я. АНИКСЕЕВ – пенсионер (до 1952 г. – инженер конторы «Строй-механизация», г. Москва)
В.Е. ВАСИЛЕВСКИЙ – начальник геологического отдела Киевпроекта
С.М. ГОРОХОВСКИЙ – руководитель гидротехнической группы Киев-проекта

Председательствующий т. Бакума П.Ф. предлагает следующий порядок работы комиссии: обмен мнениями по некоторым дискуссионным вопросам в порядке уточнения, выделение рабочей группы для подготовки проекта заключения комиссии с тем, чтобы к утру 17.III – 61 г. проект был составлен, после чего весь состав комиссии обсудит его, внесет возможные дополнения, изменения и коррективы и во второй половине дня 17.III – 61 г. заключение должно быть подписано.

Предложенный порядок работы комиссии принимается.

Выступили т.т. Филахтов А.Л., Шепеленко К.Г., Дранников А.М., Слипченко П.С., Пышкин Б.А., Силин Н.А., Дитковский М.М., Литвинов И.М., Кузнец Я.М., Титов А.М., Пестряков М.В., Побегайло И.М., Пищик И.Ф., Иванченко Д.К.

Выступления застенографированы (прилагаются на 46 листах)*.

Также были рассмотрены документы, представленные Петровским заводоуправлением кирпичных заводов, СМУ – 610 и Управлением благоустройства г. Киева, в том числе:

а/ справка дирекции Петровского заводоуправления кирпичных заводов с приложениями, всего на 13 листах (прилагается).

б/ справочные документы дирекции Петровского заводоуправления кирпичных заводов от 16 марта 1961 г., № 60, характеризующая взаимоотношения заказчика с подрядчиком, с реестром этих документов, всего на 20 листах. (Полностью эти материалы приложены к первому экземпляру протокола. К остальным 5 экземплярам протоколов также прилагаются все материалы, кроме типовых договоров, взамен которых прилагаются выписки из них).

в/ справка Управления благоустройства г. Киева от 17 марта 1961 г. № 436 на 2 листах (прилагается).**

г/ справка Киевского специализированного управления «Гидромеханизация» № 610 от 15 марта 1961 г. № 187 об объемах намыва по годам (прилагается)***.

д/ исполнительные профили после окончания гидронамыва в профили оползня включены в приложение № 7 к заключению Государственной экспертной комиссии;

---

* Див. документ № 25.

** Див. документ № 37.

*** Див. документ № 20.

е/ пояснительная записка СМУ – 610 по организации производства работ (включена в материалы заключения Государственной экспертной комиссии в виде приложения № 4)*;

ж/ материалы геологических и гидрологических изысканий с отборами и исследованиями отобранных проб (включены в приложение № 8 к заключению Государственной экспертной комиссии).

Профили до замыва Бабьего Яра, гидрологические данные, журнал производства работ, акты приемки работ на отвалах и акты скрытых работ СМУ – 610 не представлены.

Принимается решение утвердить общую редакционную комиссию по редактированию заключения в следующем составе:

т.т. Бакума П.Ф.

Слипченко П.С.

Дранников А.М.

Литвинов И.М.

Филахтов А.Л.

Принимается также решение об утверждении редакционных комиссий по редактированию отдельных разделов заключения.

По разделу: описание форм и размеров разрушения – т.т. Дитковский М.М. и Филахтов А.Л.

По разделу: проектное решение – т.т. Дранников А.М., Силин Н.А., Аристовский В.В.

По разделу: производство работ – т.т. Кузнец Я.М., Дегтярев А.П., Силин Н.А., Пищик И.Ф.

По разделу: причины разрушений – Пышкин Б.А., Дранников А.М., Литвинов И.М., Слипченко П.С.

По разделу: предложения – т.т. Дранников А.М., Слипченко П.С., Литвинов И.М., Пестряков М.В.

В связи с тем, что в выступлениях членов комиссии т.т. Слипченко П.С., Филахтова А.Л. указывалось на непроверенные данные о якобы имевших место толчках, зарегистрированных сейсмической станцией, по телефону был запрошен руководитель Львовской сейсмической станции Львовского отделения Академии Наук УССР проф. Евсеев Сергей Васильевич, который сообщил, что 13 марта 1961 г. было зарегистрировано слабое землетрясение с эпицентром в Турции.

Председатель комиссии

(П. Бакума)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 11 – 14. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 38.

№ 25
Стенограма
засідання Державної експертної комісії з виявлення причин аварії
в районі Бабиного яру*

[м. Київ]

16 березня 1961 р.

Выступление тов. Филахтова А.Л.

Мы сегодня собрались для обмена мнениями по уточнению обстоятельств и выявления причин аварии. Осмотр на месте, ознакомление с проектом позволяет представить себе такую картину. Это началось утром 13 марта. Сначала люди заметили как течет вода через верх дамбы № 1. Около 8 час. 30 мин. очевидцы видели, что вода уже не текла через дамбу № 1, но что она усиленно вытекает из трубы в основании дамбы. Затем дамба № 1 как бы была взорвана у ее подошвы, т.е. прорвана огромным давлением воды и разжиженного грунта, и вся эта масса хлынула вниз по оврагу. Такова общая картина начала этой катастрофы.

тов. Бакума П.Ф.: Откуда граждане могли наблюдать?

тов. Филахтов А.Л.: Там, на правом берегу оврага, есть дорога, по которой проходят люди. В это время там были люди, в том числе первый секретарь Подольского райкома КПУ тов. Маршал. Нам передали с его слов, что вода текла сначала через дамбу и из труб, а затем мгновенно прорвало дамбу и в результате прорыва произошло разрушение или выпор отвала. Большую роль для возникновения аварии именно в этот день сыграл перелив воды через сооружение. Перетекая через гребень нижней дамбы, вода снесла слой грунта низового откоса, этим уменьшила сечение дамбы № 1, которое было и без того недостаточно мощным. Но тут не нужно переоценивать роль перелившейся воды в аварии. Конечно, каким бы не был откос, если он из мелких грунтов, то начинающийся перелив воды с огромной скоростью, сносит определенный слой. При любом откосе размыв произошел бы, но воды было только 20 тыс. м³ и такого размыва, который разрушил бы дамбу № 1 до основания не было. Это видно потому, что на левом берегу дамба № 1 размыва в двух местах, но катастрофического выноса земляных масс там не было.

Дамба № 1 была несколько ослаблена размывом, но более важно, что она насыщалась водой, которая ее взвешивала, ослабляя устойчивость. Вода заполнила поры грунта в метровом верхнем слое, который в результате испарения после намыва был в сухом состоянии. Ниже этого слоя была

---

* Виступи А. Філахтова, К. Шепеленка, А. Драннікова, П. Сліпченка, Б. Пишкіна, Н. Сіліна, М. Дітковського, Н. Літвінова, Я. Кузнеца, А.Титова, М. Пестрякова, І. Побегайло, І. Пищика, Д. Иванченка

полужидкая текучая масса, обладающая свойствами жидкости. Верхняя вода пришла, насытила верхний сухой слой, над ним дополнительно скопился слой воды. Гидростатическое давление, увеличенное за счет примесей частичек взвешенного грунта, превзошло сопротивление дамбы и ее прорвало.

Создается впечатление, что если бы не было этого притока воды сверху, возможно, катастрофа не наступила бы именно 13 марта 1961 года. Однако, катастрофа могла случиться и позднее, так как устойчивость дамбы не была с нужным запасом.

Намыв шел так. По трубе 300 м поступает пульпа. Отвод сбросной технологической воды идет по трубе диаметром 450 мм. Эта труба если даже и работала хорошо, то едва ли могла успешно и всегда отвести воды, которые подают насосом, и родники. Проектировщики также недостаточно подумали о том, что за время работ позже мог быть катастрофический ливень, который бы привел к еще более тяжелым последствиям, так как ливневые расходы гораздо больше технологических. Водоотводные трубы были в одну нитку сечением 450 мм, согласованно ли это с проектными организациями? Все говорит о недостаточно глубоком понимании проектировщиками и строителями того, к каким последствиям могли привести недочеты в работе.

Обмен мнениями показал, что гидротехники АСИА УССР и Академии наук УССР совершенно отчетливо представляют себе как нужно было решать эти задачи. Основное заключается в том, что гранулометрический состав намывных грунтов и технология осуществления намыва создали условия, когда эта намывная масса в течение десяти лет должна была находиться в жидком состоянии. Опасность усугублялась тем, что со стороны правого берега овраг подпитывался грунтовыми водами. Как раз с этой стороны и произошло разрушение. Этому еще способствовало то, что намыв производился со стороны левого берега и поэтому более крупные частицы грунта осаждались со стороны левого берега, а мелкие частицы откладывались со стороны правого берега, т.е. в том месте, где наблюдается авария отвалов. В полосе отвалов, которую вынесло при прорыве дамбы, были именно такие пылевато-глинистые частицы, которые в состоянии насыщения водой представляют собой чистейший коллоид, видимо, в состоянии золя.

Наше мнение сводится к тому, что не нужно было строить легкомысленных дамбочек, а надо было строить капитальную плотину, рассчитанную на удержание напора жидкой грунтовой массы, которая десятилетиями должна была там находиться. Никакие другие сооружения не могли гарантировать безопасность города. Я не говорю о материалах для плотины, тут мнения расходятся. Но материалы должны [быть] такими, чтобы через них, не размывая тело плотины, переливался поверхностный сток воды в случае катастрофических ливней.

Одновременно нужно было подумать о том, как ускорить консолидацию грунта тем более, что обычный дренаж, который может отводить только гравитационные воды, в данном случае не решил бы задачу, так как в намытом разжиженном грунте вода была капиллярной и пленочной, т.е. недоступной для дренирования.

По проекту гидроотвалов складывается впечатление, что он не соответствует требованиям, которые должны предъявляться к проектам сооружений, устойчивость которых гарантирует жизнь и здоровье людей.

Бакума П.Ф.: Вы имеете в виду нижнюю дамбу?

Филахтов А.Л.: Все заключается в нижней дамбе, так как она служила основным подпорным сооружением, удерживавшим давление разжиженных грунтовых масс.

Бакума П.Ф.: Это дамба, которая способна дренировать?

Филахтов А.Л.: Да, эта дамба должна была дренировать, но процесс обезвоживания намытых масс протекал бы очень медленно, многие годы. Плотины должны были обладать достаточной устойчивостью с повышенными коэффициентами запаса. Как я отметил, необходимо было принять меры для консолидации намытого грунта. Тов. Филоненко правильно подчеркнул, что был плохо организован поверхностный отвод технологической воды. Это еще более замедляло консолидацию грунта. Существующий проект гидроотвалов должен был насторожить строителей. Но известно, что у строителей другие условия работы, не такие как у проектировщиков, они иногда не имеют времени и знаний глубоко анализировать принятые проектные решения. Этот анализ должны были сделать проектировщики. Проект утверждался без гидротехнической экспертизы, что является большим упущением для такого важного сооружения.

Проект по нашему мнению не соответствовал своему назначению. Производственники либо не набрались мужества, либо не имели знаний, но они не опротестовали этот проект, который нельзя было осуществлять в таком виде. Они стали его выполнять и оказались не на должной высоте. Этим они внесли свою «долю» небрежности и безответственности в это дело. Вопрос заключался в том, что не было обращено должное внимание воде. Отвод воды был организован неправильно через дамбочку № 4, гребень которой был по краям у примыкания к берегам оврага ниже, куда и пошла вода.

Была принята такая схема намыва: 8 часов намывали, 8 часов отстаивали, а 8 часов откачивали сбросную воду. Говорят, что перед аварией намыв беспрерывно шел две смены. Воды накопилось на карте вдвое больше чем обычно; горизонт поднялся и она начала искать себе ход и нашла его в понижениях гребня дамбы № 4, в примыканиях к берегам.

Как нам стало известно, будто 9 марта сейсмическая станция зафиксировала два толчка, бальность которых не выяснена. Могло ли это иметь

значение для тиксотропности²² грунта – нужно выяснить. Это нужно учесть так как этот фактор стихийного характера может иметь моральное значение для пострадавшего населения. Если нарушается тиксотропность грунта, гель превращается в золь, а потом через некоторое время опять становится гелем; возможно, четыре дня достаточно для того, чтобы золь превратить в гель.

Вода по отвалам прошла справа и слева. Поток воды, прошедший у левого примыкания, разрыл себе траншеи почти с вертикальными стенками. Там имел место самый нормальный размыв, хорошо уплотненного песчаного грунта. Глубина размыва там велика. Есть подозрения, что там вообще была аварийная канава, через которую проходила довольно часто вода, ибо размыв здесь большой, воды прошло здесь много. И все таки на левом берегу эти огромные размывы не привели к катастрофе, так как здесь были песчаные грунты. Много воды ушло также с правой стороны. Но здесь вода оказалась причиной катастрофических разрушений, так как здесь намыты были пылеватые и глинистые частицы. Если бы строители эту воду не пустили вправо, можно с уверенностью на 100 % сказать, что катастрофы 13 марта не случилось бы.

Бакума П.Ф.: Если бы это не произошло 13, то могло бы произойти 14 или позже в результате ливня?

Филахтов А.Л.: Безусловно. Это было неизбежно. События просто ускорились. Они все равно когда-нибудь наступили бы.

Разрушение произошло в результате прорыва нижней дамбы, ослабленной предварительно размывом, в результате того, что возрос напор около этой дамбы.

(Л. Филахтов)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 15–20. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – №133. – С.465–468.

Выступление тов. Шепеленко.

В 1950 году перед производственниками стал вопрос увеличения вскрышных работ на Петровских заводах. Нужно было снимать 150 т. м³ грунта ежегодно и транспортировать на гидроотвал. Укрпромпроектом был составлен такой проект с подачей грунта в пойму Днепра, но в то время не было труб и других технических условий. К тому времени гидротехники были знакомы с площадным намывом больших масс. По предложению производственников главный инженер треста Гидромеханизации тов. Аникеев был вызван в Киев и с работниками, производственниками решили рассмотреть и принять несколько вариантов вскрышных работ с отвалами в Бабьем Яру. После этого были составлены основные положения на стадии проект-

ного задания. В основных положениях рассмотрены схемы Укрпромпроекта и вариант с гидроотвалами в Бабьем Яру; в Бабьем Яру было три отрога:

1 – до 100 тыс. м³

2 – до 500 тыс. м³

3 – до 4 млн. м³

Основные положения рассматривались Петровским заводоуправлением, Управлением Гидромеханизации, утверждены и согласованы с МПСМ УССР и киевскими организациями, согласованы с инженерным отделом Горсовета – начальником которого тогда был тов. Козлов, заместителем министра Промстройматериалов – тов. Иотенко. На основе этих положений был составлен технический проект, в нем участвовали крупные гидротехники тов. Аникеев, позже выпустивший книгу по карьере нерудных материалов, тов. Акимова, консультировал этот проект тов. Никонов; тов. Шкудин – примкнул позже к этому делу, когда он был главным инженером проектной конторы на стадии рабочих чертежей занимался механической частью водосброса. В техническом проекте окончательно были разработаны чертежи, обоснования, все проектные решения. Поскольку этот вопрос очень серьезный, здесь участвовал специально приглашенный инженер-гидротехник тов. Соловьев, который делал гидрогеологические расчеты и гидротехнические исследования.

тов. Дранников – Кто автор проекта?

тов. Акимова Г.Т., в то время главный инженер проекта.

Я участвовал групповым горным инженером.

Перейдем к существу технического вопроса. Вы с этой схемой знакомы. Вот это первый чертеж генерального плана по Бабьему Яру. Вот карьерное хозяйство и замыв второго и третьего яра. Тут есть генеральный план сооружений по второму и третьему отрогу (объясняет карту).*

На этом карьере впервые в Советском Союзе рождена схема работы на пульпах с большой концентрацией грунта. Никто в Советском Союзе не работал на таких густых консистенциях. На Сырце мало воды. Для работы установили земленасос 8-НЗ на 800 м³/час с режимом работы на 400 м³. Насосная станция была на расход 300 м³ плюс 100 м³ грунта, итого 400 м³/час по пульпе с удельным расходом воды не выше 3 м³. Консистенции здесь 1:3, а они работали в час 150 куб. м грунта на 300 м³ воды. Тут была высокая концентрация грунта в жидкости.

Переходим к намыву. Намыв основан на том, что дамба первичного обвалования устраивается на заполнение емкости, созданной в течение первых пяти дней работы гидровскрышной установки. После этого она здесь не нужна. Вступает в работу намывная дамба с верховым экраном для данного грунта с уклоном 1,5%. Намыв грунта производится по системе намыва от

---

* Не выявлена.

дамбы с постепенным выходом на заданные отметки, наружный откос был принят 1:3 с бермами через 6 метров. Такой принцип был заложен во втором овраге. Колодец кирпичный должен был быть диаметром 2000 мм.

тов. Слипченко. Это осуществлено было?

Нет (объясняет карту).

Водосбросные колодцы на период намыва были деревянные с центральной водосбросной трубой, которая выводится наверх и остается навечно. Такая система была назначена в третьем отроге. Такая водосбросная система была рассчитана на период намыва гидроотвалов. Если говорить об осуществлении, то сюда были завезены железобетонные трубы диаметром 600 мм, но они по своему изготовлению были непригодны. Тов. Шкундин дал заключение об их непригодности. У нас есть проект заключения. Исходя из наличных труб окончательно было решено уложить на первой карте четыре трубы с диаметром 350 мм и два двухсекционные колодца. Я возвращаюсь ко второму отрогу. Вторым отрогом намывал инженер Казанцев, тогда он был главным инженером. Когда намывался второй отрог, осваивалась проектная система намыва для третьего отрога. Поскольку я стал главным инженером проекта многих гидровскрышных объектов на Украине, в частности, всех Киевских объектов, мы с т. Казанцевым бывали, наблюдали за тем, как производится намыв. К концу 1954 г. т. Казанцев, я и т. Иванченко обследовали и осмотрели намытый второй отрог.

Тогда проектировщики, основываясь на том, что здесь есть площадной намыв, разработали такую схему намыва (объясняет схему).*

Кирпичные колодцы были заменены на деревянные с металлическими стояками. Вот двухсекционный колодец с двойными стояками и две водопроводящие трубы. Вот генеральный план на 1954 и последующие годы. Здесь два двухсекционных колодца и по две трубы на первом участке. Они осуществлены. Если взять по профилю, то мы имеем систему водосбросного колодца с центральными трубами. Исходя из того, что в основании здесь лежат мелкозернистые пески, решено было применить металлические трубы с толщиной стенки 14 мм, усиленные на стыках лепестковыми муфтами. Такая система применяется по многим объектам Советского Союза. В процессе осуществления проекта возникла необходимость после технического проекта составить рабочие чертежи. В этих рабочих чертежах в связи с условиями на замыв отрогов до верхней бровки была разработана потеррасная система намыва, первая терраса до отм. 145, потом вторая и третья высотой по 10 метров, длиной террас до 250 м до отметок соответственно 155; 165 и 170 м. Последняя терраса проектировалась высотой 5 м. Предусматривались на всех террасах противопаводковые дамбочки метро-

---

* Не выявлена.

вой высоты, шириной понизу 9 м для аккумуляции ливневых вод. Они предусмотрены на всех рабочих чертежах. После того, как был замыт второй отрог приступили к замыву третьего отрога. После того, как был назначен гл. инженером Киевского отделения Гидромеханизации т. Иванченко, тов. Казанцев стал начальником Петровского участка. Позже, в 1958 г., возникла необходимость срочного замыва верховья отрога № 3, поскольку нужна была дорога на кладбище от улицы Фрунзе. В 1958 г. был замыт Бабий Яр до отметки 153 и Горсоветом ставилась задача замыть отвершки до отметки 166, а затем домыть третью карту до отметки 165 после устройства постоянной водосбросной системы под дорогой к кладбищу.

Я должен сказать, что учитывая недостаточность воды в реке Сырец для гидровскрешных работ, проектом предусматривалось использование оборотной воды с Бабьего Яра с возвратом в Сырец.

При этом проектом предусмотрена установка насосной станции с забором воды из водобойного колодца сначала второго отрога, ниже низового откоса. Таким образом возврат осветленной воды имеет место в основных положениях (в проектном задании) и техническом проекте во всех случаях с водозабором воды с водобойного колодца. Мне было известно в 1958 году, что существует пловучая насосная станция и производственники осуществляли возврат воды из гидроотвалов в р. Сырец.

Мне задавался вопрос в отношении авторского надзора. Авторский надзор мною осуществлялся в порядке техпомощи потому что намыв в Бабьем Яру был для меня как бы опытом намыва для распространения его на аналогичных работах.

тов. Пышкин. Проводился ли Вами расчет устойчивости всего сооружения?

тов. Шепеленко. Нет такой расчет не производился.

тов. Дранников. Проводились ли какие-нибудь инженерно-геологические исследования по части размыва в овраге, в связи с пропиткой подземными водами, так как это связано с безопасностью ниже расположенных жилых районов.

В процессе намыва было выявлено на высоких отвалах Молдавии, что при намыве создается плотный грунт из песчаных и пылеватых частиц.

тов. Силин. Сейчас речь идет о коэффициенте водоотдачи.

тов. Шепеленко. При площадном намыве наблюдалась во втором отроге отчетливая структура грунта, потому что в его составе были полтавские и Харьковские пески до 60%.

Вопрос: Какое было поверхностное наблюдение?

тов. Шепеленко. В течение двух лет наблюдалось обнажение откоса. Он не сползал, а стоял как слоенный пирог.

тов. Слипченко. При какой высоте?

тов. Шепеленко. При высоте около 28 метров. В течение двух лет была отчетливо видна структура намывных грунтов. Постоянства вскрышных грунтов в забоях не было, но средний состав их оставался практически одинаковым на участках разработки. При эксплуатационной разработке могли быть какие-то коррективы. Хочу сказать в отношении фильтрации, поскольку грунт имеет такую структуру, то коэффициент фильтрации очень не значительный и ясно, что водоотдача низка. Здесь придавалось большое значение испарению с поверхности и откосов. Райер занимался вопросами ускоренного намыва дамб по высоте.

т. Слипченко П.С.: Если говорить о Ройере, то это касается только песка.

т. Шепеленко: Грунты в откосах – разнозернистые, подвергаются влиянию осушения и поверхностному испарению.

Вы спрашиваете насчет основания. При проектировании выезжали туда гидротехники, которые проводили обследования шурфования. Они обнаружили там обводненные мелкозернистые пески.

т. Пышкин: В отвалах не делали шурфов²³?

т. Шепеленко: Мы не делали. Мы пришли к выводу, что через пять минут, когда за первичную дамбу обвалования на мелкозернистые пески выходит пульпа, там начинается образовываться новое ложе из уплотненного намывного грунта. Шурфование было по створу в районе нижней дамбы обвалования.

т. Бакума: Никаких гидрогеологических исследований не делали?

т. Шепеленко: Нет. Когда второй отрог замыли, то видели, что никакого просачивания воды нет, а появилась вода из толщи грунта коренного берега. Намывной откос был устойчивым. Ливневые воды до 20 тыс. куб. м можно аккумулировать на террасах, но с условием постоянного сброса вод через водосбросную систему в ручей Бабьего Яра. На террасах имелась возможность аккумулировать и больше воды и в рабочих чертежах было сначала принята одна труба диаметром 450 мм на террасу. После обсуждения на совещании работников завода и Управления Гидромеханизации водосбросная система была принята в проекте по расчету их двух ниток 450 мм, а на первой карте – 4 нитки диаметром 350 мм.

Вопрос: Почему такое расхождение в расходах?

т. Шепеленко: Максимальный расход 2,6 м³/сек при 0,1% обеспеченности.

т. Дранников: Были ли расчеты по ливневым водам или все пошло на талые воды?

т. Шепеленко: В проекте учитывалось временное аккумулирование ливневых вод, а расчет выполнен на пропуск талых вод.

т. Бакума: Наверху один колодец по проекту?

т. Шепеленко: По проекту два колодца везде.

т. Филахтов: Как отводился расход, какие трубы, сколько труб, какой диаметр, при каких скоростях? 2,6 куба – это большой расход.

т. Шепеленко: Нужно посмотреть расчет (зачитывает расчеты на стр. 37)*

т. Филахтов: Если эти цифры насчет стока правильны, они близки для ливневых паводков – 30 кубов. Если дождь будет, то $30 \times 600 = 18$ тыс. кубов воды, а Вы говорите о 3 тыс. кубов.

т. Шепеленко: В проекте подсчитано 19 тыс. 620 кубов.

т. Бакума: Вы с какого года главный инженер проекта?

т. Дидковский: Почему не осуществлялся авторский надзор?

т. Шепеленко: Я гл. инженер проекта примерно с 1951 г. у нас авторский надзор официально не осуществляется, но проводится авторский надзор в порядке инженерного наблюдения и техпомощи.

т. Бакума: У Вас первичная дамбочка, которую рассчитали на несколько дней, Вы делали без учета дренажа и, естественно, это затруднило удаление воды, поступающей при обезвоживании всей верхней намывки.

т. Шепеленко: По чертежам видно, что вначале ставится водосбросной колодец, потом временный колодец однометровой величины и как только появляется прудок, вода уходит через этот колодец.

т. Силин: Предполагали ли Вы перелив хотя-бы через одну дамбу и отдавали ли себе отчет в том, что это сооружение огромной важности, что оно грозит гибелью людям? Что бы Вы делали, если бы это произошло?

т. Пышкин: У вас водосброс 450 мм длина 300 м. Как вы предполагали обезопасить себя от перелива?

т. Шепеленко: При принятой проектом расчетной обеспеченности перелива не должно быть, но одновременно нужно проводить наблюдений за работой сооружения. В проекте, как видите, на трубах предусмотрены защитные решетки.

т. Филахтов: Как объяснить противоречие, которое вы продемонстрировали? С одной стороны в проекте ссылаясь на Джастина, вы говорите, что перелив может привести к разрушению сооружения. С другой стороны – вы в качестве расчета принимаете расчет обеспеченности 1%. Это означает, что перелив если не произойдет через год, то может произойти через сто лет. Для того, чтобы исключить перелив, вы должны были рассчитать на максимум, учитывая, что это связано с жизнью людей.

т. Силин: Вы проектировали метровую дамбочку. Вы можете представить, что в течение 20 лет дамбочка может быть разрушена по любым причинам? Вы допускали такую мысль?

т. Бакума: Понимая то, что сооружение находится в центре жилого массива.

т. Шепеленко: В расчетах принят расход воды обеспеченности 1% с проверкой на 0,1 %. Кроме того считаю, что гидроустановка на карьере и на гидроотвалах не должна находиться без наблюдения.

---

* В архівній справі розрахунки не виявлені.

В 1958 году должен бы быть составлен проект поверхностной ливневой канализации постоянного типа для Бабьего Яра Киевпроектком. А на время намыва проектом предусмотрена водосбросная система.

тов. Побегайло: Почему этот вопрос у вас не был решен?

тов. Пышкин: Кто поднимал вопрос о необходимости дополнительной системы водоотвода?

тов. Шепеленко: Было решение Киевского горисполкома срочно за-проектировать замыв отвершков, а Киевпроекту – составить проект по-верхностного водосброса. Поскольку эта система не имеет отношение к вскрышным работам, Петровский завод не мог в этом участвовать.

тов. Бакума: Какие вопросы будут к проектировщикам?

тов. Дидковский: Вы, вероятно, в порядке авторского надзора видели, что откос дамбы не выдержан. Были ли какие-то указания строителям, как вести работы?

тов. Бакума: Насыпных дамб по ярусам не было.

тов. Шепеленко: Я уже говорил, что проектная контора и институт авторского надзора не осуществлял, но наряду с этим производственный трест вел эту работу в порядке технадзора. Работники треста, очевидно, вели записи и наблюдения. В 1951 году проводилась съемка намывного откоса в отроге № 2. Было обнаружено более крутое заложение откоса против проектного.

тов. Филахтов: При проектировании проектная организация должна была определить высоту, профиль механические и физические константы объемного веса и трения.

А в проекте, была только часть насыпи, которая явилась плотиной и от которой вы начинали возводить. В отношении этой несущей части были ли у вас проектные указания, как нужно ее делать? И каким техническим условиям должны были они отвечать?

тов. Дранников: Хотя откосы были выполнены с отступлением от проекта (1 к 1 вместо 1 к 3) это является нарушением, но существенной роли в аварии не сыграли.

тов. Дидковский: А как обстоит дело на других объектах с аналогичными условиями с намытыми грунтами?

тов. Шепеленко: Китаевский Яр на Сталинском кирпичном заводе, замыт при аналогичных условиях.

тов. Дидковский: Какие предположения были при проектировании относительно грунта?

тов. Шепеленко: Исходили из предположений, что при намыве вскрытые грунты Петровского карьера уплотняются песчаными частицами, создается своя структура. По намытым дамбам во 2-ом отроге ездили тракторами, все было в порядке.

При катастрофическом положении в Подольске под Москвой на гидроотвалах был подведен трубопровод к дамбе. Намыв грунта осуществлялся грунтом дамбы, с тех пор прошло 5 лет, а дамба стоит, отвалы стабилизировались.

тов. Силин: Как Вы проектировали в Пирогово²⁴ при таких же условиях?

тов. Шепеленко: На Пироговском карьере условия также находились в одинаковых условиях с Бабьим Яром, по аналогичной схеме укладывались грунты и в балку Амврозивского карьера.

тов. Силин: Учитывая особую важность сооружения в Бабьем Яру, Вы не предусмотрели специальных указаний для производителей работ. Необходимо было следить, брать пробы грунта.

тов. Шепеленко: Основные технические условия по намыву гидроотвалов приложены в пояснительной записке к техническому проекту № 21 – 1950 г.

тов. Силин: То, что необходимо вести контроль за намывом, есть у Вас где-нибудь?

тов. Шепеленко: Нет.

тов. Бакума: По всем известным мне сооружениям главная роль в них принадлежит плотине, которая определяет устойчивость всего сооружения.

В данном случае нельзя было обосновываться только на экспериментальных* материалах и документах. Вы непосредственно задание на проектирование от кого имели?

тов. Шепеленко: От Петровских заводов.

тов. Бакума: Задание обуславливало дальнейшее использование намытых отвалов, или** предусматривало только*** складирование отвальных пород без определения перспективного назначения по использованию намытых отвалов? В проектном задании Вы учли это и как к этому отнеслись?

тов. Шепеленко: Это в задании на проектировании не обуславливалось.

тов. Бакума: Значить, складировать и все? А Вы не задавались вопросом, а как дальше будет использоваться территория?

тов. Шепеленко: Не задавался.

тов. Бакума: Экспертиза проекта была?

тов. Шепеленко: Мне об этом неизвестно.

(Шепеленко)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 21–33. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – №133. – С.468–474.

---

* Слово «экспериментальных» дописано від руки.

** Слова «намытых отвалов, или» дописано від руки, натомість кілька слів викреслено.

*** Слово «только» дописано від руки, натомість кілька слів викреслено.

Выступление тов. Дранникова:

Я хотел бы остановиться на общей устойчивости этого сооружения. Основная ошибка проекта заключается в том, что этот проект не рассматривает общую устойчивость намывных земляных масс. Есть непреложные факты. Как мог произойти вынос шестисот тысяч м³ грунта на такое большое расстояние? Может быть, эта масса была разжижена той водой, которая находилась на верхней карте? – Нет. От чего это произошло? Это связано с тем, что намывался мелкий песок (56%), лессовидный суглинок (13,3%), глина (16,8 %), наглинок (тяжелый суглинок) (11,3%), песчаник (2,6%), то есть грунт, отличающийся высоким содержанием глинистых и илистых частиц, весьма вязкая масса, которая очень плохо уплотняется, плохо отдает воду и поэтому неустойчива по своему состоянию, и может характеризоваться очень низким значением угла внутреннего трения. Ожидать однородности состава грунтов не приходится.

Я не могу согласиться с выступлением тов. Филахтова, оно изложено хорошо, правильно, но в нем есть некоторые нелогичности, которые заключаются в том, что земляные гидротехнические сооружения якобы разрушаются только от перелива воды через гребень. Вы сказали, что если бы этого не было, то такой аварии не было бы. В этом вы не правы.

Потом Вы говорите, что нужно было строить настоящую плотину. Зачем ее строить? Строить нужно для того, чтобы удержать массу, которая находится выше плотины, а не только для предохранения от размыва. Мы имеем не дамбу, а корку, которая могла в любое время прорваться под напором жидких масс. Сооружение находилось на пределе равновесия, а действие воды сверху – это только дополнительный фактор, который кажется самым важным и тяжелым. Все существо вопроса заключается в том, что над жилой частью города создали на высоких отметках водохранилище грязи и тем создали условия для прорыва. Не создали условия, чтобы дамба фильтровала, что способствовало бы осушению и большей ее устойчивости.

Возникает вопрос, почему прорыв произошел у правого примыкания дамбы? Произошел прорыв там, где грунт был наиболее разжиженный, где было слабое место. Возможно, дамба была неравномерно уплотнена. Левый склон был пологим, а правый более крутой. Вынос произошел там, где мощность намывных грунтов была максимальной. С правой стороны был крупный оползень, который был замыв, но сам оползень не играл какой-либо роли. В нижней части, где расположена основная дамба мы имеем вынос. У меня нет сомнений в том, что если бы не было избытка жидкости, то не произошло бы аварии. Неужели жизнь людей должна была зависеть от метрового слоя валика, который должен был держать воду? Это можно было делать в полевых условиях, где нет жилья, где обслуживающий

персонал мог в любой момент уйти. Понятно, было нарушение и при производстве работ.

Я не считаю перелив воды основным фактором, так как при переливе могло быть вынесено 10–20 тыс. куб. м. грунта, а не 600 тыс. куб. м. Некоторые товарищи считают, что если жидкая масса, то она обязательно тиксотропна, но не всякая масса обладает таким состоянием.

Предложения: нужно разделить по неотложности меры на первоочередные и на последующие. Неотложной мерой сегодняшнего дня является организация пропуска ливневых вод, минуя отвалы, а также организовать службу наблюдения. В последующем надо запроектировать и срочно осуществить плотину или укрепить существующую дамбу. Дабы это сооружение могло держать не только воду, но и землю.

Надо отметить, что строительство зданий или дорог в районе Бабьего Яра в настоящее время, как и много лет спустя, невозможно и нецелесообразно.

Рекомендовать для предотвращения возможных аварий прекратить разработку грунтов различными горными предприятиями, как например по ул. Юрковской, Сырецкой, в Мыльном переулке и создать комиссию, которая бы наметила сроки вывода этих предприятий за черту города.

Надо обратить внимание городских организаций на необходимость более строгого порядка утверждения проектов и выдачи разрешений на производство работ. Должен быть контроль за ходом выполнения работ.

Проект замыва Бабьего Яра по существу не был утвержден и не подвергался экспертизе.

тов. Бакума: Проект был рекомендован к утверждению Укрпромстройматериалами*.

тов. Дранников: За подписью тов. Иотенко написано рекомендовать. Есть постановление Горисполкома за подписью Мокиенко для утверждения этого проекта. Последующие постановления – не утверждать. Как можно утверждать проект, не посоветовавшись по этому вопросу?

тов. Силин: Какие дефекты проекта?

тов. Дранников: То, что отсутствует плотина и целый ряд сооружений, которые обеспечили бы устойчивость земляных масс.

(Дранников)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 34–37. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 133. – С. 474–476.

---

* Речення набуло такого формулювання після рукописних правок. Початковий машинописний текст має вигляд: «Проект был утвержден промстройматериалами».

Выступление тов. Слипченко П.С.:

Я хочу кратко изложить свою точку зрения по рассматриваемому вопросу. Хочется сказать о самом сооружении. Когда речь идет о создании намывных сооружений, прежде всего надлежит решить вопрос об устойчивости этих сооружений. Подобные сооружения мы видим в Запорожье, Днепропетровске. Там построены крупные земляные плотины для хвостохранилищ промышленных предприятий. Проектная организация в данном случае решила провести эксперимент, в огромных масштабах, при фактической высоте сооружения, достигающей 50 м, ниже которого размещается населенная часть города Киева.

Первое, с чего нужно начать – это дать оценку проектному решению, которое даже на первый взгляд нельзя признать удовлетворительным не только потому, что произошла авария. Фактически ведь сооружение не проектировалось и только создавались отвалы намываемого грунта. В проекте совершенно не решался вопрос относительно подъема и насыщения водой всей толщи грунтов, которые укладывались в течение многих лет. Выход подземных ключей наблюдался у подошвы правого склона в районе первого участка (уступа). Ведь в течение нескольких лет происходило постепенное повышение уровней воды и насыщение толщин грунтов водой, пока, наконец, они не вышли на поверхность выше первой террасы. Это привело к ухудшению устойчивости отвалов и в конце концов привело к аварии.

Рассмотрение этого вопроса вчера в комиссии не подтвердило гипотезы о том, что причиной разрушения является размыв. Анализ конструкций и показания очевидцев свидетельствуют о том, что хотя перелив воды через гребень дамбы и был (одновременно работали и трубы) однако в течение некоторого времени – 30–40 мин. перелив воды прекратился, а затем произошло разрушение.

Нам нужно отметить главную причину катастрофы. Здесь статическая устойчивость была видимо на пределе.

Что касается организации производства работ по намыву считаю, что она была неправильной, что и привело к переливу воды через гребень, насыщению водой низовой последней дамбы и естественно к ухудшению статической устойчивости ее и, так сказать, как бы спровоцировало разрушение сооружения. Таким образом, я нахожу, что главный вопрос – это неправильное проектное решение, а вопросы неправильной организации производства работ, ускорили неизбежное разрушение сооружения – если его вообще можно назвать сооружением.

Я думаю, что Киевский Горисполком не должен был разрешать строительство такого сооружения, висящего над городом, без достаточной гарантии в части его устойчивости.

Например, при строительстве Симферопольского водохранилища заседал целый ряд комиссий, рассматривающих устойчивость этого сооружения прежде чем возводить плотину и большое водохранилище, располагаемое выше города.

Основное заключается в неправильном проектном решении; не проявили должной ответственности строители. Утверждающие инстанции поступили, мягко выражаясь, беспечно, не проследили за тем, чтобы сооружение, возводимое на высоких отметках в городе, отвечало бы требованиям обеспечения безопасности населения.

И последнее, о чем я считал бы необходимым сказать – это подземные толчки, которые ощущались в городе перед аварией. Это также могло ухудшить условия устойчивости и тиксотропности разжиженных грунтов и возможно где-то по контакту, скажем, между трубами и основанием могли образоваться трещины.

Таким образом, мне совершенно отчетливо представляется, что здесь мы имеем дело с прорывом плотины, в результате сдвига или выпора грунта из основания. Этому способствовало также то обстоятельство, что на низовой откос попала вода, которая привела к его насыщению, но не это явилось главной причиной и нельзя сказать, что если бы этого не было, то сооружение стояло бы и в дальнейшем.

Я хотел бы добавить, что по показаниям очевидцев разрушение произошло мгновенно, что является характерным для выноса и последующего выпора грунта из основания сооружения.

Отвалы должны быть укреплены фильтрующей пригрузкой или ниже их должна быть построена плотина вероятно из суглинистых грунтов, которая могла бы принять нагрузку от гидроотвалов. Пока же нужно срочно обеспечить отвод поверхностных вод. Откачать воду из пруда-отстойника 3-го участка и прекратить намыв. Продолжить устройство отвалов можно будет только тогда, когда будет построено устойчивое подпорное сооружение, которое могло бы принять всю нагрузку отвалов, а пока нужно немедленно осуществить мероприятия, которые должны улучшить устойчивость гидроотвалов с тем, чтобы не произошло повторное обрушение и вынос разжиженных грунтов, объем которых составляет несколько миллионов куб. метров.

(Слипченко П.С.)

ЦДАГО, ф.1, оп.24, спр. 5360, арк. 38–40. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – №133. – С. 476–477.

Выступление тов. Пышкина

Мы имеем документы, которые показывают со всей очевидностью, что авторы проекта пытались сделать расчет устойчивости гидротвала, но он не отвечает требованиям, предъявляемым к расчету устойчивости аналогичных земляных сооружений. Константы грунтов приняты неверно, не учтены главные действующие силы, и рассчитан только один откос, а не все сооружение, т.е. гидротвал в целом. Я продолжаю считать основной причиной недостаточную устойчивость земляных масс, насыпанных строителями по не задачливому проекту.

Что касается мер, то я считаю необходимыми следующие мероприятия:

1. Урегулирование поверхностного стока воды.
2. Полный пересмотр проекта на основании тщательно собранных изыскательских материалов. Проект должен быть сделан в соответствии с требованиями, предъявляемыми к сооружениям I класса и, может быть, даже к сооружениям внеклассовым, расположенным в пределах столицы Украины.

[Пышкин]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 41. Оригінал. Машинопис.

Выступление тов. Силина

Мне кажется, что основной ошибкой строителей и проектантов является то, что они не учли особых требований, предъявляемых к подобного рода сооружениям. Повидимому, они не отдавали себе отчета в том, что ниже находятся живые кварталы, люди, что разрушение такого сооружения приведет к гибели людей. Неучет этого обстоятельства, с моей точки зрения, и привел к трагическим последствиям.

Вопрос устройств нижней двадцатипятиметровой плотины. Ее можно было бы установить при откосах 1:3, даже при наличии разжиженного глинистого ядра, но при этом в проекте должен был быть предусмотрен организованный водоотвод, полностью исключающий перелив воды через гребень намывных дамб.

Я не могу разделить точку зрения некоторых товарищей, которые говорили, что эта вода явилась только каплей, толчком, приведшим к аварии. Эту каплю оценивают цифрой 20 тысяч м³, мы подсчитали 50 тысяч м³. Мне кажется, что основная роль принадлежит этой воде. Мы имели транзитный расход 3 м³/сек по легкоразмываемому супесчанному грунту, который все время увеличивался за счет размываемого грунта. Резкое увеличение расхода произошло при обнажении разжиженной массы глинистого грунта. Таким образом, объем перелившейся через нижнюю дамбу пульпы значительно превышал объем слившейся воды из верхнего прудка.

Я задаю вопрос гидротехникам: допустимо-ли, чтобы через гребень земляной плотины пропускался какой-либо расход? Плотина запроектирована

внизу. Если бы вы допустили перелив столь большой массы пульпы через земляную плотину, к которой примыкает разжиженное ядро, то она, неминуемо будет размита при любом пологом заложении низового откоса.

В проекте, хотя и предусматривается устройство защитных дамб высотой 1 метр, однако такая защита носит временный характер. Исторически не исключено, что эти дамбы могут быть разрушены. В этом случае запроектированная система водоотвода не может обеспечить отвод поверхностных талых или ливневых вод, а значит, не исключен размыв намывного сооружения.

Учитывая особые требования, предъявляемые к этому сооружению, а также и то, что оно намыто из слабых грунтов, проектировщики должны были предусмотреть такой водоотвод, который полностью исключал перелив воды на намытую площадь. При принятом же в проекте водоотводе дамбы обвалования следовало выполнять из неразмываемого материала.

В процессе производства работ допущены отклонения от проекта: не выдержаны откосы дамб обвалования, отсутствуют защитные дамбочки, отметка сливного колодца на 3-м участке по-видимому завышена.

Строители в основном придерживались технологии намыва, принятой в проекте, однако на 3-м участке не выполнялись элементарные правила производства земляных работ гидромеханизированным способом. По правилам производства работ и в проекте предусматривается превышение гребня дамбы обвалования над горизонтом воды в прудке 1,0–1,5 м. В действительности же горизонт воды в прудке был выше гребня дамбы обвалования, в результате чего произошел перелив воды на нижележащие участки намыва.

Теперь о контроле за качеством намываемого сооружения.

Раз возводится столь ответственное сооружение, то обязательно должен был вестись контроль за качеством, должны были браться пробы грунта, определяться объемный вес, плотность и т.п. Учитывая, что это особо ответственное сооружение, проектировщикам нужно было разработать специальную инструкцию по качеству, тем более, что намыв носил опытный характер. И проектировщики, и строители и городские организации не отдавали себе отчет в особой ответственности этого сооружения, разрушение которого может грозить гибелью людей. Авторский надзор хотя и был, но носил случайный характер и не оформлялся документами. Со стороны заказчика к контролю наблюдается такое отношение: его интересует карьер, а не отвал. Нас же, гидротехников, наоборот интересует отвал, а не карьер.

По моему мнению причиной аварии является сброс воды из отстойного прудка 3-й карты на нижележащие участки сооружения намытого из слабых грунтов и обладающего малой устойчивостью, а также неудовлетворительная работа системы водоотвода, не обеспечившего отвод перелившейся воды.

(Н. Силин)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 42 – 44. Оригінал. Машинопис.

Выступление тов. Дидковского:

Авария произошла потому, что то сооружение, о котором здесь говорится, не было запроектировано и естественно не могло быть осуществлено в натуре.

Если же говорить о непосредственной причине аварии, то работа поверхностного потока явилась иницирующим зарядом или провоцирующим фактором. Поверхностный поток промыл сначала верхнюю дамбу, потом следующую, и наконец низовую. А как дальше произошел прорыв, в результате выпора или размыва – мы спорить не можем. Не можем спорить о том, какой удельный вес каждого из этих факторов. Это можно было бы проследить только по данным киносъёмки. Поверхностный сток явился причиной аварии, происшедшей именно 13 марта. Но авария могла произойти и раньше или позже при соответствующих условиях, ибо ниже отвалов не было подпорного сооружения.

[Дидковский]

Тов. Бакума: В нашу задачу не входит дойти до какой-то единой причины. Здесь целый комплекс обстоятельств, предшествующих этому трагическому случаю, в том числе и проект, и производство работ и порядок в этом деле.

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 45. Оригинал. Машинопис.

Выступление тов. Литвинова И.М.:

Нельзя считать, что авария явилась следствием одной, единственной причины. Эта авария является следствием комплекса недостатков, имеющих в проекте и усугубленных недостатками в производстве работ.

Толчком же к катастрофе явился прорыв воды, который произошел в верхней ограждающей дамбочке (в 2-х местах – справа и слева).

Эти прорывы послужили каплей воды, переполнившей чашу комплекса недостатков проектного и производственного характера.

О причинах аварии я подробно высказал свое мнение вчера и, как будто бы, оно не расходится с сегодняшними выступлениями, поэтому повторяться не буду.

О характеристиках грунтов гидроотвала, их водонасыщенности, значительной тиксотропности (т.е. способности бурно переходить из относительно плотного состояния в жидкое, текучее), а также о недостатках проекта и недостатках при производстве работ, я также подробно высказался вчера и об этом здесь тоже подробно и правильно говорили, поэтому по этим вопросам я не буду повторяться, а хочу остановиться только на мероприятиях, которые мы должны рекомендовать для ликвидации аварий. Эти мероприятия следует разбить на две стадии: 1) первоочередные аварийные и 2) последующие – капитальные.

Прежде всего нужно осуществить первоочередные мероприятия, которые с инженерной точки зрения на сегодняшний день являются крайне необходимыми для предотвращения повторения случившегося, а именно:

1) упорядочить поверхностный сток как вокруг, так и внутри территории гидроотвала;

2) упорядочить профили всех ограждающих дамбочек с доведением их откосов и высот до проектных размеров, так как фактические откосы отдельных ступеней этих дамб имеют уклоны 1:1 или 1:1,5, вместо проектных 1:2,5–1:3. Одновременно нужно повысить гребни этих дамб, чтобы они превышали максимально возможный уровень воды в местах разделения не менее чем на 1 мт.;

3) необходимо сплосжить все крутые откосы, обрывы и крутые склоны;

4) необходимо отселить жильцов, которые продолжают проживать на аварийном левом берегу Бабьего Яра, а их дома снести, после чего аварийно крутой откос – сплосжить;

5) в течение одного-двух месяцев нужно сделать защитную земляную дамбу в Бабьем Яру с дренажным основанием, где можно сейчас безопасно работать. Я категорически против намеченной посылки 40 бульдозеров для строительства дамбы на месте, где прорвалась нижняя опорная дамба, так как здесь грунтовая масса находится в неуравновешенном состоянии, а в разжиженной зоне грунта опасно работать и опасно убирать слабый грунт в основании. В то же время на слабом основании делать дамбу нельзя. Поэтому ее нужно сделать примерно на расстоянии 400–600 мт ниже существующей опорной части;

6) немедленно прекратить дальнейшие работы по намыву.

Ко второй стадии мероприятий относятся следующие:

1) детальные исследовательские работы гидрогеологических условий как на участке, где расположен этот гидрокарьер, так и в близокружающих участках;

2) проектирование и строительство одной или двух дамб для постоянной эксплуатации (с использованием намеченной временной дамбы), после чего разрешить продолжать намыв Бабьего Яра.

Почему я настаиваю сделать 1–2 дамбы в середине Бабьего Яра?

– Если сейчас вылилось 600–700 тыс. м³ массы, то надо не забывать, что осталось еще более 3 млн. м³ и если пойдут весной большие ливни, то оставшаяся масса снова может вызвать аварию. Эту первоочередную дамбу следует сделать с пологими откосами, нижними дренажами и подоспусками и неразмываемыми поверхностными переливами.

[Литвинов]

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 46–48. Оригинал. Машинопис. Опубли.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – №133. – С.478 – 479.

Выступление тов. Кузнеця

Я хочу сказать в отношении воды. Если с 7 часов до пол-8-ого, до аварии примерно час шла вода слоем пол-метра, то она вынесла тысяч 50, а может 70 т. кубов воды. Приблизительно это составляет с площади в 10 га.

Тов. Бакума: Нужно определить, сколько воды было наверху?

Тов. Силин: Мы не знали высоту, никаких следов не было, товарищи говорили, что 30 см.

Тов. Кузнец: Я согласен со всеми, что первопричиной явилась вода, дальнейший выпор и выброс. Вода размывла подвижную массу грунта, сильно увлажненного, захватила и вынесла грунт. Здесь элементы выпора и элементы разрыва. Причиной аварии на 3, 2 и 1 участках явилась вода.

Теперь в отношении вины проектировщиков. Мне думается, что не все зависит от проектировщиков. Если бы строители на всех участках сделали откос 1 к 3, была другая устойчивость. Фактически же откос в отдельных участках – 1 к 1 или круче.

Авторского надзора не было. Это тоже привело к аварии. Если бы проектировщики вовремя реагировали, было бы другое положение.

В отношении мероприятий. Первое мероприятие – это организация поверхностного стока и отвод его из верхнего участка.

В отношении плотины. Нужно обязать проектные организации приступить к организации отвода стока с уже непосредственно намытой площади.

Мы виним проектировщиков и строителей, но виноваты все организации, которые проявили беспечность в этом деле, ибо нельзя пропустить такой факт, когда над Киевом нависло 4 млн. кубов земляных масс на высоте 70 м. Здесь беспечность, невнимательное отношение к делу. Мы должны записать в нашем акте о беспечном отношении людей к своим обязанностям.

[Кузнец]

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 49 – 50. Оригінал. Машинопис.

Выступление тов. Титова

Если говорить о поверхностном переливе, я могу напомнить случаи, когда вследствие временного перелива разрезало плотину на временном шламонакопителе в г. Запорожье.

Это привело к аварии, вынесло на небольшое расстояние некоторое количество массы, но катастрофы не было.

[Титов]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 51. Оригінал. Машинопис.

Выступлени тов. Пестрякова

После того, как авария произошла и будет сделан водоотвод, есть ли необходимость строительства новой защитной дамбы?

Если мы отведем воду, прекратим намыв, обеспечим водоотвод – необходимо ли записывать в решительной форме требовать об устройстве одной или двух плотин в нижней части оврага. Это очень свяжет проектные организации и заставит делать большие сооружения не совсем обоснованно.

т. Бакума: Мы не будем записывать конструкцию плотины, а запишем рекомендации, которые будут проработаны проектными организациями с соответствующими экспертизами.

Нужно провести соответствующие исследования грунта. И если выяснится, что он обезводился, то может быть отпадет необходимость в таком сооружении.

[Пестряков]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 52. Оригінал. Машинопис.

Выступление тов. Побегайло И.М.

В работе комиссии я замечаю обвинения городу, дескать Москва-проектировщики не знали, что населенный пункт ниже оврага и не доучла этот факт, но они все-таки знали, что там есть магистраль и жилые дома, так как первоначальный проект этого института был составлен с отвалами ниже жилых домов и проектировщики не могли не видеть, что там есть городская магистраль и застройка.

Обвинения городу в том, что он был беспечен и согласился на складирование пульпы в овраге, но проектировщики сами не учли, что этот грунт будет храниться в жидком состоянии.

Никакая проектная организация не ставила в известность город, что будет происходить складирование жидкого грунта с хранением его в таком состоянии в течение многих лет.

Проектная организация не отдавала отчет, что будет складироваться жидкий грунт на многие годы.

Горисполком проекта не утверждал, если в решении его допущена фраза о рассмотрении и утверждении проекта, то это в части отвода территории для производства работ. В части возможности складирования отвалов вскрышных пород город не возражал, но полного комплексного проекта по ведению работ никогда не получал, а следовательно не мог утверждать. Согласовывались лишь границы намыва, отметки намыва, трассы пульпопроводов, кабельных линий и др.

Так как автор проекта считал, что грунт будет сухим после окончания намыва первой террасы, то какие были основания сомневаться в этом решении. Намытых территорий в городе много и никогда не было оснований считать опасным способ производства работ гидронамывом в пределах городских территорий.

[Побегайло]

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 53–54. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – №133. – С.479.

Выступление тов. Пищика

Замером, утром 13.III с.г. было установлено, что с верхней карты сошел слой воды в 30 см на площади около 5 гектар. Общим количеством 15000 куб. м. Вода шла по трем направлениям:

а/ через колодец по водостоку;

б/ по левой стороне гидроотвала, где она только прорезала на глубине 3–3,5 м. проран шириной до 5 м;

в/ по правой стороне гидроотвала.

Можно допустить, что на карту, на которой произошел выпор грунта, пришлось не более половины указанного количества воды.

Здесь говорили о некритическом отношении министерства строительства к проектам. Я должен уточнить, что с 1950 по 1957 год эту работу вело Министерство промстройматериалов Союза. Министерство строительства УССР продолжило работу с конца 1957 году, когда уже было намыто свыше 1,5 млн. куб. метров грунта.

Тов. Бакума: Нужно было все-таки более критически подойти к этому.

[Пищик]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 55. Оригінал. Машинопис.

Выступление тов. Иванченко

тов. Силин: Я вас попрошу рассказать технологию намыва нижней дамбы.

Выступление тов. Иванченко:

Технология намыва нижней дамбы в отроге № 3 Бабьего Яра производилась в следующем порядке.

Ознакомившись с полученной техдокументацией по замыву отрога № 3 Бабьего Яра, составленной в 1950 году проектной конторой Стройгидромеханизации, которой предлагалась укладка трубопровода из железобетонных труб и кирпичной кладки колодцев, которых в данных условиях

выполнить было невозможно. При расчете труб на давление, трубы оказались непригодными, не выдерживали необходимого давления, о чем было доведено тресту Союзгидромеханизации и проектной конторе. Из проектной конторы были получены новые чертежи взамен железобетонных труб – трубы металлические диаметром 450 мм, с устройством двух водосбросных колодцев на нижней части террасы, в каждом колодце по одной трубе.

Ввиду отсутствия в наличии указанных диаметров труб 450 мм Киевское отделение треста Союзгидромеханизация обратилось в трест Союзгидромеханизация и проектную контору о разрешении замены труб диаметром 450 мм, на диаметр труб 350 мм. На что и были получены чертежи. В каждом колодце было уложено по две нитки труб на нижней террасе, на остальных террасах в соответствии предусмотренного чертежа по одному водосбросному колодцу с диаметром труб 450 мм.

Прежде чем укладывать на нижней части (террасы) дамбы в водосбросные колодцы и произвести насыпку дамбы первичного обвалования, был снят растительный слой под насыпкой дамбы и под укладкой водосбросных колодцев. Были уложены в каждом водосбросном колодце по две нитки трубопроводов, после чего произведена отсыпка дамбы первичного обвалования насыпным песчаным суглинистым грунтом с северного борта отрога оврага. Работы производились бульдозерами с уплотнением послойно через 40 см до ее полного возведения. После отсыпки дамбы на деревянных опорах (эстакадах) высотой 3 м был уложен намывной трубопровод, соединенный с магистральным и карьерным трубопроводом, после чего приступили к замыву нижней части карты (террасы). Отметка намыва нижней карты (террасы) составляла 119.

Специальной инструкции по укладке грунта в отрог № 3 Бабьего Яра проектом предусмотрено не было.

тов. Филахтов: Там были и пески и суглинки?

тов. Иванченко: Там были и пески и суглинки.

тов. Дранников: Левый борт был песчаный, а правый – суглинистый.

тов. Иванченко: Мы с левого борта и брали.

В начале замыва был установлен временный колодец. Намыв производился из выпусков намывного пульповода с высоты 3 м. Выпуска были изготовлены диаметром 100 мм. После намыва до высоты намывного пульповода. Намывной пульповод переносился вглубь дамбы на расстоянии до 3 м и вновь устанавливался на высоте 3 м.

тов. Филахтов: Пульповод по гребню перемычки прокладывался? Если смотреть вниз, с левой стороны шла пульпа.

тов. Иванченко: У нас первоначальный коллектор был 150 метров.

тов. Филахтов: Вы делали дамбу, положили пульповод и вы выпускали пульпу через пусковое отверстие и одновременно по всем углам, так что у вас более крупный материал откладывался?

тов. Иванченко: Вы хотите сказать, что вначале через выпуска откладывались более крупные частицы? Да, так оно и было. Выпусками производилось регулирование намыва.

тов. Бакума: Вы контролировали, все ли делается по вашему замыслу или нет? Это же вы сами рассказываете, что регулировали* трубы. Действительно ли равномерно они укладывали намывтый грунт**, грамотно ли? Велся ли такой контроль?

тов. Иванченко: Я каждый день не мог наблюдать за производством работ, там был начальник участка, инженерно-технические работники. Мы не проверяли фракционирование намыва.

тов. Филахтов: Песчаные частички при тех режимах намыва на каком расстоянии начали откладываться?

тов. Иванченко: На каком расстоянии песчаные частицы откладывались, сказать не могу, мелкие фракции до сотой миллиметра откладывались более удаленно от намыва.

тов. Филахтов: Ну примерно.

тов. Иванченко: Сказать не могу.

тов. Дранников: Предъявляется целый ряд фактов нарушения проекта. Давайте послушаем, были ли такие нарушения. Вы изучили технологию намыва, в проекте это строго оговорено. У вас по 16 часов намывали, а потом 8 часов отстаивали. Чем объяснить, что если колодец работал, почему, вода была в самой верхней карте в момент аварии? Почему она не пошла в колодец, а пошла вверх, если она была подготовлена к приему воды, а труба несколько выше отметки. Это стало в результате катастрофы или было раньше? Этот вопрос нужно осветить.

Тов. Пышкин: Почему откос делали вместо 1:3, 1:1?

Тов. Иванченко: Я в тот момент там не был. Когда я спросил рабочего, то он сказал, что колодец не принял воду. Так ли это – требуется проверка, угол заложения откоса 1:3, также не требует проверки.

Тов. Силин: У них везде дается запас, а здесь запаса не было.

Тов. Иванченко: Если нет запаса, значит, было отступление. Сейчас производятся съемки и отметки покажут, что первичная дамба была с углом заложения 1:7.

Тов. Силин. А после сухой дамбы выдержали ли 1:3? Я смотрел и на глаз получается круче.

---

* Слово «регулировали» дописано від руки згори.

** Словосполучення «намытый грунт» дописано від руки згори.

Тов. Иванченко : Нужно замерить.

Тов. Бакума: В проекте предусматриваются метровые дамбочки, у вас нигде нет. Чем это объяснить?

Тов. Ашаренков: В каком году сооружались дамбы?

Тов. Иванченко: В 1954 году.

Тов. Филахтов: Какая толщина песчаных отложений при намыве?

Тов. Дранников: Он не может и никто не может этого сказать. Створы будут по-другому располагаться.

Тов. Бакума: Если отобрать образцы по ходу наращивания и ходу производства. Но сейчас – это другое дело.

Больше вопросов нет.

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5360, арк. 56 – 60. Оригінал. Машинопис.

№ 26

Довідка Державного інституту по проектуванню «Київпроект» про результати встановлення площі і кубатури нанесення пульпи в районі вулиць ім. Фрунзе – Констянтинівська

м. Київ

16 березня 1961 г.

СПРАВКА

по материалам съёмки выноса пульпы в район улиц
Фрунзе-Константиновской, установлена следующая площадь
и кубатура наноса по толще ее залегания:

1. Свыше 4 метров	– 0,75 га	– 30.000 куб.метров
2. От 4-х до 3 метров	– 5 га	– 175.000 -//-
3. От 3-х до 2 метров	– 8 га	– 200.000* -//-
4. От 2-х до 1 метра	– 8,80 га	– 132.000 -//-
5. От 1-х до 0,5 метра	– 7 га	– 52.000 -//-
6. Менее 0,5 м.	– 4,45 га	– 11.000 -//-
ИТОГО	34 га	600.000 куб. метров.

Начальник экспедиции института «Киевпроект»

(ФИНЬКОВСКИЙ Г.)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 9, арк. 9. Оригінал. Машинопис.

---

* В оригіналі документу помилково «2000.000»

№ 27

**Довідка Інституту «Київпроект» про виконання робочих креслень
облаштування залізобетонної труби під насипом дороги
до Нового кладовища**

[м. Київ]

16 березня 1961 р.

В соответствии с распоряжением Исполкома Киевского Горсовета депутатов трудящихся за № 703 от 11.ХІІ.1958 г.* Институт «Киевпроект» выполнил рабочие чертежи устройства железобетонной трубы под насыпью дороги для пропуска поверхностных вод после замыва верховьев Бабьего Яра и для обеспечения устойчивости отсыпанной насыпи дороги к Новому кладбищу.

Рабочие чертежи выданы Заказчику Управлению Благоустройства гор. Киева в январе м-це 1959 г.

В настоящее время эти работы выполнены в натуре, но без устройства вертикальных шахт трубы.

Приложение. 1. Копия решения Исполкома Горсовета за № 703.

2. Чертежи трубы.

ДИРЕКТОР ИНСТИТУТА «КИЕВПРОЕКТ»

(Н. Шило)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 9, арк. 2. Оригінал. Машинопис.

№ 28

**Доповідна записка головного спеціаліста
«Проектгидробудмеханізація» К. Шепеленка президенту Академії
будівництва і архітектури УРСР П. Бакумі про результати огляду
зруйнованих відвалів Бабиного яру**

[м. Київ]

16 березня 1961 р.

16 марта 1961 г. в присутствии работников ГПИ «Проектгидромеханизация» гг. Бобровского М.С. и Баргмана М.Е. мною произведен личный осмотр разрушенных отвалов в Бабьем Яру последовательно с отвершков отрога № 3 до места слияния всех трех отрогов (и 1, 2 и 3).

В дополнение к моему докладу по технической документации, сделанному мною на заседании экспертной комиссии, отмечаю следующее:

1. Наличие намывного пульпопровода и конусов намытого грунта примерно в центре третьей карты отрога № 3 дороги на кладбище.

---

* Див. документ № 9.

2. Наличие в этом же месте пловучей насосной станции для возврата воды с отвалов в р. Сырец.

3. Наличие промоин в направлении от прудков возле насосной станции к левому и правому углам дамбы обвалования третьей карты.

4. Наличие прорана в левом углу дамбы с воронками в естественном грунте глубиной и диаметром около 5 метров.

5. Наличие следов размыва дамбы в правом ее углу, засыпаемых суглинистыми грунтами с берега оврага при помощи бульдозера.

6. Отсутствие по контуру основного откоса на карте № 3 противоливневой метровой по высоте дамбочки с шириной понизу 9 м.

7. Отсутствие предохранительной решетки на водосбросном стояке водосбросного колодца третьей карты и наличие односекционного колодца вместо двухсекционного по проекту.

8. Наличие площадной просадки – оползней намытого грунта на карте № 2 по створу аварийного потока.

9. Отсутствие противопаводковой метровой по высоте дамбочки на второй карте.

10. Замытый водосбросный колодец на карте № 2.

11. Отсутствие противоливневой метровой по высоте дамбочки на уцелевшей части откоса первой карты.

12. Наличие слоя белых песков в обнаженном правом берегу протяженностью около 50 метров с началом от смытого грунта до основания первой дамбы, имеющей тут ширину в продолжение песчаного слоя около 10 метров.

13. Наличие глубокой промоины вдоль левого крыла отрога № 3 с обнажениями вертикально стоящего намытого грунта.

14. Наличие противоливневой метровой по высоте дамбочки на первой карте второго отрога – дамбочки, заросшей травой, как показателя длительного ее существования.

15. Наличие на первой карте второго отрога водосбросного колодца с металлической трубой, защищенной металлической сеткой, приваренной к торцу трубы.

По зафиксированному выше положению видно, что:

1. На картах был создан прудок для работы пловучей насосной станции обратного водоснабжения с глубиной и площадью значительно превышающими проектную.

2. Намыв грунта производился из намывного пульповода, уложенного в середине отвалов по направлению к песчаной дамбе обвалования третьей карты.

3. На первой карте в отроге № 2 все защитные работы (противоливневая дамбочка метровой высоты, колодец с решеткой) выполнены близко к проектным, а по всем картам третьего отрога выполнены не по проекту.

Основные причины аварии:

1. По проекту № 21 1951 года установка насосной станции оборотного водоснабжения предусмотрена на отметках 118 – 120 с забором воды из водобойных колодцев. Фактически пловучая насосная станция оборотного водоснабжения устанавливалась на отвалах с постоянным поддержанием прудка на отметках 155 – 160 (в последнем положении) с геометрическим превышением против центра масс намытого грунта первой карты 30 метров (отметка центра масс 130 метров) на расстоянии между указанными точками или районами около 500 метров, что явилось причиной постоянного увлажнения грунта на всех картах отрога № 3.

2. Намыв грунта в районе прорыва дамб производился к песчаной дамбе обвалования, а не от дамбы, как это предусмотрено проектом.

3. Перелив воды из прудка на откос отвала и его размыв.

Выводы:

1. Первопричиной аварии на отвалах явился намыв грунта на третьей карте только по направлению к откосу отвала, а не от него, как это предусмотрено проектом на всех его стадиях.

2. Второй причиной является переувлажнение намытого грунта водой из прудка оборотного водоснабжения.

3. Побудительным толчком для аварии, очевидно, послужил перелив воды через дамбу обвалования, которая была выполнена не по проекту по высоте и ширине. Перелив мог быть предупрежден при наличии постоянного наблюдения за уровнем воды в прудке при намыве.

4. Неиспользование водосбросной системы в течение работы пловучей насосной станции, очевидно, привело к ослаблению внимания к ее эксплуатации и не дает возможности установить работоспособность указанной системы, которая к тому же была выполнена не по проекту. Работа водосбросной системы дала бы возможность сбросить значительную часть взвешенных илистых или глинистых частиц.

Дополнительные сведения по составлению технической документации:

1. Основные положения как стадия проектного задания и технический проект гидромеханизации вскрышных работ на карьерах Петровских заводов №№ 1 и 2 с гидроотвалами в Бабьем Яру составлялись бывшей конторой «Стройгидромеханизация» Главстроя МПСМ СССР в 1950 году (проект № 21). Главный инженер проекта – Акимова Г.Т., консультант – инженер Никонов Г.И., групповой инженер – Шепеленко К.Г., инженеры гидротехники Соловьев Н.В., Чуркина Т.М., Лукьянова Т.В.

Проект был утвержден решением № 582 Исполкома Киевского горсовета 28 марта 1950 года. *

---

* Див. документ № 3.

Проектное задание (основные положения) № 21 было принято техническим совещанием при заместителе Министра ПСМ УССР т. Йотенко Н.И. 11 марта 1950 года.*

Рабочие чертежи по замыву отрога № 3 составлялись также указанной конторой в 1953 – 1954 гг., в которых главным инженером проекта был я – Шепеленко Константин Григорьевич.

Последнее распоряжение по замыву верховьев отрога № 3 Киевского горсовета было № 703 от 11 декабря 1958 г.,** по которому обязывался проектировать постоянную водосбросную систему в Бабьем Яру институт «Киевпроект».

Главный специалист
отдела горных и земляных работ
ГПИ «Проектгидромеханизация»

(К. Шепеленко)

ЦДАГО, ф.1, оп.24, спр. 5359, арк. 19–22. Оригінал. Машинопис.

№ 29

Зауваження головного спеціаліста «Проектгидромеханізація» К. Шепеленка на висновок експертної комісії Академії будівництва і архітектури УРСР по проекту «Гідромеханізація розкривних робіт на глиняному кар'єрі Петровських цегельних заводів №1 і 2 з гідровідвалами в Бабиному Яру»

[м. Київ]

[без дати]

1. Предусмотренная проектом технология намыва гидроотвалов в отрогах Бабьего Яра, а именно: укладка вскрышных грунтов путем намыва за дамбы обвалования, возводимых из наиболее крупных фракций намываемого грунта по схеме намыва грунта от дамб обвалования с устройством террас по высоте и водосбросной системы на каждой террасе, правильна и со стороны экспертной комиссии возражений не встречает.

2. Вопросу сохранности намываемых гидроотвалов в проекте придавалось большое значение, что в первую очередь обеспечивалось правильным выбором водосбросных сооружений.

Как указано на стр. 122 технического проекта № 21 1950 года, водосбросные сооружения гидроотвала в отрогах №№ 2 и 3 относятся к весьма ответственным сооружениям, т.к. они расположены в черте столичного города в овраге, устье которого выходит на ул. Фрунзе с интенсивным уличным

---

* Див. документ № 2.

** Див. документ № 9.

движением и от их пропускной способности зависит сохранность намываемых гидроотвалов в период строительства.

Учитывая вышеизложенное, расчет пропускной способности этих сооружений произведен на максимальные расходы талых вод при 1% обеспеченности и проверялся на максимальные расходы при 0,1% обеспеченности.

Правильность решения водосбросной системы подтверждена ее эксплуатацией в течение длительного времени с 1951 года.

Что же касается постоянных водосбросных сооружений, на намытой территории гидроотвалов, то проектирование последних возложено на институт «Киевпроект», распоряжением Киевского Горсовета № 703 от 11 декабря 1958 года*. Срок представления технической документации по отводу поверхностных вод установлен до 15 января 1959 года. Контроль за исполнением указанного распоряжения был возложен на Горспецинспекцию.

Большое значения сохранности намываемых гидроотвалов в отрогах Бабьего Яра придавал также Киевский горсовет, который своими решениями № 2404 от 24 октября 1950 г.** и № 2546 от 2-го декабря 1952 года*** обязывал осуществлять технадзор за выполнением гидроотвала и приемку работ на Отдел благоустройства Исполкома.

Проектной организации не предъявлено со стороны Киевского горсовета специальных требований при утверждении проекта и в период его осуществления.

3. Специальных дренажных устройств для отвода грунтовых вод с правого борта отрога № 3 в районе второй карты проектом не предусматривалось.

Эти воды не могли поступать в намываемую толщу и следовали в направлении понижения оврага по пескам коренного берега и через тело дамбы обвалования, так как коэффициенты фильтрации намываемого грунта ниже, чем коэффициенты фильтрации грунтов коренного берега и дамб обвалования.

Основные технические условия по намыву гидроотвалов изложены в пояснительной записке к техническому проекту – №21 – 1950 г.

5. Требований на ведение авторского надзора к проектной организации никем не предъявлялось, поэтому официальный авторский надзор за намывом не осуществлялся. Имели место выезды проектировщиков для оказания техпомощи организации, производящей намыв гидроотвалов.

---

* Див. документ № 9.

** Див. документ № 4.

*** Див. документ № 5.

6. Проектное задание было рассмотрено и принято по варианту с гидроотвалами в Бабьем Яру МПСМ УССР 11 марта 1950 г. и утверждено решением № 582 от 28 марта 1950 года Исполнительным комитетом Киевского горсовета.*

Проводилась ли перед утверждением проектного задания его экспертиза данными организациями мне неизвестно.

Технический проект рассмотрен и принят заказчиком по протоколу от 16 октября 1950 г. Проводилась ли экспертиза технического проекта перед его утверждением и рассматривался ли он в других инстанциях мне также неизвестно.

Главный специалист отдела горных и земляных работ
ГПИ «Проектгидромеханизация» МС РСФСР (К. Шепеленко)

ЦДАГО, ф.1, оп.24, спр. 5359, арк. 23–25. Оригінал. Машинопис.

№ 30

Перше повідомлення Українського радіо про події на Куренівці в м. Київ 13 березня 1961 р.**

[м. Київ]

16 березня 1961 р.

13 березня цього року частина*** району Куренівки зазнала пошкоджень внаслідок раптового**** сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру.

Наш кореспондент звернувся з проханням до Урядової комісії, створеної в зв'язку з цією подією, розповісти про обсяг пошкоджень і хід їх ліквідації.

Урядова комісія повідомила:

Від раптового**** сповзання ґрунту і проникнення вод було пошкоджено або зруйновано 45 приватних та 14 комунальних будників, головним чином одноповерхових, в яких проживало 1228 чоловік; також пошкоджені деякі промислові та адміністративні приміщення трамвайного парку імені Красіна²⁵, заводу «Укрпромконструктор» та цех комбінату виробничих підприємств Управління капітального ремонту міськвиконкому. В цьому районі порушено постачання населення газом, водою та електроенергією. Зазнали

---

* Див. документ № 3.

** На документі міститься запис: «арх. Передано по радио 16.III». [підпис]

*** Слово «частина» надписано від руки згори

**** Слово «раптового» дописано від руки згори.

***** Слово «раптового» дописано від руки згори.

травм і були направлені в лікарні 139 чоловік, з яких 32 вже видужало. Під час аварії* 53 чоловіки загинуло.

Всім сім'ям, які залишились без житла, надані квартири в новозбудованих будинках. 272 сім'ї в кількості 850 чоловік** вже вселилось в ці будинки. Також надана допомога одягом, взуттям, харчуванням. Постановою Уряду Української РСР всім потерпілим громадянам виділена грошова допомога. Крім цього надається допомога для придбання домашнього майна.

Комісія повідомила, що в результаті прийнятих заходів відновлено постачання населення газом, водою і електроенергією. Закінчується розчистка вулиці імені Фрунзе. Днями налагодиться рух автобусів, трамваїв і тролейбусів на цій магістралі.

В ліквідації пошкоджень, що сталися внаслідок раптового*** сповзання ґрунту і проникнення вод, приймають участь робітники і службовці підприємств, будов міста і військовослужбовці. Мобілізовані необхідні технічні засоби.

В Урядову комісію через партійні, профспілкові та комсомольські організації звертається багато колективів підприємств і будов з проханням прийняти особисту участь в розчистці і приведенні в порядок території, що зазнала пошкоджень. По мірі необхідності їх прохання будуть задовольнятись.

[Казанець]

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 27–28. Оригінал. Машинопис.

№ 31

Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої жителів столиці після аварії в Подільському районі м. Київ

[м. Київ]

16 березня 1961 р.

Совершенно секретно

Авария в Подольском районе продолжает находиться в центре внимания жителей гор. Киева.

В органы госбезопасности поступают новые данные свидетельствующие о том, что ряд граждан задолго до аварии сигнализировали о некоторых признаках угрозы серьезного происшествия в Бабьем яру.

---

* Слова «під час аварії» дописані від руки, натомість закреслено речення «маються людські жертви».

** Словосполучення «в кількості 850 чоловік» дописано від руки згори

*** Слово «раптового» дописано від руки згори

Так, аспирант института искусствоведения АН УССР МАТВИЕНКО сообщил в институте, что еще в прошлом году он видел как просачивается вода сквозь дамбу и специально ходил в строительную организацию, где предупредил о возможных последствиях, однако ему якобы ответили, что его сообщение не заслуживает серьезного внимания.

Среди студентов и преподавателей Госуниверситета ведутся активные разговоры, в ходе которых утверждается, что вода начала просачиваться через перемычку за несколько дней до 13 марта, и это было признаком надвигавшейся катастрофы, но никто не обратил внимания и не было принято никаких мер.

Некоторые местные жители заявляют, что специалист по артезианским колодцам ШРАЙДЕР (работает начальником управления водоканализации) возражал против намывки грунта в Бабьем яру, однако на его замечания не реагировали, и работы производились по настоянию главного инженера строительства до катастрофы.

Жители города Киева в почтовой переписке и в разговорах значительно преувеличивают размеры катастрофы и ее последствия. Многие лица еврейской национальности продолжают высказывать возмущение по поводу строительства в Бабьем яру, где в период оккупации погибло большое количество евреев.

Зафиксировано отправление письма в Индонезию советскому специалисту ЛАНШИНУ от его жены, в котором сообщается об катастрофе аварии. (Письмо конфисковано)*.

Вместе с тем, 14 марта жители города стали больше говорить о причинах катастрофы и называть конкретных лиц, допустивших ее.

По полученным данным, отдельные специалисты о причинах аварии высказывали следующее:

- решение о замыве оврагов пульпой следует считать опасным и темным. Проект страдает целым рядом дефектов, не учитывает специфики замыва оврага в городской черте и огромную опасность для зданий, расположенных ниже по склону;

- главные недостатки проекта сводятся к следующему: устройства для осушения пульпы явно недостаточны, поэтому долгие годы после намыва грунты продолжали находиться в текучем состоянии, что подтвердил институт «Киевпроект» в 1960 году; организация пропуска ливневых и талых вод через овраг Бабий яр была предусмотрена неудовлетворительно; конструкция водозащитных дамб также плохая;

- исполком горсовета и его организации не понимали и поэтому не защищали интересов безопасности в этом районе, проявили полную беспечность. Исполком горсовета, тщательно не рассмотрев проект замыва и основываясь

---

* Словосполучення «письмо конфисковано» дописано від руки.

на поверхностном заключении отдела планировки и застройки города (КОЗЛОВ), своим постановлением за подписью МОКИЕНКО принял этот проект;

– исполком горсовета не предъявил проектантам и строителям каких-либо требований по качеству намыва, не указал нужной плотности грунта, не требовал дополнительных дренажных устройств, не контролировал этих работ, как и не организовал нормальной эксплуатации и наблюдения за этими сооружениями. В этом повинны также организации исполкома горсовета – инженерный отдел (ПОБЕГАЙЛО), управление по делам архитектуры, управление благоустройства города (МАЛЮТА) и его гидротехконтора (ЛАБУШЕВСКИЙ) и санинспекция (АНИЩЕНКО).

В результате отсутствия контроля за намывом и наблюдения за устойчивостью дамб и всего массива в целом, все сооружение находилось в предельном, критическом состоянии, поэтому в течение последнего времени должен был проявить себя ряд признаков такого состояния, а именно: закупорка водосбросных труб, выход родников, усиленный расход воды, вынос грунтов и т.д.

Заслуживают внимания высказывания ряда писателей.

Поэт ГОНЧАРЕНКО²⁶:

«Конечно, виновников найдут и расстреляют. Беда началась еще пятого числа, вода начала просачиваться, рабочие звонили в горком, там их направили в горсовет, в горсовете – в водоканалтрест и т.д. во всем виноваты толстые зады. Это, может быть, не умышленное вредительство, но пример того, до чего доводят идиоты, сидящие на ответственных постах. И зачем было строить это озеро, эту «чашу смерти».

Писатель ШУМИЛО²⁷:

«Это второй Бабий яр. Страшно представить себе масштаб этой трагедии. За такие дела виновников четвертовать надо».

Поэт ГАСКО²⁸:

«Нельзя было строить плотину из кизяка. За это следует оторвать голову тому, кто заслужил».

Поэт НАГНИБЕДА²⁹:

«Страшно подумать, что это произошло в Киеве в 1961 году, в век высокой техники! Это бедствие, напоминающее извержение вулкана».

Писатель БУРЛАКА³⁰:

«Ну, теперь, наконец, председателя горсовета погонят с этой должности. Если это не произойдет, народ его растерзает».

Неизвестный гражданин, находившийся в толпе возле морга Октябрьской больницы, заявил:

«ДАВЫДОВУ такое сходило с рук, он выйдет из воды сухим, но доведет людей, что ему отомстят за все бесчинства в городе».

Среди студентов и преподавателей Госуниверситета ведутся разговоры о том, что за катастрофу «пострадает какой-нибудь рядовой человек, пешка, хотя надо, чтобы к ответственности было привлечено городское руководство».

За прошедшие сутки данных об антисоветских и провокационных действиях не поступало.

Продолжают поступать сигналы о распространении различных слухов и преувеличений среди населения города в связи с аварией.

Комитет госбезопасности республики считает, что это имеет место потому, что жители города не осведомлены о происшедшем на Подоле.

В связи с этим, может быть, целесообразно было бы горкому, райкомам партии, парторганизациям предприятий, учреждений и учебных заведений провести разъяснительную работу среди населения города Киева.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(-) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 49–54. Копія. Машинопис.

№ 32

Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про результати встановлення причин аварії в Бабиному яру

[м. Київ]

16 березня 1961 р.

Секретно

В связи с имевшей место 13 марта сего года в Подольском районе гор. Киева аварией, вызванной обрушением грунта в отвалах Бабьего Яра и приведшей к затоплению значительного участка населенной территории, Комитетом госбезопасности при Совете Министров УССР проводились мероприятия по установлению действительных причин происшествия.

Путем бесед с лицами, имеющими отношение к строительному участку, очевидцами, а также через другие возможности выяснено следующее:

В 1950 году Управление Петровских кирпичных заводов начало принимать меры к очистке карьеров от непроизводительных земляных пород, предусматривая отвод их в отроги Бабьего Яра. В том же году по заказу заводууправления Государственным Союзным трестом «Союзгидромеханизация» (г. Москва) бывшего Министерства промышленности строительных материалов СССР был изготовлен технический проект отвальных работ.

Согласно договору производство работ по замыву яра приняло на себя Киевское специализированное управление № 610 (начальник управления т. ЦЕПЕНЮК Б.И. и главный инженер т. ИВАНЧЕНКО Д.К.) треста «Укргидроспецстрой» Министерства строительства УССР. Замыв производился с 1950 года с небольшими перерывами и до момента аварии пульпой были заполнены три отрога Бабьего Яра общим объемом более 3 млн. м³.

По мнению специалистов, решение бывшего Министерства промышленности стройматериалов УССР, в систему которого в то время входили кирпичные заводы, о замыве Бабьего Яра, находящегося в черте города, являлось неправильным, так как этот Яр по своей природе относится к системе склонной к оползням и заполнение его разжиженным грунтом создавало опасность катастрофического смещения земляных масс. Наряду с этим, разработанный проект по замыву Яра страдает рядом дефектов таких как несовершенство устройств, применяемых для осушения пульпы, пропуска ливневых и талых вод, а также не соответствие конструкции водозащитных дамб.

Со стороны городских организаций не уделялось необходимого внимания работам по замыву Яра. Интерес к этому мероприятию ограничивался рамками управления кирпичных заводов, которое стремилось к своевременному удалению вскрыши с карьеров и СУ-610, заинтересованном в большем объеме работ для выполнения плана.

Ответственность за соблюдение правил техники безопасности при производстве гидромеханизированных работ возлагалось договором на СУ-610, которое в этом вопросе руководствовалось «Едиными правилами безопасности при разработке месторождений ископаемых открытым способом». Контроль за деятельностью СУ-610 по вопросам правильности ведения работ фактически ни кем не осуществлялся, несмотря на то, что такие функции решением исполкома Киевского Городского Совета депутатов трудящихся были возложены на специнспекцию.

В начале 1961 года СУ-610 должно было заканчивать работы в Бабьем Яру и передислоцироваться для выполнения аналогичных работ в Репяховом Яру. Однако, поскольку новый участок подготовлен не был, руководство СУ-610 дало указание прорабу участка РАТЬКОВСКОМУ (мастер-практик) продолжать намыв в Бабьем Яру, в то время когда еще в начале декабря 1960 года отроги были уже заполнены до проектной отметки и излишнее нагромождение разжиженного грунта могло привести к разрушению дамб. Этот вопрос в декабре 1960 года являлся предметом обсуждения на производственном совещании СУ-610, но дальнейший намыв прекращен не был.

В день аварии на верхней террасе скопилось значительное количество отстоянной воды, которая под воздействием сильного порывистого ветра волновыми ударами стала разрушать верхнюю кромку намывной дамбы. Дежуривший в этот день на участке рабочий отвала СОЛОВЕЙ М.И. на рас-свете, обнаружив размывы в дамбе стал принимать меры к их устранению, но, как он заявляет, справиться с этим не смог. Примерно в 7 часов утра СОЛОВЕЙ, по не выясненным причинам не использовал имевшиеся сред-ства связи, направился в контору управления за помощью, где доложил об аварийном состоянии дамбы мастеру участка ГРИНБЛАТУ М.Д. Мастер ГРИНБЛАТ и прораб РАТЬКОВСКИЙ проявили медлительность и действен-ных мер по ликвидации аварии не приняли. Бульдозерист ГРИНЕНКО И.И. прибыл на участок уже после аварии.

Как устанавливается, на отвале не соблюдались технические условия по отводу воды на террасах, водосбросные колодцы находились в запущенном состоянии и не принимали воду, защитные валы у краев берм были частично размывы и не приводились в рабочее состояние в течение длительного вре-мени. Вода с отвала в последние 4–5 дней не откачивалась вовсе. Участок в ночное время оставался без технического надзора.

Согласно технического проекта, работы по гидровскрыше должны производиться в течение одной смены в сутки, а в последующее время про-изводится осветление воды и отвод ее с отвала. Фактически же намыв осу-ществлялся, как правило, в течение двух смен.

Учитывая то, что изложенное может служить ориентировкой при веде-нии следствия, о вышеуказанных данных сообщено прокурору Украинской ССР тов. ПАНАСЮКУ Д.Х.

Сообщается в порядке информации.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Панорамные снимки места аварии в количестве «11» штук*.

п/п ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 65– 68. Копія. Машинопис.

---

* Добірка фотографій, зроблених співробітниками органів КДБ та іншими особами, публікується окремо.

№ 33

Довідка № 5 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району, м. Києва»

[м. Київ]

17 березня 1961 р.

На протязі дня 16 березня і в ніч на 17 березня 1961 року продовжувались роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району. Проводилась розчистка вулиць, розбирались зруйновані будинки, огорожувалась територія затоплення, розселялось по квартирах населення, яке залишилось без житла.

16 березня знайдено 11 трупів, а за весь період ліквідації аварії вилучено 63 трупи, померло в лікарнях 2 чол., а всього 65 чоловік. Як заявляє населення в затоплених і зруйнованих будинках ще знаходиться 21 труп. Крім того невідомо де знаходиться 34 чол. трамвайного парку імені Красіна та 2 робітники заводу «Укрпромконструктор», які під час затоплення були в цьому районі. Таким чином загальна кількість померлих, людей які перебувають в зруйнованих будинках, і осіб, участь яких невідома, складає приблизно 123 чол. З числа загиблих поховано 46 чол.

Перебуває в лікарнях міста 103 чол., серед яких в тяжкому стані знаходиться 29. Один з потерпілих 16 березня помер.

За станом на 16 березня перевезено в нові квартири 317 сімей. Не розселено ще 57 сімей, в тому числі 10 одиноких.

(І. КАЗАНЕЦЬ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 33. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С.456.

№ 34

Довідка № 6 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»

[м. Київ]

17 березня 1961 р.

17 березня 1961 року силами громадськості, будівельників, військово-службовців військ МВС та військових частин Київського гарнізону продовжувались роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району. Проводилась розчистка вулиць і території трамвайного парку імені Красіна та заводу «Укрпромконструктор»,

відбудовувалась трамвайна лінія, розібрано 10 будників, які внаслідок затоплення і пошкодження непридатні для житла, огорожувалась територія затоплення.

Вилучено чотири трупи загиблих. Таким чином, за станом на 17 годин 17 березня кількість загиблих становить 69 чоловік. Вже поховано 57 чоловік.

На лікуванні в лікарнях міста перебуває 102 потерпілих, в тому числі 21 чол. знаходиться в тяжкому стані.

Продовжувалось розселення в нові квартири сімей, які залишилися без житла. Потерпілим видається перша грошова допомога з розрахунку по 100 крб. на сім'ю, а на ті сім'ї, де є загиблі ще по 200 карбованців. Грошову допомогу вже одержали понад 100 сімей. 5 чоловікам призначена державна пенсія.

Працівники торговельних організацій разом з представниками партійних органів відвідали 221 квартиру потерпілих і вияснили, яке необхідне домашнє майно і предмети вони хотіли б придбати. Розпочато завезення і продаж населенню необхідного майна і предметів широкого споживання.

(І. КАЗАНЕЦЬ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 36. Оригінал. Машинопис.

№ 35

Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після аварії у Подільському районі

[м. Київ]

17 березня 1961 р.

Совершенно секретно

КГБ при СМ УССР получены данные о реагировании населения на сообщения по радио о происшедшей аварии в Подольском районе.

Главный режиссер Винницкого театра ВЕРЕЩАГИН³¹, узнав о сообщении переданном по радио, воскликнул:

«Наконец-то! А то, говорят, „Би-би-си” об этом сообщило еще 13 марта. 52 человека убитых – это выглядит преуменьшенно. Я уже несколько дней в Киеве и успел наслушаться всяких ужасов о катастрофе на Куреневке. Конечно, там погибло значительно больше».

Присутствовавший при этом разговоре сотрудник Украинского театрального общества³² КУЛАГА воскликнул:

«А виновники катастрофы указаны? Нет. Это безобразия! Виновники, безусловно, есть. Это те люди, которые отвечали за технику безопасности на строительстве. Их надо привлечь к ответственности».

Секретарь театрального общества ТЕРНЮК:

«Судя по рассказам, можно предположить, что действительно жертв было больше. Обидно только, что для того, чтобы снять, наконец, председателя горсовета с его поста, понадобилось столько жертв. Его ведь давно было пора прогнать из горсовета».

Поэт ЧАЛЫЙ³³:

«Я был на Куреневке и все видел собственными глазами. Конечно, цифры, отражающие количество жертв, явно преуменьшены. Не пойму, зачем и тут заниматься очковтирательством, ведь никого ввести в заблуждение не удастся. Говорят, что председатель горсовета также чуть не погиб там: свалился с доски и его начало засасывать».

На это критик КИЛИМНЫК заявил:

«Жалко, что председателя вытащили из глины. Впрочем, партбилет ему придется положить на стол. То, что заживевшие чиновники допустили на Куреневке такую катастрофу, вызывает всеобщий протест и глубокое возмущение».

Сотрудник бюро пропаганды художественной литературы МЯРТУН заявил:

«Возмутительно, что газета „Вечерний Киев“ сегодня не поместила правительственное сообщение. Радио слушали не все, а атмосфера в городе накалена. Лучше бы газета вышла позже, но с подробным материалом о событиях. Редакция должна была задержать выход газеты на пару часов, но поместить сообщение обязательно».

Критик КИСЕЛЕВ:

«На Куреневке произошло нечто из ряда вон выходящее по масштабу. Мне не верится, что там погибло только 52 человека. Сведующие люди рассказывают, что жертвы исчисляются тысячами. Не понимаю, зачем скрывать подлинные цифры. Может быть 52 человека – это количество неопознанных».

Сотрудники института электротехники одобрительно высказались по поводу сообщения по радио об аварии, некоторые из них с сомнением отнеслись к количеству жертв, переданному по радио. Многие сотрудники обращаются к секретарю парторганизации и руководству института с просьбой послать их оказать помощь в ликвидации последствий аварии.

Сотрудники Госплана УССР РОЖОК, ФАДЕЕВ и ГОРОДНИКОВ высказались о том, что сведения о жертвах явно преуменьшены.

Начальник отдела ГНТК РАДИОНОВ:

«Напрасно наша пресса и радио так долго не сообщали о случившемся бедствии. Необходимо было сообщить о случившемся факте, а затем уже сообщать все подробности. Количество жертв преуменьшено. В происшедшем виноват председатель горисполкома ДАВЫДОВ, так как о том, что в

месте прорыва уже давно просачивалась вода, сообщали жители этого района в райисполком и горисполком. Об это[м] сигнализировал горисполком и Подольский райисполком).

Научный сотрудник института зоологии³⁴ АН УССР КОЛЫБИН:

«Дом, в котором я проживал на Куреневке, оказался полуразрушенным, моя квартира пострадала также, жена с ребенком спаслись на чердаке. В нашем дворе погибло 23 человека, а общее количество жертв насчитывается до полутора тысяч человек. Этим бедствием воспользовались воры и разные проходимцы, которые проникают к месту происшествия и грабят квартиры, мою квартиру тоже обобрали».

Начальник цеха завода «Арсенал» ШНАЙДЕР:

«Сейчас уже достоверно стало известно, что бедствие на Подоле является следствием возмутительно халатного и преступного отношения руководителей карьерного хозяйства к добыче глины для кирпичных заводов. Так как размытая гидроманиторами порода глины в жидком состоянии опускалась на дно и затем при наличии довольно слабой перемычки разрушила ее, вызвав такое бедствие и гибель большого количества людей. К тому же, видимо, городским властям было известно о надвигающемся несчастье, так как работники милиции и жители ставили вопрос за день или два до случившегося о появившейся воде на стадионе „Спартак”³⁵. Прислали бы более компетентных людей, они бы смогли предотвратить катастрофу. Все это результат головотяпства, косности и равнодушного отношения к людям городских руководителей коммунального хозяйства, строителей, да и только ли этих?»

Старший мастер цеха № 9 завода «Арсенал» ОВСЯННИКОВ, в присутствии группы рабочих, заявил, что жители аварийного района неоднократно обращались в горсовет с просьбой принять необходимые меры к предотвращению возможной аварии.

Несколько рабочих завода им. Артема, находясь возле магазина на Лукьяновском рынке, высказывали возмущение в адрес ДАВЫДОВА, который, по их словам, является «плохим хозяином города».

Журналист ЧЕБАНЮК:

«Я еще 8 лет назад, когда стажировался, пришел в „Правду Украины”³⁶ к БОГОРАДУ – хотел дать заметку, что начали заполнять Бабий яр. Он тогда накричал на меня – говорил, что нельзя писать об этом, не дай-бог Эренбург³⁷ прочтет, будет скандал. Сегодня я, ЗОЛОТАРЕВСКИЙ, и ХИЖНЯК ездили туда смотреть, они отчаянно ругали власть, особенно горисполком и ДАВЫДОВА. После этого БАБИЧ (журналистка) рассказывала, что главврач Кирилловской больницы³⁸, в которой работает ее муж, несколько раз звонил в горисполком, прося обратить внимание на то, что вниз из оврагов сочится вода. Ему ответили, что он работает с психами и поэтому воспринять его слова невозможно. В общем виноват, конечно, самодур ДАВЫДОВ».

На месте аварии в толпе неизвестный гражданин сказал:

«Разворовали стройматериал на дачи, а гатят песком. ДАВЫДОВУ звонили из трамвайного парка директор и управляющий трестом, но безрезультатно. Сделали нарочно, чтобы скрыть недостающую работу где-то там, где третий год строят дорогу».

Среди рабочих заводов «Арсенал», п/я №№ 11 и 244 распространяется слух о том, что жители, проживающие в районе Бабьего яра, а также органы милиции сообщали ДАВЫДОВУ о возможной аварии, но им не были приняты меры.

Отдельные лица высказывают мнение, что если ДАВЫДОВ не был наказан за то, что автомашиной задавил милиционера, «то уже теперь его строго накажут».

Неизвестный гражданин находившийся в толпе возле района аварии, рассказывал, что 13 марта пострадавшая женщина, увидев представителей горисполкома ДАВЫДОВА и др., якобы кричала им:

«Вы действовали как фашисты. Вам население сигнализировало, что на огороды, подвалы и первые этажи поступает вода, но вы не приняли никаких мер».

Офицер в отставке ЛЕЩЕНКО:

«Виноват ДАВЫДОВ. Его предупреждали, а он и не хотел слушать».

Инженер, проживающий по ул. Горького 36 кв. 6:

«Все говорят, что виноват ДАВЫДОВ – ему неоднократно сигнализировали, а он не обращал внимания».

Гражданин, находившийся с группой у морга сказал:

«Это все антисемит ДАВЫДОВ устроил такое надругание. Это так даром не пройдет, будет известно за границей, будет скандал».

Курсанты облавтошклы СОЛЯК, ЛОТНИК и МОТОРОЛ заявили, что причиной аварии следует считать «наплевательское отношение властей к людям».

Вдова писателя КОПЫЛЕНКО:

«Виноваты, конечно, инженеры и начальство из городского управления, но накажут, наверное, только прорабов».

Журналист ХАЛЕМСКИЙ:

«Виноваты преступная невежественность и халатность. Когда мы смотрели это место, рядом стоял простой рабочий и говорил : «У Патона³⁹ и Боренбойма⁴⁰ такое не случилось бы. Мы Кременчугскую гэс⁴¹ строили на скалах, намыли столько пульпы – и она не поплыла. А здесь действовали невежды».

Инженер-химик 4-й обувной фабрики ХЕЙФИЦ:

«Вина во всем этом происшествии с жертвами состоит в том, что во главе гидроводопроводной службы и инспекции города Киева стоят украинцы, они не понимают технику своего дела. Если бы во главе гидроводослужбы стояли опытные инженеры-евреи, то этой катастрофы не было бы».

Некоторые граждане заявляют:

«Найдут каких-нибудь маленьких людей – инженера по технике безопасности и еще кого-нибудь и уж их строжайшим образом накажут».

Многие преподаватели инженерно-строительного института после рассказа диспетчера ВОЛКОВОЙ об аварии заявили: «К расстрелу виновников аварии!».

Преподаватель французского языка НОРИНСКАЯ:

«Это произошло потому, что там копались в поисках золотых зубов и колец – так все говорят».

Неизвестный гражданин в морге 1-й советской больницы сказал:

«Мы заливали еврейские косточки помоями и грязью; будет международный скандал, об этом сообщат родственникам в Израиль и Польшу, дело дойдет до ООН».

Житель г. Киева ЮДКОВСКИЙ:

«Взбрело кому-то в голову поднять воду Днепра и строить стадион. Строительный азарт. Когда в Бельгии обрушивается дом и погибает 10 человек, то у нас кричат: «Вот каков капиталистический рай», а здесь уже насчитывается тысяча сто жертв. Университетская кинолаборатория снимает трупы для опознания погибших».

Некоторые жители города интересуются порядком захоронения жертв аварии: будет ли братская могила с указанием причины смерти, или будут похороны в индивидуальном порядке.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 77–84. Копія. Машинопис.

№ 36

**Доповідна записка голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про
доцільність обмеження відвідування мешканцями м. Київ місця
руйнування у вихідні дні 18 і 19 березня**

[м. Київ]

17 березня 1961 р.

Секретно

По имеющимся в Комитете государственной безопасности при СМ УССР данным, в субботу и воскресенье (18, 19 марта с.г.) ожидается большой поток жителей города Киева к месту происшедшей аварии.

Органы КГБ и МВД предпринимают все необходимые меры, чтобы предотвратить проникновение граждан к месту работ по ликвидации последствий аварии, а также обеспечению общественного порядка и недопущению нежелательных антиобщественных и провокационных проявлений.

Было бы желательно, чтобы горком и райкомы партии в эти дни в места большого скопления людей направили бы партийный актив для проведения разъяснительной работы и предупреждения нежелательных проявлений и эксцессов.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 85. Копія. Машинопис.

№ 37

Довідка Управління благоустрою м. Київ для Державної експертної комісії зі встановлення причин аварії в районі Бабиного яру про участь управління в облаштуванні Бабиного яру

м. Київ 17 березня 1961 р.

1. Управление Благоустройства Исполкома Киевского Горсовета производит дорожно-строительные работы в районе Бабьего Яра по строительству Ново-Кладбищенской дороги (продолжение улицы Дорогожицкой), а также строительство Ново-окружной магистрали. Работы производятся в соответствии с утверждённой технической документацией и утвержденными планами капитальных работ.

2. Составлением и утверждением технической документации, а также производством и приемкой работ по намыву Бабьего Яра занимались другие организации (Кирпичные заводы и трест Гидростроймеханизация).

3. Исполком Киевского Горсовета решением № 2404 от 24/X – 1950 года* отклонил составленный проект производства работ по намыву Бабьего Яра и предложил, вновь составленный проект намыва согласовать с Управлением по делам Архитектуры г. Киева. О наличии измененного и согласованного проекта для производства работ по намыву Управления Благоустройства неизвестно. Кроме того, в п. 5. решения № 2404 от 24/X – 1950 года имеется указание о надзоре и приемке работ по гидронамыву Управлением Благоустройства, которое противоречит предыдущим пунктам решения, так

---

* Див. документ № 4.

как Управление Благоустройства не является ни заказчиком, ни подрядчиком по данному вопросу и не выполняет функции административного надзора. В последующем Решения Исполкома Киевского Горсовета эта противоречивость была устранена и в рабочих по Гидровскрыше на территории кирпичных заводов № 1 и 2 и по намыву территории Бабьего Яра Управление Благоустройства участия не принимало; это соответствует Решению Исполкома Киевского Горсовета № 419 от 12/IV – 1955 года.*

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ БЛАГОУСТРОЙСТВА

(М. Малюта)

ДАК, ф. 1446, оп.1, спр. 3, арк. 94. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 135. – С.480.

№ 38

Довідка заводоуправління Петровських цегельних заводів про організацію розкривних робіт на кар'єрах підприємства

[м. Київ]

[без дати]

Техническое совещание при заместителе министра промстройматериалов УССР тов. Иотенко Н.И., рассмотрев 11 марта 1950 г. разработанные Всесоюзной конторой по проектированию и производству земляных работ способом гидромеханизации «Стройгидромеханизация» МПСМ СССР «основные положения по гидромеханизации вскрышных работ на глиняных карьерах Петровских кирпичных заводов № 1 и № 2», приняло предложение «Стройгидромеханизации» о сбросе пульпы вскрышных пород карьеров Петровских кирпичных заводов в Бабий Яр. (Приложение № 1)**.

По ходатайству Киевского Управления «Стройгидромеханизации» от 8 марта 1950 г. № 33 (приложение № 2)***, исполком Киевского городского Совета депутатов трудящихся, учитывая целесообразность замыва отрогов Бабьего Яра для налаживания транспортного сообщения между Лукьяновкой и Куреневкой, решением № 582 от 28 марта 1950 г. утвердил проект и порядок организации гидроотвалов для вскрышных пород карьеров Петровского заводоуправления в отрогах Бабьего Яра (приложение № 3)****.

---

* Див. документ № 7.

** Див. документ № 2.

*** Див. документ № 1.

**** Див. документ № 3.

В дальнейшем, исходя из условий благоустройства и застройки прилегающих районов города, исполком городского Совета депутатов трудящихся решениями от 24 октября 1950 г. № 2404, от 2 декабря 1952 г. № 2546, от 16 ноября 1954 г. № 1904, от 12 апреля 1955 г. № 419 от 11 декабря 1958 г. № 703 неоднократно изменял принятые «Союзгидромеханизацией» отметки и порядок намыва отрогов Бабьего Яра (приложение №№ 4, 5, 6, 7, 8).*

В соответствии с решениями технического совещания МПСМ УССР от 11/III – 50 г. и Исполкома Киевского городского Совета депутатов трудящихся работы по вскрыше и замыву оврагов Бабьего Яра осуществлялись единственной специализированной организацией – Всесоюзной конторой по проектированию и производству работ способом гидромеханизации «Стройгидромеханизация» (ныне СУ-610 треста Укрстроймеханизация).

Поскольку эти работы являются строго специализированными – надзор за правильным ведением работ по замыву «Бабьего Яра» и устройству необходимых при этом гидротехнических сооружений осуществлялся непосредственно СУ-610 и его вышестоящей организацией.

Договором на проведение вскрышных работ (пункт 18) установлена ответственность СУ-610 за состоянием отведенных под отвальное хозяйство площадей до окончания их намыва на проектную отметку⁴².

Контроль за выполнением вскрышных работ, производимых СУ-610 треста «Укрстроймеханизация» на карьера № 1, 2 Петровского заводоуправления кирпичных заводов в части из очередности, качества подготовленных к добыче запасов сырья, объемов снятых вскрышных пород в целике, заоткоски фиксируемых бортов карьера, а также оплату за выполненные подготовительные монтажные работы производило Петровское заводоуправление кирпичных заводов.

Со стороны горисполкома контроль за выполнением указанных выше решений возложен на управление благоустройства и специнспекцию Горисполкома.

(Приложение №№ 1–8 на 11 листах).

ДИРЕКТОР
ПЕТРОВСКОГО ЗАВОДОУПРАВЛЕНИЯ
КИРПИЧНЫХ ЗАВОДОВ

(А. Матрос)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 61 – 62. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документи № 4–7, 9.

№ 39

**Довідка заводоуправління Петровських цегельних заводів
для Академії будівництва і архітектури УРСР про об'єм і вартість
розкривних робіт за період з 1957 по 1960 рр.**

[м. Київ]

[середина березня 1961 р.]

СПРАВКА

на количество вскрышных работ по Петровскому заводоуправлению
кирпичных заводов за период времени с 1957 г. по 1960 год включительно
произведенных Киевским СУ Гидромеханизации № 610 треста
«Укрстроймеханизация» МС УССР

годы	Кол. вскрыши в м ³	Стоимость вскрыши и строительно-монтаж. работ
1957	607156	1331489–31
1958	628248	1340046–00
1959	587138	1342568–00
1960	632403	1639187–48
Итого за 4 года	2454945	5653290–79

Бухгалтерские документы кассового и мемориального порядка со всеми приложениями по 1956 год включительно, как подлежащие уничтожению, согласно ордера № 220 сданы заготконторе «Главторгсырье» согласно решения экспертно-поверочной комиссии архивного отдела УМВД по Киевской области от 27.II.1960 г. протокол № 8.

ДИРЕКТОР З/У

(А. МАТРОС)

ГЛ. БУХГАЛТЕР

(В. КИРИЛЛОВ)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 93. Оригінал. Машинопис.

№ 40

**Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України
про настрої мешканців м. Київ після аварії в Бабиному яру**

[м. Київ]

18 березня 1961 р.

Совершенно секретно

По данным, поступившим 17 марта в Комитет госбезопасности, жители города Киева продолжают реагировать на сообщение по радио о происшедшей аварии, принимаемых мерах по ликвидации ее последствий и оказании помощи пострадавшим.

Член союза писателей ГНАТОВСКИЙ:

«Все говорят, что по радио передали о куреневской катастрофе. Я думаю, что числа, которые там приводятся, далеко неполные. Размеры катастрофы далеко еще не уточнены. Хорошо, что к пострадавшим очень внимательны, но беда в том, что угроза еще не исчезла. Говорят, что на месте аварии еще много воды».

Группа сотрудников института геологии⁴³ АН УССР в беседе между собой положительно оценивают факт сообщения о катастрофе по радио и с недоверием относятся к количеству погибших.

Среди студентов Киевского политехнического института⁴⁴ зафиксированы высказывания о том, что радио не все слышали, поэтому следовало бы сообщить о происшедшей аварии в газете «Вечерний Киев» и тогда меньше было бы кривотолков.

Отдельные сотрудники института физики⁴⁵ высказывают следующее суждение:

«„Вечерний Киев” нашел место для сообщения о тортах⁴⁶, но не нашел места сообщить о таком страшном происшествии».

Неизвестный, находясь в районе происшествия, в разговоре с гражданами заявил:

«Это не стихийное бедствие, его можно было бы предотвратить. О возможном несчастье знал ДАВЫДОВ, так как заливало огороды, и жители жаловались в горсовет. По жалобе в район огородов приезжал работник горсовета ФЕСЕНЮК, но меры не были приняты».

В театральном институте⁴⁷ студенты и преподаватели высказывают мнение о том, что аварию можно было предотвратить, но она произошла только потому, что «начальство города ничего не делает, каждый из них якобы сидит и дрожит за свое место». Ведутся также разговоры, что из числа виновных в аварии «многих нужно просто арестовать и расстрелять, и в первую очередь председателя ДАВЫДОВА».

Некоторые сотрудники «Гипроградпромстроя»⁴⁸ высказали мнение о том, что размеры катастрофы, особенно людские жертвы, значительно больше, чем было сообщено по радио. Техник ЖУДОВА заявила, что «ей точно известно, что только в одном трамвайном парке погибло 43 человека». Копировщица ШУМЕНКО сказала что «если выделили для пострадавших 560 квартир (как было объявлено), то это свидетельствует о более крупной катастрофе и жертвах».

В почтовой переписке жители города сообщают о происшедшей аварии и во многих письмах высказывают свое мнение. Ниже приводятся выдержки из ряда писем, направленных по внутрисоюзной почте.

«...Катастрофа ужасная по своим размерам. По радио говорили, что погибло человек 57, а оно наверное 557 и больше. Вот уже четвертый день ведутся работы днем и ночью».

«...Ужасна картина. По радио сообщили, что дали 280 семьям (которые остались) квартиры, обеспечили их питанием, одеждой и т.д. О погибших молчат. Но жертв очень много. Вода задолго до этого просачивалась, но никто не обращал внимания».

«...По радио передали, что в результате катастрофы погибло 1126 человек, разрушено 15 жилых, 25 частных домов, ясли, школы и т.д. Еще во время спасения много погибло солдат, милиции. Просто страшно».

«...Вы, наверное, слышали, по радио передавали, что завалило несколько жилых домов, 2–3 учреждения, трамвайных парк, погибло около 50 человек и ранено 130 человек. Это произошло по вине отдельных руководителей по халатности. Хотели сравнять одну большую канаву и много лет наполняли водой и песком, одна из стен не выдержала и прорвалась».

«...Сейчас в Киеве большая катастрофа. Много жертв, и то, что радио говорит, это не соответствует действительности».

«...Лавина шла в 3 метра высоты, а радио сообщило, что разрушено около 50 домов одноэтажных и пострадало 14 домов многоэтажных, что погибло 53 человека и 130 забрали в больницу. На самом деле гораздо больше, полностью накрылся трамвайный парк».

«...Жертв много, а в газетах ничего не пишут, даже в „Вечернем Киеве“ ничего нет».

«Пишу вам письмо под впечатлением большого бедствия... Трудно вам передать то впечатление, когда видишь бегущих женщин с сумасшедшими глазами и кричащих: „Где мои дети, где моя мать, муж, жена, брат, сестра“. Некоторые сошли с ума. Наша сотрудница сошла с ума, у нее погибла вся семья – 6 человек. В прессе еще не сообщали об этом, а радио только раз передало сообщение о стихийном бедствии и сказало, что погибло, мол, всего лишь около 100 человек и 100 человек ранено, но это явно заниженные данные. „Би-би-си“ сообщало в день катастрофы, что погибло и пропало без вести 1700 человек. Конечно, им тоже верить нельзя, но по размерам бедствия можно судить, что погибших больше тысячи».

«...Большое несчастье стряслось у нас в Киеве. Вчера, во время обеденного перерыва нам официально сообщили о случившемся: 28 убитых и 139 раненых на вечер 13 числа, т.е. в первый день. Предупредили, что мужчины будут вызываться на работу по расчистке. Сообщили, что похороны государство берет на свой счет, но просьба поменьше участвовать в похоронах.

Только что по радио было, наконец, сообщение (на третий день) о том, что радиокомитет обратился к правительственной комиссии за разъяснением и получил следующие сведения. В результате неожиданного сдвига грунтов, оползней пострадали 54 дома, трамвайный парк и территория, на которой проживало более 1200 человек. 54 убитых, 139 раненых, из них 32 уже выздоровели. Почему-то ничего не упомянули об авариях».

«...Сегодня передавали по радио, что всего 138 раненых и 53 погибло. Но там не десятки, а сотни жертв, говорят все морги Киева завалены трупами, а раскопки ведутся дальше и каждый день откапывают».

«...У нас в Киеве случилось большое несчастье. Какой ужас. Сколько погибло людей стариков, детей, рабочих. Говорят, что пострадавшим людям помогает комиссия предоставлением квартир и мебели. Просто страшно. Кому доверяют жизнь».

«...13.ІІІ., в 8 часов, из Бабьего яра прорвались глинообразные массы высотой свыше 8 метров. Эта лавина – ринулась на Куреневку, опустошая на своем пути все. Но, как ни удивительно, пресса об этом разыгравшемся стихийном бедствии ни слова. Видимо, не считают нужным объяснять причины. Зато это будет сенсацией для зарубежной прессы. И, по-моему, дальнейшая судьба пострадавших на этом поприсе людей останется без интереса для всех».

«...На Куреневке произошла катастрофа и залило магистральные дороги. Понесило дома, трамвайный парк, больницу. Много жертв. Происшествие это случилось потому, что кругом бесхозяйственность».

«...На Подоле произошла ужасная трагедия. Прорвало дамбу и подземные воды 4-х метровой волной вместе с илом хлынули на Куреневку, поглощая и разрушая все на своем пути. Трудно описать эту трагедию. Вот какие ужасные дела творятся у довольно дрянного „мэра города“, которому почему-то способствует фортуна».

«...Достанется „нашим губернаторам“. Ведь, говорят, еще в субботу были даны сигналы о течи, но суббота – день короткий, думали, выдержит до понедельника».

«...В 8 часов прорвало плотину у Бабьего яра, снесло дамбу, разрушен целый район, погребено под двухметровым слоем грязи детский сад с малышами, больница и десятки домов с людьми, жертв много. Многие из начальства поплотятся головами. Могли же головотяпы объявить тревогу по радио, а не увещевать обывателя перейти в верхние этажи, ведь наш брат думал на-авось – „может и пройдет через огород соседа“».

«...Это ужасное зрелище. Кое-кому из головушек города, да и по месту происшествия тюрьма окажет свой приют. Кому-то почешут затылок. Виновных зазнаек и бюрократов, ротозейных много. Неудобно, нехорошо местным властям и лицам, несшим ответственность за этот участок. Боятся мировой огласки и паники у нас. Итак знают все. И слышали, и видели».

«...Решил поделиться нашей киевской новостью, которой наши газеты не будут делиться с читателями, хотя новость и заслуживает, чтобы ее знали наши советские люди... Все это я видел своими глазами случайно, и слов нет выразить эту катастрофу, созданную беспечностью наших руководителей – больших и малых, их безалаберностью и бездушием».

«...13 марта в Киеве произошла катастрофа, от шиферного завода и почти до 4 обувной фабрики все сравняло в единую площадку, не осталось

ни одного дома, ни трамвайного парка. Виновного этого случая пока нет. В настоящее время уже пострелялись инженеры, которые чувствуют за собой ответственность. В дальнейшем еще найдут виновных, но от этого мало толку, погибло много людей».

«...В Киеве творится что-то невероятное. Одних начальников снимают – других назначают. Теперь только и слышно: тот застрелился, тот отравился, другой повесился. Этот случай даром не пройдет. Пострадает не один и не два инженера».

«...Есть новость, о которой ты не прочтешь в газетах и только можешь узнать по слухам, или слушая „Голос Америки”⁴⁹ или „Би-би-си”. Это страшная катастрофа, происшедшая в понедельник. Уже 4 года в Бабьем яру намывали основание для строительства крупнейшего стадиона. Намыли песка около 50 метров высотой. И вдруг плотина не выдержала, и масса воды и песка ринулась по оврагу на жилые дома. Жертв оказалось огромное количество, разрушения огромные».

«...У нас в Киеве стряслись ужасные события... Между тем, все говорят, что давно просачивалась вода с озера, но „хозяева” никакого внимания на это не обращали, пока не дошло до такого несчастья. А сейчас „хозяева” притихли, в газетах об этом ничего не пишут».

«...13 марта прорвалась дамба и волной высотой с 3-этажный дом обрушилась на Куреневку, уничтожила трамвайное депо, много домов. Погибло очень много людей. Теперь какие убытки, а людей тысячи погибли, а виновных нет. Вот так все и пройдет».

«...Погибло много и солдат, которых бросили на спасательные работы. Все это кажется невероятным, но это факт – преступление, об этой [о]пасности должны были знать – это халатность чья-то. В печати ни слова об этом, как будто ничего не случилось – просто поразительно. Сейчас, говорят, приехала и расследует московская комиссия. Это просто преступление, за которое надо расстрелять кое-кого».

«...Лавру 11 марта закрыли и всех повыгоняли⁵⁰, а 13 марта на Куреневке случилось бедствие, погибли тысячи людей. От Кирилловской больницы шла валом вода, смешанная с песком и глиной, и все, что попадалось на пути, было сметено. Погибло много людей. Вот чудо и ужас. Гнев божий. В Киеве хотят все позакрывать, Андреевский собор⁵¹, Владимирский⁵² – хотят передать под музей. Где метро провели – там тоже грозит опасность во многих местах».

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 86–93. Копія. Машинопис.

**Друге повідомлення Українського радіо про становище на Куренівці
в м. Київ і результати ліквідації наслідків аварії в Сирецькому яру**

[м. Київ]

18 березня 1961 р.

Як уже повідомлялося, 13 березня цього року, частина району Куренівки зазнала пошкоджень внаслідок раптового сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру.

Кореспондент Українського радіо звернувся з проханням до Урядової комісії, створеної в зв'язку з цим, розповісти про хід ліквідації наслідків пошкоджень і надання допомоги потерпілому населенню.

Урядова комісія повідомила:

В результаті робіт по ліквідації аварії, які наближаються до завершення, знайдено 72 загиблих. З 143 потерпілих, які були направлені до лікарень, 39 вже видужали і повернулися додому.

Завершено розселення потерпілих в нових будинках. Всього одержали квартири 392 родини. Всі вони у відповідності з постановою Уряду Української РСР одержують грошову допомогу, а ті, хто застрахував своє життя, або майно, додатково одержують відповідну компенсацію від органів держстраху. Торговельні організації завозять для продажу потерпілим одяг, меблі та інше домашнє майно.

Органи соціального забезпечення приступили до призначення державних пенсій родинам загиблих.

Комісія повідомила також, що в районі пошкоджень продовжується очистка і приведення в порядок вулиць, зокрема повністю очищено вулицю імені Фрунзе, по якій відновлюється рух автотранспорту; закінчується відбудова трамвайної колії по якій почнеться регулярний рух з 20 березня. В очистці території району і розміщених на ній підприємств беруть участь трудящі міста і військовослужбовці.

Проводиться розслідування причин аварії.

[І. Казанець]

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 35. Оригінал. Машинопис.

**Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України
про настроїв мешканців м. Київ після аварії в Подільському районі**

[м. Київ]

18 березня 1961 р.

Совершенно секретно

18 марта с.г. в органы госбезопасности поступили данные о следующих реакциях жителей гор. Киева на аварию в Подольском районе и официальное сообщение об этой аварии.

Інженер «Укоопсоюза» КАРАГУНСКИЙ:

«Наконец, молчание огласилось сообщением по радио. Уже нельзя было больше молчать, ибо в городе, да и не только в городе, люди знали о происшедшем. Конечно, в сообщении неправильно указано количество погибших, оно значительно больше указанного, говорят, что пострадало около тысячи человек. Еще и сейчас не закончены работы по раскопкам и не установлены все умершие и пострадавшие».

Інженер ЦЕПЕНЮК:

«Погибло значительно больше людей. Это хотя бы потому, что погибшие в маршрутных трамваях, автобусах и троллейбусах составляют более 50 человек, а ведь люди еще погибли в домах, трамвайном парке, детсаде, детских, роддоме и т.п. Сведения в сообщении по радио нереальные».

Інженер ЧУПР:

«Вот, когда в Голландии, во Франции или в какой-либо другой стране бывает катастрофа с человеческими жертвами, наши газеты об этом пишут. А о катастрофе, происшедшей в Киеве, в газетах ни одного слова не сказано. Дали бы в газете хотя бы траурное объявление или соболезнование по погибшим. О других пишем, а о своих бедах молчим».

Начальник «Укоопснаба» ТОМИН:

«Когда умер король Марокко⁵³, мы дали объявление и выразили сожаление и соболезнование. Когда где-либо за границей несчастье – стихийное бедствие, мы через Красный крест оказываем пострадавшим бесплатную помощь – жилье, лечение, медикаменты, питание и деньги. А когда пострадали невинно наши советские люди, мы им даем в долгосрочный кредит мебель с предъявлением необходимых гарантий – паспортов и проч., ведь это издевательство. Никакого соболезнования, никакого сообщения о происшедшем. Что хорошо сделали – это предоставили немедленно жилплощадь пострадавшим».

Пенсионер КОМАХ:

«Если бы это сообщение было не по радио, а мне лично, я бы, не стесняясь, плюнул в глаза тому, кто говорит, что погибло всего 53 человека. На Куреневке живет мой сын с невесткой и я лично все сам видел. Сами подумайте, раз снесено 45 домов, как они говорят (т.е. радио), то в каждом

доме живет по 20 семей, не меньше, так и то выйдет 1800 человек, но не 53. Теряется доверие к тому, что говорят по радио. Мне, как старому большевику, это очень обидно. Я люблю правду».

Писатель ПОЛЯНКЕР:

«Виноваты деятели из горисполкома, и в первую очередь ДАВЫДОВ. Его надо публично вздернуть. Неужели его переизберут? В Киеве нужно объявить день траура, а по радио передают веселую музыку и пресса молчит».

Фотограф журнала «Зміна»:

«Молчание прессы возмутительно. В Киеве нужно объявить день траура».

Некоторые сотрудники Академии наук УССР, услышав сообщение по радио, обратили внимание на количество погибших – 53 человека. Эти сотрудники говорили, что они «не понимают, почему власти хотят скрыть истинную картину, ведь на самом деле жертв намного больше – в пределах 2 тысяч человек. Нужно было в сообщении сказать, что имеются убитые и раненые, общее количество жертв сейчас уточняется». По вопросу причин аварии эти же сотрудники заявили, что «на самом деле катастрофа наступила из-за небрежности и халатности городских властей».

Бухгалтер «Укроптбакалея» ФЕЛЬДМАН:

«Смотрите, какую неправду передают, всего лишь 58 человек убитых. Зачем все передают в таких красках».

Гражданка СТАЛИНСКАЯ:

«Над этим сообщением по радио все смеются. Только подумайте, сообщают, что погибло 53 человека. Ложь неприкрытая. Ведь залит илом целый трамвайный парк, из которого никто не вышел. Кроме того, вывезли с места катастрофы 2 машины обгорелых солдат, а сколько сгорело в трамвае? Там погибло 2 тысячи человек, не меньше. А сообщили-то когда? То, что происходит в Японии или Америке, мы сообщаем на второй день, а то, что произошло под носом, сообщаем чуть ли не через неделю и то в розовых красках. Очковтирательство и все. И все происходит из-за того, что мы боимся правды в глаза».

Ниже приводятся выдержки из писем, в которых содержатся реагирования на официальное сообщение по радио об аварии.

«...Не могли замолчать этого факта злостного головотяпства, хотя и пытаются его затереть, уменьшая раз в 40 число тех несчастных людей, что безвинно поплатились своим животом. Киев тяжело переживал эту катастрофу, что имело вид стихийной катастрофы, хотя и была результатом дурости и преступного пренебрежения к обязанностям охранять человеческую жизнь».

«...По радио передали, что в бедствии погибло 53 человека и ранено 132. Какая это ложь. Если бы они говорили кому-нибудь другому, киевляне же знают. Все, когда это услышали, так стали говорить: „Лучше бы они ничего не говорили“».

«...Конечно, официальные данные во много раз преуменьшены. Но ведь все население знает, что трупы оттуда возили машинами».

«...Сперва хотели об этом умолчать, но потом решили сообщить и сообщили: погибло 53, ранено 170. Но ведь это сушая ложь. Завалены все морги. Все возмущены. Да и что говорить. Ведь теперь не одна голова полетит».

«...13.III., утром, произошла большая катастрофа, во время которой погибло множество людей. Спустя 3 дня по радио сообщили размеры бедствия, но цифры назвали явно преуменьшенные».

«...Погибло очень много людей, хотя по радио во много раз уменьшают это число».

«...Вы, очевидно, слышали правительственное сообщение, что погибло 52 человека. У нас это в кулуарах сравнивают с исчислением в „новых ценах”⁵⁴. Во всяком случае, это очередная „правда”. Ведь в одном трамвае, который перевернулся, было не менее 50 человек, а автобусы, троллейбус, жители, которые там живут и которых еще до сих пор вылавливают бульдозерами».

«...Сегодня вечером по радио сообщили, что в связи с катастрофой погибло 53 человека (брешут), так как только немного грязи вывезли, но сколько уже трупов нашли (если радио сотую долю правды сказало, то поверить можно). Они тут же и брешут. Говорят, уничтожено 45 частных домов, 14 коммунальных, трамвайный парк, цехи инструментального завода и много другого. Так самому можно прикинуть, сколько там было людей, которые жили на этой территории, да еще те, кто приехал на работу».

«...Интересно, вчера по радио передали об этом „ЧП” – самая явная брехня. Одним словом, все очень возмущены той передачей по радио. Кому врут? Ведь передавали только для Киева, где всем очень хорошо известно. Если бы эта передача была в более широком масштабе, тогда бы как-то оправдывалась такая ложь, чтобы не поднимать паники».

«...Официальное сообщение намного преуменьшило количество жертв. У нас боятся сказать правду, а из других источников известно, что убитых больше тысячи, а ранено больше 2-х тысяч».

«...По радио передали, что жертв очень мало, и нас предупредили, что распространять слухи об этом нельзя. А то, знаешь, как у нас».

«...Вчера передавали по радио приблизительную цифру всех несчастий. Как же они могли подсчитать убитых 53 человека, если снесено столько усадеб, два маленьких завода и троллейбусно-трамвайный парк. Где же правда? Это у них по подсчету только 53 человека. Какая ложь. Не хотят создавать панику».

«...В Киеве сейчас новости неважные. Наверное слышала по радио, только эти цифры раз в 10 меньше, чем на самом деле».

«...„Би-би-си” передало по радио об этой катастрофе, что в Киеве погибло и осталось без крова около 20 тысяч человек, а Киев сообщил, что погибло всего 54 человека. И те и другие страшно врут. Погибло 2–3 тысячи».

«...Власти хранили гробовое молчание все четыре дня, только 16 объявили по радио о случившемся, смехотворно преуменьшив число жертв и снесенных домов».

«...Вы, наверное, уже слышали, какое несчастье случилось в Киеве, так как передавали об этом событии по радио. По радио и процента правды не было. Погибло больше тысячи человек и больше четырехста домов».

«...По радио говорят, что 53 погибло, то это только за день откопали, а сколько всего погибло, неизвестно».

«...На Куреневке все дома, больницы, садики, ясли, церковь, фабрики, все главные учреждения занесло водой и землей с людьми, детьми, с больными. Трамваи и троллейбусы все на ходу перевернуло и затопило, все погибли. В грязи откопали трамвай и там было 198 человек мертвыми, в троллейбусе – 200. В домах все мертвые. Описать все точно – нужна книга. Говорят, что бомбу водородную кинули».

«...Это последствие недостаточной нашей культуры, сознательности, добросовестности в работе. Могучие производительные силы социализма требуют высокой коммунистической организованности, сознательности и культуры, а там, где этого нет, где слаба работа с кадрами, с людьми, так это несоответствие ведет к подобным катастрофам. Таков закон жизни».

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, Арк. 94–100. Завірена копія. Машинопис.

№ 43

Довідка № 7 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт з ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»

[м. Київ]

19 березня 1961 р.

На протязі 18 і 19 березня 1961 року продовжувались роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району. Проводилась розчистка вулиць і території затоплення, розбирались зруйновані житлові та адміністративно-господарські будинки, огорожувалась територія затоплення, розчищено вулицю імені Фрунзе та відбудовано трамвайну колію, завершено розселення по квартирах сімей, які внаслідок аварії залишились без житла. 18 і 19 березня знайдено ще 44 трупи загиблих. Таким чином за період з 13 березня знайдено 113 трупів, від тяжких поранень померло в лікарнях 2 чол., а всього 115 чоловік.

Як заявляє населення та адміністрація трамвайного парку імені Красіна і заводу «Укрпромконструктор» на території затоплення і в зруйнованих будинках знаходиться ще приблизно 8 загиблих.

В лікарнях міста залишилось 97 потерпілих, в числі яких 26 знаходиться в тяжкому стані. За період з дня аварії в лікарні було доставлено 143 потерпілих, з числа яких 44 вже видужали і виписані.

Продовжується видача грошової допомоги потерпілим сім'ям. За станом на 19 березня першу грошову допомогу одержали 246 сімей. Видаються також гроші за застраховане майно. Призначається державна пенсія. Організовано продажу населенню необхідного майна і предметів широкого споживання.

(І. КАЗАНЕЦЬ)

ЦДАГО, ф.1, оп. 24, спр. 5358, арк. 39. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С. 458.

№ 44

Короткі пояснення до схеми видалення навалів ґрунту, винесеного з Бабиного яру

[м. Київ]

19 березня 1961 р.

1. По порученню Центральной Правительственной Комиссии, научно-исследовательский институт организации и механизации строительного производства АСИА УССР совместно с Укрводоканалпроектом⁵ разработал схему удаления навалов ґрунта, объем которых за ул. Фрунзе составляет 425 тыс. м³.

2. Рассмотрены два варианта удаления навалов ґрунта:

- а) средствами гидромеханизации;
- б) при помощи экскаваторов.

3. При удалении навалов ґрунта средствами гидромеханизации, в забое необходимо смонтировать не менее трех землесосов типа 12Р – 7 при общей длине трассы на сброс пульпы, равной 1500 м. Для размыва массы гидромониторами нужно смонтировать насосную станцию производительностью 1000–1500 м³ в час с напором 60 м. Для обеспечения нормальной работы землесосов должны быть устроены зумпфы⁵⁶ (глубина всасывания – 1,8 – 2 м).

Использование для сброса пульпы существующего водосбросного коллектора (Дмитриевская канава), выполненного в виде открытого канала весьма сложно, в связи с малым уклоном канала на нижнем его участке (ПК 6 – ПК 8).

Для удаления пульпы по трубопроводам потребовалось бы проложить более 6-ти км труб в стесненных условиях жилого участка города, с пересечением трассой трубопроводов железной и шоссейной дорог.

4. В течение последних 3-х дней, в результате фильтрации через мощное песчаное основание, поверхностного водоотвода и, частично, испарения, произошло значительное обезвоживание и консолидация грунта. Поэтому наиболее приемлемой схемой, позволяющей вести удаление навалов широким фронтом, является схема их уборки с помощью экскаваторов.

5. Работы по удалению навалов грунта при помощи экскаваторов разбиты на два этапа.

В течение первого этапа, продолжающегося 10 дней, устанавливается 6 экскаваторов с емкостью ковша 1 м³, оборудованных прямой лопатой (или большее количество с меньшей емкостью ковша) на участках с глубиной навала 1,5–2 м. На остальных участках – 5 экскаваторов, емкостью ковша 0,5 м³ «прямая лопата».

Места расстановки экскаваторов показаны на прилагаемой схеме*.

Учитывая стесненные условия работы экскаваторов, а также неоднородность грунта и семичасовую продолжительность смены, производительность однокубового экскаватора при работе на транспорт принята 300 м³/см. полукубового – 150 м³/см. Работа экскаваторов намечена в три смены.

Таким образом, в течение первого этапа работ объем удаленного грунта будет равен 76,5 тыс. м³.

Отвозка грунта на первом этапе производится в существующие отвалы. При этом необходимо 108 автосамосвалов, грузоподъемностью 5 т и 55 автосамосвалов, грузоподъемностью 3,5 т.

В этот же период производится улучшение дорог к новым отвалам, расположенным на п-ве Рыбачий, удаление навалов грунта по ул. Троицко-Кирилловской, подсыпка участков правой бровки Дмитриевского сбросного коллектора и устройство мостиков через этот коллектор.

На втором этапе удаляется 348,5 тыс. м³ грунта. Для этого добавляется два однокубовых и три полукубовых экскаватора. Один из них драглайн, устанавливаемый на перекрестке ул. Тульчинской и Дмитриевской. Всего на втором этапе должно работать 8 однокубовых и 8 полукубовых экскаваторов. При отсутствии однокубовых экскаваторов, их можно заменить 16 полукубовыми.

Объем грунта, удаляемого в сутки данным количеством экскаваторов, составит 10,8 тыс. м³. Продолжительность работ на втором этапе будет равна 32 дням.

На втором этапе, после устройства дорог, среднее расстояние возки грунта в отвал будет порядка 6,0 км. Для отвозки грунта на этом этапе необходимо 120 автосамосвалов, грузоподъемностью 5 т и 64 автосамосвала грузоподъемностью 3,5 т.

---

* Схема не выявлена.

Так как экскаваторы, при работе в 3 смены не будут иметь времени на профилактику их количество должно быть увеличено на 30% т.е. необходимо 6 экскаваторов иметь в резерве.

Поскольку работы по удалению навалов грунта должны вестись в три смены, необходимо обеспечить освещение площади навалов, а также отвалов грунта прожекторным светом.

Для перемещения и разравнивания грунта в отвалах необходимо предусмотреть использование бульдозеров.

Вопрос об отметках, до которых необходимо производить удаление грунта необходимо согласовать с Киевпроектом.

Общая потребность в механизмах приведена в таблице.

Потребность в механизмах

№№ п/п	Наименование механизмов	Общее количество	
		I период	II период
1.	Экскаваторы 1 м ³ «прямая лопата»	8	11
2.	Экскаваторы 0,5 м ³ «прямая лопата»	7	10
3.	Экскаваторы 0,5 м ³ «драглайн»	—	1
4.	Автосамосвалы 5 т	108	120
5.	—//— 3,5 т	55	64
6.	Бульдозеры на С-80	6	18
7.	Катки самоходные	2 шт.	—
8.	Насосы «андижанец»	2 шт.	2 шт.
9.	Краны на гусеничном ходу	2 шт.	2 шт.

При установке только полукубовых экскаваторов общее их количество будет для I этапа – 24 шт.

для II этапа – 32 шт.

Общая продолжительность работ – 42 суток.

Председатель Госстроя УССР

(С. Андрианов)

Директор НИИОМСП АСиА УССР,

доктор технических наук

(П. Слипченко)

Главные специалисты НИИОМСП АСиА УССР

(Л. Осипчук)

(Б. Чеботков)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 5–8. Оригінал. Машинопис.

**Пояснення групи посадових осіб спеціалізованого управління
«Гідромеханізація» № 610 Державній експертній комісії зі
встановлення причин аварії в районі Бабиного яру**

[м. Київ]

19 березня 1961 р.

Водосбросной колодец с одной центральной металлической трубой диаметром 450 мм на участке № 3 третьего отрога выполнен по чертежам №№ 2735 и 2791 проекта № 173 от 1958 г.

По проекту (объект № 418), полученному в 1959 году, была предусмотрена пловучая насосная станция для откачки в р. Сырец осветленной воды с участка № 3. По мере замыва участка № 3 отжимаемая вода откачивалась в р. Сырец и частично сбрасывалась в колодец. При завершении работ на участке № 3 насосная станция оказалась на пульпе и больше работать не могла. Остаток воды, слоем в среднем до 0,5 метра, выжимал пульпой в водосбросной колодец через прорытую в намытом грунте канавку. Канавка глубиной в среднем 0,3 метра и шириной до 0,4 метра имела уклон в сторону колодца. По трассе канавки грунт лежал на отметках: 166,86 - 166,57 - 166,01 и 165,82 м. Отметка колодца была равна 165,89 м. Колодец до 13 марта с.г. функционировал нормально. По отношению к дамбе (отметка равна 166,5 метра) колодец находился в самом низком месте и поэтому вокруг него была создана аккумулялирующая емкость. Намыв выполнялся в сторону колодца для того, чтобы выжать пульпой всю воду с верховьев участка.

При намыве отвалов в третьем отроге Бабьего Яра велся визуальный контроль за состоянием откосов дамбы, колодцев и намываемых площадей.

Проектная документация и технические условия на производство и приемку земляных и буровзрывных работ, утвержденные Госстроем СССР от 4.IV – 1959 года, никаких специальных указаний по контролю за отвалами не предусматривают.

Высота гребня дамбы по отношению к колодцу и замытой площади около него равнялась 0,7 метра, что до 13.III с.г. обеспечивало нормальную работу по сбросу воды.

На замыв верховьев Б. Яра (объект № 418) участка № 3 проектом не предусмотрено устройство второй дамбы с водосбросным колодцем. Для отжима воды к насосной станции было намыто местное возвышение, которое не позволяло проходить неосветленной воде прямо к водосбросному колодцу, а удлиняло этот путь, что способствовало лучшему осветлению воды.

При строительстве водосбросных колодцев и отсыпке дамбы первичного обвалования на участке № 1 (1954 г.) была проведена нивелировка

трассы водосбросных труб и составлен акт (нивелировочные данные по водосбросным трубопроводам находятся при проекте № 173).

На укладку водосбросных труб на участках №№ 2 и 3 проводилась рабочая нивелировка трассы, акты не составлялись.

Начальник СУ-610 «Гидромеханизация»
треста «Укргидроспецстрой» (—) Б. Цепенюк*

Главный инженер СУ-610 (Д. Иванченко)

Прораб Петровского прорабского пункта СУ-610 (Е. Ратьковский)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5359, арк. 26 – 27. Оригінал. Машинопис.

№ 46

Попередній розрахунок вартості робіт з вивезення і переміщення ґрунту в зоні аварії на Куренівці в березні – квітні 1961 р.

[м. Київ] [середина березня 1961 р.]

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЙ РАСЧЕТ

Стоимости работ по вывозке и перемещении грунта
в зоне аварии на Куреневке в марте-апреле 1961 года.

1. Подлежит вывозке 320 т. м ³ на среднее расстояние 7 клм	
по цене 1-40	448 т.р.
– 20% накладных расходов	89 т.р.
Всего	537 т.р.
2. Перемещение грунта 220 т. м ³ по цене 50 к.	110 т.р.
20% накладных расходов	22 т.р.
Всего	132 т.р.
Итого	668 т.р.

Представитель Главспецстроя Министерства строительства УССР
(Лернер)

Главный инженер Управления благоустройства г. Киева
(Фелендлер)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 180. Оригінал. Машинопис.

* У кінці документу від руки міститься допис: «19.ІІІ.1961 г. Настоящее объяснение касается технической документации, которую я не проверял и с освещаемыми в объяснении вопросами не знаком» [Б. Цепенюк].

№ 47

Довідка № 8 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Київ»

[м. Київ]

20 березня 1961 р.

На протязі дня 20 березня 1961 року продовжувались роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району. Проводилась розчистка території затоплення. Розпочався рух трамваїв по вулиці імені Фрунзе.

20 березня знайдено 4 трупи. Від тяжких поранень в лікарні помер один чоловік. Таким чином за період з дня аварії, 13 березня, знайдено 117 трупів і 3 чол. померло в лікарнях, а всього 120 чол. З цієї кількості загиблих поховано 92 трупи.

На лікуванні в лікарнях міста перебуває 95 чол., з яких 25 знаходиться в тяжкому стані.

Продовжується виплата грошової допомоги сім'ям потерпілих. Вже одержали першу грошову допомогу 327 сімей в сумі 32220 карбованців. Призначена державна пенсія 21 чол. Торговельними організаціями міста завозиться і продається потерпілим необхідне домашнє майно.

(І. КАЗАНЕЦЬ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 40. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С. 459.

№ 48

Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після аварії та відомості про її ймовірні причини

[м. Київ]

20 березня 1961 р.

Совершенно секретно

В органы госбезопасности продолжают поступать данные о реакировании жителей гор. Киева на аварию в Подольском районе и официальное сообщение об этой аварии.

В основном эти данные аналогичны предыдущим, о которых сообщалось ранее.

Часть жителей гор. Киева высказывает сомнение о причинах аварии и количестве человеческих жертв. Отдельные лица критикуют деятельность председателя горисполкома т. ДАВЫДОВА и высказывают необходимость

немедленного освобождения его от занимаемой должности. В одном из писем сообщается о якобы неудавшемся покушении на т. ДАВЫДОВА, как на основного виновника аварии.

Распространяются различные слухи о закордонных радиопередачах, в которых якобы передавались подробности куреневской аварии и количестве человеческих жертв и т.п.

Через наши возможности получена информация об основных причинах аварии, которые сводятся к следующему:

Проект передачи жидких грунтов был экспериментальным. Причем проектировали больше процесс отвала, а не сооружение, не учитывалась устойчивость грунта и безопасность населения.

Проект был разработан в 1950 году «Стройгидромеханизацией», в настоящее время «Проектгидромеханизация» министерства строительства РСФСР. В последующие годы все документы разрабатывались главным инженером проекта К.Г. ШЕПЕЛЕНКО.

Рассмотрение проекта в Киеве было организовано без всякой экспертизы. В постановлении горисполкома от 24 октября 1950 года намыв грунта разрешался только в части оврага*, а в декабре 1958 года было принято решение на полный намыв**.

Работы по замыву Бабьего яра производились СМУ-610, которое до 1957 года подчинялось Главстрою Министерства промышленно-строительных материалов СССР, а затем Минстрою УССР.

В ходе работы намыв грунта производился с нарушением принятой технологии (не от дамбы, а к дамбе); труба для сброса воды на верхнем уступе была поднята значительно выше намытого бортика и в день аварии не могла принять избыточных вод; высота защитного бортика была ниже чем запроектована; отсутствовал контроль за качеством работ.

Источник сообщает, что нельзя обойти молчанием безответственное поведение горисполкома. Как известно, проект осуществляется в течение 11 лет, однако никто из городских служб не усмотрел какой-либо опасности для этой части города и проживающих в ней людей. Высказывается мнение о необходимости наведения порядка в деле рассмотрения и утверждения строительных проектов в черте города, а также установлении более строго[го] контроля за ходом и качеством строительных работ.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(-) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 101 – 103. Копія. Машинопис.

---

* Див. документ № 4.

** Див. документ № 9.

Постанова ЦК КП України і Ради міністрів УРСР № 362 «Про заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»

м. Київ 20 березня 1961 р.

З метою скорішої ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР постановляють:

1. Покласти на Міністерство будівництва УРСР виконання всього комплексу робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва, закріпленню Сирецького Яру, очистці території району затоплення і відбудові пошкоджених будівель і споруд.

2. Надати право Міністру будівництва УРСР т. Терентьєву залучати по субпідряду до виконання робіт по очистці території затоплення, будівництву захисних споруд в Сирецькому Ярі і відбудові пошкоджених будівель і споруд загальнобудівельні і спеціалізовані організації Головкиївбуду, будівельних трестів раднаргоспу та інших будівельних організацій, розташованих в м. Києві.

3. Покласти функції замовника по закріпленню Сирецького Яру, очистці території і відбудові пошкоджених будівель і споруд на виконком Київської міськради.

4. В доповнення до п. 3 постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327 доручити Держплану УРСР, разом з виконкомом Київської міськради в десятиденний строк внести до Ради Міністрів УРСР пропозиції про фінансування і матеріально-технічне забезпечення робіт по будівництву захисних споруд в Сирецькому Ярі.

5. На зміну п. 6 постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року дозволити, як виняток Українським республіканським конторам Держбанку і Будбанку фінансувати роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань по фактично виконаних обсягах робіт, згідно з діючими єдиними одиничними розцінками*.

Українській республіканській конторі Будбанку видавати кошти на заробітну плату по цих роботах в розмірах фактично нарахованих сум.

6. Зобов'язати Держбуд УРСР⁵⁷ встановити постійний нагляд за станом земляних мас в Сирецькому Яру до повного закінчення робіт по його закріпленню.

7. Покласти виконання проектних робіт по ліквідації затоплення і руйнувань в районі Куренівки в такі строки:

---

* В кінці документу є запис: « п. 5 слід погодити з т. Коваленко Т.І. (Держбанк)». [підпис]

а) вишукових і проектних робіт по перехвату і відводу поверхневих сто-ків з площі водозбору Сирецького Яру – на проектний інститут «Київ-проект» – до 10 квітня 1961 року;

б) вишукових і проектних робіт по закріпленню Сирецького Яру – на проектний інститут «Укрдіпроводгосп» з залученням УкрДержІнТру⁵⁸, Геотопозйомки і Укрводоканалпроекту – до 1 червня 1961 року;

в) проектних робіт по відбудові трамвайного парку ім. Красіна, житло-вих, цивільних будинків, інженерних комунікацій та благоустрою – на про-ектний інститут «Київпроект» з залученням інституту «Укрдіпромись-кпромгаз» – з 1 квітня до 1 липня 1961 року по графіку, погодженому з Міністерством будівництва УРСР.

Київському міськвиконкому в триденний строк видати проектним орга-нізаціям планові завдання і забезпечити фінансування проектних робіт.

Міністерству будівництва УРСР виконувати по замовленню вищезгада-них проектних інститутів необхідні допоміжні будівельні роботи.

8. Зобов'язати Держбуд УРСР разом з Міністерством будівництва УРСР в тижневий строк скласти проект організації робіт по очистці території району затоплення.

9. Зобов'язати Міністерство будівництва УРСР в десятиденний строк скла-сти графік виконання робіт по очистці території району затоплення, маючи на меті закінчити ці роботи до 1 травня 1961 року, а також з участю Київського міськвиконкому та проектних організацій у двотижневий строк розробити графіки і заходи по закріпленню Сирецького Яру та відбудові пошкоджених будівель і споруд і подати їх на затвердження Ради Міністрів УРСР.

10. Зобов'язати Міністерство автотранспорту і шосейних шляхів УРСР забезпечити безперебійне виділення грузового автотранспорту для викона-ння робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань, в кількості і в строки по заявках Міністерства будівництва УРСР.

11. Зобов'язати виконком Київської міськради виділити Міністерству бу-дівництва УРСР необхідні приміщення для керівництв роботами по лікві-дації наслідків затоплення і руйнувань.

12. Доручити Київському міськкому КП України подавати всебічну до-помогу Міністерству будівництва УРСР залученням громадськості міста до виконання робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки.

СЕКРЕТАР ЦК КП УКРАЇНИ
(–) М. ПІДГОРНИЙ⁵⁹

ГОЛОВА РАДИ МІНІСТРІВ УРСР
(–) В. ЩЕРБИЦЬКИЙ

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8299, арк. 191–193. Копія. Машинопис.

Наказ міністра фінансів УРСР № 22 «Про виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 16. III – 1961 р. № 327 „Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру”»

м. Київ

20 березня 1961 р.

З метою забезпечення своєчасного подання відповідних матеріалів Раді Міністрів УРСР згідно постанови Ради Міністрів УРСР від 16.III – 1961 р. № 327 «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру»*, – НАКАЗУЮ:

1. Управлінню фінансування житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку (т. Мезенов І.П.):

а) одержати до 26 березня 1961 року від Київського міськвиконкому і Міністерства комунального господарства УРСР дані про розмір збитків, заподіяних аварією по окремих галузях господарства і розрахунки потреби в асигнуваннях;

б) в триденний строк після одержання розглянути розрахунки потрібних асигнувань на ліквідацію наслідків аварії і разом з Бюджетним управлінням за погодженням з Держпланом УРСР подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про додаткове виділення Київському міськвиконкому коштів на відбудову і капітальний ремонт промислових і господарських споруд, жилих будинків, комунальних підприємств, мереж і шляхів, а також для компенсації безповоротної грошової допомоги, наданої потерпілим громадянам.

2. Головне управління Держстраху (т. Попельнух І.К.) до 26 березня 1961 року виплатити громадянам страхові суми, які підлягають виплаті в зв'язку зі збитками, заподіяними сповзанням ґрунту і проникненням вод з Сирецького яру.

МІНІСТР фінансів Української РСР

(А. БАРАНОВСЬКИЙ)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 17, спр. 794, арк. 103. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 23.

**Висновок експертної комісії з питання про причини виносу
розрідженого ґрунту з відвалів у Бабиному Яру**

м. Київ

20 березня 1961 р.

В соответствии с указанием Правительственной Комиссии для заключения о причинах аварии отвалов создана экспертная комиссия в составе:

БАКУМА П.Ф.	– президент Академии строительства и архитектуры СССР (председатель), действительный член Академии
СЛИПЧЕНКО П.С.	– директор института организации и механизации строительного производства, действительный член АСиА СССР, доктор технических наук
ЛИТВИНОВ И.М.	– академик-секретарь, действительный член АСиА СССР
ДРАННИКОВ А.М.	– доктор геолого-минералогических наук, профессор Киевского инженерно-строительного института
ПЫШКИН Б.А.	– зав. отделом гидротехнических сооружений института гидрологии и гидротехники, член-корреспондент АН СССР, доктор технических наук, профессор
ДИДКОВСКИЙ М.М.	– директор института гидрологии и гидротехники АН СССР, кандидат технических наук, доцент
АРИСТОВСКИЙ В.В.	– зав. лабораторией фильтрации и механики грунтов института гидрологии и гидротехники АН СССР, доктор технических наук, профессор
КУЗНЕЦ Я.М.	– директор Укргипроводхоза Госводхоза при Совете Министров СССР
СИЛИН Н.А.	– зав. отделом гидромеханизации института гидрологии и гидротехники АН СССР, кандидат технических наук, доцент
ФИЛАХТОВ А.Л.	– руководитель сектора строительства ГЭС и гидроузлов НИИОМСП АСиА СССР, кандидат технических наук, доцент
ДЕГТЯРЕВ А.П.	– главный инженер треста Укрэксакация Министерства строительства СССР

Кроме того в работе комиссии приняли участие приглашенные специалисты, список которых прилагается (приложение № 1)⁶⁰.

Экспертная комиссия с 14 по 19 марта 1961 г. обследовала состояние отвалов после обрушения и выноса грунта, ознакомилась с проектными материалами и другой технической документацией, заслушала объяснения проектной и строительной организаций, а также лиц, имевших отношение к проектированию и возведению отвалов в Бабьем Яру.

Описание аварии

Утром, 13 марта 1961 г. в отроге № 3 Бабьего Яра, выходящего на улицу Фрунзе Подольского района г. Киева, произошла авария. Она заключалась в том, что часть отвалов гидронамыва от вскрыши карьеров Петровского кирпичного завода (из общего объем намывных масс в Бабьем Яру свыше 4 млн. м³, в том числе в отроге № 3 около 3,2 млн. м³) пришла в движение. Разжиженная масса, пройдя вниз по оврагу со скоростью 5–3 м/сек, занесла часть жилых кварталов между улицами Фрунзе и Ново-Константиновской площадью 30 га. Объем массы, вынесенной на указанную площадь, составляет по обмерам примерно 600 тыс. м³. Остальная часть двигавшихся разжиженных земляных масс в объеме примерно 50 т. куб. м отложились на участке между упомянутыми гидроотвалами и улицей Фрунзе.

1. Общие данные о размерах и конфигурации участков

гидроотвалов в отроге № 3 к моменту аварии

карты гидроотвалов, их объемы, отметки и сроки намыва приводятся

ниже:

участок	№ 1 (1954–55 гг.)	до отметки 145,0 м	– 568 тыс. м ³	
-//-	№ 2 (1956–58 гг.)	-//-	155,0 м – 1452	-//-
-//-	№ 3 (1959–60 гг.)	-//-	165,0 м – 1076	-//-
карта	№ 4* (1961 г.)	-//-	166,0 м – 95	-//-
участка	№ 3			

Итого: 3191 тыс. м³

На карте № 4, отделенной от нижней части участка № 3 временной дамбой обвалования высотой около 1 м, намыв продолжался до 7 час. утра 13 марта 1961 г.

На участке № 1 были построены два водосбросных колодца с четырьмя водоотводными металлическими трубами и стояками диаметром по 350 мм каждый.

На участках намыва № 2 и № 3 имеется только по одному водосбросному колодцу, причем в каждом из них установлена водоотводная металлическая труба и стояк диаметром 450 мм.

Между собой участки разделяются откосами, далее условно называемыми дамбами. Дамбы имели следующие размеры по высоте:

Дамба № 1	гребень на отметке 145 м,	подошва отм. 120 м,	высота 25 м
-//-	№ 2	-//-	155 м, -//-
-//-	№ 3	-//-	165 м, -//-

* «Карта № 4 участка № 3 далее для краткости называется – карта № 4». Прим. в документі.

Между картой № 4 и нижней частью участка № 3 была дамба № 4 с гребнем на отметке 166 м, с подошвой на отметке 165 м и высотой 1 м.

Дамба № 1 (с бермами) имеет общий уклон откоса (с учетом длины берм) 1:2,7.

Дамба № 2 (с бермами) возведена с общим уклоном откоса примерно 1:3.

Наконец, дамба № 3 (с бермой) намыта с общим уклоном откоса примерно 1:3.

Общее заложение откосов дамб выдержано в соответствии с проектом с незначительными отклонениями в одну и другую сторону между бермами.

Откосы и бермы всех дамб до аварии, по свидетельству очевидцев, видимых повреждений не имели. По этим дамбам жители переходили через овраг накануне аварии (свидетельство очевидцев – Яковлев П.С., Исаков И.В., Якушенко Г.Н., приложение № 5)*.

На участке № 1 у правого склона отрога № 3 пешеходы ощущали зыбкость намытого грунта (очевидец Исаков И.В.).

У основания правого склона отрога № 3 до начала замыва карты № 1 жители наблюдали выходы ключей на дневную поверхность (очевидцы Яковлев П.С., Исаков И.В., Якушенко Г.Н.).

2. Описание работ по намыву непосредственно перед аварией.

К 13 марта 1961 года работы по намыву производились только на карте № 4 участка № 3. Пульпа подавалась к карте намыва по пульповоду диаметром 300 мм. Пульповод располагался по левому склону отрога № 3 Бабьего Яра. Замыв осуществлялся у левого склона отрога № 3 безэстакадным способом. Частично осветленная вода отводилась с карты № 4 к колодцу на участке № 3 через траншею в дамбе № 4, разделявшей участок № 3 на верхнюю (карта № 4) и нижнюю часть.

В последние дни перед аварией наблюдалось скопление воды на карте № 4 в районе автодороги и у правого склона отрога № 3 (очевидцы Гринбладт М.Х. и Соловей М.И.).

В день аварии 13 марта 1961 г. работы по намыву производились на карте № 4 по принятой схеме. Рабочий т. Соловей М.И., который в эту смену находился один на месте работ, сообщил, что примерно в 6 часов 45 минут утра, обходя работы перед концом смены он обнаружил на дамбочке № 4 размыв со стороны правого склона оврага. Ширина промытого участка (т.е. прорана) в дамбе составляла около 1 м. Тов. Соловей М.И. пытался ликвидировать этот размыв путем засыпки прораны песком вручную, однако песок сносило текущей водой, так как дном прорана оказалась ледяная корка, по которой легко скользил песок. Вода через этот размытый проран поступала с карты № 4 в колодец на участке № 3.

---

* Див. документ № 52.

Тов. Соловей М.И. спустился к колодцу карты № 2 и обнаружил, что этот колодец не успевает отводить воду, поступающую с карты № 3. Затем он подошел к месту размыва целика за примыканием дамбы № 3 к левому берегу и пытался вручную засыпать замываемый проран, но безуспешно. Потом он возвратился к колодцу участка № 3 и убедившись, что не сможет сам ликвидировать начавшуюся аварию, побежал в контору Стройучастка СМУ - 610 треста «Укргидростроймеханизации».

По свидетельству прораба стройучастка т. Ратьковского Е.Н., вода, поступавшая с карты № 4 на участок № 3, вначале отводилась колодцем, расположенным на этом участке. Но позднее пошла в обход левого примыкания дамбы № 3 по целику на левом берегу, а еще позже начала переливаться также через дамбу № 3 и у примыкания к правому склону отрога № 3.

3. Процесс выноса грунта из отвалов.

Период с 7 час. до 8 час. 30 мин. утра 13 марта 1961 года.

(по свидетельству очевидцев)

В этот период у примыкания отвалов к правому и левому склону отрога № 3 на участке № 1 наблюдалось движение мутной воды, поступавшей с вышележащих участков.

Вода у правого склона оврага в нескольких местах переливалась через дамбу № 1, причем расход воды со временем все увеличивался. Примерно к 8 час. – 8 час. 15 мин. образовался местный рызмыв откоса дамбы № 1. Мнение очевидцев о ширине и глубине размыва расходятся, причем называются следующие цифры:

ширина – от 1,0 до 4,0 м.

глубина – от 0,5 до 1,0 м.

Через водосбросные трубы, расположенные в основании дамбы № 1, полным сечением вытекала вода. Столб этой воды, по выходе из труб, поднимался на высоту около 1 м.

Движение воды через дамбу № 1 и по водосбросным трубам сопровождалось шумом, который привлек внимание жителей (очевидцы Яковлев П.С., Исаков И.В., Якушенко Г.Н.).

Период с 8 час. 30 мин. – до 9 час. 20 мин. утра 13 марта 1961 года

(по свидетельству очевидцев)

К этому периоду относятся следующие факты, установленные в результате опроса очевидцев, которые находились на правом высоком берегу оврага у жилых домов в районе примыкания дамбы № 1, а также у места выхода из Бабьего Яра на улицу Фрунзе.

Очевидцы видели перелив воды через дамбу № 1 в нескольких местах у правого склона отрога № 3. Наиболее интенсивно размыв откоса происходил в одном месте.

Приток воды, заливавший с 6 час. утра участок города в районе улицы Фрунзе, трамвайного парка им. Красина и в др. местах, примерно к 9 часам 10 мин. начал уменьшаться и уровень воды на этих участках несколько снизился.

Примерно в период 9 час. 10 мин. – 9 час. 20 мин. произошел почти мгновенный прорыв (выпор) дамбы № 1 со стороны правого склона отрога № 3 (очевидцы прорыва дамбы № 1 П.К. Маршал и И.В. Исаков).

Вслед за разрушением дамбы № 1 вниз по оврагу устремился вал жидкой земляной массы (грязевого поток), в том числе и обрушившиеся грунты правого склона отрога № 3 на участке, расположенном выше примыкания дамбы № 1.

По свидетельству И.В. Исакова высота грязевого вала достигала 5–6 м., а по свидетельству У.Г. Клименко 5–10 м. По осмотру после аварии на месте следов грязевого потока на берегах Бабьего Яра эта высота определена примерно в 8–10 м.

По показанию В.Ф. Евтюхина вал жидкой земляной массы в 9 час. 30 мин. – 9 час. 35 мин. утра достиг выхода из оврага на улицу Фрунзе и распространения по участку между улицами Фрунзе и Ново-Константиновской. Высота вала грязевого потока по словам В.Ф. Евтюхина составляла примерно 4 м.

Растекание разжиженной земляной массы по указанному выше участку продолжалось примерно 30 мин. (очевидцы В.Ф. Евтюхин, Л.Н. Жаронкин, А.В. Аксеновский).

Очевидец И.Е. Исаков показал, что после разрушения дамбы № 1 и выноса разжиженной земляной массы в течение, примерно, 2-х часов, продолжалось поступление воды из оврага на ул. Фрунзе.

II. Оценка проектных решений

Техническое совещание при заместителе министра Промстройматериалов СССР рассмотрело и приняло основные положения по производству вскрышных работ на глиняных карьерах Петровских кирпичных заводов № 1 и № 2 способом гидромеханизации со сбросом пульпы в Бабий Яр, предложенные Всесоюзной конторой «Стройгидромеханизация» Министерства промышленности строительных материалов СССР.*

28 марта 1950 г. решением № 582 Исполком Киевского Городского Совета утвердил вышеупомянутый проект (основные положения), а также порядок организации гидроотвалов по этому проекту.**

На базе этих утвержденных основных положений в сентябре 1950 г. Всесоюзной конторой по проектированию и производству работ способом

---

* Див. документ № 2.

** Див. документ № 3.

гидромеханизации «Стройгидромеханизация» Главстроя Министерства промышленности строительных материалов СССР был составлен технический проект гидромеханизации вскрышных работ на глиняном карьере Петровского кирпичного завода № 1.

24 октября 1950 г. Горисполком внес ряд изменений в очередность намыва грунтов.* Последнее распоряжение № 703 Горисполкома по замыву третьего отрога Бабьего Яра было дано 11 декабря 1958 г.**

Упомянутый выше технический проект гидромеханизации вскрышных работ на глиняном карьере Петровского кирпичного завода № 1 не был рассмотрен и утвержден в установленном порядке как в Министерстве промышленности строительных материалов УССР, так и в Киевском Горисполкоме.

По существу проектных решений комиссия отмечает:

1. Проектное решение рассматривает только намыв отвалов в Бабьем Яру без учета особенностей проектирования подпорных сооружений, высоко поднятых над заселенным районом города. Общая устойчивость всего гидроотвала в целом не была рассчитана, как и не был установлен класс капитальности удерживающих сооружений и поэтому проектом не предусмотрены меры, которые исключали бы возможность аварии.

2. Расчеты устойчивости земляных масс нижней карты были произведены без учета особенностей местности и реальных грунтов, укладываемых в отвалы.

3. Система водоотвода, предусмотренная в проекте не могла обеспечить своевременного удаления ливневых или талых вод вместе с технологическими водами с намываемых площадей отвалов.

4. Не разработаны технические требования, которые должны быть положены в основу при возведении столь ответственного сооружения.

III. Производство работ по намыву земляных отвалов Бабьего Яра

Работы по намыву отвалов осуществлялись СМУ – 610, находившегося до 1957 г. в системе Министерства промышленности строительных материалов СССР, а с 1957 по 1958 г. в составе Министерства промышленности стройматериалов УССР, а с июля 1958 г. в составе треста Укргидроспецстрой Министерства строительства УССР.

Строительной организацией в процессе производства работ допущены следующие отступления от проекта и от правил производства работ.

1. На дамбах № 1 и № 2 отсутствуют предусмотренные проектом защитные валики высотой 1 м.

---

* Див. документ № 4.

** Див. документ № 9.

2. На участке № 3 намыв выполнен с отступлениями от принятой технологии намыва. Гребень дамбы на этом участке не имел необходимого запаса над поверхностью намывтой площади.

3. Водоотводный колодец на участке № 3 осуществлен с одной трубой диаметром 450 мм вместо двух того же диаметра, предусмотренных проектом по рабочему чертежу № 3014.

4. Горизонт воды с отметкой 166,86 м удерживался в пруде-отстойнике карты № 4 временной дамбочкой № 4.

Отвод воды из этого пруда-отстойника к колодцу на участке № 3 осуществлялся по траншее, прорытой в дамбе № 1 и намывом грунта участка № 3.

Гребень дамбы № 3 имел отметку в среднем 166,5 м, т.е. меньшую, чем отметка горизонта воды в пруде-отстойнике на карте № 4.

5. Устье водосбросного колодца на участке № 3 имело отметку, превышавшую отметки гребня дамбы на отдельных ее участках, вследствие чего 13 марта 1961 г. возник перелив через гребень этой дамбы в правом и левом крыле, т.е. не был обеспечен нормальный отвод сбросной воды.

6. Акты на скрытые работы отсутствуют.

7. Контроль за качеством намываемого сооружения не производился, как со стороны заказчика. Так и со стороны строительной организации. Не был организован также авторский надзор проектной организацией, в соответствии с постановлением Совета Министров СССР от 1 марта 1951 г. № 630.

IV. Причины аварии

На основании рассмотрения проектных решений, характеристик вскрышных пород в карьерах и состава грунтов в отвалах, а также анализа форм разрушения и опроса свидетелей, комиссия пришла к следующему выводу:

1. Основной причиной аварии явилось то, что удерживающая часть гидроотвалов (дамбы) не обладала необходимой устойчивостью при наличии в отвалах водонасыщенных грунтов со значительным содержанием пылеватых и глинистых частиц (характеристики грунтов вскрыши и гидроотвалов см. приложение № 8 и № 9).*

2. Толчком, ухудшившим устойчивость дамбы № 1, находившейся на пределе равновесия, перелив воды (с карты № 4) через гребень дамбы № 1, вызвавший поверхностный размыв гребня и откосов дамбы, а также насыщение ее тела.

3. Одной из причин аварии явилось отсутствие в проекте требований к возведению столь ответственных сооружений, а также отсутствие контроля за возведением этих сооружений.

---

* Див. документ № 54.

Таким образом, авария сооружения явилась, в основном, следствием дефектов проектных решений, своевременно не выявленных из-за нарушения установленного порядка проведения экспертизы и утверждения проекта, а также следствием дефектов в производстве строительных работ.

V. Мероприятия по обеспечению устойчивости гидроотвалов

В целях предотвращения в дальнейшем аварии гидроотвалов необходимо:

1. Немедленно прекратить намыв отвалов и откачать воду из пруда-отстойника участка № 4.

2. Обеспечить надлежащий отвод поверхностных вод, поступающих с бассейна Бабьего Яра, а также с поверхности отвалов.

3. Выполнить аварийные мероприятия по отводу поверхностных вод в соответствии с рекомендациями комиссии (приложение № 6).*

4. Повысить устойчивость удерживающих сооружений и, в особенности, дамбы № 1 путем устройства пригрузок из фильтрующих материалов и строительства в случае необходимости земляной плотины ниже дамбы № 1.

Для решения этих вопросов провести надлежащие изыскания и исследования в объеме, необходимом для разработки проектных решений.

5. Организовать службу эксплуатации гидроотвалов и наблюдений за их состоянием.

Одновременно комиссия считает необходимым проверить состояние уже построенных аналогичных сооружений и не допускать строительства подобных сооружений в дальнейшем, располагаемых на отметках выше заселенных территорий без обеспечения полной гарантии их устойчивости.

Председатель комиссии:

(П.Ф. Бакума)

Члены комиссии:

(П.С. Слипченко)

И.М. Литвинов)

(А.М. Дранников)

(Б.А. Пышкин)

(М.М. Дидковский)

(В.В. Аристовский)

(Я.М. Кузнец)

(Н.А. Силин)

(А.Л. Филахтов)

(А.П. Дегтярев)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5359, арк. 5–15. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 136. – С. 481–482.

---

* Див. документ № 53.

**Свідчення очевидців руйнації дамби № 1 у відрозі № 3 Бабиного яру
та виносу пульпи на вулицю ім. Фрунзе**

[м. Київ]

[середина березня 1961 р.]

СПИСОК

очевидцев разрушения дамбы № 1 в отроге № 3 Бабьего яра 13/III - 61 г.

Фамилия, имя и отчество

Домашний адрес

Маршал Павел Корнеевич

ул. Музейная, переул. 8 кв. 8

Якушенко Григорий Николаевич

Лютневый пер. д. 7 кв. 1

Яковлев Павел Семенович

ул. Петропавловская 27

Исаков Илья Васильевич

Лютневый пер. д. 2

Клименко Устим Григорьевич

Лютневый пер. д. 18

ПОКАЗАНИЕ ОЧЕВИДЦА

МАРШАЛ П.К.

Тов. МАРШАЛ П.К. сообщил, что он прибыл в район протекания воды через улицу Фрунзе в 8 час. 30 мин. Он увидел, что из устья Бабьего яра поступает значительное количество воды, приток которой со временем значительно увеличивался. Проток грязной воды, по его словам, носил характер горной реки. Вода залила проезжую часть ул. Фрунзе и приостановила всякое движение по ней. В месте протекания воды через ул. Фрунзе, скопилось значительное количество троллейбусов, трамваев и автомашин. В период между 9-00 и 9-05 – 9-10 час. приток воды временно уменьшился и вода на проезжей части начала немного спадать.

Тов. Маршал находился на ул. Фрунзе до 9 час. 05 мин. – 9 ч. 10 мин., после чего он отправился по Советской улице в верховье Бабьего Яра.

Остановившись на верхней части склона Бабьего Яра в непосредственной близости от дамбы № 1 отрога № 3, т. Маршал П.К. увидел, что по откосам дамбы № 1 отрога № 3 текут потоки воды. Ему показалось, что вода вытекает из-под основания дамбы № 1. В 9 час. 17 мин 9 час, 20 мин. т. Маршал увидел как дамба № 1 почти мгновенно «сломалась пополам» и жидкая земляная масса устремилась вниз по оврагу.

ПОКАЗАНИЕ ОЧЕВИДЦА

ЯКУШЕНКО Григория Николаевича

13 марта 61 г. утром в 7-00 увидел, как начала течь вода у левого склона оврага через нижнюю дамбу (у правого склона оврага). Видел, как вода начала «рвать уступы» дамбы. Раньше дамба была в хорошем состоянии, мы ходили по ней через овраг.

Посмотрев некоторое время на переливающуюся воду через дамбу, я пошел пить чай. Когда я уходил, потоки воды сделали несколько пробоин по откосам дамбы. Протекание воды по откосам продолжалось около часа.

Когда я сидел в комнате я услышал шум, схожий с взрывом. Когда я выскочил на улицу, то увидел картину, которую можно наблюдать и сейчас.

ПОКАЗАНИЯ ОЧЕВИДЦА

ЯКОВЛЕВА Павла Семеновича

Утром 13.III – 61 г. часов в 8 выйдя из дому увидел, что через дамбу течет вода. Протекание воды через дамбу сопровождалось сильным шумом, мне даже показалось, что где-то идут танки. Когда я посмотрел на дамбу внимательно, то увидел, что вода переливается через дамбу в нескольких местах. Одна струя была больше всех. Ничего угрожающего для дамб я не заметил. Через несколько минут я ушел в магазин.

ПОКАЗАНИЯ ОЧЕВИДЦА

ИСАКОВА Ильи Васильевича

Утром 13.III – 61 г. услышав шум воды, вышел на склон оврага. Было часов 8 утра. Через откосы нижней дамбы с левой стороны (смотрел с нижнего бьефа) текла вода. Вода текла также через две трубы 400–500 м, которые выходили из под основания дамбы. Из труб вода шла «пульсируя» (не с одинаковым напором). Столбы воды, вытекающие из труб, то поднимались на 1 метр, то спадали. Через эти трубы вода не шла примерно около года до этого.

Перед разрушением откосы дамбы были целы, лишь слегка в нескольких местах размыты водой.

Разрыв дамбы произошел мгновенно и увлек за собой часть глиняного склона оврага. Вал ушедший вниз по оврагу достигал высоты 5–6 метров. В момент разрушения дамбы я почувствовал подземный толчек.

Я раньше замечал, проходя через дамбу, что земля у левого склона (если смотреть из моего дома), т.е. у правого склона сильно увлажнена, похожа на трясину. После прохождения основного вала, часа 2 шло много воды с верхних карт намыва.

ПОКАЗАНИЯ ОЧЕВИДЦА

КЛИМЕНКО Устима Григорьевича

13.III – 61 г. утром часов в 6-30 – 7, выйдя из дома услышал шум текущей воды. Я подумал, что спустили воду с верхних прудов. Когда я вышел на улицу, то увидел следующую картину: у левого склона (если смотреть из моего дома) оврага через последнюю дамбу текла вода. (Примечание: у правого склона оврага). Откосы, по которым текла вода были целы. Однако вода текла все сильнее и сильнее и через некоторое время (10–20 минут) стала

размывать откосы и террасы (бермы) дамбы. В одном месте откос был размыт наиболее сильно. Мне казалось, что размыв достигает ширины 5–10 метров, глубину трудно было определить. Поток в этом месте все усиливался и уже уносил, метровые глыбы грунта с откосов. Через 30–40 минут, после того как начала течь вода через верх дамбы, произошло мгновенное разрушение дамбы и разжиженная масса из земли и воды валом высотой 5–10 м пошла вниз по Бабьему Яру. Разрушение сопровождалось сильным шумом.

СПИСОК

очевидцев, находившихся в момент аварии дамбы № 1 в отроге № 3
Бабьего яра 13/III - 61 г. на улице Фрунзе.

Фамилия, имя и отчество	Домашний адрес
Смирнов Александр Иванович	Андреевский спуск 22а кв. 3
Жаронкин Леонид Николаевич	ул. Вышгородская, 52/68 кв. 30
Евтюхин Василий Федорович	ул. Вышгородская, 4 кв. 19
Аксеновский Александр Васильевич	ул. Радомысская, 32 кв. 24

ПОКАЗАНИЯ ОЧЕВИДЦА

СМИРНОВА А.И.

Тов. Смирнов сообщил следующее:

В 6-00 ему позвонил диспетчер трамвайного парка им. Красина т. Доронина и сообщила, что поступающая из Бабьего Яра вода заливает территорию парка.

Сообщил по телефону о случившемся в милицию и пожарную команду, т. Смирнов в 7 ч. 30 м. прибыл в трамвайное депо.

Рабочие трамвайного депо пытались подручными средствами прекратить поступление воды на территорию трамвайного парка.

Авария застала т. Смирнова на улице возле стадиона «Спартак». По его словам приток жидкой грязи продолжался до 30 минут.

ПОКАЗАНИЯ ОЧЕВИДЦА

ПОЛКОВНИКА МИЛИЦИИ ЕВТЮХИНА Василия Федоровича

В 8 ч. 45 м. – 8 ч. 50 м. подъехал с Куреневки к устью Бабьего Яра и не смог проехать по улице, затопленной водой с илом до уровня бордюра. Для прекращения движения поставил постового. В 9 ч. 10 м. – 9 ч. 15 м. вода поднялась почти до будки регулировщика, расположенной у спуска на ул. Фрунзе, затем начала спадать.

В 9-30 – 9-35 внезапно обрушился вал жидкой земляной массы высотой до 4,0 м. Это наблюдал, находясь у будки регулировщика.

ПОКАЗАНИЯ ОЧЕВИДЦА

МАЙОРА МИЛИЦИИ

ЖАРОНКИНА Леонида Николаевича

Находился около будки регулировщика на новой дороге в 9-10 – 9-20. Вода, залившая улицу, прибывала. На улице стоял автобус и МАЗ. Затем, примерно в 9-30 час., со страшным шумом, ломая осветительные столбы и канализационные трубы, прошел вал земляной массы. Продолжительность аварии 5–6 минут.

ПОКАЗАНИЯ ОЧЕВИДЦА

Подполковника милиции

АКСЕНОВСКОГО Александра Васильевича

9 час. 20 мин. находился на ул. Фрунзе, 109. По улице шла вода и проехать было невозможно. Принял меры, чтобы рассредоточить людей.

В 9 час. 30 мин. – 9 час. 40 мин. с огромной скоростью прошел вал земляной массы высотой в 5–6 м. При этом были сбиты столбы электросети, загорелись провода и взорвался бак автобуса; вал в течение 4–5 минут залил всю прилегающую территорию.

Показания очевидцев собирали:

(Литвинов О.О.) – зам. директора НИИОМСП АСИА УССР

(Кузнецов О.Н.) – гл. специалист -//-

(Чеботков Б.Г.) – гл. специалист -//-

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5359, арк. 28–34. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 136. – С.484 – 487.

№ 53

Рекомендовані заходи першої черги з організації водовідведення з верхньої, замітої частини Бабиного яру

[м. Київ]

[не пізніше 20 березня 1961 р.]

Для предупреждения повторения аварии отвалов и удаления поверхностных и производственных вод с карт обвалования, необходимо срочно выполнить нижеследующие работы:

1. Немедленно организовать и в кратчайшие сроки обеспечить откачку воды, скопившейся на четвертой карте с отводом воды в ручей Сырец.

2. Наростить дамбу обвалования, ограждающую участок № 4 отрога № 3 до высоты не менее 1,5 м. над намытой территорией для обеспечения аккумуляирования поверхностного стока.

3. Привести в надлежащее состояние дамбы участков № 2 и № 3 (карт) отрога № 2 с тем, чтобы высота этих дамб была бы доведена до высоты 1,0 м.

4. Обеспечить отвод воды с участка № 3 и № 4 отрога № 3 путем прокладки металлических труб д-300 - 850 мм для быстрой обработки заакмулированного поверхностного стока.

Трубопровод следует прокладывать по левому склону оврага. Прокладка трубы с устройством приемного оголовка должна быть закончена к 25 марта с.г.

5. Привести в рабочее состояние водопропускные трубы, отводящие воду с участков (карт) №№ 1, 2, 3 отрога № 2, с выполнением работ к 1-му апреля с.г.

6. К 15-му апреля с.г. выполнить планировку, сохранившейся замытой части оврага с ликвидацией всех ям и безсточных участков, для обеспечения нормального поступления воды к водопропускным сооружениям.

7. Как можно скорее осуществить строительство закрытого водостока по трассе окруженной магистрали, проходящей с левой стороны оврага для отвода поверхностных вод с левого склона водосбора.

8. Для предотвращения поступления воды на карты отрога № 3 в случае аварии дамбы карты № 4 выполнить открытую временную аварийную канаву в обход намытых отвалов отрога № 3.

Действительный член

Академии строительства и архитектуры УССР,

доктор технических наук

(П. Слипченко)

Профессор, доктор геолого-минералогических наук

(А. Дранников)

Доцент, кандидат технических наук

(А. Филахтов)

Главный инженер третьей инженерной мастерской Киевпроекта

(М. Пестряков)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5359. арк. 35–36. Оригінал. Машинопис.

№ 54
Характеристики розкритих порід глиняного кар'єру Петровського
цегельного заводу № 1

м. Київ [не пізніше 20 березня 1961 р.]

Таблиця № 1

Процентное содержание различных грунтов во вскрышных породах

№№ пп	Наименование грунтов	%% содержания от общего объема
1.	Лессовидные суглинки	13,3 %
2.	Глина красно-бурая	11,5 %
3.	Глина песчанистая	5,3 %
4.	Пески	56,0 %
5.	Наглинок	11,3 %
6.	Песчаник рыхлый	2,6 %

Итого: 100 %

Таблиця № 2

Гранулометрический состав различных грунтов,
входивших в состав вскрышных пород

№№ пп	Наименование пород	Содержание в процентах						
		Размер частиц в мм						Примечание
		Более 1	1–0,25	0,25–0,05	0,05–0,01	0,01–0,005	Менее 0,005	
1.	Лесс	0,02	1,37	17,56	69,11	7,30	4,64	Среднее по 6 пробам
2.	Лессовидные суглинки	1,49	8,81	20,40	50,83	12,58	5,89	Среднее по 6 пробам
3.	Бурая и пестрая глина	–	7,72	27,86	26,27	27,8	13,35	Среднее по 4 пробам
4.	Пески Полтавские	–	3,14	96,14	0,15	0,57	–	Одна проба
5.	Пески Харьковские	–	0,12	64,0	2,14	3,97	3,07	Минимум
		–	2,12	89,3	11,01	14,77	11,6	Максимум
6.	Наглинок	–	0,11	50,43	26,55	16,75	6,16	Среднее по 6 пробам

Таблиця № 3

Расчетные параметры гидромеханизации разработки
для различных грунтов, входивших в состав вскрышных пород

№№ пп	Наименование пород	%% содержания	Удельн. расход. воды м³ на 1 м³ грунта	Расчетн. расход воды м³	Рабочий напор воды для размыва м	Уклон подошвы забоя
1.	Лессовидный суглинок (средний)	13,3	6,0	80,0	60	0,02–0,03
2.	Глина красно-бурая	11,5	12,0	140,0	150,0х0,8 120	0,05–0,07
3.	Глина песчаная	5,3	7,0	40,0	80	0,015–0,05
4.	Пески мелко- зернистые	56,0	6,0	340,0	50	0,03–0,46
5.	Наглинок	11,3	10	110,0	100	-//-
6.	Песчаник рыхлый	2,6	10	30,0	100	
	Итого	100 %	6–12	740	50–120	0,015–0,07

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5359. арк. 37–38. Оригінал. Машинопис.

№ 55

Довідка № 9 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»*

[м. Київ]

21 березня 1961 р.

На протязі 21 березня 1961 року продовжувались роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району. Проводилась розчистка території затоплення, розбирались зруйновані будинки, огорожувалась територія.

* На документі міститься віза: «Разослано членам и кандидатам в члены Президиума ЦК КП Укр. 22.03.» [підпис]

21 березня знайдено 4 трупи. Від тяжких поранень в лікарні помер один чоловік. Таким чином за період з дня аварії знайдено 121 труп і 4 чол. померло в лікарнях, а всього 125 чол. З цієї кількості загиблих поховано 119 трупів. Як повідомляє населення і адміністрація трамвайного парку, заводів «Укрпромконструктор» і Торгового машинобудування, та за даними органів міліції на території затоплення знаходиться ще 19 чол.

На лікуванні в лікарнях міста перебуває 87 чол., з яких 20 знаходяться в тяжкому стані. За період з 13 березня видужали і виписані з лікарень 52 потерпілих.

Продовжується виплата грошової допомоги сім'ям потерпілих. 390 сімей одержали першу грошову допомогу в загальній сумі 38900 карбованців. Призначена державна пенсія 27 чол. Торговельними організаціями міста завозиться для продажу потерпілим на місце їх проживання необхідне майно.

(І. КАЗАНЕЦЬ)

ЦДАГО, ф.1, оп. 24, спр. 5358, арк. 41–42. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внесторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С. 460.

№ 56

Співчуття Київської міської ради депутатів трудящих і міського комітету КП України, партійних і громадських організацій, підприємств і установ м. Київ сім'ям загиблих 13 березня 1961 р.

м. Київ

21 березня 1961 р.

Київська міська Рада депутатів трудящих і міськком КП України висловлюють глибоке співчуття сім'ям киян, трагічно загиблих під час аварії в районі Куренівки.

Партійні та громадські організації підприємств і установ, працівники яких трагічно загинули під час аварії в районі Куренівки, висловлюють глибоке співчуття сім'ям загиблих.

Вечірній Київ, 1961, 21 березня, с.4.

Наказ Міністерства будівництва УРСР № 113 «Про виконання робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки, очистці території, відбудові пошкоджених будівель і споруд та будівництву захисних споруд Сирецького яру»

м. Київ

21 березня 1961 р.

Центральний Комітет КП України і Рада Міністрів Української РСР постановою від 21 березня 1961 року № II-40/I поклали на Міністерство будівництва УРСР виконання цього комплексу робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва, закріплення Сирецького яру, очистці території району затоплення і відбудові пошкоджених будівель і споруд.

Зазначеною постановою ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР:

– надали право Міністру будівництва УРСР залучати по субпідряду до виконання робіт по очистці території затоплення, будівництву захисних споруд в Сирецькому яру і відбудові пошкоджених будівель і споруд загальнобудівельні і спеціалізовані організації Головкиївбуду, будівельних трестів Київського раднаргоспу та інших будівельних організацій, розташованих у м. Києві;

– поклали функції замовника на ці роботи на виконком Київської міської Ради депутатів трудящих;

– на доповнення до пункту 3 постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327* доручили Держплану УРСР і виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих внести пропозиції про фінансування і матеріально-технічне постачання робіт по будівництву захисних споруд у Сирецькому ярі;

– дозволили, як виняток, Українським республіканським конторам Держбанку і Будбанку фінансувати роботи по ліквідації наслідків руйнувань по фактично виконаних обсягах робіт згідно з діючими Єдиними одиничними розцінками.

Українській республіканській конторі Будбанку дозволено видавати кошти на заробітну плату по цих роботах у розмірі фактично нарахованих сум;

– поклали виконання проектних робіт по ліквідації затоплення і руйнувань в районі Куренівки в слідуючі строки:

а) вишукових і проектних робіт по перехвату і відводу поверхових стоків з площі водозбору Сирецького яру – на проектний інститут «Київпроект» – до 10 квітня 1961 року;

---

* Див. документ № 23.

б) вишукових і проектних робіт по закріпленню Сирецького яру – на проектний інститут «Укрдіпроводгосп» з залученням Укрдержіінтра, Геотопозйомки і Укрводоканалпроекту – до 1 червня 1961 року;

в) проектних робіт по відбудові трамвайного парку ім. Красіна, житлових (цивільних будинків, інженерних комунікацій та благоустрою) – на проектний інститут «Київпроект» з залученням інституту «Укрдіпромиськ-промгаз» – з 1 квітня до 1 липня 1961 року за графіком, погодженим з Міністерством будівництва УРСР.

Київському міськвиконкому доручено в триденний строк видати планові завдання і забезпечити фінансування проектних робіт;

– зобов’язали Держбуд УРСР і Міністерство будівництва УРСР в тижневий строк скласти проект організації робіт по очистці території району затоплення;

– зобов’язали Міністерство будівництва УРСР в десятиденний строк скласти графік виконання робіт по очистці території району затоплення, маючи на меті закінчити ці роботи до 1 травня 1961 року, а також за участю Київського міськвиконкому та проектних організацій у двотижневий строк розробити графіки і міроприємства по закріпленню Сирецького яру та відбудові пошкоджених будівель і споруд і подати їх на затвердження Ради Міністрів УРСР;

– зобов’язали Міністерство автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР забезпечити безперебійне виділення вантажного автотранспорту для виконання робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в кількості і строки по заявках Міністерства будівництва УРСР;

– зобов’язали Київський міськвиконком виділити Міністерству будівництва УРСР необхідні приміщення для керівництва роботами по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань;

– доручили Київському міськкому КП України надавати всебічну допомогу Міністерству будівництва УРСР з залученням громадськості міста до виконання робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки;

– зобов’язали Держбуд УРСР встановити постійний нагляд за станом земляних мас в Сирецькому ярі до повного закінчення робіт по його закріпленню.

Довести до відома, що постановою Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327:

Київському міськвиконкому дозволено:

а) профінансувати капітальні роботи по відбудові промислових і громадських споруд, жилих будинків, комунальних підприємств, мереж, шляхів та інших споруд за рахунок загального обсягу капітальних вкладень, ви-

ділених міськвиконкому на 1961 рік незалежно від галузей будівництва, а також використати для цієї мети будівельні матеріали, устаткування і кабельні вироби з наявних фондів;

б) в порядку виконання бюджету профінансувати витрати на капітальний і поточний ремонт об'єктів, пошкоджених внаслідок аварії;

– Київський міськвиконком і Міністерство комунального господарства УРСР зобов'язані в декадний строк уточнити і подати Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР обґрунтовані дані про розмір збитків, заподіяних аварією по окремих галузях господарства і розрахунки потреби в асигнуваннях, матеріалах, устаткуванні і кабельних виробках, а також заходи по ліквідації наслідків аварії.

Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР в триденний строк після одержання розрахунків подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про додаткове виділення Київському міськвиконкому на 1961 рік асигнувань і матеріально-технічних ресурсів.

На виконання постанов Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів УРСР наказую:

1. Покласти виконання всього комплексу робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки, очистці території, відбудові пошкоджених будівель і споруд та робіт по закріпленню Сирецького яру – на головне управління «Укрголовспецбуд».

2. Для керівництва цими роботами створити управління комплексу будівельно-відбудовчих робіт в районі затоплення.

Начальником управління комплексу призначити начальника головного управління «Укрголовспецбуд» т. Дубініна В.І.

Заступником начальника комплексу по гідротехнічних роботах призначити заступника головного інженера Укрголовспецбуду т. Лернера В.І.

Заступником начальника комплексу по загальнобудівельних роботах призначити керуючого трестом «Укргідроспецбуд» т. Никифорова А.В.

Головним диспетчером комплексу призначити інженера тресту «Укргідроспецбуд» т. Коржевського Б.Є.

3. При начальнику комплексу створити робочі проектні групи по гідротехнічних спорудах і по промислових і цивільно-житлових спорудах, а також геодезичне бюро з залученням працівників проектних інститутів «Укрдіпроводгосп» і «Київпроект», «Укрводоканалпроект» і «Укрніітра».

4. Залучити до виконання будівельно-відбудовчих робіт слідуючі організації, що розташовані в м. Києві:

– для земляних і гідротехнічних робіт, відбудови трамвайного парку та будівництва нового житлового масиву – трест «Укргідроспецбуд» Міністерству будівництва УРСР;

– для робіт по будівництву і відбудові шляхів, зливовідводів, лікарні та інших цивільних споруд, а також для виготовлення і поставки збірних залізобетонних і дерев'яних конструкцій для всього комплексу будівельно-відбудовчих робіт – «Головкীবуд» виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих;

– для робіт по відбудові приватних домоволодінь – Рембудтрест виконкому Подільської районної Ради депутатів трудящих м. Києва;

– для спеціалізованих робіт по монтажу металоконструкцій, устаткування, електрифікації, систем теплофікації, водопостачання, каналізації та інших монтажних робіт – трести: «Центростальконструкція», «Сантехмонтаж-1», «Промтехмонтаж-2» та «Електромонтаж-1» Міністерства будівництва УРСР.

Покласти на трест «Укргідроспецбуд» функції генерального підрядника по виконанню будівельно-відбудовчих робіт в районі Куренівки.

5. Зобов'язати начальника комплексу будівельно-відбудовчих робіт в районі Куренівки т. Дубініна:

а) організувати тризмінну роботу всіх організацій, залучених до виконання цих робіт, і забезпечити безумовне закінчення робіт по очистці території затоплення в строк, встановлений урядом – 1 травня 1961 року;

б) в десятиденний строк скласти і затвердити графік виконання робіт по очистці території затоплення та розробити проект організації робіт по очистці і вивозці ґрунту;

в) проводити щоденні оперативні наради з участю керівників всіх організацій, що залучені до виконання будівельно-відбудовчих робіт;

г) в триденний строк вирішити питання про передачу виконкомом Київської міської Ради робочих приміщень для розміщення комплексу будівельно-відбудовчих робіт в районі Куренівки;

д) встановити суворий контроль за правильним використанням будівельної техніки і автомобільного транспорту;

е) затверджувати погоджені замовником і генпідрядником графіки виконання проектних і будівельно-монтажних робіт.

6. Надати право начальнику головного управління «Укрголовспецбуд» – начальнику управління комплексу будівельно-відбудовчих робіт в районі Куренівки т. Дубініну виклику в м. Київ для виконання необхідних робіт потрібної кількості робітників, інженерно-технічних працівників і будівельної техніки за всіх організацій Міністерства будівництва УРСР.

7. Начальнику головного управління «Укрголовбудпостач» т. Башмакову і начальнику планово-економічного управління т. Новикову прийняти участь у розробці і підготовці Держпланом УРСР і Київським міськвиконкомом пропозиції про фінансування і матеріально-технічне постачання будівельно-відбудовчих робіт.

8. Начальнику транспортного відділу т. Перфільєву:

а) забезпечити через Міністерство автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР необхідну кількість вантажного автотранспорту за заявками комплексу будівельно-відбудовчих робіт;

б) вирішити питання про виділення для потреб комплексу будівельно-відбудовчих робіт головному управлінню «Укрголовспецбуд» додатково лімітів на легковий автотранспорт у сумі 7,2 тис. карбованців.

9. Начальнику головного управління «Укрголовбудпостач» т. Башмакову за заявками начальника управління комплексу будівельно-відбудовчих робіт:

а) оперативно вирішувати всі питання забезпечення матеріалами, устаткуванням і кабельною продукцією аварійно-відбудовчих робіт за рахунок загальних фондів Міністерства;

б) одержати фонди на матеріально-технічні ресурси від Держплану УРСР та Київського міськвиконкому для виконання будівельно-відбудовчих робіт і безперебійно забезпечувати ці роботи будівельними матеріалами, устаткуванням і кабельною продукцією;

в) забезпечити до 1 квітня 1961 року м'яким і твердим інвентарем гуртожитки на 400 місць.

10. Начальнику технічного управління т. Тітову, начальнику виробничого управління т. Лучку та начальнику головного управління «Укрголовспецбуд» т. Дубініну в двотижневий строк за участю Київського міськвиконкому та відповідних проектних і будівельних організацій розробити графік і міроприємства по закріпленню Сирецького яру та відбудові пошкоджених будівель для подання Раді Міністрів УРСР на затвердження.

11. Виділити з фонду виплати премій, утвореного згідно з постановою Ради Міністрів СРСР від 4 травня 1955 року № 861, 10 тис. крб. в розпорядження начальника управління комплексу будівельно-відбудовчих робіт в районі Куренівки для преміювання робітників і інженерно-технічних працівників, що відзначилися на будівельно-відбудовчих роботах.

12. Встановити, що всі розпорядження начальника управління комплексу будівельно-відбудовчих робіт в районі Куренівки для всіх організацій Міністерства будівництва УРСР та організацій інших відомств, що залучені до участі в цих роботах, являються обов'язковими і підлягають неухильному та негайному виконанню.

13. Контроль за виконанням цього наказу покласти на начальника виробничого управління т. Лучка. Про хід виконання робіт доповідати мені щоденно.

Міністр будівництва Української РСР

(—) В. Терент'єв

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8892, арк. 7–12. Копія. Машинопис.

Наказ по Держплану УРСР № 184 «Про підготовку пропозицій про виділення асигнувань, матеріалів і устаткування для ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру»

м. Київ

21 березня 1961 р.

Рада Міністрів УРСР постановою від 16 березня 1961 р. № 327* зобов'язала Київський міськвиконком і Міністерство комунального господарства УРСР в декадний строк уточнити і подати Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР обґрунтовані дані про розмір збитків, заподіяних аварією по окремих галузях господарства і розрахунки потреби в асигнуваннях, матеріалах, устаткуванні і кабельних виробках, а також заходи по ліквідації наслідків аварії;

Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР запропоновано в триденний строк після одержання розрахунків подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про додаткове виділення Київському міськвиконкому асигнувань, матеріалів та устаткування.

На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327 «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру» НАКАЗУЮ:

1. Галузевим відділам Держплану УРСР житлового і комунального господарства (т. Третьякову), зведених балансів сировини і матеріалів (т. Летову), зведених** балансів устаткування (т. Миргородському), культури (т. Черкашину), промисловості місцевого підпорядкування (т. Мавленкову), охорони здоров'я і медичної промисловості (т. Матвееву)***, легкої промисловості (т. Костенку), харчової промисловості (т. Краснюку), фінансів і собівартості (т. Сігову) та іншим в дводенний строк після одержання розрахунків від Київського міськвиконкому і Міністерства комунального господарства УРСР подати відділу зведеного народногосподарського плану пропозиції:

а) про додаткове виділення Київському міськвиконкому на 1961 рік потрібних асигнувань на відбудову і капітальний ремонт промислових і господарських споруд, жилих будинків, комунальних підприємств, мереж і шляхів, а також для компенсації безповоротної грошової допомоги наданої громадянам;

б) про виділення матеріалів, труб, устаткування і кабельних виробів.

* Див. документ № 23.

** Слово «зведених» дописано від руки.

*** Назву відділу і прізвище відповідального дописано від руки.

2. Відділу зведеного народногосподарського плану (т. Кочубею) в одинденний строк після одержання від галузевих відділів узагальнити пропозиції та підготувати їх для подання Раді Міністрів УРСР*.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ ДЕРЖПЛАНУ УРСР (С. ТИЩЕНКО)

ЦДАВО, ф. 337, оп. 2, спр. 116, арк. 241–242. Оригінал. Машинопис.

№ 59

Довідка прокурора УРСР Д. Панасюка «Про розслідування кримінальної справи по факту аварії з людськими жертвами, що мала місце 13 березня 1961 р. у Подільському районі м. Києва»**

[м. Київ]

22 березня 1961 р.

13 марта с.г. в Подольском районе гор. Киева в результате сползания грунта в отвалах Бабьего Яра произошла авария, приведшая к человеческим жертвам и причинению большого материального ущерба государству.

Произведенным по этому факту расследованием установлено.

В 1951 году Киевское специализированное управление «Гидромеханизация» № 610 треста «Гидроспецстрой» Министерства строительства УССР по договору с заводоуправлением Петровских кирпичных заводов начало вскрышные работы на глиняном карьере 1 и 2 кирпичных заводов. Эти работы были начаты в соответствии с техническим проектом, разработанным по заказу заводоуправления Петровских кирпичных заводов проектной конторой «Стройгидромеханизация».

Непроизводительные земляные породы в виде пульпы гидроспособом отводились в отроги Бабьего Яра.

Замыв производился с 1951 года с небольшими перерывами до момента аварии и за этот период были заполнены пульпой три отрога Бабьего Яра, общим объемам в несколько миллионов кубических метров.

При выполнении вскрышных работ и намыве пульпы в отроги Бабьего Яра руководящими работниками специализированного управления «Гидромеханизация» № 610 – начальником управления Цепенюком Б.И., главным инженером Иванченко Д.К., начальником прорабского участка Ратьковским Е.Н.; треста «Укргидроспецстрой» – главным инженером треста Ромасько Е.С., бывшим управляющим треста Стадником, главным специалистом по гидромеханизации Тарусиным; главка «Главспецстрой» – начальником

---

* На документі є візи посадових осіб.

** Від руки дописано: «Доложено т. Казанцю І.П. 22/ІІІ; Доложено т. Подгорному Н.В. 27–ІІІ.»

главка Дубининым В.И.; главным инженером Пищик И.Р., зам. главного инженера Лернер М.К.

Этими должностными лицами непосредственно отвечающими за качество вскрышных работ и замывов отрогов Бабьего Яра были допущены грубейшие нарушения проекта и технических условий.

На отвалах не соблюдались требования по отводу вод на террасах; водосбросные колодцы на 3 и 4 террасах строились в одну нитку из металлических труб в 450 мм вместо 800 мм предусмотренных проектом; водосбросные колодцы находились в запущенном состоянии; в последние 4–5 дней до дня аварии вода не отводилась вовсе.

Следствием установлено, что участок во время намыва пульпы в ночное время оставался без технического надзора. Согласно технического проекта вскрышные работы должны производиться в течение одной смены в сутки, а в последующее время производится осветление вод и отвод ее с отвала. Фактически же намыв осуществлялся в течение двух смен, а в зимнее время даже трех смен.

Завышался ежегодный объем фактически выполняемых вскрышных работ против проекта более как в два раза (550.000–580.000 м³ против 200.000 м³ предусмотренных проектом)

Технический контроль за правильностью вскрышных работ и намывкой грунта на отвалы Бабьего Яра никем не осуществлялся.

Наряду с этим, разработанный проект по замыву Яра страдает рядом дефектов, таких как несовершенство устройств, применяемых для осушения пульпы, пропуска ливневых и талых вод, не предусматривал геологоизыскательных работ по определению надежности дамб, плотности посадки намытых грунтов и др.

Все эти нарушения привели к тому, что дамбы не имели достаточной прочности, грунт не уплотнялся, накапливались огромные массы разжиженного грунта, что и привело к аварии.

В погоне за высокими заработками эти лица умышленно пренебрегали основными правилами ведения вскрышных работ и замыва отрогов Бабьего Яра.

Как видно из показаний ряда свидетелей они мало занимались производственными вопросами, на гидроотвалах были редко. Так, Цепенюк на отвалах в последний раз был в июне-июле 1960 г.; Ромасько, Тарусин, Дубинин, Пищик, Лернер на гидроотвалах в местах складирования пульпы вообще не бывали. Они не приняли мер к предупреждению возможной аварии, учитывая, что отвалы находились в Бабьем Яру на значительной высоте над жилыми кварталами, Подольского района г. Киева.

В некачественном выполнении вскрышных работ и происшедшей аварии виновен также Горисполком Киевского Горсовета депутатов трудящихся, который без проведения специальной экспертизы дал согласие на

вскрышные работы и замыв пульпой отрогов Бабьего Яра, не проводил должного контроля за ведением этих работ.

Киевский Горисполком не реагировал на многочисленные заявления трудящихся, поступающие в Горисполком, об аварийном состоянии дамб отвалов Бабьего Яра.

По делу привлечены к уголовной ответственности и арестованы:

Цепенюк Б.И. – начальник специализированного управления «Гидромеханизация» № 610;

Иванченко Д.К. – главный инженер специализированного управления «Гидромеханизация» № 610;

Ромасько Е.С. – главный инженер треста «Укрглавкспецстрой»

Следствие по делу ведется в направлении установления вины в происшедшей аварии и других должностных лиц.

О результатах расследования уголовного дела будет сообщено дополнительно.

ПРОКУРОР УКРАИНСКОЙ ССР

Государственный советник юстиции I класса

(Д. ПАНАСЮК)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 47–51. Оригінал. Машинопис.

№ 60

**Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка
в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після аварії
в Подільському районі**

[м. Київ]

22 березня 1961 р.

Совершенно секретно

20–21 марта с.г. жители гор. Киева попрежнему реагировали на аварию в Подольском районе.

Многие жители города в разговорах и в почтовой переписке продолжают обсуждать причины и последствия куреневской аварии, критиковать пренебрежительное отношение со стороны руководящих работников горисполкома и его специальных служб к поступившим в их адрес сигналам от жителей Куреневки, высказывать недовольство отсутствием официальных сообщений об аварии в прессе.

Среди местных жителей положительно воспринимаются принимаемые меры по быстрейшей ликвидации последствий аварии и забота правительства о пострадавших, особенно обеспечение их жильем и оказание им материальной помощи.

Ряд жителей Куреневки высказывает опасение по поводу того, что в районе Бабьего яра авария может повториться. Отдельные специалисты не отрицают вероятность прорыва намытого грунта в район Куреневки в случае выпада обильного дождя. При этом они указывают, что строящаяся перемычка в Бабьем яру ограждает от сползания грунт только в третьем ярусе, а необходимых работ по предотвращению сползания оставшегося грунта в первом и втором ярусах не ведется. В целях предотвращения повторной аварии высказывается целесообразность сооружения двух-трех перемычек в виде земляных валов или железобетонных плит со сваями в первом и втором ярусах.

Отдельные лица из числа верующих высказывают свое недовольство закрытием Печерской лавры. Наибольшую активность в этом проявляют реакционно настроенные верующие, проживающие в районе Печерской лавры, заявляя:

«Вот антихристы закрыли Лавру, нашли какие-то трещины, а Лавра с трещиной тысячу лет простояла и еще две тысячи лет будет стоять, потому что ее охраняют святые угодники. А те, кто закрыл Лавру – слепые люди. Они малые трещины в Лавре увидели, а больших на Куреневке не заметили. И господь их наказал... Но народ им своего горя не простит».

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 104–105. Копія. Машинопис.

№ 61

Запит Академії будівництва і архітектури УРСР до Київського бюро погоди про стан погоди 12 – 13 березня 1961 р.

[м. Київ]

22 березня 1961 г.

ГИДРОМЕТЕОСЛУЖБА

Бюро погоды

т. ДЯТЛОВОЙ А.С.

Академия строительства и архитектуры УССР просит Вас срочно дать справку о состоянии погоды 12–13 марта 1961 г. и особенно в 7–9 часов утра 13 марта 1961 г.

Член Президиума
АСиА УССР

(–) П. Слипченко

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 2. Копія. Машинопис.

№ 62

Дані Київського бюро погоди про стан погоди 12 – 13 березня 1961 р.

м. Київ

22 березня 1961 р.

ЧЛЕНУ ПРЕЗИДИУМА АС и А УССР

ТОВ. СЛИПЧЕНКО

По данным метеорологической станции (ул. Толстого, 14) 13 марта 1961 года в период с 07 до 10 час. в Киеве был западный ветер, 7 - 9 м/сек, слабый дождь, температура 7° тепла.⁶¹

НАЧАЛЬНИК КИЕВСКОГО БЮРО ПОГОДЫ

(ДЯТЛОВА)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 3. Оригінал. Машинопис.

№ 63

**Геологічна характеристика аварійної ділянки в районі Бабиного яру.
Відомості лабораторних досліджень намивних ґрунтів**

м. Київ

22 березня 1961 р.

Исполком Киевского городского Совета депутатов трудящихся
Государственный институт по проектированию «КИЕВПРОЕКТ»

УТВЕРЖДАЮ

Зам. главного инженера института «Киевпроект»

(Пруцаков В.В.)

22 III 1961 г.

**ГЕОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
аварийного участка в районе Бабьего Яра**

Начальник инженерно-геологического отдела

(Васильевский В.)

Главный инженер отдела

(-) Прожига Г.

Начальник геологической партии

(Владимирский Д.)

Киев – 1961 г.

СОДЕРЖАНИЕ

1. Текстовая часть
2. Ведомость анализов грунта
3. Инженерно-геологические разрезы на 4-х листах
4. План участка
5. Продольный профиль намыва

Настоящая характеристика составлена по заданию правительственной комиссии.

Участок, на котором 13 марта произошла катастрофическая подвижка земельных масс, приурочен к верховью и средней части Бабьего Яра, имевшему глубину 35–40 м. Овраг прорезает водосодержащие породы, вследствие чего нижняя часть склонов и дно частично заболочены.

Постоянный водоток, протекающий по дну имеет в обычное время дебит 8–10 л/сек. Вместе с широко развитой системой отвершков Бабий Яр представляет собой большую водосборную площадь и поэтому во время дождей расход водостока резко возрастает.

Во избежание роста оврага, находящегося в зоне города и получение для застройки площади было решено ликвидировать овраг путём намыва грунта, транспортируемого сюда по трубам в виде пульпы из карьеров Сырецкого кирпичного завода, где гидромониторами производится вскрыша мергельной глины, идущей для изготовления кирпича. Намыв ведется на картах образуемых искусственно отсыпанными земляными валами высотой 1–1,5 м.

Отвод воды после осадения пульпы осуществлялся специальными водоприёмными колодцами. После намыва отдельного участка на всю высоту вала, высота последнего наращивалась путём дополнительной подсыпки и намыв продолжался в такой последовательности до намеченной высоты.

Намыв осуществлялся террасами, вследствие чего намытый откос имеет ступенчатую форму.

За период истекающий с начала работ площадь намыва составила около 1,0 км², причём мощность намывной толщи по тальвегу⁶² достигала более 25 м.

Ко времени аварии вся намываемая площадь представляла собой три основных террасы с абс. отметками поверхности 147,0 м, 156,0 м, 167,0 м, шириной от 100 до 200 м. Террасы возвышаются одна под другой от 5 до 10 м, причём максимальную высоту (10 м) имеет самая верхняя, с наиболее обширной площадью. На верхней террасе намыв производился до момента аварии. На прилагаемых фотографиях видны террасы и места размыва.

Литологические намывные грунты выражены:

1. Песком зеленоватосерого цвета, мелким и средним с тонкими прослойками супеси (2–5 см), с большим количеством окатанных комков глины;
2. Супесью серой и светло-зеленой окраски, с линзами песка и глины легкой и тяжёлой.
3. Суглинком серым и светло-бурым, неоднородным, с участками песка и супеси, легким, средним и тяжёлым.

Характерной особенностью намывной толщи является частое, закономерное чередование литологических разностей, отсутствие ярко выра-

женного контакта между ними, наличие многочисленных катышей глины, а также неравномерное увлажнение и уплотнение толщи.

Геотехнические данные намывных грунтов приведены в прилагаемых таблицах.

В гидрогеологическом отношении намытая толща характеризуется различным положением грунтовых вод, обнаруженных скважинами на глубине от 0,60 до 6,80 м в пределах абс. отметок 141,29–159,60 м.

Намытые грунты обладают хорошо выраженными тиксотропными свойствами и приходят в жидкое состояние даже при небольших внешних динамических воздействиях. Ввиду наличия глинистых и суглинистых прослоек, являющихся водоупором осушения и водоотдача намытой толщи происходит весьма медленно. Ко времени аварии вся верхняя терраса, где происходил намыв, была полностью покрыта водой и, следовательно, намытые грунты были обводнены на всю толщу.

Можно считать, что вследствие продолжительных, затяжных дождей с октября по декабрь 1960 г. и в период непосредственно предшествовавший аварии, содержание влаги в грунтах, слагающих нижние намывные террасы, а также и в грунтах коренных склонов оврага значительно возросло, что привело в свою очередь к уменьшению сил трения и сцепления.

На основании выше изложенного можно полагать, что основными причинами возникновения подвижек земляных масс являются:

1. Наличие большого количества воды (отфильтрованной из пульпы и дождевой) в пределах, верхней намывной террасы, приведшее к размыву бровки террасы.

2. Увеличенная влажность намывного грунта обладающего резко выраженными тиксотропными свойствами, т. е. способного переходить в жидкое состояние даже при небольших вибрациях.

3. Значительная крутизна откоса, несоответствующая углу естественного откоса намытой толщи после происшедшего дополнительного увлажнения грунта и уменьшения сил его внутреннего трения и сцепления.

4. Не исключена возможность, что обвал грунта на правом коренном склоне у искусственного озера в пределах верхней террасы, создав волну, увеличил размыв откоса с перепадом высотой 10 м между террасами.

Необходимо отметить, что во время прохождения разжиженной массы по правому коренному склону оврага в его средней части также произошел ряд обвалов на протяжении около 100 метров.

Инженер-геолог

(Власенко А.И.)

**Государственный институт
по проектированию «КИЕВПРОЕКТ»**

ВЕДОМОСТЬ
результатов лабораторных исследований Бабий Яр / намыв.

Лабораторные №№	№№ выработок	Глубина взятия пробы	Наименование грунта	Результаты анализов			
				Естественная влажность в %	Пластичность		
					Верхний предел	Нижний предел	Число пластичности
929	1	1,0	Песок	15,2			
930		2,0	-//- с участ. сугл.	18,1			
931	-//-	3,0	-//- с участ. супеси	11,6			
981		4,0	Песок	16,6			
982		5,0	-//-	17,3			
983		6,0	-//-	16,1			
984		7,0	Супесь	18,9	19	17	2
985		8,0	Песок	12,0			
986		9,0	-//-	12,2			
987		10,0	-//-	10,2			
988		11,0	Супесь	18,3	19	17,5	1,5
989		12,0	-//-	14,8			
990		13,0	-//-	19,8	23	20	3,0
991		14,0	-//-	14,6			
932	2	1,0	Супесь с участ. песка	24,8			
933		2,0	Песок с участ. супеси	6,9			
934		3,0	-//-	19,7			
935		3,50	-//-	22,4			
992		4,0	Песок	12,8			
993		4,5	-//- с участ. супеси	24,4			
994		5,0	-//-	23,6			
995		6,0	-//- 2	7,1			
996	2	7,0	Супесь	23,1	18	16	2
997		8,0	-//-	24,4			

Лабораторные №№	№№ выработок	Глубина взятия пробы	Наименование грунта	Результаты анализов			
				Естественная влажность в %	Пластичность		
					Верхний предел	Нижний предел	Число пластичности
998		9,0	Песок с участ. супеси	23,2			
999		10,0	-//-	20,0			
1000		11,0	-//-	20,9			
1		12,0	-//-	27,0			
2		13,0	-//-	26,6			
22	2	14,0	Супесь	29,5	23	16	7
23		15,0	-//-	28,2			
24		16,0	Суглинок	33,4	34	17	17
25		17,0	-//-	38,2			
26		18,0	Супесь	23,4			
52	2	19,0	Песок	21,0			
53		20,0	-//-	28,7			
54		21,0	-//-	23,8			
55		22,0	-//-	24,2			
56		23,0	Суглинок	30,8			
57		24,0	Песок	14,2			
58		25,0	Супесь с просл. песка	17,9			
27	3	1,0	Песок	7,1			
28		2,0	-//-	25,8			
29		3,0	-//-	14,9			
30		4,0	-//-	5,2			
31		5,0	-//- с участ. супеси	9,5			
32		6,0	Супесь с участ. песка	21,9			
48		7,0	Песок	22,0			
49		8,0	-//-	19,7			
50		9,0	-//-	17,8			
51		10,0	-//-	22,4			

Государственный институт
по проектированию «КИЕВПРОЕКТ»

ВЕДОМОСТЬ

результатов лабораторных исследований намывных грунтов.

По Ново-Окружной на Сырце / отчеты 2239 и 2416 (По архивным материалам)

Лабораторн. №№	№№ выработок	Глубина взятия пробы	Наименование грунтов	Естественная влажность в %	Пластичность				РЕЗУЛЬТАТЫ АНАЛИЗОВ			
					Верхн. предел	нижн. предел	число пастичн.	более 1,0	1,0– 0,5	0,5– 0,25	0,25– 0,10	менее 0,10
406	95	1,50	Намывн. грунт – песок	19,7	–	–	–	0,05	7,75	7,0	69,0	16,2
407	-//-	4,00	-//- с участ. супеси	17,0	–	–	–	–	–	–	–	–
408	-//-	5,0	Намывн. грунт песок	8,7	–	–	–	–	–	–	–	–
409	97	1,50	-//-	19,1	–	–	–	0,1	1,0	6,4	86,5	6,0
497	116	1,50	-//-	8,8	–	–	–	–	–	–	–	–
498	-//-	3,00	-//-	26,4	–	–	–	0,25	10,5	30,5	46,0	12,75
499	-//-	4,00	-//-	–	22,0							
398	6	2,0	Намывн. грунт – супесь	13,7	18	16	2	–	–	–	–	–
402	7	1,0	-//- песок	11,7	–	–	–	0,2	5,9	18,9	58,4	16,6
403	-//-	3,0	Намывн. грунт – песок	13,5	–	–	–	1,4	8,2	21,8	53,4	15,2
404	-//-	5,0	-//- супесь	26,4	22	15	7					

Примечание: Модуль деформации водонасыщенных песков – 60 кг/см², супесей – 6 кг/см²

Места отбора проб грунтов показаны на разрезах.

Верно:

Сайдакова

ВЕДОМОСТЬ
результатов лабораторных исследований намывных грунтов выполненных ЮЖНИИ

Точка отбора	Объемный вес природн. грунта	Объемный вес скелета грунта	Удельный вес	Влажность		Пористость	Коэфц. пористости	Степень влажности	Гранулометрический состав					Степень плотности	Наименование грунта
				в % весоая	объемная				Диаметр частиц в мм						
I	2,00	1,72	2,66	16,0	28,2	35,2	0,540	0,80	–	4,37	36,55	40,44	18,64	0,87	Песок пылеват
II	1,94	1,73	2,65	11,6	20,2	34,4	0,525	0,58	–	20,66	37,25	35,02	7,07	1,0	Песок ср. крупности
III	1,88	1,69	2,66	12,6	21,1	37,1	0,590	0,42	–	5,3	32,97	44,05	17,68	0,79	Песок пылеватый
IV	2,05	1,73	2,65	18,1	31,7	34,5	0,530	0,63	–	8,22	45,0	41,70	5,08	1,0	Песок средней крупности
V	1,74	1,60	2,66	9,0	14,4	40,0	0,670	0,29	–	–	27,80	65,59	6,61	1,0	Песок мелкий
VI	1,78	1,63	2,65	8,8	14,4	38,2	0,620	0,29	–	16,75	34,92	41,88	6,45	0,85	Средн. крупности
VII	1,73	1,67	2,65	4,0	6,5	37,4	0,600	0,13	–	14,48	63,93	16,52	5,07	0,77	Средн. крупности

Инженер
Ст. лаборант
Верно:

(–) /Русакова Н./
(–) /Кашеев В./
(Сайдакова)

ДАК, ф.1446, оп. 1, стр. 19, арк.1, 5 – II, 13, 14. Оригинал. Машинопис.

**Наказ Держбуду УРСР № 82 про виконання постанови ЦК КП України
та Ради міністрів УРСР № 362 від 20 березня 1961 р. «Про заходи
по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань
в районі Куренівки м. Києва»***

м. Київ

24 березня 1961 р.

На виконання постанови Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР «Про заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва» від 20 березня 1961 року № 362** НАКАЗУЮ:

1. Для встановлення постійного нагляду за станом земляних мас в Сирецькому Яру до повного закінчення робіт по його закріпленню:

а) Науково-дослідному інституту організації, механізації і будівельного виробництва Академії будівництва і архітектури УРСР (т. Сліпченко П.С.) до 28 березня ц.р. розробити методичні вказівки по веденню нагляду за станом гідровідвалів в Сирецькому Яру;

б) інституту «УкрДІІнТР» (т. Сорокін) у відповідності з методичними вказівками встановити контрольно-вимірвальну апаратуру і організувати нагляд;

в) для аналізу і складання висновків по матеріалам проведеного нагляду створити спеціальну комісію в складі:

г) доктор техн. наук т. Сліпченко П.С. (Голова комісії)

канд техн. наук. т. ФІЛАХТОВ О.Л. (АБіА УРСР)

т. ТИТОВ О.М. (Мінбуд УРСР)

т. КУЗНЕЦ Я.М. (Укрдіпроводгосп)

т. КОШМАК М.Д. (УкрДІІнТР)

т. СНІЦАР Я.Е. (Укрводоканалпроект)

канд. техн. наук. т. СІЛІН М.О. (Інститут гідрології і гідротехніки Академії наук УРСР)

т. ЛАБУШЕВСЬКИЙ М.У. (Управління протизсувних і підземних робіт Київського міськвиконкому)

Зазначеній комісії збиратися не менше одного разу в тиждень для розгляду матеріалів проведеного нагляду і розробки, в разі необхідності, додаткових міроприємств. Для консультацій по згаданому питанню комісії залучати члена-кореспондента Академії наук УРСР доктора технічних наук т. ПИШКІНА Б.А., ~~дійсного члена АБіА УРСР~~ доктора тех-

---

* На документі є віза: «Доложено т. Подгорному Н.В.» [підпис]

** Див. документ № 49.

~~нічних наук т. Сліпченка П.Є.~~ і доктора технічних наук професора ДРАННІКОВА А.М.

2. Науково-дослідному інституту організації, механізації і будівельного виробництва (т. Сліпченко), разом з Міністерством будівництва УРСР і залученням інституту Укрводоканалпроект (т. Гигиняк) до 28 березня ц.р. скласти проект організації робіт по очистці території району затоплення.

3. Інститутам: «УкрДІнТР» (т. Сорокіну), «Укрводоканалпроект» (т. Гигиняку) і тресту «Геотопозйомка» (т. Данілевському) виконати відповідні роботи за договором з інститутом «Укрдіпроводгосп», на який покладено вишукові і проектні роботи по закріпленню Сирецького яру зі строком закінчення всіх робіт до 1 червня 1961 року.

4. Інституту «Укрдіпромиськпромгаз» (т. Бадаєву) виконати за договором з Київпроектом відповідні роботи за своїм фахом у зв'язку з відбудовою трамвайного парку ім. Красіна, житлових, цивільних будинків, інженерних комунікацій і благоустрою в строки з 1 квітня до 1 липня 1961 р. по графіку, погодженому з Київпроектом і Міністерством будівництва УРСР.

5. Довести до відома, що вказаною постановою:

а) зобов'язано Київський міськвиконком в трьохденний строк видати проектним організаціям планові завдання і забезпечити фінансування проектних робіт, а Міністерство будівництва УРСР виконувати по замовленню проектних інститутів необхідні допоміжні будівельні роботи;

б) зобов'язано Міністерство будівництва УРСР в десятиденний строк скласти графік виконання робіт по очистці території району затоплення, маючи на меті закінчити ці роботи до 1 травня 1961 року, а також з участю Київського міськвиконкому та проектних організацій у двохтижневий строк розробити графіки і міроприємства по закріпленню Сирецького Яру та відбудові пошкоджених будівель і споруд і подати їх на затвердження Ради Міністрів УРСР.

Голова Держбуду УРСР

(С. Андріанов)

Підготували: (Погребов)

(Абизов)

ЦДАВО, ф. 4906, оп. 4, спр. 556, арк. 135–136. Оригінал. Машинопис.

Довідка № 10 секретаря ЦК КП України І.Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт з ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»

[м. Київ]

25 березня 1961 р.

На протязі останніх чотирьох днів 22, 23, 24 і 25 березня 1961 року продовжувались роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району. Огороджена територія затоплення, розбирались зруйновані житлові будинки, а також розбирались зруйновані адміністративно-господарські будинки трамвайного парку і заводу «Укрпромконструктор», розчищалась територія затоплення, відбудовувалась тролейбусна лінія, приводились в порядок тротуари.

За ці чотири дні знайдено 12 трупів загиблих людей. Таким чином, за весь період з дня ліквідації аварії знайдено 133 трупи і померло в лікарнях від тяжких поранень 3 чол., а всього загиблих 137 чоловік. З цієї кількості 132 трупи вже поховано. В числі загиблих 45 чоловік, 86 жінок і 6 дітей.

Як заявляє населення, адміністрація трамвайного парку та за даними органів міліції на території затоплення знаходиться ще 8 загиблих, в тому числі три працівники трамвайного парку, двоє проживали на території, яка була затоплена, і три чоловіки, що проживали і працювали в інших районах, але в час аварії перебували на місці затоплення.

За період з 13 березня в лікарні міста було направлено 142 потерпілих, в тому числі чоловіків 41, жінок 88, дітей 13.

За станом на 25 березня в лікарнях міста залишився 71 потерпілий, 17 з яких знаходиться в тяжкому стані. За весь час з дня аварії видужали і виписані з лікарень 67 чоловік.

Всім 396 сім'ям, які потерпіли від затоплення і руйнувань, видано першу грошову допомогу в загальній сумі 48800 крб., в тому числі 103 сім'ї, в яких є загиблі, одержали 14400 крб. Фінансові органи приступили до виплати потерпілим сім'ям грошей на придбання необхідного домашнього майна, одягу, взуття та інших предметів широкого споживання.

Органами Держстраху виплачується населенню відповідна компенсація за застраховані будівлі, майно та життя громадян. Всім 35 чол., яким належить одержувати пенсію, органами соціального забезпечення призначена державна пенсія.

(І. КАЗАНЕЦЬ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 53–54. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 132. – С.461–462.

**Спеціальне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України
з викладом інформації радіостанції «Свобода» про катастрофу
в м. Київ**

[м. Київ]

26 березня 1961 р.

Совершенно секретно

25 марта сего года в 23.00 радиостанция «Свобода»⁶³ передала следующее сообщение:

«За повідомленням очевидців, які прибули з Києва до Москви, 13 березня одна частина Києва – Поділ стала жертвою страшної катастрофи.

Досі радянська преса нічого про це не повідомила. На Подолі прорвалися земельні насипи, які оточували восьмиметрові рови, куди перекидали дніпровський мул. Триметрова хвиля мулу ринула на Поділ, змітаючи все на своєму шляху: прохожих, автомашини,... і будинки. Число жертв має бути великим, але досі жодних цифр радянська влада не подала.

Рятувальні роботи надзвичайно трудні через те, що на мулі не можуть просуватися навіть трактори, чи бульдозери.

Тепер наша замітка з приводу Київської катастрофи.

В Києві сталася якась жахлива катастрофа, загинуло багато людей, багато людей стратили життя.

Жертви в людях, як повідомляють принагідні туристи, були значні.

Висловлюємо наш глибокий смуток з приводу нещастя, яке впало на наших земляків у столиці України, а тим, хто потерпів наслідки цієї катастрофи, передаємо висновки нашого найщирішого співчуття. Зокрема, наші найсердечніші співчуття тим, хто втратив у цій катастрофі своїх рідних, родичів, друзів, приятелів. З почуттям глибокого смуту на жаль зливається почуття обурення. Наше обурення з приводу тих методів замовчування, які практикує комуністичний режим в Україні. От уже майже 2 тижні, як у столиці України сталася катастрофа, в якій загинули люди, а правителі України мовчать. Ця мовчанка означає дуже багато. Перед усім у цих методах замовчування приховується зневага супротив громадян України. Бо хіба кожний громадянин Республіки має право вимагати, щоб засоби інформації радіо, преса, телевізія служили йому, щоб його правдиво інформували про все, а насамперед про те, що діється у власній країні.

Кожний уряд і партія, які монополюють у своїх руках усі засоби інформації,... своїм монополюючим становищем, щоб замовчувати події. Вони зневажають громадянина, ще більше, вони відбирають у нього одне з основних прав людини – право на вільну інформацію і на вільне висловлювання своєї думки з приводу важливих подій загально-громадського значення.

Наслідком монопольного захоплення всіх засобів інформації партією та урядом громадяни України не мають змоги висловити свого бажання на адресу правителів Української РСР, тому ми мусимо стати виразниками цих бажань.

Українська громадкість вимагає негайно, широко і всебічно поінформувати все населення України про те, що сталося в Києві.

Негайно скликати Раду депутатів столиці та Київської області, щоб вони прилюдно розглянули всі питання, пов'язані з катастрофою.

Уряд Української РСР повинен прийняти відповідні постанови і провести в життя заходи, щоб столиця України не була в майбутньому наражена подібній катастрофі. І, на решті, з фондів державного бюджету виплатити належне відшкодування всім, хто потерпів в наслідок київської катастрофи».

Сообщается в порядке информации.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10. арк. 106 – 108. Копія. Машинопис.

№ 67

**Інформація директора РАТАУ М. Хворостяного секретарю ЦК КП
України І. Казанцю про спробу посольства США у м. Москва
отримати інформацію про руйнування в районі Бабиного яру***

[м. Київ]

25 березня 1961 р.

СЕКРЕТНО

25 марта с.г. в 11 часов 30 минут по телефону (прямой 23) позвонили из Москвы в РАТАУ с просьбой пригласить к телефону кого-либо из украинских корреспондентов ТАСС. Стенографистка В. Шац пригласила сотрудника Агентства З. Липавского, который сообщил мне следующее содержание разговора:

Голос из Москвы: «Это говорят из американского посольства в Москве. У телефона переводчик посольства. Я звоню Вам по поручению советника господина Броуна. Господин Броун интересуется происшествием в Киеве. Ему стало известно, что где-то в районе Днепра прорвало плотину, имеются разрушения и жертвы. Правда ли, что тысячи людей остались без крова?»

---

* На документі є резолюція: «Доложено». [підпис]

Липавский: «Мне об этом ничего не известно».

Голос из Москвы: «А известно ли Вам, что-либо о том, что в районе Бабьего яра произошел обвал, тоже с разрушениями».

Липавский: «Мне ничего не известно о каком-либо обвале».

Голос из Москвы: «Ходят различные версии о людях, оставшихся без крова».

Липавский: «Ничего добавить к уже сказанному не могу, так как не о каких прорывах плотин или обвалах в Киеве или районах Киева мне ничего не известно».

Голос в телефонной трубке поблагодарил и на этом беседа закончилась. Во время беседы присутствовала стенографистка т. Шац.

ДИРЕКТОР РАТАУ

(Н. ХВОРОСТЯНЫЙ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 55. Оригінал. Машинопис.

№ 68

Лист начальника Держстраху УРСР І. Попельнуха міністру фінансів УРСР А. Барановському про обстеження зруйнованих будівель і майна та компенсацію потерпілим

м. Київ

27 березня 1961 р.

На виконання Вашого наказу від 20 березня 1961 року № 22 «Про виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 16.ІІІ.1961 року № 327 – Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру»*, Головне управління державного страхування УРСР провело обслідування зруйнованих і частково пошкоджених будівель і майна.

Обслідуванням встановлено, що повністю зруйновано – 22 будівлі і частково – 20, в яких проживало 77 сімей, страхували свої будівлі та майно.

Розрахунок втрат проведено повністю – 66 громадянам, які мають право на одержання страхового відшкодування і частково – 11 громадянам, будівлі яких треба очистити від ґрунту.

Затверджено до виплати страхового відшкодування на будівлі – 55272 крб., а фактично сплачено 48 громадянам – 46824 крб.

Окремі домовласники не одержали належне їм страхове відшкодування в зв'язку з тим, що ще не оформили права спадщини, або мешкають за межами міста Києва.

---

* Див. документ № 50.

Про сплату за добровільне страхування домашнього майна надійшла 31 заява на суму 23500 крб.

Проведено розрахунок втрат 27 громадянам на суму 16155 крб., сплачено страхове відшкодування 18 громадянам на суму 10724 крб. решта заяв перевіряється.

По особовому страхуванню надійшли заяви від 6 чоловік – яким належало і виплачено 2100 крб. страхових сум.

Начальник Головного управління
державного страхування Української РСР

(І. ПОПЕЛЬНУХ)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 190. Оригінал. Машинопис.

№ 69

Довідка

«Про збитки, заподіяні промисловим і цивільним спорудам, жилому фонду і міському господарству міста Києва, внаслідок сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру»

[м. Київ]

28 березня 1961 р.

І. ПО ГОСПОДАРСТВУ КИЇВСЬКОГО МІСЬКВИКОНКОМУ

1. Житлове управління

Під час аварії зруйновано 14 жилих будинків, що належать місцевим Радам, загальною жилою площею 2147 кв. метрів, в тому числі 13 жилих будинків зруйновані повністю і один, по вул. Троїцько-Кирилівській № 27/23 – на 50 %, але не підлягає відбудові.

Із загального числа зруйнованих жилих – 9 двоповерхових дерев'яних будинків і 5 одноповерхових дерев'яних будинків.

Балансова вартість цих жилих будинків (за виключенням зносу), з урахуванням споруд на садибах, складає 117,9 тис. крб.

2. Трамвайно-тролейбусне управління

Великий вагонний павільйон депо ім. Красіна – цегляний, під залізним дахом, на 8 оглядових канав, збудований в 1900 році, балансовою вартістю (за виключенням зносу) 230 тис. крб. зруйнований на 80%, решта підлягає розборці.

Малий вагонний павільйон – цегляний, під шиферним та залізним дахом, на 4 оглядових канави, збудований у 1906 році, балансовою вартістю (за виключенням зносу) 139,5 тис. крб. зруйнований на 30% і може бути відбудований.

Приміщення мазутосховища і концепропитки – цегляне, з залізобетонним перекриттям, зруйноване на 20%.

Котельна – цегляна, одноповерхова, зруйнована на 10%.

Повністю зруйновані:

- цегляний двоповерховий будинок контори депо, площею 800 м²;
- цегляні одноповерхові будинки їдальні, клубу, диспетчерської;
- чотири дерев'яних сарая для деревини, металу, різних матеріалів;
- вагонний причіп, в якому вмістилось протипожежне майно, цегляні і дерев'яні огорожі, залізобетонний водойом, вбиральня і дві спецканави.

Зруйновано також на 35%* двоповерховий, цегляний будинок гуртожитку жилою площею 534 м², який не підлягає відбудові.

Розмір збитків по будовах і спорудах депо ім. Красіна визначається в сумі 338,8 тис. крб., а з урахуванням машин та устаткування складає 362,7 тис. крб.

Повністю зруйновано також:

Красінську електропідстанцію потужністю 850 квт і пересувну підстанцію №-3 з ртутним випрямлячем, комутаційною апаратурою і системою водоохолодження;

Паркову контактну мережу протяжністю 1,6 км, маршрутну контактну мережу – 0,7 км, живільну мережу, повітряну і кабельну відсмоктуючі мережі.

Розмір збитків по електрогосподарству складає 34,7 тис. крб.

Повністю зруйновані трамвайні колії загальною протяжністю 4 км.

Шість чотирьохвісних моторних пасажирських трамвайних вагонів, поїзд з двох чотирьохвісних вагонів, вантажевоз, платформа, а також пасажирський тролейбус і автомашина аварійно-технічної допомоги знищені повністю.

Чотири чотирьохвісних моторних пасажирських вагона знищені на 60% і 2 тролейбусні машини – на 50%.

Загальна сума збитків по Трамвайно-тролейбусному управлінню складає 737,6 тис. крб.

3. Управління капітального ремонту

Зруйновано і не підлягають відбудові виробничі приміщення дільниці №-2 комбінату виробничих підприємств, а саме:

приміщення лісопильного цеху – дерев'яне, на цегляному фундаменті, розміром 1931 куб. м, балансовою вартістю 10,3 тис. крб.;

приміщення деревообробного цеху – з каркасно-обшивними стінами розміром 2531 куб. м, балансовою вартістю 13 тис. крб.;

приміщення механічного цеху – на ленточному фундаменті, з цегляними стінами, розміром 1100 куб. м, балансовою вартістю 14,8 тис. крб.;

---

* Відсотковий вимір зруйнування додруковано над реченням.

приміщення цеху для переробки деревинних відходів – на бутовому фундаменті, з цегляними стінами, розміром 1500 куб. м, балансовою вартістю 19,5 тис. крб.;

приміщення малярного цеху – на бутовому фундаменті, з цегляними стінами, розміром 656 куб. м балансовою вартістю 9,1 тис. крб.;

котельня з підвалом і лісосушкою, збудована з цегли, з залізобетонним перекриттям, балансовою вартістю 13,6 тис. крб.;

кузня, склад, трансформаторна підстанція та інші споруди, вартістю 15 тис. крб.

Крім того, зруйнований одноповерховий будинок гуртожитку, з цегли, площею 429 кв. м вартістю 22,4 тис. крб.

По зруйнованих і пошкоджених будинках і спорудах збитки складають 122,8 тис. крб., а з урахуванням обладнання, що там знаходилось – 162,5 тис. крб.

Крім того, під час аварії знищено готову продукцію на суму 69,4 тис. крб., матеріали та інвентар на суму 36 тис. крб.

Інші збитки, зв'язані з аварією, дорівнюють 3,6 тис. крб.

Загальна сума збитків по Управлінню капітальних ремонтів 276,5 тис. крб.

4. Управління водоканалізації

Повністю зруйновано водопровідні свердловини:

№-40 – цегляна будова, споруджена в 1952 році з металевою вишкою для монтажу насосного устаткування і комплектом устаткування, балансовою вартістю (за виключенням зносу) – 15,4 тис. крб.

№-103 – цегляна будова, споруджена в 1907 році, з металевою вишкою, Будинок використовувався під масляне господарство. В приміщенні знаходилось устаткування і запаси масла, які загинули. Розмір збитків – 19,7 тис. крб.

Крім того, зруйновано 2 дерев'яних сарая і дерев'яну огорожу.

Загальна сума збитків по Управлінню водоканалізації складає 65,6 тис. крб.

5. Управління капітального будівництва

Частково зруйновано каналізаційний колектор, що будується для Сирецького жилого масиву.

При загальній протяжності колектора 3345 п/м зруйновано 462 п/м – ділянка від колодязя №-41 до колодязя №-67.

Збитки від зруйнування колектора складають 33 тис. крб.

6. Управління газового господарства

виведено з ладу і підлягають списанню:

газопровід середнього тиску, протяжністю 1,76 км, балансовою вартістю 63,97 тис. крб.;

дворові газові вводи і мережі на суму 4 тис. крб.;
вивід газопроводу низького тиску від ГРП №-29 вартістю 1,26 тис. крб.
та інші споруди.

Загальна сума збитків по Управлінню газового господарства складає 74,9 тис. крб.

7. Управління благоустрою

Повністю зруйновано:

Дмитрівську каналу, протяжністю 2500 п/м, від вулиці Фрунзе до заплави р. Почайна;

каналу Бабиного яру від вулиці Фрунзе до вулиці Ново-Костянтинівської і від вулиці Костянтинівської до Дмитрівської каналу, протяжністю 400 п/м; вулицю Троїцько-Кирилівську з буличим замощенням протяжністю 550 п/м.

По вулиці Фрунзе зруйнована і підлягає відбудові проїжджа частина з асфальтобетонним покриттям площею 300 кв. м і асфальтований тротуар площею 2200 кв. м.

Вулиця В. Мостицька з буличим замощенням при масовій вивозці ґрунту зруйнована на протязі 300 п/м.

По зовнішньому освітленню зруйновано 10 залізобетонних колон, 42 дерев'яні опори і електрогодинники.

Загальний розмір збитків по Управлінню благоустрою складає 147,2 тис. крб.

8. Управління зеленої зони

В парку ім. Фрунзе зруйнована асфальтована дорога, поливальний водопровід, дерев'яна огорожа, паркове обладнання і садово-парковий інвентар, а також зелені насадження – всього на суму 20,3 тис. крб.

В скверах, що розташовані на вулиці Фрунзе, знищено поливальний водопровід, асфальтові доріжки, огорожі, паркове обладнання і інвентар, а також зелені насадження – всього на суму 7 тис. крб.

По базі садово-паркового господарства №-3 знищено асфальтовані доріжки, поливальний водопровід, дощатий паркан, рами оранжерей і парників, будівельні матеріали, різне обладнання, а також багаторічні квіти – всього на суму 8,1 тис. крб.

Крім того, на території парку ім. Фрунзе знищено 2 жилих будинки, прийняті від рельсо-зварочного поїзда №-5, жилою площею 42 кв. м і балансовою вартістю (за виключенням зносу) 2,4 тис. крб.

Загальний обсяг збитків по Управлінню зеленої зони складає 37,8 тис. крб.

9. Відділ охорони здоров'я

Частково зруйновано:

а) головний корпус лікарні Подільського району – трьохповерховий цегляний будинок з шиферним дахом і напівпідвалом, в якому знаходились

котельня і харчоблок. Підвальне приміщення і частково перший поверх затоплено. Зруйновано комунікації і частково перекриття підвального приміщення. Сума збитків по головному корпусу визначається в розмірі 34,0 тис. крб.;

б) господарчий корпус – цегляний двохповерховий будинок під залізним дахом, де містились поліклініка, терапевтичне відділення і вендиспансер, оціночною вартістю 5,0 тис. крб.

Решта будинків Подільської лікарні повністю зруйновані. До їх числа відносяться:

- малий корпус – цегляний будинок на півтора поверхи, під залізним дахом, де містились регістратура, лабораторії, пральня і склад майна, оціночною вартістю 30 тис. крб.;

- прозекторська – дерев'яний будинок, обкладений цеглою, двоповерхова будова під шиферним дахом;

- два дерев'яні склади, бензосховище, овочесховище, вбиральня, прохідна і дерев'яна огорожа.

Крім того, на території лікарні загинули 4 карети швидкої допомоги, продукти харчування, медикаменти і різне обладнання, всього на суму 108 тис. крб.

Загальна сума збитків по відділу охорони здоров'я складає 192,3 тис. крб.

10. Управління культури

Повністю зруйновано жилий барак-гуртожиток, жилою площею 50 кв. метрів, вартістю 2,7 тис. крб.

11. Управління побутового обслуговування

Знищено будівельні матеріали і механізми будівельно-монтажного управління, що знаходились на території будівництва жилого будинку по вул. Троїцько-Кирилівській, 2 і на території Експериментального заводу, на загальну суму 9 тис. крб.

Крім того, в районі парку ім. Красіна, пошкоджено автомашину М-20, яка вимагає капітально-відбудовчого ремонту на суму 1,2 тис. крб.

Загальний розмір збитків по Управлінню побутового обслуговування складає 10,2 тис. крб.

12. Управління торгівлі

Потрапив в аварію і став непридатним мотоцикл з пристосуванням для розвозки гасу, вартістю 1,2 тис. крб.

Знищено посуд, інвентар, основні засоби, тару і продукти харчування в їдальні № 127 при депо ім. Красіна на суму 4,9 тис. крб.

Загальна сума збитків по Управлінню торгівлі складає 6,1 тис. крб.

Всього по господарству Київського міськвиконкому загальна сума збитків, не рахуючи затрат на очистку затопленої території, складає 1932,1 тис. крб. згідно з розрахунком, що додається.

II. ПО ІНШИХ ВІДОМСТВАХ

1. Експериментальний завод Головнісцевпрому.

Повністю знищено:

приміщення ливарного цеху – цегляна одноповерхова будова під залізним і толевим дахом, площею 844 кв. м вартістю (за виключенням зносу) 21,3 тис. крб.

виробничий корпус №-2 – одноповерхова цегляна будова, під залізним дахом, площею 1117 кв. м, вартістю 42,3 тис. крб.;

приміщення фарбувального відділення, гаража, складів для пального і дров, вбиральні та прохідної загальною вартістю 3,65 тис. крб., а також дерев'яні огорожі і 2 навіси.

Головний виробничий корпус №-1 – двоповерховий цегляний будинок, на бутовому фундаменті із залізобетонним перекриттям, вартістю 66,6 тис. крб. частково затоплено і пошкоджено.

Розмір збитків по цьому будинку визначено в сумі 7,6 тис. крб.

Частково затоплено одноповерховий дерев'яний будинок, де містились відділ постачання і завком заводу.

Знищено асфальтове покриття заводського двору площею 3190 м².

Жилий будинок гуртожитку №-2 – одноповерховий, дерев'яний. Житловою площею 66 кв. м знищено повністю, а жилий будинок гуртожитку №-1 – одноповерховий, дерев'яний, облицьований цеглою, житловою площею 124 кв. м затоплений і частково пошкоджений.

Збитки по цим жилим будинкам складають 3,17 тис. крб.

Частково пошкоджений трьохповерховий цегляний будинок, не закінчений будівництвом, а також будинок трансформаторної підстанції.

Разом розмір збитків по будовах і спорудах заводу, включаючи незавершене будівництво, дорівнює 122,0 тис. крб.

Крім того, знищено або пошкоджено верстати, енергетичне обладнання, автотранспорт, інструменти, інвентар, сировина і матеріали на суму 242,4 тис. крб.

Загинуло також на 32,8 тис. крб. незавершеного виробництва і на 109 тис. крб. готової продукції.

Загальна сума збитків по експериментальному заводу складає 506,2 тис. крб.

2. Рельсозварочний поїзд №-2 Міністерства шляхів сполучення СРСР

Повністю зруйновано 3 жилих бараки-гуртожитки площею 283 м² вартістю 12,6 тис. крб.

3. Київська контора Головпостачу Міністерства зв'язку СРСР

Склад контори, де знаходились матеріали на суму 9 тис. крб. затоплено і частина матеріалів (папір, шифер, азбетруби, плитки, скло та інші) знищено. Розмір збитків дорівнює 5,5 тис. крб.

4. Енергетичне управління Київського раднаргоспу

Повністю зруйновано кабельну мережу – 2812 п/м і повітряну мережу низької напруги 1250 п/м балансовою вартістю 19,1 тис. крб., а також 205 лічильників вартістю 3,1 тис. крб.

5. Добровільне фізкультурно-спортивне товариство «Спартак»⁶⁴

Повністю знищено ряд спортивних споруд стадіону «Спартак», (стрілецький тир, центральне спортядро, тенісний корт, будинок електрощитової та інш.). Частково пошкоджено огорожу. Знищено спортивний інвентар на суму 11 тис. крб.

Всього збитки по стадіону «Спартак» складають 57,3 тис. крб.

6. Київська реалізаційна база Обласного управління хлібопродуктів Міністерства заготівель УРСР

Повністю зруйновано приміщення зерносховища, майстерень, лабораторії, електромережу, огорожу та інші споруди на суму 10,5 тис. крб., а також знищено будівельні матеріали, інвентар і, частково, борошно, що знаходилось у сховищі, на суму 5,5 тис. крб.

Разом по інших відомствах збитки дорівнюють 619,3 тис. крб.

III. Всього по промислових і цивільних спорудах, жилому фонду, устаткуванню і матеріалах загальний розмір збитків складає 2321,1 тис. крб.

IV. Із затопленої території необхідно вивезти нанесений ґрунт. З урахуванням того, що частина ґрунту залишиться, щоб підняти рівень площадки, де передбачається спорудити жилий масив, загальний обсяг ґрунту, ще підлягає вивозці, складе 494 тис. крб.

Вартість цих робіт – 979,4 тис. крб.

V. Підчас затоплення знищено або пошкоджено приватно-власницькі жилі будинки, за які нараховано Держстрахом страхову винагороду в сумі 60,2 тис. крб. і майно, належне окремим громадянам, за яке нараховано 21,9 тис. крб. страхової винагороди.

Громадянам, які потерпіли від аварії видано одноразову безповоротну допомогу в сумі 88 тис. крб. за станом на 27/III – 61 р., а всього передбачається видати за даними Подільського райфінвідділу 271 тис. крб.

Відомості про розмір збитків – додаються.

Уточнення фактичного розміру збитків може бути проведене після повної розчистки території і вивозки ґрунту.

Голова Київського
Міськплану
(С. ПЕТРЕНКО)

Директор проектного
Інституту «Київпроект»
(М. ШИЛО)

РОЗМІР ЗБИТКІВ

від сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру за станом на 25/ІІІ – 1961 року

Найменування споруд, обладнання та інших збитків	Одиниця виміру	Потужність	Балансова вартість за виключенням амортизації (тис. крб.)	Характеристика руйнування	Розмір збитків тис. крб.
І. ПО ГОСПОДАРСТВУ КИЇВСЬКОГО МІСЬКВИКОНКОМУ					
1. Житлове управління					
а) Житлові будинки:	Житлова площа м ²				
Вул. Дмитрівська, 5 (фасад А)	-//-	331,7	17,6	Зруйноване повністю	17,6
// (фасад Б)	-//-	344,3	11,6	-//-	11,6
// (фасад В)	-//-	79,7	2,4	-//-	2,4
// (фасад Г)	-//-	188,3	7,0	-//-	7,0
Вул. Троїцько-Кирилівська, 27/23	-//-	29,0	2,4	Зруйновано на 50 %	2,4
Вул. Фрунзе, 124	-//-	170,8	28,9	Зруйнований повністю	28,9
Вул. Фрунзе, 126 (фасад А)	-//-	121,6	3,8	-//-	3,8
// (фасад Б)	-//-	93,3	2,7	-//-	2,7
// (фасад В)	-//-	180,7	5,8	-//-	5,8
Вул. Фрунзе, 130 (фасад А)	-//-	117,5	6,1	Зруйнований повністю	6,1
// (фасад Б)	-//-	17,6	0,7	-//-	0,7
// (фасад В)	-//-	92,8	3,8	-//-	3,8
Вул. Агротехніків, 5	-//-	182,0	7,5	Знесено повністю	7,5

Вул. Дмитрівська, 6	-/-	197,7	14,9	-/-	14,9
Всього 14 житлових будинків		2147,0	115,2		115,2
б) Інші споруди в садибах жилбудинків:					
Сараї	Штук	7	1,7	Знесено повністю	1,7
Вбиральні	-/-	2	0,3	-/-	0,3
Ворота	-	-	0,1	Зруйновані повністю	0,1
Льох	-	-	0,6	-/-	0,6
Всього			2,7		2,7
Разом по Міськжитлоуправлінню			117,9		117,9
II. Трамвайно-тролейбусне управління					
Депо ім. Красіна	Виробнича площа				
а) Споруди і будови:	Кв. м.				
1. Великий вагонний павільйон	-/-	2725	230,0	Зруйновано на 80,0 %	230,0
2. Малий вагонний павільйон	-/-	1370	139,5	Зруйновано на 30,0%. Частина, що залишилась, може бути відбудована	41,9
3. Адмінбудинок, контора депо	Площа м ²	800	22,4	Зруйновано повністю	22,4
4. Ідальня	-/-	105	6,7	Зруйнована повністю	6,7
5. Мазутосховище и концпропитка	Виробнича площа м ²	36	3,7	Зруйновані на 20,0%	0,7
6. Приміщення клубу та здравпункту	Площа м ²	126	8,6	Зруйновані повністю	8,6
7. Вбиральня	-/-	24	0,7	Зруйнована повністю	0,7

8. Диспетчерська	-/-	60	2,9	-/-	2,9
9. Гуртожиток	Житлова площа м ²	534	42,6	Зруйновано на 35%	14,9
10. Приміщення протиопожежного прицепний старий вагон	Виробнича площа м ²	14	0,1	Повністю зруйнований	0,1
11. Сарай для деревини	-/-	60	0,4	-/-	0,4
12. Сарай для металу	Виробнича площа м ²	60	0,5	Повністю зруйнований	0,5
13. -/- для різних матеріалів	-/-	60	0,4	-/-	0,4
14. Сарай	-/-	12	0,3	-/-	0,3
15. Огорожа дерев'яна	Довжина п/м	600	0,4	-/-	0,4
16. Огорожа цегельна	-/-	120	3,1	-/-	3,1
17. Залізобетонне водоймище	м ³	150	1,9	-/-	1,9
18. Котельня	Площа м ²	132	12,5	Зруйнована на 10%	1,3
19. 2 Спецканави	Довжина п/м	21 26	1,6	Зруйновані повністю	1,6
Всього			478,3		338,8
б) Машини, обладнання і інвентар:					
1. Станки: металерізальні	Штук	10	11,3	Повністю зруйновані	11,3
Деревообробні	-/-	2	0,4	-/-	0,4
2. Підйомно-транспортні механізми	Штук	21	4,4	-/-	4,4
3. Кузнечно-пресове обладнання	-/-	2	0,3	-/-	0,3
4. Технологічне обладнання	-/-	85	3,7	-/-	3,7

5. Насосно-компресорне обладнання	-//-	6	0,7	-//-	0,7
6. Електрозварювальне обладнання	Штук	2	0,2	Повністю зруйновані	0,2
7. Обладнання зв'язку	-//-	7	1,3	-//-	1,3
8. Різний інвентар медичного пункту, контори, диспетчерської	один.	17	1,6	Повністю знищено	1,6
Всього			23,9		23,9
Всього по деп. ім. Красіна			502,2		362,7
Електричне господарство:					
1. Красінська підстанція	Потужність кв.	850	12,6	Повністю зруйнована	12,6
2. Пересувна підстанція	-//-	1200	29,2	-//-	29,2
3. Паркова, маршрутна, живильна і відсмоктуюча повітряна та кабельна мережа	-	-	42,9	-//-	42,9
Трамвайні колії:	Км.	4,0	75,2	-//-	75,2
Трамвайні вагони:	одиниць	12	149,0	4 вагони зруйновано на 60% 8 зруйновано повністю	149,0
	-//-	1 гру- зовий	3,3	Повністю зруйнований	3,3
		1 плат- форма И-П	1,0	-//-	1,0
Тролейбусні машини	одиниць	3	32,7	2 зруйновано на 50,0% 1 зруйнована повністю	21,8
Автомашина аварійно-технічної допомоги	-//-	1	2,1	Зруйнована повністю	2,1
Різний інвентар, матеріали, спецодяг, меблі	-	-	37,8	Зруйновано повністю	37,8
Разом по ТТУ			888,0		737,6

III. Управління капітальних ремонтів						
Участок № 2 комбіната виробничих підприємств						
а) Споруди з обладнанням:						
1. Лісопилльний цех	Виробнича площа кв. м.	625	16,2	Зруйновано, відбудові не підлягає		16,2
2. Котельня з підвалом та сушкою	-//-	197	14,9	-//-		14,9
3. Склад дерев'яний	-//-	129	5,8	-//-		5,8
4. Трансформаторна підстанція	-//-	40	3,9	-//-		3,9
5. Деревообробний цех	Виробнича площа кв. м.	791	29,2	Зруйновано, відбудові не підлягає		29,2
6. Навіс	-//-	37	1,8	-//-		1,8
7. Механічний цех	-//-	344	29,2	-//-		29,2
8. Кузня	-//-	52	7,4	-//-		7,4
9. Проходна	-//-	13	0,7	-//-		0,7
10. Гуртожиток	Жит. площа м ²	428,7	22,4	-//-		22,4
11. Цех по переробці деревинних відходів та малярний	Виробнича площа кв. м.	657	28,6	-//-		28,6
12. Огорожа дерев'яна	п/м	423	1,9	-//-		1,9
13. Дворова вбиральня	кв. м.	12,9	0,5	-//-		0,5
Всього			162,5			162,5
б) Готова продукція (віконні та дверні блоки, поруч- ні, металовироби, обладнання дитячих майданчиків)	-	-	69,4	Зруйновано, знаходиться під шаром ґрунту		69,4

в) Матеріали та інвентар	–	–	36,0	–	36,0
г) Інші збитки	–	–	8,6	–	8,6
Разом по Управлінню капітальних ремонтів			276,5		276,5
IV. Управління водоканалізації					
ВОДОПРОВІД					
а) Споруди					
Скважина № 108 з обладнанням і матеріалами	м ³ /годину	100	19,7	Знищено повністю	19,7
Скважина № 40 з обладнанням	–	100	15,4	–	15,4
Вбиральня	–	–	0,2	–	0,2
Огорожа	п/м.	148	0,8	–	0,8
Склад	кв. м.	48	1,5	–	1,5
Всього			37,6	–	37,6
б) Устаткування:					
Електроустаткування	–	–	25,2	–	25,2
Монтажно-бурове устаткування	–	–	2,8	–	2,8
Всього			28,0		28,0
Разом по Управлінню водоканалізації			65,6		65,6
V. Управління капітального будівництва					
Каналізація:					
Частина Сирецького каналізаційного колектору	п/м	4620	33,0	Зруйновано повністю	33,0
VI. Управління газового господарства					
1. Газопровід середнього тиску від вул. Д.Білого до Фрунзе	п/м	1758	64,0	1,53 км. підлягає переносу після реконструкції Н. Окружної (тимчасово працює), 228 п/м зруйновано	64,0

2. Підход газопроводу середнього тиску	-//-	16,4	0,2	Зруйновано повністю	0,2
3. Відвод газопроводу низького тиску від ГРП № 29	-//-	80	1,3	-//-	1,3
4. Обладнання електрозахисту та кабелів	-	-	0,8	-//-	0,8
5. ГРП № 29	-	-	3,3	-//-	3,3
6. Дворові вводи і мережі	-	-	4,0		4,0
7. Обладнання і матеріали для газифікації будинку Місьжитлоуправління по вул. Дмитрівській, 5		-	0,7		0,7
8. Теж по приватновласницькому будинку по вул. Дмитрівській, 8-а		-	0,6		0,6
Всього по Управлінню газового господарства			74,9		74,9
УП. Управління благоустрою					
Дмитрівська канава	п/м	2500	52,9	Зруйнована повністю	52,9
Канава в Бабиному ярі	-//-	400	36,4	-//-	36,4
Шлях по вул. Троїцько-Кирилівській	бул. м²	2750	34,9	-//-	34,9
Частина шляху по вул. В.Мостицька (протяжністю 300 п/м.)	-//-	1800	7,0	-//-	7,0
Частина шляху по вул. Фрунзе (від стадіону «Спартак», до будинку № 109.	Аб. м²	2500	11,0	-//-	11,0
Наружне освітлення по вулицях Фрунзе, Троїцько-Кирилівській. Агротехніків і Тульчинській	одиниць: з/б колон дерев'яних опор св/точок	10 42 64	5,0	-//-	5,0
Разом по Управлінню благоустрою			147,2		147,2

VIII. Управління зеленої зони					
1. Парк ім. Фрунзе (асфальтова дорога, водопровід, квіти, газони, паркове обладнання і інвентар, 600 штук дерев)			20,3	Повністю знищено	20,3
2. Сквер по вул. Фрунзе (водопровід, огорожа, паркове обладнання і інвентар, квіти, кущі, 45 шт. дерев)			7,0	-//-	7,0
3. База садовопаркового господарства № 3 (огорожа – 423 п/м., 50 шт. рам, інвентар, матеріали і обладнання)			8,1	-//-	8,1
4. Гуртожиток-барак по вул. Фрунзе № 134 буд. № 2.	Житлова площа кв. м.	23	1,4	-//-	1,4
5. - //- № 5.	-//-	19	1,0	-//-	1,0
Разом по Управлінню зеленої зони			37,8		37,8
IX. Міськздороввідділ					
2-а лікарня Подільського району					
а) споруди:					
1. Головний корпус	м ³	9208	170,0	Підвальне приміщення затоплене, зруйновані всі перегородки і комунікації (водопровід, каналізація, парове опалення, газ), котельня, харчоблок. Частково зруйновані перекриття підвального приміщення і паркетна підлога 1-го поверху. Зруйновано дах. Підвал ще заповнений мулом, а всього на 20%.	34,0

2. Малий корпус (лабораторія, пральня, реєстрація, зубопротезна лабораторія, склад майна)	м ³	1706	30,0	Повністю зруйнований	30,0
3. Господарчий корпус (поліклініка, терапевтичне відділення, вендіспансер)	-//-	1234	21,0	Зруйновано на 25%	5,0
4. Вбиральня	–	–	2,1	Повністю зруйновано	2,1
5. Овочесховище	м ³	32	2,0	-//-	2,0
6. Проходна	-//-	36	1,5	-//-	1,5
7. Прозекторська	-//-	26	3,0	-//-	3,0
8. Бензосховище	-//-	18	1,5	-//-	1,5
9. Аптечний склад	-//-	36	1,5	-//-	1,5
10. Дерев'яний склад	-//-	45	1,2	-//-	1,2
11. Дерев'яна огорожа	п/м.	549	2,5	-//-	2,5
Всього			236,3		84,3
б) Обладнання і майно:					
Карети швидкої допомоги з майном і медичним обладнанням	один.	4	65,8	Зруйновано на 80%	65,8
М'який інвентар	–	–	26,7	-//-	26,7
Медикаменти	–	–	5,0	Знищено повністю	5,0
Продукти харчування, паливо, матеріали, інвентар	–	–	10,5	Знищено повністю	10,5
Всього			108,0		108,0
Разом по Міськздороввідділу			344,0		192,3
Х. Управління культури					
Гуртожиток-барак по вул. Фрунзе, 134, буд. 3	Житлова площа кв.м.	50	2,7	Зруйновано повністю	2,7

XI. Управління побутового обслуговування					
Будівельні матеріали та механізми будівельно-монтажного управління, що знаходились на території експериментального заводу (розчинно-штукатурний агрегат, шнекова розчиномішалка – 1, кран «Піонер» – 1 та інші.)	–	–	9,0	Знищено повністю	9,0
Автомашина М–20 «Победа» УЄ96–99	–	–	1,2	-//-	1,2
Разом по Управлінню побутового обслуговування			10,2		10,2
XII. Управління торгівлі					
На території ідальні № 127 в депо ім. Красіна					
Продукти харчування			2,1	Знищено повністю	2,1
Тара			0,2		0,2
Інвентар			2,6		2,6
Мотоцикл	штук	1	1,2		1,2
Всього по Управлінню торгівлі			6,1		6,1
РАЗОМ по господарству Київського міськвиконкому					1701,8
Б. ПО ГОСПОДАРСТВАХ ІНШИХ ВІДОМСТВ					
1. Експериментальний завод Головного Упр. місцевої промисловості і побутового обслуговування РМ УРСР					
а) Споруди	Виробнича площа м ²				
1. Головний корпус № 1	-//-	1626	66,6	Затоплено 1-ий поверх, споруда дала тріщину, зруйновано на 10,0%	7,6
2. Ливарний цех	-//-	844	21,3	Зруйновано повністю	21,3

3. Виробничий корпус № 2	Виробнича площа кв. м.	1117	42,3	Зруйноване повністю	42,3
4. Проходна	-//-	25	1,2	-//-	1,2
5. Красильня	-//-	45	0,8	-//-	0,8
6. Склад	-//-	98	0,3	-//-	0,3
7. Приміщення відділу збуту і завкому	-//-	35	1,3	Затоплено, можна відбудувати	0,9
8. Гараж	-//-	42	0,1	Зруйноване повністю	0,1
9. Вбиральня	—	—	0,5	-//-	0,5
10. Дерев'яна огорожа	п/м	455	1,3	-//-	1,3
11. Склад пального	Площа м ²	75	0,8	-//-	0,8
12. Навіс для автовагів	-//-	30	0,2	-//-	0,2
13. Навіс для ливарного цеху	—	—	0,8	-//-	0,8
14. Гуртожиток № 1	Житлова площа м ²	124,2	5,5	Затоплено, можна відбудувати	1,3
15. -//- № 2	-//-	66	1,9	Зруйноване повністю	1,9
16. Асфальтування двору	кв. м.	3190	5,3	-//-	5,3
17. Незакінчене будівництво:					
а) Житлового будинку	—	—	196,4	Затоплено 1-ий поверх и котельню, можна відбудувати	30,0
б) Т П	—	—	9,5	Затоплено, можна відбудувати	5,4
Всього			356,1		122,0

б) Обладнання, устаткування, матеріали						
1. Обладнання на незакінченому будівництві		–		–	0,5	Зруйновано повністю
2. Металоріжучі станки		одиниць	127		111,1	Затоплено – 102, можна відремонтувати
3. Кузнечно-пресове обладнання		-//-	11		18,0	Затоплено. Можна відремонтувати
4. Ножниці		-//-	4		3,0	-//-
5. Різне обладнання		-//-	70		19,9	-//-
6. Енергетичне обладнання		-//-	29		8,8	-//-
7. Автотранспорт:						
Грузові машини		-//-	2		1,6	-//-
Легкові		-//-	2		0,5	Повністю зруйновані
автопогрузчик-тягач		-//-	2		1,0	-//-
8. Невстановлене обладнання		-//-	13		10,2	-//-
9. Незавершене виробництво		–	–		32,8	-//-
10. Готова продукція					109,0	-//-
11. Матеріали, сировина, інвентар					157,0	-//-
Всього					473,4	
Разом по експериментальному заводу					829,5	
ХІІІ. Рельсозварочний поїзд № 5 Мін. шляхів сполучення СРСР						
Барак-гуртожиток по вул. Фрунзе, 134, буд. № 1	Площа кв. м.		148		4,9	Зруйновано повністю
-//- 4	-//-		106		6,3	-//-
-//- 6	-//-		29		1,4	-//-
Всього по рельсозварочному поїзду № 5			283		12,6	

XIV. Склад Київської контори Головногоначу Мін. зв'язку СРСР					
Різні матеріали та інструмент (папір, асботруби, ботли, шифер, плитки, ліжка, скло та інші.)	–	–	9,0	Частина знищена повністю. Частина матеріалів буде вилучена з району затоплення	5,5
XV. Енергетичне Управління Київського раднаргоспу					
1. Кабель ГС-2-1632	п/м.	941	6,9	Зруйновано повністю	6,9
2. -//- ХШ-543, 3-П-10 кв	-//-	52	0,4	-//-	0,4
3. -//- АСБ-10кв.	-//-	382	1,9	-//-	1,9
4. Кабель 235-333, АСБ-10кв	п/м	470	2,4	Зруйновано повністю	2,4
5. Кабель 243-547, СБ-10кв	-//-	239	1,7	-//-	1,7
6. Кабель 13-144, Ф-2кв.	-//-	248	0,8	-//-	0,8
7. Кабель 13-154, Ф-2кв.	-//-	305	1,4	-//-	1,4
8. Кабель АСБ, 1кв.	-//-	175	1,1	-//-	1,1
9. Повітряна мережа низької напруги	-//-	1250	2,5	-//-	2,5
10. Лічильники	Шг.	205	3,1	-//-	3,1
Всього			22,2		22,2
XV. Стадіон «Спартак» міського товариства «Спартак»					
1. Стрелковий тир	–	–	5,8	Зруйновано повністю	5,8
2. Оружєйна	–	–	0,6	-//-	0,6
3. Інші спортивні споруди	–	–	18,0	-//-	18,0
4. Огорожа стадіона	п/м.	500	25,2	Зруйнована на 60,0%	16,0
5. Бар'єр-огорожа	-//-	400	2,2	-//- на 50,0%	1,1

6. Дорожки	–	–	1,7		1,7
7. Будинок електроцита	–	–	2,6	Зруйновано повністю	2,6
8. Електропроводи	п/м.	50	0,5	-//-	0,5
9. Спортивний інвентар і спортобладнання	–	–	11,0	-//-	11,0
Разом по стадіону «Спартак»			67,6		57,3
XVI. Київська реалізація обласного Управління хлібопродуктів Міністерства заготівель УРСР					
Зернохосвище № 5	кв. м.	900	6,2	Зруйнований повністю, відбудови не підлягає	6,2
Майстерня	-//-	15	0,3	-//-	0,3
Вантажна будка	–	–	0,2	-//-	0,2
Лабораторія	–	–	1,3	Зруйнований повністю, відбудови не підлягає	1,3
Заасфальтований майданчик	а/б кв.м.	184	0,4	-//-	0,4
Електромережа	п/м	600	0,4	-//-	0,4
Ваги-автомат	Підйом-ність тонн	10	0,6	-//-	0,6
Огорожа дерев'яна	п/м.	393	1,1	-//-	1,1
Будівельні матеріали	–	–	0,7	-//-	0,7
Малоцінний інвентар	–	–	1,3	-//-	1,3
Борошно житнє обдирне	тони	130	–	Частково поповнене передається Спиртозаводу	3,0
			12,5		15,5
Разом по господарству інших відомств					619,3

ВСЬОГО збитків по промислових і цивільних спорудах, жилому фонду, устаткуванню і матеріалах					2321,1
Крім того:					
Розчистка території і вивозка нанесеного ґрунта	т. км.	494	–	–	979,4
Виплата страхової винагороди	–	–	–	–	82,1
а) за приватновласницькі жилі будинки		–	–	–	60,2
б) за зіпсоване майно громадян		–	–	–	21,9
Видача одноразової безповоротної допомоги (орієнтовно за даними Подільського Райфінвідділу) з них:		–	–	–	271,0
Видано за станом на 27/III – 1961 року		–	–	–	88,0

Голова Міськплану

(С. ПЕТРЕНКО)

Директор проектного інституту «КИЇВПРОЕКТ»

(М. ШИЛО)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 212 – 243. Оригінал. Машинопис.

№ 70

Розпорядження Ради міністрів УРСР № 287-р про надання дозволу виконавчому комітету Київської міської ради депутатів трудящих витратити додаткові кошти для надання допомоги потерпілим*

м. Київ

28 березня 1961 р.

На додаток до Постанови Ради Міністрів Української РСР від 16 березня 1961 року № 327**, дозволити виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих витратити додатково 110 тисяч карбованців на подання безповоротної допомоги потерпілим на придбання майна, з розрахунку від 400 до 1100 карбованців на одну сім'ю в залежності від кількості сімей і понесених витрат.

~~Міністерству фінансів УРСР покрити зазначені витрати по взаємних розрахунках з міським бюджетом.~~

Голова Ради Міністрів Української РСР

(В. ЩЕРБИЦЬКИЙ)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8414, арк. 18. Оригінал. Машинопис.

№ 71

Протокол № 1

засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Сирецького Яру

м. Київ

28 березня 1961 р.

Повестка дня засідання

1. Утверждение порядка работы комиссии. Сообщение председателя комиссии т. Слипченко П.С.

2. Рекомендации о расширении состава комиссии. Сообщение председателя комиссии т. Слипченко П.С.

3. Рассмотрение кратких методических указаний по организации наблюдений за состоянием гидроотвалов Сырецкого Яра. Докладчик – гл. специалист НИИОМСП Осипчук Л.Н.

4. Осмотр на месте работ по отводу поверхностных вод и мероприятий по укреплению откосов III и IV участков намыва и сбросному каналу, отводящему воду с III участка намыва, а также работ по удалению навалов грунта, вынесенного из Сырецкого Яра.

5. Уточнение на месте местоположения створа плотины.

---

* На документі є нерозшифровані візи посадових осіб.

** Див. документ № 23.

Присутствовали:

Председатель комиссии

доктор техн. наук т. Слипченко П.С. – АСиА УССР

Члены комиссии:

канд. техн. наук т. Филахтов А.Л. – АСиА УССР

т. Титов А.М. – Министерства стр-ва УССР

т. Кузнец Я.М. – Укргипроводхоз

т. Кошмак Н.Д. – УкрГИИНТИЗ

т. Сницар Я.Е. – Укрводоканалпроект

Консультант

доктор техн. наук, проф. т. Дранников А.М.

Приглашенные

тов. Карук Б.П.

– Укргипроводхоз

тов. Кижаяев Г.Д.

– // -

тов. Голик С.С.

– // -

тов. Осипчук Л.Н.

– АСиА УССР

тов. Уласович Н.М.

– Укргипроводхоз

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Заседание комиссии проводить еженедельно по вторникам с 10-00 в помещении Укргипроводхоза.

2. Просить председателя Госстроя УССР т. Андрианова С.Н. ввести дополнительно в состав комиссии:

инж. Филоненко К.И. – АСиА УССР

тов. Кижаяева Г.Д. – Укргипроводхоз (автор проекта защитных мероприятий);

тов. Осипчука Л.Н. – АСиА УССР (секретарь комиссии).

3. а) Краткие методические указания по наблюдению за состоянием гидроотвалов Сырецкого Яра – одобрить*;

б) Работы по установке контрольно-измерительной аппаратуры разбить на 2 этапа. На первом этапе произвести установку реперов⁶⁵ и пьезометров⁶⁶ по разреженной сетке в пределах гидроотвалов. На втором этапе – установку остальных пьезометров и реперов, согласно схеме;

в) т.т. Кижаяеву Г.Д., Кошмаку Н.Д. и Осипчуку Л.Н. наметить очередность установки аппаратуры, а также окончательно уточнить схему их расположения на месте;

г) УкрГИИНТИЗ'у работы по установке аппаратуры закончить: по I-му этапу к 15 апреля, по II-му – к 1 мая;

д) УкрГИИНТИЗ'у представить комиссии к 4 апреля график очередности работ;

---

* Див. документ № 78.

е) УкрГІІНТИЗ'у еженедельно представлять комиссии для рассмотрения обработанные материалы наблюдений (включая и визуальные наблюдения за состоянием откосов участков намыва).

4. В результате осмотра работ комиссия установила следующее:

а) работы по откачке воды из пруда-отстойника IV-го участка намыва до сих пор не завершены;

б) гребень перемычки, ограждающей IV участок намыва, необходимо повысить до отметок, обеспечивающих создание емкости на этом участке намыва порядка 80–100 тыс. м³;

в) работы по устройству сбросного канала необходимо всемерно форсировать, так как они ведутся крайне медленно;

5. Место створа плотины, предложенное Укргипроводхозом, одобрить.

6. Комиссия отметила неявку на заседание тов. Лабушевского М.У. – Управление противооползневых и подземных работ Киевского Горисполкома.

Председатель

(П. СЛИПЧЕНКО)

Секретарь

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 2–4. Оригінал. Машинопис.

№ 72

Спеціальне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України із викладом інформації радіостанції «Свобода» про катастрофу на Подолі в м. Київ

[м. Київ]

29 березня 1961 р.

Совершенно Секретно

27 марта с.г. радиостанция «Свобода» на русском языке передала:

«Московскому корреспонденту американского агентства печати «Юнайтед пресс интернейшнл»⁶⁷ удалось связаться с Киевом и получить подтверждение сообщения о катастрофе, о которой советская печать до сих пор продолжает хранить полное молчание.

Как мы уже сообщали в субботу, прибывшие в Москву киевляне сообщили на прошлой неделе, что 13 марта в нижней части Киева – Подоле провало плотину рвов, в которую перекачивали ... (забито) 3-х метровая волна хлынула на Подол, сметая на своем пути людей, автомобили и жилые дома.

В связи с замалчиванием катастрофы официальными инстанциями в Москве распространились слухи, оценившие число жертв в Киеве в 7000 человек.

Корреспонденту «Юнайтед пресс интернейшнл», связавшемуся с редакцией одной из центральных газет, было сказано, что число погибших якобы составляет 67 чел.

Редакция украинской газеты сообщила, что подобные несчастия случаются в Киеве ранней весной».

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(-) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 143. Копія. Машинопис.

№ 73

**Лист Міністерства фінансів УРСР голові виконавчого комітету
Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову, міністру
комунального господарства УРСР О. Селіванову про прискорення
надання розрахунків асигнувань для ліквідації наслідків аварії
в районі Куренівки**

[м. Київ]

29 березня 1961 р.

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327* виконком Київської міської Ради депутатів трудящих і Міністерство комунального господарства УРСР зобов'язані були в декадний строк уточнити і подати Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР обґрунтовані дані про розмір збитків, заподіяних аварією по окремих галузях господарства, і розрахунки потреби в асигнуваннях, матеріалах, устаткуванні і кабельних виробках, а також заходи по ліквідації наслідків аварії.

Листом від 18 березня ц.р. № 506/17-кс Вами надіслані лише дані про розмір збитків, заподіяних внаслідок затоплення і руйнувань в районі Куренівки в м. Києві.

Просимо прискорити подання всіх матеріалів встановлених постановою Ради Міністрів УРСР від 16 березня ц.р. № 327.

(-) І. ТОЛКУНОВ

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 189. Копія. Машинопис.

---

* Див. документ № 23.

**Довідка Київського міського фінансового відділу міністру фінансів
УРСР А. Барановському «Про попередні суми завданого збитку
в результаті руйнацій, спричинених унаслідок стихійного лиха
в районі Куренівки»**

[м. Київ]

30 березня 1961 р.

За время с 13-го марта по 29 марта 1961 года:

1. С 13-го по 16 марта 1961 года обеспечено питанием в среднем 350–450 человек, на что израсходовано 2660 руб. 20 коп.

2. Выдано одежды пострадавшим – 160 чел. на сумму 6142 руб. 97 коп.

3. Выдано одежды для похорон 20 чел. – 864 руб. 84 к.

4. Выдано единовременного пособия – 541 семье на сумму – 54180 руб., в том числе на погребение – 119 семьям на сумму – 17500 рублей.

5. Обследовано для оказания помощи для приобретения мебели – 329 семей, определена дополнительная помощь в сумме 154000 руб.

Выдана дополнительная помощь на 30 марта 1961 года 160 семьям – 94750 рублей.

6. Сделано расчетов по страхованию строений – 74 на сумму – 57596 руб., выплачено – 59 на сумму 54141 руб.

По добровольному страхованию 2 случая 918 руб.

7. По домашнему имуществу – 35 на сумму 26800 руб. Выплачено – 29 на сумму 19398 руб.

Сделано расчетов – 31 на сумму 21034 рубля.

8. По личному страхованию жизни – 7 на сумму 2300 рублей. Выплачено – 6 на сумму – 2100 рублей.

9. Оформлено пенсий – 35 семьям.

Выплата дополнительных пособий на приобретение имущества и по гос-страху продолжается.

Заведующий Киевским городским
финансовым отделом

(Г. БАРАТОВ)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 191. Оригінал. Машинопис.

Доповідна записка міністра фінансів УРСР А. Барановського в ЦК КП України про надання матеріальної грошової допомоги потерпілим

[м. Київ]

30 березня 1961 р.

ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП УКРАЇНИ
тов. ІВАЩЕНКО О.І.⁶⁸

На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 16.III – 1961 року № 327 «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру»^{*} фінансовими органами, за попередніми даними, в частині надання матеріально-грошової допомоги потерпілим, проведено таку роботу:

– на харчування 350 – 400 чоловік протягом 4-х днів витрачено 2660 крб. 20 коп.;

– на придбання одягу для 180 чоловік витрачено 7007 крб. 31 коп.;

– одноразову допомогу надано 422 родинам на суму 54180 крб.

Крім того проведено обслідування 329 родин для надання допомоги на придбання речей хатнього вжитку. За даними обслідування додаткова допомога на цю мету складатиме 154 тис. крб., з яких за станом на 30 березня 1961 року видано 94750 крб. – 160 родинам.

Органами державного страхування відшкодовано втрати по страхуванню будівель 59 господарствам на суму 54141 крб., з взятих на облік 74 господарств.

Окремі домовласники не одержали належного їм страхового відшкодування, в зв'язку з тим, що не оформили права спадщини.

На сплату за добровільне страхування домашнього майна надійшло 35 заяв на суму 25800 крб. проведено розрахунок та сплачено страхове відшкодування 29 громадянам на суму 19398 крб.

По особистому страхуванню надійшли заяви від 7 громадян на суму 2300 крб., сплачено 6 чоловікам – 2100 карбованців.

Робота по сплаті додаткових допомог на придбання майна і по державному страхуванню продовжується.

(А. БАРАНОВСЬКИЙ)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 31, спр. 1854, арк. 28–29. Оригінал. Машинопис.

---

^{*} Див. документ № 23.

№ 76

**Лист виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих О. Давидова в Держплан УРСР, Міністерство фінансів УРСР
та Міністерство комунального господарства УРСР про заходи з
ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького
яру та відбудові об'єктів у Подільському районі м. Київ**

м. Київ

30 березня 1961 р.

№505/9-кс

ДЕРЖПЛАНУ УРСР
МІНІСТЕРСТВУ ФІНАНСІВ УРСР
МІНІСТЕРСТВУ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УРСР

У відповідності з постановою Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327* Київський міськвиконком надсилає заходи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру та відбудові зруйнованих і пошкоджених об'єктів міського господарства в Подільському районі м. Києва, а також розрахунок потреби в асигнуваннях на здійснення цих заходів.

Виконком міськради просить Вас подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про додаткове виділення міськвиконкому асигнувань на цю мету згідно з додатком.

Розрахунок потреби в асигнуваннях на роботи по закріпленню Сирецького яру, у відповідності з постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 21 березня 1961 року, а також розрахунки потреби в матеріалах, устаткуванні і кабельній продукції на весь обсяг робіт буде подано додатково.

Додаток: Заходи і розрахунки на 12 стор.**

Голова виконкому Київської міської Ради
депутатів трудящих

(О. ДАВИДОВ)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 197. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 23.

** Не копійовані. Див. ЦДАВО, ф.30, оп. 29, спр. 501, арк. 198 – 210.

Повідомлення

Урядової комісії про закінчення розслідування причин аварії намитих земляних мас у Бабиному Яру і заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнацій в районі Куренівки м. Києва

м. Київ

31 березня 1961 р.*

13 березня 1961 року о 8 годині 30 хвилин з верхньої частини Бабиного Яру сталося раптове сповзання значної маси розрідженого ґрунту гідронамиву, яка затопила площу до 25 гектарів на околиці м. Києва в районі Куренівки.

Роботи по замиву Бабиного Яру ґрунтами від розкривання кар'єрів Петрівських цегельних заводів були розпочаті ще в 1950 році з метою ліквідації яру і впорядкування цієї території, прилеглої до Сирецького житлового масиву.

Згідно з висновками залучених спеціалістів Академії наук УРСР, Академії будівництва та архітектури УРСР і проектних організацій, аварія сталася в результаті помилок, допущених у проекті, і порушення технології виконання робіт, які провадились спеціалізованим управлінням № 610 Міністерства будівництва УРСР, що привело до великого насичення водою нижніх шарів намиву і зосередження значної кількості води у верхів'ях яру.

Під діянням сильного вітру, швидкість якого в день аварії досягла 20 метрів на секунду, вода, що зібралася у верхів'ї яру, розмила перемичку та укоси намиву, проникла в розріджений ґрунт нижніх шарів. Це викликало їх сповзання в нижню частину Бабиного Яру, а по ній – на прилеглу територію району Куренівки.

В результаті аварії зруйновано або серйозно пошкоджено 22 приватних одноповерхових дерев'яних будинки, 5 двоповерхових і 12 одноповерхових дерев'яних будинків державного житлового фонду і два одноповерхових гуртожитки барачного типу. Загальна площа всіх цих будівель становить 4774 кв. метри.

Зазнали зруйнування виробничі будівлі трамвайного депо імені Красіна, експериментального заводу «Укрпромконструктор» і буддвора Управління капітальних ремонтів міськвиконкому. Площа зруйнованих і пошкоджених цехів становить 5900 кв. метрів. Трамвайне депо підлягає повній, а завод «Укрпромконструктор» частковій відбудові.

Були пошкоджені також і тимчасового виведені з ладу сітки і споруди енерго- і газопостачання, водопроводу і каналізації.

---

* Дата публікації.

При аварії виведено з ладу 7 трамвайних вагонів, з яких 5 були в трамвайному депо, один тролейбус, один автобус і дві пожежні автомашини, що прибули для відкачування води з затоплених підвалів.

Загальна матеріальна шкода від затоплення і руйнувань становить 3,7 млн. карбованців.

В районі аварії загинуло 145 чоловік. Із 143 потерпілих і доставлених у лікарні міста, на 30 березня ц.р. видужало 84 чоловіка. Інші перебувають на лікуванні.

Після аварії були негайно організовані рятувальні роботи, в яких брали участь військові частини Київського гарнізону, пожежні команди, міська міліція, будівельні організації і трудящі міста.

Усім потерпілим подано медичну допомогу і видано одноразову грошову допомогу. Сім'ям, які втратили домашнє майно, видані кошти на його придбання. Виплачується вартість застрахованого майна та будівель. До 22 березня ц.р. усім, хто втратив житло, надано житлову площу в нових будинках. Всього надано 406 квартир житловою площею близько 12 тисяч квадратних метрів.

Повністю відбудовані і функціонують усі пошкоджені комунальні сітки. Вулиця Фрунзе розчищена, по ній з 20 березня відкрито рух міського транспорту. Найближчим часом буде закінчено розчистку і вивезення земляних мас з території, яка зазнала затоплення.

За дорученням ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР великою групою вчених та інженерів розробляються і в найкоротший строк будуть здійснені заходи, спрямовані на недопущення в майбутньому будь-яких зсувних явищ у Бабиному Яру. Вже проведено першочергові роботи по водовідведенню і закріпленню намитих земляних мас у Бабиному Яру, які забезпечують необхідну стійкість гідронамиву.

Доручено також в найближчий час розробити проекти і здійснити відбудову пошкоджених будинків та споруд і повну ліквідацію всіх наслідків затоплення.

Особи, винні в аварії, що сталася, притягаються до відповідальності.

Вечірній Київ, 1961, 31 березня, с.3.

**Короткі методичні вказівки з організації спостереження
за станом гідровідвалів Бабиного яру**

[м. Київ]

[кінець березня 1961 р.]

«УТВЕРЖДАЮ»

Председатель Госстроя УССР

С. Андрианов

«.....» марта 1961 г.

1. Для контроля за состоянием гидроотвалов необходимо производить следующие наблюдения:

- а) за осадкой и сдвигами земляных масс;
- б) за изменением уровней грунтовых вод.

2. Для производства указанных наблюдений необходимо произвести установку реперов, пьезометров и водослива.

Рекомендуемое расположение реперов и пьезометров приведено на рис. 1.

Места их установки должны быть уточнены на месте, причем допускается смещение пьезометров и реперов по отношению к местам, указанным на схеме, на 10–15 м.

Реперы рекомендуется устанавливать в 10 м от пьезометров в створе поперечников 1-1 + VI-VI. Каждый поперечник должен быть закреплен фундаментальными реперами, вынесенными за пределы гидроотвалов. Если реперы, находящиеся у крайних пьезометров, расположены на коренном берегу, они должны быть фундаментальными.

В качестве конструкции фундаментального рекомендуется железобетонный репер, применяемый институтом «Укргипроводхоз».

3. Для наблюдения за возможными осадками и сдвигами гидроотвалов должны быть установлены рабочие реперы.

Рекомендуемые типы рабочих реперов приведены на рис. 7, 9 и 10 книги: «А.А. Угинчус и Б.П. Бомбчинский, Контрольно-замерительная аппаратура гидротехнических сооружений, М., 1954 г.».

В местах близкого залегания грунтовых вод к поверхности, в пределах площади выноса, рекомендуется установка поверхностных реперов следующей конструкции.

Репер состоит из отрезка трубы $d = 2''$, длиной до 1 м, заделанной в бетонную плиту размерами в плане 0,7 х 0,7 м и толщиной 0,1 м. Бетонная плита может быть заменена металлической плитой с косынками таких же размеров в плане. К верхнему торцу трубы крепится марка сферического очертания и с хвостовиком, заходящим в трубу.

4. Для наблюдения за режимом грунтовых вод должны быть установлены пьезометры. Пьезометр состоит из металлической штанги $d = 2''$, водоприемной трубы такого же диаметра и трубы-люка. Водоприемная труба, длиной 4 м, имеет отверстие $d = 8$ мм, расположенные в шахматной порядке по двум взаимно перпендикулярным диаметрам трубы, с шагом 100–120 мм (заусеницы на выходе сверла, во избежание задевания за них измерителя горизонта воды в трубе, тщательно снимаются). Фильтр на водоприемной трубе состоит из плотно, виток к витку, обмотки из оцинкованной проволоки, диаметром 1–1,5 мм с закреплением начала и конца проволоки на трубе. При этом зазор между отдельными витками проволоки не должен превышать 0,1 мм.

Конструкция трубы люка приведена на фиг. 62 упомянутой ранее книги.

Нижний конец водоприемной трубы закрывается металлической пробкой.

Перед установкой пьезометров должна быть проведена его контрольная сборка и маркировка, обеспечивающая нормальную сборку пьезометра.

Пьезометр должен устанавливаться в скважине пробуренной с обсадкой на всю глубину гидроотвалов и углубленной в материковый грунт оврага, на глубину не менее 3-х метров. При бурении необходимо отбирать образцы грунта через каждый метр по глубине, а также во всех местах изменения типа грунта.

Рекомендуемый диаметр обсадной трубы – 6".

По окончании проходки скважины в нее слоем 15–20 см насыпается промытый гравий с диаметром зерен 0,8–1,0 см, на который и устанавливается пьезометр в собранном виде. Пространство между обсадной и фильтровой трубами засыпается хорошо промытым песком $d = 1–2$ мм на всю высоту скважины за исключением верхней ее части, глубиной 1,5–2 м, которая засыпается местным грунтом с тщательным уплотнением. По мере засыпки производится осторожный подъем обсадной трубы.

5. Фундаментальные реперы необходимо в плановом и высотном отношении привязать к существующей сети геодезических знаков.

6. Инструментальная проверка высотного и планового положения рабочих реперов должна производиться ежедневно по постоянному маршруту в одно и то же время;

7. Первоначальное нивелирование оформляется актом, в котором фиксируется начало систематических наблюдений. К акту прилагается схема расположения реперов с указанием их первоначальных отметок.

8. Точность нивелирования реперов должна соответствовать IV классу.

9. Организация наблюдений за уровнем грунтовых вод сводится к следующему:

а/ нивелируются срезы всех пьезометрических труб с привязкой к фундаментальным реперам и периодической проверке отметок срезов;

б/ производится измерение уровней воды в пьезометрах при помощи лотов-свистков;

Наблюдение за уровнем воды следует производить ежедневно по постоянному маршруту в одно и то же время.

в/ Результаты наблюдений за положением уровней воды в пьезометрах заносятся в специальный журнал.

10. Для наблюдений за расходами воды, проходящей по тальвегу Бабьего яра необходимо установить водослив типа «Чиполетти».

Водослив следует устроить в 100 м от 1-го участка гидронамыва, ниже по тальвегу оврага.

С целью обеспечения прохождения всего стока через водослив необходимо выше его места установки произвести устройство организующих сток канав.

11. Наблюдения за стоком производить ежедневно и после выпадения осадков.

12. По данным измерений составляются сводные документы:

а/ разрезы по всем поперечникам с нанесением мест установки пьезометров и указанием ежедневных положений уровней грунтовых вод;

б/ профили поперечников с указанием начальных и замеренных отметок реперов;

в) план расположения реперов с указанием начального и замеренного планового их положения;

г) график изменения величин поверхностного стока;

д) данные измерений, произведенных в течение недели, оформляются в виде акта, в котором указываются результаты произведенных наблюдений, время и ответственные за их проведение.

13. Обработанные материалы наблюдений представляются в комиссию по наблюдению за состоянием гидроотвалов.

ДИРЕКТОР НИИОМСП АСиА УССР

доктор техн. наук

РУКОВОДИТЕЛЬ СЕКТОРА

СТРОИТЕЛЬСТВА ГЭС, канд.

техн. наук

ГЛАВНЫЕ СПЕЦИАЛИСТЫ

НИИОМСП

(-) П. СЛИПЧЕНКО

(-) А. ФИЛАХТОВ

(-) Л. ОСИПЧУК

(-) Б. ЧЕБОТКОВ

Согласовано:

НАЧАЛЬНИК УкрГИПРОВОДХОЗА

НАЧАЛЬНИК УкрИТИЗ

(-) Я. КУЗНЕЦ

ДАК, ф. 1446, оп.1, спр. 8, арк. 10–14. Копія. Машинопис.

**Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України
з викладом інформації радіостанцій «Голос Америки», «Бі-бі-сі»
та «Свобода» про катастрофу в Бабиному яру**

[м. Київ]

1 квітня 1961 р.

Совершенно секретно

31 марта и 1 апреля с.г. радиостанции «Голос Америки», «Би-би-си» и «Свобода» передали следующие сообщения в связи с опубликованием в печати результатов расследования правительственной комиссией куреневской аварии в городе Киеве.

31 марта, в 18-30 часов, радиостанция «Голос Америки» сообщила:

«В газете „Правда Украины“ опубликовано сообщение, в котором говорится, что в результате несчастного случая погибло 145 человек и 143 человека было ранено.

Возле Киева прорвалась дамба, и водой затопило предместье города.

В результате было разрушено: две фабрики, магазины и трамвайное депо.

Это несчастье произошло утром 13 марта. Сообщение о нем опубликовано 31 марта в газете „Правда Украины“».

31 марта, в 18-45 часов, радиостанция «Би-би-си» передала:

«Москва. В результате оползня на берегу Днепра, близ Киева, погибло 145 человек, было ранено 143. Катастрофа произошла уже более 2-х недель назад, но сообщение о ней было только сегодня опубликовано в „Украинской правде“. Катастрофа случилась, когда сдала плотина и вода хлынула в пригород, затопляя дома, трамвайный парк и промышленные установки.

Материальный ущерб составляет почти 4 миллиона новых рублей. По словам находящихся в Москве корреспондентов, слухи о катастрофе циркулировали уже в течение нескольких дней. Сегодня, после того как иностранные корреспонденты в Москве просили отдел печати советского Министерства иностранных дел сообщить – правильны ли эти слухи, им было сказано, что подробный отчет будет напечатан сегодня в киевской газете».

31 марта, в 19-00 часов, радиостанция «Голос Америки» сообщила:

«145 чоловік загинуло і 143 поранено в наслідок однієї з найбільших катастроф в історії Советського Союзу.

Ця катастрофа сталася 13 березня ранком, поблизу Києва, де в наслідок прориву греблі, тони води, багна і уламків ринули на одно з передмість столиці.

Знищені трамвайне депо, склади і дві фабрики. Про катастрофу повідомила газета „Правда України“ в п'ятницю, 31 березня. За повідомленням

„Правды”, прорив греблі стався в наслідок сильного вітру, який бив хвилі, що зломали стіну греблі.

За словами „Правди” причиною цього нещастя є недоліки в побудові греблі».

1 апреля, в 02-00 часов, радиостанция «Свобода» сообщила:

«Газета „Правда Украины” сообщила о катастрофе, которая произошла в Киеве на Подоле 13 марта, указав, что погибло 145 человек.

Центральная советская печать и радио продолжают хранить об этом полное молчание.

13 марта в киевском предместье Бабий Яр прорвало земляную плотину. 3-метровый водяной вал хлынул на жилые кварталы, сметая все на своем пути. Как пишет „Правда Украины”, катастрофа произошла из-за небрежного производства земляных работ.

Разрушено 22 индивидуальных дома, 17 двухэтажных домов и два рабочих барака.

Кроме 145 погибших, было насчитано 143 раненых. Убытки превышают 3,5 миллиона новых рублей.

Как мы передавали в свое время, из-за полного отсутствия официальной информации, по Москве распространились слухи, что киевская катастрофа стоила несколько тысяч человеческих жизней.

Корреспондент американского агентства печати „Юнайтед пресс Интернейшнл” связался по телефону с реакцией „Правды Украины” откуда ему сообщили сильно преуменьшенные данные о числе жертв, указав, что погибло 67 человек.

Теперь „Правда Украины” вынуждена дать исправленные данные о катастрофе.

Иностранные корреспонденты в Москве склоняются к мнению, что и новые цифры числа киевских жертв сильно преуменьшены».

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

Верно:

[підпис]

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 111–113. Завірена копія. Машинопис.

**Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України
про реагування мешканців м. Київ на оприлюднення Урядовою
комісією результатів розслідування Куренівської аварії**

[м. Київ]

3 квітня 1961 р.

Совершенно секретно

За последние дни в органы государственной безопасности поступили следующие данные о реагировании жителей гор. Киева на сообщение в печати правительственной комиссии о результатах расследования куреневской аварии.

Некоторые сотрудники Академии наук УССР отмечают, что «цифра жертв все же не соответствует действительности, их на самом деле больше». Они больше ведут разговоры о причинах аварии и о том, что виновников нужно передать суду, высказывая при это пожелание, что «если будет суд, то он должен быть открытым и о нем должны все знать, чтобы народ видел, что это дело безнаказанно не прошло».

Сотрудница домоуправления № 501 СОБОЛЬ:

«Сейчас сообщили более правильно, чем в первый раз. Хорошо сделали и делают, что помогают пострадавшим, дают материальную помощь и обеспечивают жильем».

В процессе контроля почтовой переписки выявлен ряд писем, авторы которых высказывают свое отношение к правительственному сообщению. Приводим некоторые выдержки из этих писем.

«...В Киеве было сообщено, что 400 квартир погибло, и жильцы вселены в новые. Жертвы – 142 погибших и 147 раненых, но на самом деле значительно больше. Виноваты оказались наши министерство, Главк Союзэкскавация, который делал засыпку этого озера и намыв ила. Терентьев получил от секретариата ЦК на вид, Лобанов – строгий выговор с занесением в дело. Посадили начальника, главного инженера и прораба управления экскавации, но суда еще не было. Сняли председателя Киевского исполкома. Прямых виновников нет».

«...Было сообщение в газете „Вечерний Киев“. Описывается, сколько занесло домов, сколько осталось без квартир, сколько пострадало, но погибло у них чего-то очень мало. В общем, скрывают правду от людей».

«...Есть сообщение в газете („Правда Украины“) о событиях на Куреневке. Мало кто, конечно, верит в то, что сообщили. Например, погибло 145, ранено 143 (а в первом сообщении указывали раненых 260), разрушено 42 дома на 4 тыся-чи квадратных метров и здесь же сообщают, что 300 пострадавшим семьям дали 12 тысяч квадратных метров... В общем, все понимают, что все уменьшено».

«...Это все врут в газетах, что погибло 143 человека. Погибло не меньше тысячи, все морги переполнены».

«...Вчера было объявлено в газете, что погибло 175 человек, но люди лучше знают, погибло гораздо больше, чем написано в газете».

«...Вчера было в газете сообщение правительственной комиссии по расследованию причин аварии. Это, конечно, что-то около истины. В части погибших, то, говорят, их было намного больше».

«...Из прилагаемой вырезки ты можешь себе представить, что произошло. Нужно только число 145 в этом извещении умножить, примерно на 3. Председателя горсовета Давыдова „наказали” – переводят на должность директора Выставки передового опыта».

«...Посылаю вам вырезку из газеты – но цифры даны более, чем скромные. Это все знают, так что размеры бедствия можете себе представить, если до сих пор еще откапывают трупы».

«...Посылаю вырезку из „Вечернего Киева”, все данные соответствуют действительности, хотя наша вечерка иногда и привирает».

«...Основные виновники – это строительно-монтажное управление № 604. Это наши соседи. Посадили начальника СМУ и главного инженера. Что касается Давыдова, то хотя он и не ворует, но не лучше их».

«...Даже не указали о размере пособий. А у нас говорят, что единовременное пособие выдано по 30 руб. на семью, а на обзаведение выдали долгосрочный кредит по 1000 руб. на семью. В общем, меньше, чем германцам или индусам пострадавшим от землетрясения. Помогали, пока опасность (шкурная) миновала, а теперь дела нет. Кого-то спрятали в тюрьму, кого-то наказали своей властью, а исправить моральную травму, нанесенную половине сознательных людей города, помочь по-человечески пострадавшим, видимо, не думали».

«...Но некоторые провокаторы распространяют ложные слухи о том, что очень много погибло – брехня. Погибло, но немного. Бедствие ликвидировано полностью. Погибшие похоронены с почестями за счет государства».

«...Если ты не читал газету „Радянська Украина” за 31 марта, то возьми прочти, очень интересно. Но там, конечно, больше вранья, чем правды... В газете пишу[т], что погибло 300 человек, а в сущности больше тысячи».

«...В газете объявили, что погибло 145 человек, а народ говорит, что в десять раз больше».

«...Я вам посылаю сообщение, прочтите, но все умножьте раз в десять».

Радиостанция «Свобода» 1 апреля с.г., в 19 часов в своей третьей передаче об аварии в гор. Киеве умышленно скрывает помощь правительства Украины пострадавшим, называет информацию, опубликованную в нашей печати, «скупою» и «незадовільною», а также высказывает клеветнические измышления в адрес правительственных органов республики.

п/п ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

(–) В. НИКИТЧЕНКО

ГДА СБУ, ф. 1, оп. 20, спр. 10, арк. 115–118. Копія. Машинопис.

№ 81
Протокол № 2
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР
з нагляду за станом Сирецького яру

м. Київ

4 квітня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук СЛИПЧЕНКО П.С. – АСиА УССР;

Члены комиссии:

канд. техн. наук ФИЛАХТОВ А.Л. – АСиА УССР;

канд. техн. наук СИЛИН Н.А. – ин-т гидрологии и гидротехники
АН УССР;

т. КУЗНЕЦ Я.М. – Укргипроводхоз

т. КИЖАЕВ Г.Д. – –//–

т. КОШМАК Н.Д. – Укринтиз;

т. ЛАБУШЕВСКИЙ М.У. – Управление противооползневых
и подземных работ Киевского
Горисполкома;

т. ОСИПЧУК Л.Н. – АСиА УССР;

т. СНИЦАР Я.Е. – Укрводоканалпроект;

т. ТИТОВ А.М. – Министерство стр-ва УССР;

т. ФИЛОНЕНКО К.И. – АСиА УССР.

Консультант – доктор техн. наук ДРАННИКОВ А.М.

Приглашенные:

т. РЯБОВ И.Е. – Укргииинтиз;

т. АНТОНОВ В.Г. – Проектгидромеханизация.

ПОВЕСТКА ДНЯ ЗАСЕДАНИЯ

1. Распределение обязанностей между членами комиссии.

Сообщение председателя комиссии П.С.СЛИПЧЕНКО.

2. Утверждение графика проведения работ и очередности установки контрольно-измерительной арматуры за наблюдением за состоянием гидроотвалов.

Сообщение Н.Д. КОШМАКА.

3. Ход работ на участках намыва, а также по удалению навалов грунта, вынесенного из яра.

Сообщение А.М.ТИТОВА.

4. О подготовке материалов для определения состава и конструкций сооружений, намеченных к строительству в Сырецком Яру.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Согласиться с предложением П.С.СЛИПЧЕНКО о распределении обязанностей между членами комиссии;

а) Наблюдение за удалением навалов грунта и отвод поверхностных вод с участков гидронамыва – А.М. ТИТОВ и К.И. ФИЛОНЕНКО;

б) Проведение изысканий – Н.Д. КОШМАК, Г.Д. КИЖАЕВ;

в) Визуальные наблюдения за состоянием сооружений (гидроотвалов) – Н.А. СИЛИН, М.У. ЛАБУШЕВСКИЙ;

г) Проектирование сооружений – Я.М. КУЗНЕЦ;

д) Анализ материалов по наблюдению за состоянием гидроотвалов – А.Л. ФИЛАХТОВ, Я.Е. СНИЦАР;

е) Секретарь комиссии – Л.Н. ОСИПЧУК.

2. а) Сроки установки контрольно-измерительной аппаратуры оставить прежними, т.е.: по 1 очереди – к 15 апреля; окончание работ – к 1 мая.

Независимо от устройства пьезометров, ускорить установку реперов;

б) Г.Д. КИЖАЕВУ и Н.Д. КОШМАКУ при консультации А.М. ДРАННИКОВА определить порядок ведения работ по устройству пьезометров;

в) Учитывая большой объем работ по установке контрольно-измерительной аппаратуры и необходимость окончания их в короткий срок (до 1 мая с/г):

– Просить председателя Госстроя УССР т. АНДРИАНОВА С.Н. усилить ин-т УкрГИИНТИЗ, которому поручены эти работы, необходимым количеством бурового оборудования, инструмента и материалов (трубы), за счет других проектных организаций г. Киева; согласно заявке УкрГИИНТИЗ'а.

– Обратиться в Министерство стр-ва УССР с просьбой обеспечить УкрГИИНТИЗ необходимым количеством рабочих для выполнения указанных работ и срочное изготовление заказов УкрГИИНТИЗ'а на изготовление пьезометров.

3. По сообщению т. ТИТОВА А.М.:

а) Вода из пруда-отстойника IV участка намыва в основном удалена;

б) гребень перемычки, ограждающие IV участок намыва, повышен до необходимых отметок;

в) работы по устройству сбросного канала произведены в соответствии с проектом.

Поручить т. ТИТОВУ А.М. подготовить предложения по расширению наблюдений за состоянием гидроотвалов.

4. Я.М. КУЗНЕЦУ подготовить материалы, для определения состава и конструкции сооружений, намеченных к строительству в Сырецком Яру.

5. В связи с тем, что опасность прорыва гидронамывов в настоящее время не может быть полностью устранена, следует в срочном порядке организовать службу наблюдения и оповещения.

Установить шлагбаумы на ул. Фрунзе с сигнализацией, связанной с наблюдательным постом, организованным на участках гидронамыва.

В связи с высоким стоянием грунтовых вод в пределах гидроотвалов II-го отрога, проверить путем бурения гидроотвалы II-го отрога.

Считать целесообразным в ближайшее время отсыпать фильтрующую пригрузку у подножья третьей дамбы в месте бывшего ее размыва 13 марта 1961 г.

Председатель

(П. Слипченко)

Секретарь

(Л. Осипчук)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 5–8. Оригінал. Машинопис.

№ 82

Висновок професора А. Драннікова «Про невідкладні заходи попередження можливого зміщення гідровідвалів Бабиного Яру»

м. Київ

4 квітня 1961 р.

1. Как известно общая неустойчивость намытых в Бабьем Яру земляных масс (около 4 млн. м³), а также прорыв воды с верхней карты намыва, явились причиной выноса 650 тыс. м³ разжиженных грунтов в район Куреневки.

2. Так как в пределах Бабьего Яра еще осталось около 3,3 млн. м³ насыщенных водой грунтов (воды примерно 45–50% всего объема), то опасность прорыва т.е. повторного образования грязевого потока не может считаться полностью исключенной.

3. Кардинальным мероприятием полностью исключающим возможность прорыва разжиженных масс, является сооружение особой плотины ниже отвалов, с водопропускными устройствами.

4. Так как пройдет несколько месяцев пока будет разработан проект такой плотины и достаточно продолжительное время на ее сооружение, следует срочно осуществить ряд мероприятий, исходя из того, что движение насыщенных водой земляных масс может быть вызвано:

- а) взрывными работами в районе отвалов;
- б) сильными ливнями;
- в) производством земляных работ в районе дамб и у их основания без учета возможного выпора;
- г) недостаточной плотностью грунтов уцелевших дамб.

ПОЭТОМУ РЕКОМЕНДУЕТСЯ:

- а) Запретить в районе Бабьего Яра и ближайших окрестностях производить взрывные работы, учебную стрельбу и т.д.

б) Аккумулировать ливневые воды на верхнем участке № 4, путем обвалования и установки насосных станций для перекачки воды в Сырецкий овраг. (Это предложение уже реализовано).

в) Отсыпать у подножия третьей дамбы участка № 3 в пределах прованного оврагообразного углубления, фильтрующую пригрузку из крупного песка, гравия или щебня.

г) Запретить производство земляных работ в районе дамб гидронамыва без согласования с комиссией Госстроя.

д) Проверить путем бурения и изучения строительных свойств грунтов, состояние всех дамб на 1, 2 и 3 участках гидронамыва, обратив особое внимание проблеме устойчивости дамб 1 и 2 отрогов и 4 участка 3 отрога.

е) Организовать аварийную службу на гидроотвалах для осуществления неотложных мер указанных в § б.

ж) Ускорить организацию геодезических и гидрогеологических наблюдений за состоянием земляных масс и уровнем воды в отвалах.

з) Организовать до полного завершения строительства плотины кругло-суточное действующий пост наблюдения и оповещения за состоянием отвалов; установить шлагбаумы на ул. Фрунзе связав их системой сигнализации с наблюдательным постом на участке отвалов.

Настоящие предложения были заслушаны и одобрены комиссией Госстроя.

(А.М. ДРАННИКОВ)

доктор, профессор.

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 16–18. Оригінал. Машинопис.

№ 83

Інформація голови спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченка голові Держбуду УРСР С. Андріанову про встановлення контрольно-виміральної апаратури в Сирецькому яру

[м. Київ]

4 квітня 1961 р.

Доводим до Вашого сведения, что установку контрольно-измерительной аппаратуры по наблюдению за состоянием гидроотвалов Сырецкого яра (33 пьезометра и 40 реперов) необходимо закончить до 1 мая.

~~Возможности~~ Средства, которыми располагает институт* УКРГИИНТИЗ, дают возможность закончить установку этой** аппаратуры ~~к~~ к 30 мая.

* Слово «институт» дописано згори.

** Слово «этой» дописано згори.

Просим усилить ин-т УКРГИИНТИЗ необходимым количеством бурового оборудования и материалов (трубы), ~~согласно за счет других проектных организаций г.Киева~~ согласно заявке УКРГИИНТИЗ'а.

Председатель комиссии Госстроя

(–) П. Слипченко

Приняла Федченко 4/IV – 61 г. 12¹⁵

ДАК, ф.1446, оп.1, спр.8, арк.25. Оригінал. Рукопис.

№ 84

Лист Держплану УРСР та Міністерства фінансів УРСР у Раду міністрів УРСР з проханням вжити заходів для прискорення одержання матеріалів від виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих та Міністерства комунального господарства УРСР з розрахунками асигнувань, матеріалів та устаткування

[м. Київ]

5 квітня 1961 р.

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня ц.р. № 327 «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру»*, Київський міськвиконком і Міністерство комунального господарства УРСР зобов'язані були в декадний строк подати Держплану УРСР та міністерству фінансів УРСР обґрунтовані дані про розмір збитків, заподіяних аварією по окремих галузях господарства і розрахунки потреби в асигнуваннях, матеріалах, устаткуванні і кабельних виробках для ліквідації і наслідків аварії.

Не дивлячись на те, що встановлений Радою Міністрів УРСР строк вже минув, Київський міськвиконком і Міністерство комунального господарства УРСР до цього часу не подали в повному обсязі розрахунки потреби в асигнуваннях, матеріалах та устаткуванні.

Держплан УРСР і Міністерство фінансів УРСР просить зобов'язати Київський міськвиконком і Міністерство комунального господарства УРСР негайно подати в повному обсязі необхідні матеріали.

Пропозиції про додаткове виділення Київському міськвиконкому потрібних асигнувань та матеріальних фондів для ліквідації наслідків аварії, будуть подані Раді Міністрів УРСР в триденний строк після одержання відповідних розрахунків від Київського міськвиконкома і Міністерства комунального господарства УРСР.

Заступник Голови Держплану
УРСР [Махиня]

Заступник Міністра фінансів
УРСР (І. Толкунов)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8964, арк. 132. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 23.

№ 85

**Лист Головного управління зі спеціальних робіт «Укрголовспецбуд»
в Держплан УРСР, Міністерство фінансів УРСР та Київський міськплан
про витрати на залучення робітників і техніки для ліквідації аварії
в районі Куренівки**

м. Київ

5 квітня 1961 р.

Главное управление по специальным работам «Укрглавспецстрой» сообщает размер необходимых затрат, связанных с переброской механизмов и оплатой командировочным рабочим и ИТР, направленных в г. Киев для ликвидации аварии в районе Куреневки.

«Укрглавспецстрой» просит учесть перечисленные затраты для их возмещения:

1. Переброска экскаваторов к месту аварии в г. Киев по железной дороге из городов Днепропетровск, Кривой Рог, Чернигов, Житомир	18 шт. x 320 р. = 5760 р.
2. Переброска бульдозеров к месту аварии в г. Киев по железной дороге из городов Днепропетровск, Кривой Рог	40 шт. x 100 р. = 4000 р.
3. Переброска экскаваторов по железной дороге с места аварии обратно	15 шт. x 320 р. = 4800 р.
4. Переброска бульдозеров по железной дороге с места аварии обратно	30 шт. x 100 р. = 3000 р.
5. Расходы по командированию рабочих и ИТР на ликвидацию аварии (всего 250 человек)	250 x 110 x 1,5 = 41250 р.
6. Расходы по командированию шоферов (100 человек)	100 x 100 x 1,5 = 15000 р.
7. Прочие расходы по переброске насосов, компрессоров, автомашин, содержание <u>дежурных бригад</u>	10000 р.
	Всего: 83810 р.

Начальник Главного управления

(В. ДУБИНИН)

ЦДАВО, ф. 337, оп. 26, спр. 423, арк. 242. Оригінал. Машинопис.

**Повідомлення газети «Українські вісті» про трагічні події
на Куренівці у м. Київ**

м. Нью-Йорк, США

6 квітня 1961 р.

145 убитих, 143 поранених в нещасному випадку в Києві

Москва. – Про нещасний випадок на території м. Києва, столиці України, в якому обвал розмоклої землі і вилив води спричинила смерть 145 осіб і пошкодження 143 інших, повідомляла 31 березня преса Радянської України.

Сказано, що це сталося 13 березня, коли завалилася земляна гребля, побудована для забезпечення промислового району Поділ від весняних виливів гірського провалля Бабин Яр. Вода зруйнувала або ушкодила значне число приватних хат і будинків громадських установ, в тому та сумежному Куренівському районі.

В часі Другої світової війни Бабин Яр був сценою одного з найбільших злочинів, заподіяних тоді озвірілими німецькими фашистами – був місцем розстрілу гітлерівським військом біля 100 тисяч євреїв та інших жертв того жахливого злочину.

Українські вісті (The Ukrainain News). Газета американських українців, присвячена інтересам народу в Сполучених Штатах. Нью-Йорк, 1961, 6 квітня, № 14 (14, 190), с.1.

**Лист технічної експертної комісії в прокуратуру УРСР про аварійний
стан відрогів у районі Бабиного яру**

[м. Київ]

6 квітня 1961 р.

Техническая экспертная комиссия в результате осмотра на месте аварии, происшедшей в отрогах Бабьего Яра 13 марта 1961 года установила, что отвалы в отроге № 3 сильно ослаблены, в результате разрушения и смыва упорных призм удерживающих отвалы.

Во избежание дальнейших прорывов разжиженных масс грунта в сторону улицы Фрунзе, комиссия считает необходимым принять неотложные и самые срочные меры, а именно:

1. Смонтировать плавучий землесосный снаряд в верховье прудка дамбы №3 и откачать весь оставшийся разжиженный грунт;
2. Немедленно организовать службу наблюдения и оповещения для принятия необходимых мер по предотвращению возможных аварий и защиты улицы Фрунзе с находящимися на ней объектами и населением.
3. Принять меры по отводу поверхностных вод.

ЭКСПЕРТЫ:

Доктор геолого-минералогических наук

– профессор, заведующий кафедрой

Харьковского инженерно-строительного института (Сайковский)

Кандидат технических наук, руководитель сектора организаций,

механизации и экономики строительства

Академии строительства и архитектуры УССР (Семешко)

Доктор технических наук, профессор,

старший научный сотрудник

Института гидрологии и гидротехники АН УССР (Беляшевский)

Главный инженер проекта Киевской ГЭС

(Доценко)

Профессор, руководитель лаборатории «Гидромеханизация»

ВНИИ механизации сельского хозяйства

Министерства сельского хозяйства СССР (Холина)

Сотрудник Московской конторы «Гидромеханизация»

Министерства строительства электростанций СССР (Владимирцев)

ЦДАГО, ф.1, оп.24, спр. 5358, арк. 5. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 140. – С.494.

№ 88

Інформація прокурора УРСР Д. Панасюка секретарю ЦК КП України І. Казанцю про висновки технічної експертної комісії за результатами огляду Бабиного яру*

[м. Київ]

7 квітня 1961 р.

Сообщаю Вам, что по делу об аварии имевшей место 13 марта 1961 года в Подольском районе гор. Киева проводится техническая экспертиза высококвалифицированными специалистами в области гидромеханизации и гидротехники.

При осмотре экспертами гидроотвалов в отрогах Бабьего Яра 6 апреля 1961 г. эксперты пришли к категорическому заключению о том, что в настоящее время положение с намывными грунтами в отрогах Бабьего Яра продолжают оставаться угрожающим и при выпадании атмосферных осадков не исключается повторное сползание разжиженных грунтовых масс из отрогов Бабьего Яра в район ул. Фрунзе.

---

* На документі є візи: «Доложено Подгорному Н.В.; Доложено Казанцю И.П. 11/IV». [підпис]

По этому поводу эксперты обратились с письмом на мое имя, в котором сообщают о вышеизложенном и предлагают ряд неотложных практических мер, направленных на предотвращение повторной аварии.

Для сведения сообщаю, что аналогичное письмо мною направлено председателю Киевского горисполкома депутатов трудящихся тов. Давыдову.

Письмо экспертов прилагаю*.

ПРОКУРОР УКРАИНСКОЙ ССР

Государственный советник юстиции 1 класса (Д. ПАНАСЮК)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 4. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 140. – С. 495.

№ 89

**Лист виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих у Держплан УРСР та Міністерство фінансів УРСР
про розмір асигнувань на заходи з ліквідації наслідків аварії
та відбудові об'єктів**

[м. Київ]

8 квітня 1961 р.

№ 506/18-кк

На додаток до листа № 505/9-кк від 30 березня 1961 року**

Виконавчий Комітет Київської міської Ради депутатів трудящих при цьому подає погоджені з Міністерством будівництва УРСР уточнені дані про потребу в асигнуваннях на роботи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру та відбудові зруйнованих і пошкоджених об'єктів, в тому числі на роботи, що мають бути здійснені в 1961 році.

По капітальному будівництву загальна потреба в капіталовкладеннях по господарству міськвиконкому складає 6081,5 тис. крб., з них на 1961 рік потрібно 2436,5 тис. крб., в тому числі 2010 тис. крб. будівельно-монтажних робіт.

З капіталовкладень, що потрібні на 1961 рік, 1000 тис. крб. з них 735,0 тис. крб. на будівельно-монтажні роботи може бути виділено за рахунок державних капіталовкладень міськвиконкому по галузі комунального

---

* Див. документ № 87.

** Див. документ № 76.

господарства (зменшення обсягу капіталовкладень по Лук'янівському шляхопроводу, пішохідним переходам та Дніпровській набережній), а решта – 1436 тис. крб., з них 1275 тис. крб. на будівельно-монтажні роботи мають бути виділені міськвиконкому додатково.

Крім того, іншим відомствам необхідно виділити 109,2 тис. крб.

По капітальному ремонту потреба в асигнуваннях на 1961 рік складає 239,6 тис. крб., з них 43,2 тис. крб. можуть бути витрачені на цю мету за рахунок власних коштів господарств міськвиконкому, а 196,4 тис. крб. необхідно додатково асигнувати з республіканського бюджету.

Поряд з цим 25,5 тис. крб. має бути виділено на ремонтні роботи по стадіону «Спартак».

По експлуатаційних роботах потреба в асигнуваннях на 1961 рік складає 872 тис. крб., які мають бути виділені з республіканського бюджету.

Генеральний підрядник по здійсненню цих робіт – Міністерство будівництва УРСР.

У відповідності з дозволом Ради Міністрів УРСР громадянам, які потерпіли в наслідок аварії, видано одноразову безповоротну допомогу в сумі 305 тис. крб., які необхідно повернути місцевому бюджету.

Київський міськвиконком просить подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про виділення міськвиконкому додаткових асигнувань у відповідності з розрахунком, що додається.

Одночасно виконком міськради просить вирішити питання про компенсацію Міністерству будівництва УРСР витрат, зв'язаних з перебазуванням будівельних механізмів з інших областей України і оплатою відряджень працівникам, яких було направлено в м. Київ для ліквідації наслідків аварії, згідно з листом Укрголовспецбуду від 5 квітня 1961 року.*

Голова виконкому Київської міської Ради
депутатів трудящих

(О. ДАВИДОВ)

---

* Див. документ № 85.

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ
потреби в асигнуваннях на роботи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод
з Сирецького яру та відбудові зруйнованих і пошкоджених об'єктів в Подільському районі

(тис. крб.)

	Всього потрібно асигнувань	В т.ч.: на будів.- монтажні роботи	З них на 1961 р.		Із асигнувань на 1961 рік		
			Обсяг асигну- вань	В т.ч.: на будів.- монтажні роботи	Виділено за рахунок виконкому	Потрібно виділити виконкому додатково	
					обсяг	будів.-монтажні роботи	обсяг
I. КАПИТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО							
А. По Миськівконкому	6081,5	5288,0	2436,5	2010,0	1000,0	735,0	1436,0
В тому числі:							
охорона здоров'я	179,8	153,8	65,0	60,0			
комунальне господарство	5901,7	5134,2	2371,5	1950,0			
Б. По інших відомствах	109,2	98,2	109,2	98,2			
в тому числі:							
Головнісцевпром (жилий будинок експериментального заводу	51,0	51,0	51,0	51,0			
Мін. автотранспорта (жилий бу- динок АРЗ № 12)	24,0	24,0	24,0	24,0			
ДСТ «Спартак» (спортивні споруди і обладнання стадіону «Спартак»)	34,2	23,2	34,2	23,2			

ІІ. КАПІТАЛЬНИЙ РЕМОНТ									
А. По міськвиконкому	239,6	239,6	239,6	239,6	239,6	43,2	196,4	196,4	196,4
В тому числі:									
охорона здоров'я	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	—	40,0	40,0	40,0
комунальне господарство	199,6	199,6	199,6	199,6	199,6	43,2	156,4	156,4	156,4
Б. По інших відомствах									
ДСТ «Спартак»	25,5	25,5	25,5	25,5	25,5				
ІІІ. ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ РОБОТИ									
По міськвиконкому	872,0	—	872,0	—	—	—	872,0	—	—
В тому числі:									
охорона здоров'я	75,0	—	75,0	—	—	—	75,0	—	—
комунальне господарство	797,0	—	797,0	—	—	—	797,0	—	—
Крім того, видача одноразової безповоротної допомоги потерпілим громадянам	305,0	—	305,0	—	—	—	305,0	—	—

ПОТРЕБА В АСИГНУВАННЯХ

на роботи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру та відбудові зруйнованих і пошкоджених об’єктів в ПОДІЛЬСЬКОМУ районі м. Києва.

КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО

Найменування об'єкта	Строк вико- нання	Потужність	Орієнтовна вартість (тис. грн.)	в т.ч. будів- монтажні роботи	3 нх на 1961 р.		Підприєм- ство	Замовник	Джерела фінансування	примітка
					обсяг асигнувань	в т.ч. будів- монтажні роботи				
Галузь — ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я										
1. Будівництво приміщення Подільської лікарні (замість зруйнованої):	1961- 1962		179,8	153,8	65,0	60,0	Головкийбуд	Управління капітального будівництва		
а) поліклініка		500 відві- дув.	158,0	132,0						
б) гараж і майстерні			5,0	5,0						
в) огорожа і благоустрій території			16,8	16,8						
Разом			179,8	153,8	65,0	60,0				
Галузь — КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО										
1. Відбудова трамвайного депо ім. Красіна	1961- 1962	150 ваго- нів	2033,0	1750,0	800,0	650,0	Мін. будівництва УРСР	Трамвайно- тролейбусне управління		
в тому числі:										
Спорудження закритого водостоку на території депо			120,0	120,0						
2. Спорудження стаціонарної тягової підстанції	-/-	3600 квт.	170,0	110,0	70,0	60,0	-/-	-/-		

3. Виготовлення пересувної тягової підстанції	1961	1200 кгт.	25,0	—	25,0	—	-/-	-/-		
4. Будівництво шляхів і контактної мережі трамваю і тролейбусу по вул. Фрунзе	1961	1,2 км.	60,0	60,0	60,0	60,0	Трамвайно-тролейбусне управління	-/-	Частково виконано	
5. Придбання трамвайних вагонів і тролейбусних машин замість знищених	1961	7 вагонів і 1 машина	130,0	—	130,0	—	Трамвайно-тролейбусне управління	-/-		
Разом по міському електротранспорті										
6. Будівництво артезіанської свердловини по Ново-Троїцькій вулиці (замість зруйнованої свердловини № 40 по вулиці Фрунзе)	VI/1961	2000 м³/добу	15,0	13,0	15,0	13,0	БМУ Управ. Водо-каналізації «Укрбурвод» Мін. будівництва УРСР	Управління водоканалізації		
7. Будівництво масляного господарства (замість зруйнованого по вул. Фрунзе № 134)	VIII/1961	3 тонни пере-робки масла на добу	25,0	16,0	25,0	16,0	БМУ Управління водоканалізації	-/-		
8. Будівництво складала електромонтажного бурового устаткування (замість зруйнованого склада по вул. Фрунзе, 134)	VI/1961	300 м³	9,0	8,0	9,0	8,0	-/-	-/-		
9. Спорудження водопровідної мережі по вул. Тульчинській від вул. Фрунзе до Костянтинівської	VIII/1961	620 п/м	5,0	5,0	5,0	5,0	Головнийбуд	Управління водоканалізації		
10. Спорудження тимчасового напірного каналізаційного колектора для перекачки каналізаційних стоків з житлового масиву на Сирці (замість зруйнованого самотісного Сирецького колектора)	III/1961	1280 п/м.	15,0	14,0	15,0	14,0	-/-	-/-	Робота виконана	
11. Відбудова пошкодженого Подільсько-Куренівського колектора на ділянці від вул. Тульчинської до 4-ої взуттєвої фабрики	VI/1961	350 п/м.	45,0	45,0	45,0	45,0	-/-	-/-		

12. Відбудова каналізаційного колектора Сирецького жилого масива	ВП/ 1961 р.	1200 п/м.	75,0	75,0	75,0	75,0	Головківбуд	Управління капітального будівництва	
Разом по водопроводу і каналізації									
13. Споруди по перехвату та відводу поверхневих вод в Сирецькому ярі	Х/ 1961 р.	3 клм.	220,0	220,0	189,0	220,0	Мін. будівництва УРСР	Управління благо- устрою	
14. Будівництво тимчасового моста по вул. Д. Бідного	ІІІ/ 1961 р.		7,2	7,2	7,2	7,2	Мостобуд №1	-//-	Роботи виконано
Разом по благоустрою									
15. Парк ім. Фрунзе (відбудова асфальтових паркових доріжок, лотків, зливно-відводів і поливального водопроводу)	VI/ 1961 р.		12,6	12,6	12,6	12,6	тр. «Міськгідрощлях- міст» Управління благоустрою	Управління зеленої зони	
16. Сквери по вул. Фрунзе (відбудова асфальтових доріжок, поливального водопроводу, огорожі)	V/ 1961 р.		2,2	2,2	2,2	2,2	-//-	-//-	
17. База садово-паркового господарства № 3 (відбудова асфальтової дороги, придбання паркового обладнання, огорожа)	V/ 1961 р.		5,5	5,5	2,0	2,0	Управління зеленої зони	-//-	
Разом по зеленому господарству									
18. Спорудження комбінату виробничих підприємств Управління капітальних ремонтів замість зруйнованого	1961- 1962		547,2	464,2	200	180	Управління капітальних ремонтів	Управління капітальних ремонтів	За рахунок відра- хувань від асигну- вань на капремонт жилого фонду по міськвиконкому
19. Укріплення Сирецького яру	1961- 1962		2500,0	2350,0	650,0	600,0	Мін. будівництва УРСР	Управління промбудматеріалів	
Разом комунальне господарство									
ВСЬОГО по міськвиконкому									
			5901,7	5134,2	2371,5	1950,0			
			6081,5	5288,0	2436,5	2010,0			

в тому числі:										
- тимчасові споруди			100,0	100,0	100,0	100,0	100,0			
- проектні роботи			210,0	—	180,0	—				
Крім того по інших відомствах:										
1. Відбудова жилого будинку Експериментального заводу	VI/1961 р.		51,0	51,0	51,0	51,0	51,0	Міністерство будівництва УРСР	Головмісцевпром	
2. Відбудова жилого будинку Авторемонтного заводу № 12 і школи № 19	VI/1961 р.		24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	-//-	АРЗ-12	
3. Відбудова спортивних споруд стадіону «Спартак» (центр. Спорядро, стрілецький тир, огорожа та інш.)	VI/1961 р.		23,2	23,2	23,2	23,2	23,2	-//-	ДСТ «Спартак»	
Придбання спортінвентаря замість знищеного			11,0	—	11,0	—	—	—	—	

Голова міської Планової Комісії
Київського міськвиконкому
(С. ПЕТРЕНКО)

Директор проектного Інституту
«Київпроект»
(М. ШИЛО)

ПОГОДЖЕНО:

Заступник Міністра будівництва УРСР

(-) Ф. Ашаренков

ПОТРЕБА В АСИГНУВАННЯХ

На роботи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і прорикнення вод з Сирецького яру та відбудові зруйнованих і пошкоджених об'єктів в ПОДІЛЬСЬКОМУ районі м. Києва

КАПІТАЛЬНИЙ РЕМОНТ

Найменування об'єкта	Строк виконання	Обсяг робіт	Орієнтовна вартість робіт (т.крб.)	З них на 1961 рік			Підрядна організація	Замовник	Джерело фінансування
				в т.ч. будів. монтажні роботи	обсяг асигнувань	в т.ч. будів. монтажні роботи			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
ОХОРОНА ЗДРОВ'Я									
Відбудова головного корпусу Подільської лікарні	VI 1961 р.	—	34,0	34,0	34,0	34,0	У К Р	Міськздраввідділ	За рахунок додаткових асигнувань республіканського бюджету
Відбудова шкіряно-венеричного корпусу	//	—	6,0	6,0	6,0	6,0	У К Р	//	
Разом			40,0	40,0	40,0	40,0			
КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО									
Водопровід і каналізація									
1. Підключення водопровода і каналізації до тимчасової тягової трамвайної підстанції по вул. Фрунзе, 108	III 1961 р.	200 п/м	4,0	4,0	4,0	4,0	Управління водоканалізації	Управління водоканалізації	Власні кошти управління водоканалізації

2. Відновлення водопровідної мережі до будинків по вул. Фрунзе, 109	//	180 п/м	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	-//-	-//-	
3. Прокладення і підключення водопровідної мережі до постійної тягової трамвайної підстанції по вулиці Казанській	//	300 п/м	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	-//-	-//-	
4. Укладання тимчасової водопровідної мережі по Огородному провулку для забезпечення водою жилих будинків	//	300 п/м	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	-//-	-//-	
5. Укладання тимчасової каналізаційної мережі від жилбудинків № 109 по вул. Фрунзе до Сирецького колектора	III 1961 р.	180 п/м	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	Управління водоканалізації	Управління водоканалізації	Власні кошти управління водоканалізації
Разом			26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0			
Впорядкування											
1. Ремонт проїздної частини і тротуарів по вулиці Фрунзе	IV 1961 р.	ас/б 300 м ² , трот. 2200 м ²	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	Тр. «Міськ-гідрощляхміст» Упр. благоустрою	Управління благоустрою	За рахунок додаткових асигнувань республікан- ського бюджету
2. Відновлення бруківки по вулицях:											

- В/Мостицькій	IX/ 1961 р.	1,8 т. м ²	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	-/-	-/-	
- Троїцько-Кирилівській	-/-	2,75 т. м ²	34,9	34,9	34,9	34,9	34,9	34,9	-/-	-/-	
3. Влаштування випуску зливовідводу у стадіона «Спартак» відкритою каналом на вул. Троїцько-Кирилівську	VI/ 1961 р.	200 п/м.	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	-/-	-/-	
4. Відбудова канал: Дмитрівської і в Бабиному яру	VI/ 1961 р.	2,9 км.	89,3	89,3	89,3	89,3	89,3	89,3	Тр. «Міськ-гідрошляхміст» Упр. благоустрою	Управління благоустрою	За рахунок додаткових асигнувань республіканського бюджету
5. Відновлення зруйнованої електромережі	XII/ 1961 р.	100 світильн.	11,2	11,2	11,2	11,2	11,2	11,2	Спецуправління електромонтажних робіт Управління благоустрою	-/-	
Разом			156,4	156,4	156,4	156,4	156,4	156,4			
Зелене господарство											
1. Ремонт паркового устаткування парку ім. Фрунзе і скверів по вул. Фрунзе	V 1961 р.		5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	Управління зеленої зони	Управління зеленої зони	Власні кошти Управління зеленої зони
2. Ремонт парників і оранжереї СПГ № 3	IV/1961 р.	300 кв.м.	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-/-	-/-	

Разом			6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	
Житлове господарство								
1. Ремонт підвальних приміщень	ВІП 1961 р.	16 квартир	10,0	10,0	10,0	10,0	Управління капітальних ремонтів	Власні кошти будинко-управління
2. Ремонт електроосвітлення	-//-	-//-	1,2	1,2	1,2	1,2		
Разом			11,2	11,2	11,2	11,2		
Разом по комунальному господарству			199,6	199,6	199,6	199,6		
ВСЬОГО капітальний ремонт по міськвиконкому			239,6	239,6	239,6	239,6		
Крім того, стадіон «Спартак»			25,5	25,5	25,5	25,5	Мін. будівництва УРСР	

Голова Міськплану
(С. ПЕТРЕНКО)

Зав. Міськфінвідділом
(Г. БАРАТОВ)

во. Директор інститута «Київпроект»
(М. ШИЛО)

ПОГОДЖЕНО:

Заступник Міністра будівництва УРСР

(-) Ф. Ашаренков

Потреба в асигнуваннях

На роботи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ РОБОТИ

Найменування робіт.	Строк виконання	Обсяг робіт	Орієнтовна вартість (тис. крб.)	в т.ч.: на 1961 р.	Хто виконує	Замовник	Джерело фінансування	Примітка
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
І. УПРАВЛІННЯ БЛАГОУСТРОЮ								
1. Вивозка ґрунту із зони аварії (включаючи територію стадіону «Спартак», Експериментального заводу та інш.	IV/1961 р.	320 т.куб.м.	538,0	538,0	Міністерство будівництва УРСР	Управління благоустрою	За рахунок додаткових асигнувань республіканського бюджету	Розрахунок подається
2. Розробка ґрунта, що залишається на території, у відвал з планіровочними роботами	-//-	220 т.куб.м.	132,0	132,0	-//-	-//-	-//-	-//-
3. Очистка зливовідводів, канал та інших підземних споруд	-//-		40,0	40,0	Управління благоустрою	-//-	-//-	-//-
4. Очистка 4-ох мостів по вул. Фрунзе і вул. Тульчинській, занесених ґрунтом	IV 1961 р.		4,5	4,5	Управління благоустрою	Управління благоустрою	За рахунок додаткових асигнувань республіканського бюджету	Розрахунок подається

5. Спорудження тимчасової дерев'яної огорожі на місці аварії	ІІІ 1961 р.	2530 п/м.	14,5	14,5	Мін. будівництва УРСР	-//-	-//-	Роботи виконано
6. Влаштування тимчасового зовнішнього освітлення в зоні аварії і на звалищах	ІІІ 1961 р.		20,7	20,7	Управління благоустрою		-//-	Роботи виконано
7. Естакада для пішоходів між вул. Копиловською і лікарнею ім. Павлова	-//-		5,0	5,0	-//-	-//	-//-	-//-
Разом по Управлінню благоустрою			754,7	754,7				
ІІ. УПРАВЛІННЯ ЗЕЛЕНОЇ ЗОНИ								
8. Посадка зелених насаджень замість знищених	Х 1961 р.	1065 дерев; 400 кущів; 19,2 т.м ² газонів; 1806 п/м. живої огорожі та інш.	29,2	29,2	Управління зеленої зони		За рахунок додаткових асигнувань республиканського бюджету	
ІІІ. МІСЬКЖИТЛОУПРАВЛІННЯ								
9. Розборка зруйнованих будівель і вивозка матеріалів	ІV 1961 р.		13,6	13,6	У К Р	Міськжитлоуправління		
Разом по комунальному господарству			797,0	797,0				

IV. МІСЬКІЗДОРОВІДДІЛ						
10. Придбання медичного обладнання та господарчого інвентаря замість знищеного	1961 р.		39,0	39,0	Подільський райздоровідділ	За рахунок додаткових асигнувань республіканського бюджету
11. Придбання м'якого інвентаря замість знищеного	//		26,5	26,5	-//-	-//-
12. Поновлення знищеного запасу продуктів харчування, медикаментів, малоцінного інвентаря, госп. матеріалів	//		9,5	9,5	-//-	-//-
Разом по охороні здоров'я			75,0	75,0		
ВСЬОГО по міськвиконкому			872,0	872,0		
Крім того:						
Видача одноразової безповоротної допомоги потерпілим громадянам			305,0	305,0		За рахунок додаткових асигнувань республіканського бюджету

Голова Міськплану
(С. ПЕТРЕНКО)

Зав. Міськфінвідділом
(Г. БАРАТОВ)

во. Директор інститута «Київпроект»
(М. ШИЛО)

ПОГОДЖЕНО: Заступник Міністра будівництва УРСР

(-) Ф. Ашаренков

ЩДВО, ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 160 – 179. Оригінал. Машинопис.

Лист Головного управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді міністрів УРСР у Раду міністрів УРСР про надання допомоги Експериментальному заводу Центрально-дослідно-конструкторського бюро Головмісцевпрому*

[м. Київ]

8 квітня 1961 р.

Внаслідок аварії 13 березня 1961 р. в районі Куренівки Експериментальний завод Центрально-дослідно-конструкторського бюро Головмісцевпрому зазнав збитків від зруйнування виробничих будівель і споруд, незакінченого будівництва житлового будинку та затоплення пульпой устаткування та товаро-матеріальних цінностей в сумі 570 т. крб., в тому числі витрати по утриманню робітників та службовців за березень 1961 р. та по розрахунках зі звільненими – 64 т. крб.

Головне Управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР просить Раду Міністрів УРСР для надання термінової допомоги заводу виділити кошти:

1. На виплату заробітної плати та розрахунку зі звільненими – 52,9 т. крб.

2. Для надання допомоги постраждалим від втрати носильних речей на заводі під час аварії і покриття витрат на поховання загиблих – 11,8 т. крб.

3. На відбудову виробничих будівель та споруд, а також усунення пошкоджень незакінченого будівництва житлового будинку – 170 т. крб.

4. На ремонтно-монтажні роботи по устаткуванню – 87,5 т. крб.

5. Оборотні кошти для забезпечення нормальної виробничої діяльності в другому півріччі 1961 року – 130 т. крб.

РАЗОМ – 452,2 т. крб.

За виключенням наявних коштів заводу за станом на 13.ІІІ - 1961 р. – 17,2 тис. крб.

Потрібна сума допомоги з боку Держави – 435 т. крб.

Крім того просимо для забезпечення виплати заробітної плати працюючим і інших витрат до надходження виторгу від реалізації надати заводу тимчасову фінансову допомогу в розмірі 50 тис. крб.

Начальник головного управління

(–) А. Цоколь

Згідно:

[підпис]

ЦДАВО, ф. 337, оп. 5, спр. 264, арк. 107–108. Завірена копія. Машинопис.

* 12 квітня 1961 р. листом № 142/43 керуючий справами Ради міністрів УРСР К. Бойко просив міністра фінансів УРСР А. Барановського і заступника голови Держплану УРСР «розглянути лист т. Цоколя і підготувати пропозиції».

№ 91
Протокол № 3
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом
Сирецького яру

м. Київ

11 квітня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии: доктор технических наук
П.С. СЛИПЧЕНКО (АСиА УССР)

Члены комиссии:

Кандидат технических наук	А.А. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР)
– // –	Н.А. СИЛИН (АН УССР)
Инженер	Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз)
//	Г.Д. КИЖАЕВ – // -
//	Н.Д. КОШМАК (Укринтиз)
//	Я.Е. СНИЦАР (Укрводканалпроект)
//	А.М. ТИТОВ (Минстрой УССР)

Консультанты:

Член корресп. АН УССР – проф. доктор технических наук
Б.А. ПЫШКИН
– профессор, доктор геол.-мин. наук
А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

тов. АНДРИАНОВ С.Н.	– председатель Госстроя УССР
тов. ДАВЫДОВ А.И.	– председатель исполкома Киевского Горсовета
тов. СКЛЯРЕНКО А.Н.	– начальник промышленности стройматериалов исполкома Горсовета
тов. ДУБИНИН	– Начальник Главспецстроя Минстроя УССР
тов. ЛЕРНЕР В.О.	– Гл. инженер Главспецстроя Минстроя УССР

Повестка дня:

1. Проект Инструкции об организации службы выявления и заблаговременного оповещения об угрожающем положении на гидроотвалах Сырецкого Яра (Бабьего Яра).

Доклад кандидата технических наук А.Л. ФИЛАХТОВА (АСиА УССР)

2. Информация о ходе установки реперов и пьезометров на гидроотвалах Сырецкого Яра.

Сообщение инженера Н.Д. КОШМАКА (Укринтиз).

3. Информация о ходе и результатах визуальных наблюдений за гидроотвалами Сырецкого Яра.

Сообщение инженера А.М. ТИТОВА (Министерство строительства УССР).

4. Основные положения проекта защитных сооружений и защитных мероприятий в Сырецком Яре.

Доклад инженера Г.Д. КИЖАЕВА (Укргипроводхоз).

ПОСТАНОВИЛИ:

1. В связи с докладом кандидата технических наук А.Л. ФИЛАХТОВА проект инструкции одобрить со следующими изменениями:

а) оба поста на гидроотвалах должны быть в ведении Министерства Строительства Украинской ССР и должны обслуживаться его персоналом;

б) оба поста на улице Фрунзе должны быть в ведении исполкома Киевского городского Совета и должны обслуживаться его персоналом; на этом посту шлаббаумов не делать и ракет не применять на верхних и нижних постах;

в) освещение гидроотвалов и оснащение постов всеми видами связи и сигнализации возлагается на исполком Киевского городского Совета.

2. В связи с информацией тов. Н.Д. Кошмака считать необходимым:

а) проведение наблюдений по готовым реперам и пьезометрам, не ожидая установки всех реперов и пьезометров;

б) подтвердить ранее принятый срок окончания всех работ по установке реперов и пьезометров во всех трех отрогах к 30 апреля с.г.

3. В связи с информацией тов. Титова А.М.:

а) принять к сведению сообщение об отсутствии заметных на глаз изменений устойчивости и деформаций гидроотвалов, а также сообщение о нормальном ходе откачки остатков воды с верхнего (4-го) участка гидроотвалов в отроге № 3;

б) согласиться с предложением проф. А.М. Дранникова о необходимости начала проведения работ по увеличению устойчивости дамбы № 3 в районе ее примыкания к правому склону отрога № 3;

в) согласиться с предложением доц. А.Л. Филахтова о необходимости более детального обследования гидроотвалов в отроге № 2 и просить комиссию по визуальным наблюдениям (Н.А. Силина и М.У. Лабушевского) при участии консультанта проф. Дранникова А.М. сделать сообщение по этому вопросу 18 апреля 1961 года на очередном заседании настоящей комиссии.

4. В связи с докладом главного инженера проекта защитных сооружений и защитных мероприятий в Сырецком яре Г.Д. Кижаяева (Укргипроводхоз):

а) для строительства защитной плотины в Сырецком яре согласиться с предложенным Укргипроводхозом створом № 5, а также согласиться с одноплотинным вариантом;

б) согласиться также с предложенной Гипроводхозом высотой и профилем земляной плотины;

в) согласиться со следующими предложениями канд. техн. наук А.Л. Филахтова:

– плотину выполнить в виде фильтрующего сооружения для чего нижнюю ее часть примерно на 4–5 метров от подошвы сделать из песка, а вышележащую часть из вскрышных грунтов карьеров Петровских Кирпичных заводов;

– от плотины до гидроотвалов (взамен рекомендуемого проектировщиками трубчатого дренажа) уложить песчаный дренажный слой, соединив его с нижней песчаной частью плотины с тем, чтобы обеспечить дренаж гидроотвалов и засыпки оврага на участке от плотины до гидроотвалов;

г) Согласиться с предложением доктора технических наук П.С. Слипченко и д-ра геол. мин. наук А.М. Дранникова о засыпке оврага на участке от плотины до гидроотвалов примерно до отметки 130 м. Просить Укргипроводхоз уточнить эту отметку соответствующим расчетам.

д) Согласиться с предложением д-ра техн. наук Б.А. Пышкина о необходимости расчета устойчивости плотины гидроотвалов и гидроотвалов с плотиной вместе на всевозможные расчетные случаи.

Председатель комиссии

(Слипченко П.С.)

Члены комиссии:

(Филахтов А.Л.)

(–) Силин Н.А.

(–) Кузнец Я.М.

(–) Кижаяев Г.Д.

(–) Кошмак Н.Д.

(–) Сницар Я.Е.

(–) Титов А.М.

Консультанты:

(–) Пышкин Б.А.

(–) Дранников А.М.

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 9–12. Оригінал. Машинопис.

**Повідомлення газети «Українське народне слово» про трагічні події
у м. Київ 13 березня 1961 р.**

м. Пітсбург, США

13 квітня 1961 р.

Трагічний обсув землі в Києві

Щойно недавно оповіщено в Москві, що під час обвалу землі в Києві 13 березня загинуло 415 осіб* і 143 були поранені. Про це повідомила київська газета (в російській мові) «Правда України»⁶⁹.

Нещастя сталося о год. 8:30 ранку, коли прорвалася гребля недалеко міста, як сильний вітер підігнав воду.

Болото й вода хлинули на передмістя, затопили й понищили доми, трамваєву станцію, крамниці і дві фабрики та відтяли електричний струм.

Слідча комісія звалила вину за нещастя на «помилки» технології інженерами, які працювали над греблею від 1959 року.

Українське народне слово (Ukrainian National Word). Офіційний орган української народної помочі в Америці. Пітсбург, ПА. 1961 р., 13 квітня, ч.14, с.1.

**Доповідна записка спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом гідровідвалів Бабиного яру завідувачу будівельним
відділом ЦК КП України М. Бурці з питання: «Про рекомендації
технічної експертизи прокуратури УРСР з Бабиного Яру»**

[м. Київ]

15 квітня 1961 р.

Техническая экспертиза прокуратуры УРСР по Бабьему Яру к числу экстренных мер необходимых для обеспечения устойчивости гидроотвалов (или предотвращения последствий от их деформаций) отнесла:

1. Откачку всех разжиженных грунтов из гидроотвалов в верховьях Бабьего Яра с установкой для этой цели пловучей землесосной станции;
2. Организацию Службы выявления угрожающего положения на гидроотвалах Бабьего Яра и Службы оповещения об этом населения угрожаемой зоны;
3. Упорядочение водоотвода в Бабьем Яру.

Второе и третье из этих мероприятий уже осуществляется, а именно, второе, по решению специальной комиссии Госстроя УССР, организованной для наблюдения за состоянием гидроотвалов Бабьего Яра, а третье соответствии с решением правительственной экспертной комиссии, выяснявшей причины аварии в Бабьем Яру.

---

* Так у тексті.

Что касается первого, т.е. откачки разжиженных грунтов из гидроотвалов Бабьего Яра, то это мероприятие было бы целесообразно если бы вообще возможно было безопасным способом удалить при помощи гидромеханизации полностью все разжиженные грунты этих гидроотвалов, т.е. практически все уцелевшие части гидроотвалов Бабьего Яра объемом около 3,5 млн куб. м., так как по данным бурения основная масса грунтов в них находится в разжиженном состоянии.

Но такое мероприятие, во-первых, не может быть реализовано из-за отсутствия поблизости подходящего места, куда могут быть перекачены эти разжиженные грунты.

Во-вторых, это мероприятие нецелесообразно с точки зрения градостроительной, так как оно вернуло бы город к положению в прошлом, когда Бабий Яр был пустырем, в то время когда надежное решение по защите города путем постройки плотины найдено и оно позволяет благоустроить и использовать территорию оврага. Следовательно полное удаление гидроотвалов нецелесообразно.

Как выясняется из устных пояснений членов экспертной комиссии прокуратуры УССР (инженер А.Т. Семешко и др.), эта комиссия не имела в виду полное удаление из оврага всех разжиженных грунтов, а считала целесообразным откачку некоторого количества разжиженного грунта только лишь с участка № 4 отрога № 3 слоем от 0,5 до 1,5 м.

Причем из устных разъяснений членов экспертной комиссии прокуратуры (инж. Т.П. Доценко и доктора технических наук Н.Н. Беляшевского) рекомендуемая ими откачка не столько преследовала цель удаления разжиженного грунта, сколько предназначалась для понижения горизонта грунтовых вод на карте № 4 с тем, чтобы уменьшить насыщение нижележащих террас гидроотвалов водой, уменьшить гидростатическое давление и дренировать их.

Однако возможность получения желаемого эффекта по меньшей мере сильно преувеличена и это очевидно из следующих соображений.

Отметка верхней террасы (участка № 4 оврага № 3) примерно 167 м. Отметка дна тальвега за дамбой № 1 – 119–120 м. Таким образом, общее падение на этом участке 47 – 48 м.

Если бы удалось в верховьях понизить горизонт грунтовых вод на 0,5 м., общее падение сократилось бы примерно на 1 %, при понижении уровня грунтовых вод на 1,5 м. – падение сократилось бы на 3 %.

Совершенно очевидно, что это не дало бы сколько-нибудь существенного уменьшения насыщения водой нижележащих отвалов и понижения гидростатического давления.

Что касается попытки дренировать таким способом нижележащие отвалы, то это вообще невозможно, так как последние находятся на отметке более низких чем предлагаемое понижение уровня грунтовых вод на террасе (участке) № 4.

Таким образом, доводы экспертной комиссии прокуратуры УССР об эффективности предлагаемой ими откачки разжиженных грунтов с террасы (карты) № 4 нельзя признать обоснованными, и их осуществление не может принести пользы.

Вместе с тем нельзя не отметить ряд факторов, свидетельствующих о том, что реализация указанного предложения может даже ухудшить условия устойчивости отвалов. Действительно, если откачать слой разжиженного грунта на карте № 4, огражденной дамбой № 4, то аккумулирующая емкость перед этой дамбой увеличилась бы на величину удаленного объема разжиженного грунта. Вследствие этого удлинился бы срок сброса ливневых вод, притекающих с бассейна оврага на террасу № 4, так как этот сток пришлось бы откачивать насосами из увеличенной резервной емкости и всех прямиков, которые были бы созданы для дренирования террасы на № 4 на 1,5 м.

Экспертная комиссия прокуратуры глубину этих прямиков не рассчитывала, но совершенно очевидно, что глубина их должна быть более 1,5 м. При малых коэффициентах фильтрации грунтов гидроотвалов кривые депрессии при откачке грунтовых вод будут весьма крутыми и если вершина кривой депрессии должна быть на 1,5 м. ниже верха намытой (существующей) террасы № 4, то нижняя точка кривой депрессии, при выклинивании в прямике у насосов должна быть в несколько раз больше.

Но такое углубление прямиков в верховьях оврага было бы опасным, так как оно увеличило бы водонасыщение гидроотвалов и понизило бы их устойчивость, которая и без того не имеет необходимых запасов.

Чтобы избежать водонасыщения гидроотвалов, потребовалось бы осуществить водоотводную сеть глубокого вложения, с тем, чтобы весь ливневый сток отводился немедленно и не скапливался на террасе № 4, а также в прямках при землесосах.

Все приведенные соображения говорят о том, что предложения экспертной комиссии прокуратуры УССР об откачке разжиженных грунтов с карты № 4 Бабьего Яра, с целью понижения уровня грунтовых вод на 0,5 – 1,5 м. является нецелесообразным и должно быть отклонено.

Председатель комиссии Гостроя УССР

Дейст. член АСиА УССР, д-р техн. наук

(П. Слипченко)

Зам. председателя комиссии Госстроя УССР

доцент, канд. техн. наук

(А. Филахтов)

Настоящая записка одобрена специальной комиссией Госстроя УССР за соблюдением гидроотвалов Бабьего Яра (см. протокол № 4 от 18 апреля 1961 г.).*

Секретарь комиссии

(Л. Осипчук)

ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5358, арк. 7 – 9. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 96.

**Інструкція по службі виявлення і завчасного оповіщення
загрозливого становища на гідровідвалах Бабиного яру**

[м. Київ]

15 квітня 1961 р.

УТВЕРЖДАЮ:
Председатель исполкома
Киевского городского Совета
депутатов трудящихся
(А. Давыдов)

УТВЕРЖДАЮ:
Председатель
Госстроя УССР
(С. Андрианов)

§ 1. Хотя гидроотвалы Бабьего яра в настоящем их виде, т.е. после проведения ряда предупредительных мер, непосредственной угрозы населению Подольского района г. Киева не представляют, но, учитывая, что при чрезвычайных условиях – в случае выпадения катастрофических ливней или землетрясений деформации отвалов не исключены, – устанавливается постоянная Служба наблюдения за отвалами и оповещения об опасности, угрожаемой району.

§ 2. Настоящая Служба наблюдения и оповещения организуется немедленно после утверждения настоящей Инструкции председателем исполкома Киевского городского Совета депутатов трудящихся и председателем Госстроя УССР и функционирует непрерывно до момента отмены ее этими инстанциями после окончания строительства всех защитных сооружений в Бабьем яру.

§ 3. Указанная служба включает в себя четыре непрерывно действующих поста, представляющих собою будки, оборудованные телефонами.

§ 4. Два поста размещаются непосредственно в районе гидроотвалов на коренных (не намытых грунтах), а два поста располагаются на улице Фрунзе. Места расположения постов показаны на прилагаемой схеме*.

§ 5. На каждом посту, расположенном на гидроотвалах, одновременно на дежурстве находится два человека, один из которых дежурит у телефона, а второй обходит дамбы между участками (террасами) намыва в районе, отведенном для наблюдения. Эти два поста на гидроотвалах организуются Министерством строительства УССР и находятся в его ведении.

§ 6. В целях обеспечения надлежащей видимости при любой погоде и в любое время суток гидроотвалы снабжаются и обеспечиваются исполкомом Горсовета прожекторным освещением по схеме, показанной на прилагаемом плане.

---

* Див.: Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – Рис. 17 (с. 497).

§ 7. На каждом посту, расположенном на улице Фрунзе, дежурит у телефона один человек. Кроме того, на каждом из этих постов находится второй дежурный, который в необходимых случаях заменяет основного дежурного.

Посты на улице Фрунзе организуются исполкомом Горсовета г. Киева и находятся в его ведении.

§ 8. В обязанности дежурных постов на гидроотвалах входит наблюдение за состоянием гидроотвалов и в случае каких-либо деформаций последних – немедленное оповещение по телефону дежурных постов на улице Фрунзе.

§ 9. В обязанности дежурных постов на улице Фрунзе входит:

а) в обязанности первого дежурного каждого из этих постов входит немедленно по получении оповещения по телефону об опасности от дежурных постов на гидроотвалах прекращать въезд и вход жителей в опасную зону;

б) в обязанности второго дежурного каждого из этих постов входит после получения сигнала об опасности немедленное оповещение об этой опасности людей, находящихся в опасной зоне и содействие экстренному выходу их из опасной зоны;

в) в случае угрожающего положения на отвалах первый дежурный немедленно ставит об этом в известность председателя исполкома Киевского Горсовета.

§ 10. К числу угрожающих относится также положение при выпадении ливней, т.е. дождей такой силы, при которых начнется поверхностный сток дождевой воды со склонов оврага и откосов дамб, т.е. тогда, когда дождевая вода будет не полностью впитываться почвой.

§ 11. Все четыре поста должны быть связаны между собой местной селекторной связью, а посты на улице Фрунзе должны, кроме того, иметь городские телефоны.

§ 12. Технический инструктаж, связанный с упомянутой выше Службой наблюдения и оповещения, организуется и проводится Министерством строительства УССР и исполкомом Киевского городского Совета соответственно по своим постам.

Председатель комиссии Госстроя УССР

Действительный член Академии
строительства и архитектуры УССР,
доктор технических наук

(Слипченко П.С.)

Зам. председателя комиссии
доцент, кандидат технических наук

(Филахтов А.Л.)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 2, арк. 2–4. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 141. – С. 496–497.

№ 95

Повідомлення газети «Українські вісті» про трагічні події
на Подолі у м. Київ

м. Новий Ульм, ФРН

16 квітня 1961 р.

Катастрофа в Києві

Світову пресу облетіла вістка про величезну катастрофу на Україні – в Києві. Катастрофа сталася 13.3.1961 р. В низинній частині столиці на Подолі прорвало греблі ярів, куди перепомпувався дніпровський намил, і 3-метрова хвиля води та намулу змела з свого шляху людей, авта, трамваї, житлові будинки, крамниці, два заводи... За неофіційними даними подано, що в Києві під час цієї жакливої катастрофи загинуло, приблизно, 7 000 осіб.

Советська преса мовчала до 30.3.1961 р. Але й її повідомлення подали жертв катастрофи тільки в кількості 145 осіб загиблих та 143 раненими. Згідно московських офіційних повідомлень, – причиною катастрофи є помилки конструкційно-технологічного характеру.

Перші відомості про катастрофу подали подорожні кияни.
(ЮП)

Українські вісті. Тижневик політики, економіки, культури і громадського життя. Новий Ульм (Німеччина). 16 квітня 1961 р., № 16 (1442), с.1.

№ 96

Протокол № 4

**засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом Бабиного яру**

м. Київ

18 квітня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии: доктор техн. наук
П.С. СЛИПЧЕНКО (АСиА УССР)

Члены комиссии:

Канд. техн. наук	А.Л. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР)
-//-	Н.А. СИЛИН (АН УССР)
инженер	Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз)
-//-	Г.Д. КИЖАЕВ -//-
-//-	Н.Д. КОШМАК (Укргииинтиз)
-//-	М.У. ЛАБУШЕВСКИЙ
	(Управление противооползневых и
	подземных работ Киевского горисполкома)
-//-	Л.Н. ОСИПЧУК (АСиА УССР)

-//-

Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект)

-//-

А.М. ТИТОВ (Минстрой УССР)

Консультант: доктор техн. наук Б.А. ПЫШКИН (АН УССР)

Приглашенные:

тов. КОТОВ С.М.	– Госстрой УССР
тов. МАТВИЕВСКИЙ Ю.Г.	– Киевпроект
тов. ПЕСТРЯКОВ М.В.	– -//-
тов. ПОБЕГАЙЛО И.М.	– Управление по делам архитектуры
тов. МАЛЮТА М.А.	– Управление благоустройства г. Киева
тов. ФЕЛЕНДЛЕР И.С.	– -//-
тов. ГОРОХОВСКИЙ С.М.	– Киевпроект
тов. ЛЕРНЕР В.И.	Главспецстрой Минстроя УССР

На заседании были рассмотрены вопросы:

1. Сообщение о проектных соображениях по отводу ливневых вод из бассейна Бабьего яра.

Доклады тов. ПЕСТРЯКОВА М.В. – Киевпроект

и тов. КИЖАЕВА Г.Д. – Укргипроводхоз

ПОСТАНОВИЛИ:

Проектные соображения по отводу ливневых вод из бассейна Бабьего яра, разработанные Киевпроектом (для заселенной части) и Укргипроводхозом (для района гидроотвалов) значительно отличаются исходными положениями и методами расчета.

В связи с этим, для выработки согласованных основных положений в схеме водоотвода из бассейна Бабьего яра назначить экспертную подкомиссию в составе:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВА (АСиА УССР)

инж. Н.Д. КОШМАКА (Укргиинтиз)

-//- Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект)

-//- А.М. ТИТОВА (Минстрой УССР)

Этой подкомиссии доложить свои выводы на очередном заседании постоянной комиссии – 25/IV - 61 г.

Просить тов. ШВЕЦА Г.И. (АН УССР) принять участие в работе подкомиссии.

2. Сообщение о ходе работ по установке пьезометров и реперов на гидроотвалах и результатах наблюдений.

Информация тов. КОШМАК Н.Д. (Укргиинтиз)

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению сообщение тов. Кошмак Н.Д. о том, что к 18/IV - 61 г. установлено 16 пьезометров, по которым ведутся наблюдения и что все остальные пьезометры и реперы будут установлены в срок назначенный комиссией – к 30/IV - 61 г.

3. Утверждение докладной записки в ЦК КПУ по вопросу «О рекомендациях технической экспертизы прокуратуры УССР по Бабьему яру».

Информация тов. ФИЛАХТОВА А.Д. (АСиА УССР)

ПОСТАНОВИЛИ:

Текст докладной записки в ЦК КП Украины по вопросу «О рекомендациях технической экспертизы прокуратуры УССР по Бабьему яру» одобрить*.

4. Сообщение подкомиссии по визуальным наблюдениям в составе тов. тов. Силина Н.А., Лабушевского М.У., Титова А.М. о состоянии гидроотвалов в строгах №№ 2 и 3 Бабьего яра.

Информация тов. СИЛИНА Н.А. (АН УССР)

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение об отсутствии изменений в устойчивости гидроотвалов на участках №№ 1 - 4 отрога № 3, о наличии волосных трещин в дамбе № 4; ненормальном положении с организацией территории, а значит и стока на участках отрога № 2 и необходимости устройства пригрузки дамбы № 3, в месте примыкания ее к правому склону отрога № 3.

б) Просить подкомиссию, созданную для выработки согласованной схемы по отводу ливневых вод из бассейна Бабьего яра, рассмотреть вопрос об организации стока на участках отрога № 2.

в) Просить Киевпроект представить все необходимые материалы для работы подкомиссии 19/IV - 61 г.

г) Просить консультанта проф. Пышкина Б.А. представить свои соображения, совместно с членами подкомиссии по визуальным наблюдениям, о необходимости устройства пригрузки дамбы № 3.

д) Подкомиссии по визуальным наблюдениям представить принятые решения по пригрузке дамбы № 3, а подкомиссии в составе т.т. Филахтова А.Л., Титова А.М., Кошмака Н.Д. и Сницар Я.Е., представить предложения по организации водоотвода с участков отрога № 2 к следующему заседанию комиссии – 25/IV - 61 г.

5. Утверждение протокола № 3 заседания комиссии от 11/IV - 61 г.

Информация тов. ОСИПЧУКА Л.Н. (АСиА УССР)

ПОСТАНОВИЛИ:

Протокол № 3 заседания комиссии от 11/IV - 61 г. одобрить**.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)

СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 13–15. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 93.

** Див. документ № 91.

№ 97

**Лист групи експертів у будівельний відділ ЦК КП України
про відкачування землі з дамби № 3**

м. Київ

20 квітня 1961 р.

Строительный отдел ЦК КП Украины
тов. Бурка М.И.

В письме в адрес прокурора Украинской ССР техническая экспертиза одним из мероприятий по предупреждению повторения аварии в Бабьем Яру рекомендовала смонтировать плавучий землесосный снаряд в верховье прудка дамбы № 3 и откачать весь оставшийся разжиженный грунт*.

При этом экспертиза имела в виду с помощью землесоса откачать из прудка третьей террасы только тот разжиженный грунт, который без дополнительной подачи воды для его разжижения мог быть откачан землесосом.

ЭКСПЕРТЫ:

(Н. Холин)

(А. Семешко)

(С. Сайдаковский)

(В. Владимирцев)

(Н. Беляшевский)

(Т. Доценко)

ЦДАГО, ф.1, оп.24, спр. 5358, арк.6. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 140. – С. 495–496.

№ 98

**Лист Міністерства фінансів УРСР та Держплану УРСР у Раду міністрів
УРСР про виділення коштів Експериментальному заводу
Центрального дослідно-конструкторського бюро Головнісцєпрому**

[м. Київ]

21 квітня 1961 р.

На № 142/43 від 12.IV - 1961 року**

Міністерство фінансів УРСР і Держплан УРСР розглянули питання про покриття збитків експериментального заводу Центрального дослідно-конструкторського бюро Головнісцєпрому при Раді Міністрів УРСР, пов'язаних з аварією в районі Куренівки, і вважають необхідним дозволити Головно-му управлінню місцевої промисловості побутового обслуговування населення

---

* Див. документ № 87.

** Див. документ № 90.

при Раді Міністрів УРСР видати заводу на покриття нестачі власних оборотних коштів 237 тис. крб. за рахунок решти коштів фонду розвитку художніх промислів, переданих в його розпорядження від колишньої Укрпромради постановою ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 11 жовтня 1960 року № 1698.

Що стосується виділення коштів на відбудовчі та ремонтні роботи по заводу, то це питання буде розглянуто Держпланом і Міністерством фінансів УРСР після вирішення сумісно з Головнісцевпромом питання про доцільність відбудови та профіль заводу.

Проект розпорядження Ради Міністрів УРСР про виділення коштів експериментальному заводу на поповнення нестачі власних оборотних коштів при цьому додається*.

Заступник Міністра фінансів
Української РСР
(-) І. ТОЛКУНОВ

Заступник Голови
Держплану УРСР
(-) М. МАХИНЯ

ЦДАВО, Ф. 337, оп. 5, спр. 264, арк. 121. Копія. Машинопис.

№ 99

Інформація Держплану УРСР і Міністерства фінансів УРСР Раді міністрів УРСР «Про виділення Київському міськвиконкому додаткових асигнувань і матеріальних фондів для ліквідації наслідків аварії»

[м. Київ]

23 квітня 1961 р.

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня ц.р. № 327 «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру»**, Держплан УРСР і Міністерство фінансів УРСР розглянули подані Київським міськвиконкомом розрахунки про додаткове виділення на 1961 рік потрібних асигнувань і матеріальних фондів для ліквідації наслідків аварії в зв'язку з сповзанням ґрунту і проникненням вод з Сирецького Яру.

Проект постанови Ради Міністрів УРСР по цьому питанню подається на Ваш розгляд***.

Заступник Голови Держплану УРСР
(-) М. Махиня

Міністр фінансів УРСР
(-) А. Барановський

ЦДАВО, Ф. 30, оп. 29, спр. 501, арк. 129. Копія. Машинопис.

---

* Проект розпорядження не виявлений.

** Див. документ № 23.

*** Проект не публікується. Див. постанову Ради міністрів УРСР № 651 від 20 травня 1961 р. «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва», док. № 116.

№ 100
Протокол № 5
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом Бабиного яру

м. Київ

25 квітня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Зам. председателя комиссии:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР)

Члены комиссии:

Канд. техн. наук Н.А. СИЛИН (АН УССР)

инженер Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз)

-//- Г.Д. КИЖАЕВ -//-

-//- Н.Д. КОШМАК (Укргиинтиз)

-//- Л.Н. ОСИПЧУК (АСиА УССР)

-//- Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект)

Приглашенные:

тов. М.В. ПЕСТРЯКОВ – Киевпроект

-//- В.И. ЛЕРНЕР – Главспецтсрой Минстроя УССР

-//- И.М. ПОБЕГАЙЛО – Управление по делам архитектуры

-//- МАТЧЕНКО – -//-

На заседании были рассмотрены вопросы:

1. Сообщение Киевпроекта и Укргипроводхоза о выработанных согласованных положениях к схеме водоотвода из бассейна Бабьего яра совместно с экспертной подкомиссией.

Доклады т.т. ПЕСТРЯКОВА М.В. и КИЖАЕВА Г.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Из расчетов Укргипроводхоза следует, что для отвода ливневого стока, обеспеченностью 0,1 %, с участков №№ 4 и 5 требуется 7 часов, а с участка № 3 – 2 часа.

В связи с неясностью вопроса изменения устойчивости гидроотвалов в результате временного аккумуляирования на них ливневых вод, просить Институт гидрологии и гидротехники АН УССР, выполняющий расчеты по определению общей устойчивости гидроотвалов Бабьего яра, учесть в расчетах упомянутую выше аккумуляцию ливневого стока.

Просить директора Института гидрологии и гидротехники АН УССР т. Дидковского М.М. в случае необходимости представить задание Укргиинтизу на проведение необходимых полевых исследований по этому вопросу.

б) С предложениями Киевпроекта, по принятым трассе и диаметрам водоотвода его коллектора, для сброса ливневых вод с левой части бассейна Бабьего яра от ул. Лагерной до ПК 29+50 согласиться.

2. Сообщение подкомиссии по визуальным наблюдениям в лице т.т. Силина Н.А., Титова А.М., Филахтова А.Л. и консультанта тов. Пышкина Б.А. о необходимости устройства пригрузки дамбы № 3 у правого склона отрога № 3, а также по организации временного водоотвода с участков намыва отрога № 2.

Информация тов. Силина Н.А. (АН УССР)

ПОСТАНОВИЛИ:

а) согласиться с предложением подкомиссии о создании пригрузки дамбы № 3, состоящей из песка (нижняя часть) и местного грунта (верхняя часть) которая уположит низовой откос.

б) Просить Укргипроводхоз представить к следующему заседанию комиссии соображения о параметрах пригрузки.

в) Просить вторично Киевпроект на следующем заседании комиссии, которое состоится 4/V - 61 г. доложить схему организации временного водоотвода с участков намыва отрога № 2.

3. Сообщение о ходе работ по устройству пьезометров и реперов в районе гидроотвалов Бабьего яра и результатах наблюдений.

Информация тов. КОШМАК Н.Д. (Укргииинтиз)

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что все пьезометры и реперы к 25/IV - 61 г. установлены и по 30 пьезометрам ведутся уже наблюдения.

Проведенные в течение недели наблюдения за уровнями грунтовых вод показали что имеется тенденция к их снижению. Результаты наблюдений за положением поверхности гидроотвалов в плановом положении показали, что сдвигов нет. Расход воды по тальвегу оврага, на основании замеров по водосливу, составляет 12 - 15 л/сек.

б) Просить Горсовет принять меры по обеспечению по сохранности сети пьезометров и реперов.

в) Просить Укргииинтиз периодически производить съемку контура в местах бровки обрушения и оползания грунта гидроотвалов на картах № 1 и № 2.

Зам. председателя комиссии

(А. ФИЛАХТОВ)

Секретарь комиссии

(Л. ОСИПЧУК)

Получил

[підпис]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 16–18. Оригінал. Машинопис.

№ 101

Клопотання виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих міністру фінансів УРСР А. Барановському про компенсацію недоборів по доходах бюджету міста

[м. Київ]

26 квітня 1961 р.

№03-1/97

В зв'язку з сповзанням ґрунту і проникненням вод з Сирецького яру, яке виникло внаслідок аварії 13.ІІІ.1961 року, ряд підприємств житлово-комунального господарства м. Києва, крім матеріальних пошкоджень, понесли збитки в зв'язку з простоями, що зменшує платежі в бюджет відрахувань від нагромаджень в сумі 203,5 тис. крб.

Виконком Київської Міської Ради депутатів трудящих просить компенсувати бюджету міста недобор платежів в бюджет в сумі 203,5 т. крб.

Розрахунки по цьому питанню додаються*.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ ВИКОНКОМУ
КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ

(Г. АРКАДЬЄВ)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 516, арк. 8. Оригінал. Машинопис.

№ 102

Довідка спеціалізованого тресту «Укргідроспецбуд» для Держплану Ради міністрів УРСР про об'єм робіт, виконаних на аварійних роботах з ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру

м. Київ 26 квітня 1961 р.

За період с 13 по 31 марта с.г. трестом «Укргідроспецстрой» на аварійних роботах по ликвидации последствий сползания ґрунта и проникновения вод из Сырецкого яра в Подольском районе г. Киева (Куреневка) выполнен объем работ в сумме 386 тыс. руб.

Эти работы были выполнены как силами работников спецуправлений треста, так и силами общественности: студентами ВУЗов, работниками предприятий города и солдатами воинских частей.

Всего отработано на аварийных работах в районе Куреневки с 13 по 31 марта 23036 чел./дней, в том числе:

1. Рабочими спецуправления № 603	– 6035 чел/дн.
2. Рабочими спецуправления № 602	– 357 чел/дн.

---

* Розрахунки не виявлені.

3. Рабочими спецуправления № 610 – 621 чел/дн.

4. В порядке оказания помощи работниками городских организаций и солдатами – 16023 чел/дн.

Среднеквартальная численность работников за 1 кв. составляет 299 чел., а выработка на 1 работника – 1291 руб.

В отчете по труду треста «Укргидроспецстрой» за март показаны только численность рабочих спецуправлений треста (среднемесячная 161 чел. и среднеквартальная 54 чел.) и начисленный им фонд заработной платы (35,4 т.р.) так как привлеченным работникам заработная плата трестом не выплачивалась.

УПРАВЛЯЮЩИЙ ТРЕСТОМ
«УКРГИДРОСПЕЦСТРОЙ»

(А. НИКИФОРОВ)

ЦДАВО, ф. 337, оп. 6, спр. 637, арк. 239. Оригінал. Машинопис.

№ 103

Наказ Міністерства будівництва УРСР № 182

«Про організацію служби нагляду і оповіщення в районі Сирецького яру»

м. Київ

27 квітня 1961 р.

З метою організації служби нагляду і оповіщення в районі Сирецького яру наказую:

1. Головному управлінню «Укрголовспецбуд» (т. Дубініну) і тресту «Укргидроспецбуд» (т. Нікіфорову):

а) встановити на гідровідвалах Сирецького яру два спарені круглодобових поста з числа інженерно-технічних працівників в пунктах, вказаних на схемі організації служби нагляду і оповіщення в районі Сирецького яру.

Згадані пости діють згідно з інструкцією;

б) в 3-денний строк затвердити графік чергувань інженерно-технічних працівників на постах Сирецького яру;

в) забезпечити круглодобове чергування робітничих бригад по обслуговуванню насосних станцій, водоводів, аварійного сбросу;

г) затвердити графік чергування робітничих бригад і будівельних механізмів.

2. Керуючому трестом «Укргидроспецбуд» т. Нікіфорову забезпечити в 3-денний строк встановлення, згідно з затвердженою схемою, двох будок на гідровідвалах Сирецького (Бабиного) яру.

3. Планово-економічному управлінню (т. Новікову) виділити з 1 травня 1961 р. до кінця року Головному управлінню «Укрголовспецбуд» додаткові ліміти з праці для чергувань на Сирецьких постах.

4. Керуючому трестом «Укргідроспецбуд» т. Нікіфорову забезпечити протокольне оформлення знання черговим персоналом інструкції «Про службу виявлення і своєчасного оповіщення загрозливого стану на гідровідвалах Бабиного яру в м. Києві» (інструкція додається)*.

5. У зв'язку з тим, що роботи по розчищенні затопленої території і першо-чергові заходи на гідровідвалах вже здійснені і трест «Укргідроспецбуд» перейшов до будівництва об'єктів по новій технічній документації, вважати обов'язки комплексу будівельно-відбудовчих робіт, встановленого наказом по Міністерству від 21 березня 1961 року № 113, вичерпаними**.

Звернути увагу керуючого трестом «Укргідроспецбуд» т. Нікіфорова на особливе значення робіт в районі Куренівки і Сирецького яру, виконання яких покладено по генеральному підряду на трест «Укргідроспецбуд».

6. Контроль за виконанням цього наказу покласти на начальника головного управління «Укрголовспецбуд» т. Дубініна В.Й.

Міністр будівництва Української РСР (В. Терент'єв)

ЦДАВО, ф. 4627, оп. 1, спр. 315, арк. 141 – 142. Оригінал. Машинопис.

№ 104

Лист інженера-гідротехніка А. Лемешка голові Держбуду С. Андріанову з власним проектом облаштування Бабиного яру

[м. Київ]

29 квітня 1961 р.

Я присутствовав на засіданні комісії, в Гипроводхозе, где предварительно рассматривалось проектное задание строительства плотины в овраге «Бабий Яр». Стоимость строительства плотины составляет 22,5 миллиона рублей (в масштабе старых цен). Грунт для плотины транспортируется автосамосвалами.

Проектное задание выполняется строго по выданному плановому заданию, утвержденному председателем Киевского Горсовета.

Разработка вскрыши гидромеханизацией на Петровских кирпичных заводах приостановлена. В связи с этим намечается закрыть один завод который выпускает 38 млн. кирпичей в год. Второй завод будет продолжать работу. Вскрышу намечается предварительно вести экскаваторами на самосвалы. Считаю неправильной постановкой вопроса, что отказались от передовых-прогрессивных методов разработки и транспортировки грунта путем гидромеханизации.

---

* Див. документ № 94.

** Див. документ № 57.

Намеченное строительство плотины является некомплексным решением вопроса устойчивости гидроотвалов и кроме того дорого.

Мое предложение заключается в следующем:

1. Ликвидировать – засыпать и спланировать канаву для аварийного сброса поверхностного стока в карьеры Петровских кирпичных заводов. Оставить эту канаву, это значит заранее наметить повторение катастрофы по кирпичным заводам во время ливня.

2. Срочно начать и продолжить работы гидромеханизации по вскрыши на Петровских кирпичных заводах и замыть отрог у кладбища – отжав воду в сторону ул. Щусева к насосной станции. Этим само вся емкость аккумулятора поверхностного стока будет отодвинут[а] от опасного места обрушения гидроотвалов.

3. Управлению благоустройства г. Киева срочно закончить укладку водостока, по проекту ул. Ново-Окружной от ул. Фрунзе до подножия обрыва гидроотвалов.

4. Киевпроекту спроектировать проект водостока по ул. Ново-Окружной с таким расчетом, чтобы водосборную площадь разбить на отдельные участки с которых воду направить у водосток ул. Ново-Окружной.

5. После укладки водостока по дну оврага, срочно начать замыв с низовья оврага (в узкой части) от ул. Фрунзе. Замыв вести терасами с перепадами в 2 м., с таким расчетом, чтобы выйти на уровень бровки оврага с 6% продольным уклоном (т.е. откосы высотой в 2 м через 35 м.). Кроме замыва оврага с нижней стороны, необходимо одновременно вести замыв и с верхней стороны примерно на 350–400 м. от нижнего участка. Таким образом будет произведен полный намыв узкой части оврага, что заменит намечаемую плотину.

До начала замыва оврага необходимо убрать все асбоцементные трубы разрушенного канализационного коллектора.

После замыва узкой части оврага можно перейти на замыв последующей части оврага.

6. У подножия обрыва гидроотвалов необходимо уложить дренаж, как горизонтальный – по дну оврага, так и вертикальный при помощи устройства колодцев из ж.б. труб (по типу штольневых колодцев).

Таким образом решается раз и на всегда комплекс следующих работ:

а) вскрыша кирпичных заводов;

б) комплекс мероприятий по устойчивости гидроотвалов и планировка территории всего оврага «Бабий Яр»;

в) подготовка территории оврага для строительства ул. Ново-Окружной.

Для выполнения вышеуказанного полного комплекса мероприятий по устойчивости гидроотвалов достаточно будет 12,5 млн рублей (из 22,5 млн. рублей на плотину) плюс стоимость работ по гидромеханизации вскрышных работ на кирпичных заводах.

Техническое руководство по выполнению моего предложения и ответственность за устойчивость проведенной работы беру на себя. Работы упомянутые в моем предложении необходимо срочно начать, и выполнять в кратчайшее время (работы вести в 2-3 смены) для того чтобы предотвратить от последующих срывов гидроотвалов во время ливней. Такие срывы неизбежны при существующем положении. Упомянутые работы по моему предложению дадут следующую экономию (в ценах 1960 года):

1. Гидромех [анизация] вскрыши $3,6 \text{ млн м}^2 \times (10-5) = 17,5 \text{ млн. р.}$

2. Разница на устр [ойство] плотины $22,5 - 12,5 = 10 \text{ млн. р.}$

итого экономии = 27 млн. р.

Кроме этого:

[7]. Кирпичный завод работает 3 года и дает кирпича $38 \times 3 = 114 \text{ млн. шт.}$ кирпича для нужд жилстроительства. Из этого кирпича можно будет построить 270 восьмидесяти квартирных домов.

[8]. Освобождается автотранспорт от перевозки грунта, который можно использовать на жилстроительстве.

29/IV 61 г. Инж [енер]-гидротехник
по работе 4-63-05

(Лемешко)

ДАК, ф.1446, оп.1, спр. 8, арк.20–24. Оригінал. Рукопис.

№ 105

Доповідна записка інженера М. Кошмака голові комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про псування виміральної апаратури у Бабиному яру

[м. Київ]

[кінець квітня 1961 р.]*

Предс [едателю] Комиссии гос[стро]я УССР]

Как мною было доложено на заседании комиссии 25.IV пьезометры установленные Укргииинтизом на отвалах Бабьего Яра сбиваются. Замки и один из пьезометров (самый глубокий) уже выведен из строя (заброшен). Имеется угроза, что и все остальные пьезометры будут приведены в нерабочее состояние.

Обращение Укргииин[тиза] в Управление городской милиции с просьбой установить пост осталось безрезультатным.

Прошу принять меры по данному вопросу.

Член комиссии Госстроя

Гл. инженер Укргииинтиза

(Кошмак)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 41 – 41 зв. Рукопис. Оригінал.

---

* Датується за змістом.

№ 106
Протокол № 6
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом
за станом Бабиного яру

м. Київ

4 травня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО (АСиА УССР)

Члены комиссии:

инженер	Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз)
-//-	Г.Д. КИЖАЕВ -//-
-//-	Н.Д. КОШМАК (Укргииинтиз)
-//-	М.У. ЛАБУШЕВСКИЙ (Управление противооползневых и подземных работ Киевского горисполкома)
-//-	Л.Н. ОСИПЧУК (АСиА УССР)
-//-	Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект)
-//-	А.М. ТИТОВ (Минстрой УССР)

Консультант: доктор техн. наук А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

тов. ПЕСТРЯКОВ М.В.	(Киевпроект)
-//- ЛЕРНЕР В.И.	(Главспецстрой Минстроя УССР)
-//- РЯБОВ И.Е.	(Укргииинтиз)
-//- СКЛЯРЕНКО А.Н.	(Киевский Горсовет)
-//- АЛАДКОВ В.П.	(Строительство защитных сооружений - директор)
-//- САВИН В.Д.	(-//- - гл. инженер)

На заседании были обсуждены вопросы:

1. Рассмотрение рабочих чертежей на производство работ по подготовке основания плотины.

Информация т. КИЖАЕВА Г.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Считать необходимым приступить к работам по выданным рабочим чертежам;

б) Просить Горисполком и Госстрой УССР, в виде исключения, разрешить проведение этих подготовительных работ без утверждения рабочих чертежей.

2. Отчет Укргииинтиз'а о выполнении работ по установке контрольно-измерительной аппаратуры в районе гидроотвалов Бабьего яра.

Доклад т. КОШМАК Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Считать, что работа по установке контрольно-измерительной аппаратуры по наблюдению за состоянием гидроотвалов, выполнена на 2 дня ранее установленного срока;

б) Просить Укргииинтиз (т. Кошмак Н.Д) представить к следующему заседанию комиссии письменное заключение по наблюдениям за состоянием гидроотвалов.

3. Сообщение о временной схеме водоотвода из нижних участков намыва отрога № 2.

Информация т. ПЕСТРЯКОВА М.В.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Согласно предлагаемой схемы временного водоотвода намечено использовать для сброса ливневых вод с участков намыва имеющийся на месте металлический пульповод. Этот пульповод расположен по трассе проектируемой временной дороги, которая будет использована в период строительства плотины, что допускать не следует.

б) Просить членов комиссии т. Кузнеця Я.М. и т. Кижяева Г.Д. вместе с представителями Киевпроекта, Управления по делам архитектуры и автоинспекции на месте просмотреть трассу временной дороги, для увязки ее с трассой временного водоотвода. О результатах доложить на очередном заседании комиссии – 9.V - 61 г.

4. Сообщение о принятых параметрах пригрузки дамбы № 3 у правого склона отрога № 3.

Информация т. КИЖАЕВА Г.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению заявление, что устойчивость дамбы без пригрузки недостаточна ($K_y \neq 0,97$) и что пригрузку необходимо устраивать с уклоном откоса, равным 1:5;

б) Просить Укргипроводхоз выдать Минстрою УССР эскизы по пригрузке в ближайшее время.

Председатель комиссии

(П. СЛИПЧЕНКО)

Секретарь комиссии

(Л. ОСИПЧУК)

Получил 9.V.61

[підпис]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 19–21. Оригінал. Машинопис.

№ 107

**Відповідь Міністерства фінансів УРСР виконавчому комітету
Київської міської ради депутатів трудящих на клопотання про
компенсацію недобору по доходах бюджету міста**

[м. Київ]

6 травня 1961 р.

ЗАСТУПНИКУ ГОЛОВИ ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ
тов. АРКАД'ЄВУ Г.І.
На лист від 26 квітня 1961 року № 03-1/97*

Розглянувши Ваше клопотання про компенсацію бюджету м. Києва недобору по платежах в бюджет по відрахуваннях від нагромаджень ряду підприємств житлово-комунального господарства в зв'язку з аварією, що виникла внаслідок сповзання ґрунту з Сирецького яру, Міністерство фінансів УРСР повідомляє, що бюджет м. Києва щорічно виконується зі значним понадплановим перевищенням доходів над видатками.

Зокрема в 1959 році таке перевищення становило 4,9 млн. крб. і в 1960 році – 3,4 млн. крб. (в нових грошах) і залишилося в бюджеті міста.

При обсязі бюджету м. Києва на 1961 рік в сумі 213752,1 тис. крб., визначений Вами недобор по доходах деяких підприємств житлово-комунального господарства в розмірі 203,5 тис. крб. становить порівняно невелику питому вагу і може бути перекритий в процесі виконання бюджету.

Крім того, слід зазначити, що в прийнятому виконкомом Київської міськради депутатів трудящих бюджеті м. Києва на 1961 рік, як-то встановлено перевіркою Міністерства фінансів УРСР, було допущено недооблік доходів, внаслідок завищення собівартості реалізуємої продукції і послуг по газовому, водопроводно-каналізаційному і лазне-пральному господарству.

По цих галузях комунального господарства собівартість продукції і послуг в плані на поточний рік встановлено на вищому рівні, ніж то було фактично досягнуто в попередньому році, незважаючи на значний зріст обсягу реалізації.

Виходячи з вищенаведеного, Міністерство фінансів УРСР не може задовольнити Ваше клопотання і не вбачає підстав для порушення перед Радою Міністрів УРСР питання про компенсацію обчисленого Вами недобору по доходах бюджету м. Києва за рахунок коштів республіканського бюджету**.

(–) М. ТИЩЕНКО

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 516, арк. 3 – 4. Копія. Машинопис.

---

* Див. документ № 101.

* На документі є візи осіб, які ознайомилися з ним.

№ 108
Протокол №7
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР
з нагляду за станом Бабиного яру

м. Київ

9 травня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО (АСиА УССР)

Члены комиссии:

инженер Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз)
-//- Г.Д. КИЖАЕВ -//-
-//- Л.Н. ОСИПЧУК (АСиА УССР)
-//- Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект)

Консультант: доктор техн. наук А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

тов. НИКИФОРОВ А.В. (Трест Укргидроспецстрой – управляющий)
-//- ТЕРУГИН Н.Е. (-//- гл. технолог)
-//- ШЕРМАНОВ П.С. (-//- начальник тех. отдела)
-//- ЗБАНДУТ Г.Ф. (-//- начальник произ. отдела)
-//- ПОТАШНИК Е.М. (-//- начальник СУ 602)
-//- НЕКОЗ В.А. (-//- гл. инженер СУ 602)
-//- РОГОЗОВСКИЙ П.А. (-//- гл. инженер СУ 603)
-//- ЛЕМЕШКО А.Е. (Киевпроект)
-//- ЛЕРНЕР В.И. (Главспецстрой Минстроя УССР – гл. инженер)
-//- САВИН В.Д. (Строительство защитных сооружений,
гл. инженер)

На заседании были рассмотрены вопросы:

1. Отчет Укргиинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов.

Сообщение тов. КОШМАК Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что согласно наблюдениям, проведенным с 24/IV по 8/V по 34 пьезометрам, в большинстве из них произошло снижение уровня грунтовых вод на 10–70 см (и особенно в коренном правом берегу). В отдельных пьезометрах (29, 31 и 33), расположенных в нижнем бьефе за пределами гидроотвалов, произошло повышение уровня грунтовых вод на 5–10 см. Некоторые пьезометры (8 и 19) остаются пока без воды. Реперы 2, 3 и 4, расположенные в пределах участка намыва № 4 осели на 2–4 см. Остальные реперы остались без изменений.

В плановом отношении сдвигов поверхности гидроотвалов не наблюдается.

Расход воды по тальвегу оврага, на основании замеров по водосливу Чиполетти, составляет 8–10 л/сек, с повышением (8/V) до 12 л/сек.

Увеличился вынос твердых частиц на участке прорыва (район участка № 2), кроме того несколько увеличилась площадь водного зеркала на участке № 4.

б) Отметить, что повышение уровня грунтовых вод, согласно показаниям пьезометров, в нижнем бьефе за пределами гидроотвалов опасений не вызывает.

в) Просить Укргиинтиз вести высотное наблюдение за отметками уровней воды в прудке на участке № 4.

г) Укргиинтиз'у в дальнейшем, кроме профилей по поперечным створам, представлять профили с нанесением уровней грунтовых вод по створам, расположенным вдоль тальвега оврага.

2. Сообщение о принятом варианте трассы временной автодороги служащей для строительства плотины, а также срока строительства комплекса сооружений плотины.

Информация тов. КУЗНЕЦА Я.М.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение, что подкомиссией в составе т.т. КУЗНЕЦА Я.М., КИЖАЕВА Г.Д., а также представителей Киевпроекта, Управления по делам архитектуры и других заинтересованных лиц, после осмотра на месте был принят вариант трассы, предложенный Укргипроводхозом.

б) С решением подкомиссии по выбору трассы временной автодороги согласиться.

в) Считать необходимым строительство узла сооружений плотины полностью завершить не позже 1 октября 1961 г.

г) Просить председателя Госстроя СССР т. АНДРИАНОВА С.Н. и Председателя Киевского Горисполкома т. ДАВЫДОВА А.И. оказать помощь строителям (Министерство строительства СССР) в транспортных средствах и землеройных машинах, для обеспечения выполнения установленного комиссией Госстроя СССР срока строительства комплекса сооружений плотины.

д) Просить управляющего трестом Укргидроспецстрой т. НИКИФОРОВА А.В. к 10/V - 61 г. подготовить соответствующие письма т.т. АНДРИАНОВУ С.Н. и ДАВЫДОВУ А.И.

3. Сообщение о предложении тов. ЛЕМЕШКО А.Е. по предотвращению последствий устройства гидроотвалов в Бабьем яру.

Информация тов. СЛИПЧЕНКО П.С.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить членов комиссии т.т. СНИЦАР Я.Е. и КИЖАЕВА Г.Д. а также т. НЕКОЗ В.А. к следующему заседанию комиссии – 16/V - 61 г. представить заключение по предложению т. ЛЕМЕШКО А.Е.

Текущие дела:

1. Просьба т. НИКИФОРОВА А.В. о выдаче им в ближайшие дни технических условий на производство работ по строительству плотины, рабочих чертежей по водосбросному сооружению и разработке карьера, а также о принятии мер по ликвидации сброса канализационных вод в Бабий яр.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению заявление т. КУЗНЕЦА Я.М. о том, что Укрспецстрой передает вышеперечисленную документацию к 18 мая 1961 г.

Чертежи по пригрузке к дамбе № 3 выданы Минстрою УССР 8/V - 61 г.

б) Просить Горный отдел ускорить согласование этой документации.

в) Просить Киевпроект в ближайшее время ликвидировать сброс канализационных вод в Бабий яр.

г) Просить Минстрой УССР начать работы по устройству пригрузки немедленно.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)

СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(Л. ОСИПЧУК)

Протокол №№ 7, 8 получил. Ст.[арший] инж. [енер] «Укрглавспецстрой» МС УССР (Козленко)*. 20.V. – 61.

ДАК, ф 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 22–24. Оригінал. Машинопис.

№ 109

**Доповідна записка доцента А. Філахтова голові спеціальної комісії
Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченку
«Новий метод гідронамиву відрогів, що гарантує стійкість
гідровідвалів»**

[м. Київ]

15 травня 1961 р.

1. На основании всестороннего изучения опыта замыва оврагов в г. Киеве грунтами от вскрыши в карьерах я пришел к выводу о ненадежности при -
меняемых методов замыва оврагов «снизу вверх», т.е. от устья к верховьям,
так как в этом случае только первая дамба возводится на естественном

---

* Речення дописано від руки.

грунте дна и берегов оврага. Что же касается всех дамб верхних террас, то в этом случае их приходится возводить на намытых грунтах как правило находящихся в текучем состоянии.

2. Вторым ненадежным положением в существующих проектных решениях по устройству гидроотвалов в оврагах является отсутствие гарантированного отвода ливневых и талых снеговых вод. Так как водосбросные колодцы, используемые при намыве для отвода осветленной воды, в периоде эксплуатации гидроотвалов оказываются заиленными, в проектах замыва оврагов должна специально разрабатываться и утверждаться в надлежащем порядке – надежная система водоотвода поверхностных вод.

3. Третьим ненадежным положением является отсутствие в ранее выполненных проектах специального дренажа для обезвоживания суглинистых грунтов намытых в оврагах и годами находящихся в текучем состоянии; консолидацию намытых грунтов можно ускорить, намывая в необходимых случаях на гидроотвалах специальные песчаные дренажные прослойки проходящие и через тело ограждающих дамб сообщающиеся дренажной системой в овраге. Дамбы должны быть фильтрующими на всю высоту или в нижней части.

Таким образом, я предлагаю:

а) Замывать овраги не «снизу вверх» как принято теперь, а «сверху вниз».

б) Предусматривать в гидроотвалах сооружения обеспечивающие гарантированный отвод поверхностных вод.

в) Для дренирования и стабилизации текучих грунтов гидроотвалов предусматривать в необходимых случаях дренажные песчаные прослойки, пропуская их через тело ограждающих дамб и соединяя с соответствующей водоотводной и дренажной системой. Дамбы делать фильтрующими.

Прошу рассмотреть мои предложения на заседании специальной комиссии и с заключением последней направить Председателю Госстроя УССР и Председателю Исполкома Киевского Горсовета для использования при составлении технических условий на замыв оврагов.

(А. ФИЛАХТОВ)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 33. Оригінал. Машинопис.

№ 110

Інформація Інституту УКРДІІНТР голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову, голові спеціальної комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про псування вимірювальної апаратури на гідровідвалах Бабиного яру

м. Київ

15 травня 1961 р.

На гидроотвалах Бабьего Яра продолжают сбивать замки с установленных пьезометров.

На 15 мая повторно сбито 23 замка, т.е. две третьих всего количества пьезометров. С некоторых пьезометров сняты крышки. Имеется угроза, что пьезометры будут заброшены посторонними предметами и выведены из строя.

Прошу Вашего распоряжения об установлении надежной охраны и поручить соответствующим органам провести расследование.

Директор института Укргинтиз

(А. Сорокин)

Член комиссии Госстроя

(Н. Кошмак)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 43. Оригінал. Машинопис.

№ 111

Доповідна записка спеціальної комісії Держбуду УРСР завідувачу будівельним відділом ЦК КПУ М. Бурці «Про зауваження спеціальної комісії Держбуду УРСР у зв'язку з пропозиціями професора Н.Д. Холина по Бабиному яру, адресованими Першому Секретарю ЦК КП України Підгорному М.В.»

[м. Київ]

[без дати]

Все предложения профессора Холина Н.Д.* можно кратко сформулировать в виде двух рекомендаций:

1. Откачать разжиженные грунты карты № 4 третьего отрога Бабьего яра с целью создания аккумуляющей емкости для поверхностных вод.

2. Замыть разрушенные части гидроотвалов Бабьего яра и восстановить методом гидромеханизации разрушенные части дамб № 1 и 2.

С этими предложениями профессора Холина Н.Д. согласиться нельзя по следующим соображениям:

Профессор Холин Н.Д., мотивируя первое из предложений, усматривает главную опасность в возможном переливе поверхностных вод через гребень дамб № 3 и 4. Это мнение ошибочно. Слабым местом этих дамб является не

---

* Пропозиції Н.Д. Холина не виявлені.

малая их высота, так как по решению Комиссии Госстроя гребни этих дамб были специально повышены.

Слабым местом указанных дамб является то, что они намыты на огромном слое нестабилизовавшейся пульпы, которая не может считаться надежным основанием для подобных сооружений (см. прилагаемую к настоящей докладной записке докладную записку канд. техн. наук А.Л. Филахтова)*.

Таким образом откачка разжиженного грунта на участке № 4 роковым образом повлияла бы на устойчивость дамбы № 4, так как одновременно с откачкой грунта с карты № 4 неизбежно был бы откачен и грунт в основании дамбы № 4.

Что касается ряда других соображений, по которым откачка разжиженных грунтов на карты № 3 и 4 недопустима, то они детально изложены в нашей докладной записке Вам от 18 апреля с.г.**

Что касается второго предложения профессора Холина Н.Д. о замыве дамб № 1 и 2 и разрушенной части гидроотвалов, то оно тоже мало обосновано.

Возведение методом гидромеханизации дамбы № 1 высотой более 25 м на существующем слое разжиженного грунта порядка 6 м полностью исключается. Аналогично положение и в отношении дамбы № 2, под которой слой разжиженных грунтов еще больший, чем под дамбой № 1.

Специальная Комиссия Госстроя УССР с первых дней аварии ищет методы надежного восстановления и укрепления дамб № 1 и 2 и на своем заседании 16 мая еще раз вернулась к этому вопросу и предложила «Киев-проекту» совместно со всеми заинтересованными организациями доложить на заседании 23 мая о мероприятиях по будущему использованию территории гидроотвалов и связанному с ним методу обеспечения их устойчивости.

При детальной разработке проекта укрепления гидроотвалов в числе других будет рассмотрен, очевидно, и метод гидромеханизации производства работ и для этого специальных предложений профессора Холина Н.Д. не требуется.

В заключение необходимо отметить недостаточную объективность профессора Н.Д. Холина в связи с его попыткой возложить ответственность за аварию в Бабьем яру исключительно на строителей.

Как показал специальный поверочный расчет, осуществленный членом технической экспертной комиссии Прокуратуры УССР по Бабьему яру, д-ром техн. наук Н.Н. Беляшевским, гидроотвалы Бабьего Яра, выполненные по проекту, к моменту аварии были на пределе устойчивости.

---

* Див. документ № 109.

** Див. документ № 93.

Это подтверждает правильность вывода Правительственной Экспертной Комиссии по Бабьему яру о том, что причиной аварии явились дефекты как проекта, так и производства работ.

Председатель специальной Комиссии
Госстроя УССР по наблюдению за
состоянием гидроотвалов Бабьего яра,
действ. чл. АСиА УССР, д-р техн. наук
Заместитель председателя специальной
Комиссии Госстроя УССР, доцент,
канд. техн. наук

(П. СЛИПЧЕНКО)

(А. ФИЛАХТОВ)

Секретарь специальной Комиссии
Госстроя УССР

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 30 – 32. Оригінал. Машинопис.

№ 112

Доповідна записка групи спеціалістів голові Держбуду УРСР С. Андріанову «Пропозиція у зв'язку з необхідністю повної ліквідації загрози зсуву земляних мас в Бабиному Яру та інших гідровідвалах м. Київ, наповнених намитими ліссовидними суглинками»

[м. Київ]

16 травня 1961 р.

Ознакомившись с состоянием земляных масс в гидроотвалах Бабьего Яра и других гидроотвалах г. Киева, а также с намечаемыми мероприятиями по предупреждению возможной подвижки грунтов гидроотвалов, мы выносим такие технические предложения:

1. Следует срочно организовать электроосмотическое водопонижение в гидроотвалах Бабьего Яра, начав работы на опытном участке, который следует расположить вдоль дамбы № 3 в связи с тем, что это место является наиболее потенциальноопасным. Осушение нужно произвести на всю мощность гидроотвалов полосой 40 м. Этим мероприятием будут созданы условия достаточно надежной устойчивости дамбы № 3.

2. После окончания работ на опытном участке электроосмотическое водопонижение нужно организовать по всей площади гидроотвалов, с возможным применением варианта водопоглощающих скважин типа песчаных свай.

Электроосмотическое водопонижение следует вести с применением скважин при больших глубинах и иглофильтровых установок при глубинах до 5–6 м.

3. Для полного предотвращения подвижек земляных масс в других гидроотвалах намытых лессовидными суглинками в г. Киеве, мы предлагаем провести аналогичные мероприятия по электроосмотическому водопонижению, которое гарантирует устойчивость земляных масс на многие десятилетия.

4. На осушенные гидроотвалы можно будет в дальнейшем производить намыв, но его следует вести послойно по 3–4 м с элетроосмотическим водопонижением каждого намытого слоя.

Элетроосмотическое водопонижение в нашей стране применяется с начала послевоенного периода. Оно испытывалось на Волгодонстрое, Куйбышевгидрострое и других гидротехнических и промышленных стройках. Этот способ водопонижения очень эффективен для осушения грунтов плохо отдающих воду (глинистые, илистые, пылеватые и т.п.). Кроме того, он эффективен, особенно для предполагаемого случая тем, что элетроосмотическое водопонижение сопровождается значительным уплотнением осушенных грунтов, несущая способность которых может достигнуть 2–3 кг/см².

Мы полагаем, что намечаемые проектными организациями мероприятия по удержанию земляных масс в Бабьем Яру, в случае их повторной подвижки, правильны.

Однако, электроосмотическое водопонижение в данном случае экономичнее в 3–4 раза и главное, – работы по защите от возможных подвижек земляных масс можно выполнить не более чем за 3 месяца, вместо 6-ти месяцев по запроектированным мероприятиям.

Вносимое нами предложение основывается на изучении опытов электроосмотического водопонижения освещенных в технической литературе, а также на консультациях в полученных нами от важнейших специалистов в области электроосмотического водопонижения: доктора технических наук РЖАНИЦЫНА Б.А. – руководителя лаборатории закрепления грунтов института оснований АСИА СССР, Лауреата Сталинской премии ЭНГЕЛЯ Ф.Ф., – ведущего специалиста Гидроспецпроекта (г. Москва), начальника производственно-технического отдела Гидроспецстроя (г. Москва) ФЕДОРОВА Б. и др. видных специалистов.

Учитывая психологический и моральный факторы, мы считаем, что проектирование и осуществление защитных мероприятий, ведущихся проектными и строительными организациями по Бабьему Яру, останавливать не следует, но нужно срочно организовать параллельное проектирование электроосмотического осушения гидроотвалов.

Даже при сооружении защитной плотины в Бабьем Яре, осушение гидроотвалов в нем является неременным условием для возможного целесообразного использования намытой территории. Это мероприятие тем более необходимо в гидроотвалах г. Киева, где защитные сооружения не запроектированы.

Единственным возможным способом осушения намытых земляных гидроотвалов из лессовидных суглинков в г. Киеве является электроосмотическое водопонижение.

Положительные результаты электроосмотического водопонижения могут лечь в основу пересмотра запроектированных защитных мероприятий на любой стадии их осуществления.

При наших консультациях с перечисленными выше специалистами в г. Москве, они изъявили согласие приехать в Киев, если они будут приглашены, чтобы консультировать осуществление вносимого нами предложения.

Просим принять наше предложение и распорядиться выдать необходимые проектно-изыскательские материалы по запроектированным защитным мероприятиям, после чего нами будут представлены более подробные технические решения электроосмотического осушения гидроотвалов Бабьего Яра.

Одновременно мы считаем, что способ электроосмотического водопонижения следовало бы широко распространить при осушении котлованов в грунтах плохо отдающих воду на различных строительных площадках Республики.

(-) ТВЕРДОХЛЕБ Ю.Н. – главный геолог «Укргипросельэлектро»

(КОВАЛЕНКО Н.А.) – начальник гидроотдела
«Укргипросельэлектро»

(ЛЕРНЕР В.И.) – нач. производственно-технического отдела
Главспецстроя МС УССР

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 49–52. Оригінал. Машинопис.

№ 113

Протокол № 8

засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом за станом Бабиного яру

м. Київ

16 травня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Зам. председателя комиссии:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР)

Члены комиссии:

канд. техн. наук Н.А. СИЛИН (АН УССР)

инженер Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз)

-//- Н.Д. КОШМАК (Укргииинтиз)

-//- Л.Н. ОСИПЧУК (АСиА УССР)

-//- Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект)

-//- А.М. ТИТОВ (Минстрой УССР)

Консультант: доктор геол.-мин. наук А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

тов. ДУБИНИН В.И. – (Главспецстрой Минстроя УССР, н-к)

-//- НИКИФОРОВ А.В. – (Трест Укргидроспецстрой, управляющий)

-//- ЛЕРНЕР В.И. – (Главспецстрой Минстроя УССР, зам. гл. инженера)

-//- ЛЕМЕШКО А.Е. – (Киевпроект)

-//- САВИН В.Д. – (Дирекция по защитным сооружениям, гл. инженер)

-//- ТАРУСИН Н.С. – (Главспецстрой Минстроя УССР)

На заседании были рассмотрены вопросы:

1. Сообщение о работах по устройству пригрузки к дамбе № 3.

Информация тов. ТИТОВА А.М.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению информацию о том, что с 16 мая 1961 г. начинаются работы по устройству пригрузки к дамбе № 3, что Минстрою УССР выделяют 40 автомашин и что для выполнения работ потребуется не менее месяца;

б) Просить Укргипроводхоз совместно с консультантом тов. ДРАННИКОВЫМ А.М. в течение 2 - 3 дней решить вопрос о частичной замене песка для пригрузки местным грунтом.

2. Сообщение о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра.

Информация тов. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что за период наблюдений с 8 по 12 мая 1961 г. в ряде пьезометров уровень воды понизился на 5–15 см, а в пьезометрах 4 и 5 (участок № 3) на 10–25 см.

В пьезометрах 30 и 32 (ниже участка № 2) горизонт воды повысился на 5 см за счет выпавших осадков. В 13-ти пьезометрах вода не поступила.

Нивелирование реперов за этот период показало, что 14 шт., заложенные в толще пульпы на территории гидроотвалов дали осадку 1–2 см, а репер 3 на участке № 4 – 14 см. У репера 32 (ниже участков намыва) отмечено выпучивание пульпы. Отметка репера повысилась на 9 мм.

После выпавших осадков (замер 13 мая) отмечено повсеместное повышение уровня грунтовых вод в пьезометрах на 5 см, а в пьезометрах 18, 21, 30 на отроге № 2 и у бывшего места прорыва дамбы № 3 (пьезометр 15) – на 10 см.

На 15 мая заметных изменений уровня воды в пьезометрах не наблюдается.

Расход воды по тальвегу оврага, на основании показаний водосливов составлял до периода выпадения осадков (8–11 мая) примерно 11–12 л/сек. В период выпадения осадков расход достигал 31–32 л/сек. На 15 мая расход воды был 9–10 л/сек. На участке № 4 в период выпадения осадков наблюдалось увеличение водного зеркала.

б) Просить тов. КОШИМАК Н.Д. к следующему заседанию комиссии (23 мая) доложить о количестве выпавших осадков, их обеспеченности и о действии их на гидроотвалы.

3. Обсуждение докладной записки члена комиссии тов. ФИЛАХТОВА А.Л. о его предложении по вопросу: «Новый метод гидрозамыва оврагов, гарантирующий устойчивость гидроотвалов».

Информация автора предложения

тов. ФИЛАХТОВА А.Л. (докладная записка прилагается)*.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) принять к сведению предложение т. ФИЛАХТОВА А.Л. о том, что:

– овраги следует замывать «сверху вниз», т.е. от верховья к устью, а не «снизу вверх», как это делается в настоящее время.

– помимо колодцев для сброса технологической воды (при намыве) в проектах необходимо, по соответствующему расчету, предусматривать сооружения для сброса поверхностных вод;

– при замыве оврагов суглинистыми грунтами, для ускорения консолидации последних в необходимых случаях намывать дренажные песчаные прослойки, проходящие через дамбы и сообщающиеся с дренажем.

б) Просить Председателя Госстроя УССР тов. АНДРИАНОВА С.Н. дать указание о разработке технических условий замыва оврагов с учетом предложений канд. техн. наук ФИЛАХТОВА А.Л.

4. Рассмотрение письма Председателя исполкома Киевского горсовета тов. ДАВЫДОВА А.И. Минстрою УССР.

Информация тов. ТИТОВА А.М.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Минстрой УССР дать указания Главспецстрою по очистке аварийной водосбросной канавы и зумпфов после имевших место ливней.

б) Тов. ТИТОВУ А.М., КУЗНЕЦУ Я.М., СИЛИНУ Н.А., и ОСИПЧУКУ Л.Н. в трехдневный срок решить вопрос о необходимости организации стока в нижней половине разрушенной части гидроотвалов путем устройства крепления в месте перепада.

в) Отметить, что Киевпроектом до настоящего времени не выдана необходимая документация на планировку поверхности участков намыва отрога № 2 и на устройство временного водоотвода с нижних участков намыва отрога № 2.

г) Просить Председателя исполкома Киевского горсовета т. ДАВЫДОВА А.И. дать указание об утверждении в ближайшие 2–3 дня проекта водосбросного коллектора на участке от ул. Лагерной до ПК 29+50.

5. Сообщение подкомиссии по анализу и обобщению наблюдений за гидроотвалами Бабьего яра.

Информация тов. А.Л. ФИЛАХТОВА.

---

* Див. документ № 109.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Киевпроект к следующему заседанию комиссии (23 мая с.г.) подготовить совместно с заинтересованными и компетентными организациями предложения по упорядочению территории и закреплению карт и дамб гидроотвалов Бабьего яра в увязке с перспективой использования этой территории.

6. Комиссия отметила систематическую неявку на заседания члена комиссии тов. ЛАБУШЕВСКОГО М.У.

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИССИИ
СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(А. ФИЛАХТОВ)
(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 25–29. Оригінал. Машинопис.

№ 114

Висновок групи спеціалістів «Щодо пропозицій інж. Лемешка А.Е. у листі на ім'я голови Держбуду УРСР тов. Андріанова С.Н. від 29/IV - 61 р.»

[м. Київ]

16 травня 1961 р.

В своем письме т. Лемешко А.Е. затрагивает в основном два вопроса: первый – вскрышные работы Петровских кирпичных заводов и второй – закрепление гидроотвалов в овраге «Бабий Яр»*.

По первому вопросу вынуждены ответить, что т. Лемешко А.Е. ошибочно приписывает комиссии Госстроя УССР, созданной для изучения состояния гидроотвалов в Бабьем Яру, будто эта комиссия вмешивается в организацию вскрышных работ Петровских кирпичных заводов и вообще запрещает вести вскрышные работы способом гидромеханизации.

В результате этого, как утверждает т. Лемешко А.Е., ... «намечается закрыть один завод, который выпускает 38 млн. кирпича в год».

Кирпичные заводы свои вскрышные работы вправе вести, как и вели до сих пор, любым способом без ведома комиссии. Однако, дальнейшее складирование пульпы в Бабьем Яру считаем невозможным, т.к. это создает дополнительные условия для повторения аварии.

Выбор нового места для складирования пульпы в соответствующими согласованиями зависит только от дирекции кирпичных заводов.

По второму вопросу т. Лемешко А.Е. предлагает ... «срочно начать и продолжать работы гидромеханизации»... и кроме того, «после укладки водостока по дну оврага срочно начать замыв с низовья оврага от ул. Фрунзе».

В части дальнейшего складирования пульпы в Бабьем яру предложения т. Лемешко А.Е. не могут быть приняты по следующим соображениям.

---

* Див. документ № 104.

Находящиеся в аварийном состоянии гидроотвалы Бабьего Яра становятся более устойчивыми, если их водонасыщенность снижается. Поэтому мероприятия по защите отвальных грунтов должны быть направлены, во-первых, на прекращение доступа к ним воды, а во-вторых, на ускоренный отвод воды из отвалов.

Предложения т. Лемешко А.Е. не соответствуют этим принципам, а наоборот, направлены на дальнейшее обводнение отвалов, что недопустимо.

Кроме того, предложений замыв оврага ниже существующих отвалов на высоту до его бровок вызовет насыщение водами пульпы приовражных зон. В результате этого за счет пульпы начнут активизироваться береговые грунтовые потоки, что, в конечном счете, неизбежно, приведет к усиленной обходной фильтрации в сторону склонов Куреневки со всеми отрицательными последствиями.

Поэтому, предложенный т. Лемешко А.Е. замыв оврага ниже существующих отвалов необходимо признать также недопустимым.

Наконец, чтобы рекомендовать дальнейший намыв пульпы в овраг, особенно в нижней его части непосредственно у моста катастрофы, мы не можем не учитывать те последствия, которые явились результатом гидронамыва в Бабьем Яру.

Способ намыва грунтов в Бабьем Яру, пока не притупились в памяти местного населения воспоминания о случившемся, по нашему мнению, вообще должен исключаться.

Инженер Укргипроводхоз

(КИЖАЕВ Г.Д.)

Инженер Укрводоканалпроект

(СНИЦАР Я.Е.)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 26 – 26 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 115

Доповідна записка голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова в Міністерство будівництва УРСР про необхідність забезпечення стійкості гідровідвалів Бабиного яру

[м. Київ]

[середина травня 1961 р.]

Министру тов. Терентьеву В.А.

12 мая, в период интенсивного дождя, мною и комиссией, выехавшей по заданию председателя Госстроя УССР тов. Андрианова С.Н. в составе т.т. Кузнеця Я.М., Литвинова О.О., Осипчука Л.Н. и Рутковского В.И., – осмотрен район гидроотвалов Бабьего яра. При этом было установлено, что Министерством строительства УССР не выполнен целый ряд мероприятий, намеченных с целью обеспечения устойчивости гидроотвалов Бабьего яра:

1. Выпавшие осадки привели к накоплению воды на четвертом участке намыва. Насосные станции, откачивающие воду на данном участке намыва

в этот период не работали. Подвод воды к всасывающим трубам насосов не организован.

2. Канава, служащая для сброса поверхностных вод в Сырецкий яр выполнена некачественно и не полностью сбрасывает воду.

3. Не выполняются работы по устройству песчаной пригрузки в дамбе № 3 у правого склона оврага.

4. Поверхность карт намыва в нижней части отрога № 2 не спланирована.

5. Работы по устройству временного водоотвода с нижних участков намыва отрога № 2 не производятся.

Считая недопустимым дальнейшую затяжку намеченных работ, грозящую устойчивости гидроотвалов и возможным повторением аварии, прошу Вас немедленно принять меры для срочного выполнения следующих первоочередных работ:

1. Организовать устройство канав, подводящих воду к насосам и приемных зумпфов. Не допускать накопления воды на четвертом участке, организовав бесперывное дежурство на насосных станциях, особенно обратив внимание на их работу в период выпадения атмосферных осадков.

2. Срочно закончить работы по устройству аварийной сбросной канавы, обеспечив необходимый продольный уклон на всем протяжении канавы и закрепление ее выходной части.

3. Немедленно выполнить работы по устройству песчаной пригрузки к дамбе № 3 в месте ее примыкания к правому берегу.

4. Спланировать гребни всех дамб, обеспечив поперечные уклоны в сторону верхнего бьефа.

5. Спланировать поверхность участков намыва II-го отрога и выполнить работы по устройству временного водоотвода. По границам карт намыва устроить валики высотой 0,5–0,6 м.

6. В 4–5 м от линии обрушения устроить сплошные валики высотой 0,5–0,6 м.

7. Для устранения возможности дальнейшего разрушения гидроотвалов, в районе выноса произвести крепление поверхности фа[...] матами с каменной пригрузкой, что позволит погасить скорость поверхности вод, стекающих на дно яра.

Считаю необходимым выполнить перечисленный мною первоочередные мероприятия в течение 10–12 дней.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ИСПОЛКОМА
КИЕВСКОГО ГОРОДСКОГО СОВЕТА
ДЕПУТАТОВ ТРУДЯЩИХСЯ

(-) А. ДАВЫДОВ

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 37 – 39. Копія. Машинопис.

Постанова Ради міністрів УРСР № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»*

м. Київ

20 травня 1961 р.

На додаток до постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 20 березня 1961 року № 362** та постанови Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327*** Рада Міністрів Української РСР постановляє:

1. Зобов'язати Київський міськвиконком (т. Давидова) і Міністерство комунального господарства УРСР (т. Селіванова) здійснити роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва, а саме:

а) капітальні роботи по відбудові зруйнованих комунальних споруд і закладів охорони здоров'я згідно з додатком № 1. Зазначений в додатку обсяг капітальних робіт в сумі 1191 тис. крб. здійснити в межах державних капітальних вкладень, виділених Київському міськвиконкому за планом на 1961 рік у відповідності з постановою Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327;

б) будівництво захисних споруд по укріпленню Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод в обсязі 870 тис. крб., згідно з додатком № 2. ~~провести за рахунок резервного фонду Ради Міністрів УРСР.~~

в) роботи і видатки по ліквідації наслідків затоплення в обсязі 849,6 тис. крб., згідно з додатком № 3, провести за рахунок надпланових лишків бюджетних коштів за станом на 1 січня 1961 року по бюджету м. Києва та додаткових доходів по виконанню бюджету 1961 року;

г) роботи по відбудові і капітальному ремонту об'єктів міського благоустрою по вулиці Фрунзе, Великій Мостицькій і Троїцько-Кирилівській в обсязі 183,4 тис. крб. та по відбудові і капітальному ремонту головного корпусу Подільської лікарні і шкірно-венеричного корпусу в обсязі 40 тис. крб., що потерпіли від затоплення, провести за рахунок основних асигнувань, передбачених за бюджетом Київського міськвиконкому на 1961 рік.

2. Виділити Міністерству автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР, Головному управлінню місцевої промисловості і побутового

---

* На документі мітяться 16 підписів, зокрема О.Давидова, М.Лобанова, А.Кочубея, Селіванова, Пузіка та ін., що свідчать про ознайомлення з документом.

** Див. документ № 49.

*** Див. документ № 23.

обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР та добровільному спортивному товариству «Спартак» 185,2 тис. крб. на відбудову жилих будинків, спортивних споруд стадіону «Спартак» та замуленого і пошкодженого верстатного устаткування експериментального заводу згідно з додатком № 4.

3. Виділити з резервного фонду Ради Міністрів УРСР в розпорядження Київського міськвиконкому 305 тис. крб. для подання невідкладної безповоротної грошової допомоги окремим громадянам, які найбільш потерпіли від затоплення.

4. Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР подати в серпні ц.р. Раді Міністрів УРСР пропозиції про джерела фінансування робіт, зазначених в пп. 1 «б» і 2 цієї постанови.

5. Виконання передбачених цією постановою робіт в обсязі 2903,9 тис. крб. покласти на генерального підрядчика – Міністерство будівництва УРСР.

6. Внести зміни в програму будівельно-монтажних робіт на 1961 рік по Міністерству будівництва УРСР і Київському міськвиконкому згідно з додатками №№ 5 і 6 і в план з праці в будівництві згідно з додатками №№ 7 і 8.

7. Для виконання передбачених цією постановою робіт виділити додатково на 1961 рік Міністерству будівництва УРСР матеріали і устаткування згідно з додатками №№ 9* і 10** і Київському міськвиконкому – устаткування і кабельну продукцію згідно з додатком № 11***.

---

* Додаток № 9 – «Відомість матеріалів, що виділяються Міністерству будівництва УРСР додатково на 1961 р. для відбудови зруйнованих об'єктів в районі Куренівки м. Києва» – містить докладний перелік кількості будівельних матеріалів (дріт, трос, труби, болти, нафтобітум, скло, ліс, фанера, пиломатеріали і т.д.), квартальні показники, найменування постачальника тощо. – Не публікується. Див.: ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8316, арк. 184 – 185.

** Додаток № 10 – «Відомість устаткування, що виділяється додатково міністерству будівництва УРСР на 1961 рік для виконання робіт по відбудові та будівництву об'єктів в районі Куренівки та по закріпленню Сирецького яру» – містить найменування устаткування (катки, вапногасилки, трактори, водяні насоси, транспортери тощо) та його кількість, найменування постачальників тощо. – Не публікується. Див.: ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8316, арк. 186.

*** Додаток № 11 – «Відомість устаткування і кабельної продукції, що виділяються додатково на 1961 рік Київському міськвиконкому для відбудови зруйнованих об'єктів в районі Куренівки м. Києва» – містить перелік і кількість кабельної продукції, електрозварювального устаткування, електродвигунів тощо, які поставлялися Укрголовелектропостачбутом з резерву Ради міністрів УРСР. – Не публікується. Див.: ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8316, арк. 187.

8. Зобов'язати Держплан УРСР і Київський міськвиконком передбачити в проєкті народногосподарського плану на 1962 рік капіталовкладення на закінчення будівництва розпочатих у 1961 році об'єктів згідно з додатками №№ 1 і 2.

9. Доручити Київському міськвиконкому і Головному управлінню місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР в двотижневий строк подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про доцільність відбудови (або будівництво на новій ділянці) експериментального заводу Центрального дослідного конструкторського бюро Укрголомісцевпобутпрому та про виділення для цього необхідних капіталовкладень.

10. Зменшити Київському міськвиконкому план передачі в 1961 році трамвайних вагонів іншим областям на 7 одиниць, в тому числі Дніпропетровському облвиконкому на 3 вагони, Миколаївському – 2 вагони, Сумському – 1 вагон і Луганському – 1 вагон.

Держплану УРСР і Міністерству комунального господарства УРСР внести відповідні поправки до плану експлуатації 1961 року.

11. Встановити, що порядок фінансування і оплати робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань, передбачений постановою ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР від 20 березня 1961 року № 362, поширюється на всі роботи, які здійснюються в 1961 році по відбудові пошкоджених об'єктів, спорудженню комунальних і соціально-культурних об'єктів та споруд, що зв'язані з ліквідацією наслідків аварії.

12. Зобов'язати виконком Київської міської ради депутатів трудящих:

а) виготовити в 1961 році на своїх підприємствах для виконання робіт по ліквідації наслідків аварії збірні залізобетонні конструкції в кількості і в строки за погодженням з Міністерством будівництва УРСР, з матеріалів і за специфікацією замовника;

б) виділити Міністерству будівництва УРСР камінь гранітний, щебінь, вапно, алебастр і будівельну цеглу для забезпечення в 1961 році обсягу робіт по ліквідації наслідків аварії, передбачених цією постановою.

13. Зменшити план по валовій і товарній продукції на 1961 рік по Київському міськвиконкому згідно з додатком № 12.

Голова Ради Міністрів УРСР

(В. ЩЕРБИЦЬКИЙ)

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. БОЙКО)

Додаток №1
до постанови Ради Міністрів Української РСР
від 20 травня 1961 року № 651

**Роботи по відбудові зруйнованих об'єктів в районі Куренівки м. Києва,
що мають бути виконані по Київському міськвиконкому
за планом державних капітальних вкладень в 1961–1962 роках
(тис. крб.)**

Найменування об'єктів	Всього		В тому числі			
	Обсяг капітальних робіт	В тому числі будівельно-монтажні роботи	1961 рік		1962 рік	
			Обсяг капітальних робіт	В тому числі будівельно-монтажні роботи	Обсяг капітальних робіт	В тому числі будівельно-монтажні роботи
По міськвиконкому — всього	2663,8	2256	1191	1013	1472,8	1243,8
В тому числі: Охорона здоров'я						
будівництво приміщення Подільської лікарні (замість зруйнованої)	179,8	153,8	65	60	114,8	93,8
Комунальне будівництво — всього	2484	2103	1126	953	1358	1150
В тому числі:						
відбудова трамвайного депо ім. Красіна	2033	1750	800	650	1233	1100

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

Додаток № 2
до постанови Ради Міністрів УРСР
від 20 травня 1961 року № 651

**Роботи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру
та відбудові зруйнованих об'єктів в районі Куренівки м. Києва, що мають бути
виконані в 1961 році за рахунок резервного фонду Ради Міністрів УРСР
(тис. крб.)**

Найменування об'єктів	Всього		в тому числі			
	Обсяг асигнувань	в т.ч. будівельно-монтажні роботи	1961 рік		1962 рік	
			Обсяг асигнувань	в т.ч. будівельно-монтажні роботи	Обсяг асигнувань	в т.ч. будівельно-монтажні роботи
Всього	2720	2550	870	800	1850	1750
В тому числі:						
Гідротехнічні споруди по перехвату та відводу поверхневих вод в Сирецькому ярі	220	200	220	200	—	—
Гідротехнічні споруди по укріпленню Сирецького яру	2500	2350	650	600	1850	1750

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

Роботи по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру та відбудові зруйнованих об'єктів в районі Куренівки м. Києва, що мають бути виконані в 1961 році за рахунок понадпланових лишків бюджетних коштів м. Києва
(тис. крб.)

Найменування об'єктів	Всього		В тому числі	
	обсяг асигнувань	в т.ч. будівельно-монтажні роботи	1961 рік	
			обсяг асигнувань	в т.ч. будівельно-монтажні роботи
Всього	849,6	768,3	849,6	768,3
в тому числі:				
Розробка і вивозка ґрунту із зони аварії	590,0	538,0	590,0	538,0
в тому числі				
Покриття витрат, зв'язаних з перебазуванням будівельних механізмів з інших областей України і оплатою відряджень працівникам, направленим у м. Київ.	52,0	—	52,0	—
Розробка ґрунту, що залишається на території, у відвал з планіровочними роботами	132,0	132,0	132,0	132,0
Очистка зливовідводів, канал та інших підземних споруд	40,0	40,0	40,0	40,0
Очистка 4-х мостів по вул. Фрунзе і вул. Тульчинській, занесених ґрунтом	4,5	4,5	4,5	4,5
Спорудження тимчасової дерев'яної огорожі на місці аварії	14,5	14,5	14,5	14,5
Влаштування тимчасового зовнішнього освітлення в зоні аварії і на звалищах	20,7	20,7	20,7	20,7
Естакада для пішоходів між вул. Копиловською і лікарнею ім. Павлова	5,0	5,0	5,0	5,0
Розробка зруйнованих будівель і вивозка матеріалів	13,6	13,6	13,6	13,6
Посадка зелених насаджень замість знищених	29,3	—	29,3	—

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

РОБОТИ
по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення
вод з Сирецького Яру та відбудові зруйнованих об'єктів в районі
Куренівки м. Києва, що мають бути виконані в 1961 році
за рахунок резервного фонду Ради Міністрів УРСР

	1961 рік	
	обсяг асигнувань	в т.ч. будівельно-монтажні роботи
Всього	185,2	98,2
в тому числі:		
Головне управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР		
Відбудова жилого будинку експериментального заводу	51,0	51,0
Міністерство автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР		
Відбудова житлового будинку авторемонтного заводу № 12 і школи 19	24,0	24,0
Добровільне спортивне товариство «Спартак»		
Відбудова спортивних споруд стадіону «Спартак»	23,2	23,2
Головне управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР		
Відбудова верстатного устаткування	87,0	—

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

Додаток № 5
До постанови Ради Міністрів УРСР
від 20 травня 1961 р. № 651

ЗМІНИ ПРОГРАМИ
будівельно-монтажних робіт по Міністерству будівництва УРСР на 1961 рік
(в млн.крб.)

	Збільшується	
I. Програма будівельно-монтажних робіт всього: з них	2,904	
А. За планом державних капітальних вкладень за генеральними договорами для Київського міськвиконкому	1,013	
Б. Будівельно-монтажні роботи, що здійснюються за рахунок джерел фінансування, які не входять до плану державних капітальних вкладень за генеральними договорами – всього	1,891	
в тому числі для:		
Київського міськвиконкому	1,798	
Головного управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР	0,051	
Міністерства автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР	0,024	
Української республіканської ради професійних спілок	0,023	
II. Із загальної програми будівельно-монтажних робіт – обсяг робіт, що виконується власними силами підприємним способом	2,294	
III. Обсяг підприємних будівельно-монтажних робіт, що виконується для Міністерства будівництва УРСР організаціями інших раднаргоспів, облви- конкомів, міністерств і відомств (збільшується «+», зменшується «-»)		
	За планом державних капі- тальних вкладень	За рахунок спеці- альних джерел фінансування
За прямими і субпідрядними договорами організаціями Київського міськвиконкому	+ 0,223	+ 0,387 ^x

^x Виконується ремонтно-будівельними організаціями.

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

ЗМІНИ ПРОГРАМИ
будівельно-монтажних робіт по Київському міськвиконкому на 1961 рік
(в млн. крб.)

	Збільшується	Зменшується
I. Програма будівельно-монтажних робіт – всього з них	—	0,790
А. За планом державних капітальних вкладень по господарству, підпорядкованому Київському міськвиконкому	—	1,013
За прямими і субпідрядними договорами для Міністерства будівництва УРСР	0,223	
II. Із загальної програми будівельно-монтажних робіт – обсяг робіт, що виконуються власними силами господарським способом	—	0,790
III. Обсяг підрядних будівельно-монтажних робіт, що виконуються для Київського міськвиконкому організаціями інших раднаргоспів, облвиконкомів, міністерств і відомств. (збільшується «+», зменшується «-»)		
	За планом державних капітальних вкладень	За рахунок джерел фінансування, які не входять до плану державних капітальних вкладень
За генеральними договорами організаціями Міністерства будівництва УРСР	+ 1,013	+ 1,793

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

ЗБІЛЬШЕННЯ ПЛАНУ З ПРАЦІ НА 1961 РІК
в будівництві по Міністерству будівництва УРСР

Показники	Одиниця виміру	1961 рік – всього	В тому числі по кварталах:			
			I	II	III	IV
Чисельність працівників – всього	чол.	558	54	707	757	714
Фонд заробітної плати – всього	тис. крб.	594	35	185	198	176
Продуктивність праці з розрахунку на одного працівника, зайнятого на будівельно-монтажних роботах і підсобних виробництвах, в процентах до попереднього року на роботи, що здійснюються за рахунок державних і нецентралізованих капітальних вкладень:						
було затверджено	процент	106,8				
затверджується	—//—	106,5				

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

Додаток № 8
до постанови Ради Міністрів УРСР
від «20» травня 1961 року № 651

ЗМЕНШЕННЯ ПЛАНУ З ПРАЦІ НА 1961 РІК в будівництві по Київському міськвиконкому

Показники	Одиниця виміру	1961 рік – всього	В тому числі по кварталах:		
			II	III	IV
Чисельність працівників – всього	чол.	169	203	238	235
Фонд заробітної плати – всього	тис. крб.	206	63	74	69

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

Додаток № 12
до постанови Ради Міністрів УРСР
від «20» травня 1961 року № 651

ЗМІНИ ПЛАНУ
випуску валової і товарної продукції по Київському міськвиконкому на 1961 рік

Показники	Одиниця виміру	Затверджено постановою Ради Міністрів УРСР від 31 березня 1961 року № 474*	Затверджується
Валова продукція в оптових цінах підприємств на 1 липня 1955 року	млн. крб.	289,96	289,42
Товарна продукція в діючих оптових цінах підприємств	" "	299,34	298,8
Випуск найголовніших видів продукції в натуральному виразі			
Віконні і дверні блоки	тис. кв. м.	645	631,71

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(К. Бойко)

* Постанова Ради міністрів УРСР № 474 від 31 березня 1961 року вносила «зміни в плани промислового виробництва, з праці і витрат виробництва по державній промисловості на 1961 р. по раднаргоспах, облвиконкомах, Київському міськвиконкому, міністерствах і відомствах УРСР». Збільшення або зменшення виробничих показників по широкій номенклатурі робіт і продукції пов'язувалося з уточненням звітних даних, впорядкуванням заробітної плати працівників підприємств, зміною підпорядкування підприємств, зменшенням або збільшенням плану виробництва, зміною структури виробництва, впорядкуванням заробітної плати, передача на самостійний баланс тощо. При цьому передбачалося «втрати бюджету, в зв'язку з частковими змінами показників державного плану розвитку народного господарств Української РСР на 1961 рік, в сумі 4,0 млн. крб. компенсувати за рахунок резерву Ради Міністрів УРСР по собівартості промислової продукції та будівельних робіт». Не публікується. – Див.: ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8306, арк.56 – 114.

№ 117

**Інформація Інституту гідрології і гідротехніки комісії Держбуду УРСР
про аварійний стан відрогів Бабиного яру**

м. Київ

20 травня 1961 р.

**ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИССИИ ГОССТРОЯ УССР
ПО НАБЛЮДЕНИЮ ЗА СОСТОЯНИЕМ БАБЬЕГО ЯРА**

В связи с получением нами протокола № 5 от 25.IV.61 г. заседания В. [ашей] комиссии* сообщаем, что расчетами Укрводоканалпроекта (Р.В. Евсютин), выполненными при консультации Института гидрологии и гидротехники АН УССР (Б.А. Пышкин, В.В. Аристовский, Р.Т. Слободян) установлено, что существующие в Бабьем Яру отвалы и без учета аккумуляции ливневой воды находятся в состоянии предельного равновесия. Это вызывает необходимость:

1. Немедленно осуществить возможный полный отвод ливневого стока с намывных участков;
2. Форсировать строительство плотины.

Директор Института
Ученый секретарь

(М. Дидковский)
(С. Штепанек)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 44. Оригінал. Машинопис.

№ 118

**Інформація керуючого трестом Укргідроспецбуд А. Нікіфорова
голови спеціальної комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про зсув
грунту на частині гідровідвалів**

[м. Київ]

22 травня 1961 р.

Сегодня в 14:30 со II карты гидроотвалов в районе пригрузки д[амбы] - III в результате подсыпки песка и движения механизмов произошла подвижка борта разукрупненной части отвалов.

Прекратил работы по пригрузке до решения комиссии. Прошу явиться на место.

Упр.[авляющий] трестом Гидроспецстрой

(-) Никифоров

Передал прораб Цемехман
22/V-61 16:40 Принял Осипчук

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 45. Оригінал. Рукопис.

---

* Див. документ № 100.

№ 119

Лист Держбуду УРСР голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову про виконання підготовчих робіт для облаштування Бабиного яру

[м. Київ]

22 травня 1961 р.

В связи с необходимостью быстрее проведения подготовительных работ защитных сооружений Бабьего Яра города Киева, Госстрой УССР разрешает, в порядке исключения, до утверждения проектного задания на строительство указанного комплекса сооружений, производить необходимые подготовительные работы по рабочим чертежам, выданным институтом «Укргипрводхоз».

Указанные чертежи до передачи их в производство должны быть рассмотрены и согласованы специальной комиссией Госстроя УССР по наблюдениям за состоянием Бабьего Яра.

п/п Председатель Госстроя УССР
Верно:

(-) С. Андрианов
[підпис]

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 8, арк. 46. Завірена копія. Машинопис.

№ 120

Протокол № 9

засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру

м.Київ

23 травня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО

Члены комиссии:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ

-//- Н.А. СИЛИН

инженер Я.М. КУЗНЕЦ

-//- Н.Д. КОШМАК

-//- Г.Д. КИЖАЕВ

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- Я.Е. СНИЦАР

-//- А.М. ТИТОВ

Консультант: доктор геол.-мин. наук, проф. А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

- тов. ДУБИНИН В.И. (Укрглавспецстрой, начальник)
-//- ЛЕРНЕР В.И. (Укрглавспецстрой, зам. гл. инженера)
-//- АЛАДКОВ В.П. (Защитные сооружения, директор)
-//- САВИН В.Д. (Защитные сооружения, гл. инженер)
-//- НЕКОЗ В.И. (КСУ 602, гл. инженер)
-//- НОВИКОВ А.П. (Укргипроводхоз, гл. специалист)
-//- ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение об оползнях борта разрушенной части участка № 2, произошедших в результате производства работ по устройству пригрузки к дамбе № 3.

Информация тов. СЛИПЧЕНКО П.С.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что при ведении работ по устройству пригрузки к дамбе № 3 произошли оползни борта разрушенной части участка № 2, в результате чего Управляющим треста Укргидроспецстрой т. НИКИФОРОВЫМ А.В. были прекращены работы. Причиной этому послужило то, что грунт пригрузки необходимо было укладывать на разжиженное основание (пульпу). На заседании комиссии были предложены способы укладки грунта в пригрузку при помощи канатных скреперов⁷⁰, или транспортеров, вместо использующихся бульдозеров.

б) Работы по устройству пригрузки к дамбе № 3 необходимо продолжать, ведя ее широким фронтом, уступами. При этом, для обеспечения безопасности ведения работ грунт (песок) подавать в разрушенную часть небольшими порциями.

в) Для выполнения работ в намеченный срок при меньшей интенсивности их ведения, просить Укргипроводхоз при участии проф. ДРАННИКОВА А.М. пересмотреть параметры пригрузки с целью уменьшения ее объема.

2. Сообщение Киевпроекта о схеме устройства нижней части водосбросного коллектора.

Доклад т. ПЕСТРЯКОВА М.В.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Киевпроект разработал три варианта трассы нижней части водосбросного коллектора. Первый вариант трассы намечен вдоль склона оврага. Стоимость строительства сооружения в этом варианте составляет около 60 тыс. руб. Однако условия производства работ по этому варианту отличаются значительной сложностью. Второй вариант трассы намечен по гидроотвалам. Слой намытого грунта ниже подошвы коллектора равен 0,5÷4,0 м. Длина трассы в районе гидроотвалов составляет 160 м.

Стоимость строительства – 80 тыс. руб. Третий вариант трассы намечается в обход оврага по ул. Лютневой с примыканием к шахте плотины. Этот вариант наиболее удобен, но необходимо 80 м трассы прокладывать по усадьбам. Стоимость этого варианта равна 82 тыс. руб.

Для первых двух вариантов сброс производится у подножья гидроотвалов.

б) Учитывая сложность производства работ по первому варианту и отсутствие каких либо преимуществ второго варианта, а также удобство ведения работ по третьему варианту, рекомендовать как наиболее приемлемый третий вариант.

в) Для окончательного выбора места выхода коллектора, просить Укргипроводхоз совместно с Киевпроектом представить свои соображения и доложить на следующем заседании комиссии.

3. Сообщение Киевпроекта по вопросу устройства временного водоотвода с нижней части гидроотвалов отрога № 2 и упорядочении территории гидроотвалов.

Информация т. ПЕСТРЯКОВА М.В.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что для устройства временного водоотвода на участках намыва будут устроены открытые каналы, которые с низовой стороны намечается обваловать.

В качестве сбросного канала предусмотрено использовать существующую металлическую канализационную трубу, диаметром 300 мм, которая не используется в настоящее время.

б) Просить Укргипроводхоз совместно с Киевпроектом рассмотреть проект временного водоотвода и к следующему заседанию комиссии доложить об окончательном решении.

в) Просить Укргипроводхоз совместно с Киевпроектом представить к следующему заседанию соображения о перспективе использования территории гидроотвалов.

4. Рассмотрение заключения на предложение т. ЛЕМЕШКО А.Е.

Информация т. КИЖАЕВА Г.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Согласиться с выводом экспертов, членов комиссии т.т. КИЖА - ЕВА Г.Д. и СНИЦАРА Я.Е. об отклонении предложения т. ЛЕМЕШКО А.Е. (заключение прилагается)*.

5. Сообщение Укргипроводхоза об интенсивности, обеспеченности и объеме стока выпавших 12 мая с/г осадков.

Информация т. НОВИКОВА А.П.

---

* Див. документ № 114.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что высота выпавших осадков, продолжавшихся 12 часов, составила 62 мм. Процент обеспеченности выпавших осадков равен 14 %. Высота слоя стока составляла 12 - 15 мм. В створе водослива следовало ожидать расход порядка 2 - 3 м³/сек.

6. Сообщение о необходимости проведения мероприятий по организации стока в нижней половине разрушенных отвалов путем устройства крепления в месте перепада.

Информация т. КУЗНЕЦА Я.М.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Согласиться с предложением Укргипроводхоза о том, чтобы в отвершке растущего оврага устроить небольшую дамбу (оголовок) и воду отводить в тальвег двумя трубами диаметром 300 мм.

б) Просить начальника Укрглавспецстроя т. ДУБИНИНА В.И. в случае его несогласия с решением комиссии, к следующему заседанию представить свои соображения.

7. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра.

Информация т. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что за период наблюдений с 15 по 22 мая 1961 г. в ряде отворов (IV, V и VI) наблюдалось повышение горизонтов воды от 5 см до 54 см (пьезометр № 21). В районе этого пьезометра наблюдался интенсивный сток в период выпадения осадков 12/V - 61 г.

В 10 пьезометрах вода отсутствует. По состоянию на 22/V 5 пьезометров засорены местным населением (сбиты замки) и 2 пьезометра выведены из строя механизмами при производстве работ по устройству пригрузки.

Для наблюдения за уровнем поверхностной воды на участке № 4 12 мая был установлен водомерный пост. Наблюдения, проведенные с 12 по 19 мая показали, что уровень воды понизился на 1 - 2 см.

За этот период заметных изменений реперов в высотном отношении не наблюдалось. Реперы 3, 4, 12 сели на 1 см.

Наблюдением установлено, что в плановом отношении смещений не отмечалось.

Расход воды на водосливе с 15 по 17 мая составлял 9,5 - 10 л/сек. 17 мая водослив был выведен из строя, в результате строительства плотины.

б) Обратиться вторично с письмом к Председателю исполкома Киевского Горсовета т. ДАВЫДОВУ А.И., в котором указать, что комиссия Госстроя УССР прекратит наблюдения за состоянием гидроотвалов, если не будут

приняты меры по охране контрольно-измерительной аппаратуры, установленной на гидроотвалах Бабьего яра.

в) Просить Минстрой УССР восстановить выведенные из строя 2 пьезометра.

г) Установить водослив в нижнем бьефе строящейся земляной плотины.

8. Утверждение докладной записки в ЦК КП Украины в связи с предложением проф. ХОЛИНА Н.Д.

Информация т. СЛИПЧЕНКО П.С.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Текст докладной записки в ЦК КП Украины в связи с предложением проф. ХОЛИНА Н.Д. одобрить*.

9. Рассмотрение докладной записки на имя Председателя Госстроя УССР т. АНДРИАНОВА С.Н. сотрудников Укргипросельэлектро т.т. КОВАЛЕНКО (начальник гидротехнического отдела) и ТВЕРДОХЛЕБА (гл. геолог).

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить т.т. СИЛИНА Н.А., ТИТОВА А.М. и консультанта проф. А.М. ДРАННИКОВА дать свое заключение по рассматриваемой докладной записке к следующему заседанию комиссии.

10. Рассмотрение кратких технических условий на производство работ по возведению плотины.

Сообщение т. КИЖАЕВА Г.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Краткие технические условия на производство работ по возведению плотины одобрить.

11. Просить Председателя Госстроя УССР т. АНДРИАНОВА С.Н. вывести т. ЛАБУШЕВСКОГО М.У. из состава комиссии, ввиду систематической неявки его на заседания комиссии.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)

СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(Л. ОСИПЧУК)

Протокол № 9 получил. Ст. инж. Укрглавспецстроя Минстроя УССР [Козленко]**. 26.V. – 61 г.

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 5, арк. 30–34. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 111.

** Речення написано від руки.

№ 121

**Експертний висновок групи спеціалістів щодо пропозицій
Ю. Твердохлеба, Н. Коваленка, В. Лернера про осушення
гидровідвалів Бабиного яру**

[м. Київ]

30 травня 1961 р.

1. Сущность предложения* сводится к применению электроосмотического водопонижения для осушения отвалов Бабьего яра путем строительства инфильтрационных скважин и откачки воды из харьковского водоносного горизонта из групповых скважин, располагаемых на территории отвалов.

2. Возможность применения электроосмотического водопонижения для временного осушения котлованов при строительстве различных зданий и сооружений доказана и не вызывает у нас сомнений.

Каких-либо доказательств возможности такого осушения в условиях Бабьего яра, где мощность отвалов достигает 25 метров, путем организации этих работ, а также их стоимость авторами предложения не приводится.

Решение всех этих вопросов авторы предполагают получить лишь в результате научно-исследовательских опытных работ.

3. Учитывая низкую водоотдачу грунтов пульпы и харьковских песков, обратимость процесса обводнения после снятия тока, а также в результате – постоянного поступления воды с правого борта, комиссия считает, что осуществление предложения об электроосмотическом водопонижении в условиях Бабьего яра нереально.

(Н.А. Силин)

(А.М. Титов)

(А.М. Дранников)

ДАК, ф. 1446, оп.1, спр. 8, арк. 56. Оригінал. Машинопис.

№ 122

**Протокол № 10
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом
Бабиного яру****

м. Київ

30 травня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО

---

* Див. документ № 112.

** У кінці документу міститься запис: «1. Дирекция; 2. Минстрой; 3. Укр гиинтиз; 4. Андрианов».

Члены комиссии:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ (зам. председателя)

-//- Н.А. СИЛИН

инженер Я.М. КУЗНЕЦ

-//- Н.Д. КОШМАК

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- Я.Е. СНИЦАР

-//- А.М. ТИТОВ

-//- К.И. ФИЛОНЕНКО

Консультант: доктор геол.-мин. наук проф. А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

тов. ЛЕРНЕР В.И. (Укрглавспецстрой)

-//- АЛАДКОВ В.П. (Дирекция защитных сооружений)

-//- САВИН В.Д. -//-

-//- ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

-//- КОВАЛЕНКО Н.А. (Укргипросельэлектро)

-//- ТВЕРДОХЛЕБ Ю.Н. -//-

СЛУШАЛИ:

1. Рассмотрение заключения экспертов т.т. ДРАННИКОВА А.М., ТИТОВА А.М. и СИЛИНА Н.А.* по предложению т.т. КОВАЛЕНКО Н.А., ТВЕРДОХЛЕБА Ю.Н. и ЛЕРНЕРА В.И.** об электроосмотическом осушении гидроотвалов Бабьего яра.

По сообщению авторов предложения (докл. т. ТВЕРДОХЛЕБ Ю.Н.) сущность его следующая:

На участке намыва № 2 отрога № 3 в непосредственной близости к дамбе № 3 создается опытный участок, в виде полосы шириной 50 м (6 рядов скважин, через 10 м между рядами) поперек оврага.

Инфильтрационные скважины-катоды диаметром 150 мм с песчаным заполнением предусматриваются через 20 м. Через 50 м устраиваются групповые скважины для откачки воды с заглублением их в харьковский водоносный горизонт.

Влажность грунтов намытой части снижается с 30–34% до 15–17%.

Объем осушаемого грунта опытного участка – 120000 м³. Ориентировочная стоимость работ – 25000 руб.

Для составления проекта опытных работ необходимо не менее 1 месяца. Авторы предложения считают процесс осушения необратимым.

Заключение экспертов по предложению[м] прилагается.

---

* Див. документ № 121.

** Див. документ № 112.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Согласиться с заключением экспертов т.т. ДРАННИКОВА А.М., СИЛИНА Н.А. и ТИТОВА А.М. о нереальности практического применения электроосмотического водопонижения в условиях Бабьего яра.

б) Считать предложение т.т. ТВЕРДОХЛЕБА Ю.Н., КОВАЛЕНКО Н.А. и ЛЕРНЕРА В.И. вообще заслуживающим внимание для изучения его при разработке рациональных способов стабилизации намытых грунтов гидроотвалов.

в) Рекомендовать авторам передать это предложение Госстрою УССР с просьбой организовать надлежащие исследования.

г) Считать, что в случае, если будет признано целесообразным проведение экспериментов по этому предложению, то их целесообразно организовать на одном из гидроотвалов г. Киева, исключая Бабий яр, так как даже при положительном результате исследований полученный эффект не будет иметь практического значения для Бабьего яра, ибо плотина к этому времени будет готова.

2. Сообщение Киевпроекта о предлагаемых вариантах нижней части трассы водосбросного коллектора.

Информация т. ПЕСТРЯКОВА М.В.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что Управлением благоустройства г. Киева и Киевпроектом одобрен вариант трассы коллектора, идущей вдоль склона оврага.

б) Просить членов комиссии т.т. ТИТОВА А.М., СНИЦАРА Я.Е. совместно с зам. гл. инженера Укрглавспецстроя т. ЛЕРНЕРОМ В.И. представителями Укргипроводхоза, Управления благоустройства г. Киева и Киевпроекта 31/V - 61 на месте решить окончательно вопрос о выборе варианта упомянутой трассы и на следующем заседании комиссии доложить о принятом решении.

3. Сообщение Укрглавспецстроя Минстроя УССР о соображениях по устройству водоотвода с нижней части разрушенных отвалов.

Информация т. ЛЕРНЕРА В.И.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить вторично Укрглавспецстрой к следующему заседанию представить обоснования нецелесообразности выполнения ранее принятого решения, или в противном случае немедленно приступить к его выполнению.

4. Сообщение о результатах проверки гидроотвалов на устойчивость (письмо Института гидрологии и гидротехники АН УССР № 96-735-14 от 20/V - 61 г.)*.

Информация т. СЛИПЧЕНКО П.С.

---

* Див. документ № 117.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение Института гидрологии и гидротехники АН УССР о том, что согласно расчетам Водоканалпроекта при консультации Института гидрологии и гидротехники, отвалы Бабьего яра находятся в состоянии предельного равновесия, даже без аккумуляции на них поверхностного стока.

б) Просить Укргипроводхоз учесть результаты этих расчетов при проектировании мероприятий по отводу воды с гидроотвалов и закреплению последних.

5. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра.

Информация тов. КОШМАКА Н.Д.

За период наблюдений с 20 по 27 мая 1961 г. в створах I - I, II - II и III - III наблюдалось понижение уровня воды в пьезометрах от 5 до 20 см.

В створах IV - IV, V - V и VI - VI наблюдалось повышение уровня воды от 5 до 17 см (нижняя часть гидроотвалов).

В пьезометре № 21 (створ IV - IV) уровень воды повысился на 54 см.

По состоянию на 27/V - 61 г. повреждены 8 пьезометров. Наблюдения проводятся по 26 пьезометрам, из установленных 34 шт.

Горизонт воды на карте № 4 понижен на 10 - 15 см ниже нуля водпоста.

Грунтовые реперы, расположенные в пределах пульпы, повсеместно дали осадку от 2 до 16 см. Заметные просадки произошли на карте № 4. Реперы, расположенные в нижней части гидроотвалов (№№ 25, 26 и 28), повысили отметки на 1-3 см, что указывает на некоторое выпучивание грунта.

В плановом отношении смещений не произошло.

Наблюдения за расходом воды не велись, так как водослив еще не восстановлен.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Укргииинтиз совместно с Министерством строительства УССР восстановить водослив в течение 12 дней и в дальнейшем вести наблюдения за поверхностным стоком.

б) В еженедельных сводках давать сведения о перемещении береговой бровки области разрушения гидроотвалов.

Текущие дела:

1. Заявление т. АЛАДКОВА В.П. о том, что при строительстве плотины (подготовка основания) вскрыт газопровод, идущий у левого склона вдоль оврага.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Укргипроводхоз на следующем заседании комиссии доложить о принятых мерах по согласованию вопроса в связи с расположением

газопровода в зоне работ по взведению плотины, с соответствующим учетом этого в проектах защитных сооружений.

2. Просьба Укрглавспецстроя об уменьшении объема пригрузки к дамбе № 3.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Укргипроводхоз и проф. ДРАННИКОВА А.М. пересмотреть параметры пригрузки с целью уменьшения ее объема и доложить комиссии на следующем заседании.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)

СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 5, арк. 35 – 38. Оригінал. Машинопис.

№ 123

Лист заступника голови комісії Держбуду УРСР А. Філахтова голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову, голові Держбуду УРСР С. Андріанову про необхідність охорони вимірювальної апаратури на гідровідвалах Бабиного яру

[м. Київ]

[кінець травня 1961 р.]

По заданию ЦК и Совета Министров УССР институтом УКРГИИНТИЗ, для наблюдения за состоянием гидроотвалов Бабьего Яра, установлена специальная контрольно-измерительная аппаратура (наблюдательные скважины и грунтовые реперы), по которой ежедневно ведутся наблюдения.

По сообщению института УКРГИИНТИЗ нарушители из местного населения снимают замки, которыми закрыты крышки наблюдательных скважин. К настоящему времени одна из этих скважин уже выведена из строя (засорена). Это может произойти и с другими наблюдательными скважинами.

Просим срочно дать указание соответствующим ~~инстанциям~~ организациям по обеспечению сохранности установленной контрольно-измерительной аппаратуры.

Зам. председателя комиссия Госстроя УССР

А. Филахтов

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 40. Оригінал. Рукопис.

№ 124

**Службове розпорядження Міністерства фінансів УРСР № 229 про
виділення коштів потерпілим від затоплення**

м. Київ

1 червня 1961 р.

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 20-го травня 1961 року № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»^{*} передати Київському міськвиконкому по взаємних розрахунках за рахунок резервного фонду Ради Міністрів УРСР на подання невідкладної безповоротної грошової допомоги окремим громадянам, які найбільш потерпіли від затоплення 305 тис. крб., в тому числі в II кварталі 305 тис. карбованців.

ПІДСТАВА: Постанова Ради Міністрів УРСР від 20.V - 1961 року № 651 та ф. № 3 управління галузевого фінансування.

Заступник Міністра фінансів УРСР

(І. Толкунов)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 17, спр. 798, арк. 14. Оригінал. Машинопис.

№ 125

**Повідомлення інженера Ю. Твердохлеба про можливість
застосування електроосмолу для осушення гідровідвалів
Бабиного яру та інших рівчаків м. Київ**

[м. Київ]

2 червня 1961 р.

Группой инженеров института Укргипросельэлектро предлагается применить электроосмотическое осушение гидроотвалов «Бабьего Яра» и других оврагов г. Киева.

Работы по осушению желательны выполнять в две стадии:

1. На участке 3-й дамбы осушить полосу шириной 40–50 м на глубину 20 - 25 м. Осушенный участок будет служить подземной плотиной – «барражом», назначение которой исключить возможность подвижки пульпы. Первая стадия работ будет являться опытной, в результате которой должны быть получены параметры для дальнейших осушительных работ.

2. После осушения опытного участка должны быть развернуты работы по осушению полностью 3 и 4 карт и частично 2-й карты. Полный объем осушения ориентировочно определяется 1,8 - 2 мл. м³.

Гидрогеологические условия территории позволяют применить следующую схему осушения:

---

^{*} Див. документ № 116.

На опытном участке закладывается 5 рядов анодов и катодов при взаиморасстоянии 10 м. Аноды представляют собой газовые трубы $d = 38$ мм, погруженные в пульпу на всю ее мощность слоя. Катоды-буровые скважины $\varnothing = 150$ мм, пройденные с последующим извлечением обсадных труб и засыпкой всего ствола скважины крупным песком (по типу песчаных свай).

В скважинах катодами будут служить также газовые трубы $\varnothing = 38$ мм. Скважины-катоды заглубляются в харьковские пески на 3–5 м.

Назначение скважин-катодов, принимать со стороны анодов грунтовую воду и вертикально дренировать в харьковские пески.

Для более интенсивного вертикального дренирования на опытном участке закладываются 2 водозаборные-разгрузочные скважины, оборудованные гравийными фильтрами и электропогружными насосами типа 8 Ап. Каждая скважина в состоянии откачать из харьковских водоносных песков по $10 \text{ м}^3/\text{час}$.

По всей осушаемой территории намечается располагать разгрузочные скважины по 1 скв. на 100 скважин-катодов.

Опыт электроосушения в Советском Союзе, а также за рубежом показывает, что этот метод работ достаточно изучен в производственных условиях и может с успехом применяться на объектах, где залегают водонасыпные грунты с коэффициентом фильтрации меньше 1 м/сутки.

После окончания электроосушительных работ возвратимость процесса не может иметь места, так как пульпа должна быть осушена до уровня харьковского водоносного горизонта = 140 м. Отметка поверхности пульпы 3-й и 4-й карты 165 - 170 м. Таким образом глубина осушения может быть достигнута 25–30 м без повторного водонасыщения.

Кроме того, сквозные песчаные скважины, которые останутся в пульпе будут иметь возможность всегда отвести грунтовые воды спорадически появляющиеся на границе с гидроотвалами.

Стоимость работ по ориентировочным завышенным подсчетам для опытного участка 45 - 50 тысяч, для всей территории 500 тыс. рублей.

Срок работ для первой стадии (подземная плот[и]на) 2 месяца, для всей территории 6 - 8 месяцев.

После проведения первой стадии работ отпадает необходимость в строительстве запроектированной «сухой» плотины стоимостью 2,3 млн. рублей.

(Ю. ТВЕРДОХЛЕБ)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 53–55. Оригінал. Машинопис.

№ 126
Протокол №11
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом Бабиного яру

м. Київ

6 червня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Зам. председателя комиссии:

доцент, канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ

Члены комиссии:

канд. техн. наук Н.А. СИЛИН

инженер Н.Д. КОШМАК

-//- М.У. ЛАБУШЕВСКИЙ

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- Я.Е. СНИЦАР

-//- К.И. ФИЛОНЕНКО

Консультант: доктор геол.-мин. наук А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

тов. АЛАДКОВ В.П. (Дирекция защитных сооружений)

-//- САВИН В.Д. -//-

-//- НИКИФОРОВ А.В. (Трест Укргидроспецстрой)

-//- ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

-//- ТАРУСИН Н.С. (Трест Укргидроспецстрой)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение подкомиссии в составе т.т. ТИТОВА А.М., СНИЦАРА Я.Е. и ПЕСТРЯКОВА М.В. о выборе варианта трассы ливневого коллектора за ПК 29+50.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Просить вторично члена комиссии т. СНИЦАРА Я.Е. совместно с представителями заинтересованных организаций к следующему заседанию комиссии представить решение о выборе варианта трассы коллектора, поскольку этот вопрос комиссией пока не решен.

2. Заявление председателя Управления стройматериалов Киевского Горсовета о том, что по аварийной сбросной канаве ливневыми водами Бабьего яра затоплен 4/VI - 61 г. действующий карьер Петровского кирпичного завода.

По справке Киевпроекта объем стока из Бабьего яра 4/VI - 61 составлял около 50 % от объема стока с собственного бассейна карьера.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить Киевпроект представить свои соображения по возможным вариантам сброса ливневых вод из Бабьего яра.

3. Сообщение Укргипроводхоза об изменении параметров пригрузки к дамбе № 3.

Согласно информации т. КИЖАЕВА Г.Д. рекомендуется пригрузку устроить с террасами, общим уклоном 1:2,5. Уклон откосов отдельных частей пригрузки между террасами принят равным 1:1,5.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять предложенные рекомендации по новому очертанию пригрузки, уменьшающему ее общий объем.

4. Сообщение Укргипроводхоза и Киевпроекта об окончательном решении схемы временного водоотвода и методах закрепления гидроотвалов.

Согласно информации т. ПЕСТРЯКОВА М.В. проработано два варианта временного водоотвода. Оба они связаны с трассой коллектора. Поэтому до принятия трассы коллектора этот вопрос не может быть решен.

Согласно информации т. КИЖАЕВА Г.Д. соображения по закреплению гидроотвалов приведены в проектном задании, которое должно быть рассмотрено в Госстрое УССР. А именно: намечено карты намыва спланировать, устроить водосбросную сеть и территорию залесить, отметки тальвега между плотиной и гидроотвалами повысить на 10 м.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить Госстрой УССР обеспечить участие членов специальной комиссии Госстроя УССР в рассмотрении проектного задания по защитным мероприятиям в Бабьем яру.

5. О выполнении Главспецстроем Минстроя УССР решения комиссии по укреплению перепада и организации водоотвода с разрушенных карт намыва в соответствии с чертежом Укргипроводхоза.

ПОСТАНОВИЛИ:

А) Ввиду того, что Укрглавспецстрой не предоставил по этому вопросу своих соображений, просить строителей выполнить решение комиссии.

Б) В связи с тем, что выпавший 4/VI - 61 г. ливень переместил перепад к третьей дамбе, просить членов комиссии т.т. СИЛИНА Н.А. и ЛАБУШЕВ-СКОГО М.У. вместе с представителем Укрглавспецстроя т. Тарусиным Н.С. решить на месте окончательно необходимость крепления и его конструкцию.

6. Сообщение Укргипроводхоза по согласованию вопроса о прохождении действующего газопровода под телом плотины.

Согласно информации т. КИЖАЕВА Г.Д. вопрос этот согласован с заинтересованными организациями и принято решение устроить перемышку на газопроводе в обход плотины со стороны правого склона оврага. По трассе существующего газопровода сделать пригрузку песком толщиной 1,0–1,5 м для возможности проезда механизмов над газопроводом.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) принять к сведению информацию;

б) обратить внимание Укргипроводхоза на наличие трубы газопровода в основании плотины и необходимости принятия в проекте всех мер, обеспечивающих устойчивость плотины в процессе ее эксплуатации.

7. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием Бабьего яра.

Информация т. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению, что существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

б) Согласиться с мнением Укргииинтиз'а о нецелесообразности дальнейшего проведения наблюдений за поверхностным стоком по водосливу, т.к. водослив поставить до перемычки нельзя, а за перемычкой он учитывал бы не полный сток.

в) Просить Укргииинтиз провести работы по восстановлению разрушенных пьезометров в кратчайший срок.

г) Просить членов комиссии т.т. ФИЛАХТОВА А.Л. и СНИЦАРА Я.Е. на следующем заседании комиссии доложить о результатах анализа данных наблюдений за состоянием Бабьего яра.

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИССИИ

(А. ФИЛАХТОВ)

СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 39 – 41. Оригінал. Машинопис.

№ 127

Акт комісії Держбуду УРСР про огляд варіантів випуску водостічного колектору на Ново-Окружній магістралі

м. Київ

7 червня 1961 р.

Члены комиссии Госстроя УССР, созданной для решения вопросов закрепления гидронамыва Бабьего яра, в составе:

инж. т. Титова А.И.

инж. т. Сницара Я.Е.

с участием эксперта архитектурно-строительного Совета Управления по делам строительства и архитектуры г. Киева инж. Оболенского Ю.Г. и главного инженера Управления по делам благоустройства г. Киева тов. ФЕЛЕНДЛЕРА И.С. в присутствии представителей института Киевпроект инж. Пестрякова М.В. и инж. Гороховского С.М. 1.IV - с.г. осмотрели в натуре варианты выпуска водосточного коллектора, запроектированного по Ново-Окружной магистрали.

Комиссия поручила Киевпроекту выполнить дополнительное бурение по начальным участкам трасс вариантов № II - III, где коллектор проходит по гидронамыву, материалы по которому были представлены комиссии 5/VI - с.г.

После осмотра трасс в натуре и ознакомления с материалами проекта и данными дополнительного бурения, комиссия отмечает нижеследующее:

I. Первый вариант выпуска несмотря на его несколько меньшую стоимость должен быть отклонен в связи со сложностью производства работ.

II. Второй вариант имеет нижеследующие преимущества:

1) протяженность II-го варианта (с учетом рекомендуемого удлинения) 640 м, протяженность III-го варианта 770 м, т.е. второй вариант несколько короче при аналогичных диаметрах коллекторов.

2. Второй вариант проходит полностью вне существующей застройки по трассе будущей Окружной магистрали, третий же вариант на протяжении 300 м проходит по узкой улице Лютневой и частично по 2-м усадьбам, где устройство траншеи возможно только ручным способом.

3. По второму варианту обеспечивается несколько лучший перехват поверхностного стока с нижней части гидронамыва за пределами водозащитных дамб обвалования.

По указанным условиям комиссия рекомендует принять II-й вариант выпуска.

Во II-й вариант рекомендуется внести следующие коррективы и дополнения:

а) Продлить выпуск в виде закрытого трубопровода до приемной шахты водопропускного сооружения проектной дамбы, т.е. удлинить выпуск на 80 м.

б) От защитной дамбы и вверх по течению на протяжении около 250 м где коллектор проходит по тальвегу оврага, последний по условиям грунтов рекомендуется уложить на армированной подушке.

в) В рабочем проекте проработать возможность замены чугунных труб между колодцами № I - III на протяжении 190 м на железобетонные.

Весьма желательно также ликвидировать или по возможности уменьшить высоту перепада в смотровом колодце на ПК 34+52 путем повышения коллектора от ПК 34+52 вниз по течению путем песчаной подсыпки на протяжении до 100 м.

В рабочем проекте необходимо дать рекомендации по предотвращению поступления и пропуска ливневых вод по траншее водосточного выпуска, что абсолютно необходимо для избежания размыва траншеи и возможности вскрытия и вывода разжиженного грунта гидронамыва.

/ТИТОВ/
/СНИЦАР/
/ОБОЛЕНСКИЙ/
/ФЕЛЕНДЛЕР/
[підпис]

Вірно:

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 60 – 61. Завірена копія. Машинопис.

Наказ Міністерства будівництва УРСР № 248 про виконання постанови Ради міністрів УРСР № 651 від 20 травня 1961 р. «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»

м. Київ

9 червня 1961 р.

Рада Міністрів Української РСР постановою № 651 від 20 травня 1961 року «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»*:

1. Зобов'язала Київський міськвиконком (Давидова) і Міністерство комунального господарства УРСР (т. Селіванова) здійснити роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва, а саме:

а) капітальні роботи по відбудові зруйнованих комунальних споруд і закладів охорони здоров'я згідно з додатком № 1**. Зазначений в додатку обсяг капітальних робіт в сумі 1191 тис. крб. необхідно здійснити в межах державних капітальних вкладень, виділених Київському міськвиконкому за планом на 1961 рік у відповідності з постановою Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327***;

б) будівництво захисних споруд по укріпленню Сирецького Яру, перехвату та відводу поверхневих вод в обсязі 870 тис. крб. згідно з додатком № 2;

в) роботи і видатки по ліквідації наслідків затоплення в обсязі 849,6 тис. крб., згідно з додатком № 3, необхідно провести за рахунок надпланових лишків бюджетних коштів за станом на 1 січня 1961 року по бюджету м. Києва та додаткових доходів по виконанню бюджету 1961 року;

г) роботи по відбудові і капітальному ремонту об'єктів міського благоустрою по вулицях Фрунзе, Великій Мостицькій і Троїцько-Кирилівській в обсязі 183,4 тис. крб. та по відбудові і капітальному ремонту головного корпусу Подільської лікарні і шкіряно-венеричного корпусу в обсязі 40 тис. крб., що потерпіли від затоплення, необхідно провести за рахунок основних асигнувань, передбачених за бюджетом Київського міськвиконкому на 1961 рік.

2. Виділила Міністерству автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР, Головному управлінню місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР та добровільному спортивному товариству «Спартак» 185,2 тис. крб. на відбудову жилих будинків спортивних споруд стадіону «Спартак» та замуленого і пошкодженого верстатного устаткування експериментального заводу згідно з додатком № 4.

* Див. документ № 116.

** Додатки № 1–4, 9, 10 даної постанови повторюють, відповідно, додатки № 1 – 4, 9, 10 постанови Ради міністрів УРСР № 651 від 20 травня 1961 р. Див. документ № 116.

*** Див. документ № 23.

3. Зобов'язала Держплан УРСР і Міністерство фінансів УРСР подати в серпні ц.р. Раді Міністрів УРСР пропозиції про джерела фінансування робіт, зазначених в п.п. 1 «б» і 2.

4. Виконання передбачених цією постановою робіт в обсязі 2904 тис. крб. поклала на генерального підрядника – Міністерство будівництва УРСР.

5. Внесла зміни в програму будівельно-монтажних робіт і в план з праці по Міністерству будівництва УРСР на 1961 рік.

6. Для виконання передбачених цією постановою робіт виділила додатково на 1961 рік Міністерству будівництва УРСР матеріали і устаткування згідно з додатками №№ 9 і 10.

7. Зобов'язала Держплан УРСР і Київський міськвиконком передбачити в проєкті народногосподарського плану на 1962 рік капіталовкладення на закінчення будівництва розпочатих у 1961 році об'єктів згідно з додатками №№ 1 і 2.

8. Встановила, що порядок фінансування і оплати робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань, передбачений постановою ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР від 20 березня 1961 року № 362, поширюється на всі роботи, які здійснюються в 1961 році по відбудові пошкоджених об'єктів, спорудженню комунальних і соціально-культурних об'єктів та споруд, що зв'язані з ліквідацією наслідків аварії.

9. Зобов'язала виконком Київської міської Ради депутатів трудящих:

а) виготовити в 1961 році на своїх підприємствах для виконання робіт по ліквідації наслідків аварії збірні залізобетонні конструкції в кількості і в строки за погодженням з Міністерством будівництва УРСР, з матеріалів і за специфікацією замовника;

б) виділити Міністерству будівництва УРСР камінь гранітний, щебінь, вапно, алебастр і будівельну цеглу для забезпечення в 1961 році обсягу робіт по ліквідації наслідків аварії, передбачених цією постановою.

На виконання зазначеної постанови Ради Міністрів УРСР,

н а к а з у ю:

1. Начальнику Головного управління «Укрголовспецбуд» т. Дубініну та керуючому трестом «Укргідроспецбуд» т. Нікіфорову забезпечити виконання обсягу будівельно-монтажних робіт по відбудові зруйнованих комунальних споруд, та будівництву захисних споруд по укріпленню Сирецького яру, передбачених цією постановою у строки згідно з графіком робіт, погодженим з Київським міськвиконкомом та іншим субпідрядними організаціями згідно з додатком № 5*.

---

* Додаток № 5 містить перелік субпідрядних організацій, деталізацію збільшеної програми по кварталах із зазначенням виконавців. – Не публікується. Див.: ЦДАВО, ф. 4627, оп. 1, спр. 316, арк. 70 – 71.

2. Начальникам Головных управлiнь «Головцентропромонтаж» т. Калiнiченко та «Укрголовелектромонтаж» т. Родяхiну забезпечити виконання обсягу субпiдрядних робiт згiдно з додатком № 5.

3. Начальнику планово-економiчного управлiння т. Новiкову внести змiни в програму будiвельно-монтажних робiт та в план з працi в будiвництвi на 1961 рiк по Головним управлiнням Мiнiстерства згiдно з додатками №№ 5, 6, 7, 8*.

4. Начальнику Укрголовбудпостачу т. Башмакову:

а) забезпечити першочергову реалiзацiю матерiалiв i устаткування згiдно з додатками №№ 9 i 10, видiленого додатково Мiнiстерству будiвництва для виконання передбачених цiєю постановою робiт;

б) всi одержанi фонди на матерiали та устаткування передати генеральному пiдряднику – тресту «Укргiдроспецбуд»;

в) за рахунок перерозподiлу по Мiнiстерству видiлити тресту «Укргiдроспецбуд» в червнi ц.р. один десятитонний кран на пневмоходу та 10 штук понижуючих трансформаторiв – 1–100**.

5. Начальнику транспортного вiддiлу т. Перфiльєву, за рахунок перерозподiлу, видiлити на друге пiврiччя ц.р. ~~додатково~~ тресту «Укргiдроспецбуд» лiмiт на користування службовим легковим автотранспортом для тресту – 1,0 тис. крб., для СУ-611 тресту «Укргiдроспецбуд» – 1,0 тис. крб.

6. Керуючому трестом «Укргiдроспецбуд» т. Нiкiфорову:

а) до 15 червня ц.р. заключити договори на виконання робiт субпiдрядчиками згiдно з додатком № 5;

б) погодити з виконкомом Киiвської мiської Ради депутатiв трудящих строки i кiлькiсть видiлених Мiнiстерству будiвництва УРСР камiня гранiтного, щебеню, вапна, алебастру i будiвельної цегли для виконання в 1961 році обсягу робiт по лiквiдацiї наслiдкiв аварiї i залiзобетонних конструкцiй, передбачених п. 12 постанови № 651 та забезпечити їх своєчасне одержання;

в) звернути увагу т. Нiкiфорова, що він несе особисту вiдповiдальнiсть за витрати вищезгаданих матерiальних ресурсiв за цiлевим їх призначенням на роботи по лiквiдацiї наслiдкiв аварiї.

7. Контроль за виконанням цього наказу покласти на «Укрголовспецбуд» т. Дубiнiна.

Мiнiстр будiвництва Української РСР

(В. Терентьев)

ЦДАВО, ф. 4627, оп. 1, спр. 316, арк. 62–64. Оригiнал. Машинопис.

---

* Додатки № 6 – 8 мiстять змiни в планi працi (загальному обсязi будiвельних робiт, чисельностi працiвникiв, фонду зарплати тощо), вiдповiдно, по головним управлiнням «Укрголовелектромонтаж», «Головцентропромонтаж», «Укрголовспецбуд». – Не публiкуються. Див.: ЦДАВО, ф. 4627, оп. 1, спр. 316, арк. 72 – 74.

** Унизу документа є примiтка: «пункт ”в” записать ”за счет перераспределения фондов «Укрглавспецстроя» выделить один кран на пневмоходу тресту ”Укргидроспецстрой” т.к. свободных ресурсов нет”». 6/VI 61 г. [Дубинин].

№ 129

Розпорядження Ради міністрів УРСР № 686-р про додаткове виділення вантажних автомобілів для робіт у районі Куренівки м. Київ*

м. Київ

12 червня 1961 р.

Зобов'язати Міністерство автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР виділити додатково 100 вантажних автомобілів у розпорядження спецмонтажних організацій Міністерства будівництва УРСР, які здійснюють відбудовчі і захисні роботи на об'єктах греблі і зливостоків у районі Куренівки м. Києва.

Голова Ради Міністрів УРСР

(В. ЩЕРБИЦЬКИЙ)

ЦДАВО, ф.2, оп. 9, спр. 8421, арк. 143. Оригінал. Машинопис.

№ 130

**Наказ міністра комунального господарства УРСР № 202
«Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»**

м. Київ

13 червня 1961 р.

Рада Міністрів Української РСР постановою від 20 травня 1961 року № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»**:

1. Зобов'язала Київський міськвиконком і Міністерство комунального господарства УРСР здійснити роботи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва, а саме:

а) капітальні роботи по відбудові зруйнованих комунальних споруд згідно з додатком № 1.

Зазначений в додатку обсяг капітальних робіт в сумі 1191 тис. крб. здійснити в межах державних капітальних вкладень, виділених Київському міськвиконкому за планом на 1961 рік у відповідності з постановою Ради Міністрів УРСР від 16 березня 1961 року № 327***;

б) будівництво захисних споруд по укріпленню Сирецького Яру, перехвату та відводу поверхневих вод в обсязі 870 тис. крб. згідно з додатком № 2.

---

* На документі є підписи осіб, які ознайомилися з розпорядженням, а також віза: «погоджено з заст. [упником] міністра автотранспорту і шосейних шляхів УРСР».

** Див. документ № 116.

*** Див. документ № 23.

в) роботи і видатки по ліквідації наслідків затоплення в обсязі 849,6 тис. крб., згідно з додатком № 3, провести за рахунок надпланових лишків бюджетних коштів за станом на 1 січня 1961 року по бюджету м. Києва та додаткових доходів по виконанню бюджету 1961 року;

г) роботи по відбудові і капітальному ремонту об'єктів міського благоустрою по вулицях Фрунзе, Великій Мостицькій і Троїцько-Кирилівській в обсязі 183,4 тис. крб. та по відбудові і капітальному ремонту головного корпусу Подільської лікарні і шкіряно-венеричного корпусу в обсязі 40 тис. крб., що потерпіли від затоплення, провести за рахунок основних асигнувань, передбачених за бюджетом Київського міськвиконкому на 1961 рік.

2. Виконання передбачених цією постановою робіт в обсязі 2903,9 тис. крб. поклала на генерального підрядчика – Міністерство будівництва УРСР.

3. Зобов'язала Держплан УРСР і Київський міськвиконком передбачити в проекті народногосподарського плану на 1962 рік капіталовкладення на закінчення будівництва розпочатих у 1961 році об'єктів згідно з додатками №№ 1 і 2.

4. Зменшила Київському міськвиконкому план передачі в 1961 році трамвайних вагонів іншим областям на 7 одиниць, в тому числі Дніпропетровському облвиконкому на 3 вагони, Миколаївському – 2 вагони, Сумському – 1 вагон і Луганському – 1 вагон.

5. Встановила, що порядок фінансування і оплати робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань, передбачений постановою ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР від 20 березня 1961 року № 362*, поширюється на всі роботи, які здійснюються в 1961 році по відбудові пошкоджених об'єктів, спорудженню комунальних і соціально-культурних об'єктів та споруд, що зв'язані з ліквідацією наслідків аварії.

6. Зменшила план по валовій і товарній продукції на 1961 рік по Київському міськвиконкому.

На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 20 травня 1961 року № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва» наказую:

1. Начальникам управлінь трамвайно-тролейбусного і благоустрою м. Києва (т.т. Дьяконову і т. Малюті) забезпечити своєчасне виконання зазначених робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва. Про хід виконання робіт кожного кварталу інформувати Міністерство.

2. В зв'язку з зменшенням Київському міськвиконкому плану передачі в 1961 році трамвайних вагонів іншим областям, Головному управлінню місь-

---

* Див. документ № 49.

кого електротранспорту (т. Карєву), до 20 червня 1961 року, підготувати погоджені з Планово-фінансовим управлінням пропозиції про змінення планів пасажироперевезень на 1961 рік.

3. Начальникам головних, галузевих управлінь і відділів Міністерства забезпечити контроль, по відповідних галузях, за виконанням постанови Ради Міністрів УРСР від 20 травня 1961 року № 651 про здійснення робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва.

Міністр комунального господарства УРСР (О.СЕЛІВАНОВ)

Внесено: Управлінням капітального будівництва МКГ УРСР (В. ВОРОНОВ)

Погоджено: Планово-фінансовим управлінням (О. ГОНЧАРОВ)

Управлінням міськелектротранспорту (О. КАРЄВ)

Додаток № 1
до наказу МКГ УРСР від «....»
_____ 1961 р. № _____

РОБОТИ

по відбудові зруйнованих об'єктів в районі Куренівки м. Києва,
що мають бути виконані по Київському міськвиконкому
за планом державних капітальних вкладень в 1961–1962 роках
(тис. крб.)

Найменування об'єктів	Всього		В тому числі			
	Обсяг капітальних робіт	в тому числі будівельно-монтажні роботи	1961 рік		1962 рік	
			Обсяг капітальних робіт	в тому числі будівельно-монтажні роботи	Обсяг капітальних робіт	в тому числі будівельно-монтажні роботи
По міськвиконкому всього	2663,8	2256,8	1191	1013	1472,8	1243,8
в тому числі						
комунальне будівництво – всього	2484	2103	1126	953	1358	1150
в тому числі						
Відбудова трамвайного депо ім. Красіна	2033	1750	800	650	1233	1100

Додаток № 2
до наказу МКГ УРСР від «   »
_____ 1961 р. № ____

РОБОТИ

по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод
з Сирецького Яру та відбудові зруйнованих об'єктів в районі Куренівки
м. Києва, що мають бути виконані в 1961 році

(тис. крб.)

Найменування об'єктів	Всього		В тому числі			
	Обсяг асигну- вань	в т. ч. буді- вельно- монтажні роботи	1961 рік		1962 рік	
			Обсяг асигну- вань	в т. ч. буді- вельно- монтажні роботи	Обсяг асигну- вань	в т. ч. буді- вельно- монтажні роботи
Всього	2720	2550	870	800	1850	1750
в тому числі						
гідротехнічні споруди по перехвату та відво- ду поверхневих вод в Сирецькому Яру	220	200	220	200		
Гідротехнічні споруди по укріпленню Сирець- кого Яру	2500	2350	650	600	1850	1750

РОБОТИ

по ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод
з Сирецького Яру та відбудові зруйнованих об'єктів в районі Куренівки,
що мають бути виконані в 1961 році
за рахунок надпланових лишків бюджетних коштів м. Києва
(тис. крб.)

	Всього		в тому числі	
	Обсяг асигнувань	в т. ч. будівельно- монтажні роботи	1961 рік	
			Обсяг асигнувань	в т. ч. будівельно- монтажні роботи
Всього:	849,6	768,3	849,6	768,3
В тому числі:				
Розробка і вивозка ґрунту із зони аварії	590	538	590	538
Розробка ґрунту, що залишається на території, у відвал планіровочними роботами	132	132	132	132
Чистка зливовідводів, каналів та інших підземних споруд	40	40	40	40
Чистка 4-х мостів по вул. Фрунзе і вул. Тульчинській, занесених ґрунтом	4,5	4,5	4,5	4,5
Спорудження тимчасової дерев'яної огорожі на площі аварії	14,5	14,5	14,5	14,5
Влаштування тимчасового зовнішнього освітлення в зоні аварії і на звалищах	20,7	20,7	20,7	20,7
Естакада для пішоходів між вул. Копиловського і лікарнею ім. Павлова	5,0	5,0	5,0	5,0
Розборка зруйнованих будівель і вивозка матеріалів	13,6	13,6	13,6	13,6
Посадка зелених насаджень замість знищених	29,3	—	29,3	—

ЦДАВО, Ф. 26, оп. 4, спр. 61, арк. 20–26. Оригінал. Машинопис.

№ 131
Протокол № 12
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом Бабиного яру

м. Київ

13 червня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Зам. председателя комиссии:

Канд. техн. наук, доц. А.Л. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР)

Члены комиссии:

инженер	Н.Д. КОШМАК (Укргииинтиз)
-//-	Г.Д. КИЖАЕВ (Укргипроводхоз)
-//-	Я.Е. СНИЦАР (Водоканалпроект)
-//-	М.У. ЛАБУШЕВСКИЙ

Приглашенные:

Инженер В.П. АЛАДКОВ (Дирекция строящихся сооружений Бабьего яра)

-//- В.Д. САВИН

-//- В.Л. БАРАНОВСКИЙ (Укргидроспецстрой).

На заседании были рассмотрены:

1. Сообщение продкомиссии (в составе т.т. ТИТОВА А.М., СНИЦАРА Я.Е. и др.), выделенных для детального изучения и выбора варианта трассы ливневого коллектора на участке в районе строящейся плотины в Бабьем яру (акт этой комиссии от 7/VI - 61 г. прилагается).*

ПОСТАНОВИЛИ:

Утвердить акт упомянутой выше подкомиссии от 7/VI - 61 г. о принятии к осуществлению второго варианта.

2. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за гидроотвалами за период с 6/VI по 13/VI - 61 г.

(Доклад Н.Д. КОШМАК)

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению выводы докладчика Н.Д. КОШМАКА о том, что за истекшую неделю с 6 по 13/VI с/г., несмотря на весьма большой ливень выпавший 12/VI с/г., существенных изменений в отметках реперов и горизонтов воды в пьезометрах не произошло.

б) Просить Укргииинтиз уточнить характеристики ливня 12/VI с/г (общий слой осадков и продолжительность их выпадения).

3. Состояние проектирования защитных мероприятий по Бабьему яру (докл. представителя Укргипроводхоза т. КИЖАЕВА).

---

* Див. документ № 127.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение Укргипроводхоза об утверждении тех-советом Госстроя УССР проектного задания по защитным сооружениям в Бабьем яру.

б) Просить Укргипроводхоз доложить на заседании настоящей комиссии 20/VI с/г соображения по организации производства работ по засыпке пазух между плотиной и гидроотвалами, обеспечив необходимость предотвращения подвижек последних, также уточнив сметно-финансовый расчет по защитным мероприятиям в Бабьем яру учтя в них упомянутые работы по насыпке.

4. О необходимости увязки сроков окончания работ по строительству защитной плотины в Бабьем яру и ливневого коллектора на участке выше и ниже плотины.

(докл. Г.Д. КИЖАЕВА)

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить председателя исполкома Киевского Горсовета о даче указаний об одновременном окончании работ по защитной дамбе и ливневому коллектору, так как в противном случае могут иметь место размывы оврага за плотиной по трассе коллектора.

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ

СПЕЦИАЛЬНОЙ КОМИССИИ ГОССТРОЯ

(А. ФИЛАХТОВ)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 42 – 43. Оригінал. Машинопис.

№ 132

Протокол № 13

**засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР
з нагляду за станом Бабиного яру**

м. Київ

20 червня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО

Члены комиссии:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ (зам. председателя)

-//- Н.А. СИЛИН

инженер Я.М. КУЗНЕЦ

-//- Г.Д. КИЖАЕВ

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- Я.Е. СНИЦАР
-//- К.И. ФИЛОНЕНКО

Приглашенные:

т. АЛАДКОВ В.П. (Дирекция защитных сооружений)

-//- САВИН В.Д. -//-

-//- БАРАНОВСКИЙ В.Л. (Укргидроспецстрой)

-//- ЯМНИЧЕНКО (Укргиинтиз)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение Укргипроводхоза о мероприятиях по закреплению и дальнейшему использованию гидроотвалов Бабьего яра.

Согласно информации т. КИЖАЕВА Г.Д., проектом у плотины предусмотрена засыпка с горизонтальной поверхностью до отметки 135 (отметка гребня плотины равна 138). Таким образом, остается аккумулирующая емкость равная 70 тыс м³. Расчетный объем стока при проценте обеспеченности, равном 0,1, составляет 50 тыс. м³.

В зоне разрушенной части гидроотвалов засыпку намечено произвести с уклоном 1:15 с таким расчетом, чтобы выйти у дамбы № 3 на отметку 165. Предусматривается также аналогичная планировка до окружной дороги оставшейся части гидроотвалов участков намыва №№ 1 и 2.

Поперек склона через 80 м намечается устройство дамбочек высотой 0,8 м шириной по верху 10 м с уклоном в вер[хо]вую сторону, равным 1:6. Отвод воды предусмотрен вдоль склона у правого берега при помощи открытого железобетонного лотка, прорезающего дамбочки и рассчитанного на пропуск расхода 5 – 6 м³/сек.

Сечение лотка окончательно не выбрано. Объем земляных работ равен 1,2 млн. м³. Стоимость (ориентировочно) – 224 тыс. руб., без учета стоимости доставляемого в район гидроотвалов грунта.

Остается еще нерешенным вопрос устройства автоматического сброса воды через плотину, в расчете на перспективу при возможном заилении аккумулирующей емкости перед плотиной.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Укргипроводхоз закончить разработку мероприятий по укреплению гидроотвалов и доложить на следующем заседании комиссии (27/VI – 61 г.).

б) Просить Киевпроект представить Горсовету проект сбросного коллектора на утверждение. Сроки окончания работ по строительству ливневого коллектора должны быть увязаны со сроками строительства плотины;

в) Просить Председателя Киевского горисполкома т. ДАВЫДОВА А.И. дать указание срочно утвердить рассмотрение проекта строительства ливневого коллектора.

2. Сообщение Укргидроспецстроя МС УССР и Дирекции строительства защитных сооружений о ходе строительства защитных сооружений и о финансировании строительства.

Согласно информации т. Барановского из общего объема подготовки основания, равного 50 тыс. м³ убрано 44,0 тыс. м³ грунта. В перемычку отсыпано 38 тыс. м³ грунта, при общем объеме ее, равном 98 тыс. м³. Предложенный график работ целиком выдерживается.

Проводятся подготовительные работы по строительству бетонных сооружений. Выдержка происходит из-за отсутствия разбивочных чертежей трассы водовыпуска.

Согласно информации т. САВИНА В.Д. по плану финансирования работ в этом году намечено 650 тыс. руб. и 1850 тыс. руб. – на будущий год.

Для выполнения работ первой очереди в этом году необходимо 1550 тыс. руб. Таким образом, намеченная по плану сумма не дает возможности завершить в этом году строительство сооружений 1 очереди. Следовательно защитная плотина не будет закончена к зиме и Куреневка на период выпадения осенних осадков останется незащищенной при возможных сдвигах гидроотвалов.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению заявление т. КИЖАЕВА Г.Д., что 21/VI будут выданы разбивочные чертежи по трассе водоспуска плотины.

б) Просить ЦК КП Украины, Совет Министров УССР, Госстрой УССР и Горисполком пересмотреть вопрос финансирования строительства защитных сооружений и выделить средства для окончания работ и очереди в намеченные сроки.

3. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра.

Информация т. ЯМНИЧЕНКО

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению сообщение о том, что существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)

СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 46–48. Оригінал. Машинопис.

№ 133
Протокол № 14
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР
з нагляду за станом Бабиного яру

м. Київ

4 липня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Зам. председателя комиссии:

канд. техн. наук   А.Л. ФИЛАХТОВ

Члены комиссии:

инж.	Я.И. КУЗНЕЦ
-//-	Г.Д. КИЖАЕВ
-//-	Н.Д. КОШМАК
-//-	Л.Н. ОСИПЧУК
-//-	Я.Е. СНИЦАР

Приглашенные:

тов. АЛАДКОВ В.П. (Дирекция защитных сооружений)

-//- БАРАНОВСКИЙ В.Л. (Укргидроспецстрой)

-//- ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

-//- САВИН В.Д. (Дирекция защитных сооружений).

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение Укргипроводхоза о соображениях по производству работ при засыпке разрушенной части и закреплению гидроотвалов (окончательное решение).

Согласно информации т. КИЖАЕВА основные положения, изложенные на заседании комиссии от 20/VI - 61 г. остаются (Протокол № 13)*.

Изменения и дополнения в проекте следующие:

а) Общий уклон при планировке гидроотвалов принимается 1:20, а не 1:15, намеченный ранее;

б) В месте прохода окружной дороги отметки гребня плотины понижаются на 0,5 м. Таким образом, при аварийном прекращении работы шахтного водосброса, вода будет сбрасываться с верхнего бьефа по упомянутой дороге;

в) В местах выклинивания грунтовых вод предусмотрены дренажные трубы;

г) Сброс ливневых вод с территории гидроотвалов предусматривается при помощи лотка состоящего из сборных железобетонных элементов. В лоток вода попадает через трубки диаметром 200 мм.

Объем работ грубой планировки и обратной засыпки местным грунтом – 1,5 млн. м³.

Стоимость работ не выходит за пределы сметы.

---

* Див. документ № 132.

ПОСТАНОВИЛИ:

Разработанную Укргипроводхозом схему закрепления гидроотвалов Бабьего яра в пределах от плотины до третьей дамбы одобрить.

2. Сообщение УкрГИИНТИЗ'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра за период с 17/VI по 1/VII.

Информация тов. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Принять к сведению сообщение о том, что с 17/ по 24/VI - 61 г. существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

За период с 24/VI по 1/VII наблюдались просадки поверхности гидроотвалов до 0,5 м на карте намыва № 3 выше месте бывшего прорыва в дамбе № 3. Трещины заколов в месте просадки представляли замкнутые кривые. 30/VI - 61 г. имело место оползание пригрузки низового откоса дамбы № 3.

б) Просить Укргидроспецстрой произвести работы по очистке входной части аварийной канавы, сбрасывающей воду с карты № 3 в карьер кирпичного завода.

в) Просить членов комиссии т.т. КИЖАЕВА Г.Д., КОШМАКА Н.Д. и представителей строительной организации 5/VI - 61 г. выехать на место и решить вопрос о допустимых отметках уровней воды в тальвеге перед перемычкой с целью уменьшения насыщения грунта гидроотвалов подпертой водой.

г) В дальнейшем производить замеры уровней грунтовых вод ежедневно, а нивелирование реперов – раз в неделю. В период выпадения осадков нивелирование реперов производить ежедневно.

3. Сообщение Дирекции строящихся защитных сооружений в Бабьем яру об уточненном объеме работ, который необходимо выполнить до 1 октября 1962 г., для обеспечения гарантированной безопасности Подольского района г. Киева и обеспечение этих работ финансированием.

Согласно представленному дирекцией строящихся защитных сооружений списку первоочередных работ, стоимость их выполнения, по проектному заданию, равна 1500 тыс. руб.

В настоящее время запланировано на этот год 650 тыс. руб., из них израсходовано уже 450 тыс. руб.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Одобрить набор первоочередных работ представленных Дирекцией (список первоочередных работ прилагается).

б) Просить Председателя Исполкома Киевского Городского Совета Депутатов Трудящихся тов. ДАВЫДОВА А.И. принять меры по обеспечению финансированием строительства защитных сооружений в 1961 г. в сумме 1500 тыс. рублей.

4. Сообщение Укргидроспецстроя о ходе работ на строительстве защитных сооружений.

Согласно информации т. БАРАНОВСКОГО В.Л. график выхода автомашин систематически срывается. Испытывается недостаток в воде для поливки грунта при его укладке в тело плотины.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить Председателя Исполкома Киевского Горисполкома тов. ДАВЫДОВА А.И. дать указание о строгом выполнении графика выхода автомашин на строительство защитных сооружений, а также о выделении воды для нужд строительства.

5. Сообщение Киевпроекта о проектных решениях по ливневому коллектору в Бабьем яру.

Согласно информации т. ПЕСТРЯКОВА М.В. строители предлагают уменьшить диаметр коллектора и повысить отметки его заложения за счет увеличения сроков аккумуляции воды при выпадении осадков на карте № 3.

ПОСТАНОВИЛИ:

Считать, что увеличения срока аккумуляции воды на карте № 3 допускать не следует, в связи с чем отметить отсутствие оснований для пересмотра утвержденного проектного задания.

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИССИИ

(А. ФИЛАХТОВ)

СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(Л. ОСИПЧУК)

Приложение к протоколу № 14

Работы и затраты 1-ой очереди по защитным мероприятиям Сырецкого яра г. Киева обязательные к выполнению в 1961 году

Заседания постоянно-действующей комиссии Госстроя УССР по наблюдению за состоянием Сырецкого Яра

№ смет или сметно-финансов. расчета	Наименование объектов работ и затрат	Общая сметная стоимость	Выполнение на 1.07-61 г.	Осталось выполнить в 1961 г.	Краткое обоснование причин выполнения в 1961 г.
2	3	4	5	6	7
	Снос зданий, возмещение убытков и организация полосы отчуждения.	10,0	—	5,0	По ориентиров. подсчету
[ФР] № 6	Подготовительные работы при строительстве земляной плотины	0,32	0,32	—	Фактич. выполн. объекты

2	3	4	5	6	7
ФР№ 1	Земляная плотина	634,25	180,5	453,75	Должна быть выполнена полностью
ФР№ 2	Водосбросное сооружение	68,78	–	68,78	То-же
ФР№ 3	Устройство мероприятий по пропуску строительных расходов	17,79	0,21	17,58	Устройство перемыч. «Пионерской» и временного трубопровода
ФР№ 4	Закрепление оврагов в зоне плотины	6,02	–	6,02	Работы должны быть выполнены одновременно с возведением плотины
ФР№ 5	Устройство нагорного канала и ливнестока вдоль правого плеча плотины	5,92	–	5,92	Выполнение этого объема работ обусловлено необход. водосброса.
ФР№ 11	Отвод поверхностных вод и благоустройство карт гидроотвала № 3, 4 и 5	134,89	–	73,1	Включено 50 % работ и посадка деревьев и кустарника
ФР№ 12	Реконструкция дамб № 3 и 4	148,83	44,32	104,51	Включен весь необход. объем работ
[Пи]сьмо	Водоотлив во время производства работ	56,18	18,50	12,0	Принят из условий среднемесячн. стоимости
СФР№14	Упорядочение территории оврага на участке отпора плотины до дамбы № 3	119,03		119,03	Включены работы по привед. в порядок и устр. песч. слоя
	Перекладка газопровода	16,7		16,7	Необходимо выполнить отводную ветку
Итого: по 1 и 2 главам 243,93 + 880,15 = 1124,0					
Смета 6	Организация и проведение наблюдения за состоянием земляных масс (гидроотвалов) Сырецкого Яра г. Киева	50,8	19,3	10,7	Приняты по уточнен. данным
	Поощрительная оплата труда 1 % от суммы итога по 1 и 2 главе	20,7	–	12,0	По расчету прямых расходов

2	3	4	5	6	7
ФРН № 13	Устройство площадки для стоянки автомобилей	51,27	15,05	36,22	Временные сооружения необход. для осуществления строительства
ФРН № 15	Устройство автоподъезда от улицы Петропавловской до створа плотины 0,79 км	60,33	50,4	9,93	-//-
ФРН № 16	Устройство автоподъезда от петровского карьера до ул. Петропавловской	65,8	46,4	19,49	Включены все работы полностью
ФРН № 18	Временный водопровод для защитных мероприятий по Сырецкому Яру для строительства плотины	3,08		3,08	Необходим полностью
ФРН № 19 ФРН № 21	Сооружение ЛЭП 04/0,23 кв для электроснабжения стройплощадок, земляной плотины и карьера	6,92	3,36	3,56	Необходим полностью
	Проектно-изыскательские работы	111,893	44,7	92,00	Включены полностью работы обяз. программы 1961 года
СФР № 24	Содержание дирекции включая технический надзор	24,65	1,2	6,3	По утвержд. смете
Всего: $424,34 + 1075,66 = 1500,0$ т.р.					
Выделенных 650,0 т. рублей недостаточно необходимо срочно доассигновать 850,0 т.р.					

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 49 – 54. Оригинал. Машинопис.

№ 134

**Звернення спеціальної комісії Держбуду УРСР
до голови виконавчого комітету
Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова
про збільшення фінансування будівельних робіт у Бабиному яру**

[м. Київ]

[поч. липня 1961 р.]

Специальная комиссия Госстроя УССР на своем заседании 4 июля с/г. постановила просить Вас срочно принять меры по увеличению финансирования строительства объектов защитных сооружений в Бабьем яру в 1961 г.

Протокол № 14 заседания комиссии при этом прилагается.*

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИССИИ

канд. техн. наук, доцент

(–) А. ФИЛАХТОВ

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 62. Копія. Машинопис.

№ 135

**Розпорядження Ради міністрів УРСР № 821-р про заходи для
поновлення роботи експериментального заводу Центрального
дослідно-конструкторського бюро Укрголовміцевпрому**

м. Київ

6 липня 1961 р.

З метою найшвидшого поновлення роботи експериментального заводу, підпорядкованого Центральному дослідно-конструкторському бюро (ЦДКБ) Укрголовміцевпрому, зруйнованого внаслідок затоплення в районі Куренівки м. Києва, зобов'язати:

1. Київський міськвиконком у тримісячний строк звільнити приміщення заводу металевих ліжок по вул. Ямській, № 72 і передати їх у підпорядкування Укрголовміцевпрому для розміщення експериментального заводу ЦДКБ.

2. Головне управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР:

а) передати Київському міськвиконкому для використання двоповерховий виробничий корпус, який зберігся на території експериментального заводу по вул. Троїцько-Кирилівській, № 6;

---

* Див. документ № 133.

б) провести реконструкцію будівель по вул. Ямській, № 72, для експериментального заводу ЦДКБ за рахунок коштів, виділених Укрголовмісцевпрому постановою Ради Міністрів УРСР від 20 лютого 1961 року № 179 на капіталовкладення з республіканського фонду розвитку місцевої промисловості.

Голова Ради Міністрів УРСР

(–) В. ЩЕРБИЦЬКИЙ

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8581, арк. 130. Копія. Машинопис.

№ 136

**Прохання заводууправління Петровських цегельних заводів
до голови виконавчого комітету
Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова
ліквідувати аварійну каналу від Бабиного яру**

[м. Київ]

28 липня 1961 р.

На протяженні юня місяця с.г. колективом заводууправління були проделаны работы по расчистке карьера завода № 1, затопленного во время ливня 4 юня с.г. водами с расжиженным грунтом, поступившими по аварийной канаве с Бабьего яра и территории Сырецкого массива. Лишь в июле месяце удалось начать подачу сырья с расчищенного участка карьера.

Все произведенные работы не обеспечивают бесперебойной подачи сырья, поскольку на протяжении юня-июля месяцев по этой канаве в карьер завода № 1 неоднократно сбрасывались канализационные воды с наличием нечистот из канализации Сырецкого жилмассива. Наиболее интенсивный сброс канализационных вод в карьер на протяжении 14 часов имел место 26 июля с.г.

Заводоуправление обращалось в Специнспекцию Горисполкома и Управление канализации г. Киева с просьбой изолировать канализацию от аварийной канавы, однако меры до сего времени не приняты.

Учитывая вышеизложенное прошу решить вопрос ликвидации аварийной канавы, поскольку при наличии ее невозможна эксплуатация карьера, в котором единовременно находится до 25 чел. работающих.

Директор заводууправления

(–) А. Матрос

Верно:

[підпис]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 69. Завірена копія. Машинопис.

№ 137
Протокол № 15
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом Бабиного яру

м. Київ

1 серпня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО

Члены комиссии:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ (зам. председателя)

инженер Н.Д. КОШМАК

-//- Г.Д. КИЖАЕВ

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- А.М. ТИТОВ

Приглашенные:

тов. ЧУМАКОВ И.С. (Укрглавспецстрой)

-//- ЛЕРНЕР В.И. (Укрглавспецстрой)

-//- САВИН В.Д. (Дирекция защитных сооружений).

-//- ТАРУСИН Н.С. (Трест Укргидроспецстрой)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение УкрГИИНТИЗ'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра за период с 1/VII по 29/VII – 61 г.

Информация тов. КОШАМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению сообщение о том, что с 1/VII по 29/VII – 61 г. существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

2. Сообщение о положении с финансированием работ по строительству защитных сооружений в Бабьем яру.

Согласно информации т. САВИНА В.Д. на 1/VIII – с/г из выделенных на 1961 г. 650 тыс. руб. израсходовано 618 тыс. руб.

В соответствии с решением комиссии (протокол № 14 от 4 июля с/г.)* Председатель Исполкома Киевского Горсовета возбудил ходатайство перед Советом Министров УССР о дополнительном финансировании работ по защите Бабьего яра в сумме 850 тыс. руб. Вопрос находится на рассмотрении Госплана УССР.

Дирекция просит комиссию ходатайствовать об ускорении выделения дополнительных средств, во избежание остановки работ.

---

* Див. документ № 133.

ПОСТАНОВИЛИ:

Поручить Дирекции строительства защитных сооружений подготовить ходатайство об ускорении выделения средств на имя Председателя Госплана УССР тов. РОЗЕНКО за подписью Председателя Госстроя УССР тов. АНДРИАНОВА С.Н.

3. Сообщение о просьбе Городского Управления Промстройматериалов об отключении аварийной канавы от карьера № 2 Петровских кирпичных заводов, с тем чтобы откачать карьер и начать добычу глины для кирпичных заводов.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Председателя Исполкома Киевского Горсовета тов. ДАВЫДОВА А.И. дать указание об ускорении работ по строительству ливневого коллектора на участке ниже защитной плотины.

б) Просить Укргипроводхоз совместно с трестом Укргидроспецстрой к следующему заседанию комиссии подготовить свои соображения по определению сроков отключения аварийной канавы от карьера в увязке с необходимой готовностью плотины.

4. Рассмотрение писем канд. техн. наук ЗАЯРНОГО В.И. по поводу его предложения о создании ряда совместно работающих плотин⁷¹.

Информация тов. ОСИПЧУКА Л.Н.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) В связи с неясностью предложений т. ЗАЯРНОГО В.И. просить его прибыть для доклада на заседание комиссии, предварительно, за неделю, выслав комиссии пояснительную записку и расчеты по предложениям, для экспертизы этих материалов.

5. Рассмотрение рекомендаций по устройству донного водоспуска защитной плотины в Бабьем яру.

Сообщение т. ФИЛАХТОВА А.Л.

Докладчик отмечает в качестве недостатков:

а) несовпадение стыков сборных труб донного водоспуска со стыками сборной плиты под ними, что не дает сплошных вертикальных осадочных швов и вносит неопределенность в работу водоспуска после осадки плотины. Это не исключает раскрытия стыков труб и усиленной контактной фильтрации вдоль водоспуска.

б) Засыпка пазух донного водоспуска ведется не достаточно организовано, что может вызвать дополнительные боковые усилия на водоспуск и его деформации.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) После окончания осадки плотины необходимо тщательно заделать раскрывшиеся осадочные швы, чтобы предотвратить проникновение воды из водоспуска в тело плотины;

б) засыпку пазух водоспуску ґрунтом необхідно производитъ одно-
ременно с обеих сторон при продольном перемещении и уплотнении
ґрунта с поливкой. Ижевшую место торцевую засыпку пазух необходимо
прекратить.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ
СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)
(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 55–57. Оригінал. Машинопис.

№ 138

**Відповідь Міністерства фінансів УРСР виконавчому комітету
Київської міської ради депутатів трудящих на його клопотання
про виділення допомоги бюджету м. Київ***

[м. Київ]

3 серпня 1961 р.

ЗАСТУПНИКУ ГОЛОВИ ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ
тов. БАРДАШ А.Ф.

На лист від 25 липня 1961 року № 04–117**

Розглянувши Ваше клопотання про компенсацію з республіканського бюджету недобору по платіжах по відрахуваннях від нагромаджень до бюджету м. Києва по ряду підприємств житлово-комунального господарства в зв'язку з аварією, що виникла внаслідок сповзання гурту з Сирецького яру, Міністерство фінансів УРСР повідомляє:

1. Зменшення доходів місцевих бюджетів за Законом «Про бюджетні права Української РСР і місцевих Рад депутатів трудящих» (ст. 44), компенсуються з республіканського бюджету в процесі виконання лише в тому разі, коли це зменшення виникає внаслідок постанов Уряду СРСР або УРСР.

Уряд Української РСР не приймав таких постанов, які б давали підстави вносити зміни у взаєморозрахунках республіканського бюджету з місцевим бюджетом м. Києва.

Фактичне виконання доходів бюджету м. Києва в I-му півріччі поточного року становить 51,0% до річного призначення за уточненим планом цього року проти 48,4%, виконаних за відповідний період минулого року.

---

* На документі є візи посадових осіб.

** Лист не виявлений.

Отже, як видно з наведеного, виконання доходної частини бюджету м. Києва в поточному році, як і в попередніх роках, відбувається цілком нормально і не потребує будь-якої допомоги з республіканського бюджету для забезпечення видатків, передбачених основними плановими призначеннями за бюджетом.

Щодо Вашого посилання на своє право направляти додатково виявлені доходи на понадпланові видатки, то, згідно ст. ст. 42–43 Закону Української РСР «Про бюджетні права Української РСР і місцевих Рад депутатів трудящих» виконкоми місцевих Рад це право здійснюють лише при виявленні додаткових доходів по бюджету в цілому, а не по окремих видах доходів.

Виходячи з наведеного, Міністерство фінансів УРСР не вбачає підстав для порушення перед Радою Міністрів УРСР клопотання про виділення з республіканського бюджету допомоги бюджету м. Києва в сумі 203,5 тис. крб.

(–) І. ТОЛКУНОВ

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 511, арк. 179–180. Копія. Машинопис.

№ 139

Лист Держплану УРСР у Раду міністрів УРСР про звернення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих щодо виділення в 1961 р. додаткових коштів для укріплення Сирецького яру

[м. Київ]

3 серпня 1961 р.

Держплан Української РСР розглянув лист Київського міськвиконкому про виділення в 1961 році додатково 0,85 млн. крб., на будівництво гідротехнічних споруд по укріпленню Сирецького яру і доповідає:

В зв'язку з тим, що по підсумках виконання плану капіталовкладень за 6 місяців по галузях, по яких Рада Міністрів Української РСР має право перерозподіляти кошти, виконання по будівельно-монтажних роботах складає 105 %, тому підстав для перерозподілу капіталовкладень немає.

По підсумках виконання плану капіталовкладень на 7 місяців Держплан УРСР ще раз розгляне можливість додаткового виділення капіталовкладень Київському міськвиконкому.

Лист Київського міськвиконкому повертається.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ ДЕРЖПЛАНУ УРСР

(–) А. КОЧУБЕЙ

ЦДАВО, ф. 337, оп. 26, спр. 423, арк. 87. Копія. Машинопис.

№ 140

**Лист Міністерства фінансів УРСР до Держплану УРСР
про прискорення визначення джерел фінансування робіт
з ліквідації наслідків аварії в районі Куренівки***

[м. Київ]

22 серпня 1961 р.

Рада Міністрів УРСР постановою від 20/V-1961 року № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»** виділила додаткові кошти Київському міськвиконкому, міністерствам і відомствам УРСР в сумі 870 тис. крб. – на будівництво захисних споруд по укріпленню Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод, та 185,2 тис. крб. – на відбудову жилих будинків, спортивних споруд стадіону «Спартак» та замуленого і пошкодженого верстатного устаткування експериментального заводу, зобов'язавши Держплан УРСР подати в серпні ц.р. Раді Міністрів УРСР пропозиції про джерела фінансування цих робіт.

Міністерство фінансів УРСР просить прискорити подачу Раді Міністрів УРСР пропозиції про визначення джерел покриття вказаних робіт в сумі 1055,2 тис. крб.

Заступник міністра фінансів УРСР

(І. ТОЛКУНОВ)

ЦДАВО, ф. 337, оп. 2, спр. 424, арк. 149. Оригінал. Машинопис.

№ 141

**Протокол № 16 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР
з нагляду за станом Бабиного яру**

м. Київ

22 серпня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО

Члены комиссии:

канд. техн. наук Н.А. СИЛИН

инженер Г.Д. КИЖАЕВ

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- К.И. ФИЛОНЕНКО

Приглашенные:

тов. ЧУМАКОВ И.С. (Укрглавспецстрой)

-//- НИКИФОРОВ А.В. (Укргидроспецстрой)

---

* На документі є резолюція: «[прізвище] Підготуйте предложения ком. [уналь-ной] отрасли. [підпис]. 25.08.1961 г.»

** Див. документ № 116.

-//– АЛАДКОВ В.П. (Дирекция защитных сооружений)

-//– САВИН В.Д. -//–

-//– ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

-//– ТАРУСИН Н.С. (Укргидроспецстрой)

-//– ЯМНИЧЕНКО Ю.М. (УкрГИИНТИЗ)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение УкрГИИНТИЗ'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра за период с 4/VIII по 18/VIII - 61 г.

Информация тов. ЯМНИЧЕНКО Ю.М.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению сообщение о том, что с 4/VIII по 18/VIII - 61 г. существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

2. Сообщение Киевпроекта о рабочем проектировании и строительстве ливневого коллектора.

Информация тов. ПЕСТРЯКОВА М.В.

Поскольку на стадии проектного задания в колодцах ливневого коллектора были предусмотрены большие перепады, которые при пропуске воды могут вызвать образование вакуума, размеры перепадов в рабочих чертежах были уменьшены за счет увеличения уклонов коллектора. В связи с этим увеличились скорости течения воды в средней части коллектора между ПК 32+60, 34+85 до 8 м/сек. В железобетонных трубах допустимая скорость равна 7,0 м/сек, в связи с этим возникла необходимость замены на этом участке железобетонных труб на чугунные – бинюль диаметром по 800 мм.

В верхней и нижней частях коллектора – железобетонные трубы приняты диаметром соответственно 1200 мм и 1300 мм.

Строительная организация (Укргидроспецстрой) предложила:

а) поднять верхнюю часть коллектора у ПК 31 на 1,0 м.;

б) проложить коллектор в дамбе с учетом устройства окружной автодороги;

в) поскольку завод-изготовитель не обеспечивает выпуск труб диаметром 1200 мм, пересмотреть диаметр труб равный 1200 мм в верхней части коллектора, с тем чтобы заменить его на диаметр равный 1100 мм, выпуск которых обеспечивается заводом-изготовителем;

г) заменить чугунные трубы железобетонными.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Вопрос строительства окружной дороги не связывать со строительством ливневого коллектора.

б) Верхнюю часть коллектора до ПК 31 укладывать по проекту, не изменяя ее высотного положения.

в) Подключение коллектора к водосбросному сооружению производить на нижнем отметках, согласно проекта.

г) При отсутствии возможности получения на заводе-изготовителе труб диаметром 1200 мм, заменить их трубами диаметром 1100 мм, соответ-

ственно увеличить расчетное время аккумуляирования стока на картах намыва гидроотвалов.

д) просить Киевпроект произвести перерасчет диаметра коллектора в нижней части, исходя из диаметра верхней части, равного 1100 мм и о результатах доложить на следующем заседании комиссии.

е) Заменить 240 м чугунных труб, в средней части коллектора, железобетонными центрифугированными трубами-бинокль диаметром 900 мм и считать допустимыми расчетные скорости воды в трубах до 8 м/сек.

3. Сообщение Киевпроекта о необходимости строительства коллектора, расположенного ниже защитной плотины.

Информация тов. ПЕСТРЯКОВА М.В.

Ассигнование на строительство коллектора предусматривалось по смете строительства окружной дороги.

Стоимость его сооружения необходимо было включить в смету строительства защитной плотины.

По заявлению тов. КИЖАЕВА Г.Д. стоимость строительства этой части коллектора включена в смету строительства защитных сооружений.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Председателя Исполкома Киевского Горсовета тов. ДАВЫДОВА А.И. дать указание о сооружении 140 м коллектора расположенного ниже защитной плотины.

б) Принять к сведению заявление дирекции защитных сооружений (т. САВИН В.Д.), что финансирование этих работ будет обеспечено за счет сметы на строительство защитных сооружений.

4. О возможности сокращения объема песчаной пригрузки намеченной между защитной плотиной и третьей дамбой гидроотвалов.

Предложение тов. СЛИПЧЕНКО П.С.

В связи с тем, что уровень грунтовых вод в пределах гидроотвалов понижается в течение всего времени наблюдения, и грунты гидроотвалов стабилизируются, следует рассмотреть вопрос об уменьшении площади толщины песчаной пригрузки хотя бы до 1,0 м. Это естественно сократит сроки и уменьшит стоимость строительства.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить Укргипроводхоз к следующему заседанию комиссии подготовить предложения по уменьшению объема за счет пересмотра конструкции песчаной пригрузки.

5. Сообщение по вопросу отключения аварийной канавы от карьера Петровского кирпичного завода № 1 (Письмо директора заводууправления т. МАТРОСА А.)*.

Информация т. Л.Н. ОСИПЧУКА

---

* Див. документ № 136.

В последнее время (июнь-июль) аварийна канава использовалась для сброса канализационных вод с Сырецкого жил.[ого] массива, что нарушило эксплуатацию карьера № 2.

Поэтому для нормальной эксплуатации карьера заводоуправление просит рассмотреть вопрос о закрытии аварийной канавы, по которой производится сброс ливневых вод с гидроотвалов Бабьего яра.

Согласно заявлению т. ПЕСТРЯКОВА М.В. расходы поверхностных вод, идущие через канаву, составляют лишь 30 % от общего ливневого стока попадающего в карьер.

ПОСТАНОВИЛИ:

Аварийную канаву закрыть после окончания работ по строительству всего коллектора.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ
СЕКРЕТАРЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)
(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 58–60. Оригінал. Машинопис.

№ 142

**Прохання голови спеціальної комісії Держбуду УРСР П. Сліпченка
до голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих О. Давидова прискорити будівництво зливового колектора
в Сирецькому яру***

[м. Київ]

[29 серпня 1961 р.]

Для окончания и ввода в эксплуатацию до наступления осеннего периода водосбросного сооружения земляной плотины Сырецкого Яра специальная комиссия Госстроя СССР просит дать указание Управлению благоустройства гор. Киева немедленно приступить к строительству ливневого коллектора на участке ниже защитной плотины.

Коллектор должен быть закончен в срок до 15 сентября 1961 г.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СПЕЦИАЛЬНОЙ
КОМИССИИ ГОССТРОЯ СССР ПО НАБЛЮДЕНИЮ
ЗА СОСТОЯНИЕМ БАБЬЕГО ЯРА
ДОКТОР ТЕХНИЧЕСКИХ НАУК

(П. СЛИПЧЕНКО)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 70. Оригінал. Машинопис.

---

* Знизу документу є напис від руки: «Передано в приемную т. Давыдова А.И. 29/VIII – 61 г.»

№ 143

**Пропозиції Міністерства фінансів УРСР Держплану УРСР про
джерела фінансування робіт з ліквідації наслідків аварії в районі
Куренівки***

[м. Київ]

29 серпня 1961 р.

Відповідно до пункту 4 постанови Ради Міністрів УРСР від 20 травня 1961 року № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»**, Міністерство фінансів УРСР вважає, що джерелами фінансування робіт зазначених в пунктах 1 «б» і 2 цієї постанови можуть бути:

а) По Головному управлінню місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР витрати по відбудові жилого будинку експериментального заводу та по відбудові верстатного устаткування разом в сумі 138 тис. крб. провести за рахунок коштів республіканського фонду розвитку місцевої промисловості;

б) По міністерству автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР витрати по відбудові жилого будинку авторемонтного заводу № 12 і школи № 19 в сумі 24 тис. крб. можуть бути проведені за рахунок 30% відрахувань від зверхпланових нагромаджень на житлове будівництво;

в) По добровільному спортивному товариству «Спартак» витрати по відбудові спортивних споруд стадіону «Спартак» в сумі 23,2 тис. крб. можуть бути проведені за рахунок загальних відрахувань від прибутків промислових і комунальних підприємств м. Києва на утримання цього товариства;

г) Фінансування витрат по будівництву укріплення Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод в обсязі 870 тис. крб. провести за рахунок загальних асигнувань на капіталовкладення, передбачених по народногосподарському плану та бюджету м. Києва на 1961 рік, оскільки річний план капіталовкладень по м. Києву за перше півріччя цього року виконано лише на 39%.

Заступник міністра фінансів УРСР

(І. ТОЛКУНОВ)

ЦДАВО, ф. 337, оп. 2, спр. 424, арк. 148. Оригінал. Машинопис.

---

* На документі мітиться резолюція: «Мирошніченко [підпис]», а також підписи посадових осіб, які ознайомилися з ним.

** Див. документ № 116.

№ 144
Протокол № 17
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом Бабиного яру

м.Київ

29 серпня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии – доктор технических наук П.С. СЛИПЧЕНКО

Члены комиссии – канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ

инженер Г.Д. КИЖАЕВ

-//- Н.Д. КОШМАК

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- А.М. ТИТОВ

Приглашенные:

тов. ЧУМАКОВ И.С. (Укрглавспецстрой)

-//- АЛАДКОВ В.П. (Дирекция защитных сооружений)

-//- САВИН В.Д. -//-

-//- БАРАНОВСКИЙ В.Л. (Укргидроспецстрой)

-//- ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

-//- ЯМНИЧЕНКО Ю.М. (Укргииинтиз)

-//- ТАРУСИН Н.С. (Укргидроспецстрой)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение УкрГИИНТИЗ'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего Яра за период с 18/VIII по 25/VIII - 61 г.

Информация тов. КОШМАК Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению сообщение о том, что с 18/VIII по 25/VIII - 61 г. существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

2. Сообщение Киевпроекта о результатах пересчета диаметров ливневого коллектора.

Информация т. ПЕСТРЯКОВА М.В.

В результате принятия диаметра водосбросного коллектора на участке до ПК 32+60 равным 1,1 м, вместо 1,2 м, оказалось возможным применить диаметр труб на нижнем участке 1,1 м, вместо 1,3 м. При этом диаметре труб коллектора расчетный расход пропускается при скорости не более 8 м/сек., что комиссия считает допустимым.

При устройстве коллектора в верхней части из труб диаметром 1,1 м увеличивается время аккумуляции воды на гидроотвалах при пропуске расходов обеспеченностью $P = 0,1 \%$ на карте № 4 – до 9 часов, на карте № 3 – до 5 часов.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Отметки заложения ливневого коллектора принять такими, чтобы исключалось затопление гидроотвалов водой из коллектора.

б) В связи с отсутствием железобетонных труб диаметром более 1,1 м, изготовленных заводским способом, для ускорения строительства водосбросного коллектора, скорректировать проект из условия принятия труб диаметром 1,1 м, допустив соответствующее увеличение принятого ранее в проекте времени аккумуляции воды на картах намыва;

Просить начальника Управления благоустройства г. Киева т. МАЛЮТУ М.А. дать указание о том, чтобы Киевпроекту срочно был дан заказ на корректирование проекта ливневого коллектора с учетом принятых решений. Просить Киевпроект продольные профили и окончательные диаметры коллектора выдать на производство до 2/IX - 61 г., а весь скорректированный проект – до 15/IX - 61 г.

в) Просить председателя Исполкома Киевского Горсовета т. ДАВЫДОВА А.И. обязать т. МАЛЮТУ М.А. являться на заседания комиссии.

3. Сообщение Укргипроводхоза о результатах пересмотра конструкции песчаной пригрузки с целью сокращения ее объема.

Информация т. КИЖАЕВА Г.Д.

По предварительным данным Укргипроводхоза грунты на рассматриваемом участке достаточно проницаемы в верхних слоях. Данные об их проницаемости дадут изыскания, которые теперь производятся. Результаты их будут представлены к следующему заседанию комиссии одновременно с проработками Укргипроводхоза по уменьшению объема песчаной пригрузки, примерно с 220 до 35–30 тыс. м³.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Укргипроводхоз пересмотреть конструкцию песчаной пригрузки с тем, чтобы заменить сплошную подушку отдельными продольными дренами, с уменьшением ее объема до 30–35 тыс. м³.

б) Просить Укргипроводхоз окончательные проработки по изменению конструкции пригрузки представить к следующему заседанию комиссии.

Председатель комиссии

(П. СЛИПЧЕНКО)

Секретарь комиссии

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 61 – 63. Оригінал. Машинопис.

№ 145
Протокол № 18
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом
за станом Бабиного Яру

м. Київ

5 вересня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии – доктор технических наук П.С. СЛИПЧЕНКО

Члены комиссии – инж. Я.М. КУЗНЕЦ

-//- Г.Д. КИЖАЕВ

-//- Н.Д. КОШМАК

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

-//- А.М. ТИТОВ

Приглашенные:

тов. МАЛЮТА А.О. (Управление благоустр-ва г. Киева)

-//- ФЕЛЕНДЛЕР (-//-)

-//- АЛАДКОВ В.Н. (Дирекция защитных сооружений)

-//- САВИН В.Д. (-//-)

-//- ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра за период с 25/VIII по – 1/IX 61 г.

Информация тов. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению сообщение о том, что с 25/VIII по 1/IX - 61 г. существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

За весь период наблюдений с апреля м-ца уровень грунтовых вод понизился на 0,3–0,8 м.

2. Сообщение Киевпроекта о положении со строительством коллектора, расположенного ниже защитной плотины.

Информация т. ПЕСТРЯКОВА М.В.

Вопрос строительства коллектора ниже плотины осложняется отсутствием возможности строительных организаций Главкиевстроя по изготовлению колец труб диаметром 1,6 м.

Не производятся работы по организации водоотвода на участках между защитной плотиной и гидроотвалами, а также в пределах сброса № 2. Рабочие чертежи выданы.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Председателя Исполкома Киевского Горсовета т. ДАВЫДОВА А.И. дать указание соответствующей организации для обеспечения изготовления колец диаметром 1,6 м в необходимом количестве и в сроки, обеспечивающие выполнение плана строительства защитных сооружений.

б) Обратить внимание Укргидроспецстроя на необходимость выполнения к работам по организации водоотвода на участках между гидроотвалами и защитной плотиной (справа от окружной дороги) и от застройки до склонов оврага – район отрога № 2.

3. Сообщение Укргипроводхоза по устройству пригрузки к дамбе № 3. Информация т. КИЖАЕВА Г.Д.

При отсыпке песка для усиления дамбы № 3 создан крутой откос, что вызывает сомнение в его устойчивости. Необходимо уположить этот откос до уклона равного 1:3.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить членов комиссии т.т. ТИТОВА А.М. и КИЖАЕВА Г.Д. обследовать дамбу № 3 и к следующему заседанию комиссии представить рекомендации.

Председатель комиссии

(П.С. СЛИПЧЕНКО)

Секретарь комиссии

(Л.Н. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 64 – 65. Оригінал. Машинопис.

№ 146

Лист голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова голові Ради міністрів УРСР В. Щербицькому про фінансування невідкладних робіт з укріплення Сирецького яру

м. Київ

12 вересня 1961 р.

№ 506/39-кс

Рада Міністрів УРСР постановою № 651 від 20 травня 1961 року* доручила Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР в серпні місяці ц.р. подати пропозиції про джерела фінансування робіт, що здійснюються міськвиконкомом, по укріпленню Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод в обсязі 870 тис. крб.

Оскільки за висновком спеціальної комісії Держбуду УРСР першочергові роботи по будівництву гідротехнічних споруд для укріплення Сирецького яру вартістю 1500 тис. крб. мають бути обов'язково виконані в 1961 році, виконком Міськради листом № 602/7-14 від 18 липня 1961 року просив Раду Міністрів УРСР збільшити передбачену зазначеною вище постановою Ради Міністрів УРСР суму асигнувань на ці роботи на 850 тис. крб.

---

* Див. документ № 116.

Держплан УРСР повідомив, що питання про джерела фінансування указаних робіт буде вирішено за підсумками виконання плану капітального будівництва за 7 місяців 1961 року.

Щоб прискорити вирішення цього питання виконком Міськради вніс пропозицію Держплану УРСР (лист № 506/35-кс від 14/VIII - 1961 р.) про фінансувати роботи по укріпленню Сирецького яру в сумі 1,72 млн. крб. за рахунок відповідного зменшення плану капітальних вкладень на 1961 рік на житлове будівництво по міськвиконкому, але Держплан УРСР листом № 54/ж. 330 від 26 серпня 1961 року відхилив цю пропозицію. В той же час обсяг капіталовкладень на житлове будівництво по міськвиконкому був зменшений на 6,0 млн. крб.

В зв'язку з цим, враховуючи необхідність своєчасного закінчення в 1961 році невідкладних робіт по укріпленню Сирецького яру, виконавчий Комітет Київської міської Ради депутатів трудящих просить Ваших вказівок Держплану УРСР і Міністерству фінансів УРСР про дозвіл Київському міськвиконкому профінансувати ці роботи за рахунок невикористаних коштів, передбачених за бюджетом міста Києва на капітальний ремонт житлового фонду в обсязі 1,72 млн. крб.

Голова виконкому Київської міської Ради
депутатів трудящих

(О. ДАВИДОВ)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8356, арк. 135. Оригінал. Машинопис.

№ 147

Протокол № 19 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру

м. Київ

12 вересня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии	— доктор технических наук П.С. СЛИПЧЕНКО
Члены комиссии	— канд. техн. наук Н.А. СИЛИН
	инж. Я.М. КУЗНЕЦ
	—//— Г.Д. КИЖАЕВ
	—//— Н.Д. КОШМАК
	—//— Л.Н. ОСИПЧУК

Приглашенные:

тов. АЛАДКОВ В.П.	(Дирекция защитных сооружений)
—//— САВИН В.Л.	—//—
—//— ЛЕРНЕР В.И.	(Укрглавспецстрой)
—//— ФЕЛЕНДЛЕР И.С.	(Управление благоустройства г. Киева)

СЛУШАЛИ:

1. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего Яра за период с I/IX по 8/IX – 61 г.

Информация т. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению, что за период наблюдений с 1 по 8 сентября с/г существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

2. Сообщение Укргипроводхоза о результатах изменения конструкции дренажной пригрузки между защитной плотиной и гидроотвалами.

Информация т. КИЖАЕВА Г.Д.

В результате дополнительных исследований выявилась возможность изменения конструкции дренажа пригрузки и замены ее отдельными продольными дренами, подключенными к сбросному сооружению защитной плотины.

Всего намечены четыре дрена, три из которых – песчаные и одна трубчатая, для перехвата выклинивающихся грунтовых вод у подошвы правого склона отрога № 3. Две песчаные дрена идут до дамбы № 1 гидроотвалов. Третья песчаная дрена предусмотрена между дамбой № 3 и трубчатой дренай. Замена дренажной пригрузки продольными дренами уменьшает объем песка до 28,5 тыс. м³ и сокращает стоимость на 385 тыс. руб.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) От третьей песчаной дрена следует отказаться. Для перехвата грунтовых вод, идущих по тальвегу разрушенной части гидроотвалов, необходимо предусмотреть устройство поперечной ловчей дрена у дамбы № 1 с присоединением ее к средней продольной дрена № 2.

б) В связи с резким уменьшением объема работ по устройству дрена считать необходимым эти работы выполнить в 1961 году.

После устройства дрена необходимо их немедленно засыпать грунтом для защиты от повреждения.

в) Просить Укргипроводхоз в течение недели подготовить всю необходимую документацию на устройство дрена и передать ее в Горсовет г. Киева и Госстрой СССР для утверждения.

3. Сообщение Укргипроводхоза о результатах обследования откоса пригрузки и дамбе № 3.

Информация т. КИЖАЕВА Г.Д.

Согласно переданной Укргидроспецстрою проектной документации, уклон откоса пригрузки к дамбе № 3 должен быть 1:3. Выполненный уклон откоса равен 1:1. Кроме того, у подошвы откоса дамбы № 3 работы по отсыпке песка не завершены.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Отметить, что работа по уполаживанию откоса дамбы № 3 не выполнена. Просить Министра строительства УССР т. ТЕРЕНТЬЕВА В.А. дать указание о доведении откоса пригрузки до заданного в проекте уклона 1:3.

4. Сообщение Дирекции строительства защитных сооружений о намечаемой замене генподрядчика, выполняющего работы по строительству защитных сооружений в Бабьем Яре.

Информация т. САВИНА В.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Министра строительства УССР т. ТЕРЕНТЬЕВА В.А. дать указание не менять генерального подрядчика, выполняющего эти работы, до окончания работ по строительству защитных сооружений.

5. О создании комиссии по приемке защитных сооружений.

Предложение т. СЛИПЧЕНКО П.С.

В связи с приближением сроков окончания строительства узла защитных сооружений необходимо создать государственную комиссию по приемке в эксплуатацию этих сооружений.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить Дирекцию защитных сооружений (т. САВИНА В.Д.) подготовить к следующему заседанию предложения по составу государственной приемной комиссии.

6. О подготовке сообщения по перспективе благоустройства и использования площади гидроотвалов Бабьего Яра.

Предложение т. СЛИПЧЕНКО П.С.

ПОСТАНОВИЛИ:

а) Просить Председателя Исполкома Киевского Горсовета т. ДАВЫДОВА А.И. дать указание соответствующему управлению Горсовета о разработке мероприятий по дальнейшему благоустройству и использованию всей площади гидроотвалов Бабьего Яра.

Председатель комиссии

(П. СЛИПЧЕНКО)

Секретарь комиссии

(Л. ОСИПЧУК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 66–68. Оригінал. Машинопис.

**Протокол № 20 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР
з нагляду за станом Бабиного яру**

м. Київ

19 вересня 1961 р.

Присутствовали:

Председатель комиссии – доктор технических наук Слипченко П.С.

Члены комиссии:

канд. технических наук	т. Силин Н.А.
инженер	Кузнец Я.М.
//	Кошмак Н.Д.
//	Кижаяев Г.Д.
//	Сницарь Я.Е.
//	Титов А.М.

Приглашенные:

тов. Аладков В.И. (Дирекция защитных сооружений Бабьего Яра)

-//- Савин В.Д.

-//- Пестряков М.В. Киевпроект

-//- Фелендлер И.С. Управление благоустройства г. Киева

-//- Никифоров А.В. Укргидроспецстрой

СЛУШАЛИ:

1) Сообщение Укргинтиза о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего Яра, за период с 1.IX по 8.IX – 61 г.

Информация т. Кошмака Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению, что за период наблюдений с 1 по 8 сентября с/г существенных изменений в состоянии земляных масс гидроотвалов не произошло. Отмечено медленное понижение уровня грунтовых вод, в пределах 10–15 см на верхних картах и 5–7 см на нижних картах гидроотвалов.

2. Сообщение Укргипроводхоза о результатах изменения конструкции дренажных устройств на участке между защитной плотиной и дамбой № 3 гидроотвалов Бабьего Яра, выполненных по протоколу комиссии Госстроя от 12 сентября 1961 г.

Доклад т. Кижаяева Г.В.

ПОСТАНОВИЛИ:

Согласится с переработанной Укргипроводхозом конструкцией дренажа пригрузки на участке от защитной плотины до дамбы № 3 гидроотвалов и исключением песчаной подушки у основания верхнего откоса плотины. Просить председателя Госстроя УССР тов. Андрианова С.Н. и председателя исполкома Киевского городского совета депутатов трудящихся тов. Давыдова А.И. утвердить указанные изменения.

Укргипроводхозу передать законченный проект заказчику для представления на утверждение к 25 сентября 1961 г.

3) Заявление дирекции защитных мероприятий Бабьего Яра о том, что до настоящего времени не решен вопрос о переносе существующего газопровода, находящегося в теле защитной плотины и не производится переукладка ливневого коллектора на участке в 140 п.м. в нижней части оврага.

Информация т. Савина В.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Считать неправильным и недопустимым, что в течении длительного времени не решается вопрос переноса существующего газопровода находящегося в основании защитной плотины и не перекладывается ливневый коллектор в нижней части оврага.

Просить председателя исполкома киевского Горсовета тов. Давыдова А.И. дать указания подчиненным ему организациям о выполнении работ по переукладке коллектора и о переносе газопровода.

4) Предложение т. Слипченко П.С. о ликвидации службы оповещения Министерства строительства УССР в верхней части гидроотвалов Бабьего Яра, в связи с тем, что состояние работ по возведению защитной плотины и другие проведенные мероприятия исключают угрозу каких-либо серьезных аварий в этой части гидроотвалов.

ПОСТАНОВИЛИ:

Учитывая, что работы по строительству защитной плотины и водосбросного сооружения в настоящее время находятся в стадии завершения и в таком состоянии, которое исключает опасность возможности внезапного прорыва и подвижек больших земляных масс гидроотвалов считать возможным ликвидировать службу оповещения Минстроя УССР в верхней части оврага и ограничиться наблюдениями, которые производятся институтом Укргииинтиз.

[...] зовании комиссии по приемке защитной плотины и просить председателя исполкома Киевского Горсовета депутатов трудящихся тов. Давыдова А.И. утвердить предложенный состав комиссии.

5. Об устройстве нагорных канав и организации стока в верхней части оврага.

Информация т. Савина В.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению заявление т. Титова А.М. о том, что вопрос об устройстве нагорных канав и организации стока в верхней части оврага, будет решен в ближайшие дни.

Дирекции защитных сооружений увязать с проектной организацией и строителями все вопросы, связанные с этими работами.

6. Заявление дирекции защитных сооружений о необходимости решения вопроса благоустройства и дальнейшего использования территории гидроотвалов Бабьего Яра.

Информация т. Савина В.Д.

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить председателя исполкома Киевского горсовета т. Давыдова А.И. ускорить решение вопроса о благоустройстве и дальнейшем использовании территории оврага и гидроотвалов Бабьего Яра.

7. Предложение дирекции защитных мероприятий Бабьего Яра об образовании государственной комиссии по приемке защитной плотины Бабьего (Сырецкого) Яра.

ПОСТАНОВИЛИ:

Поручить дирекции защитных мероприятий подготовить предложение о составе комиссии и представить на утверждение.

Председатель комиссии

(П. Слипченко)

И.о. секретаря комиссии

(Н. Кошмак)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 69 – 71. Оригінал. Машинопис.

№ 149

Відповідь Міністерства фінансів УРСР Раді міністрів УРСР про джерела фінансування будівництва укріплень Сирецького яру*

[м. Київ]

20 вересня 1961 р.

РАДІ МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
На № 240/580 від 14 вересня 1961 року**

На клопотання виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих про дозвіл провести фінансування робіт по укріпленню Сирецького яру за рахунок невикористаних коштів, передбачених по бюджету м. Києва на капітальний ремонт житлового фонду, Міністерство фінансів УРСР доповідає:

Фінансування витрат по будівництву укріплення Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод слід провести за рахунок загальних асигнувань на капітальні вкладення, передбачених по народногосподарському плану та бюджету м. Києва на 1961 рік.

ЗАСТУПНИК МІНІСТРА ФІНАНСІВ

(С. ЕРЕМЕНКО)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8964, арк. 138. Оригінал. Машинопис.

---

* На документі резолюція: «Довідка. По цьому питанню прийнята постанова РМ УРСР "Про джерела фінансування..." від 12.X.1961 р. Д№ 72-823. [підпис]».

** Лист не виявлений.

№ 150

**Лист виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих та Міністерства будівництва УРСР у Держплан УРСР
про джерела фінансування додаткових підрядних робіт**

[м. Київ]

20 вересня 1961 р.

№ 506/40-кс

На додаток до листа Київського міськвиконкому від 12 вересня 1961 року № 506/39-кс* виконком Міськради і Міністерство будівництва УРСР повідомляють, що уточнений обсяг робіт на 1961 рік по укріпленню Сирецького яру і перехвату поверхневих вод складає 1520 тис. крб. і додаткові підрядні роботи в сумі 650 тис. крб. понад розмір встановлений постановою Ради Міністрів УРСР від 20/V - 1961 р. № 651** можуть бути здійснені Міністерством будівництва УРСР в межах загального обсягу робіт Міністерства на 1961 рік за генеральним підрядом для Київського міськвиконкому.

Заст. Голови виконкому
Київської міської Ради
депутатів трудящих
(О. БАРДАШ)

Заст. Міністра
будівництва УРСР
(М. ЛОБАНОВ)

ЦДАВО, ф. 337, оп. 2, спр. 424, арк. 151. Оригінал. Машинопис.

№ 151

**Прохання спеціальної комісії Держбуду УРСР голові виконавчого
комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову
про зміну конструкції дренажних пристроїв**

[м. Київ]

[25 вересня 1961 р.]

Согласно проектному заданию защитных мероприятий в районе Бабьего (Сырецкого) Яра в г. Киеве, разработанному институтом Укргипроводхоз в мае 1961 г., в комплексе сооружений была запроектирована пригрузка, в виде сплошной песчаной подушки, на участке оврага между защитной плотинной и дамбой № 3 гидроотвалов.

Объем этой пригрузки составляет 262,5 тыс. куб. метров при толщине слоя у основания верхнего откоса плотины 5 метров и на остальном участке 2 метра.

---

* Див. документ № 146.

** Див. документ № 116.

Назначение указанной пригрузки состояло в том, чтобы обеспечить дренирование этой части оврага, обводняемого за счет поверхностных и родниковых вод и отвод воды из пульпы гидроотвалов, чтобы недопустить аккумуляирования ее в толще пульпы.

В процессе дальнейших наблюдений и исследований было установлено, что за весь период строительства защитных сооружений уровень грунтовых вод в районе гидроотвалов постепенно (хотя и медленно) понижается и грунты их стабилизируются.

Верхний слой грунтов, заполняющий основание оврага на участке между защитной плотиной и дамбой № 3, в результате постепенного дренирования и выноса глинистых частиц грунтовым потоком и поверхностными водами, стал достаточно водопроницаем и в некоторой степени сам может дренировать территорию оврага.

В течение этого периода более детально изучен и уточнен водный режим в районе Бабьего Яра.

Все эти данные в настоящее время дают основание отказаться от намеченной сплошной песчаной подушки и заменить ее тремя дренами.

Такое изменение конструкции дренажных устройств между защитной плотиной и дамбой № 3 уменьшит объем работ до 29 тыс. куб. метров против проектированных ранее 262,5 тыс. куб. метр., т.е. на 233,5 тыс. куб. метр. и снизит стоимость строительства на 641 тыс. рублей.

Учитывая вышеизложенное специальная комиссия Госстроя СССР просит утвердить указанное предложение об изменении конструкции дренажных устройств, в числе других изменений, внесенных в процессе рабочего проектирования, согласно технической документации, разработанной Укргипроводхозом.

Председатель специализированной
комиссии Госстроя СССР

(П. Слипченко)

И.о. секретаря комиссии

(Н. Кошмак)

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 8, арк. 72 – 73. Оригінал. Машинопис.

№ 152
Протокол № 21
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом
за станом Бабиного яру

м. Київ

26 вересня 1961 р.

Присутствовали:

Председатель комиссии – доктор технических наук Слипченко П.С.

Члены комиссии:

канд. техн. наук –	т. Силин Н.А.
инженер	т. Кузнец Я.М.
-//-	Кошмак Н.Д.
-//-	Кижаяев Г.Д.
-//-	Сницарь Я.Е.
-//-	Титов А.М.

Приглашенные:

тов. Аладков В.Н. (Дирекция защитных сооружений Бабиного Яра)

-//- Савин В.Д.

-//- Пестряков М.В. – Киевпроект

-//- Фелендлер И.С. – Отдел благоустройства

-//- Дубинин В.И. – Главспецстрой

СЛУШАЛИ: 1. Сообщение института Укргииинтиз о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабиного яра за период с 8.IX по – 15.IX - 61 г.

Информация тов. Кошмака Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять к сведению, что уровень грунтовых вод в толще пульпы постепенно, в незначительных пределах, снижается. Существенных изменений в состоянии земляных масс гидроотвалов за указанный период не произошло.

Учитывая, что грунты гидроотвалов постепенно стабилизируются и строительство защитной плотины находится в стадии завершения считать возможным уменьшить количество наблюдений и наблюдательных точек.

Поручить т. Кошмаку Н.Д. на очередное заседание комиссии представить обоснованные соображения по этому вопросу.

СЛУШАЛИ: 2. О результатах проверки в натуре проектных отметок защитной плотины на предмет возможного снижения отметки гребня плотины с целью избежать засыпки усадьбы с фруктовым садом на левом берегу оврага.

Информация т. Кижаяева Г.Д.

ПОСТАНОВИЛИ: Поскольку вопрос о сроках засыпки пазухи между защитной дамбой и гидроотвалами не решен вопрос оставить отметку гребня плотины принятую в проекте 138,0.

Просить дирекцию защитных сооружений в возможно короткий срок решить вопрос о переносе существующего сада, для обеспечения фронта работ строительной организации.

Предложить Укргипроводхозу к 3 октября 1961 г. выдать рабочие чертежи на производство работ по озеленению и закреплению откосов и гребня плотины.

СЛУШАЛИ: 3. Заявление представителя Киевпроекта т. Пестрякова М.В. о том, что на нижнем участке ливневого коллектора $d = 1,1$ м согласно проекта должны быть уложены ж.б. трубы усиленной прочности, допускающие высоту засыпки до 12,00 м. При проверке в натуре выяснилось, что на этом участке уложены трубы имеющие одиночную арматуру и допускающие насыпь до 4–5 м.

В связи с вышеизложенным, учитывая, что по трассе коллектора в его нижней части будет проходить окружная дорога, в насыпи высотой до 10–15 м. уложенные трубы считать непригодными и подлежащими замене.

ПОСТАНОВИЛИ: Просить председателя Киевского Горисполкома тов. Давыдова А.И. дать указание дирекции домостроительного комбината о срочной поставке ж.б. труб $d = 1,1$ м необходимой прочности.

Председатель комиссии

(П. Слипченко)

И.о. секретаря

(Н. Кошмак)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 72 – 73. Оригінал. Машинопис.

№ 153

Звернення Держплану УРСР і Міністерства фінансів УРСР у Раду міністрів УРСР про уточнення джерел фінансування робіт з укріплення Сирецького яру

[м. Київ]

3 жовтня 1961 р.

Рада Міністрів УРСР постановою від 20 травня 1961 року № 651* зобов'язала Київський міськвиконком здійснити в 1961 році роботи по будівництву захисних споруд по укріпленню Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод в обсязі 870 тис. крб.

Виділила Міністерству автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР, Головному управлінню місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР та добровільному

---

* Див. документ № 116.

спортивному товариству «Спартак» – 185,2 тис. крб. на відбудову жилих будинків, спортивних споруд, замуленого і пошкодженого верстатного устаткування.

Цією постановою Держплан УРСР і Міністерство фінансів УРСР повинні були в серпні ц.р. подати Раді Міністрів УРСР пропозиції про джерела фінансування*.

Держплан УРСР і Міністерство фінансів УРСР вважають доцільним фінансуванням робіт зазначених в пункті 1 «б» і 2 цієї постанови провести:

- по Міністерству автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР – 24 тис. крб. за рахунок 30% відрахувань від зверхпланових нагромаджень на житлове будівництво;

- по Головному управлінню місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР – 138 тис. крб. за рахунок нерозподілених коштів республіканського фонду розвитку місцевої промисловості;

- по добровільному спортивному товариству «Спартак» 23,2 тис. крб. за рахунок загальних відрахувань від прибутків промислових і комунальних підприємств м. Києва по утриманню цього товариства.

- по Київському міськвиконкому – 870 тис. крб. за рахунок зменшення резервного фонду Ради Міністрів УРСР виділеного Київському міськвиконкому постановою Ради Міністрів УРСР від 30 січня 1961 року № 72 на будівництво ділянки метрополітену «Дніпро – Дарниця» – 350 тис. крб. та загального обсягу капіталовкладень по комунальному будівництву виділеного м. Києву на 1961 рік – 520 тис. крб.

Покриття за рахунок вказаних об'єктів можливо, тому що за станом на перше вересня 1961 року на будівництво ділянки метрополітену «Дніпро – Дарниця» виконано робіт лише на 300 тис. крб., при плані на рік 2000 тис. крб., або 15% річного плану.

По комунальному будівництву план капітальних робіт виконується незадовільно. На будівництво другого тролейбусного депо виконано робіт на 275 тис. крб. при плані на рік 600 тис. крб., або 45,8 % на будівництво зовнішніх мереж до житлових масивів виконано робіт на 1431 тис. крб. при плані на рік 2498 тис. крб., або 57,2%

Одночасно, виконком Київської міської Ради депутатів трудящих і Міністерство будівництва УРСР звернулись з проханням збільшити на 650 тис. крб. обсяг капіталовкладень на 1961 рік для продовження першочергових робіт по будівництву укріплення Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод в зв'язку з успішним виконанням плану капітальних робіт.

---

* Див. документ № 143.

Держплан УРСР і Міністерство фінансів УРСР вважають доцільним дозволити Київській міській Раді депутатів трудящих провадити ці роботи в обсязі 650 тис. крб. в межах загального обсягу капіталовкладень на комунальне будівництво, виділеного м. Києву на 1961 рік.

Проект постанови додається.*

Лист київського міськвиконкому за № 506/39-кс повертається.**

Заступник Голови
Держплану УРСР
(М. МАХИНЯ)

Заступник Міністра
фінансів УРСР
(І. ТОЛКУНОВ)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8356, арк.136 – 137. Оригінал. Машинопис.

№ 154

Лист голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова голові комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про визначення відмітки перетину дороги з дамбою***

[м. Київ]

4 жовтня 1962 р.

В связи с необходимостью продолжить строительство Окружной магистрали в районе Бабьего яра прошу рассмотреть вопрос выбора отметки пересечения магистрали с заканчивающейся строительством защитной дамбы.

По данным института «Киевпроект» объемы насыпи магистрали в пределах оврага в зависимости от отметки пересечения дороги с дамбой следующие:

при отметке 130,00 – 220,0 т. кбм.

-/- 138,00 – 810,0 т. кбм.

Учитывая крайнюю желательность по возможности уменьшить высоту насыпи дороги: для уменьшения объема земляных работ, а в связи с этим и стоимости строительства и ускорения возможности устройства капитального покрытия проезда, а также принимая во внимание, что под насыпью будет находиться водосточный коллектор, эксплуатация которого при большой глубине заложения затруднена, прошу рассмотреть вопрос снижения

---

* Не публікується. Див. постанову Ради міністрів УРСР № 1432 від 12 жовтня 1961 р. «Про джерела фінансування робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнування в районі Куренівки м. Києва», док. № 158.

** Див. документ № 146.

*** На документі є віза: «Рассмотрено на заседании комиссии 5 октября 1961 г. [Кошмак]».

отметки дамбы у ее левого края в месте пересечения с магистралью до отметки 130,00.

Если снижение высоты дамбы до указанной выше отметки в настоящее время Вы считаете неприемлемым, то прошу рассмотреть вопрос рациональности временного устройства насыпи магистрали у защитной дамбы до отметки 128,00–130,00.

В дальнейшем в 1962 г. после осуществления водоотвода с намытой территории и проверки состояния откоса намыва возможно будет достаточно обосновано решить вопрос необходимости повышения дороги до отметки 132,00–133,00 или, наоборот, возможности снижения левого края дамбы до отметки 128,00–130,00.

Председатель исполкома Киевского городского
Совета депутатов трудящихся

(А. Давыдов)

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 8, арк. 71. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 144. – С. 500.

№ 155

Протокол № 22

засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом за станом Бабиного яру

м. Київ

5 жовтня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии – доктор технических наук СЛИПЧЕНКО П.С.

Члены комиссии:

канд. техн. наук

– ФИЛАХТОВ А.Л.

-//-

– СИЛИН Н.А.

инженер

– КУЗНЕЦ Я.М.

-//-

– КОШМАК Н.Д.

-//- – КИЖАЕВ Г.Д.

-//- – СНИЦАР

-//-

~~ФИЛОНЕНКО К.И.~~

Приглашенные:

тов. АЛАДКОВ В.П. – Дирекция защитных сооружений Бабьего Яра

-//- САВИН В.Д.

-//- ПЕСТРЯКОВ М.В. – Киевпроект

-//- МАЛЮТА А.О. – Отдел благоустройства

-//- ФЕЛЕНДЛЕР И.С. –

-//-

-//- КОРОЕДОВ К.Г. –

-//-

-//- НИКИФОРОВ – УКРГИДРОСПЕЦСТРОЙ

-//- ТАРУСИН Н.С.

-//-

-//- РОГОЗОВСКИЙ А.Е.

СУ - 603 Гидроспецстрой

СЛУШАЛИ: Письмо председателя Киевского Горисполкома т. Давыдова А.И. с просьбой рассмотреть вопрос о возможности снижения отметки защитной плотины Бабьего яра у ее левого края до отметки 130,00 для облегчения условий устройства проектируемой окружной магистрали.

Информация т. Слипченко П.С.

ПОСТАНОВИЛИ: Учитывая просьбу Горисполкома, для сокращения объемов работ по устройству окружной дороги, считать возможным изменить порядок работ таким образом, чтобы временно оставить отметку гребня плотины 135,00 при снижении отметки засыпки пазухи между плотиной и дамбой № 1 гидроотвалов соответственно до 129,0–130,0 с обязательным выполнением следующих условий:

1. Немедленно приступить к устройству дренажа между защитной плотиной и дамбой № 1 гидроотвалов, с тем, чтобы работы по засыпке пазухи (700–800 тыс. куб. м.) развернуть к 1 января 1962 г. и закончить к 1 марта 1962 г.

Вернуться к рассмотрению вопроса об отметке гребня защитной дамбы после обсуждения его у председателя Горисполкома тов. Давыдова А.И.

2. Укргиинтизу продолжить наблюдения за состоянием гидроотвалов в 1962 г.

СЛУШАЛИ: Письмо Украинского полиграфического института им. Ивана Федорова и кандидата технических наук т. Заярного В.И. по вопросу приезда т. Заярного в г. Киев с предложениями о конструкции защитных сооружений Бабьего Яра.

Информация тов. Филахтова А.Л.

ПОСТАНОВИЛИ: В связи с тем, что Заярный В.И. до настоящего времени не представил своих предложений, комиссия еще раз предлагает ему выслать пояснительную записку и расчеты по предложениям для их экспертизы. После этого, комиссия решит вопрос о вызове т. Заярного В.И. для участия в обсуждении его предложений в комиссии.

Что касается просьбы тов. Заярного В.И. о его поездке в г. Киев для изучения местных условий по применению его предложений, то этот вопрос входит в компетенцию Украинского полиграфического института.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

(П. СЛИПЧЕНКО)

И.о. СЕКРЕТАРЯ

(Н. КОШМАК)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 74 – 75. Оригінал. Машинопис.

№ 156

**Зауваження виконавчого комітету Київської міської ради депутатів
трудящих до проекту постанови Ради міністрів УРСР
«Про джерела фінансування робіт по ліквідації наслідків затоплення
в районі Куренівки м. Києва»**

[м. Київ]

7 жовтня 1961 р.

Київський міськвиконком не може погодитись з пропозицією про фінансування всіх витрат по Сирецькому яру за рахунок загального обсягу капіталовкладень по комунальному будівництву на 1961 рік, бо в зв'язку з відсутністю вільних асигнувань на комунальне будівництво це може привести до утворення кредиторської заборгованості на 1961 рік.

Міськвиконком вважає за потрібне в п. 2 записати дозвіл Київському міськвиконкому виконати роботи не «за рахунок загального обсягу капіталовкладень по комунальному будівництву м. Києва на 1961 рік», як зазначено в проекті постанови, а «за рахунок загального обсягу капіталовкладень по Київському міськвиконкому на 1961 рік»*.

Голова виконкому Київської міської Ради
депутатів трудящих

(О. ДАВИДОВ)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8356, арк. 138. Оригінал. Машинопис.

№ 157

**Довідка про погодження проекту постанови Ради міністрів УРСР
«Про джерела фінансування робіт по ліквідації наслідків затоплення
і руйнування в районі Куренівки м. Києва»**

[м. Київ]

[Не пізніше 12 жовтня 1961 р.]

Питання вносить Держплан УРСР – т. Махиня
Мінфін УРСР – т. Барановський

Коротке пояснення змісту проекту:

Постановою Ради Міністрів УРСР від 20/V – 1961 р. № 651* доручено Мінфіну УРСР і Держплану подати пропозиції про джерела фінансування робіт по ліквідації стихійного лиха та робіт по закріпленню Сирецького Яру.

---

* На документі є припис: «тов. Давидов свої зауваження зняв – подан. з редакцією Мінфіну і Держплану УРСР. 11.X – 61. О. Пузік»

* Див. документ № 116.

Мінфін і Держплан пропонують покрити видатки по цих роботах:

Укрголовмісцевпобутпром – на суму 138 тис. крб. – за рахунок нерозподілених коштів республіканського фонду розвитку місцевої промисловості;

Мінавтошосдор – на суму 24 тис. крб. – за рахунок 30% відрахувань від надпланових нагромаджень на житлове будівництво;

Київській міськраді «Спартак» – на суму 23,2 тис. крб. – за рахунок загальних відрахувань балансових прибутків (0,75%) промислових і комунальних підприємств;

Київському міськвиконкому – на суму 870 тис. крб. – за рахунок зменшення капіталовкладень на будівництво Метрополітену 350 тис. крб. і 450 тис. крб. за рахунок загальних капіталовкладень по м. Києву.

Крім того, дозволяється Київському міськвиконкому витратити в 1961 р. 650 тис. крб. на роботи по закріпленню Сирецького Яру за рахунок загальних асигнувань на комунальне будівництво по м. Києву.

П о г о д ж е н о:

Держпланом УРСР – т. Третяков

Мінфіном УРСР – т. Толкунов

Київським міськвиконкомом – т. Давидов

Заперечень: Нема

Висновок: Постанова подається на розгляд Ради Міністрів УРСР

(О. Пузік)

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8356, арк. 131. Оригінал. Машинопис.

№ 158

Постанова Ради міністрів УРСР № 1432 «Про джерела фінансування робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнування в районі Куренівки м. Києва»*

м. Київ

12 жовтня 1961 р.

Рада Міністрів Української РСР ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Встановити такі джерела фінансування робіт, передбачених пп. 1 «б» і 2 постанови Ради Міністрів УРСР від 20 травня 1961 року № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»:**

---

* На документі містяться візи 13 осіб.

** Див. документ № 116.

а) по Головному управлінню місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді Міністрів УРСР – витрати по відбудові жилого будинку експериментального заводу та по відбудові верстатного устаткування, разом в сумі 138 тис. крб., в тому числі будівельно-монтажних робіт 51 тис. крб., провести за рахунок нерозподілених коштів республіканського фонду розвитку місцевої промисловості;

б) по Міністерству автомобільного транспорту і шосейних шляхів УРСР – витрати по відбудові жилого будинку авторемонтного заводу № 12 і школи № 19 в сумі 24 тис. крб., в тому числі будівельно-монтажних робіт 24 тис. крб., провести за рахунок 30% відрахувань від надпланових нагромаджень на житлове будівництво;

в) по Київській міській раді добровільного спортивного товариства «Спартак» – витрати по відбудові спортивних споруд стадіону «Спартак» в сумі 23,2 тис. крб., в тому числі будівельно-монтажних робіт 23,2 тис. крб., провести за рахунок загальних відрахувань від суми балансового прибутку промислових і комунальних підприємств м. Києва на утримання цього товариства;

г) по Київському міськвиконкому – фінансування витрат по будівництву укріплення Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод в обсязі 870 тис. крб., в тому числі будівельно-монтажних робіт 800 тис. крб., провести за рахунок асигнувань з резервного фонду Ради Міністрів УРСР, виділених Київському міськвиконкому постановою Ради Міністрів УРСР від 30 січня 1961 року № 72 в сумі 350 тис. крб., в тому числі будівельно-монтажних робіт 350 тис. крб., та загального обсягу капіталовкладень по комунальному будівництву м. Києва на 1961 рік в сумі 520 тис. крб., в тому числі будівельно-монтажних робіт 450 тис. крб.

2. Дозволити Київському міськвиконкому виконати додатково в 1961 році першочергові гідротехнічні роботи по укріпленню Сирецького яру, перехвату та відводу поверхневих вод в сумі 650 тис. крб., в тому числі будівельно-монтажних робіт 650 тис. крб., за рахунок загального обсягу капіталовкладень по комунальному будівництву м. Києва на 1961 рік.

Голова Ради Міністрів УРСР

(В. ЩЕРБИЦЬКИЙ)

Керуючий Справами Ради Міністрів УРСР

(–) К. БОЙКО

ЦДАВО, ф. 2, оп. 9, спр. 8356, арк. 129 – 130. Оригінал. Машинопис.

№ 159
Протокол № 23
засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду
за станом Бабиного яру

м. Київ

17 жовтня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии – доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО

Члены комиссии:

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ

инженер Г.Д. КИЖАЕВ

-//- Н.Д. КОШМАК

-//- Л.Н. ОСИПЧУК

Консультант: доктор геол.-мин. наук А.М. ДРАННИКОВ

Приглашенные:

тов. Аладков В.Н. (Дирекция защитных сооружений)

-//- Малюта А.О. (Управление благоустройства г. Киева)

-//- Куроедов Г.К. (-//- -//-)

-//- Фелендлер И.С. (-//- -//-)

-//- Савин В.Д. (Дирекция защитных сооружений)

-//- Пестряков М.В. (Киевпроект)

-//- Коцар И.А. (Укргипроводхоз)

СЛУШАЛИ: 1. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра за период с 15/IX по 13/X – 61 г.

Информация т. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять к сведению, что за период наблюдений с 15/IX по 13/X – 61 г. уровень грунтовых вод постепенно, в небольших пределах, снижается. Существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

2. Заявление Укргииинтиз'а о возможном сокращении числа точек и количества наблюдений за уровнем грунтовых вод.

Информация т. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ: Наблюдения за уровнем грунтовых вод вести по все действующим пьезометрам один раз в месяц. В случае выпадения осадков значительного объема производить дополнительные наблюдения в этот период.

3. Решение Киевского Горисполкома о ходе и сроках завершения строительства защитных сооружений в Бабьем яре и составе Государственной приемной комиссии по приемке защитных сооружений.

Информация т. САВИНА В.Д.

Постановили: Принять к сведению решение Киевского горисполкома.

а/ Просить Укргипроводхоз дать проектное решение о порядке выполнения пазухи между защитной дамбой и гидроотвалами;

б/ Просить Киевпроект окончательно увязать с Укргипроводхозом отметки подходов водоотводов с карт намыва к коллектору;

в/ Считать необходимым проложить газопровод (проходящий теперь под защитной дамбой) за пределами защитных сооружений с выходом на левый склон оврага.

г/ Просить Председателя Киевского Горисполкома т. Давыдова А.И. включить в состав государственной приемной комиссии консультантов специальной комиссии Госстроя УССР: доктора геол.-минерал. наук А.М. Дранникова и доктора техн. наук Б.А. Пышкина.

Вывести из состава гос. приемной комиссии т. Филоненко К.И. в связи с его отъездом в длительную командировку за границу.

4. О снижении отметки гребня защитной дамбы.

Сообщение т. СЛИПЧЕНКО П.С.

По проектному заданию отметка гребня защитной дамбы была принята равной 138,0 м. Предусмотрено, что при такой отметке представляется возможность аккумуляции части земляных масс (при сдвигах гидроотвалов) в пазухе перед защитной дамбой.

В настоящее время дамба возведена до отметки 134,5 м и начаты работы по устройству дренажей между защитной дамбой и гидроотвалами, для возможности дальнейшего производства работ по засыпке пазухи грунтом, как указано в постановлении Киевского горсовета от 10/X – 61 г.

Одновременно с этим возникает вопрос о необходимости строительства окружной дороги, трасса которой проходит через гидроотвалы от Сырецкого массива до ул. Фрунзе.

При отметке гребня защитной дамбы 138,0 м, для строительства этой дороги необходимо выполнить земляные работы в объеме 800 тысяч при уклоне ее в нижнем бьефе около 7%. Снижение отметок полотна окружной дороги при пересечении ее с защитной дамбой позволит значительно уменьшить объемы работ по устройству насыпи для окружной дороги.

Учитывая необходимость срочного выполнения работ по устройству дренажей, комиссия сочла необходимым остановить работы по дальнейшему возведению защитной дамбы и перебросить все средства строительной организации на устройство дренажей с тем, чтобы их закончить в течение октября месяца.

Данные наблюдений за состоянием показали, что уровни грунтовых вод хотя и медленно но снижаются, что постепенно увеличивает устойчивость и соответственно уменьшает опасность смещения земляных масс гидроотвалов.

ПОСТАНОВИЛИ:

а/ отметку гребня защитной дамбы принять, равную 135,0 м и сосредоточить усилия на засыпке пазухи между дамбой и гидроотвалом до отметок 129–130 м со средним уклоном, принятым по проекту [...] 05 м.

В связи с этим необходимо добетонировать первую шахту на высоту превышающую отметки засыпки пазухи на 0,5 м, т.е. до отметок 129,5–130,5 м, что надлежит уточнить Укргипроводхозу при установлении окончательной отметки засыпки пазухи.

Отметку устья второй шахты оставить равную 133,0 м и не производить ее наращивание до проектной отметки – 135,0 м. Так как окончательное решение вопроса об отметке гребня защитной дамбы может быть принято только после выяснения состояния работ по засыпке пазухи, вернуться к рассмотрению этого вопроса в январе м-це 1962 г.

б/ Считать целесообразным приступить к устройству насыпи для окружной дороги в верхнем бьефе защитной дамбы как можно скорее, т. к. при ее возведении будет выполнен значительный объем работ по засыпке пазухи между защитной дамбой и гидроотвалами.

Отметку окружной дороги в месте пересечения с дамбой и верхнем бьефе принять 135,0 м.

Насыпь под дорогу возможно принять из суглинков, однако с необходимым уплотнением для уменьшения осадки этой насыпи.

Председатель (П. Слипченко)

Секретарь (Л. Осипчук)

Ст. инж. треста «Укргидпроводстрой» Масляный. 13.XI – 61 г.*

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 76 – 78. Оригінал. Машинопис.

№ 160

Протокол № 24

**засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом
за станом Бабиного яру**

м. Київ

31 жовтня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Члены комиссии

канд. техн. наук т. ФИЛАХТОВ А.Л. – зам. председателя комиссии
инженер – КОШМАК Н.Д.

–//– – СНИЦАРЬ Я.Е

---

* Речення дописано від руки.

--/--   – КИЖАЕВ Г.Д.
--/--   – КОЦАРЬ

Приглашенные:

т. Савин В.Д. – Дирекция защитных сооружений Бабьего Яра

т. Никифоров – Укргидроспецстрой

т. Малюта А.О. – Управление благоустройства

т. Пестряков М.В. – Киевпроект

СЛУШАЛИ: О перекладке существующего газопровода в теле защитной плотины.

Согласно информации т. Савина В.Д. Киевпроектом принято решение о перекладке существующего газопровода на более высоких отметках без выноса его за пределы защитной плотины.

ПОСТАНОВИЛИ: Предложить Киевпроекту представить на следующее заседание комиссии обоснованные доводы, подтвержденные соответствующей экспертизой, о возможности оставления газопровода в теле плотины.

На заседания комиссии пригласить представителя отдела инженерных сооружений АПУ.

СЛУШАЛИ: О выполнении работ по осушению и планировке территории гидроотвалов Бабьего Яра.

Информация т. Пестрякова М.В.

По заявлению т. Пестрякова проектирование и осуществление планировки и благоустройства территории гидроотвалов в настоящее время не представляется возможным ввиду наличия обводненных мест (карта № 3).

ПОСТАНОВИЛИ: Поручить Укргипроводхозу и Киевпроекту, на основании утвержденного проекта осушения и выезда на место, составить проект организации работ по осуществлению осушения и соответственно ему разработать к 14.XI – 61 г. проект планирования и благоустройства данного объекта.

Укргипроводхозу в трехдневный срок выдать чертежи для производства первоочередных работ по благоустройству (озеленение и пр.).

Заместитель председателя комиссии

(А. Филахтов)

И. о. секретаря

(Н. Кошмак)

ДАК, ф. 1446, оп.1, спр. 5, арк. 79 – 80. Оригінал. Машинопис.

№ 161

**Лист Київського міського фінансового відділу
в Міністерство фінансів УРСР про фінансування витрат
на укріплення Сирецького яру**

[м. Київ]

18 листопада 1961 р.

Начальнику відділу фінансування житлово-комунального
господарства, транспорту та зв'язку
Тов. Мезенову І.П.

Відповідно до постанови Ради Міністрів Української РСР від 12/X – 1961 р. № 1432*, Київському Міськвиконкому на фінансування витрат, пов'язаних з укріпленням Сирецького яру надані асигнування в сумі 350 тис. крб. за рахунок резервного фонду Ради Міністрів УРСР, виділених раніш м. Києву постановою Ради Міністрів УРСР від 30/1 – 1961 р. № 72 на будівництво метрополітену.

Міськфінвідділ просить вказані 350 тис. крб. перерахувати міському бюджету по взаємних розрахунках, оскільки вказані роботи вже повністю профінансовані згідно з рішенням Виконкому Міськради від 30/V – 1961 року № 897, яким до вирішення питання Радою Міністрів УРСР про джерела фінансування робіт по укріпленню Сирецького яру, були надані кошти на зазначені роботи за рахунок тимчасового зменшення асигнувань на житлове будівництво по Управлінню капбудівництва без зменшення обсягу цих робіт.

Заст. зав. міськфінвідділом

(М. Яцура)

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 513, арк. 190. Оригінал. Машинопис.

№ 162

**Лист управління фінансування житлово-комунального господарства,
транспорту і зв'язку Міністерства фінансів в бюджетне управління
про перерахунок коштів на укріплення Сирецького яру**

[м. Київ]

24 листопада 1961 р.

Управление финансирования жилищно-коммунального хозяйства, транспорта и связи просит дать указание Украинской республиканской конторе Стройбанка СССР о том, чтобы она профинансировала расходы Киевского горисполкома по затратам, связанным с укреплением Сырецкого яра в сумме

---

* Див. документ № 158.

350 тыс. руб. за счет открытых кредитов по расходному расписанию Министерства финансов УССР от 10 октября с.г. за № 418 в сумме 1,5 млн. руб. на финансирование строительства метрополитена.

ОСНОВАНИЕ: Постановление Совета Министров
УССР от 12 октября 1961 г. № 1432.*

Начальник управления финансирования
жилищно-коммунального хозяйства,
транспорта и связи

(И. Мезенов)

Получено 24/XI – 61 г.

[підпис]

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 513, арк. 189. Оригінал. Машинопис.

№ 163

**Лист Інституту «Київпроект» заступнику голови виконавчого комітету
Київської міської ради депутатів трудящих А. Бардашу, голові комісії
Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченку
про встановлення відмітки висоти наміву Бабиного яру**

м. Київ

3 грудня 1961 р.

В связи с необходимостью строительства Окружной магистрали по тальвегу Б. Яр, отметки которой зависят от отметки верха защитной дамбы представители института Киевпроект на ряде совещаний в комиссии Госстроя и в Киевском Горисполкоме ходатайствовали о снижении отметки защитной дамбы для уменьшения объема насыпи Окружной магистрали.

При условии поднятия магистрали до верха дамбы с отметкой 138,00, объем насыпи магистрали по тальвегу яра 810,0 т. м³, при отметке же в пересечении 130,00 объем насыпи магистрали 225,0 т.м³.

Помимо уменьшения объема насыпи магистрали с транспортировкой грунта на расстоянии 3 – 4 км, уменьшение высоты магистрали крайне желательно по условию будущей эксплуатации строящегося водосточного коллектора, который будет находится под насыпью высотой до 20,0 м.

Согласно расчетов произведенных в Киевпроекте отметка защитной дамбы 132,00 вполне обеспечивает объем аккумуляции пульпы в случае повторного обвала намыва, вероятность которого в настоящее время почти полностью исключена.

Комиссия Госстроя приняла решение временно закончить верх дамбы на отметке 134,50 и при принятии данной отметки как постоянной, насыпь

---

* Див. документ № 158.

магистрала потребовалось бы в объеме около 450,0 т. м³ вместо 810,0 т. м³ при отметке 138,00.

По полученным сведениям дано новое указание о дополнительном повышении дамбы до отметки 138,00, в чем нет в настоящее время необходимости по условию защитных мероприятий, и что крайне затруднит строительство Окружной магистрали, сооружение которой будет выполняться в 1962 г.

Учитывая указанное просим пересмотреть вопрос повышения отметки верха дамбы на очередном совещании комиссии Госстроя с привлечением представителей Управления благоустройства г. Киева и института «Киев-проект».

ГЛАВНЫЙ ИНЖЕНЕР ИНСТИТУТА
«КИЕВПРОЕКТ»

(Ю. МАТВИЕВСКИЙ)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 80. Оригинал. Машинопис. Оpubл.: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 145. – С. 501.

№ 164

Лист заводоуправління Петровських цегельних заводів № 1 і 2 голови спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченку, начальнику Управління промисловості будівельних матеріалів Київської міської ради депутатів трудящих А. Складенку про закриття аварійної канави

м. Київ

3 грудня 1961 р.

22–23 марта 1961 года в соответствии с актом правительственной комиссии от 17 марта с.г. по рекомендуемым мероприятиям первой очереди, для организации водоотвода с верхней замытой части Бабьего яра вскрыта открытая канава в обход намытых отвалов отрога № 3 со сбросом в действующий карьер завода № 1.

Институт «Киевпроект» (тов. Шило Н.К.) письмом № 1260 от 30 марта с.г. сообщил заводоуправлению, что запроектированная водосбросная канава является временной со сроком службы не более 4 – 5 месяцев и будет работать только при условии если пойдет ливень.

4/VI – 61 г. в результате ливня, по аварийной канаве с Бабьего яра и территории Сырецкого массива в карьер завода № 1 было сброшено большое количество разжиженного грунта, в результате чего выработка карьера более чем на месяц выведена из строя.

В результате усилий коллектива з/управления работы в карьере по добыче сырья восстановлены, но они не обеспечивают бесперебойную подачу

сырья, поскольку, начиная с 15 июня по аварийной канаве в карьере завода № 1 неоднократно сбрасывались канализационные воды с наличием нечистот из канализации Сырецкого жилпоселка.

В настоящее время аварийная водосбросная канава отделена от намытых карт третьего отрога Бабьего Яра траншеей вновь строящегося канализационного коллектора и совершенно не может служить для отбора ливневых вод из намытой площади, однако решения вопроса по закрытию аварийной канавы до сего времени нет.

22 ноября с 2-х часов, в связи с засорением труб канализационного коллектора Сырецкого массива, на протяжении полутора суток все канализационные отходы сбрасывались по аварийной канаве в карьер завода № 1, чем были замыты водосборники подготовленные для сбора вод в осенне-зимний период.

Отсутствие резервов в карьере для приема вод и наличие канавы ставит под угрозу работу завода при первом попадании канализационных вод в карьер.

Прошу Вас решить вопрос о закрытии аварийной канавы.

ДИРЕКТОР З/УПР.

(А. БОНДАРЕНКО)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 81. Оригінал. Машинопис.

№ 165

Протокол № 25

**засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом
за станом Бабиного яру**

м. Київ

8 грудня 1961 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии – доктор технических наук СЛИПЧЕНКО П.С.

Члены комиссии:

канд. техн. наук Филахтов А.Л. (зам. председателя комиссии),

канд. тех. наук Силин Н.А.

инженер Кошмак Н.Д.

-//- Кижаяев Г.Д.

-//- Осипчук Л.Н.

Консультант: доктор геол.-мин. наук А.М. Дранников

Приглашенные:

тов. Малюта М.А. (Управление благоустройства г. Киева)

тов. Фелендлер И.С. -//-

- //– Чумаков И.С. (Укрглавспецстрой)
- //– Савин В.Д. (Дирекция защитных сооружений)
- //– Пестряков М.В. (Киевпроект)
- //– Тарусин Н.С. (Укргидроспецстрой)

СЛУШАЛИ: 1. Сообщение Укргииинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра за период с 27.X – 61 г. по 27.XI – 61 г.

Информация т. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять к сведению, что за период наблюдений с 27.X по 27.XI – 61 г. уровень грунтовых вод постепенно, в небольших пределах, снижается. Существенных изменений в состоянии гидроотвалов не произошло.

2. О распределении функций между членами Государственной приемной комиссии.

Информация тов. Слипченко П.С.

Просить Укрглавспецстрой тов. Чумакова И.С. и Дирекцию защитных сооружений тов. Савина В.Д. в десятидневный срок подготовить рабочие акты на производство отдельных видов работ.

3. Сообщение Дирекции защитных сооружений по вопросу засыпки грунтом пазухи между гидроотвалами и защитной дамбой.

Информация тов. Савина В.Д.

Главкиевстрой сообщил, что излишнего грунта для пазухи нет, так как грунты выемок используются для планировки строительных площадок.

В то же время необходимо произвести засыпку песчаных дрен, так как в зимнее время при отсутствии засыпки ухудшается их работа.

Постановили: а/ принять к сведению заявление тов. Чумакова И.С. о том, что в течение 5–6 дней дрены будут закрыты защитным слоем грунта;

б/ просить дирекцию защитных сооружений, тов. Савина В.Д., Управление по благоустройству гор. Киева, Малюту М.А., и Укргипроводхоз, тов. Кижаяева Г.Д. к следующему заседанию комиссии представить предложения о порядке засыпки самой глубокой части пазухи грунтом за счет имеющихся в смете средств.

в/ Сообщить Председателю Киевского Горисполкома тов. Давыдову А.И., что постановление Горсовета, обязывающее Главкиевстрой доставлять грунт для засыпки пазухи не выполняется.

4. Письмо Заводоуправления Петровских кирпичных заводов №№ 1 и 2 №313/Д от 3.XII – 61 г. по вопросу отключения водосбросной канавы от карьера Петровского кирпичного завода № 1*.

Информация тов. Осипчука Л.Н.

---

* Див. документ № 164.

Постановили: а/ Просить Председателя Киевского Горисполкома тов. Давыдова А.И. наложить взыскание на виновных за допущение сброса канализационных стоков в карьеры завода № 1, по водосбросной канаве.

б/ Водосбросную канаву перекрыть после окончания работ по строительству ливневого коллектора, которые должны быть завершены не позже 25.XII – 61 г.

5. Сообщения Укрглавспецстроя о ходе работ по сооружению ливневого коллектора.

Информация тов. Чумакова И.С.

Работы по строительству ливневого коллектора могут быть завершены через 10 – 15 дней при условии решения вопроса о конструкции участков коллектора, проходящих в пределах замкнутых оврагов.

Постановили: Просить Управление по благоустройству г. Киева, тов. Милоту М.А., Укрглавспецстрой, тов. Чумакова И.С. и Киевпроект тов. Пестрякова М.В. до 12 декабря 1961 г. рассмотреть варианты возможных технических решений прокладки коллектора на участках трассы, проходящей в пределах замкнутых отвершков.

6. О переносе газопровода, расположенного в теле защитной дамбы.

Информация тов. Филахтова А.Л.

Киевпроектом запроектирована новая траса газопровода, проходящая через защитную дамбу на глубине 1,2 м от ее поверхности.

Поскольку это решение отличается от рекомендаций комиссии, принятых на заседании 31.X – 61 г. при рассмотрении этого вопроса*, комиссия постановила дать обоснование принятому Киевпроектом решению.

Постановили: а/ Поскольку имеется разрешение газовой технической инспекции и положительное заключение Укргипропромгаза, а также учитывая, что запроектированный по защитной дамбе газопровод является временным (до сооружения окружной дороги), согласиться с принятой Киевпроектом трассой газопровода;

б/ В связи с тем, что осадка защитной дамбы будет продолжаться, газопровод следует проложить по поверхности защитной дамбы, для наблюдения за его состоянием в процессе эксплуатации газопровода;

в/ Работы по переносу газопровода необходимо выполнить в максимально сжатые сроки, с целью исключения из работы и надежной заделки действующего в настоящее время газопровода в основании защитной дамбы.

7. Рассмотрение письма Киевпроекта (№ 4263 от 3.XII – 61 г.) об отметке гребня защитной дамбы**.

---

* Див. документ № 160.

** Див. документ № 163.

Информация тов. Слипченко П.С.

В Комиссии 17.X – 61 г. (протокол № 23)* рассматривался вопрос о снижении отметки гребня защитной дамбы, и было решено отметку гребня защитной дамбы принять равной 135,0 м с условием, что к весне 1962 г. будет выполнена засыпка пазухи между плотиной и гидроотвалами.

В настоящее время засыпка пазухи пока не проводится, что вызывает требование Укргипроводхоза о наращивании гребня плотины до отметки 138,0 м.

В связи с этим комиссия вновь рассматривает вопрос об отметке гребня защитной дамбы.

Постановили:

а/ Комиссия подтверждает свое предыдущее решение (протокол № 23 от 7.X – 61 г.) об установлении отметки гребня защитной дамбы, равной 135,0 м. Что касается необходимости дальнейшего наращивания дамбы, то этот вопрос будет решен в последующем, в зависимости от хода работ по засыпке пазухи.

б/ Решение комиссии, в связи с несогласием проектной организации, было поставлено на голосование и принято членами комиссии, за исключением члена комиссии, представителя проектной организации тов. Кижая Г.Д.

8. Об откачке воды из карты намыва № 4.

Информация тов. Тарусина Н.С.

В связи с тем, что на карте намыва № 4 воды почти нет и люди практически простаивают, предлагается остановить работы по откачке воды.

Постановили: В осенний период, когда могут проходить затяжные дожди, на карте намыва № 4 будет скопиться вода, которую необходимо откачивать.

Поэтому насосную станцию можно убрать после завершения работ по строительству ливневого коллектора.

Председатель Комиссии

(П. Слипченко)

Члены комиссии

(А. Филахтов)

(–) Н. Силин

(Г. Кижаяев)

(Н. Кошмак)

(Л. Осипчук)

Консультант

(–) А. Дранников

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 81 – 84. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. документ № 159.

№ 166

Інформація Управління фінансування житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку Міністерства фінансів УРСР заступнику завідувача київського міського фінансового відділу М. Яцурі про відмову Бюджетного управління перерахувати кошти по взаєморозрахунках

[м. Київ]

14 грудня 1961 р.

На лист від 18 листопада 1961 року № 03-1/218*

Управління фінансування житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку Міністерства фінансів УРСР повідомляє, що Бюджетне управління не погодилося перерахувати 350 тис. крб. бюджету м. Києва по взаєморозрахунках на фінансування затрат, пов'язаних з укріпленням Сирецького яру і відкрило на цю суму кредити за рахунок республіканського бюджету по ф. № 12 через Українську республіканську контору Будбанку СРСР (витратний розпис від 9 грудня 1961 р. № 150).

При вирішенні цього питання було ураховано, що фактично засвоєння бюджетних асигнувань на капіталовкладення по житловому будівництву за 9 місяців поточного року становить 60,7 % до річного призначення.

Начальник Управління фінансування
житлово-комунального господарства,
транспорту і зв'язку

(—) І. Мезенов

ЦДАВО, ф. 30, оп. 29, спр. 513, арк. 187. Копія. Машинопис.

№ 167

**Лист директора «Укрдіпроводгоспу» Я. Кузнеця
начальнику Управління промисловості будівельних матеріалів
Київської міської ради депутатів трудящих А. Складенку
про першочергові роботи в Сирецькому яру**

[м. Київ]

25 січня 1962 р.

На Ваше письмо от 23/І – 62 г. за № 209/3 институт Укргипроводхоз сообщает, что к первоочередным работам защитных мероприятий в районе Сырецкого Яра г. Киева относятся следующие работы:

1. Насыпь тела защитной плотины до отметки 138,00 м;
2. Окончание строительства водосбросного сооружения;

---

* Див. документ № 161.

3. Дренажные устройства по дну оврага между защитной плотиной и дамбой № 3;

4. Строительство сбросных каналов на картах гидроотвалов № 3 и № 4 с устройством сбросных труб;

5. Строительство коллектора ливневой канализации от ул. Лагерной до ул. им. Фрунзе.

Ко второй очереди относятся работы по благоустройству карт гидроотвалов №№ 3, 4 и 5, засыпка пазух между защитной плотиной и дамбой № 3 и другие небольшие работы.

Стоимость работ второй очереди составляет, примерно, 380 тыс. рублей.

ДИРЕКТОР УКРГИПРОВОДХОЗ

/Я. КУЗНЕЦ/

Верно:

[підпис]

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 83. Завірена копія. Машинопис.

№ 168

Протокол № 26

**засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з наглядом
за станом Бабиного яру**

м. Київ

6 лютого 1962 р.

Утверждаю:

Утверждаю:

Председатель Исполкома Киевского
городского Совета депутатов
трудящихся

Председатель Госстроя УССР
(С. Андрианов)

12.ІІ – 62 г.

(А. Давыдов)

12.ІІ – 62 г.

[завірено печаткою]

[завірено печаткою]

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии – доктор технических наук СЛИПЧЕНКО П.С.

Члены комиссии:

канд. техн. наук ФИЛАХТОВ А.Л. (зам. председателя комиссии);

канд. тех. наук СИЛИН Н.А.

инженер КИЖАЕВ Г.Д.

-//- КОШМАК Н.Д.

-//- ОСИПЧУК Л.Н.

-//- СНИЦАР Я.Е.

-//- ТИТОВ А.М.

Приглашенные:

тов. ЧУМАКОВ И.С. (Укрглавспецстрой)

тов. МАЛЮТА А.О. (Управление благоустройства горсовета)

тов. СКЛЯРЕНКО А.Н. (Управление стройматериалов Горсовета)

тов. АЛАДКОВ В.П. (Дирекция защитных сооружений)

тов. САВИН В.Д. (-//-)

тов. ФЕЛЕНДЛЕР И.С. (Управление благоустройства гор. Киева)

тов. БАРАНОВСКИЙ В.Л. (Укргидроспецстрой)

тов. ТАРУСИН Н.С. (-//-)

тов. КУЛЬЖЕНКО О. (Укргидроспецстрой)

тов. ПЕСТРЯКОВ М.В. (Киевпроект)

тов. НЕКОЗ (Укргидроспецстрой)

СЛУШАЛИ 1: Сообщение Укргиинтиз'а о результатах наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего Яра.

Информация т. КОШМАКА Н.Д.

ПОСТАНОВИЛИ: а/ принять к сведению, что за период наблюдений с 27/XI – 61 г. по 1/II – 62 г. уровень грунтовых вод снизился на 0,2–0,3 м.

За весь период наблюдений уровень грунтовых вод в районе гидроотвалов понизился на $0,9 \div 2,8$ м;

б/ отметить, что по мере понижения уровня грунтовых вод устойчивость гидроотвалов увеличивается;

в/ наблюдения за уровнем грунтовых вод производить один раз в месяц.

СЛУШАЛИ 2: О снижении отметки гребня защитной дамбы.

Сообщение т. СЛИПЧЕНКО П.С.

Комиссия 7/X–61 г. (протокол № 23)* и 8/XII–61 г. (протокол № 25)*, после детального рассмотрения, приняла решение о понижении гребня защитной дамбы до отметки 135 м, вместо отметки 138 м, принятой в проекте. В соответствии с этим Укргидроспецстрой выполнил дамбу до упомянутой отметки 135 м.

По письму Укргипроводхоза, согласно указанию зам. председателя Горсовета начаты работы по досыпке гребня дамбы до отметки 138 м, в связи с чем комиссия вынуждена вновь рассмотреть вопрос об отметке гребня защитной дамбы.

При обсуждении, членами комиссии были высказаны новые соображения в дополнение к сведениям по этому вопросу, изложенным в протоколах №№ 23 и 25.

М.В. ПЕСТРЯКОВ (Киевпроект) – сообщил, что при понижении отметки гребня дамбы со 138 до 135 м объем насыпи по дороге уменьшается

---

* Див. документ № 159.

* Див. документ № 165.

на 300 тыс. м³. Эта насыпь по окружной дороге существенно сокращает объем засыпки пазухи между защитной дамбой до гидроотвалов.

Г.Д. КИЖАЕВ (Укргипроводхоз) – указал, что Укргипроводхоз настаивал на отметке гребня дамбы до 138 м, исходя из того, чтобы получить предусмотренную проектом емкость перед защитной дамбой – 1,5 млн. м³, т.е. 50 % от общего объема пульпы гидроотвалов. Эту емкость Укргипроводхоз предлагает использовать для выпуска в нее жидкой пульпы из гидроотвалов с тем, чтобы ее затем дренировать с целью стабилизации и частично осушить отвалы. Это также позволит осушить существующие озера и участки с жидкой пульпой, представляющие определенную опасность для окружающего населения.

Лишь после этого можно снизить отметку гребня дамбы до 135 м на участке окружной дороги.

А.Л. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР) – Для обеспечения устойчивости гидроотвалов Укргипроводхоз вносит новое предложение: выпустить пульпу из гидроотвалов в емкость перед защитной дамбой.

Этим он мотивирует необходимость сохранения отметки гребня 138 м.

Для осуществления этого потребуется разрушить дамбы гидроотвалов на отдельных участках, т.е. искусственно вызвать аварию, последствия которой трудно предвидеть, так как управление ею будет невозможно. Это полностью противоречит взглядам и усилиям комиссии – закрепить гидроотвалы и исключить их подвижку. Таким образом, нет необходимости повышать гребень дамбы до отметки 138 м, если предложение о выпуске пульпы оказывается не приемлемым.

Отметка 138 м обеспечивала емкость 1,5 млн. м³ для возможности аккумуляции пульпы при подвижках гидроотвалов. Но даже при аварии 13/III – 61 г. вышло 650 тыс. м³ пульпы из наиболее глубокой части оврага.

Если бы возникли подвижки, (что вообще маловероятно, так как устойчивость гидроотвалов все время возрастает), то нет никаких оснований ожидать излива пульпы в таких объемах как 1,5 млн. м³.

Таким образом и с точки зрения создания аварийной емкости, отметка 138 м также не требуется.

Осмотр дамбы в натуре показал, что при наращивании ее гребня до отметки 138 м. резко увеличивается длина гребня, так как дамба выходит на пологие берега оврага, засаженные деревьями и кустарником. При этих условиях, а также производстве работ зимой верхняя часть дамбы и ее сопряжение с основанием окажутся некачественными.

Таким образом, форма будет соблюдена и проектная отметка до 138 м достигнута, но без реальной пользы для дела и плохом качестве той части дамбы, которая в будущем после ливней должна удерживать воду. Отсюда ясно, что для повышения гребня до отметки 138 м нет оснований, и ранее

принятое комиссией решение должно быть оставлено в силе. Так как постановление Горисполкома о засыпке пазухи между защитной дамбой и гидроотвалами не выполняется из-за отсутствия излишков грунта по Главкиевстрою, необходимо для обеспечения устойчивости откосов разрушенной части гидроотвалов выполнить их пригрузку.

Для этого в настоящее время потребуется гораздо меньший объем грунта, чем для засыпки пазухи гидроотвалов.

НЕКОЗ (Укргидроспецстрой) – Поскольку в этом году будет вестись строительство дороги, нет необходимости в засыпке пазухи, так как насыпь под дорогу будет частично засыпкой пазухи. В ближайшее время необходимо сделать лишь пригрузку откосов разрушенной части гидроотвалов.

А.М. ТИТОВ (Министерство строительства УССР) – Отметка гребня дамбы равная 135 м является обоснованной.

Для недопущения дальнейшего разрушения гидроотвалов под влиянием интенсивных дождей, необходимо пересыпать разрушенную часть, что уположит их откос.

В.Д. САВИН (Дирекция защитных сооружений Бабьего Яра). В настоящее время уже уложено в пазуху 150 тыс. м³ грунта, что несколько повысило отметки тальвегов оврага и несколько увеличило устойчивость гидроотвалов. Этому способствует и происходящее снижение уровня грунтовых вод.

ПОСТАНОВИЛИ: а/ Комиссия подтверждает ранее принятые ею решения об установлении для гребня защитной дамбы, отметки 135 м.

б/ Просить председателя Горисполкома г. Киева тов. ДАВЫДОВА А.И. дать указание о прекращении работ по досыпке дамбы до отметки 138 м и внесении соответствующих изменений в проект защитной дамбы.

в/ В связи с отсутствием грунта для засыпки пазухи комиссия считает необходимым произвести пригрузку грунтом откосов разрушенной части гидроотвалов, в пределах карт намыва №№ 1 и 2 с уполаживанием откоса до заложения 1:5 или 1:6 между отметками 130–120, и устройством промежуточной бермы. Эти работы необходимо выполнить за счет ассигнований предусмотренных в смете на засыпку пазухи.

г/ Просить Укргипроводхоз в ближайшее время подготовить техническую документацию на производство указанной пригрузки откосов разрушенной части гидроотвалов, в которой предусмотреть отвод воды и защиту откоса от размыва.

д/ Решение комиссии о снижении отметки гребня защитной дамбы до 135,0 было принято всеми членами комиссии за исключением т. КИЖА - ЕВА Г.Д. – представителя Укргипроводхоза.

СЛУШАЛИ 3: – Сообщение дирекции защитных сооружений Бабьего Яра об упорядочении гидроотвалов.

Информация тов. САВИНА В.Д.

Наряду со строительством защитных сооружений необходимо производить работы по упорядочению гидроотвалов. Эти работы, как непосредственно не относящиеся к защитным мероприятиям, не входят в компетенцию комиссии, однако, ввиду их связанности с защитными мероприятиями, целесообразно их рассмотрение в комиссии.

ПОСТАНОВИЛИ – Просить Гипроводхоз и Киевпроект к следующему заседанию комиссии представить свои соображения по вопросу об упорядочении гидроотвалов Бабьего Яра.

СЛУШАЛИ 4: – О готовности комплекса защитных сооружений.

Работы по строительству объектов первой очереди не совсем закончены. Кроме того в состав первой очереди необходимо включить пригрузку откосов разрушенной части гидроотвалов, для обеспечения их устойчивости.

Представители Управления по благоустройству г. Киева принимают недостаточное участие в работах по подготовке к принятию в эксплуатацию защитных сооружений.

ПОСТАНОВИЛИ: а/ Считать необходимым в состав работ первой очереди включить пригрузку откосов разрушенной части гидроотвалов.

б/ Все сооружения первой очереди (плотину, водоспуски, водосбросы, дренаж, ливневый коллектор) после окончания их строительства должны быть приняты во временную эксплуатацию.

в/ Окончательную приемку всех сооружений в постоянную эксплуатацию произвести после завершения работ по пригрузке откосов разрушенной части гидроотвалов.

Председатель Комиссии

Члены комиссии

(П. СЛИПЧЕНКО)

(А. ФИЛАХТОВ)

(–) Н. СИЛИН

(Г. КИЖАЕВ)*

(Н. КОШМАК)

(Л. ОСИПЧУК)

(А. ТИТОВ)

(–) Я. СНИЦАР

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 85–89. Оригінал. Машинопис.

---

* Навпроти прізвища від руки дописано: «Согласен при условии оставл. отметки гребня плотины 138 м.».

**засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом
Бабиного яру і Державної приймальної комісії Міськради з прийняття
споруд Бабиного Яру в експлуатацію**

м. Київ

9 квітня 1962 р.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Председатель комиссии – доктор технических наук СЛИПЧЕНКО П.С.

Члены комиссии:

канд. техн. наук Филахтов А.Л. (зам. председателя комиссии),

-//- Силин Н.А.

инженер Титов А.М.

-//- Осипчук Л.Н.

-//- Фелендлер И.С.

-//- Савин В.Д.

-//- Аладков В.П.

-//- Пестряков М.В.

-//- Чумаков И.С.

Консультант: доктор геолого-мин. наук А.М. Дранников

Осмотрев на месте построенные трестом Гидроспецстрой Министерства строительства УССР защитные сооружения Бабьего Яра на предмет их приемки в эксплуатацию, Комиссия ПОСТАНОВИЛА:

1. Считать работы по строительству комплекса защитных сооружений (первая очередь мероприятий по защите Бабьего Яра) в основном завершенными.

2. Просить Министерство строительства УССР обеспечить ликвидацию недоделок по объектам первой очереди, перечисленным ниже, и после этого предъявить их к сдаче в эксплуатацию в кратчайший срок, но не позднее 15.V – 62 г:

Перечень недоделок

По защитным сооружениям Бабьего яра

А. Земляная плотина

Планировка откосов, берм и гребня плотины (дамбы) с посевом трав* и другими мероприятиями**, предусмотренными проектом.

Б. Водосбросное сооружение

а/ Установка и закрепление защитной решетки в башне шахтного водосброса за № 1 на существующей отметке ÷ 122,5 м.

б/ Устройство ограждений стенки (открылка) при сопряжении башни шахтного водосброса № 2 с откосом плотины.

* Над словами «с посевом трав» від руки олівцем надписано: «не закончен.».

** Над словами «другими мероприятиями» від руки олівцем надписано: «не вып.».

В. Окончания работ по устройству нагорного канала у примыкания плотины к правому берегу.

Г. Ликвидировать промоины в дренаже.

3. Отнести к первой очереди работы по водоотводу с площадки перед плотиной с планировкой этой площадки и устройством водоотводной канавы, подключенной к одному из колодцев ливневого коллектора, или к башне водосброса.

Просить «Укргипроводхоз» дать чертеж для выполнения планировки и водоотвода к 15 апреля. Работы эти необходимо выполнить одновременно с ликвидацией недоделок*.

4. Отнести к работам второй очереди пригрузку откосов разрушенной части гидроотвалов, предусмотренных протоколом № 26 от 6 февраля с/г** в связи с тем, что весенний паводок уже пропущен и эта работа не является экстренной.

5. Просить «Укргипроводхоз» дополнить проект защитной дамбы (плотины) с целью ограждения от имеющего место размыва ее низового откоса поверхностным стоком из левобережного отрога оврага.

6. Просить институты, Укргипроводхоз и Киевпроект к 15 мая текущего года представить комиссии свои соображения о составе работ второй очереди, для осуществления которых в 1962 г. выделены соответствующие ассигнования.

Председатель Комиссии
Секретарь комиссии

(П. Слипченко)
(Л. Осипчук)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 5, арк. 90 – 91. Оригінал. Машинопис.

№ 170

Довідка інженера М. Пестрякова «З питання проектування водовідводу в районі Бабиного Яру»

[м. Київ]

18 травня 1962 р.

Защитные мероприятия по предотвращению возможности повторного выхода намывного грунта (пульпы) с Бабьего яра сводятся к двум основным видам работ.

I. Устройство защитной дамбы в тальвеге оврага ниже намыва с целью образования необходимой емкости достаточной для аккумуляции объема пульпы, которая при некоторых особых условиях могла бы повторно прийти

---

* Навпроти абзацу від руки написано «до 27.5».

** Див. документ № 168.

в текучее состояние на выше расположены картах намыва и остановиться в верхнем бьефе дамбы.

II. Устройство водоотводных сооружений для перехвата и отвода поверхностных вод с водосбора оврага и непосредственно с оврага и его замытой части.

При условии осуществления удовлетворительного водоотвода будет происходить постепенное осушение гидроотвалов, а вместе с этим и увеличение их устойчивости.

Защитная дамба по сути необходима как временное сооружение, так как после осушения откосов гидроотвалов и образования естественного упора, дамба как защитное сооружение теряет свою необходимость.

Водоотводные же сооружения должны являться постоянными сооружениями, т.к. только при условии их нормальной работы можно обеспечить непрерывное осушение намытой пульпы.

Правильный водоотвод необходим также для возможности благоустройства и дальнейшего использования как замытой территории, так и оврага от намыва до защитной дамбы.

По решению ЦК и Совета Министров УССР от 20.III – с.г. за № 362* институту Киевпроект было поручено запроектировать водоотвод с территории тяготеющей к Б. Яру.

Устройство защитной дамбы и водоотвод непосредственно с замытой территории был поручен институту Укргипроводхоз.

Водосборная площадь оврага в створе нижней части намыва 140 га. Характерной особенностью водосбора Б. Яра является то положение, что водосбор верховья оврага выше ул. Лагерной и водосбор его левой стороны занимает 65% от всего водосбора. С правой стороны водораздел почти полностью проходит по контуру оврага и его отвершков.

Для обеспечения водоотвода первой очереди непосредственно после аварии был осуществлен временный водоотвод служащий для сброса воды с нижней (III-й карты) намыва в обход тальвега с выпуском в карьер кирпичного завода, который расположен в долине р. Сырец.

Трасса аварийной канавы и ее общие положения были апробированы правительственной комиссией выделенной для наблюдения за защитными мероприятиями по Бабьему Яру.

Протяженность аварийной канавы 0,5 км.

Наличие аварийной канавы дало возможность почти полностью отводить поверхностную воду с нижней обвалованной III-й карты намыва, а также обеспечить перехват части поверхностного стока поступающего с прилегающего водосбора на откос гидронамыва.

---

* Так у тексті. Див. документ № 49.

Постоянный водоотвод с прилегающего к оврагу водосбора и принимающий также сток с непосредственно замытой площади оврага, т.е. полностью обеспечивающий отвод воды с защитной площади запроектирован и утвержден по ниже следующей схеме.

Вдоль левой стороны оврага по тротуарной полосе частично построенной, а на остальном протяжении намеченной полосе Окружной магистрали запроектирован закрытый водосток, начинающийся на ул. Лагерной и заканчивающийся подключением к водопропускной трубе защитной дамбы.

Общая протяженность основного коллектора 1,85 км, сечение коллектора $D = 0,9-1,2$ м.

Глубина укладки коллектора в основном 4–7 м и клоны 0,010–0,090.

Характерной особенностью продольного профиля водостока является то положение, что нижняя половина коллектора по условию рельефа имеет значительно большие уклоны чем верхняя, что дало возможность несмотря на значительное изменение расчетных расходов 1,5–7,0 м³/сек. применить в основном трубы $D = 0,8-1,1$ м.

Перехват поверхностного стока с левой стороны водосбора обеспечивается системой ливнеприемников, расположенных по трассе Окружной магистрали, а также несколькими рукавами заходящими в улицы, вливающиеся в Окружную магистраль.

Перехват поверхностного стока с карт намыва обеспечивается двумя закрытыми рукавами отходящими от основного коллектора в сторону обвалованных карт намыва. К указанным рукавам подключается открытая водоотводная осушительная сеть, устраиваемая по замытой территории, которая перегорожена двумя защитными валами.

Основной водосток рассчитан на период переполнения для верхней части $p = 2$ и для нижней части $p = 5$ (раз в 5 лет) при условии полного освоения застройкой прилегающего водосбора. При существующих условиях водосбора водосток обеспечивает пропуск расходов $p = 4-12$.

Учитывая особые условия объекта, водосточная система запроектирована также и с обеспечением отсутствия сброса воды из водосбора по откосам гидроотвалов даже при дожде имеющем вероятность повторения 1 раз в 100 лет, что обеспечивается следующими мероприятиями. В основном коллекторе в пределах карт намыва запроектированы два ливнесброса, которые будут сбрасывать с дороги и с коллектора весь избыточный расход превышающий пропускную способность водостока на обвалованные карты намыва.

Согласно расчетов объем этого избыточного стока при $p = 100$ зааккумулированный на одамбированных картах после прохода катастрофического ливня будет снова поступать в водосточный коллектор и будет пропущен за время до 3,0 часов.

Конструкция водостока – круглые железобетонные трубы. На участке протяженностью 160 м по гидравлическим условиям из-за большого уклона для уменьшения скорости течения до 8,0 м/сек водосток запроектирован в виде бинокля из 2-х труб Д – 0,8 м.

В связи со сложными геологическими условиями на ряде участков водосток запроектирован на искусственном основании в виде песчаных подушек и железобетонных плит.

В нижней половине коллектора по условиям продольного профиля и наличия перепадов смотровые колодцы запроектированы с плавными обтекаемыми входами.

Водоотвод с нижней части гидроотвалов:

а) с правой стороны дороги (считая по течению) от нижнего защитного вала до сохранившихся откосов гидроотвалов.

б) с левой стороны дороги от ул. Бакинской до ул. Петропавловской решен в виде системы 3-х водостоков, частично открытых частично закрытых, намеченных как полувременные мероприятия при общем протяжении 1,2 км. Полувременные водостоки на указанных выше участках запроектированы в связи с тем, что в недалеком будущем на этих площадках будет произведено значительное благоустройство.

В процессе проектирования и строительства возникало ряд сложных вопросов по типам основания коллектора и котловинам, где коллектор проходил по текущим грунтам, а также по замене типов труб и усилению типовых труб где в будущем возможна насыпь высотой до 15–16 м. В решении указанных сложных технических и производственных вопросов большое содействие оказывала специальная комиссия, выделенная Украинским правительством для наблюдения за всеми работами по Бабьему Яру.

В настоящее время строительные работы по водоотводу по проекту института Киевпроект осуществлены примерно на 90 %. Полностью построен основной водосточный коллектор, на участке где имеется покрытая дорога установлены ливнеприемники и в настоящее время заканчиваются водосточные системы в нижней части гидроотвалов, в связи с чем перехват и отвод поверхностного стока обеспечен почти полностью.

Водоотводные системы запроектированы Укргипроводхозом по основной части гидроотвалов, которые перегорожены в нижней и средней части двумя защитными валами, а в верхней части пересекаются продолжением улицы Щусева, выполнены лишь частично, а именно: построены закрытые водостоки служащие для подключения водоотводных систем в закрытый водосток, а также заканчиваются открытые водостоки в средней части гидроотвалов, что суммарно полностью обеспечивает предотвращение накопления воды на гидроотвалах. Устройство же водоотводных канав в средней и верхней части гидроотвалов, которые одновременно будут являться и осушительными канавами весьма затягивается.

Задержка в осуществлении водоотводно-осушительных канав на верхней и средней части гидроотвалов является следствием крайне тяжелых условий производства работ, но вследствие того, что пульпа в значительной части даже с поверхности находится еще в текучем состоянии, что требует весьма постепенного производства работ и кроме этого значительные площади, где имеются котловины должны быть предварительно подсыпаны.

Более детальное описание схемы водоотвода с основной части намытых карт приводится в записке Укргипроводхоза.

ИНЖЕНЕР

(ПЕСТРЯКОВ)

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 85–87 зв. Оригінал. Машинопис. Опубл.: Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. – К.: Внешторгиздат, 2004. – Кн. 1. – № 142. – С. 497–498.

№ 171

Рапорт голови комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченка голові Держбуду УРСР С. Андріанову про ліквідацію комісії

[м. Київ]

[середина травня 1962 р.]

Во исполнение Постановления ЦК КПУ и Совета Министров УССР от 20 марта 1961 г. № 362 «О мерах по ликвидации последствий затопления и разрушений в районе Куреневки г. Киева»*, Госстрой УССР приказом № 82 от 24 марта 1961 г.** , а также приказом № 101 от 6 апреля 1961 г. (в дополнение к приказу № 82)⁷² создал специальную комиссию по наблюдению за состоянием Бабьего Яра в следующем составе:

- доктор техн. наук Слипченко П.С. (председатель комиссии);
- канд. техн. наук Филахтов А.Л. (АСиА УССР);
- канд. техн. наук Силин Н.А. (АСиА УССР);
- инж. Титов А.М. (Минстрой УССР);
- Кузнец Я.М. (Укргидпроводхоз);
- Кошмак Н.Д. (Укргинтиз);
- Сницар Я.Е. (Укрводоканалпроект);
- Лабушевский М.У. (Управление противооползневых работ Киевского Горсовета);
- Филоненко К.И. (АСиА УССР);
- Кижаяев Г.Д. (Укргидпроводхоз);
- Осипчук Л.Н. (АСиА УССР, секретарь комиссии).

---

* Див. документ № 49.

** Див. документ № 64.

В качестве консультантов специальной комиссии были привлечены: член-корреспондент АН УССР, доктор техн. наук Пышкин Б.А. и доктор геолого-минералогических наук, проф. Дранников А.М.

Вся специальная комиссия Госстроя УССР (за исключением т. Филоненко К.И., отбывшего в длительную командировку за границу) впоследствии была включена в состав Государственной комиссии по приемке в эксплуатацию защитных сооружений в районе Бабьего Яра.

Согласно приказу Госстроя УССР специальная комиссия обеспечила руководство по организации и проведению постоянного наблюдения за состоянием земляных масс гидроотвалов Бабьего Яра с анализом полученных данных и необходимыми выводами.

Наряду с этим на специальную комиссию была возложена разработка, в случае необходимости, дополнительных мероприятий, что практически вылилось в руководство со стороны комиссии решением всех принципиальных вопросов, связанных с изысканиями, исследованиями, проектированием и строительством защитных сооружений Бабьего Яра.

За время своей деятельности с 28 марта 1961 г. по настоящее время специальная комиссия Госстроя УССР провела 27 заседаний, на которых было решено большое количество сложных научных и технических вопросов.

Так как строительство 1 очереди защитных сооружений – плотина с водосбросным сооружением, дренаж между плотиной и гидроотвалами, ливневый коллектор и реконструкция существующих дамб обвалования гидроотвалов в районе Бабьего Яра – завершено и они переданы в эксплуатацию, следует считать, что специальная комиссия возложенную на нее задачу выполнила.

В связи с этим прошу Вас издать приказ о ликвидации специальной комиссии Госстроя УССР.

Подавляющее большинство членов комиссии принимало деятельное участие в ее работе.

Представляется желательным отметить деятельность комиссии и особенно ее членов: Титова А.М., Филахтова А.Л., Осипчука Л.Н., Кижалева Г.Д., Кошмака Н.Д., а также консультанта комиссии Дранникова А.М., как наиболее активно участвовавших в ее работе.

Председатель специальной Комиссии Госстроя УССР,
Вице-президент Академии строительства и архитектуры
УССР, доктор технических наук (—) П. Слипченко

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 58–59. Копія. Машинопис.

**Інформація Дирекції захисних споруд Сирецького яру м. Києва
начальнику Укрголовспецбуду* Міністерства будівництва УРСР
В. Дубініну, голові Державної приймальної комісії і Комісії з нагляду
за станом Сирецького яру П. Сліпченку про перелік невиконаних
робіт у Сирецькому яру****

м. Київ

24 травня 1962 р.

В начале апреля т.г. комиссия, осмотрев на месте выполненные в Сырецком яре защитные сооружения, своим протоколом № 27*** определила срок окончания недоделок по объектам и предъявления сооружений к сдаче в эксплуатацию не позднее 15 мая т.г.

По состоянию на 23 мая не выполнены следующие недоделки:

1. Земляная плотина – не установлены ливнеотводные лотки по низовому откосу плотины и у левого берега оврага; не выполнено укрепления гребня плотины травосеянием.

2. Дренаж по дну оврага – не ликвидирована промоина. Указанное положение еще более усугубилось тем, что несмотря на мое категорическое возражение к КСУ – 608 заглушило действующий шандорный колодец и все ранее уходившие в него ключевые и ливневые воды подмыли на всем протяжении песчаную призму дрены № 4 и обнажили дренажные трубы.

Несмотря на настоятельные требования ликвидировать создавшееся положение к СУ-603 (Генподрядчик) и КСУ – 60**** (виновник) не принимают должных мер.

В результате этого воды постепенно аккумулируются у основания плотины и вдоль правого берега оврага.

Считая такое положение явно ненормальным прошу Вас дать указание тресту «Укргидроспецстрой» восстановить шандорный водосброс, нарушенный дренаж по дну оврага и закончить упомянутые недоделки по земляной плотине.

Без выполнения перечисленного невозможно осуществить сдачу в эксплуатацию 1-й очереди защитных сооружений.

Главный инженер дирекции защитных сооружений

Киевского городского управления

промышленности строительных материалов

(В. Савин)

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 8, арк. 90 – 91. Оригінал. Машинопис.

* У тексті помилково Головгидроспецбуду.

** На документі є резолюція: «Осипчуку 26.5.62».

*** Див. документ № 169.

**** Так у тексті.

№ 173

Лист тресту «Укргідроспецбуд» директору Інституту «Укрдіпроводгосп» Я. Кузнецу, голові спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Сирецького яру П. Сліпченку, директору Інституту «Київпроект» М. Шило про необхідність перегляду проекту укладання зливових лотків*

м. Київ

25 травня 1962 р.

В связи с решением вопроса строительства окружной дороги, трест «Укргидроспецстрой» МС УССР приступил уже к отсыпке насыпи. Учитывая, что дорога проходит через защитную плотину Сырецкого яра возникла необходимость пересмотра проекта укладки ливневых лотков на низовом откосе плотины, ввиду того что 50% площади откосов плотины будет находиться под насыпью дороги.

Учитывая изложенное, прошу Вас пересмотреть проект и выдать новое решение.

УПРАВЛЯЮЩИЙ ТРЕСТОМ «УКРГИДРОСПЕЦСТРОЙ»

(А. НИКИФОРОВ)

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 8, арк. 88. Оригінал. Машинопис.

№ 174

Наказ по Головному управлінню зі спеціальних робіт «Укрголовспецбуд» № 97 про преміювання працівників тресту «Укргідроспецбуд» за дострокове виконання робіт першої черги захисних споруд у Сирецькому яру*

м. Київ

5 липня 1962 р.

Тресту «Укргидроспецстрой» и его СУ №№ 602, 603, 608, 611 было поручено выполнить в 1961–1962 годах работы по строительству защитных сооружений в Сырецкому Яре.

23 июня 1962 года Государственная комиссия приняла в постоянную эксплуатацию первую очередь комплекса защитных сооружений с оценкой «хорошо» и «отлично». Общий объем выполненных работ составляет 1700 тыс. руб. При возведении этих сооружений выполнено земляных работ

---

* На документі є віза: «т. Филахтов А.А., т. Осипчук Л.Н. Прошу учесть в [...]. 26.V» [підпис]

* На документі є припис: «Секр. аннулируется. 9.08.62» (Дубинин)

610 тыс. кбм., бетонных и железобетонных 4,3 тыс. кбм. На строительстве работало 16 экскаваторов, 28 бульдозеров, 120 автомобилей и до 300 рабочих и ИТР.

За досрочное выполнение работ первой очереди защитных сооружений и достигнутые при этом производственные и качественные показатели – приказываю:

1. Выдать денежную премию в сумме 4000 рублей рабочим и ИТР треста «Укргидроспецстрой» и его организаций, принимавшим активное участие в строительстве сооружений в Сырецком Яре, согласно приложению № 1.*

2. Выплату премии указанной в п. 1 настоящего приказа произвести из средств фонда выплаты премий, образованного Министерством согласно постановлению Совета Министров СССР от 4 мая 1955 года № 861 и выделенного в распоряжение начальника комплекса строительно-восстановительных работ в районе Куреневки.

Начальник Главного Управления

(В. Дубинин)

ЦДАВО, ф. 4627, оп.79, спр. 57, арк. 57. Оригінал. Машинопис.

№ 175

Звіт спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру «Захисні заходи в районі Бабиного Яру»

м. Київ

1962 р.

Председатель специальной
комиссии, вице-президент
АСиА УССР, доктор технических наук

(–) П. Слипченко

Заместитель председателя
специальной комиссии,
кандидат технических наук

(–) А. Филахтов

Секретарь специальной
комиссии инж.

(–) Л. Осипчук

На следующий день после аварии в Бабьем Яру, 14-го марта 1961 г., в соответствии с указанием правительственной комиссии для заключения о причинах аварии отвалов в отроге № 3 Бабьего яра, была создана экспертная комиссия в составе:

---

* Не виявлений.

- БАКУМА П. – президент Академии строительства и архитектуры УССР (председатель), действительный член Академии.
- СЛИПЧЕНКО П.С. – вице-президент Академии строительства и архитектуры УССР, действительный член Академии, доктор технических наук;
- ЛИТВИНОВ И.М. – академик-секретарь, действительный член Академии;
- ДРАННИКОВ А.М. – доктор геолого-минералогических наук, профессор Киевского инженерно-строительного института;
- ПЫШКИН Б.А. – зав. отделом гидротехнических сооружений института гидрологии и гидротехники, член-корреспондент АН УССР, доктор технических наук, профессор;
- ДИДКОВСКИЙ М.М. – директор института гидрологии и гидротехники АН УССР, кандидат технических наук, доцент;
- АРИСТОВСКИЙ М.М. – зав. лабораторией фильтрации и механики грунтов института гидрологии и гидротехники АН УССР, доктор технических наук, профессор;
- КУЗНЕЦ Я.М. – директор Укргипроводхоза Госводхоза при Совете Министров УССР;
- СИЛИН Н.А. – зав. отделом гидромеханизации института гидрологии и гидротехники АН УССР, кандидат технических наук, доцент;
- ФИЛАХТОВ А.Л. – руководитель сектора строительства ГЭС и гидроузлов НИИОМСП АСиА УССР, кандидат технических наук, доцент;
- ДЕГТЯРЕВ А.П. – главный инженер треста Укрэкскавация Министерства строительства УССР. Кроме того, в работе экспертной комиссии приняли участие 30 приглашенных специалистов.

Экспертная комиссия выяснила причины и последствия аварии в Бабьем яру. Правительственная комиссия, с учетом этого уведомила об этом население г. Киева, опубликовав Правительственное сообщение в газете «Вечерний Киев» № 77(5103) от 31 марта 1961 г.*

Как было указано в этом сообщении в результате катастрофы погибло 145 человек и принято в больницы 143 человека. Материальный ущерб оценен в 3,7 млн. рублей.

---

* Див. документ № 77.

Во исполнение постановления ЦК КПУ и Совета Министров УССР «О мерах по ликвидации последствий затопления и разрушений в районе Куреневки г. Киева» Госстрой УССР приказом № 82 от 24 марта 1961 г.* Создал Специальную комиссию по наблюдению за состоянием Бабьего яра в следующем составе:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО (председатель комиссии);
канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР);
канд. техн. наук Н.А. СИЛИН (АН УССР);
инж. А.М. ТИТОВ (Минстрой УССР);
" Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз);
" Н.Д. КОШМАК (Укргипроводхоз);
" Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект);
" М.У. ЛАБУШЕВСКИЙ (Управление противоопол-
зневых и подземных работ Киевского Горсовета);
" К.И. ФИЛОНЕНКО (АСиА УССР);
" Г.Д. КИЖАЕВ (Укргипроводхоз);
" Л.Н. ОСИПЧУК (АСиА УССР, секретарь комиссии).

В качестве консультантов специальной комиссии были привлечены: член-корреспондент АН УССР, доктор технических наук, проф. Б.А. ПЫШКИН и доктор геолого-минералогических наук, проф. А.М. ДРАННИКОВ.

КРАТКОЕ ОПИСАНИЕ ПРОЕКТА И РАБОТ ПО ЗАМЫВУ ОТРОГА № 3 БАБЬЕГО ЯРА И ИХ ОЦЕНКА

Намыв отвалов отрога № 3 Бабьего яра вскрышными грунтами Петровских кирпичных заводов №№ 1 и 2 способом гидромеханизации производился с 1954 г. СМУ – 610, находившемся до 1957 г. в системе Министерства промышленности стройматериалов УССР, а с июля 1958 г. – в составе треста Укргидроспецстрой Министерства строительства УССР.

Работы по намыву отвалов выполнялись по техническому проекту, разработанному Всесоюзной конторой «Строймеханизация» Министерства промышленности стройматериалов СССР на основании проектного задания (основные положения), составленного в 1950 г.

Основные положения по производству вскрышных работ на глиняных карьерах Петровских кирпичных заводов №№ 1 и 2 способом гидромеханизации со сбросом пульпы в Бабий яр были рассмотрены и приняты на техническом совещании при Зам. Министра Промстройматериалов УССР.

28 марта 1950 г. решением № 582** Исполком Киевского Городского Совета утвердил вышеупомянутый проект (основные положения), а также порядок организации гидроотвалов по этому проекту.

---

* Див. документ № 64.

** Див. документ № 3.

В сентябре 1950 г. Всесоюзной конторой по проектированию и производству работ способом гидромеханизации «Стройгидромеханизация» Главстроя Министерства промышленности строительных материалов СССР был составлен технический проект гидромеханизации вскрышных работ на глиняном карьере Петровского кирпичного завода № 1.

24 октября 1950 г. Горисполком внес ряд изменений в очередность намыва грунтов*. Последнее распоряжение № 703 Горисполкома по намыву третьего отрога Бабьего яра было дано 11 декабря 1958 г.**

Рабочие чертежи к техническому проекту гидромеханизации вскрышных работ на глиняном карьере Петровского кирпичного завода № 1, разработанные в 1953 – 54 гг. не были рассмотрены и утверждены в установленном порядке ни в Министерстве промышленных материалов УССР, ни в Киевском Горисполкоме.

Гидроотвалы отрога № 3 Бабьего яра состояли из трех участков намыва. Между собой участки разделялись откосами, далее условно называемые дамбами. При этом участок № 1 объемом пульпы 568 тыс. м³ был намыт от отметки 120 м до отметки 145 м в течении 1954 – 55 гг., участок № 2, объемом пульпы 1452 тыс. м³ был намыт от отметки 145 м до отметки 155 м в 1956–58 гг., участок № 3, объемом 1076 тыс м³ был намыт от отметки 155 м до отметки 165 м в 1959–60 гг. Карта № 4 участка № 3, отделенная от остальной (нижней) части участка № 3 временной дамбой обвалования высотой 1 м, объемом 95 тыс. м³ намывалась в 1961 г. Работы по намыву этой карты продолжались до 7 часов утра 13 марта 1961 г.

Общий объем гидроотвалов отрога № 3 Бабьего яра составил 3191 тыс. м³.

Откосы дамб, разделяющие участки, были следующими:

дамба № 1 (с бермами)	– 1:2,7;
дамба № 2 –//–	– 1:3;
дамба № 3 –//–	– 1:3.

Общее заложение откосов дамб выдержано в соответствии с проектом с незначительными отклонениями в одну и другую сторону между бермами.

Откосы и бермы всех дамб до аварии, по свидетельству очевидцев, видимых повреждений не имели. По этим дамбам жители переходили через овраг накануне аварии.

Как показали анализы, выполненные государственным институтом по проектированию «Киевпроект», литологически намывные грунты выражены:

Песком зеленовато-серого цвета, мелким и средним с тонкими прослойками супеси (2–5 см), с большим количеством окатанных комков глины.

---

* Див. документ № 4.

** Див. документ № 9.

Супесью серой и светло-зелёной окраски, с линзами песка и глины легкой и тяжелой.

Суглинком серым и светло-бурым, неоднородным, с участками песка и супеси, легким, средним и тяжелым.

Характерной особенностью намывной толщи является частое незакономерное чередование литологических разностей, отсутствие ясно выраженного контакта между ними, наличие многочисленных катышей глины, а также неравномерное увлажнение и уплотнение толщи.

Намывные грунты обладают хорошо выраженными тиксотропными свойствами и приходят в жидкое состояние даже при небольших внешних динамических воздействиях. Ввиду наличия глинистых и суглинистых прослоек, являющихся водоупором, осушение и водоотдача намывной толщи происходит весьма медленно. Ко времени аварии вся верхняя терраса, где происходил намыв, была полностью покрыта водой и, следовательно, намывные грунты были обводнены на всю толщу.

Проект по замыву отрога № 3 Бабьего Яра, выпущенный в 1953 г. был дополнен рабочими чертежами водосбросных сооружений выпуска 1954 г. (этот проект выполнялся в натуре). Он базируется на разработках 1950 г., но пропускная способность водосбросных сооружений в нем значительно уменьшена.

На участке намыва № 1 были запроектированы и построены два водосбросных колодца с четырьмя водоотводными металлическими трубами диаметром 350 мм каждая, которые при напоре над порогом водосброса в 1 м могли пропустить расход 1,0 – 1,2 м³/см (согласно расчетам Института гидрологии и гидротехники АН УССР). В то время, как по проекту 1950 г. водосбросные сооружения на участке № 1 могли пропустить расход до 6,0 м³/сек. На участках №№ 2 и 3 были предусмотрены водосбросные сооружения, состоящие из двух ниток труб диаметром по 450 мм с максимальной пропускной способностью, при напоре 1 м, равной 1 м³/сек.

Фактически на участках №№ 2 и 3 работали по одному водосбросному сооружению, причем в каждом из них установлено по одной металлической трубе диаметром 450 мм, что уменьшило их пропускную способность до 0,5 м³/сек. Проект имел ряд серьезных недостатков и недоработок.

По существу проектных решений необходимо отметить:

Проектное решение рассматривало только намыв отвалов в Бабьем Яру без учета особенностей проектирования подпорных сооружений, высоко поднятых над заселенным районом города. Общая устойчивость все[го] гидроотвала в целом не была рассчитана, как и не был установлен класс капитальности удерживающих сооружений и поэтому проектом не предусмотрены меры, которые исключили бы возможность аварии. Хотя сооружения, удерживающие отвалы, расположенные над заселенным районом

города, согласно «строительным нормам и правилам» ч. II, М. 1954 г., стр. 320 (ранее действовавший ГОСТ 3315 – 46), должны были быть отнесены к сооружениям 1 класса капитальности.

Расчеты устойчивости откоса дамбы № 1, удерживающей земляные массы нижнего участка, были произведены без учета особенностей местности и реальных грунтов, укладываемых в отвалы. В действительности, как показали контрольные расчеты, выполненные в Институте гидрологии и гидротехники АН УССР, с учетом реальных грунтов и силы гидродинамического давления, с определением кривой депрессии на приборе ЭГДА, для предусмотренного проектом эксплуатационного случая – аккумуляции ливневых вод на участке слоем в 1,0 м, коэффициент устойчивости низового откоса дамбы первого участка крупноцилиндрических кривых, определенный по методу, составил $K = 0,71$, т.е. был далеко меньше 1,0. Это указывает, что откос первой дамбы должен был обрушиться при заполнении участка гидроотвалов водой, что и произошло 13 марта 1961 г.

Система водоотвода, предусмотренная в проекте не могла обеспечить своевременного удаления ливневых или талых вод вместе с технологическими водами с намываемых площадей отвалов.

Согласно контрольным гидрологическим расчетам, выполненным Институтом гидрологии и гидротехники АН УССР, расчетные расходы (согласно ГОСТ СН 2 – 57 и ранее действовавшего ГОСТ 3999–48) составляют: для сооружений 1 класса – по ливневому стоку $18,4 \text{ м}^3/\text{сек}$ и по талым водам $4,2 \text{ м}^3/\text{сек}$; для сооружений II класса по ливневому стоку $10,4 \text{ м}^3/\text{сек}$ и по талым водам $2,93 \text{ м}^3/\text{сек}$; для сооружений III-го класса – по ливневому стоку примерно $8,0 \text{ м}^3/\text{сек}$ и по талым водам примерно $2,5 \text{ м}^3/\text{сек}$.

Таким образом запроектированные в рабочих чертежах 1954 г. и выстроенные в натуре водосбросы не обеспечивали пропуск расчетных расходов ни талых, ни ливневых вод даже для сооружений самого низкого класса.

Наряду с серьезными недостатками проекта по замыву отрога № 3 Бабьего Яра строительной организацией в процессе производства работ также были допущены следующие отступления от проекта и от правил производства работ:

На дамбах № 1 и № 2 отсутствовали предусмотренные проектом защитные валики высотой 1 м.

На участке № 3 намыв выполнен с отступлениями от принятой технологии намыва. Гребень дамбы на этом участке не имел необходимого запаса над поверхностью намывтой площади.

Водоотводный колодец на участке № 3 осуществлен с трубой диаметром 450 мм вместо двух того же диаметра, предусмотренных проектом по рабочему чертежу № 3014.

Горизонт воды с отметкой 166,86 м удерживался в пруде-отстойнике карты № 4 временной дамбочкой № 4.

Отвод воды из этого пруда-отстойника к колодцу на участке № 3 осуществлялся по траншее, порытой в дамбе № 4 и намытом грунте участка № 3.

Гребень дамбы № 3 имел отметку в среднем 166,5 м, т.е. меньшую, чем отметка горизонта воды в пруде-отстойнике на карте № 4.

Устье водосбросного колодца на участке № 3 имело отметку, превышавшую отметки гребня дамбы на отдельных ее участках, вследствие чего 13 марта 1961 г. возник перелив через гребень этой дамбы в правом и левом крыле, т.е. не был обеспечен нормальный отвод сбросной воды.

Акты на скрытые работы отсутствуют.

Контроль за качеством намываемого сооружения не проводился, как со стороны заказчика, так и со стороны строительной организации. Не был организован также авторский надзор проектной организацией, в соответствии с постановлением Совета Министров СССР от 1 марта 1951 г. № 680.

2. Описание аварии.

Утром 13 марта 1961 г. в отроге № 3 Бабьего Яра, выходящего на улицу Фрунзе Подольского района г. Киева, произошла авария. Она заключалась в том, что часть отвалов гидронамыва от вскрыши карьеров Петровского кирпичного завода (из общего объема намытых масс в Бабьем Яру свыше 4 млн м³, в том числе в отроге № 3 около 3,2 млн м³) пришла в движение. Разжиженная масса, пройдя вниз по оврагу со скоростью 3 – 5 м/сек, занесла часть жилых кварталов между улицами Фрунзе и Ново-Константиновской площадью до 30 га. Объем массы, вынесенной на указанную площадь, составлял по объемам примерно 600 тыс. м³. Остальная часть двигавшихся разжиженных земляных масс в объеме примерно 50 тыс. м³ отложилась на участке между упомянутыми гидроотвалами и улицей Фрунзе (рис.).*.

К 13 марта 1961 года работы по намыву производились только на карте № 4 участка № 3. Пульпа подавалась к карте намыва по пульповоду диаметром 300 мм. Пульповод располагался по левому склону отрога №3 Бабьего Яра. Замыв осуществлялся у левого склона отрога № 3 безэстакадным способом. Частично осветленная вода отводилась с карты № 4 к колодцу на участке № 3 через траншею в дамбе № 4, разделявшей участок № 3 на верхнюю (карта № 4) и нижнюю части.

В последние дни перед аварией наблюдалось скопление воды на карте № 4 в районе автодороги и у правого склона отрога № 3.

В день аварии 13 марта 1961 г. работы по намыву производились на карте № 4 по принятой схеме. ~~Обходя работы~~ Перед концом смены, на дамбочке № 4 был обнаружен размыв со стороны правого склона оврага. Ширина про-

---

* Тут і далі в цьому документі малюнки не виявлені.

мытого участка (т.е. прорана) в дамбе составляла около 1 м. Вода через этот размытый проран поступала с карты № 4 в колодец на участке № 3.

Эта вода (~~поступавшая с карты № 4 на участок № 3~~) вначале отводилась колодцем, расположенном на третьем участке, но позднее пошла в обход левого примыкания дамбы № 3 по целику на левом берегу, а еще позже начала переливаться также через дамбу № 3 и у примыкания к правому склону отрога № 3.

В этот период у примыкания отвалов к правому и левому склонам отрога № 3 на участке № 1 наблюдалось движение мутной воды, поступавшей с вышележащих участков.

Вода у правого склона оврага в нескольких местах переливалась через дамбу № 1, причем расход воды со временем все увеличивался. Примерно к 8 час – 8 час. 15 мин. образовался местный размыв откоса дамбы № 1, шириной от 1,0 по 4,0 м глубиной от 0,5 до 1,0 м.

Через водосбросные трубы, расположенные в основании дамбы № 1, полным сечением вытекала вода.

Приток воды, заливавшей с 6 час. утра участок города в районе улицы Фрунзе, трамвайного парка им. Красина и в других местах, примерно к 9 часам 10 мин. начал уменьшаться и уровень воды на этих участках несколько снизился.

Примерно в период 9 час. 10 мин – 9 час. 20 мин. произошел почти мгновенный прорыв (выпор) дамбы № 1 со стороны правого склона отрога № 3.

Вслед за разрушением дамбы № 1 вниз по оврагу устремился вал жидкой земляной массы (грязевой поток) в том числе и обрушившиеся грунты правого склона отрога № 3 на участке, расположенном выше примыкания дамбы № 1.

По осмотру после аварии на месте следов грязевого потока на берегах Бабьего Яра эта высота определена в 8 – 10 м (рис.).

Вал жидкой земляной массы в 9 час. 30 мин. – 9 час. 35 мин. утра достиг выхода из оврага на улицу Фрунзе и распространился по участку между улицами Фрунзе и Ново-Константиновской. Высота вала грязевого потока составляла, примерно 4 м.

Растекание разжиженной земляной массы по указанному выше участку продолжалось примерно 30 мин.

После разрушения дамбы № 1 и выноса разжиженной земляной массы в течение, примерно, 2-х часов, продолжалось поступление воды из оврага на ул. Фрунзе.

Причины аварии

На основании рассмотрения проектных решений, характеристик вскрышных пород в карьерах и состава грунтов в отвалах, а также анализа форм разрушения причины аварии были следующие:

Основной причиной аварии явилось то, что удерживающая часть гидроотвалов (дамбы) не обладала необходимой устойчивостью при наличии в отвалах водонасыщенных грунтов со значительным содержанием пылеватых и глинистых частиц.

Толчком, ухудшившим устойчивость дамбы № 1, находившейся на пределе равновесия, явился перелив воды (с карты № 4) через гребень дамбы № 1, вызвавший поверхностный размыв гребня и откосов дамбы, а также насыщение ее тела.

Одной из причин аварии явилось отсутствие в проекте требований к возведению столь ответственных сооружений, недостаточная пропускная способность водосбросных сооружений, что повлекло к переливу воды через дамбы, а также отсутствие контроля за возведением сооружений.

Таким образом авария сооружения явилась, в основном, вследствие дефектов проектных решений, своевременно не выявленных из-за нарушения установленного порядка проведения экспертизы и утверждения проекта, а также следствием дефектов в производстве строительных работ.

4. Удаление навалов грунта.

Для удаления навалов грунта, находившегося в разжиженном состоянии. Предлагалось два способа:

- а) гидромеханический, путем размыва и удаления пульпы земснарядами,
- б) «сухой», при помощи экскаваторов.

При этом второй способ, предложенный АСиА УССР, был одобрен руководством по проведению аварийных работ.

В соответствии с указанием Министра строительства УССР и Главспецстроя для удаления навалов грунта трестом «Укргидроспецстрой» были мобилизованы специализированные Киевские управления: СУ 602, СУ 603 и СУ 611 в полном составе людских, материальных и технических ресурсов, а также были привлечены Укрглавспецстроем управления строительства Донбассканалстрой и тресты «Укрэкскавация» и «Днепроспецстрой».

В районе Куреневки было сконцентрировано 20 экскаваторов емкостью ковша 0,5 – 1,0 м³ и 42 бульдозера. На вывозке грунта работало до 450 автомашин в сутки. С 13-го марта по 1-е апреля было погружено и вывезено 225,6 тыс. м³ грунта, суточная вывозка грунта доходила до 20,0 тыс. м³. Всего было разработано и вывезено из района затопления 326 тыс. м³ грунта, остальная часть грунта в объеме 324 тыс. м³ была перелопачена экскаваторами и использована для повышения планировочной отметки района затопления. Вывозка грунта была окончена в апреле месяце.

Работы по ликвидации последствий затопления были организованы трестом в две 12 часовые смены круглосуточно без выходных дней.

В первую очередь производились работы по расчистке от пульпы улицы Фрунзе (рис.) и восстановительные работы по трамвайным путям, уста-

новке контактных сетей, освещению, а также работы по организации водоотлива и осушения пульпы, для возможности ее дальнейшей разработки и вывозки в отвалы.

Первоочередные работы по расчистке от пульпы ул. Фрунзе и производство восстановительных работ, обеспечивающих пуск трамвайно-троллейбусного движения были выполнены в 7 дней и трамвайно-троллейбусное движение было открыто 20 марта 1961 г. После открытия движения по ул. Фрунзе широким фронтом были развернуты работы по расчистке Троицко-Кирилловской улицы и стадиона Спартак, а также остальной площади района затопления, согласно схемы, разработанной АСиА УССР и «Укрводоканалпроектом» (рис.).

Для обеспечения фронта работ по очистке ул. Фрунзе от пульпы круглосуточно производилась работа по водоотводу поступающих грунтовых и ливневых вод с гидроотвалов. Для этой цели были смонтированы две насосные установки производительностью 200 м³/час каждая. Поступающие воды через водовод, уложенный по ул. Фрунзе, сбрасывались в Дмитровскую ливневую канаву.

5. Организация и проведение наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра.

Согласно постановления ЦК КПУ и Совета Министров УССР от 21 марта 1961 г. за № 11 – 40/1 и на основании договора с Киевским Горисполкомом, институтом Укргииинтиз в 1961 г. в соответствии с краткими методическими указаниями по организации наблюдений за состоянием гидроотвалов Бабьего яра, составленными НИИОМСП АСиА УССР и утвержденными председателем Госстроя УССР, были организованы проведены и стационарные наблюдения за состоянием гидроотвалов Бабьего яра.

Целевым назначением наблюдений являлось изучение режима грунтовых вод и определение степени устойчивости земляных масс гидроотвалов в течение всего периода строительства защитных сооружений (с 28 апреля 1961 г. по 1 мая 1962 г.).

Для производства указанных наблюдений Укргииинтизом, на территории существующих гидроотвалов Бабьего яра и прилежащих к нему отвершков, была установлена стационарная сеть наблюдательных точек, состоящая из 32 пьезометров, 35 рабочих реперов и 16 постоянных точек (вех) в створах дамб №№ 2 и 3, для визуальных наблюдений за положением этих дамб, по указанию и рекомендации специальной Комиссии Госстроя.

Пьезометры и реперы установлены по 6 створам (рис.2) на площади около 50 га. Расстояние между створами принято от 30 до 200 м. Длина створов колеблется, равна 550–650 м.

Концы каждого створа закреплены постоянными железобетонными реперами сечением 15×15 см, длиной 3,0 м, установленными на коренных берегах на глубину 2,5 м.

У каждого пьезометра на расстоянии, в среднем, около 10 м в створе концевых установлены промежуточные рабочие реперы из металлических труб диаметром равным 50 мм, длиной 2,0 м, заложенные на глубину 1,5 м с бетоном.

Пьезометры устанавливались в скважинах [ ] = 127 мм, пробуренных с углублением в материковый грунт пробуренный с углублением в материковый грунт и обсадкой на всю глубину гидроотвалов.

Пространство между обсадной и фильтровой трубами почти на всю высоту пьезометра засыпалось крупным песком. Верхние 1,0 – 2,0 м засыпались местным грунтом с тщательным уплотнением. Выход на дневную поверхность закреплялся бетонной плитой 700×700×150 мм.

Для замеров стока оврага в 200 м ниже гидроотвалов были установлены 2 водослива, с расстоянием между ними 100 м.

Вся наблюдательная сеть в планово-высотном отношении привязана к городской геодезической сети.

Наблюдения были начаты 15 апреля 1961 г. и проводились по разработанной и утвержденной комиссией Госстроя программе по мере установки пьезометров.

Систематические, ежедневные, инструментальные наблюдения по всем точкам и по водосливу начали производиться с 28 апреля. С декабря 1961 г. в связи с завершением строительства защитной плотины, замеры уровней грунтовых вод по решению специальной комиссии проводились один раз в месяц.

Помимо инструментальных наблюдений за состоянием гидроотвалов, велись также и визуальные, включающие обследование всей территории Бабьего яра, наблюдения за состоянием его склонов, обводненности поверхности карт гидронамыва и пр.

Нужно отметить, что производство наблюдений было затруднено тем, что часть установленных пьезометров ежедневно выводилась из строя, несмотря на обращения в милицию, в горисполком и др. организации по вопросу их охраны. Приходилось многократно их восстанавливать и на 1.I – 1962 сохранились только 12 пьезометров, а на 1.V – 1962 г. – 8 пьезометров.

Анализируя данные наблюдений за уровнем воды в пьезометрах за указанный период отмечается отсутствие грунтовых вод в 12 пьезометрах (№№ 1, 2, 3, 6, 10, 12, 13, 14, 18, 20, 24, 25), расположенных в основном у левого берега третьего отрога Бабьего яра и закономерное снижение уровней грунтовых вод по всей остальной площади гидроотвалов.

По створу 1 пьезометры № 4 и № 5 – снижение уровня произошло соответственно на 1,82 и 2,07 м.

По створу II в пьезометре № 7 – соответственно на 0,10 м.

По створу III в пьезометрах № 15, № 16, № 17 – на 1,05, 0,80, 2,0 м.

По створу IV – в пьезометре 19, уничтоженном 22-го сентября 1961 г., за время наблюдений уровень грунтовых вод снизился на 2,01 м; в пьезометре 21, уничтоженном 12 октября – на 0,90 м.

По створу V – в пьезометре № 22 на 0,39.

В пьезометрах № 11 и № 23, – расположенных на правом коренном берегу Бабьего яра, установленных в харьковском водоносном горизонте, уровень воды снизился соответственно на 2,80 м и 0,90 м.

Исключением из общего правила является пьезометр № 6, расположенный в створе V и пьезометры створа № VI – № 30, 31, 32.

В пьезометре № 30 уровень воды остался без изменения, в пьезометрах №№ 26, 31, 32 – поднялся от 0,3 до 0,62 (считая от дневной поверхности).

Указанное явление объясняется, по-видимому, наличием подпора между защитной плотиной и нижней частью гидроотвалов.

В период производства наблюдений в отдельные небольшие промежутки времени отмечалось незначительное, порядка 5 – 20 см, повышение горизонта грунтовых вод в гидроотвалах. Обычно такие повышения происходили после выпадения интенсивных дождей, или были связаны с периодическим сбросом грунтовых вод на карты гидроотвалов.

До начала наблюдений и в первый его период, на картах гидроотвалов № 3 и № 4 повсеместно наблюдалось обводнение поверхности грунтов намыва, особенно на карте № 4.

В настоящее время поверхность карт намыва обезвожена за исключением участка на карте № 4 у правого берега оврага, а также и периодического увлажнения поверхности у левого берега оврага на счет сброса воды из котлованов строительства.

Инструментальные наблюдения за положением земляных масс в высотном и плановом отношении никаких существенных смещений за весь период наблюдений не отметили.

Наблюдения за линией обрушения гидроотвалов на карте намыва № 2, по постоянно установленным точкам №№ 1, 2, 3, 4, 5 – показали, обрушения их наиболее интенсивно происходило с 20.V по 1.VII – 1961 г. В последующий период значительных сдвижек земляной массы не происходило.

Наблюдения за поверхностным стоком производились лишь в первый период наблюдений. В дальнейшем, в период производства работ по возведению защитной плотины, водосливы были выведены из строя.

По результатам проведенных наблюдений можно сделать вывод, что за период с 28.IV – 1961 г. по 1.I – 1962 г. на участке гидроотвалов происходило

постепенное, хотя и довольно медленное обезвоживание земляных масс (пульпы) на картах гидроотвалов, а, следовательно, и стабилизация их устойчивости.

Анализируя данные за весь период наблюдений, можно сделать общий вывод, что несмотря на неблагоприятные гидрогеологические условия (наличие подземного водного питания) и обильные атмосферные осадки, наблюдавшиеся в течении проведенного цикла режимных наблюдений, никаких существенных изменений в состоянии земляных масс не произошло. Происходит постепенное, хотя и незначительное, снижение уровня грунтовых вод гидроотвалов.

Сделать более точные выводы о закономерности этого процесса не представляется возможным, ввиду вывода из строя большого количества опорных точек, восстановление которых уже не представляется целесообразным.

Наряду с проведением стационарных наблюдений за состоянием гидроотвалов была организована служба безопасности, состоящая из двух постов наблюдений. На каждом посту наблюдения было установлено круглосуточное дежурство 2-х инженерно-технических работников, кроме того было организовано круглосуточное дежурство машинистов насосных установок на картах гидроотвалов и дежурных бульдозеристов для аварийных работ. Посты наблюдений были связаны телефоном с дежурными постами милиции на ул. Фрунзе.

6. Защитные мероприятия по предотвращению дальнейшего обрушения отвалов.

Все мероприятия по защите гидроотвалов от обрушения были разделены на две очереди.

В состав первоочередных входили временные мероприятия по откачке, перехвату и сбросу вод поверхностного стока и реконструкции существующих дамб гидроотвалов карт №№ 3 и 4. Для откачки воды с карты намыва № 4 были установлены три насосных установки. Две из них оборудованы с насосами 6 НДВ, производительностью 350 м³/час напором 62 м каждая и одна оборудована насосом 4 НФ, производительностью 100 м³/час напором 30 м.

Перехват и сброс поверхностных вод с карты намыва № 3 обеспечивался временной аварийной канавой протяженностью 0,5 км, которая была устроена по указаниям специальной комиссии.

Вода из аварийной канавы сбрасывалась в карьер Петровского кирпичного завода, расположенного в долине р. Сырец.

Наличие аварийной канавы давало возможность почти полностью отводить поверхностную воду во время ливней с карт намыва № 3 и № 4, а также обеспечить перехват части поверхностного стока, поступавшего с прилегающего водосброса на гидроотвалы.

В соответствии с рабочими чертежами Укргипроводхоза и указаниями специальной комиссии было произведено наращивание и уширение дамб гидроотвалов карт №№ 3 и 4, что обеспечивало некоторую аккумуляцию воды во время прохождения интенсивных ливней.

Реконструируемые дамбы имели следующие размеры:

Дамба № 3 длиной 340 м, шириной по верху 8 м, с откосами 1:1,5, в среднем имеет превышение над намытой картой № 3 до 1,25 м. Размытая часть дамбы засыпана суглинком и уположена, верхний уступ, высотой до 2,5 м, имеет откос 1:1,5, откос сопряжен с бермой шириной до 5,0 м, далее уступ, имеющий высоту до 10 м, уположен до уклона откоса 1:4 и сопряжен с песчаной пригрузкой. Песчаная пригрузка имеет ширину от 15 м в правой части до 30 м в левой части и сопрягается с размытой частью гидроотвала карты № 2 пологим откосом с заложением 1:5.

Дамба № 4 длиной 400 м, шириной по верху 8 м с откосами 1:1,5, в среднем имеет превышение 1 м над намытой картой № 4.

В комплекс мероприятий постоянной защиты входят следующие сооружения:

- а) Защитная земляная плотина с шахтным водосбросным сооружением;
- б) Нагорный канал вдоль правого плеча плотины;
- в) Дренаж гидроотвалов и ключей правого берега оврага;
- г) Инженерная подготовка карт гидроотвалов № 3, 4 и 5 с целью использования их для устройства парка;
- д) Засыпка оврага между защитной плотиной и дамбой № 3;
- е) Ливневый коллектор.

К первой очереди строительства относятся следующие сооружения:

- а) защитная земляная плотина с шахтным водосбросным сооружением;
- б) нагорный канал вдоль правого плеча плотины;
- в) дренаж гидроотвалов и ключей правого берега оврага;
- г) планировка дна оврага в верхнем бьефе плотины;
- д) ливневый коллектор.

Устройство сети реперов и пьезометров для наблюдения за состоянием грунтов гидроотвалов.

- а) Земляная плотина.

По топографическим, инженерно-геологическим условиям, условиям минимальных объемов и производства работ створ плотины принят на переходном участке оврага между средней расширенной и суженной, устьевой его частями.

Выбранный створ плотины позволил избежать сноса жилых и хозяйственных строений и ограничиться небольшой площадью отчуждения приусадебных участков.

Отметка подошвы плотины – 112 м, а гребня по проекту была принята 138 м.

Специальная комиссия Госстроя УССР доказала целесообразность снижения гребня плотины до отметки 135 м.

(1. Снижение отметки окружной дороги на три метра при пересечении с плотиной сокращает объем работ по ее строительству на 300 тыс. м³; при снижении отметки гребня плотины значительно сокращается ее длина и не затрагиваются приусадебные участки;

2. Емкость перед плотиной, при возможном смещении пульпы гидроотвалов при отметке гребня плотины 135 м остается достаточной.)

Практически отметка гребня плотины равна 137,0 м.

Учитывая специфические особенности работы этого сооружения нижняя часть плотины до отметки 119 м запроектирована, по предложению специальной комиссии Госстроя УССР из песчаных грунтов по типу фильтрующей дамбы. Верхняя часть плотины отсыпана из суглинистых грунтов (вскрыша карьеров Петровских кирпичных заводов).

Основанием для нижней части плотины служат мелкозернистые пески и супесь средней плотности (пульпа из основания плотины убирается), залегающая по оси плотины на отметке 113 м. Такая конструкция плотины обеспечит отводы воды из гидроотвалов при условии заполнения пазухи грунтом между защитной плотиной и дамбой гидроотвалов № 3.

Уклоны низового и верхового откосов приняты одинаковыми.

По высоте плотины на отметках 122,0 м и 130,0 м с обеих сторон плотины устроены бермы шириной по 4,0 м каждая. По бермам устроены лотки для отвода поверхностных вод.

От гребня плотины, ширина которого по проекту была принята 10 м, до верхней бермы уклон откосов равен 1:3, между бермами 1:4 и ниже 1:5.

Длина плотины по гребню равна 172 м, максимальная высота плотины – 25,0 м.

Крепление откосов и гребня плотины предусмотрено посевом трав по слою растительного грунта толщиной 10 см. Кроме того, по бермам и гребню плотины произведена посадка деревьев.

В основании плотины проходит газопровод низкого давления диаметром 500 мм. Проектом предусматривается его закрытие с наружной прокладкой новой нитки газопровода по плотине вдоль той же трассы.

Для защиты правого плеча плотины от размыва поверхностными водами, устраивается нагорный канал из сборных железобетонных лотков сечением: высота – 35 см, ширина по дну 132 см. Длина лотка 266 м.

Воды из нагорного канала сбрасываются в штатный водосброс сечением 1,5х1,5 м. Из шахты вода поступает по железобетонным трубам диаметром 900 мм в коллектор ливневой канализации диаметром 1500 мм в нижнем бьефе плотины.

Для пропуска через плотину максимальных расчетных расходов воды, поступающей из водосбросной площади Бабьего яра устроен шахтный водосброс пропускной способностью 11 м/сек.

Водосбросное сооружение состоит из двух сообщающихся шахт, на случай возможного разрушения или заполнения водой из них, трубы, заложенной у основания плотины, у выходного оголовка.

Входной оголовок расположен у подножия верхового откоса плотины. Он представляет собой невысокую шахту с круглым входным отверстием со стороны оврага, к которому подсоединен ливневый коллектор = 11 ЛЛ мм, диаметр шахты 2000 мм, диаметр входного отверстия 1300 мм. Шахта входного оголовка выполнена из монолитного железобетона, с толщиной стенок 1000 мм на высоту 5,0 м до отметки 121 м с таким расчетом, чтобы в будущем, по мере заполнения оврага грунтом, шахту можно было бы постепенно наращивать. На расстоянии 74 м от оси шахты входного оголовка, в теле плотины расположена вторая шахта. Диаметр второй шахты также 2000 мм. В отличие от шахты входного оголовка, шахта № 2 выведена на отметку 134,50 м. Толщина стен ее по высоте переменная, в нижней части она равна 800, средней 600, верхней части 400 мм. Фундамент шахты квадратный в плане. На участке сопряжения с данной трубой шахта имеет квадратное сечение размером 6×6 м. Общая длина водосбросного сооружения равна 206 м, в том числе: входной оголовок – 7 м, железобетонная труба (размером 1500×1500 мм) – 190 м, шахта – 8 м и выходной оголовок – 1 м.

К выходному оголовку присоединен железобетонный коллектор = 1600 мм. Донная железобетонная труба водосброса покоится на сборных железобетонных плитах размером 2000×3000×200 мм, уложенные на песчаную подготовку основания.

б) Дренаж гидроотвалов и ключей правого берега.

С целью дренирования гидроотвалов и ключей, выходящих в нижней части правого берега оврага из горизонта, представленного полтавскими песками, проектом был предусмотрен дренаж в виде песчаной подушки толщиной 1,5 – 2,0 м объемом 220 тыс. м³. У правого склона в песчаной подушке предусмотрена дренажная труба с водозахватывающими отверстиями диаметром 200 мм, обсыпанная двумя слоями щебня по типу обратного фильтра. Длина дренажной трубы составляла 466 м. В месте сосредоточенного выхода грунтовых вод предусмотрен водозабор с трехслойной дренажной отсыпкой по типу обратного фильтра.

По предложению комиссии было принято решение отказаться от дренажа в виде сплошной песчаной подушки и заменить его «всерным», состоящим из четырех песчаных дрен шириной по верху 10 м мощностью 1,5 – 2,5 м. Объем песка при этом сократился до 31,0 тыс. м³. Между дренами №№ 2 и 4 проходит поперечная дрена № 3.

Асбоцементные трубы диаметром 189 и 279 мм уложены в теле дрены № 4. Длина их увеличилась на 15 м.

в) Водоотвод поверхностных вод в бассейне Бабьего яра.

Система водоотвода для отвода поверхностных вод из Бабьего яра, в соответствии с указаниями специальной комиссии Госстроя УССР состоит из закрытого водостока, уложенного на участке длиной 1,85 км от ул. Лагерной до шахтного водосброса плотины.

Коллектор круглой формы $D = 0,9 - 1,2$ м уложен на глубину в основном 4 – 7 м с уклоном 0,010 – 0,090.

На нижнем участке уклон коллектора больше чем на верхнем, что дало возможность сохранить постоянным его диаметр почти на всем протяжении, несмотря на значительное увеличение расчетных расходов.

Прием поверхностного стока в коллектор с левого склона водосброса осуществляется системой ливнеприемников, расположенных в основном по трассе окружной магистрали.

Перехват поверхностного стока с карт намыва обеспечивается двумя закрытыми ответвлениями, примыкающими к основному коллектору. К указанным ответвлениям подключается открытая водоотводная осушительная сеть, устроенная на гидроотвалах.

Избыток стока не принятый ливнеприемниками, при дожде обеспеченностью менее 2 %, стекает на гидроотвалы и аккумулируется на них. После прекращения дождя водосток в течении 3 часов отвод воду, скопившуюся во время дождя на гидроотвалах, которая поступает в него через ответвления.

На участке протяженностью 160 м по гидравлическим условиям из-за большего уклона для уменьшения скорости течения до 8,0 м/сек водосток запроектирован в виде бинокля из двух труб $D = 0,8$ м.

В связи со сложными геологическими условиями на ряде участков водосток запроектирован на искусственном основании в виде песчаных подушек и железобетонных плит.

Ниже защитной земляной плотины труба шахтного водосброса подключена к водостоку, выполненному из сборного железобетона.

Общая длина водостока по ул. Фрунзе равна 620 м. На длине 180 м от ул. Фрунзе сечение его принято $1,0 \times 2,0$ м, на остальной длине сечение его круглое $D = 1,6$ м.

В связи с отсутствием излишнего грунта на стройках Киева, который можно использовать для засыпки пазухи между защитной плотиной и гидроотвалами, поверхность дна оврага, (защитный слой дренажа) была спланирована, для отвода выклинивающихся ключей в качестве временной меры, устроен открытый канал, проходящий между дренами № 2 и 4, с подключением к входному оголовку шахтного водосброса.

Водоотводная система в виде открытых каналов, отводящая воду из карт намыва №№ 3 и 4 гидроотвалов, состоит из открытых собирательных каналов глубиной 0,4 – 0,7 м. Ширина по дну каналов – 0,5 м, уклоны откосов предусмотрены 1:1,5. Дно и откосы каналов намечено крепить одиночным каменным мощением толщиной слоя 0,15 м на слое щебня 0,1 м.

7. СТРОИТЕЛЬСТВО ПЕРВОЙ ОЧЕРЕДИ ЗАЩИТНЫХ СТРОЕНИЙ

Работы Министерством строительства УССР в Бабьем яру на гидроотвалах в начале производились по засыпке размытой части дамб № 3 и 4 и устройству аварийной канавы для сброса местных и ливневых вод с гидроотвалов (карты № 3 и 4) в карьер Петровских кирпичных заводов.

Эти работы выполнялись непосредственно по рекомендации специальной комиссии Госстроя УССР. Засыпка производилась бульдозерами суглинистым грунтом из карьера правого склона Бабьего яра.

Для сброса местных и ливневых вод с гидроотвалов были установлены три насосные установки, две с насосами 6НДВ производительностью 350 м³/час напором 62 м, мощностью электродвигателя 110 кВт и одна с насосом ЧНФ, производительностью 100 м³/час напором 30 м и мощностью электродвигателя 40 кВт.

В соответствии с решением ЦК КПУ и Совмина УССР № 40/1 от 21 марта 1961 г. строительство комплекса защитных мероприятий Бабьего яра было возложено на Министерство строительства УССР с правом привлечения на субподрядных началах строительных организаций г. Киева.

Министерство строительства через подведомственный ему специализированный трест «Укргидроспецстрой» Главспецстроя широким фронтом развернуло восстановительные работы по ликвидации последствия затопления пульпой района Куреневки и строительству первой очереди защитных сооружений Бабьего яра.

В 1961 году были в основном завершены работы по:

- а) строительству плотины с водосбросным сооружением;
- б) устройству дренажа между плотиной и гидроотвалами;
- в) реконструкций существующих дамб обвалования гидроотвалов;
- г) строительству ливневого коллектора.

Из годовых ассигнований на строительство защитных мероприятий Бабьего яра в сумме 800 тыс. руб. было освоено 1391 тыс. руб., по строительству ливневого коллектора из ассигнований в сумме 200 тыс. руб. было освоено 200 т. рублей.

Из выделенных ассигнований для окончания строительства защитных сооружений ливневого коллектора на 1962 г. в сумме 600 тыс. руб., за 4 месяца с/г освоено 218 тыс. руб.

При рассмотрении проектного задания по защитным мероприятиям были определены две очереди строительства.

Первая очередь, выполняемая в 1961 году, строительство земляной плотины с водосбросным сооружением, реконструкция существующих дамб гидроотвалов карт № 3 и 4 и устройство дренажа между плотиной и существующими гидроотвалами.

Вторая очередь, выполняемая в 1962 году, – отвод поверхностных вод с водосбросной площади, отвод поверхностных вод с гидроотвалов в коллектор, с устройством открытой осушительной сети на картах гидроотвалов; благоустройство Бабьего яра и карт гидроотвалов, уположивание крутых склонов яра и гидроотвалов.

Очередность строительства в соответствии с рекомендациями специальной комиссии Госстроя УССР была утверждена решением исполкома Киевского городского совета депутатов трудящихся № 1116 от 27.VI.61 г., одновременно была утверждена стоимость строительства защитных сооружений; без строительства ливневого коллектора, в сумме 2791, тыс. руб.

Производство работ по защитным сооружениям.

К защитным сооружениям первой очереди Бабьего яра относятся:

- а) реконструкция существующих дамб обвалования карт №3 и 4;
- б) устройство временного сбросного канала с карты № 3 в карьер кирпичного завода;
- в) строительство земляной плотины с водосбросным сооружением, дренажными дамбами и нагорные канавы с водосбросом;
- г) устройство ливнестоков № 1, 2 и 3 на картах гидроотвала.

Рекомендация существующих дамб обвалования гидроотвалов карт № 3 и № 4 из-за отсутствия проектной документации выполнялась по непосредственным указаниям специальной комиссии Госстроя УССР в оперативном порядке.

Отсыпка дамб № 3 и № 4 производилась послойно из суглинистых грунтов с укаткой автомобилями МАЗ.

Работы по дамбам выполнялись бульдозерами, грунт подавался с правого склона Бабьего яра частично, в пределах 40 %, грунт завозился автосамосвалами.

Временный водовод длиной 1700 м из стальных труб = 300 м для сброса воды насосными установками с карт гидроотвала, укладывался по картам гидронамыва по ранее существовавшей пульповодной трассе с выходом в Сырецкий ручей.

Насосные установки на гидроотвалах были смонтированы для откачки воды, поступающей с бассейна Бабьего яра.

Временная канава по перехвату и сбросу излишних ливневых вод с карты № 3 в карьер кирпичных Петровских заводов являлась аварийным

сбросом; канава выполнена в соответствии с проектом. Рытье канавы производилось экскаватором с ковшом $0,5 \text{ м}^3$. Зачистка и планировка берм выполнялась бульдозером.

Земляные работы по рытью водосбросных каналов и траншей для осушения и сброса ливневых вод с карт гидронамыва выполнялась экскаваторами с ковшом $0,35\text{--}0,5 \text{ м}^3$, планировочные работы – бульдозерами на тракторах С – 80.

Земляная плотина.

Основным защитным сооружением Бабьего яра является земляная плотина.

Проектный объем насыпи составляет $287,647 \text{ т. м}^3$, в том числе песчаных грунтов $91,127 \text{ т. м}^3$ и суглинистых $196,52 \text{ т. м}^3$.

Фактический объем насыпи составляет $280,6 \text{ тыс. м}^3$, в том числе песчаных грунтов $112,8 \text{ т. м}^3$ и суглинистых $167,8 \text{ т. м}^3$.

Укладка песка в тело плотины производилась в соответствии с утвержденными специальной комиссией Госстроя УССР техническими условиями (протокол № 23 от 17.X.61 г. и от 8.XII – 61 г.).

Для возведения плотины использовались местные суглинистые грунты II категории карьеров Петровских кирпичных заводов. Разработка грунта осуществлялась экскаваторами с ковшом $0,5\text{--}1,0 \text{ м}^3$ с поставкой к месту укладки автосамосвалами $3,5\text{--}7,0 \text{ т}$ на расстояние до 2 км. (Рис.10).

Среднесуточное количество механизмов по отсыпке плотины на протяжении всего периода было следующим: экскаваторов 9 шт., бульдозеров 12 шт., кулачковых прицепных катков 3 шт., кранов 2 шт., бортовых автомашин 4 шт., самосвалов от 100 до 300 шт.

Возведение насыпи плотины производилось горизонтальными слоями толщиной 20 – 30 см с надлежащим увлажнением каждого слоя.

Разравнивание грунта производилось бульдозером на тракторе С–80. Уплотнение грунта выполнялось кулачковыми катками весом 5 т. Плотность укатки плотины непрерывно контролировалась полевой лабораторией непосредственно на месте отсыпки по картограммам проекта производства работ.

Производство бетонных и железобетонных работ по строительству водосбросного сооружения (Рис. 11) было осуществлено по следующей схеме:

Бетонная смесь на стройплощадку завозилась с базы треста «Укргидроспецстрой», блоки сборного железобетона для донного водоспуска – с экспериментального завода железобетонных изделий, плиты под звенья донного водоспуска – из г. Днепропетровска.

Качество бетона на месте укладки его в сооружение проверялось в полевой лаборатории путем отбора проб бетонной смеси для определения кубиковой прочности бетона.

Уплотнение бетонной смеси осуществлялось глубинными электровибраторами.

Бетонные, железобетонные работы и монтаж блоков осуществлялись согласно проекта производства работ и календарного плана (Рис. 12).

Песчаные призмы дренажа между защитной плотиной и гидроотвалами устраивались пионерным способом. Песок отсыпался автосамосвалами и разравнивался бульдозерами. Уплотнение производилось попутным движением транспорта. Дренажная труба укладывалась и обсыпалась щебнем вручную.

Ливневый коллектор.

Ливневый коллектор длиной, равной 1783 м* выполнен из сборных железобетонных центрифугированных труб $d = 1000 - 1100$ мм**. На расстоянии 258 м от подключения к водосбросному сооружению плотины, коллектор выполнен из труб усиленной прочности. На участке от ПК 31+55 до ПК 32+60, длиной 105 м – коллектор уложен из стальных труб $\varnothing = 1220$ мм.

На участке от ПК 32+60 до ПК 34+85 длиной = 815 м коллектор уложен в две нитки $\varnothing = 800$ и $\varnothing 900$ мм из раструбных центрифугированных железобетонных труб.

В сухих грунтах трубы уложены на искусственное песчаное основание толщиной 15 см. На этом участке под стыки труб уложены бетонные подушки для предупреждения деформаций при осадке коллектора.

В мокрых грунтах, где была встречена пульпа, коллектор уложен на железобетонную подушку по щебеночной подготовке.

По трассе коллектора установлен 31 смотровой колодец, при среднем расстоянии между ними 80 м, и 8 ливнеприемников.

Земляные работы по открытию траншей выполнены экскаваторами-прайглайнами с ковшом $0,50 \text{ м}^3$. В сухих грунтах производился поверхностный водоотлив.

Работы по сооружению коллектора выполнены в соответствии с проектными материалами и оформлены актами на скрытые работы (Рис. 12).

Для организованного сбора и сброса ливневых вод с карт гидронамыва выполнена сеть водоподводящих каналов и приемных устройств из труб.

Для сброса в коллектор ливневых вод с карты намыва № 4 на ПК 26+62 коллектора к смотровому колодцу подключена водоподводящая труба $\varnothing 1200$ мм длиной 20 м из железобетонных звеньев и $\varnothing = 1200$ мм длиной 36 м – металлическая.

Для сброса ливневых вод с карты намыва № 3 на ПК 29+50 к смотровому колодцу коллектора подключены две водоподводящие железобетонные трубы $\varnothing = 1100$ мм, длиной 50 м.

Для сброса ливневых вод с карты намыва № 5 под улицей Щусева уложена железобетонная труба $\varnothing 1500$ мм длиной 94 м.

Фактические объемы работ, выполненные при строительстве первой очереди защитных сооружений приведены в табл.

---

* Словосполучения «длинной, равной 1783 м» дописано від руки згори.

** Дописано від руки згори.

№№ п/п	Наименование видов работ	Един. измер.	Временная защита			Постоянная защита			
			Реконструкция дамб гидроотвалов	Аварийная канава	Плотина	Шахтный водосброс	Нагорный канал	Дренаж	Ливневый коллектор
1	Земляные работы: всего	тыс. м ³	131,2		332,2		7,0	33,6	
	В том числе: а/ выемка;	-//-	—		51,6			2,6	64,0
	б/ насыпь суглинка;	-//-	131,2	—	167,8			—	
	в/ насыпь песка;	-//-	—	—	112,8			31,0	3,75
	г/ обр. засыпка	-//-	—	—	—	—	—	—	67,0
2	Железобетон: всего	м ³				5316	194		
	В т.ч. а/ сборный	-//-				4398	96		
	б/ монолитный	-//-				918	98	269	
3	Щебеночная отсыпка	-//-						460	337
4	Асбоцементные трубы	пог. м	—	—	—	—	—	520	
5	Смотровые колодцы	шт.	—	—	—	—	—	3	
6	Обетонир. труб	м ³	—	—	—	—	—	—	185

8. Состав специальной комиссии Госстроя УССР и направления ее работы.

На основании постановления ЦК КПУ и Совета Министров УССР «О мерах по ликвидации последствий после затопления и разрушений в районе Куреневки г. Киева от 20 марта 1961 г. № 362*, Госстрой УССР, приказом № 82 от 24 марта 1961 г., а также приказом № 10V от 6 апреля 1961 г. (в дополнение к приказу № 82**) создал специальную комиссию в следующем составе:

доктор техн. наук П.С. СЛИПЧЕНКО (председатель комиссии);

канд. техн. наук А.Л. ФИЛАХТОВ (АСиА УССР);

---

* Див. документ № 49.

** Див. документ № 64.

канд. техн. наук Н.А. СИЛИН (АН УССР);
инж. А.М. ТИТОВ (Минстрой УССР);
—//— Я.М. КУЗНЕЦ (Укргипроводхоз);
—//— Г.Д. КОШМАК (Укргииитиз);
—//— Я.Е. СНИЦАР (Укрводоканалпроект);
—//— М.У. ЛАБУШЕВСКИЙ (Управление противооползневых
и подземных работ Киевского Горсовета);
—//— К.И. ФИЛОНЕНКО (АСиА УССР);
—//— Г.Д. КИЖАЕВ (Укргипроводхоз);
—//— Л.Н. ОСИПЧУК (АСиА УССР, секретарь комиссии).

В качестве консультантов специальной комиссии были привлечены член-корреспондент АН УССР, доктор технических наук Б.А. Пышкин и доктор геолого-минералогических наук, проф. А.М. Дранников.

Согласно приказу Госстроя УССР № 82 от 24.III – 61 г.* специальная комиссия должна была обеспечить руководство организацией и проведением постоянного наблюдения за состоянием земляных масс гидроотвалов Бабьего яра с анализом полученных данных и необходимыми выводами.

Наряду с этим на специальную комиссию была возложена разработка, в случае необходимости, дополнительных мероприятий, что практически вылилось в руководство со стороны комиссии решением всех принципиальных вопросов, связанных с изысканиями, исследованиями, проектированием и строительством защитных сооружений Бабьего яра.

За своей деятельности с 28 марта 1961 г. по [...] июня 1962 г. специальная комиссия Госстроя УССР провела 28 заседаний, на которых было рассмотрено 125 вопросов, среди которых большое число сложных.

Среди рассмотренных были все основные вопросы, связанные с осуществлением временных мероприятий по сохранению устойчивости гидроотвалов (откачка воды из карты намыва № 4, реконструкция дамб №№ 3 и 4, устройство временной сбросной канавы для перехвата и сброса ливневых вод с верхних карт гидроотвалов), а также проектированием и строительством основных защитных сооружений. Так, на заседаниях специальной комиссии были рассмотрены основные положения проекта защитных мероприятий, краткие технические условия на производство работ по возведению защитной плотины и другие технические вопросы, которые рассматривали отдельные сложные научные и технические вопросы.

Решения по заключениям экспертных групп принимались комиссией. Экспертными группами были рассмотрены:

---

* Див. документ № 64.

а) предложения части членов технической экспертизы прокуратуры УССР по Бабьему яру (т.т. Семешко А.Г., Сайдаковский З.А. и др.), которые сводились к откачке разжиженных грунтов гидроотвалов карты намыва № 2 отрога № 3 с целью увеличения устойчивости нижележащих трех ступеней гидроотвалов;

б) предложение о применении электроосмола для обезвоживания водонасыщенной части (пульпы) гидроотвалов Бабьего яра (авторы предложения – т.т. Твердохлеб Ю.Н., Коваленко Н.А. и Лернер В.И.);

в) предложение об увеличении устойчивости гидроотвалов методом гидронамыва (автор инж. Лемешко А.Е.).

По разным причинам эти предложения комиссией были отклонены.

В соответствии с кругом вопросов, которые специальная комиссия рассматривала, обязанности между членами комиссии были распределены следующим образом:

1. Тов. тов. Титов А.М. и Филоненко К.И. – наблюдение за удалением навалов грунта и отвод поверхностных вод с участка гидронамыва.

2. Тов. тов. Кошмак Н.Д. и Кижаяев Г.Д. – проведение изысканий.

3. Тов. тов. Силин Н.А. и Лабушевский М.У. – визуальные наблюдения за состоянием гидроотвалов.

4. Тов. Кузнец Я.М. – проектирование сооружений.

5. Тов. тов. Филахтов А.Л. (зам. председателя специальной комиссии) и Сницар Я.Е. – анализ материалов по наблюдения за состоянием гидроотвалов.

Из состава комиссии назначались экспертные группы.

Выводы и предложения

1. В связи с тем, что ни в проекте гидроотвала Бабьего Яра, ни в методах работы строительной организации не предусматривалось создание специального подпорного гидротехнического сооружения для удержания не стабилизировавшихся грунтов гидроотвалов, которые не обладали их собственной устойчивостью, потребовалось возведение специальной защитной дамбы с предъявлением к ней всех требований, предусмотренных для водоподпорных гидротехнических сооружений 1 класса, учитывая опасность ее разрушения для нижерасположенной части города.

2. В составе защитных сооружений по Бабьему Яру оказалось необходимым предусмотреть строительство специальных водоотводных и водопропускных сооружений, организующих сток поверхностных и ливневых вод.

Отсутствие подобных сооружений явилось непосредственной причиной последствий аварии 13 марта 1961 года.

3. В течении всего периода после аварии комиссия принимала меры и добилась систематического повышения устойчивости гидроотвалов.

Отдел благоустройства г. Киева*, принимающий в эксплуатацию защитные сооружения, должен продолжить усилия комиссии по увеличению устойчивости гидроотвалов путем устройства предусмотренных проектом присыпок, водоотводных канав и других мероприятий с целью ускорения процесса обезвоживания гидроотвалов и стабилизации грунтов для возможного скорейшего их полезного использования.

4. Строительство подобных сооружений, располагаемых на отметках выше заселенных территорий без обеспечения полной гарантии их устойчивости, допускать не следует.

КРАТКИЕ ТЕХНИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЫПОЛНЕННЫХ ЗАЩИТНЫХ СООРУЖЕНИЙ (1-я очередь) В СЫРЕЦКОМ ЯРЕ гор. КИЕВА

I. ЗЕМЛЯНАЯ ПЛОТИНА

Земляная плотина выполнена в соответствии с рабочими чертежами приложение № 5**.

Конструктивные и объемные данные следующие:

1. Отметка подошвы плотины в среднем 112,00; гребня 137,00 т.е. высота плотины составляет 25,0 м;

2. Длина плотины по гребню 172,0 м;

3. Ширина плотины по гребню 18 м. по низу 200,0 м. (вместе, где плотина имеет высоту 23,0 м);

4. По высоте на отметках 122,00 и 130,00 м. плотина имеет с обеих сторон бермы шириной по 4,0 м. каждая.

5. Откосы плотины низовой и верховой имеют заложения 1:3; 1:4; 1:5;

6. Профильный фактический объем насыпи составляет 262,0 тыс. м³, в том числе песчаных грунтов 112,8 тыс. м³ и суглинистых грунтов 149,2 тыс. м³.

7. Низовой, верховой, откос и бермы плотины закреплены растительным слоем с посевом многолетних трав, на бермах плотины посажены деревья в количестве 78 шт. по гребню плотины высажен пирамидальный тополь 54 шт.

Тело плотины от основания до отметки 119,00 м. выполнено из рефугированного днепровского песка, от отметки 119,00 до отметки 137,00 м. из суглинистых грунтов, уклада песка и суглинка в тело плотины производилась в соответствии с утвержденными комиссией Госстроя УССР Т.У. Данные о плотности грунтов уложенных в тело плотины приведены в прилагаемых лабораторных данных, приложение № 6***.

---

* Слово «м. Києва» дописано від руки.

** Не виявлено.

*** Не виявлено.

Земляная плотина возведена до отметки 137,00 м вместо предусмотренной проектом отметки 138,00 м. на основании решения комиссии Госстроя УССР по наблюдению за состоянием Бабьего Яра протокол № 23 от 17/X – 1961 г. и № 25 от 8 декабря 1961 г.*

2. ВОДОСБРОСНОЕ СООРУЖЕНИЕ

Водосбросное сооружение выполнено в соответствии с рабочими чертежами приложениями № 5.

В теле земляной плотины заложено водосбросное сооружение, типа шахтного водосброса, для обеспечения пропуска максимальных расчетных расходов воды из водосборной площадки Сырецкого Яра через плотину. Водосбросное сооружение состоит из следующих конструктивных элементов: входного оголовка, шахты, трубы, заложеной у основания плотины и выходного оголовника.

Входной оголовок расположен у подножья верхнего откоса плотины. Он представляет собой невысокую шахту с круглым входным отверстием со стороны оврага к которому подсоединен ливневый коллектор Ø 1100 мм., диаметр шахты 2000 мм, диаметр входного отверстия 1300 мм. Шахта входного оголовка выполнена из монолитного железобетона, с толщиной стенок 1000 мм на высоту 5000 мм. до отметки 121,00 м. с таким расчетом чтобы в будущем по мере заполнения оврага грунтом, шахту можно было бы постепенно наращивать. На расстоянии 74,0 м от оси шахты входного оголовка, в теле плотины расположена вторая шахта.

Вторая шахта имеет также Ø 2000 мм. В отличие от шахты входного оголовка, шахта № 2 выведена на отметку 134,50 м. Толщина стен шахты по ее высоте переменная, в нижней части она равна 800 мм, средней 600 мм, верхней части 400 мм. Фундамент шахты квадратного очертания. На сопряжении с донной трубой шахта имеет прямоугольное очертание с размерами в плане 6000×6000 мм. Общая длина водосбросного сооружения равна 202,0 м. Длина отдельных элементов сооружения составляет: входного оголовка 7,0 м, железобетонной трубы размером 1500×1500 мм. С толщиной стен 300 мм. – 113 м, и толщиной 160,0 мм. – 77,0 м., шахта 8,0 м. и выходного оголовка 1,0 м.

К выходному оголовку присоединен железобетонный коллектор Ø 1600 мм., донная железобетонная труба 1500×1500 мм, уложена на сборных железобетонных плитах размером 2000×3000×200 мм.

Водосбросное сооружение расположено в пойменной части, где плотина имеет максимальную высоту.

---

* Див. документи № 159, 165.

3 ДРЕНАЖ МЕЖДУ ПЛОТИНОЙ И ГИДРООТВАЛАМИ

выполнен в соответствии с чертежами приложение № 5*.

Для отвода грунтовых и поверхностных вод с территории гидроотвалов выполнены четыре песчаных дамбы №№ 1, 2, 3 и 4.

Дренажная песчаная дамба № 1 имеет длину 327 м. ширина гребня 10,0 м, с откосами 1:2 средняя высота дамбы 1,5 м от ПК 1+38 до ПК 3+00 траса дамбы проходит в выемке, высота дамбы составляет до 2,5 м. Дамба № 1 соединяется с верхним откосом плотины отм. подошвы 116,50, отметка гребня 117,50.

Дренажная песчаная дамба № 2 имеет длину 337 м, и ширина гребня 10 м., откосы 1:2, средняя высота дамбы 1,5 м.

Дамба № 2 примыкает к телу плотины вместе примыкания дамбы № 1. Отметка подошвы 116,50 м, отметка гребня 117,50 м.

Дренажная песчаная дамба № 3 имеет протяженность 62,0 м. Дамба № 3 по всей своей длине проходит в насыпи. Ширина по гребню 10 м. откосы 1:2.

Дамба № 3 соединяется с дренажной песчаной дамбой № 2 на ПК 0+20 и с дамбой № 4 на ПК 3+10 с уклоном в сторону дамбы № 4.

Дренажная песчаная дамба № 4 проходит по наиболее увлажненной части поймы оврага и гидроотвалов карты № 1, в плане она располагается с правой стороны оврага. Дамба имеет длину 467 м., ширина по гребню 10 м. откосы 1:1. Дамба по всей трассе проходит в насыпи. Средняя высота дамбы 2,5 м. Она берет свое начало от шахты № 1 и № 2. В теле дамбы уложены дренажные асбоцементные трубы Ø 189 и 279 мм. Дренажные трубы имеют водозахватывающие отверстия Ø 16 мм., в количестве 11 шт на 1 п. м. по длине трубы.

Дренажная труба обсыпана кругом фракционированным гранитным щебнем слоем до 250 мм. На роднике в месте сосредоточенного выхода грунтовых вод выполнен водозабор с трехслойной дренажной обсыпкой гранитным фракционированным щебнем по типу обратного фильтра. На ПК 3+10 установлен смотровой колодец СК № 1 Ø 1000 мм, высотой 2000 мм. На ПК 3+80 установлен смотровой колодец Ø 1000 мм, высотой 3000 мм.

Вода через водозаборное сооружение попадает в дренажную асбоцементную трубу и по ней самотеком поступает в шахту № 1 откуда по донной трубе, уложенной под плотину сбрасывается в коллектор Ø 1600 мм.

4. НАРАЩИВАНИЕ СУЩЕСТВУЮЩИХ ДАМБ

ГИДРООТВАЛОВ КАРТ №№ 3, 4

Работы по наращиванию, уширению и уположению откосов выполнялись в соответствии с рабочими чертежами Гидроводхоза (см. приложение № 5)* и указанными специальной комиссией по наблюдению за состоянием Бабьего Яра.

---

* Не выявлено.

Дамба гидроотвала карты № 3 длиной 340 м, шириной по верху 8,0 м., с откосами 1:1,5 в среднем имеет превышение над намытой картой № 3 до 1,25 м. Размытая часть дамбы засыпана суглинком и уположена, верхний уступ высотой до 2,5 м, имеет откос 1:1,5, откос сопряжен с бермой шириной до 5,0 м далее уступ имеющий высоту до 10 м уположен и имеет откос 1:4 уступ сопряжен с песчаной пригрузкой, которая имеет ширину от 15,0 м в правой части и 30,0 в левой части.

Песчаная пригрузка сопрягается с размытой частью гидроотвала карты № 2 пологим 1:5 откосом.

Дамба гидроотвала карты № 4, длиной 400 м шириной по верху 8,0 м с откосами 1:1,5 отсыпалась послойно из суглинистых грунтов с укаткой автомобилями МАЗ. Она имеет превышение над намытой картой № 4 до 1 м.

Конструктивные размеры дамбы №№ 3, 4 приведены на прилагаемых исполнительных профилях приложение № 8.

ОТЧЕТ

О деятельности специальной комиссии Госстроя УССР по наблюдению за состоянием Бабьего Яра.

		Кто готовит в первой редакции
1.	Авария гидроотвалов в Бабьем Яру и решения директивных органов о создании специальной комиссии по наблюдению за состоянием этого Яра	Слипченко П.С. Филахтов А.Л. Дранников А.М.
2.	Направления работы комиссии и распределение обязанностей между ее членами	Осипчук Л.И. Сницар Я.Е.
3.	Организация наблюдений за состоянием гидроотвалов	Кошмак Н.Д. Силин Н.А.
4.	Проект защитных мероприятий	Кузнец Я.М. Кижаяев Г.Д. Пестряков М.В.
5.	Строительство защитных сооружений	Титов А.М. Барановский Лернер В.И.
6.	Характеристика первой очереди защитных сооружений в момент сдачи их в эксплуатации	Чумаков И.С. Савин В.Л. Фелендлер И.С.
7.	Заключение. Выводы.	Слипченко П.С. Дранников А.М. Филахтов А.Л.

ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 4, арк. 2 – 49, 55. Копія. Машинопис.

№ 176

**Наказ Держбуду УРСР № 212 про ліквідацію спеціальної комісії
з нагляду за станом Бабиного яру**

[м. Київ]

23 липня 1962 р.

Враховуючи, що наслідки затоплення та руйнування в районі Куренівки м. Києва ліквідовані, а в районі Бабього Яру закінчено будівництво першочергових захисних споруд, дальшу діяльність спеціальної комісії по нагляду за станом Бабього Яру, яка була створена наказом Держбуду УРСР від 24 березня 1961 року № 82*, з цього часу припинити.

Голова Держбуду УРСР

(–) С. Андріанов

Резолюція: НИИМСП

тов. Осипчуку Л.Н. – Дополните, пожалуйста, дело по Б.Я. этим заключительным документом.

(–) П. Слипченко

30.VII. – 62 г.

Згідно: Зав. канцелярією

(К. Бесєдіна)

ДАК, ф.1446, оп. 1, спр. 3, арк. 5. Завірена копія. Машинопис.

---

* Див. документ № 64.

ФОТОДОКУМЕНТИ

№ 1. Ділянка Бабиного Яру в районі нижньої частини
нинішньої вулиці Герцена. До 1934 р.

№ 2. Ділянка Бабиного Яру. 1940-ві рр.

№ 3. Ділянка Бабиного Яру. 1940-ві рр.

№ 4. Ділянка Бабиного Яру. 1940-ві рр.

№ 5. Панорама русла прориву. Березень 1961.

№ 6. Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи.
Березень 1961. Фото 1.

№ 7. Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи.
Березень 1961. Фото 2.

№ 8. Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи.
Березень 1961. Фото 3.

№ 9. Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи.
Березень 1961. Фото 4.

№ 10. Загальний вигляд водойми-накопичувача, що прорвало. Березень 1961.

№ 11. Ділянка водойми-накопичувача, що прорвало. Вид у бік Бабиного Яру.
Березень 1961 р.

№ 12. Руйнування в руслі прориву. Березень 1961.

№ 13. Ділянка водойми-накопичувача, що прорвало.
Вид у бік Кирилівської церкви. Березень 1961 р.

№ 14. Авральні роботи в зоні водойми-накопичувача, що прорвало.
Березень 1961 р.

№ 15. Ділянка водойми-накопичувача, що прорвало.
Вид з верхньої частини Бабиного Яру. Березень 1961 р.

№ 16. Загальний вигляд водойми-накопичувача, що прорвало.
Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 17. Зруйновані будівлі у зоні прориву. Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 19. Панорама верхньої, неушкодженої частини водойм-накопичувачів

№ 18. Ділянка верхньої частини водойми-накопичувача, що прорвало.
Березень 1961 р.

у Бабиному Яру. Березень 1961 р.

№ 20. Ділянка зони затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 21. Русло прориву з правого берега. Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 22. Русло прориву з лівого берега. Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 23. Вид зверху ділянки зони затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 24. Руйнування в зоні затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 25. Руйнування в зоні затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р.

№ 26. Загальний вид будівництва нової перемички у Бабиному Яру, яка існує понині. Аматорське фото. Травень 1962 р.

№ 27. Загальний вид гідровідвалу. Зліва видно промоїну в дамбі № 3.
На передньому плані – верхня частина зони виносу ґрунту
з другої ділянки гідровідвалу.

№ 28. Карта наміву № 4 на ділянці № 3, де проводився намів.
Зліва видно насосну станцію для перекачування освітленої води.

№ 29. Колодязь для зливу освітленої води на ділянці № 3 Бабиного Яру.

№ 30. Ліва частина промоїни на ділянці № 3 та дамби № 3 біля правого берега третього відрігу Бабиного Яру після аварії у м. Києві

№ 31. Права частина промоїни на ділянці № 3 та дамби № 3 біля правого берега третього відрігу Бабиного Яру після аварії в м. Києві.

№ 32. Зона руйнування гідровідвалу на ділянці № 3. На задньому плані видно дамбу № 3, а перед нею частина другої ділянки, що залишилася.

№ 33. Замулений зливний водоскидний колодязь на ділянці № 2.

№ 34. Водоскидний колодязь на ділянці № 1.

№ 35. Вид на зруйнований гідровідвал у відрозі № 3 з боку міста. Праворуч видно вцілілу частину дамби № 1, ліворуч – зруйновану частину правого берегу. На передньому плані залишки ґрунтової маси, що витекла за межі гідровідвалу.

№ 36. Лівобережний схил зони виносу на ділянках № 1 и № 2 у відрозі № 3
Бабиного Яру після аварії в м. Києві.
На задньому плані ліворуч видно залишки ділянок № 1 та № 2.

№ 37. Зона виносу в гідровідвалі у відрозі № 3 Бабиного Яру.
Вид з верхового боку.

№ 38. Вид з високого правого берегу на зону виносу ділянки № 1.
Зверху і по середині ліворуч видно залишки вцілілої ділянки № 1,
а по середині між ними – найглибша частина зони виносу.

№ 39. Закол (тріщина) вцілілої частини ділянки № 1 зі сторони правого берега у відрозі № 3 Бабиного Яру після аварії.

№ 40. Залишок дамби № 1. Вид зі сторони міста. Ліворуч зона виносу на місці зруйнованої частини дамби № 1.

№ 41. Вид зі сторони міста на уцілілу частину дамби № 1. Ліворуч видно зону виносу, праворуч розмив і обвалення середньої частини дамби.

№ 42. Зона виносу на ділянці № 1. Праворуч в кутку видно уцілілу частину дамби № 1, ліворуч – обвалений корінний берег.

№ 43. Вид з лівого берега на частину дамби № 1,
що залишилася біля правого берега.

№ 44. Ділянка Бабиного Яру нижче гідровідвалу.
На дні і на укосах рівчака видно залишки грязьового потоку.

№ 45. Розмив і завали ділянки № 1 з боку лівого берега.

№ 46. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто. Вид зі сторони міста.
На дні і на схилах рівчака видно сліди грязьового потоку.

№ 47. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто. Вид на місто.
На дні і на укосах рівчака видно сліди грязьового потоку.

№ 48. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто.
Праворуч видно дім, підтоплений грязьовим потоком.

№ 49. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто.
На фото видно залишки грязьового потоку.

№ 50. Вулиця Фрунзе зі сторони міста, залита розрідженою масою ґрунту.
Вид праворуч. Вдалині видно перевернуті і заліті грязьовим потоком
трамвай і автобус.

№ 51. Вулиця Фрунзе зі сторони міста, залита розрідженою масою ґрунту.
Вид праворуч.

№ 52. Вулиця Фрунзе зі сторони міста, залита розрідженою масою ґрунту.
Вид праворуч.

№ 53. Вулиця Фрунзе зі сторони Пущі, залита розрідженою масою ґрунту.
Вид ліворуч.

№ 54. Вулиця Фрунзе зі сторони Пущі, залита розрідженою масою ґрунту.
Вид ліворуч.

№ 55. Вулиця Фрунзе зі сторони Пущі, залита розрідженою масою ґрунту.
Вид ліворуч.

№ 56. Вид очисного забою від розрідженої маси ґрунту по вулиці Фрунзе зі сторони міста. Праворуч зруйнований трамвайний парк.

№ 57. Загальний вид очисного забою на вулиці Фрунзе зі сторони міста.

№ 58. Вид з боку міста на вцілілу частину дамби № 1.

№ 59. Вид з боку міста на вцілілу частину дамби № 1.

№ 60. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 61. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 62. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 63. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 64. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 65. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 66. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 67. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 68. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 69. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 70. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 71. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 72. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 73. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 74. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 75. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 76. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 77. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 78. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 79. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 80. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці,
в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 81. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)

№ 82. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)

№ 83. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)

№ 84. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)

№ 85. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)

№ 86. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)

№ 87. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.: шлях пульпи повз Кирилівську церкву (аматорське фото 1961 р.).

№ 88. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. Дитячий садок та приватні будинки після аварії.

№ 89. Зона затоплення пульпою Куренівки.
На передньому плані – територія стадіону «Спартак»,
далі – будинки по вулиці Фрунзе і територія депо імені Красіна 1961 р.

№ 90. Відновлювальні роботи на місці аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 91. Відновлювальні роботи на місці аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 92. Куренівка: вдалині видно початок зсуву дамби (аматорське фото).

№ 93. Куренівка: початок зсуву (аматорське фото)

№ 94. В зоні затоплення пульпою.

№ 95. Вулиця Фрунзе (праворуч стадіон Спартак) в день аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 96. Затоплені будинки по вулиці Фрунзе після аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 97. Все, що залишилося від забудови приватного сектору на Куренівці після розчистки затопленої території.

№ 98. В рятувальних роботах на місці аварії в Бабиному Яру беруть участь військовослужбовці Київського гарнізону.

№ 99. Чоловік виносить до армійського броньовика якісь пожитки з будинку, зруйнованого після аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 100. Машина швидкої допомоги в зоні аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.

№ 101. Побудовані військовими тимчасові дерев'яні містки, які уможливляли рух залитою глиною і болотом територією.

№ 102. Продовжується відселення постраждалих в результаті аварії в Бабиному Яру в Києві.

№ 103. Загальний вигляд стадіону «Спартак»
після аварії в Бабиному Яру в Києві.

№ 104. На вулиці Фрунзе відновлено рух громадського транспорту.

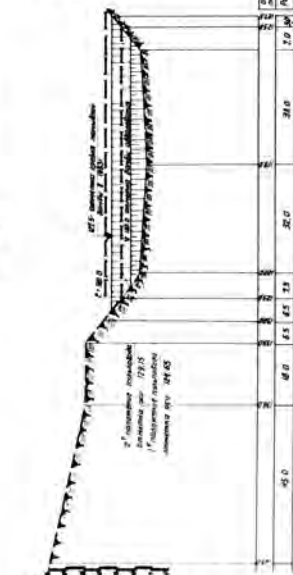
ГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

Розріз по створу наливної дамби 1933г.
Масштаб 1:500

Розріз по створу наливної дамби 1937г.
Масштаб 1:500

Розріз по водостокній каналі
Масштаб 1:500

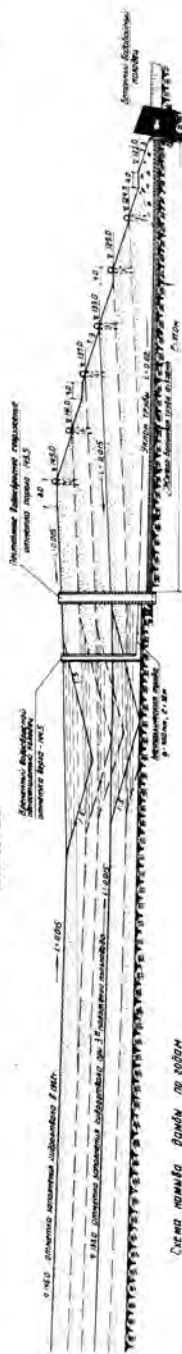
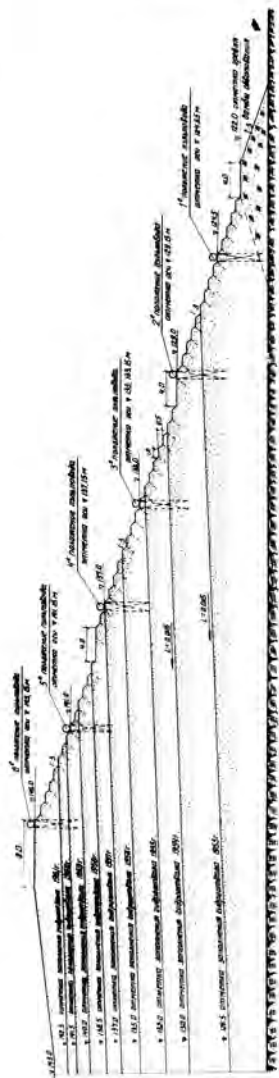
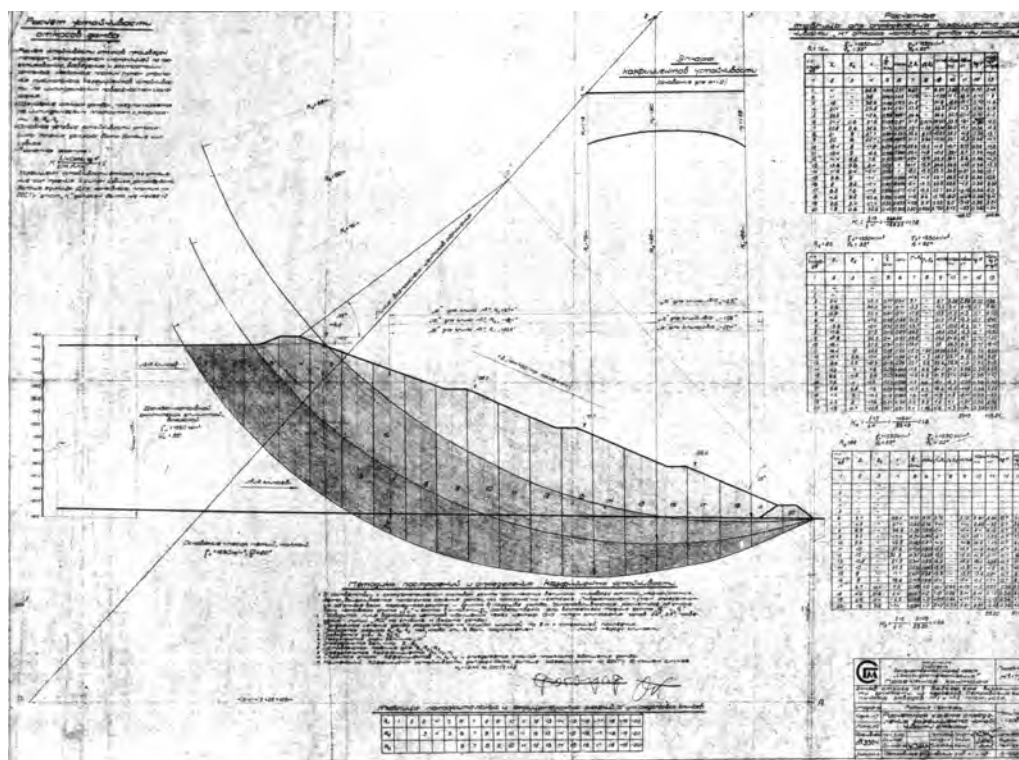

Схема наливної дамби по водостокній каналі
М 1:200

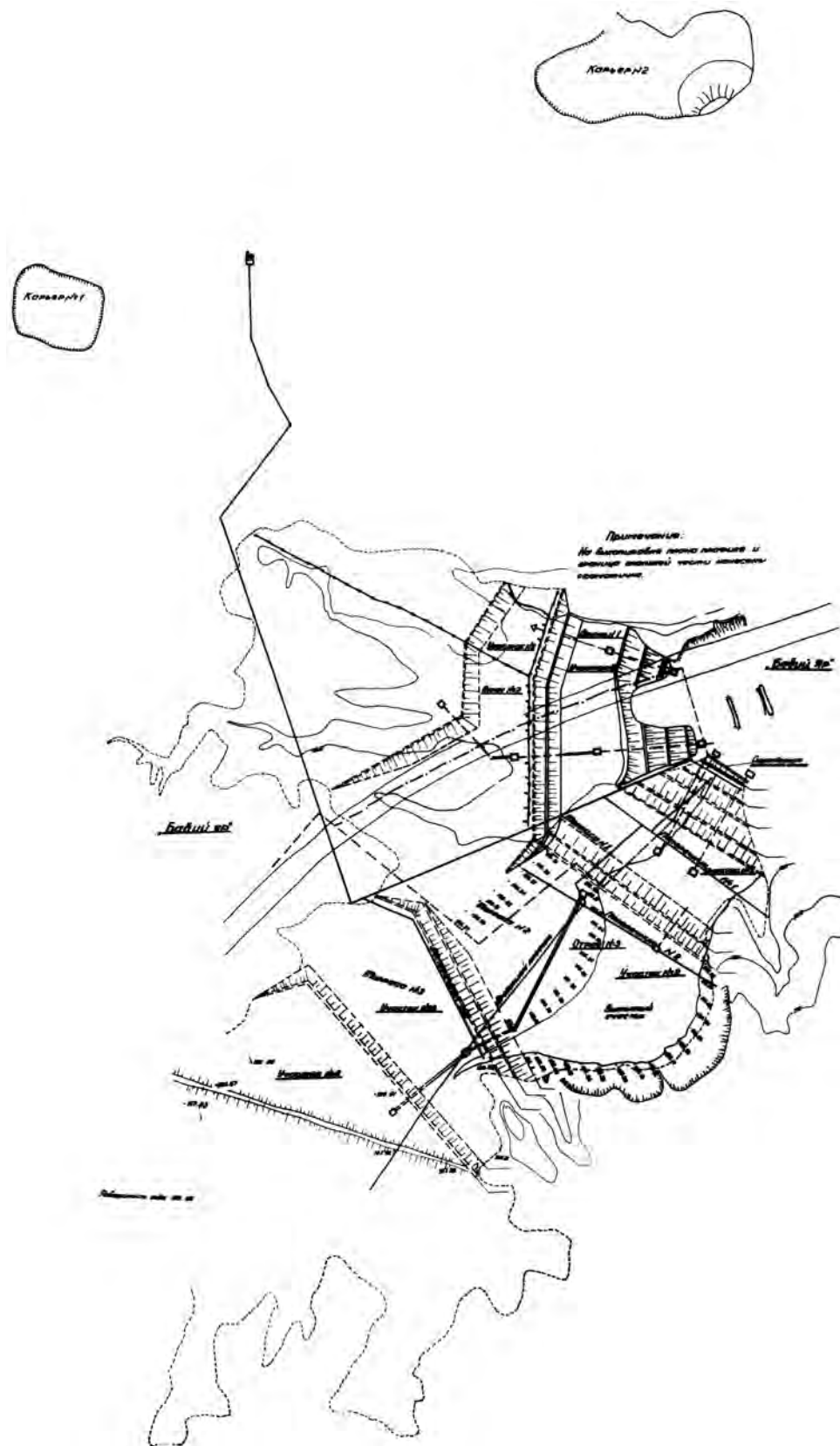

Замовник	Держгидротехнічний комітет
Виконавець	Держгидротехнічний комітет
Проектант	Держгидротехнічний комітет
Розробник	Держгидротехнічний комітет
Відомство	Держгидротехнічний комітет
Лист	1
Всього	1
Дата	1937
Місто	Київ
Арх.	1
Висновок	1
Відомство	Держгидротехнічний комітет
Лист	1
Всього	1
Дата	1937
Місто	Київ
Арх.	1
Висновок	1

2. Поперечні і продольні розрізи наливної дамби у відрізці № 3 (за матеріалами технічного проекту).

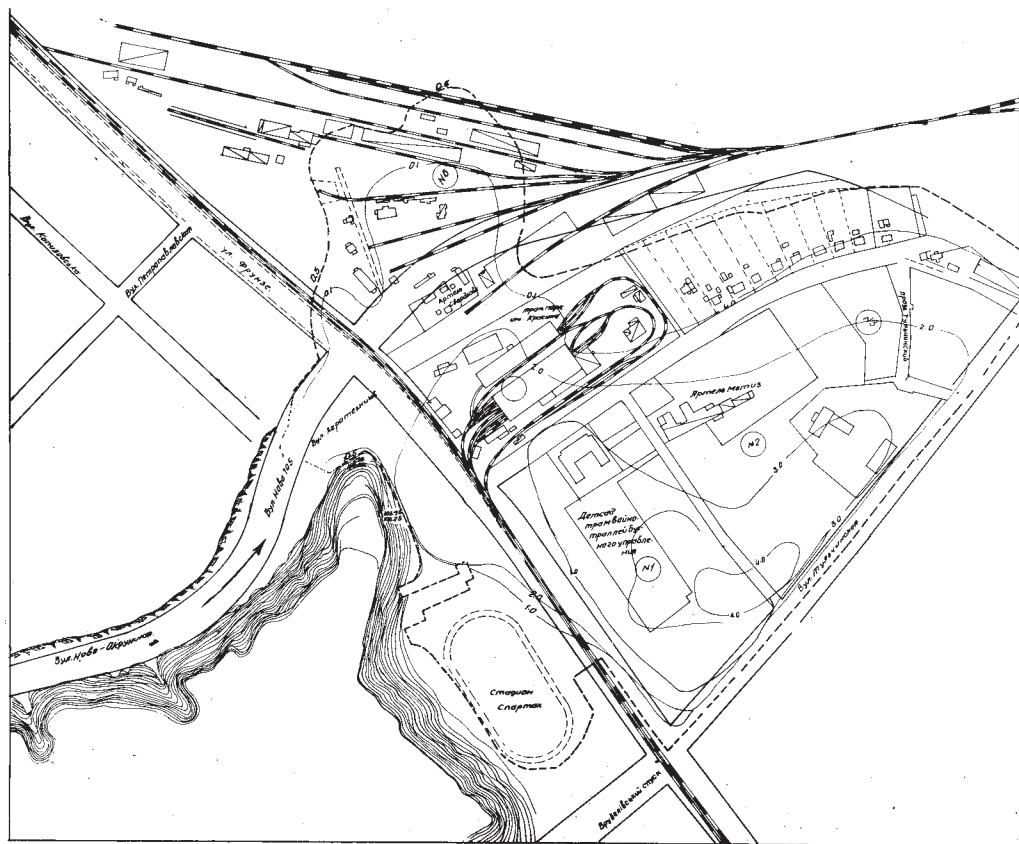
3. Розрахункова схема визначення коефіцієнту стійкості укосу
(за матеріалами технічного проекту).

4. План гідрозаливу відрогу № 3 з нанесеним контуром руйнування дамб № 1, № 2, № 3.

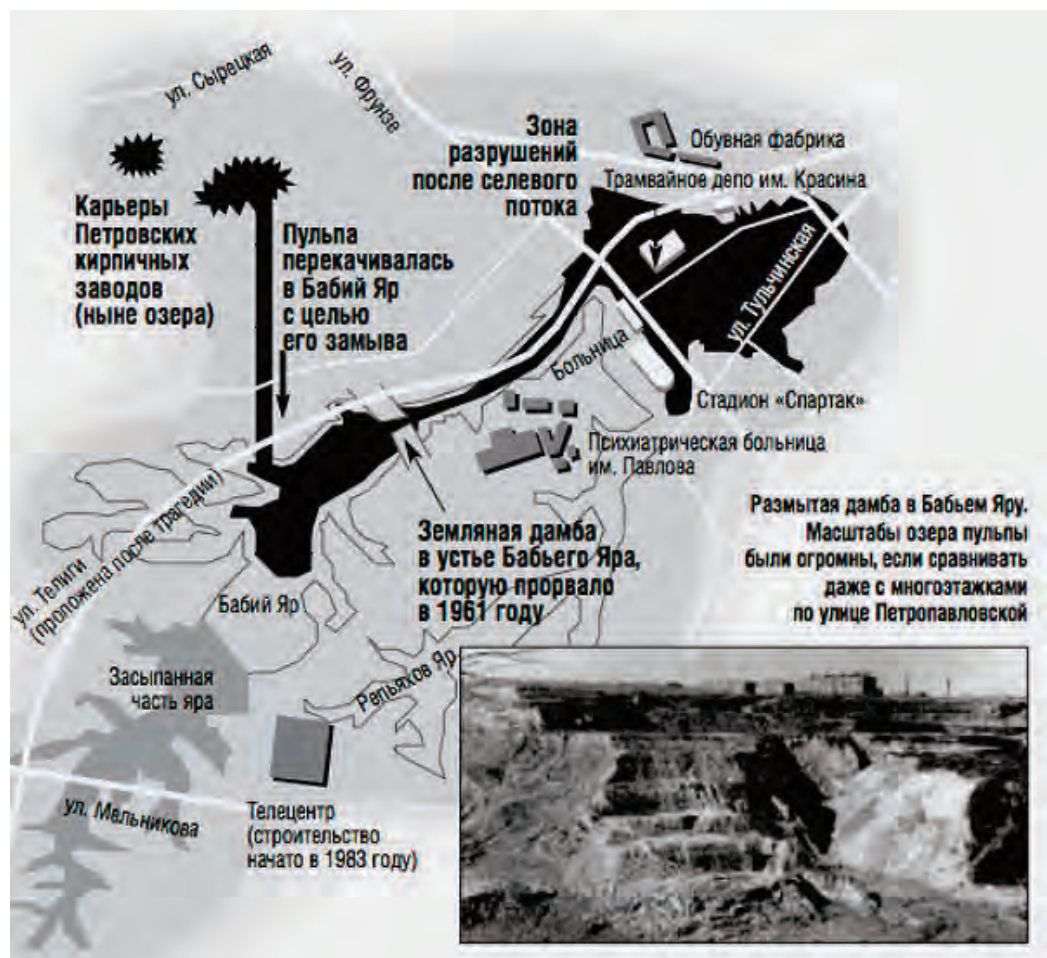

7. План Подільського району м.Київ в районі гирла Бабиного Яру з нанесеним контуром виносу ґрунту.

8. Карта-схема зони затоплення і руйнувань.

9. Карта трагедії.

НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ

КОМЕНТАРІ

¹ Бабин яр – урочище, історична місцевість у Шевченківському районі м. Київ. Простягається між вулицями Фрунзе і Дорогожицькою вздовж вул. О. Теліги. Прилягає до місцевостей Куренівка, Реп'яхів яр, від якого Бабин яр відокремлений пагорбом, і Сирець. Довжина – бл. 2,5 км, глибина – понад 50 м. Перша згадка – у 1401 р., коли водарка цієї землі жінка-шинкарка («баба») заповідала її Домініканському монастирю. У XV–XVII ст. згадується як урочище Бісова баба, Шалена баба. У 1933 р. став місцем масового поховання селян, загиблих під час голодомору, а в 1941–1943 рр. – місцем масових розстрілів окупантами мирного (передовсім єврейського) населення і військовополонених. У 1960-х рр. на цьому місці було облаштовано парк, по центру ж Бабиного яру у 1961 р. прокладено нову ділянку вулиці Мельникова (між вулицями Оранжерейною і О.Теліги). Назву «Бабин яр» до 1952 р. мала сусідня вул. Ольжича, що дало окремим історикам підставу для помилкових тверджень про існування історичного Бабиного яру саме по її трасі (адже кінцева частина цієї вулиці також проходить через яр).

² Куренівка – історична місцевість, колишнє село в Оболонському і Подільському районах. Простягається з півночі на південь між вулицями Казанською і В. Хвойки (умовно), зі сходу на захід – від Петрівської залізниці до кінцевої частини вулиць Петропавлівської, Верболозної, Тагільської, Фруктової та Ольжича. Прилягає до місцевостей Бабин яр, Біличе поле, Оболонь, Пріорка, Реп'яхів яр, Сирець і до Подільської промзони. Під сучасною назвою місцевість відома з сер. XVII ст., найпоширеніша версія її походження – від куренів, які тут ніби-то ставив Київський козацький кіш. Зустрічалися також назви Куренівщина, Кореневка, Коренівщина, Коренювщина. Відтоді Куренівка формувалася як передмістя Києва із забудовою сільського типу. У XVIII ст. належала Київському магістрату. У XIX – на поч. XX ст. на Куренівці розгорнулося інтенсивне промислове будівництво (цукровий, шкіряний та ін. заводи), опісля чого вона поступово перетворюється на велике робітниче селище. У результаті аварії 1961 р. була знищена стара забудова у південній частині Куренівки.

³ Давидов Олексій Йосипович – український радянський діяч, голова виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих (1947–1963 рр.). Народився 19 серпня 1907 р. Закінчив Київський політехнічний інститут. У 1930-х роках працював на заводі «Червоний екскаватор». З 1938 року – перший секретар Жовтневого райкому КП(б)У м. Києва. Під час оборони Києва у 1944 р. був комісаром правого сектора оборони. З 1944 року працював секретарем Київського міського комітету КП(б)У. З грудня 1947 р. – голова Київської міської ради депутатів трудящих. Помер 20 жовтня 1963 р., похований на Байковому кладовищі у Києві. Перший секретар Київського обкому КП України П. Шелест так оцінював постать О. Давидова у мемуарах: «Вчора, 20 жовтня, раптово помер О.Й. Давидов, голова Київського міськвиконкому, хороший комуніст, відмінний працівник, вірний товариш. Він дуже багато вклав праці в місто, головою міськвиконкому був понад

12 років. Дехто його вважав суворим, черствим, відлюдкуватим – це неправда. Він був душевною людиною, невідкупним, не лицемірів, завжди мав свою думку. Мені дуже шкода його, це велика втрата, міг би ще багато років попрацювати і принести велику користь для справжнього діла.

З приводу цього скорботного випадку я зателефонував М.С. Хрущову. Він дуже тривожно і з великим співчуттям поставився до смерті Давидова. Розпитував, як це трапилося, говорив дуже тепло про Олексія Йосиповича, дуже шкодував. Дав згоду підписати некролог і помістити повідомлення в центральній пресі».

⁴ Казанець Іван Павлович – партійний та державний діяч доби СРСР. Народився на Дніпропетровщині 12 жовтня 1918 р. У 1937 р. закінчив Дніпропетровський індустріальний технікум та Сибірський металургійний ін-т (1944). Працював на різних посадах Кузнецького металургійного комбінату та Єнакіївського металургійного заводу. Заступник секретаря парткому заводу (у 1945 р.), заступник начальника, начальник цеху (1947 р.), парторг ЦК ВКП(б) заводу (1950 р.). 1-й секретар Єнакіївського міськкому КП(б)У/КПУ, Макіївського міськкому КПУ (1952); 1-й секретар Донецького обкому КПУ (1953 р.). Від 1960 р. – 2-й секретар ЦК КПУ. У червні 1963 р. призначений головою Ради міністрів УРСР. Від вересня 1965 р. – міністр чорної металургії СРСР. У 1985 р. вийшов на пенсію.

⁵ 14 березня 1961 р. на першій сторінці газети «Вечірній Київ» було надруковано повідомлення: «До уваги жителів міста. В зв'язку з ремонтними роботами, які проводяться на міському водопроводі, воду для пиття необхідно вживати тільки переварену. Управління водоканалізації».

⁶ Академія будівництва та архітектури – вища наукова установа УРСР у галузі будівництва й архітектури, створена у 1956 р. на базі Академії архітектури УРСР (заснованої у 1945 р.) та ряду галузевих науково-дослідних інститутів Києва та Харкова. Основні завдання полягали у визначенні перспектив розвитку будівельної науки, координації науково-дослідної діяльності в галузі будівництва і архітектури, проведенні наукової роботи та впровадження її результатів у практику будівництва, підготовка наукових кадрів. Першим її президентом був український радянський архітектор В.І. Заболотний. У 1964 р. на базі Академії створено ряд науково-дослідних архітектурних інститутів.

⁷ Бабин яр – місце нацистського геноциду у роки Другої світової війни, де з 29 вересня 1941 р. по жовтень 1943 р. гітлерівці знищили понад 100 тис. осіб. Спочатку масово розстрілювали населення єврейської національності. Під приводом вивезення євреїв з Києва їм було наказано підготуватися до виїзду 29 вересня 1941 року, проте прибулих для відправки відвели до Бабиного яру, де знищили. За час окупації в Бабиному яру знищено понад 50 тисяч осіб єврейської національності, десятки тисяч громадян української, російської, циганської та інших національностей.

⁸ Сирець – історична місцевість, річка, жилмасив у Шевченківському районі. Простягається між Петрівською залізницею, околицями забудови по вул. Тираспільській, схилом узгір'я над вул. Сирецькою, початком вулиць Тагільської, Верболюзної і Петропавлівської, Сирецьким парком, вулицями Оранжевською, Дегтярівською, Кузьминською та Новоукраїнською. Прилягає до місцевостей Бабин яр,

Біличе поле, Волейків, Дегтярі, Куренівка, Лук'янівка і Нивки. Річка Сирець протікає вздовж залізниці, по трасі вулиць Тираспольської, Сирецької (в колекторі) і, перетинаючи Куренівку, впадає в озеро Опечень. Походження назви невідоме. У середні віки – село, передмістя Києва. До складу Києва включено в 1799 р. У 1959–1965 рр. здійснено основну забудову Сирецького жилмасиву – між вулицями О.Теліги, Дегтярівською, Кузьминською, Петрівською залізницею і початком вул. Петропавлівської (збудований переважно 5-поверховими цегляними та панельними будинками із вкрапленням приватних садиб і 2-3 поверхових будинків «сталінського» типу).

⁹ Нікітченко Віталій Федотович – один з керівників комуністичної спецслужби. Народився 30 квітня 1908 р. у м. Севастополь. Отримав середню освіту, працював кочегаром, поденником. 1931 закінчив Харківський інститут залізничного транспорту, в якому згодом навчався в аспірантурі й викладав. Кандидат технічних наук (1941 р.). У 1944–1948 рр. – заступник секретаря Харківського обкому КП(б)У, у 1948–1953 рр. – завідувач транспортного відділу ЦК КП(б)У/КПУ, у 1953–1954 рр. – завідувач відділу адміністративних і фінансових органів ЦК КПУ. 6 квітня 1954 р. призначений головою КДБ при Раді міністрів УРСР. 21 липня 1970 р. звільнений і переведений на посаду начальника Вищої Червонопрапорної школи КДБ при Раді міністрів СРСР ім. Ф. Держинського (м. Москва). Генерал-полковник (1967 р.). Член ЦК КПУ (1953 р.), депутат Верховної ради УРСР (1966), депутат Верховної ради СРСР 7-го скликання. Після відставки мешкав у Києві, де й помер у 1992 р.

¹⁰ «Типовой договор на производство гидромеханизированных добычных и земляных работ» від 17 листопада 1956 р. та його складова «Основные условия для заключения подрядных договоров на производство гидромеханизированных добычных и земляных работ, производимых Государственным Союзным трестом “Союзгидромеханизация”» не публікуються. – Див.: ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 83 – 86 зв. Копія. Машинопис.

¹¹ Сліпченко Павло Степанович – український вчений у галузі гідротехнічного будівництва. Народився 12 липня 1904 р. на хуторі поблизу с. Синівки (нині Лебединського району Сумської області). У 1929 р. закінчив інженерно-меліоративний факультет Харківського сільськогосподарського інституту. Багато років працював на гідротехнічних будовах СРСР. У 1949–1956 рр. – завідувач відділу і заступник директора по науковій роботі Українського науково-дослідного інституту гідротехніки і меліорації в Києві; 1956–1957 рр. – завідувач кафедрою Київського гідромеліоративного інституту; 1957–1959 рр. – заступник директора, 1959–1961 рр. – директор Науково-дослідного інституту організації і механізації будівельного виробництва Академії будівництва і архітектури УРСР. Академік Академії будівництва і архітектури УРСР (1960), з 1962 р. – її віце-президент.

¹² Київський інженерно-будівельний інститут – заснований на базі відділення фабрично-заводського та комунального будівництва Київського політехнічного інституту та архітектурного факультету Київського художнього інституту. Складався з будівельного, архітектурного, міського будівництва, будівничо-технологічного, санітарно-технічного, загально-технічного факультетів та факультету автоматизації та комплексної механізації будівельного виробництва.

¹³ Укрдіпроводгосп – український державний проектно-науковий та науково-дослідний інститут – установа Міністерства меліорації та водного господарства УРСР. Створений на базі проектно-дослідної контори Укрмеліотресту Народного комісаріату земельних справ УРСР у 1936 р. З липня 1941 р. січень 1946 р. призупинено його діяльність. З 1946 р. відновив роботу як «Укргідромеліопроєкт». В червні 1948 р. – реорганізовано в Український державний трест по вишукуванню, дослідженням і проектуванню зрошувальних і осушувальних систем і гідротехнічних споруд «Укрводопроєкт» Мінсільгоспу УРСР. В 1950 р. – передано в підпорядкування Міністерства бавовнярства СРСР і реорганізовано в Український державний інститут по проектуванню іригаційних споруд і сільських електростанцій «Укрдіпроводбавовна». У червні 1953 р. згаданий інститут перейменовано в Український державний інститут «Укрдіпроводгосп», який з грудня 1965 р. переходить у підпорядкування новоствореного Міністерства меліорації і водного господарства. З 1962 р. – виконував роботи за кордоном (Туніс, Алжир), станом на 1965 р. були створені філіали і експедиції в 14 областях України. В 1997 р. – інститут реорганізований в ВАТ «Український головний проектно-вишуковий і науково-дослідний інститут по меліоративному і водогосподарчому будівництву» (ВАТ «Укрводопроєкт»). Інститут готував проекти зрошувальних та осушувальних систем, гідротехнічних споруджень, системи сільськогосподарського водозабезпечення, водосховищ; розробляв заходи із забезпечення галузей народного господарства УРСР водними ресурсами.

¹⁴ «Київпроект» – головне управління проектних робіт з житлово-цивільного та комунального господарства. Був організований у 1977 р. на базі створеного у 1951 р. Державного проектного інституту Київської міської ради депутатів трудящих. До складу «Київпроекту» входили управління: Генерального плану, технічного, об'ємного, типового, експериментального проектування інженерно-транспортних, комунальних споруджень, дослідницьких робіт, а також відділи та лабораторії. «Київпроект» був головною проектною організацією з забудови Києва, яка здійснювала проектування житлових будинків і громадських приміщень, об'єктів комунального господарства, транспорту, інженерних споруд, дорожніх робіт, вуличного освітлення, садово-паркового та зеленого будівництва.

¹⁵ «Вечірній Київ» – щоденна газета міського комітету КП України та міської Ради народних депутатів. Бере початок від газети «Вечерний Киев». Видавалася з 1951 р., російською мовою – з 1983 р.

¹⁶ «Бі-бі-сі» – радіостанція у Великобританії, заснована 18 жовтня 1922 р. Перші передачі для закордонної аудиторії почали транслюватися з 1932 р., з 1942 р. вела мовлення багатьма європейськими мовами. Українська громада Великої Британії неодноразово зверталася до уряду з проханням відкрити українську службу, але «Бі-бі-сі» вела мовлення на республіки СРСР тільки російською. Трансляції українською мовою розпочалися після отримання Україною незалежності.

¹⁷ Тераса – горизонтальний або трохи похилий майданчик у формі уступу вздовж схилу річкової долини, морського берега, озера, гір; 2) природний або штучно створений майданчик (уступ) на схилі, який використовують під сільськогосподарські та лісові культури, а також для боротьби з ерозією ґрунту.

¹⁸ Берма – уступ (горизонтальний майданчик) на укосах, який збільшує їхню стійкість.

¹⁹ Реп'яхів яр – урочище в Шевченківському районі. Простягається у глибокій розщелині між вулицями Мельникова (з тильного боку Національного телецентру) і Фрунзе (пл. Кирилівська). Прилягає до місцевостей Бабин яр, від якого відокремлений пагорбом, Загорівщина, Куренівка і Лук'янівка. Назва «Реп'яхів яр» має народне походження – за характером місцевої рослинності (великі зарості реп'яхів). Частково заселений з кінця ХІХ ст., у 1970–1980-х рр. забудову ліквідовано. Нині тут розташована лісопаркова зона.

²⁰ Барановський Анатолій Максимович – державний діяч і дипломат радянської доби. Народився 11 лютого 1906 р. У 1933 р. закінчив Харківський плановий інститут Держплану УСРР. Працівник податкової інспекції, комсомольських і радянських органів Житомирщини (1920–1930 рр.). Займав різні вищі посади Держплану УСРР – УРСР (1933–1940 рр.). Заступник голови РНК УРСР (1941). Начальник оперативної групи з промисловості Військової ради Південного Фронту (1941–1942). У 1942–1944 рр. – експерт міністра закордонних справ СРСР з економічних питань. Заступник голови РНК УРСР (1944–1952, з 15 березня 1946 – Ради міністрів УРСР). Від імені УРСР приймав участь у підписанні угоди про допомогу (Міжнародна організація допомоги постраждалим від війни – ЮНРРА) у Вашингтоні (18 грудня 1945 р.). Керівник українських делегацій та учасник різних міжнародних конференцій: ІV сесії ЮНРРА 1946 р.; Паризької мирної конференції 1946 р.; Белградської конференції 1948 р.; V – VIII сесії Генеральної асамблеї ООН (1950–1954 р.). Міністр закордонних справ УРСР (1954 р.); Голова Держплану, заступник голови Ради міністрів УРСР (1954–1957 рр.); перший заступник голови Держплану – міністр УРСР (1957–1961 рр.), міністр фінансів УРСР (1961–1979 рр.). Член ЦК Компартії України (1952–1981 рр.), депутат Верховної ради УРСР (1946–1980 рр.). Помер 1 лютого 1987 р.

²¹ Щербицький Володимир Васильович – радянський державний і партійний діяч в Україні. Народився 17 лютого 1918 р. у м. Верхньодніпровськ (Дніпропетровської області) у сім'ї робітника. Навчався на механічному факультеті Дніпропетровського хіміко-технологічного інституту, Академії хімічних військ. Після війни перебував на партійній роботі, пройшов шлях від секретаря партійного комітету коксохімічного заводу у м. Дніпродзержинськ до секретаря Дніпропетровського обкому КПУ, голови Ради міністрів УРСР (1961–1963; 1965–1972). З травня 1972 р. по вересень 1989 р. – перший секретар ЦК КПУ. У вересні 1989 пішов у відставку. Помер 16 лютого 1990 р., похований на Байковому кладовищі у Києві.

²² Тиксотропія – 1) здатність колоїдів і суспензій загусати, перетворюючись з рухливих рідин на гелі; 2) здатність твердоподібних речовин руйнуватись (розріджуватись) від механічної дії (напр., перемішування).

²³ Шурф – вертикальна або похила гірнична виробка (звичайно невеликої глибини й малого перерізу), прокладена з поверхні землі в гірських породах.

²⁴ Пирогів – історична місцевість, колишнє село у Голосіївському районі. Включає поселення Пирогів, а з 1976 р. і Музей народної архітектури і побуту України. Прилягає до місцевостей Китаїв, Корчувате, Мишоловка (через лісосмугу),

Феофанія і Чапаївка. Вперше згаданий у 1627 р. як поселення Пирогівка – володіння Києво-Печерської лаври. У 1720 р. фігурує як с. Пирожов. У 1930–1937 рр. – у складі Київської приміської смуги. В межах Києва – від 1957 р.

²⁵ Красін Леонід Борисович – партійний і державний діяч СРСР, дипломат. Народився 15 липня 1870 р. Навчався у Петербурзькому і Харківському технологічному інститутах. 1900–1904 рр. працював інженером у Баку. Брав участь у революційному русі, примкнув до РСДРП(б). Після Жовтневого перевороту 1917 р. – член Президії ВРНГ, нарком торгівлі і промисловості, нарком шляхів сполучення, нарком зовнішньої торгівлі. З 1919 р. – на дипломатичній роботі в Англії, Франції. Пішов з життя 24 листопада 1926 р.

²⁶ Ймовірно Гончаренко Іван Іванович – український поет. Народився 17 (30) серпня 1908 року у с. Яблунове (тепер Оржицького району Полтавської області). Вчився на робітфаці Харківського сільськогосподарського інституту, в 1934 році закінчив Інститут червоної професури у Харкові. Був членом літературної організації «Молодняк». Учасник Другої світової війни, був спецкором армійських газет. Працював редактором, науковим співробітником Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка, керівником кабінету молодого автора при Спілці письменників України, відповідальним секретарем комісії Спілки з військово-художньої літератури. Жив у Києві. Помер 5 червня 1988 р. Похований на Байковому кладовищі Києва.

²⁷ Ймовірно Шумило Микита Михеєвич – український письменник-прозаїк, сценарист і перекладач. Народився 10 червня 1903 р. у с. Михайлівка (нині Кам'янського району Черкаської області). Був членом Спілки письменників України. Закінчив Черкаський педагогічний технікум, три курси Харківського інституту соціального виховання (заочно) та Московський інститут кінематографії (1939). Десять років учителював по селах Черкащини та в Харкові, де проживав у будинку «Слово». Належав до літорганізації «Плуг». У роки Другої світової війни працював військовим кореспондентом газет «Крылья Родины» та «Боевой товарищ», у повоєнні роки – заступником редактора «Літературної газети». У Києві мешкав у будинку письменників Роліт. Помер 5 березня 1982 р. Похований на Байковому кладовищі.

²⁸ Ймовірно Гаско Мечислав Едмундович – український поет, літературознавець, перекладач, політемігрант з Галичини. Народився 27 січня 1907 р. у Луцьку. Щоб уникнути переслідувань з боку польської влади в середині 1920-х рр. таємно емігрував в Радянську Україну, де закінчив Харківський інститут народного господарства (1929 р.). Літературну діяльність розпочав з 1926 р. Впродовж 1930–1934 рр. був аспірантом Інституту червоної професури. Влітку 1933 року заарештований і звинувачений у приналежності до контрреволюційної письменницької організації «Західна Україна». Відбував покарання на Печорі, де зустрівся з Остапом Вишнею, Володимиром Гжицьким. Після реабілітації (6 вересня 1956 року Київський військовий трибунал скасував постанову особливої наради від 31 травня 1934 року щодо М. Гаска, а справу припинив за відсутністю складу злочину) М.Гаско переїхав до Києва й повернувся до перерваної літературної праці. Видав кілька збірок поезій, літературно-критичних нарисів та монографій.

²⁹ Ймовірно Нагнибіда Микола Львович – український поет, журналіст, перекладач зі словацької та білоруської літератури, лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка, почесний громадянин м. Запоріжжя. Народився 20 вересня 1911 р.

у с. Попівка (нині с. Смирнове Куйбишевського району, Запорізької області). 1941 році закінчив Комуністичний інститут журналістики (Харків), 1946 року – Київський педагогічний інститут. Працював на заводах, новобудовах «Дніпрогесу», де почав поетичну творчість. Учасник Другої світової війни, працював у редакціях республіканських та фронтових газет. Жив у Києві. Помер 16 вересня 1985 році і був похований на Байковому кладовищі.

³⁰ Ймовірно Бурлака Федір Миколайович (справжнє прізвище — Горшковський) – український письменник, автор історичних повістей і романів про минуле українського народу, зокрема, в період встановлення радянської влади. Народився 16 (29) вересня 1902 у с. Довгалівське (тепер Рокитнянський район, Київської області). Вищу освіту отримав у Київському інституті народного господарства (1921–1922 рр.) та Київському політехнічному інституті (1922–1925 рр.). Помер 10 березня 1972 року у Києві.

³¹ Верещагін Федір Григорович – актор, режисер. Народився 4 (17) травня 1910 р. у м. Миколаєві. Спочатку працював шахтарем в Донбасі, там же брав активну участь в художній самодіяльності. У 1941 р. закінчив режисерський факультет Київського музично-драматичного інституту ім. Лисенко. 1941–1942 рр. – актор фронтового театру 21-ї армії. З 1943 р. – режисер в ряді театрів України. З 1946–1986 рр. – головний режисер Вінницького державного академічного музично-драматичного театру, з 1955 р. – директор цього театру. Помер 13 травня 1996 р. у Вінниці.

³² Українське театральне товариство (УТО) – громадська творча організація, яка об'єднувала працівників театрів. Заснована у 1944 році у Києві. Товариство надавало методичну допомогу театрам: проводили творчі конференції, дискусії, обговорювали діяльність театрів, їх репертуари, спектаклі та ін. Мали відділення у Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Одесі, Сімферополі та Харкові.

³³ Ймовірно Чалий Богдан Йосипович – український письменник, автор книжок для дітей і юнацтва. Народився 24 червня 1924 р. у Києві. Член редакцій дитячих журналів. Учасник Другої світової війни. З 1951 р. головний редактор журналу «Барвінок». Секретар правління Спілки письменників України. На XIV конгресі Міжнародної ради з дитячої та юнацької літератури за казку «Барвінок і весна» авторові присуджено почесний диплом імені Ганса Крістіана Андерсена.

³⁴ Інститут зоології імені І.І. Шмальгаузеана АН УРСР – заснований в 1930 р. як Інститут зоології та біології на базі Зоологічного музею (кабінета) АН УРСР (створений 1919 р.) і Біологічного інституту імені Ф.З. Омельченко (заснований 1919 р. як лабораторія). Назву Інститут зоології отримав 1938 р., ім'я І.І. Шмальгаузеана – у 1981 р.

³⁵ «Спартак», стадіон – споруджений 1934 року. Має футбольне поле з трибунами на 5 тисяч глядачів, ігрові майданчики, сектори для штовхання ядра, метання дисків, молота, спису, дві закриті спортзали, сауну, закритий плавальний басейн (довжиною 25 метрів).

³⁶ «Правда Украины» – всеукраїнська газета російською мовою, що виходила в Києві з 1938 р. під назвою «Советская Украина» як орган ЦК та Київського обкому КП(б)У. У січні 1943 р. «Советская Украина» була об'єднана з газетою «Комуніст», новоутворене видання отримало назву «Радянська Україна». У серпні 1943 –

листопаді 1943 рр. російською та українською мовами видавалася в Харкові, з 11 листопада 1944 р. вже під назвою «Правда України» – в Києві. До 1991 року – орган ЦК КП України, Верховної ради і Ради міністрів УРСР. Газета виходила 6 разів на тиждень. Висвітлювала політичне, економічне, культурне життя радянської України, діяльність партійних, громадських організацій та ін.

³⁷ Ймовірно Еренбург Ілля Григорович – письменник, громадський діяч. Народився 27(14) січня 1891 р. у м. Київ. Довгий час перебував у Франції, де працював кореспондентом російських газет. У 1940 р. остаточно повернувся в СРСР. Велику популярність здобули його твори антифашистського спрямування. Трагедії Бабиного яру в період окупації присвятив вірш «Бабий яр» (1944 р.). Помер у м. Москва 31 серпня 1967 р.

³⁸ Кирилівська лікарня або Психіатрична лікарня імені академіка І.П. Павлова – бере початок від 1786 р., коли на території Кирилівського монастиря відкрито будинок для інвалідів і богодільню. У 1803 р. до монастиря було переведено будинок для душевнохворих. Психіатрична лікарня мала 25 місць (у 1860 р. – 60, в 1913 р. – 600). В 1842 р. при Кирилівській установі відкрито фельдшерську школу. У радянський період Кирилівську церкву перебудували і перетворили в однотипну психіатричну установу. В лікарні працювали також психіатрична та неврологічна клініки Київського психоневрологічного інституту (згодом – Інституту нейрохірургії). До 1935 р. там також знаходився Психіатричний технікум. Лікарня стала базою для наукових медичних закладів цього профілю.

³⁹ Патон Євген Оскарович – український вчений у галузі зварювальних процесів і мостобудування, доктор технічних наук, професор (1901 р.), дійсний член Академії наук УРСР (1929 р.), член Президії Академії наук УРСР (1935–1953 рр.), віце-президент Академії наук УРСР (1945–1952 рр.), Заслужений діяч науки УРСР (1940 р.). Народився 20 лютого (4 березня) 1870 р. у Німеччині. У 1894 р. закінчив Технічний інститут у Дрездені, 1896 р. – Петербурзький інститут інженерних шляхів. До 1895 р. Патони жили в Німеччині (батько – російський консул Оскар Патон). З приїздом в Росію Є. Патон закінчив ще й російський вищий навчальний заклад. 1904–1938 рр. завідував кафедрою Київського політехнічного інституту. 1929 р. організував в Академії наук України кафедру інженерних споруд, на базі якої створено Інститут електрозварювання (1934). Фундатор і перший керівник Інституту електрозварювання АН України. У 1934–1953 рр. – директор Інституту електрозварювання АН України. У роки Другої світової війни зробив визначний внесок в обороноздатність СРСР: розробив і впровадив технологію та обладнання для зварювання спеціальних сталей, зокрема, для танкових башт. Автор понад 350 праць. Займався проектуванням і будівництвом мостів. Створив методи розрахунку раціональних конструктивних схем металевих проїмкових споруд мостів, дослідив умови їх роботи, розробив способи відбудови зруйнованих мостів. Ім'ям Є. Патона названо міст через Дніпро у Києві, який споруджувався під його керівництвом. Помер 12 серпня 1953 р. у Києві, похований на Байковому кладовищі.

⁴⁰ Баренбойм Ісаак Юлісович – інженер-будівельник мостів і доріг. Герой соціалістичної праці (1943). Народився 21 жовтня 1910 р. Закінчив Одеський будівельний інститут (1933). У 1934 р. переїхав жити до Києва. В роки Другої світової війни був військовим інженером. Під його керівництвом введено в дію 39 мостів і

переправ через Волгу в районі Сталінграду, через Дон, Дніпро, Сіверський Донець, Дністер. Їх загальна довжина – кілька тисяч кілометрів. У повоєнні роки серед інших проєктів керував зведенням суцільнозварного мосту через Дніпро в м.Києві, що будувався за проєктом Є. Патона. З 1950 р. – керуючий Київським трестом «Мостобуд № 1». Автор проєкту укріплення правого берега р. Дніпро. Автор праць з питань мостобудування, численних удосконалень і винаходів, впроваджених не тільки в Україні, а й за її межами. Помер 27 серпня 1984 р. у Києві. Похований на Байковому кладовищі.

⁴¹ Кременчуцька гідроелектростанція – важливий ступінь Дніпровського каскаду; збудована у 1954–1960 рр. між містами Кременчук і Канів площею 2550 км². Повний об’єм водосховища становить 13 млрд м³, робоча місткість – 9 млрд м³. Бетонні споруди збудовані на гранітах, а земляні ґреблі – на пісках.

⁴² Стаття 18 документу «Особые условия на производство гидромеханизированных вскрышных земляных работ, производимых Киевским Специализированным управлением Гидромеханизация № 610 треста “Укрстроймеханизация” Министерства строительства УССР», що складала невід’ємну частину угоди «Типовой договор на производство гидромеханизированных вскрышных земляных работ» (лютий 1961 р.), встановлювала: «После замыыва до проектной отметки отведенных под отвальное хозяйство площадей подрядчик сдает по Акту Заказчику эти площади и в дальнейшем не несет ответственности за их состояние. Надзор и эксплуатация этих площадей (паводковые мероприятия, укрепление дамб и пр.) возлагается на Заказчика». – Документи не публікуються. Див.: ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 3, арк. 75 – 78. Копія. Машинопис.

⁴³ Інститут геологічних наук АН УРСР – створений у 1926 р. у Києві. Основними напрямками наукової роботи були: розробка теоретичних проблем геологічної науки на базі вивчення будови та історії геологічного розвитку території УРСР, вивчення геології осадових та кристалічних гірських порід тощо. Займався також питаннями теоретичної та регіональної тектоніки, стратиграфії, гідрогеології, прогнозування корисних копалин; багато уваги приділялося вивченню проблем нафтогазоносності, геології вугільних родовищ і морської геології.

⁴⁴ Київський політехнічний інститут – заснований 1898 року. Перший корпус інституту був відкритий у приміщенні 1-го Київського комерційного училища. Шість наступних корпусів були завершені 1901 року. Спочатку політехнічний інститут складався з чотирьох відділів: інженерного, механічного, хімічного, агрономічного. У 1898 р. в інституті навчалося 260 студентів. На базі інституту в 1923–1933 рр. було організовано низку київських інститутів, в тому числі інженерно-будівельний, технологічний легкої промисловості та харчової промисловості, авіаційний, сільськогосподарський, а також Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту та ін. У 1934–1944 рр. інститут існував як Індустріальний інститут, в якому об’єднувалися машинобудівельний, хіміко-технологічний, енерготехнічний інститути. Свою діяльність як політехнічний інститут відновив 1944 року, а через десять років до нього було приєднано Інститут силікатів. Нині Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» найбільший начальний заклад України.

⁴⁵ Інститут фізики АН УРСР – заснований на базі Київського науково-дослідної кафедри фізики Наркомпроса УРСР під назвою «Науково-дослідний інститут фізики». У 1932 р. його було перейменовано на Український науково-дослідний інститут фізики при ВУАН, 1934 – Інститут фізики АН УРСР. Згодом його було об'єднано з інститутом математики АН УРСР. Дослідження інституту присвячені фізиці твердого тіла, фізичній та квантовій електроніці, фізиці плазми. Науковою установою було здійснено ряд відкриттів, у тому числі в галузі екситонних процесів у кристалах, генерацій них явищах в оптичних квантових генераторах, голографії, фотоелектронної емісії та ін. Інститут також розробляє пристрої для наукових досліджень. На базі інституту створені Інститут напівпровідників, інститут ядерних досліджень, частково інститут металофізики та теоретичної фізики АН УРСР.

⁴⁶ 14 березня 1961 р. у «Вечірньому Києві» була опублікована замітка «Торт „Вишневий”», в якій йшлося про продаж у гастрономі № 9 нового торта під назвою «Вишневий». Його особливість полягала в тому, що кілограм виробу містив лише 130 грамів крему, тоді як на звичайних бісквітних тортах – бл. 400 грам. Ті ж самі кондитери працювали над створенням ще одного торта, який збиралися назвати «Хрещатик».

⁴⁷ Ймовірно Інститут театрального мистецтва імені І.К. Карпенка-Карого – заснований у 1918 р. як Музично-драматичний інститут імені М.В. Лисенка. У 1934 р. драматичний факультет інституту перетворено на Київський державний театральний інститут, у 1945 р. – Київський інститут театрального мистецтва та кіномистецтва. Інститут готував акторів драматичного театру та кіно, режисерів драми, кіно та телебачення, кіно і телеоператорів, театрознавців, кінознавців, адміністративних працівників театру.

⁴⁸ Гіпроцивпромбуд – Державний республіканський інститут з комплексного проектування об'єктів житлово-цивільного будівництва і підприємств будівельної індустрії – проектна організація Держбуду СРСР, заснована 1949 р. Інститут розробляв проекти нових і реконструкції діючих підприємств будівельної індустрії, технічну документацію на нестандартизоване устаткування; складав технічно-економічне обґрунтування розвитку матеріально-технічної бази будівництва, створював проекти планування житлових районів і мікрорайонів міст, планування і забудову сіл, типові та індивідуальні проекти житлових та цивільних комплексів і приміщень.

⁴⁹ «Голос Америки» – радіостанція із штаб-квартирою у Вашингтоні (США), транслює програми англійською та ще 44 мовами світу. Основу ефіру складають новини, інформаційні та культурні програми. Російський відділ на радіостанції з'явився в 1947 році. У радянські роки влада заглушувала трансляцію передач цієї радіостанції.

⁵⁰ Після невдалої спроби закриття Києво-Печерської лаври в 1954 році, влада провела підготовчу роботу з припинення її діяльності, задля чого зменшувалася кількість насельників та найманих працівників, поступово закривалися об'єкти лаври, посилювався контроль за діяльністю ченців-екскурсоводів та внутрішнім життям обителі. Вже з січня 1959 р., після відселення 32 ченців у монастирі залишилися лише хворі та люди похилого віку. Наприкінці 1960 р. влада поновила наступ на цю православну святиню з метою її закриття. Створена для цього Київською міською радою депутатів трудящих комісія для обстеження наземних і

підземних споруд лаври дійшла висновку про аварійний стан її споруд, що загрожувало обвалами та людськими жертвами. 18 лютого 1961 р. Київська міська рада депутатів трудящих прийняла постанову про розірвання угоди з адміністрацією Лаври на оренду та експлуатацію приміщень. Монастир Києво-Печерської лаври припинив свою діяльність 9 березня 1961 р. Із шести ченців, що перебували в ньому тоді, трьох розподілено на різні посади в церквах м. Київ, інших взяло на утримання єпархіальне управління. За 1959–1961 рр. в Україні було закрито 21 монастир з 40 діючих. Станом на 1 січня 1962 р. на території України залишилось 13 діючих монастирів (2 чоловічих і 11 жіночих).

⁵¹ Андріївська церква – пам'ятка української архітектури і монументального мистецтва XVIII ст. Збудована в 1749–1754 рр. у Києві в стилі бароко за проектом архітектора В. Растреллі на Андріївській горі. Є одним з архітектурних акцентів, що формують панораму міста з боку Дніпра. Масив храму встановлено на стилобаті у вигляді двоповерхового будинку, дах якого використовується як оглядовий майданчик. До нього і входу в церкву з боку вулиці ведуть широкі чавунні багатомаршеві сходи. План церкви має хрещату форму, купол і чотири масивні багатопрофільні пілони по кутах надають будівлі вигляду типового української п'ятимаківкового храму. Входить до складу Національного історико-культурного заповідника «Софія Київська».

⁵² Володимирський собор – збудований у 1862–1882 рр. за проектами архітекторів І.В. Штрома та П.І. Спарро, згодом перероблений архітектором А.В. Беретті. Собор збудований у російсько-візантійському стилі, планування собору – традиційний давньоруський шестистопний трьохапсидний храм. За період свого існування собор майже не змінював своїх функцій і завжди був головним діючим храмом міста, крім короткого терміну після встановлення радянської влади в Україні, коли в ньому працював антирелігійний музей «Володимирський філіал Всеукраїнського музейного містечка».

⁵³ Обурення мешканців столиці «мовчанням» ЗМІ про трагедію в районі Куренівки в Києві 13 березні 1961 р. були небезпідставним, адже на події міжнародного життя преса реагувала оперативніше. Повідомлення про смерть 26 лютого 1961 р. короля Марокко Мохаммеда V у низці українських газет, зокрема «Радянська Україна», «Правда Украины», «Вечірній Київ», з'явилося 28 лютого 1961 р. Наприклад, у «Радянській Україні» 28 лютого 1961 р. у рубриці «Події міжнародного життя» було вміщено лаконічне повідомлення: «Париж, 26 (ТАРС). Як повідомив кореспондент агентства Франс Пресс з Рабата, сьогодні вмер король Марокко Мохаммед V». 1 березня 1961 р. у центральних газетах було надруковано повідомлення про привітальну телеграму, надіслану в Марокко вищим радянським керівництвом М. Хрущовим та Л. Брежнєвим з нагоди сходження на престол нового короля Марокко Хасана II. Повідомлення про інавгурацію нового короля Марокко у «Радянській Україні» з'явилося вже наступного дня: «Марокко. У Рабаті в тронному залі королівського палацу відбулася офіційна церемонія зведення на престол нового короля Марокко Хасана II». Типові звістки були вміщені в інших центральних газетах.

⁵⁴ З 1-го січня по 1 квітня 1961 р. у СРСР проводилась грошова реформа, у ході якої було проведено обмін грошей у співвідношенні 10 старих рублів на 1 новий при такому ж зниженні цін.

⁵⁵ «Укрводоканалпроект» – Український державний проектний інститут з водопостачання, каналізації і пов'язаними з ними гідротехнічними спорудами. Утворений в 1940 р. як Київське відділення тресту «Водоканалпроект» (в 1959–1963 рр. був інститутом Держбуду УРСР). З 1963 р. входив до складу всесоюзного об'єднання «Союзводоканалдипроєкт» Держбуду СРСР. До основних напрямів роботи входили: проектування систем водопостачання та каналізації промислових підприємств і населених місць, водозабірних та регуляційних споруд, систем гідротранспорту та сховищ для відходів, які утворювалися під час видобування і переробці рудних копалин; проводив інженерно-геологічні та топогеодезичні дослідження.

⁵⁶ Зумпф – яма, куди по шахтному стовбуру стікає вода; 2) порожнина у гірських породах, в якій нагромаджується вода або гідросуміш.

⁵⁷ Держбуд УРСР – Державний комітет Ради міністрів УРСР у справах будівництва. У 1944–1956 рр. існував як Управління у справах архітектури при Раді міністрів УРСР, 1956–1958 р. – Державний комітет Ради міністрів УРСР у справах будівництва і архітектури (з 1957 р. – у складі Міністерства будівництва УРСР), 1956–1986 рр. – Державний комітет Ради міністрів УРСР у справах будівництва, 1986–1991 рр. – Державний комітет УРСР у справах будівництва, 1991–1992 рр. – Державний комітет УРСР у справах архітектури, будівництва та охорони історичного середовища, 1992 р. – Міністерство інвестицій і будівництва, 1992–1994 р. – Міністерство у справах будівництва та архітектури, 1994–1997 рр. – Державний комітет у справах містобудування та архітектури, з 1997 р. – Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України. В радянські роки завдання Держбуду УРСР (який, разом з аналогічними організаціями інших союзних республік, підпорядковувався Держбуду СРСР) полягало у нормативно-правовому забезпеченні будівельної діяльності, створенні і веденні нормативно-технічної бази у будівництві та промисловості будівельних матеріалів, формуванні та актуалізації кошторисно-нормативної бази, експертизи програм та проєктів, здійсненні територіальної діяльності у проектуванні та будівництві, забезпеченні проведення архітектурно-будівельного контролю та ін. Реалізацію політики Держбуду на місцях забезпечували місцеві органи у справах містобудування та архітектури.

⁵⁸ Укрдержіінтр (Укргииинтиз) – Український державний інститут інженерно-технічних розробок (Украинский государственный институт инженерно-технических изысканий). Заснований в 1959 році, був установою Держбуду УРСР. Інститут займав місце головної установи в УРСР у галузі інженерно-технічних досліджень для проектування об'єктів житлово-цивільного, промислового і сільськогосподарського будівництва.

⁵⁹ Підгорний Микола Вікторович – державний і партійний діяч. Народився на Полтавщині у 1903 р., за іншими даними, 1906 р. Навчався у Київському політехнічному інституті (1923–1926 рр.), Київському технологічному інституті харчової промисловості (1926–1931 рр.). У 1920 р. розпочав політичну кар'єру: член загону по боротьбі з т. зв. політичним бандитизмом. У 1921–1932 рр. працював секретарем Карлівського райкому комсомолу; член ВКП(б) (з 1930). Працював на інженерно-технічних посадах у цукровій промисловості України (1931–1939 рр.). Заступник наркома харчової промисловості УРСР (1939, 1944 рр.); заступник наркома харчової промисловості СРСР (1940 р.). У 1942–1944 рр. працював директором

Московського технологічного інституту. У 1944–1946 роках – головний уповноважений РНК УРСР у справах евакуації українського населення з Польщі. Постійний представник Ради міністрів УРСР при Раді міністрів СРСР (з 1946); 1-й секретар Харківського обкому КП (б)У (1950 р.). З 1953 р. – 2-й секретар, з 1957 р. – 1-й секретар ЦК КПУ. За період перебування його на цій посаді в Києві розгорнулося масове будівництво житла («хрущовок») та відкрився метрополітен. Секретар ЦК КПРС (з липня 1963), голова президії ВР СРСР (з грудня 1965). У травні 1977 р. був виведений з політбюро ЦК КПРС, згодом звільнений з посади голови Президії Верховної ради СРСР. Помер у 1983 р.

⁶⁰ Додаток №1 – «Перелік осіб, залучених до роботи експертної комісії з питання виносу розрідженого ґрунту з відрогів Бабиного Яру» – включав прізвища 30 осіб, з яких 25 зазначені як запрошені на засіданнях Державної експертної комісії 15 і 16 березня за винятком С. Андріанова (див. відповідно, протоколи № 16 і 24). Також залучалися І.В. Кононов (старший науковий співробітник НДІОМБВ АБіА УРСР), О.І. Кузнецов (головний спеціаліст НДІОМБВ АБіА УРСР), М.Г. Чеботков (головний спеціаліст НДІОМБВ АБіА УРСР), О.О. Літвінов (заступник директора НДІОМБВ АБіА УРСР), Л.Н. Осипчук (головний спеціаліст НДІОМБВ АБіА УРСР). Див.: ЦДАГО, ф. 1, оп. 24, спр. 5359, арк. 17–18.

⁶¹ 11 березня 1961 р. у «Вечірньому Києві» було надруковано прогноз погоди на завтра, тобто неділю, 12 березня: «передбачалася вночі невелика, вдень мінлива хмарність, без опадів, вітер західний, слабкий до помірного. Температура вночі 1-3, вдень 10-12 градусів тепла», 13 березня (тобто у день аварії) прогноз на наступний день мав такий вигляд: «передбачається мінлива хмарність, короточасний дощ, вітер західний, сильний та дуже сильний. Температура вночі 2-4, вдень 4-6 градусів тепла». На 15 березня передбачалася «мінлива хмарність, без істотних опадів. Вітер західний, помірний до сильного. Температура вночі 1-3 морозу, вдень 3-5 градусів тепла».

⁶² Тальвег – лінія, що сполучає найнижчі точки дна річкової долини, яру, балки тощо.

⁶³ «Радіо Свобода» – в ефірі з 1 березня 1953 року. Свою сучасну назву радіостанція отримала в 1959 році. Перша передача української редакції «Радіо Свобода» вийшла в ефір з Мюнхена 16 серпня 1954 року. 30 листопада 1988 року в СРСР повністю скасовано заглушування «ворожих голосів», у тому числі і «Радіо Свобода». З 1991 р. має своє бюро у Києві.

⁶⁴ «Спартак», Всесоюзне спортивне товариство – об'єднувало працівників і службовців промисловості, комунального господарства, зв'язку, автомобільного транспорту і шосейних шляхів, працівників культури, освіти, торгівлі, медичних працівників СРСР. Свій початок бере з фізкультурних гуртків, які виникли при артілях промислової кооперації в 1935–1936 роках. Як всесоюзне спортивне товариство промислової кооперації було засновано 1935 р., у 1960 році реорганізовано у добровільне спортивне товариство профспілок. У товаристві працювали секції 50 видів спорту, 40 з яких – в Київській організації. У 1984 р. кількість членів товариства нараховувала 2,6 млн. осіб, з них у Києві – близько 330 тис. осіб.

⁶⁵ Репер – закріплений на місцевості геодезичний знак, що вказує висоту даної точки земної поверхні. Репер визначається нівелюванням, тобто визначенням висот або перевищень точок місцевості.

⁶⁶ П'єзометр – прилад для вимірювання стисливості речовини. У приладах містилася певна кількість коштовних металів, тому вони виводилися з ладу невідомими особами.

⁶⁷ Юнайтед Пресс Інтернешнл – найбільше інформаційне агентство США в ХХ ст. Приватна міжнародна служба новин «Юнайтед Пресс Асошиейн» (заснована в 1907 році) в 1958 році об'єдналася з агентством «Інтернешнл Ньюс Сервіс». Штаб-квартира розташована у Вашингтоні.

⁶⁸ Іващенко Ольга Іллівна – народилась у 1906 в Одесі в робітничій родині. Закінчила електрофакультет Київського політехнічного інституту. Член Комуністичної партії з 1928 р. Трудову діяльність розпочала у 1921 р. у сільськогосподарській артілі «Надія» на Київщині. У 1925–1929 рр. – інструктор Городищенського райкому комсомолу, завідувача столом довідок Черкаського окружного виконкому, бібліотекар Всенародної бібліотеки у Києві. У 1934–1941 рр. – інженер-конструктор, начальник конструкторського відділу, головний конструктор та головний інженер Київського заводу електротехнічної апаратури. У 1941–1944 рр. – головний інженер на підприємствах Омська, у 1944–1950 рр. – директор Київського заводу «Точелектроприлад». З травня 1950 р. – на партійній роботі: другий секретар Київського обкому партії, у травні 1954 р. – січні 1965 р. – секретар ЦК Компартії України. Звільнена з посади за результатами жовтневого (1964 р.) Пленуму ЦК КПРС за власною заявою. У 1956–1961 рр. – кандидат у члени ЦК КПРС, у 1961–1965 рр. – член ЦК КПРС. У 1952–1966 рр. – член ЦК Компартії України. В 1957–1960 рр. – кандидат у члени Президії, а в 1960–1965 рр. – член Президії ЦК Компартії України. Делегат XVI–XXII з'їздів Компартії України. Обиралася депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджена трьома орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», медалями. Померла в 1989 р.

⁶⁹ Мова йде про опубліковане 31 березня 1961 г. у газеті «Правда Украины» «Сообщение Правительственной комиссии об окончании расследования причин аварии намытых земляных масс в Бабьем Яру и мероприятиях по ликвидации последствий затопления и разрушений в районе Куреневки г. Киева». – Див. документ № 77.

⁷⁰ Скрепер – будівельна землерийно-транспортна машина з підйомно-поворотним ковшем з ножами, що зрізають шари ґрунту.

⁷¹ Заярний Віктор Йосипович – кандидат технічних наук, доцент Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова (м. Львів). 2 червня 1961 р. звернувся з листом до голови Комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру С. Андріанова, в якому стверджував, що ще в 1949 р. ним була розроблена і запропонована на розгляд «конструкція греблі, яка складається з ряду гребель з яких кожна наступна гребля будується з гідравлічним підпором». Шкодуючи з приводу затримки застосування цих гребель, він вказує на ненадійність «третьої греблі» у Бабиному яру. В. Заярний просив С. Андріанова про зустріч з метою «поінформувати Вас про новий вид конструювання залізобетонних конструкцій більш економним порівняно з застосовуваним». 17 липня 1961 р. заступник голови комісії Держбуду з нагляду за станом Бабиного яру А. Філахтов повідомив В. Заярного про доручення С. Андріанова розглянути його проекти на засіданні комісії. З огляду на відсутність конкретики в першому його листі, А. Філахтов просив «направити більш

детальні матеріали з Ваших пропозицій». 22 липня 1961 р. В. Заярний дещо розширив свої пропозиції, щоправда вони не виходили за рамки констатацій і загальних суджень. Свій лист він закінчував натяками на необхідність надання йому можливості вивчення «місцевих умов Бабиного яру», оскільки «деталізація і вирішення питань, перерахованих у пунктах, виходить за межі листа...».

5 серпня 1961 р. А.Філахтов повідомляв В. Заярного, що з огляду на стислий виклад його пропозицій у двох попередніх листах, комісія «вважає за необхідне розглянути їх детальніше, у зв'язку з чим просить Вас прибути з доповіддю на засідання комісії у будь-який з найближчих вівторків...», попередньо за тиждень надіславши пояснювальну записку і розрахунки для експертизи.

28 вересня 1961 р. В. Заярний надіслав А. Філахтову листа, в якому наголошував на необхідності його відрядження в Київ для вивчення «місцевих умов» і просив викликати його в Київ. Того ж дня в.о. ректора Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова В. Потапенко просив комісію «підтвердити необхідність відрядження в Київ» В. Заярного. У відповідь голова комісії Держбуду УРСР П. Сліпченко повторив прохання надіслати попередньо пояснювальну записку і розрахунки. Водночас він інформував, що «роботи з облаштування захисних споруд у Бабиному яру завершуються. Що ж стосується прохання т. Заярного В.Й. про його поїздки в Київ для вивчення місцевих умов, то це питання знаходиться в компетенції інституту».

21 жовтня 1961 р. голова комісії Держбуду УРСР П. Сліпченко востаннє інформував ректорат Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова і В. Заярного про вимогу попередньо надіслати пояснювальну записку і розрахунки напередодні приїзду. «Після отримання таких пропозицій комісія вирішила б питання про запрошення т. Заярного В.Й. для участі в їх розгляді. Оскільки ж від т. Заярного В.Й. ніяких пропозицій не надійшло, комісія не вважає за можливе викликати його в Київ. До речі, повідомляємо Вам, що всі роботи з облаштування захисних споруд закінчуються. – Писав П. Сліпченко. – Разом з тим, комісія не може заперечувати проти того, щоб т. Заярний познайомився з „місцевими умовами“. Вирішення питання про його поїздки в Київ може прийняти Ваш інститут». – ДАК, ф. 1446, оп. 1, спр. 8, арк. 64, 65, 66 – 66 зв., 67, 76 – 79. Див. також док. № 155.

⁷² На прохання голови спеціальної комісії Держбуду УРСР П. Сліпченка на додаток до наказу Державного комітету Ради міністрів УРСР в справах будівництва № 82 від 24 березня 1961 р. наказом № 101 від 6 квітня 1961 р. склад комісії з нагляду за станом Бабиного яру було поповнено К.Й. Філоненком (АБіА УРСР), Г.Д. Кіжаєвим (Укргідроводгосп), Л.М. Осіпчуком (АБіА УРСР, секретар комісії). – Не публікується. Див.: ЦДАВО, ф. 4906, оп. 4, спр. 556, арк. 242.

ПОКАЖЧИК ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

До покажчика внесено географічні назви (назви держав, регіонів, адміністративних одиниць, населених пунктів, вулиць, річок, урочищ, інших макро- і мікротопонімів тощо), що зустрічаються в документах.

Категорії поселень подаються за новим адміністративно-територіальним устроєм. У покажчику застосовано такі скорочення: м. – місто, р-н – район, вул. – вулиця, р. – річка, обл. – область, пров. – провулок. У квадратних дужках – [м. Київ] – позначено місце створення документа, встановлене упорядниками.

Посилання подаються на номери документів.

Агротехніків, вул. – 69

Америка – 42

Андріївський узвіз – 52

Бабин яр (Бабий яр, Большой яр, Б. Яр, Б. Я. – Див. також Сирецький яр) – 1-10, 12-14, 16-21, 24, 25, 27-29, 31, 32, 35, 37, 38, 40, 44, 45, 51-53, 59, 60, 63, 67, 77, 78, 79, 82, 83, 86-88, 89, 91, 93, 94, 96, 97, 100, 103-106, 108-115, 117, 119-123, 125-127, 131-134, 136, 137, 141, 144, 145, 147, 148, 151, 152, 154, 155, 159-161, 164, 165, 168-171, 175, 176

Бабин яр, струмок – 3, 25

Бакинська, вул. – 170

Балка Амвросіївського кар'єра – 25

Бельгія – 35

Велико-Мостицька, вул. – 69, 89, 116, 128, 129

Вишгородська, вул. – 52

Вінницька обл. – 12

Голландія – 42

Горького, вул. – 35

Д. Бідного, вул. – 69, 89

Димер, смт. – 10

Дмитрівська канава – 44, 69, 89

Дмитрівська, вул. – 44, 69

Дніпро, р. – 2, 14, 35, 67, 79

Дніпровська набережна, вул. – 89

Дніпропетровськ, м. – 24, 25, 85, 175

Дорогожицька, вул. – 37

Дружби народів, бульвар – 22

Житомир, м. – 85

Запоріжжя, м. – 25

Ізраїль – 35

Індонезія – 31

Казанська, вул. – 89

[м. Київ] – 1, 3, 5-16, 18, 19, 21, 22, 25, 27-36, 38-48, 52, 53, 55, 59-61, 65-67, 69, 72-75, 78-80, 83, 84, 87, 88-90, 93, 94, 98, 99, 101, 104, 105, 107, 109, 111, 112, 114, 115, 118, 119, 121, 123, 125, 134, 136, 138-140, 142, 143, 149-151, 156, 157, 161, 162, 166, 167, 170, 171, 176

Київ, м. – 1, 2, 4-8, 10-13, 15-17, 19, 20, 22-27, 30, 31, 33-37, 40-43, 47-51, 54-60, 62-66, 68-72, 76, 77, 79, 80, 82, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 94-97, 99-104, 106-110, 112, 113, 116, 117, 119-122, 124-133, 135-138, 141-149, 151-161, 163-166, 168, 169, 171-176

Київська обл. – 17, 19

Китаївський яр – 25

Копиловська, вул. – 89, 116, 130

Костянтинівська, вул. – 26, 89

Кременчуцька ГЕС – 35

Кривий Ріг, м. – 85

Куренівка – 3, 12, 13, 30, 35, 38, 40-42, 46, 49, 52, 56, 57, 60, 64, 73, 77, 80, 85, 86, 90, 98, 99, 102, 103, 114, 116, 124, 128-130, 132, 135, 140, 143, 154, 156-158, 171, 175, 176

Лагерна, вул. – 4, 7, 100, 113, 167, 170

Леніна, вул. – 19

Лук'янівка – 3, 38
Лук'янівський шляхопровід – 89
Лютнева, вул. – 120, 127
Лютневий, пров. – 52

Мельника, вул. – 7
Миколаївська обл. – 12
Мильний, пров. – 25
Молдавія – 25
Москва, м. – 14, 21, 24, 25, 32, 66, 67, 72, 79, 92, 112
Музейна, вул. (провулок) – 52

Нове кладовище – 9, 27
Новий Ульм, м. – 95
Ново-Кладбищенська дорога – 37
Ново-Костянтинівська, вул. – 51, 69, 175
Ново-Окружна, вул. (Н. Окружна) – 37, 63, 104
Ново-Троїцька, вул. – 89
Нью-Йорк, м. – 86

Огородній пров. – 89
Окружна, вул – 5, 7

Парк ім. Фрунзе – 69, 89
Петропавловська, вул. – 52, 133, 170
Пирогове – 25
Пітсбург, м. – 92
Подільський р-н – 4, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 22, 23, 31, 32, 33, 34, 35, 42, 43, 47, 48, 51, 55, 59, 60, 65, 69, 76, 88, 89, 94, 102, 175
Подол (Поділ) – 12, 35, 40, 66, 72, 95
Подольськ, м., Московська обл. – 25
Полтава, м. – 12
Польща – 35
Почайна, р. – 69

Радомиська, вул. – 52
Радянська, вул. – 52
Радянський Союз (Советский Союз) – 79, 125

Репехов (Репахов, Репяхов) яр (овраг) – 32
Рибачий, півострів – 44

Сирець – 11, 15, 25, 63, 89
Сирець, р. (струмок) – 25, 28, 45, 53, 170, 175
Сирецька, вул. – 14, 19, 25
Сирецький житловий масив – 69, 77, 136, 141, 159, 164
Сирецький яр (див. також Бабин яр) – 23, 30, 41, 49, 50, 57, 58, 64, 68, 69, 71, 76, 81, 83, 84, 89, 91, 99, 101-103, 107, 115, 116, 128-130, 133, 138-140, 142, 143, 146, 148, 150, 153, 156-158, 161, 162, 166, 167, 172-174
Сімферопольське водосховище – 25
Суми, м. – 12
США – 67, 86, 92

Толстого, вул. – 62
Троїцько-Кирилівська, вул. – 44, 69, 89, 116, 128, 129, 135, 175
Тульчинська, вул. – 44, 69, 89, 116, 130

Україна (УРСР, Українська РСР, радянська Україна) – 2, 66, 86, 95

Франція – 42
Фрунзе, вул. – 1, 10-12, 15, 17, 22, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 41, 43, 44, 47, 51, 52, 55, 65, 69, 77, 81, 82, 87-89, 91, 94, 104, 114, 116, 128, 129, 130, 159, 167, 175

Чекістів, вул. – 19
Челябінська обл. – 12
Чернігів, м. – 85

Щусєва, вул. – 104, 170, 175

Юрковська, вул. – 25
Ямська, вул. – 135
Японія – 42
Ярославська, вул. – 12

ПОКАЖЧИК ІМЕН

До покажчика імен внесено прізвища та імена осіб, що зустрічаються в документах, без додаткових відомостей про посаду, рід занять, родинні зв'язки тощо. Найменування осіб з однаковими прізвищами подаються в окремих позиціях. Російськомовні прізвища передано курсивом.

Посилання подаються на номери документів.

- Абизов – 64
Акімова Г.Т. – 25, 28
Аксеновський Олександр Васильович – 51, 52
Аладков В.П. – 106, 120, 122, 126, 131-133, 141, 144, 145, 147, 148, 152, 155, 159, 168, 169
Андріанов С.Н. – 16, 44, 64, 71, 78, 83, 91, 94, 104, 108, 112-115, 119, 120, 122, 123, 137, 148, 168, 171, 176
Аникеев (Аниксеев) И.Я. – 24, 25
Анищенко – 7,
Аніщенко (Анищенко, Оніщенко Онищенко) М.Є. – 7, 9, 16, 31
Антонов В.Г. – 81
Аристовський В.В. – 16, 24, 51, 117
Аристовський М.М. – 175
Аркадьєв Г.І. – 4, 101, 107
Ашаренков Ф.Т. – 24, 25, 89

Бабич – 35
Бадаєв – 6, 64
Бакума П.Ф. – 11, 16, 24, 25, 28, 51, 175
Барановський В.Л. – 131-133, 144, 168, 175
Барановський Анатолій Максимович – 23, 50, 68, 74, 75, 90, 99, 101, 157
Баратов Г. – 74, 89
Баргман М.Е. – 24, 28
Бардаш А.Ф. – 138, 150, 163
Башмаков – 57, 128
Беляшевський Н.Н. – 87, 93, 97, 111
Бесєдіна К. – 176
Бобровський М.С. – 24, 28
Богорад – 35
Бойко Г.И. – 18
Бойко К. – 23, 90, 116, 158
Бомбчинський Б.П. – 78
Бондаренко А.П. – 16, 24, 164
Бондарь И.И. – 2,
Боренбойм – 35
Брацило – 8, 16
Броун – 67
Бурка М.И. – 93, 97, 111
Бурлака – 31
Былым – 12

Василевський (Васильевський) В.Е. – 16, 24, 63
Верещагин – 35
Владимирський Д. – 63
Владимирцев В. – 86, 97
Власенко А.И. – 63
Волкова – 35
Воронов В. – 130

Гаско – 31
Гигиняк – 64
Глуценко – 8, 16
Гнатовський – 40
Голік С.С. – 71

Головченко – 17

Гончаренко – 31

Гончаров О. – 130

Городников – 35

Гороховский С.М. – 24, 96, 127

Гринблат М.Д. – 18, 32

Гринблат М.Х. – 51

Гриненко И.И. – 32

Гурин П.Е. – 2

Давидов Олексій Йосипович – 4, 5, 6, 7, 9, 17, 23, 31, 35, 40, 42, 48, 73, 76, 80, 88, 89, 91, 94, 108, 110, 113, 115, 116, 119, 120, 123, 128, 132-134, 136, 137, 141-148, 151, 152, 154-157, 168

Данілевський – 64

Дацких Ф.В. – 1, 2, 16

Дегтярев А.П. – 16, 24, 51, 175

Джастин – 25

Дидковский (Дитковский) М.М. – 16, 24, 25, 51, 100, 117, 175

Добровольський А. – 4,

Доронина – 52

Доценко Т.П. – 86, 93, 97

Дранников А.М. – 16, 24, 25, 51, 53, 64, 71, 81, 82, 91, 106, 108, 113, 120-122, 126, 159, 165, 169, 171, 175

Дубінін В.І. – 57, 59, 85, 91, 103, 113, 120, 128, 152, 172, 174

Дубник – 9

Дудченко Григорій Захарович – 18, 21

Дьяконов – 130

Дятлова А.С. – 61, 62

Евсеев Сергей Васильевич – 24

Евсютин Р.В. – 117

Евтюхин Василий Федорович – 51, 52

Ермолович (Єрмолович) Б. – 5, 6, 7

Жаронкін Леонід Миколайович – 51, 52

Жудова – 40

Заярний Віктор Йосипович – 137, 155

Збандут Г.Ф. – 108

Золотаревский – 35

Иванова – 21

Иванченко Денис Кузьмич – 16, 20, 21, 24, 25, 32, 45, 59

Иконников И.П. – 16

Иотенко (Йотенко) Н.И. – 2, 25, 28, 38

Исаков Илья Васильевич – 51, 52

Іващенко Ольга Іллівна – 75

Казанець Іван Павлович – 10, 11, 15, 22, 30, 33, 34, 41, 43, 47, 55, 59, 65, 67, 88

Казанцев – 25

Калініченко – 128

Карагунский – 42

Карбачинский – 21

Карев О. – 130

Карук Б.П. – 71

Кащеев В. – 63

Кижаев Г.Д. – 71, 81, 91, 96, 100, 106, 108, 114, 120, 126, 131-133, 137, 141, 144, 145, 147, 148, 152, 155, 159, 160, 165, 168, 171, 175

Килимнык – 35

Кириллов В. – 39

Киселев – 35

Клименко Устим Григорович – 51, 52

Коваленко Н.А. – 112, 120-122, 175

Коваленко Т.І. – 49

Козленко – 108, 120

Козлов – 7

Козлов І. – 4

Козлов М.С. – 1, 16, 25, 31

Колыбин – 35

Комах – 42

Копыленко – 35

Коржевський Б.Є. – 57

Костенко – 58

Котов С.М. – 96

Коцар (Коцарь) И.А. – 159, 160

Кочубей – 58, 116, 139

Кошмак М.Д. – 64, 71, 81, 91, 96, 100, 105, 106, 108, 110, 113, 120, 122, 126, 131, 133, 137, 144, 145, 147, 148, 151, 152, 154, 155, 159, 160, 165, 168, 171, 175

Краснюк – 58

Креліна Галина Олександрівна – 14

Криммер – 2

Кузнец Я.М. – 16, 24, 25, 51, 64, 71, 78, 81, 91, 96, 100, 106, 108, 113, 115, 120, 122, 132, 133, 145, 147, 148, 152, 155, 167, 171, 173, 175

Кузнецов О.Н. – 52

Кулага – 35

Кульженко О. – 168

Куроедов К.Г. – 155, 159

Лабушевский М.У. – 64, 71, 81, 91, 96, 106, 113, 120, 126, 131, 171, 175

Ладыгин – 21

Ланишин – 31

Лемешко А.Е. – 104, 108, 113, 114, 120, 175

Лернер В.І. – 46, 57, 96, 100, 106, 108, 112, 113, 120-122, 137, 147, 175

Лернер В.О. – 91

Лернер М.К. – 59

Летов – 58

Лещенко – 35

Липавский З. – 67

Литвинов И.М. – 16, 24, 25, 51, 175

Литвинов О.О. – 52, 115

Лісняк – 23

Лобанов М. – 80, 116, 150

Лотник – 35

Лукиєнко Ф. З

Лукьянова Т.В. – 28

Лучко – 57

Лысенко Н.П. – 2,

Лямин В.М. – 24, 28

Мавленков – 58

Малюта М.А. – 4, 5, 9, 31, 37, 96, 130, 144, 165

Малюта А.О. – 145, 155, 159, 160, 168

Маршал Павло Корнійович – 25, 51, 52

Масляный – 159

Матвеев – 58

Матвиевский Ю.Г. – 96, 163

Матвиенко – 31

Матрос Александр Акимович – 14, 38, 39, 136, 141

Матченко – 100

Махиня М.М. – 84, 98, 99, 153, 157

Махновец – 18

Мезенов І.П. – 50, 161, 162, 166

Мельник С. – 3, 4

Месяц Иван Александрович – 19

Миргородський – 58

Мирошниченко – 143

Мокиенко – 25, 31

Моторол – 35

Мягкенький П.М. – 16,

Мяртун – 35

Нагдольський Г.С. – 18

Нагнибеда – 31

Некоз В.А. – 108, 120, 168

Нікітченко Віталій Федотович – 12, 31, 32, 35, 36, 40, 42, 48, 60, 66, 72, 79, 80

Никифоров А.В. – 57, 102, 103, 108, 113, 118, 120, 126, 128, 141, 148, 155, 160, 173

Никонов Г.И. – 25, 28

Никуленкова – 12

Новиков – 21

Новиков А.П. – 57, 103, 120, 128

Норинская – 35

Оболєнський Ю.Г. – 127

Овсянников – 35

Омельченко – 19

Оніщенко (Аніщенко, Анищенко, Онищенко) М.Є. – 7, 9, 16, 31

Онопієнко В. – 7

Осипчук Л.Н. – 44, 71, 78, 81, 93, 96, 100, 106, 108, 111, 113, 115, 118, 120, 122, 126, 132, 133, 137, 141, 144, 145, 147, 159, 165, 168, 169, 171-173, 175, 176

Падієнко – 6,

Панасюк Д.Х. – 32, 59, 88

Патон – 35

Перфільєв – 57, 128

Пестряков М.В. – 24, 25, 53, 96, 100, 106, 120, 122, 126, 127, 133, 141, 144, 145, 148, 152, 155, 159, 160, 165, 168-170, 175

Петренко Г.М. – 24

Петренко С. – 69, 89

Пиковский Б.И. – 2,

Пишкін Б.А. – 16, 24, 25, 51, 91, 96, 100, 117, 159, 171, 175

Пищик И.Р. – 59

Пищик И.Ф. – 16, 24, 25

Підгорний Микола Вікторович – 49, 59, 64, 88, 111

Побегайло Ірина Михайлівна – 13, 16, 24, 25, 31, 96, 100

Погребов – 64

Подгайна Євгенія Афанасівна – 19

Полянкер – 42

Попельнух І.К. – 50, 68

Поташник Е.М. – 108

Приймак Б. – 7

Приходько В. 4

Прожига Г. – 63

Пруцаков В.В. – 63

Пузік О. – 116, 156, 157

Равинський (Ровинский) М.С. – 2

Радьковський (Ратьковський) Євген Миколайович – 18, 16, 21, 32 45, 51, 59

Радионов – 35

Райер – 25

Ржаницын Б.А. – 112

Рогозовский А.Е. – 155

Рогозовский П.А. – 108

Родяхін – 128

Рожок – 35

Розенко – 23, 137

Ромасько Е.С. – 24, 59

Русакова Н. – 63

Рутьковский В.И. – 115

Рыбчинский Б.Л. – 16

Рябов И.Е. – 81, 106

Савин В.Д. – 106, 108, 113, 120, 122, 126, 131-133, 137, 141, 144, 145, 147, 148, 152, 155, 159, 160, 165, 168, 169, 172

- Савчук* – 12
Сайдакова – 63
Сайдаковский З.А. – 175
Сайдаковский С. – 97
Сайковский – 86
Селіванов О. – 23, 73, 116, 128, 130
Семешко А.Г. (А.Т.) – 87, 93, 97, 175
Сігов – 58
Сілін Н.О. – 16, 24, 25, 51, 64, 81, 91, 96, 100, 113, 120-122, 126, 132, 141, 146, 148, 152, 155, 165, 168, 169, 171, 175
Сінченко – 23
Склярєнко А.Н. – 16, 91, 106, 164, 167, 168
Сліпченко Павло Степанович – 16, 24, 25, 44, 51, 53, 61, 62, 64, 71, 78, 81, 83, 91, 93, 94, 96, 105, 106, 108-111, 118, 120, 122, 132, 137, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 151, 152, 154, 155, 159, 164, 165, 168-170, 172, 173, 175, 176
Слободян Р.Т. – 117
Смирнов Олександр Іванович – 52
Сніцар Я.Е. – 64, 71, 81, 91, 96, 100, 106, 108, 113, 114, 120, 122, 126, 127, 131-133, 148, 152, 155, 168, 171, 175
Соболь – 80
Соловей М.И. – 18, 21, 32, 51
Соловійова Н. – 7
Соловьев Н.В. – 25, 28
Соляк – 35
Сорокін А. – 64, 110
Стадник – 59
Сталинская – 42
Супрун – 19

Тарусин – 59
Тарусин Н.С. – 113, 126, 137, 141, 144, 155, 165, 168

Твердохлеб Ю.Н. – 112, 120-122, 125, 175
Терентьев В.А. – 49, 57, 80, 103, 115, 128, 147
Тернюк – 35
Теругин Н.Е. – 108
Титов О.М. – 24, 25, 57, 64, 71, 81, 91, 96, 100, 106, 113, 120-122, 126, 127, 131, 137, 144, 145, 148, 152, 168, 169, 171, 175
Тихонов П. – 17
Тищенко С. – 58
Тищенко М. – 107
Толкунов І. – 73, 84, 98, 124, 138, 140, 143, 153, 157
Томин – 42
Третьяков – 58, 157
Трофименко – 14

Угинчус А.А. – 78
Уласович Н.М. – 71

Фадеев – 35
Федоров Б. – 112
Федченко – 83
Фелендлер И.С. – 16, 46, 96, 127, 145, 147, 148, 152, 155, 159, 165, 168, 169
Фельдман – 42
Фесенюк – 40
Фесенюк – 5
Филоненко К.И. – 16, 24, 25, 71, 81, 122, 126, 132, 141, 155, 159, 171, 175
Финьковский Г. – 26
Філахтов О.Л. – 16, 24, 25, 51, 53, 71, 78, 81, 64, 91, 93, 94, 96, 100, 109, 111, 113, 122, 123, 126, 131-134, 137, 144, 155, 159, 160, 165, 168, 169, 171, 173, 175

- Халемский – 35
 Хворостовський – 7,
 Хворостяний М. – 67
 Хейфиц – 35
 Хижняк – 35
 Холин Н.Д. – 97, 111, 120
 Холина – 86
- Ц**алюк – 20, 21
 Целовальский А.А. – 18
 Цемехман – 118
 Цепенюк Б.И. – 8, 16, 18, 21, 32, 42, 45, 59
 Циприс Б.М. – 2
 Цоколь А. – 90
- Ч**алый – 35
 Чебанюк – 35
 Чеботков Б.Г. – 44, 52, 78
 Черкашин – 58
 Чумаков И.С. – 137, 141, 144, 165, 168, 169, 175
 Чупр – 42
 Чуркина Т.М. – 28
- Ш**амля – 12
 Шац В. – 67
 Швец Г.И. – 96
- Шепеленко Костянтин Григорович – 16, 24, 25, 28, 29, 48
 Шерманов П.С. – 108
Шершень Г.Н. – 24
 Шило М.К. – 9, 27, 69, 89, 164, 173
 Шишацкий – 13, 14
 Шкудин (Шкундин) – 25
 Шматченко – 12
 Шнайдер – 35
 Шрайдер – 31
 Штепанек С. – 117
 Шуменко – 40
 Шумило – 31
- Щ**ербицкий Володимир Васильович – 23, 49, 70, 116, 129, 135, 146, 158
- Энгель Ф.Ф. – 112
 Эренбург И. – 35
- Ю**дковский – 35
 Юровский – 12
- Я**ковлев Павло Семенович – 51, 52
 Якушенко Григорій Миколайович – 51, 52
 Ямниченко – 132, 141, 144
 Ясиненко Т. – 8, 20
 Яцура М. – 161, 166

СПИСОК УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ, ПІДПРИЄМСТВ

У списку подається перелік установ, організацій, підприємств, а також комісій, згадки про які містяться у документах і матеріалах, пов'язаних з висвітленням Куренівської трагедії 13 березня 1961 року у м. Київ.

Для зручності список представлений у двох колонках. Перша колонка містить реєстрове гасло, яке в т.ч. встановлене на підставі бланків оригінальних документів, а також печаток установ. Друга колонка містить інваріанти назв за текстами документів. Оскільки документи представлені у збірнику як українською, так і російською мовою, російськомовні назви подано курсивом. Для прикладу: Держбуд (україномовний варіант), *Госстрой* (російськомовний варіант). При відсутності інваріантів назва представлена тільки в першій колонці.

2-га лікарні Подільського району

2 Управління КДБ при Раді Міністрів
Української РСР

В т.ч. в його складі:

6 відділ

1 відділення 6 відділу

2 Управление КГБ при СМ УССР

*6 отдел 2 Управления КГБ при СМ
УССР*

1 отд-е 6 отд. 2-го Упр. КГБ УССР

4-та взуттєва фабрика

№ 1, поштова скринька, завод

№ 11, поштова скринька, завод

№244, поштова скринька, завод

Академія будівництва і архітектури
Української РСР

завод п/я № 1

завод п/я № 11

завод п/я № 244

*АБіА УРСР,
Академия строительства и архитек-
туры УССР,
АСиА УССР,*

В т.ч. в її складі:

Сектор організацій, механізації і еко-
номіки будівництва

Академія наук Української РСР

*сектор организаций, механизации и
экономики строительства*

*АН УРСР,
Академия наук УССР,
АН УССР*

Андріївська церква

*Андріївський собор,
Андреевский собор*

«Арсенал», завод

завод «Арсенал»

Артема ім., завод

«Бі-бі-сі», радіостанція

Будівельно-монтажне управління-610
(до 1957 р. підпорядковувалося
Головбуду Міністерства промислово-
будівельних матеріалів СРСР, а потім
Міністерству будівництва УРСР)

Бюро пропаганди художньої
літератури

«Вечірній Київ», газета

Виконавчий комітет Київської міської
ради депутатів трудящих

В його складі:

Відділ охорони здоров'я

Відділ планування і забудови м.Києва
«Головкиївбуд»

Житлове управління

Міська планова комісія

Спецінспекція по впорядкуванню
міста

Трамвайно-тролейбусне управління

Управління благоустрою

завода им. Артема

«Би-би-си»

СМУ-610,
строительно-монтажное Управление
№ 610 треста
«Укрстроймеханизация»
Министерства строительства УССР

Бюро пропаганды художественной
литературы

«Вечерний Киев»

Київський міськвиконком,
Киевский исполком,
горисполком,
Исполнительным комитетом
Киевского горсовета,
Исполком Киевского Городского
Совета Депутатов Трудящихся

міськздороввідділ

«Головкиївбуд» виконкому Київської
міської Ради депутатів трудящих,
«Головкиївбуд»,
Главкиевстрой

Київський міськплан

Міськспецінспекцію,
Горспецинспекция,
Специнспекция,
специнспекция Горисполкома,
специнспекция по благоустройству
г. Киева

Відділ впорядкування,

Отдел благоустройства,
Отдел благоустройства Исполкома,
Управление Благоустройства
Исполкома Киевского Горсовета,
Управление благоустройства города
Управление благоустройства г. Киева

Управління водоканалізації
Управління газового господарства
Управління зеленої зони
Управління капітального ремонту
Управління капітального будівництва
Управління культури
Управління побутового
обслуговування
Управління протизсувних і підземних
робіт

Управління торгівлі
Управління у справах архітектури

Виконавчий комітет Димерської
районної ради депутатів трудящих

Виконавчий комітет
Дніпропетровської обласної ради
депутатів трудящих

Виконавчий комітет Луганської
обласної ради депутатів трудящих

Виконавчий комітет Миколаївської
обласної ради депутатів трудящих

Виконавчий комітет Подільської
районної ради депутатів трудящих
м.Києва

Виконавчий комітет Сумської
обласної ради депутатів трудящих

Виконавчий комітет Шевченківської
районної ради депутатів трудящих
м.Києва

Управління газового господарства м.
Києва

Управління капітального ремонту
міськвиконкому

*Управление противооползневых работ
Киевского Горсовета,
Управление противооползневых и
подземных работ Киевского
Горисполкома*

Управління у справах архітектури при
виконавчому комітеті Київської міської
ради депутатів трудящих
*Управление по делам Архитектуры
г. Киева
Управления городского архитектора*

Дымерский Райисполком

Дніпропетровський облвиконком

Луганський облвиконком

Миколаївський облвиконком

Виконком Подільської районної ради
депутатів трудящих,
*Исполком Подольского райсовета
депутатов трудящихся*

Сумський облвиконком

Виконком Шевченківської районної
ради депутатів трудящих,
*Исполком Шевченковского райсовета
депутатов трудящихся*

Вінницький театр
Володимирський собор
«Водоканалпроект»

Всесоюзна контора з проектування і проведення земляних робіт способом гідромеханізації
«Будгідромеханізація» Головбуду Міністерства промисловості будівельних матеріалів СРСР

з 1957 р. Державний проектний інститут «Проектгідромеханізація» Міністерства будівництва РСФСР

В т.ч. в його складі:
відділ гірничих і земляних робіт
технічний відділ

Всесоюзний науково-дослідний інститут механізації сільського господарства Міністерства сільського господарства СРСР, лабораторія «Гідромеханізація»

«Гідроспецбуд», трест
див. «Укргідроспецбуд»

«Гідроспецбуд» (м.Москва),
виробничо-технічний відділ

«Гідроспецпроект» (м.Москва)

«Геотопозйомка», трест

Винницкий театр
Владимирский собор
Див. «Укрводоканал проект»

Всесоюзная контора по проектированию и производству земляных работ способом гидромеханизации
«Стройгидромеханизация» Главстроя Министерства промышленности строительных материалов СССР,
Всесоюзная контора
«Стройгидромеханизация» МПСМ СССР,
Государственный союзный трест
«Союзгидромеханизация» бывшего министерства промстройматериалов СССР,
контора «Стройгидромеханизация» Главстроя МПСМ СССР, проектная контора Стройгидромеханизации,
«Стройгидромеханизация»
ГПИ «Проектгидромеханизация» Министерства строительства РСФСР,
ГПИ «Проектгидромеханизация»,
«Проектгидромеханизация» министерства строительства РСФСР.
«Проектгидромеханизация»

В его составе:
Отдел горных и земляных работ
Технический отдел

ВНИИ механизации сельского хозяйства Министерства сельского хозяйства СССР, лаборатория
«Гидромеханизация»

«Гидроспецстрой»

производственно-технический отдел
Гидроспецстроя (г. Москва)

Гидроспецпроект (г. Москва)

Гіпроцивпромбуд – Державний республіканський інститут з комплексного проектування об'єктів житлово-цивільного будівництва і підприємств будівельної індустрії

«Главкирпич» Міністерства промисловості будівельних матеріалів УРСР

Головне управління геології при Раді міністрів УРСР, відділ гідрогеології та інженерної геології

Головне управління
«Головцентропромонтаж»

Головне управління державного страхування УРСР

Головне управління зі спеціальних робіт «Укрголовспецбуд»
Міністерства будівництва УРСР

Головне управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді міністрів Української РСР

Головне управління міського електротранспорту м.Києва

Головне управління
«Укрголовбудпостач»

Головне управління
«Укрголовелектромонтаж»

«Головторгсировина», заготівельна контора

ГНТК

Голос Америки, радіостанція

Державна експертна комісія зі встановлення причин аварії на гідровідвалі в Бабиному яру

«Гипроградпромстрой»

*«Главкирпич» МПСМ УССР,
«Главкирпич»*

отдел гидрогеологии и инженерной геологии Главгеологии УССР

Головне управління Держстраху
Держстрах

*«Укрголовспецбуд»,
Главное управление по специальным работам «Укрглавспецстрой»,
Главспецстрой Министерства строительства УССР,
Главспецстрой Минстроя УССР,
Укрглавспецстрой Минстроя УССР*

Головмісцепром,
Укрголовмісцевпобутпром,
Укрголовмісцевпром

Управління міськелектротранспорту

«Главторгсырьё», заготконтора

ГНТК

*«Голос Америки»,
«Голос Америки»*

*експертна комісія з питання про причини виносу розрідженого ґрунту з відвалів у Бабиному Яру,
правительственная Комиссия для заключения о причинах аварии отвалов*

Державна комісія з приймання в експлуатацію захисних споруд в районі Бабиного Яру

Державна планова комісія Ради міністрів Української РСР

В т.ч. в її складі:

Галузеві відділи:

Житлового і комунального господарства

Зведених балансів сировини і матеріалів

Зведених балансів устаткування

Культури

Промисловості місцевого

підпорядкування

Охорони здоров'я і медичної промисловості

Легкої промисловості

Харчової промисловості

Фінансів і собівартості

Зведеного народногосподарського плану

Державний інститут по проектуванню «Київпроект»

В т.ч. в його складі:

3-тя інженерна майстерня

геологічний відділ

гідротехнічна група

геологічна партія

інженерно-геологічний відділ

Державний комітет Ради міністрів УРСР в справах будівництва

Державний проектний інститут

«Проектгідромеханізація»

Міністерства будівництва РСФСР

Дирекція захисних споруд Бабиного Яру

Государственная комиссия по приемке в эксплуатацию защитных сооружений в районе Бабьего Яра

Держплан,
Держплан УРСР,
Госплан УССР,

Київпроект,
Киевпроект,
Институт «Киевпроект»

*3-я инженерная мастерская
геологический отдел
гидротехническая группа*

Держбуд УРСР,
Госстрой УССР

Див. Всесоюзна контора з проектування і проведення земляних робіт способом гідромеханізації «Будгідромеханізація» Голоvbуду Міністерства промисловості будівельних матеріалів СРСР

*Дирекция защитных сооружений
Бабьего Яра,
Дирекция защитных сооружений,
Дирекция по защитным сооружениям,
Дирекция строящихся сооружений
Бабьего яра, защитные сооружения,
Строительство защитных сооружений*

«Дніпроспецбуд», трест

Експериментальний завод
Центрально-дослідного
конструкторського бюро Головного
управління місцевої промисловості і
побутового обслуговування РМ
УРСР

Експертна комісія прокуратури
Української РСР

Електромонтаж 1, трест Міністерства
будівництва УРСР

Єврейська община

«Зміна», журнал

Інститут геологічних наук АН
Української РСР

Інститут гідрології і гідротехніки АН
Української РСР

В т.ч. в його складі:

відділ гідромеханізації

відділ гідротехнічних споруд

лабораторія фільтрації і механіки
грунтів

Інститут електротехніки АН
Української РСР

Інститут зоології АН Української РСР

Інститут мистецтвознавства АН
УРСР

Інститут «Укрдіпроводгосп»

Інституту «Укрдіпромиськпромгаз»

Інститут фізики АН Української РСР

Києво-Печерська Лавра

Київська гідроелектростанція

трест «Днепроспецстрой»

Експериментальний завод
Головмісцевпрому,
Експериментальний завод ЦДКБ
Головмісцевпрому,
Експериментальний завод
Центрального дослідного
конструкторського бюро
Укрголовмісцевпобутпрому

*Експертная комиссия прокуратуры
УССР*

еврейская община

Институт геологии АН УССР

*Институт гидрологии и гидротехники
АН УССР*

*отдел гидромеханизации института
гидрологии и гидротехники АН УССР
отдел гидротехнических сооружений
института гидрологии и гидротехники
АН УССР*

*лаборатория фильтрации и механики
грунтов института гидрологии и
гидротехники АН УССР*

Институт электротехники

Институт зоологии АН УССР

*Институт искусствоведения АН
УССР*

*«Укрдіпроводгосп»,
Укргипроводхоз*

Институт физики

*Лавра,
Печерская лавра*

Киевская ГЭС

Київська контора Головпостачу
Міністерства зв'язку УРСР

Київська міська рада депутатів
трудящих

В т.ч. в її складі:

Київське управління промисловості
будівельних матеріалів

Юридична частина

Київська реалізаційна база Обласного
управління хлібопродуктів
Міністерства заготівель УРСР

Київське бюро погоди Управління
гідрометеослужби УРСР

Київське відділення
«Гідромеханізація» Всесоюзної
контори «Будгідромеханізація»

див. :

Всесоюзна контора з проектування і
проведення земляних робіт способом
гідромеханізації
«Будгідромеханізація» Головбуду
Міністерства промисловості
будівельних матеріалів СРСР

Київська міськрада
Киевский городской совет

Управління промисловості будівельних
матеріалів Київської міської ради
депутатів трудящих,
Городское Управление
Промстройматериалов,
Киевское городское Управление
промышленности стройматериалов,
Киевское городское Управление
промышленности стройматериалов
при Киевском Горсовете,
Управление промышленности строй-
материалов исполкома Горсовета,
Управление стройматериалов
Горсовета
Юрчастина Міськради

Гидрометеослужба, бюро погоды
Киевское бюро погоды

Київське відділення тресту
«Будгідромеханізація»,
контора «Будгідромеханізація»,
Київське відділення тресту
«Стройгідромеханізація»,
Киевское отделение
«Стройгидромеханизация»,
Киевское отделение Всесоюзной
конторы «Стройгидромеханизация»
МПСМ УССР,
Киевское отделение конторы
«Гидромеханизация»,
Киевское отделение
«Стройгидромеханизации»,
Киевское отделение треста
Союзгидромеханизация,
Киевское специализированное управле-
ние «Гидромеханизация» Киевского
Управления гидромеханизации Всесоюз-
ной конторы «Стройгидромеханизация»

Київське спеціалізоване управління
№ 610, або будівельно-монтажне
управління № 610

до 1957 г. знаходилося у
підпорядкуванні Міністерства
промисловості будівельних
матеріалів СРСР, з 1957 по 1958 рр. –
в підпорядкуванні Міністерства
промисловості будівельних
матеріалів УРСР, з червня 1958 р. – в
складі тресту «Укргідроспецбуд»
Міністерства будівництва УРСР.

В т.ч. в його складі:
Петровський прорабський пункт
СУ-610

Київський гарнізон, військові частини

Київський інженерно-будівельний
інститут

Київський міський комітет
Комуністичної партії України

Київський міський фінансовий відділ

Київський політехнічний інститут

Київський раднаргосп

В його складі:
будівельні трести
енергетичне управління

Київський трест «Мостобуд № 1»

Кирилівська лікарня або
Психіатрична лікарня імені академіка
І.П. Павлова

Комітет державної безпеки при Раді
міністрів Української РСР

*Киевское специализированное
Управление № 610 треста
«Укргідромеханизация» Министерства
строительства УССР,
Киевское специализированное
управление № 610,
СМУ – 610 треста
«Укргідромеханизация»
Министерства строительства УССР,
строительно-монтажное Управление
№ 610 треста Укрстроймеханизация
Министерства строительства УССР,
Киевское СУ Гидромеханизации № 610
треста «Укрстроймеханизация» МС
УССР,
Киевское специализированное
Управление № 610 треста
«Укргідромеханизация»
Министерства строительства УССР,
Киевское специализированное
управление «Гидромеханизация» № 610
треста «Гидроспецстрой»
Министерства строительства УССР*

*Киевский инженерно-строительный
институт*

Київський міськком КПУ, міськком КП
України, Київський міськком КП
України

Киевский городской финансовый отдел

Киевский политехнический институт

Мостобуд №1

*Кирилловская больница,
больницы им. Павлова*

*КДБ,
Комитет госбезопасности при Совете
министров УССР*

Комісія Держбуду УРСР з нагляду за станом Сирецького Яру

*постоянно-действующая комиссия
Госстроя УССР по наблюдению за
состоянием Сырецкого Яра*

КСУ 602

Кременчуцька гідроелектростанція

Кременчугскую гЭС

Львівська сейсмічна станція
Львівського відділення Академії наук
Української РСР

*Львовская сейсмическая станция
Львовского отделения АН УССР*

Міністерство автомобільного
транспортного шосейних шляхів
Української РСР

*Мінавтошосдор,
Міністерство автотранспорту і
шосейних шляхів УРСР*

Міністерство будівництва
електростанцій СРСР, контора
«Гідромеханізація»

*Московская контора
«Гидромеханизация»
Министерства строительства
электростанций СССР*

Міністерство будівництва
Української РСР

*Мінбуд УРСР,
Министерство строительства УССР,
Минстрой УССР,
МС УССР*

Міністерство внутрішніх справ
Української РСР

МВД

В т.ч.:

Управління Міністерства внутрішніх
справ по Київській області

УМВД по Киевской области

Міністерство зв'язку Української РСР

Міністерство комунального
господарства Української РСР

МКГ УРСР

В т.ч. в його складі:

*Управлінням капітального
будівництва,
Планово-фінансове управління,
Управління міськелектропостачання*

Міністерство промисловості
будівельних матеріалів Української
РСР

*Министерство промышленности
строительных материалов УССР,
Министерство промстройматериалов
УССР*

Міністерство фінансів Української РСР

Мінфін УРСР

Міськдержсанінспекція

Міськспеціалізація

Науково-дослідний інститут
впровадження передового досвіду в
будівництво і технічної інформації
Академії будівництва і архітектури
УРСР

Науково-дослідний інститут
організації і механізації будівельного
виробництва Академії будівництва і
архітектури Української РСР

Науково-дослідний інститут основ і
підземних споруд Академії
будівництва і архітектури СРСР,
лабораторія закріплення ґрунтів

Організація об'єднаних націй

Петровські цегельні заводи №№ 1 і 2
Київського міського управління
промислових будівельних матеріалів
Української РСР

Подольський районний комітет
Комуністичної партії України

«Правда України», газета

Прокуратура Української РСР

Промтехмонтаж-2, трест
Міністерства будівництва
Української РСР

Прядильно-ткацька фабрика

Рада міністрів СРСР

Рада міністрів Української РСР

Радіотелеграфне агентство України

Районний фінансовий відділ
Подільського району м.Київ

Научно-исследовательский институт
внедрения передового опыта в
строительство и технической
информации АСИА УССР

НДИОМБВ

*Научно-исследовательский институт
организации и механизации
строительного производства АСИА
УССР,
НИИОМСП АСИА УССР*

лаборатория закрепления грунтов
Института оснований АСИА СССР,

ООН,
ООН

Петровські цегельні заводи №№ 1 і 2,
Петровські цегельні заводи,
*Петровские кирпичные заводы
№№ 1 и 2,
Петровские кирпичные заводы,
Кирпичные заводы*

Подольский райком КПУ

«Правда Украины», газета

Прокуратура УССР

«Промтехмонтаж-2»

прядильно-ткацкая фабрика

Совет министров СССР

РМ УРСР,
Уряд Української РСР
*Совет министров УССР,
Совмин УССР
СМ УССР,*

РАТАУ

Подільський райфінвідділ

Рельсозварочний поїзд № 2
Міністерства шляхів сполучення
СРСР

Рембудтрест виконавчого комітету
Подільської районної Ради депутатів
трудящих м. Києва

Сантехмонтаж-1, трест Міністерства
будівництва Української РСР

«Свобода», радіостанція

Служба виявлення і завчасного
оповіщення загрозливого становища
на гідровідвалах Бабиного яру

Спартак, добровільне фізкультурно-
спортивне товариство

Спеціальна комісія Державного
комітету Ради міністрів Української
РСР з нагляду за станом Бабиного яру

Спеціінспекція Подольського району
м.Київ

Сталінський цегельний завод

Театрального мистецтва інститут ім.
І. Карпенка-Карого

Телеграфне агентство Радянського
Союзу

Торгового машинобудування, завод

Трамвайний парк імені Красіна

Українська республіканська контора
Будбанку СРСР

Українська республіканська контора
Держбанку СРСР

«Сантехмонтаж-1»

радиостанция «Свобода»

Служба наблюдения и оповещения

Спартак

Спеціальна комісія Держбуду УРСР з
нагляду за станом Бабиного яру,
Спеціальна комісія Держбуду УРСР з
нагляду за станом Сирецького яру,
Спеціальна комісія Держбуду УРСР,
Специальная комиссия Госстроя УССР
по наблюдения за состоянием Бабьего
яра,
Специальная комиссия Госстроя УССР
по наблюдения за состоянием
Сырецкого яра,
Специальная комиссия Госстроя
УССР

Специнспекция Подольского района г.
Киева

Сталинский кирпичный завод

Театральный институт

ТАСС

Трамвайный парк им. Красина

Украинская республиканская контора
Стройбанка СССР

Українська республіканська рада професійних спілок

«Укргіпросельелектро», інститут по проектуванню електрифікації в сільському господарстві

«Укрекскавація», трест Міністерства будівництва Української РСР

«Укоопснаб»

«Укоопсоюз», («Український союз споживчих кооперативних організацій», з 1946 р. перейменований в «Український республіканський союз споживчих товариств України»)

«Українське народне слово», газета

Українське радіо

Українське театральне товариство

Український державний інститут інженерно-технічних розробок

Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова

«Укрводоканалпроект» – Український державний проектний інститут з водопостачання, каналізації і пов'язаними з ними гідротехнічними спорудами

«Укргідроспецбуд», трест Міністерства будівництва Української РСР

В т.ч. в його складі:
технічне управління
виробниче управління
головне управління

«Укроптбакалія»

Укргипросельэлектро

трест «Укрэкскавация»

*Театральное общество,
Украинское театральное общество*

*УкрДІНТР,
Укрдержіінтр,
Украинский Государственный институт
инженерно-технических изысканий,
Укрининтиз ,
Укринтиз,
Укринтиз*

*Украинский полиграфический
институт им. Ивана Федорова*

*Водоканалпроект,
Водоканалпроект,
Укрводоканалпроект*

*Укргідроспецбуд,
трест Гидроспецстрой,
Укргидроспецстрой Министерства
строительства УССР*

«Укроптбакалея»

«Укрпостачзбутбудматеріали», трест	<i>трест «Укрснабсбытстройматериалы»</i>
Укрпромконструктор, завод	<i>Укрпромконструктор, завод</i>
Укрпромпроект	<i>Укрпромпроект</i>
Управління гідромеханізації м. Дніпропетровськ	
Харківський інженерно-будівельний інститут	<i>Харьковский инженерно- строительный институт</i>
Центральний комітет Комуністичної партії України	<i>ЦК КПУ, ЦК КП України, ЦК КПУ</i>
«Центростальконструкція», трест Міністерства будівництва	
Юнайтед прес Інтернешнл, агентство друку	<i>Юнайтед пресс интернейшнл, агентство печати</i>

МАТЕРІАЛИ ДО БІБЛІОГРАФІЇ

47 лет после Потопа. История // Новости. Новостной портал <http://celebrators.info/> 2011/05/47

50 років Куренівської трагедії: катастрофа під грифом "таємно" // 13.03.2011 // <http://tsn.ua/ukrayina/50-rokiv-kurenivskoyi-tragediyi-katastrofa-pid-grifom-tayemno.html>

50 років тому сталася Куренівська трагедія / 13.03.2011 // <http://www.wz.lviv.ua/articles/90974>

Алифанов В. 45 лет после потопа: Куреневскую трагедию надо помнить: [13 берез. 1961 р.] / Алифанов В. // Газета по-киевски. – 2006. – 13 березня (№ 56). – С.10. // UNIPORT http://uniport.com.ua/2006/03/13/45_let_posle_potopa.html

Алифанов В. Годовщину Куреневской трагедии власти не заметили: [13 березня біля Подільського трамвайного депо поминали жертви Куренівської трагедії] / Алифанов В. // Газета по-киевски. – 2006. – 14 марта (№ 57). – С.3.

Алифанов Владимир. 13 марта – годовщина Куреневской трагедии. Газета по-киевски Online / 13.03.2006 <http://forum.vdn.dp.ua/viewtopic.php?t=12094>

Анисимов А. Киевский потоп: Куреневская трагедия 13 марта 1961 г. / Александр Анисимов. – К.: Курч, 2003. – 100 с.: ил.

Анисимов Александр. Месть Бабьего Яра (коментарі) // <http://interesniy-kiev.livejournal.com/182931.html>

Анісімов О. Куренівський апокаліпсис / 13.03.2011 // <http://mnk.by.ru/kievold/index22.htm>

Бабий Яр // Материал из Википедии http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D0%B9_%D0%AF%D1%80

Бабий Яр-2. Полвека спустя / 13.03.2011 // <http://news2000.com.ua/news/sobytiya/v-ukraine/164714>

Бабий Яр повторился вновь, 1961 // <http://www.agesmystery.ru/node/1777>

Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы. В 5 книгах. Книга 1. Историческая топография. Хронология событий. Составители: Татьяна Евстафьева, Виталий Нахманович. Киев: Внешторгиздат, 2004. – 597 с.: ил.: карты. – Указатели. – С.547–593; <http://www.kby.kiev.ua/book1/documents/doc136.html>

Березін О. Куренівська трагедія: [про трагічні події 13 березня 1961 р. у Києві] // Київський вісник – 1994. – 13 березня.

Бернацкая В. «Чтобы принять меньше мучений и быстрее умереть, я начала плотать грязь...»: [Куренівська трагедія 1961 р.] // Киевские ведомости. – 1993. – 16 февраля. – С.8.

Бернацкая В. Куреневская трагедия: свидетельства очевидца / В. Вернацкая // Киевские ведомости. – 1993. – 16 февраля.

Бобруенко Ю. Кияни згадали «чорний понеділок»: сорок дев'ять років тому сталася Куренівська трагедія / Юрій Бобруенко // Хрещатик. – 2010. – 16 березня (№36). – С.3.

Брамський К. Пекельний вибух безвідповідальності: «кінець світу» стався 34 роки тому для киян у р-ні Куренівки: [у січні цього року відкрито пам'ятний знак загиблим електротранспортникам трамвайного депо] / К. Брамський // Українська газета. – 1995. – 25 травня (№ 11). – С.8.

В Киеве почтили жертв Куреневской катастрофы // Пресс-служба Вице-премьер-министра – Министра регионального развития, строительства и жилищно-коммунального хозяйства 12.03.2011 http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/printable_article?art_id=244123481

Владимир Гусев: «По ночам мародеры вытаскивали из погребений в Бабьем Яру золотые коронки, кольца... Какой-то большой мудрец сказал: «Давайте все это замоем песком, и никто не докопается. Так, к сожалению, и сделали»: 13 марта 1961 г. в Киеве произошла жуткая трагедия, названная впоследствии Куреневской // Бульвар. – 2004. – № 10 (марта). – С. 6 – 7.

Волна ила несла деревянный дом, а из его окон кричали люди: 13 марта в Подольском депо почтили память жертв Куреневской трагедии // Газета по-киевски. – 2010. – 15 марта. – С. 5.

Вот как подробно рассказал о причинах трагедии Владимир АЛИФАНОВ // Форум сторонников КПРФ: KPRF.ORG: Политический форум – Выборы 2012 > История России > Новейшая история России // http://www.kprf.org/showthread-t_11200-page_3.html

Головіна О. Трагедія на Куренівці: [13 березня 1961 р.] / О.Головіна // Хрещатик. – 1999. – 16 березня (№ 19). – С. 14.

Гончар О. Куренівський потоп: сьогодні минула 48-ма річниця з дня Куренівської трагедії / Оксана Гончар // Вечірній Київ. – 2009. – 13 березня. – С. 5.

Гончарук І. Храм пам'яті: на Подолі побудують церкву на честь загиблих у Куренівській трагедії: [у сквері по вул. Фрунзе, 99] / Гончарук І. // Хрещатик. – 2006. – 19 жовтня. – С.2.

Гук О. Куреневский кошмар 1961 года / Ольга Гук // 20 лучших экскурсий по Киеву / Ольга Гук; худож.- оформ. И. М. Осипов. – Х., 2008. – С.133 – 136.

Деменев В. Правда о Куреневской трагедии: девять наивных вопросов о самой страшной техногенной катастрофе в истории Киева, произошедшей ровно 41 год назад / Деменев В. // Комсомольская правда. – 2002. – 13 марта. – С.6.

Евстафьева Татьяна. К 50-летию Куреневской трагедии // Київ. Фотолітопис. Музей історії г.Киева. 10 марта 2011; <http://photohistory.kiev.ua/articles.php?a=1>

Евстафьева Татьяна. Летопись катастрофы // 2000. Еженедельник. 09.03.2010 // <http://2000.net.ua/weekend/gorod-sobytiya/vzgljad/65312>

Евстафьева Татьяна. Помянем погибших в Куренёвскую трагедию 13 марта 1961 года в Киеве // Київ, Фотолітопис. Использовались материалы из книги исследователя Куреневской трагедии А. Анисимова "Киевский потоп. Куреневская трагедия 13 марта 1961 года". К 50-летию Куреневской трагедии 13 марта 1961 г. – 13 марта 2011 г. <http://politicon1.at.ua/forum/39-1344-1> К 50-летию Куреневской трагедии // Интересный Киев <http://www.interesniy.kiev.ua/zhizn-v-kieve/sobytiya-v-kieve/k-50-letiyu-kurenevskoy-tragedii/>

Каждый год в середине марта столица поминает души погибших на Куреневке киевлян // Киевские ведомости. 29.03.2008 // http://infokiev.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=391:2012-01-16-23-01-06&catid=71:2010-10-05-22-28-39&Itemid=2333

Карамаш С. Документи розкривають таємниці трагедії: [Куренівського потопу] // Хрещатик. – 1994. – 14 вересня.

Карамаш С. Причиною трагедії стал всесоюзний рекорд: невідомі подробиці Куренівського потопа / Карамаш С. // Киевские ведомости. – 1994. – 10 сентбрю – С. 9.

Катаєва М. 50-річчя київської «Помпеї»: у столиці відзначили роковини Куренівської трагедії / Марія Катаєва // Хрещатик. – 2011. – 15 березня (№ 37). – С.1.

Киевская Помпея // Коментарі: Київ. – 12 березня 2011; <http://kyiv.comments.ua/digest/2011/03/12/094212.html>

Київ відзначає 50-річчя Куренівської трагедії [Електронний ресурс] = <http://www.day.kiev.ua/3002485/> // День. - 2011. - 11 бер. (№42-43). // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Киев. Куреневская трагедия 1961 года (коментарі) // <http://botinok.co.il/node/74244>

Кількість жертв Куренівської катастрофи досі невідома / 12.03.2011 // <http://news.tochka.net/ua/61245-chislo-zhertv-kurenevskoy-katastrofy-ostaetsya-taynoy-foto>

Кузнецов А. Бабий Яр / Анатолий Кузнецов. – К.: «Саммит-Книга», 2008. – 368 с.: ил.

Куренівська катастрофа: спогади рятувальника [Електронний ресурс] = <http://www.silskivisti.kiev.ua/18618/index.php?n=8526>: забуттю не підлягає / Записав В'ячеслав Прилюк / Сільські вісті. – 2011. – 11 бер. (№28) // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Куренівська катастрофа, 50-ті роковини / 25.02.2011 // <http://narodna.pravda.com.ua/history/4d67d07c5bcf7/>

Куренівська катастрофа є засторогою для нинішніх і майбутніх управлінців / 12.03.2011 // <http://presscenter.ukrinform.ua/news-98815.html>

Куренівська трагедія // <http://www.namaste.org.ua/news.php?id=2962>

Куреневская трагедия // ІнфоПорн. 2011-03-07 http://infoporn.org.ua/materials/articles/Kurenevckaya_tragediya/46610

Куреневская трагедия. (коментарі) // <http://www.myjulia.ru/post/184415/>

Куреневская трагедия (коментарі) // <http://76-82.livejournal.com/4967129.html>

Куренёвская Трагедия... Почтим Памятью Погибших... (коментарі) <http://kazanov.org.ua/index.php?act=Print&client=printer&f=42&t=4300>

Куреневская трагедия. 13 марта 1961 года. 13 Марта 2011 г. <http://www.liveinternet.ru/users/3101475/post156002454/>

Куреневская трагедия 13 марта 1961 года // УКРИНФОРМ N379124 04.03.2011 // <http://photo.ukrinform.ua/rus/current/photo.php?id=376773>

Куренівська трагедія 13 березня 1961 року. / 13.03.2010 // <http://narodna.pravda.com.ua/history/4b9ace8f2103d/>

Куреневская трагедия 1961 года в Киеве. Подробное изложение. ФОТО // Архитектура, дизайн, фото (коментарі) <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>

Куренівська трагедія ще мало досліджена, і не всі про неї знають // Хрещатик. – 2002. – 13 березня. – С.1,4.

Куренівська трагедія: [за оцінкою київського історика, письменника О.Анісімова, кількість жертв катастрофи складає приблизно 1,5 тис. осіб] // Позакласний час. – 2011. – № 3. – С.41.

Куренівський апокаліпсис. Підбірка матеріалів, присвячених куренівській трагедії // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Левин Давид. 70 лет трагедии Бабьего Яра (коментарі) // 27 сентября 2011 г. // <http://www.jewishnet.ru/articles/662>

Левінська Л. Згадали і забули... до наступної річниці?: [про Куренівську трагедію розповідає колишній директор депо ім. Красіна] / Левінська Лідія // Хрещатик. – 2002. – 13 берез. – С.4.

Левченко Є. Куренівка 1961 – сторінки трагедії й мужності: у ліквідації Куренівської трагедії брали участь більшість киян / Євген Левченко // Хрещатик. – 2011. – 15 берез. (№ 37). – С.3.

Литвиненко А. Киевская Помпея: 50 лет назад... лавина грязи из Бабиного Яра, прорвала дамбу и хлынула на Куреневку / Андрей Литвиненко // Комсомольская правда. – 2011. – 12 марта (№ 52). – С. 17.

Литвиненко Богдан. Запідкана куренівська трагедія [Електронний ресурс] = <http://www.ut.net.ua/History/18640>: 13 березня 2011 року - 50-річчя Куренівської трагедії. Ніяких державних жалобних заходів на цей день не передбачено й не зважаючи на те, що кількість жертв просто вражаюча / Литвиненко, Богдан // Тиждень. – 2011. – 13 бер. // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Матвеева Н. Не забудемо, пам'ятатимемо: встановлено пам'ятний знак жертвам Куренівської катастрофи / Матвеева Н. // Вечірній Київ. – 1995. – 11 січня.

Міліцін Н. Наближається 32-а річниця Куренівської трагедії / Міліцін Н. // Київський вісник. – 1993. – 16 лютого.

«Мільйони кубометрів болота змітали все на своєму шляху». Спогади про Куренівську трагедію 1961 року // Країна. Тижневий журнал по-українськи. – №9 (62). — 11 березня 2011. – С.45-49.

На місці Куренівської трагедії відкрито капличку: [у трамвайному депо ім. Красіна з ініціативи Подільської райдержадміністрації] // Хрещатик. – 2003. – 18 березня. – С.3.

Наронин О. Куруневский потоп 61-го / Наронин О. // Киевские ведомости. – 1993. – 22 января. – С. 9.

Нахманович Виталий. Последняя жертва Бабьего Яра // Україна і світ сьогодні. Сайт. – 2006. – 19 берез. // <http://www.kby.kiev.ua/komitet/ru/history/art00011.html>

Нахманович В., Євстаф'єва Т. Трагедія Бабиного Яру у 1941 – 1943 рр. (за документами Галузевого державного архіву Служби безпеки України) // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КДБ. – 2004. – №1/2. – С.354-387.

Нечипоренко Л. «Будинки розколювалися навпіл, а з потоків глини стирчали людські руки...»: до 42-ї річниці Куренівського потопу в трамвайному депо ім. Красіна сьогодні освящать малесеньку капличку / Нечипоренко Л., Лівінська Л. // Хрещатик. – 2003. – 13 березня. – С. 1, 14.

Нечипоренко Л. «Їй якраз виповнилося двадцять, і вона готувалася до весілля»: як це було: [13 березня 1961 р.] / Нечипоренко Л. // Хрещатик. – 2002. – 13 березня – С.4.

Нечипоренко Л. Квіти біля стели: загиблих 43 р. тому у Куренівській катастрофі вшанували на мітингу і панахиді в трамвайному депо ім. Красіна / Нечипоренко Л. // Хрещатик. – 2004. – 17 березня. – С.2.

Нечипоренко Л. Куренівська трагедія: через 40 років після неї письменники застерігають / Нечипоренко Л. // Хрещатик. – 2001. – 13 березня (№ 26). – С. 1, 13.

Нечипоренко Л. Людей можна було врятувати: очевидці Куренівської трагедії сперечаються з автором публікації «Будинки розколювалися навпіл, а з потоків глини стирчали людські руки...» / Нечипоренко Л. // Хрещатик. – 2003. – 27 березня. – С. 13.

Нечипоренко Л. Музей жертв катастрофи можемо створити всім миром: пам'ять / Нечипоренко Л. // Хрещатик. – 2002. – 13 березня. – С.4.

Нечипоренко Л. Пам'ять загиблих у Куренівській катастрофі досі вшановують лише їхні родичі: життя як воно є / Нечипоренко Л. // Хрещатик. – 2002. – 19 березня. – С.14.

Погоріла І. «З дороги змивало трамваї, тролейбуси, на вулиці Фрунзе затопило лікарню»: [Куренівській трагедії – 47 р.] / Погоріла І., Ключник К. // Вечірній Київ. – 2008. – 12 березня (№ 40). – С.5.

Президент України. Розпорядження "Про вшанування пам'яті жертв Куренівської катастрофи" / 22.02.2011 // <http://www.president.gov.ua/documents/13155.html>

Пресс-релиз ко Дню памяти жертв Куреневской трагедии // Генеральне Консульство України в Санкт-Петербурзі // <http://www.cons-ukr.ru/uk/node/769>

Потоп на Куреневке. История района Современность (коментарі) // <http://dvoriki-kieva.livejournal.com/14998.html>

Росовецкий А. 50 лет Куреневскому потопу / Алексей Росовецкий // Сегодня. – 2011. – 11 марта (№ 54). – С.9.

Сафьян Дина. Две трагедии Бабьего Яра (включены Воспоминания Александра Штейнберга // "Заметки по еврейской истории", № 44 от 19 июля 2004 г. <http://berkovich-zametki.com/Nomer44/Safian1.htm>

Свачій І. На Подолі збудують храмово-меморіальний комплекс: в пам'ять про загиблих під час Куренівської трагедії / Ігор Свачій // Хрещатик. – 2007. – 14 березня (№ 37). – С.3.

Сегодня – 50 лет Куреневской трагедии (ФОТО) <http://www.donbass.ua/news/ukraine/2011/03/13/segodnja-50-let-kurenevskoi-tragedii-foto.html>

Сивашова І. «Я дряпаюся по драбині, а у зубах згорток з немовлям...»: Куренівську трагедію у день її 40-річчя згадували родичі, друзі, колеги загиблих / Сивашова І. // Хрещатик. – 2001. – 15 березня. – С.2.

Симкович В. ... И не переставайте молиться за ваших погибших...: увековечена память жертв Куреневского потопы целых 34 года спустя / Симкович В. // Киевские ведомости. – 1995. – 6 января. – С. 18.

Сирчик П. Погибших работников трамвайного депо хоронили больше двух месяцев: по мере того, как находили тела / Сирчик П. // Киевские ведомости. – 1993. – 25 февраля. – С. 8.

Склярєнко Г. Пам'ятний знак електротранспортникам, загиблим під час Куренівської катастрофи, 1995 // Звід пам'яток історії та культури України: енциклопедичне видання: у 28 т. – Київ, кн. І, ч. II:М – С. – К., 2004. – С.847.

Смоляников С. Бабий Яр отомстил за павших?: Куреневская трагедия. Мистика или случайность? / Сергей Смоляников // Тайны прошлого. – 2011. – № 6 (№ 52). – С.11.

Тайна киевского потопы 1961 года // <http://news.bcm.ru/incidents/2011/2/12/22795/1>

Темирова І. Увидев на месте трамвайного депо руины и озеро грязи, родственники начали готовиться к похоронам 24-летней Риммы Суслиной: [13 березня 1961 р.] / Темирова І., Шуневич В. // Факты. – 2000. – 11 марта. – С.9-10.

Тимошенко А. По ложине шел земляной вал. Впереди него, перекатываясь как мячики, неслись одноэтажные дома... / Тимошенко А. // Киевские ведомости. – 1993. – 6 февраля. – С. 8.

Україна: Хроніка XX століття. Довідкове видання. – Роки 1961–1975. Ч.1. 1961–1965. – К., 2005. – С.20.

Фонтаний Е. «Из-за угла больницы выплыл дом со спящими людьми»: Юрий Лазарев, очевидец Куренев. трагедии, рассказал сегодня о неизвест. подробностях «черного понедельника» в столице 45 лет назад / Фонтаний Е. // Сегодня. – 2006. – 13 марта (№ 56). – С.11.

Хазан Л. «Мы к вам пришли. Не мы – овраги»: ровно 50 лет назад, 13 марта 1961 г., произошла одна из самых страшних техногенно-политических катастроф XX века / Хазан Любовь // Бульвар Гордона – 2011. – № 10 (март). – С.8 – 9, 11.

Халдеев Л. Куреневский потоп: 1961 год / Халдеев Л. // Киевские ведомости. – 1993. – 13 марта. – С. 12.

Чемерис В. Лавина: оповідання про Куренівську трагедію / Валентин Чемерис // Київ. – 2000. – № 1–2. – С.40 – 49.

Черненко Дмитро. Куренівська трагедія [Електронний ресурс] = [http:// visitua.info/ukraine/249:/](http://visitua.info/ukraine/249/) // Сайт visitua.info. 2009. – 13 серпня.

Черненко Дмитрий. Куреневская трагедия. 23.06.2008 <http://ru.visitua.info/ukraine/1668>

Чернобай Татьяна, март 2006 года «Тринадцатое марта, Куренёвка...» <http://www.vilavi.ru/prot/180306/180306.shtml>

Чигирин Ю. Куренівська трагедія: [13 березня 1961 р.] / Чигирин Ю. // Поділ і ми. – 2001. – № 3. – С. 22.

Чорний понеділок // Україна молода. - 2006. - 15 бер. (№47). - С. 3 // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Чорний понеділок: 50 років тому сталася Куренівська трагедія. Міститься Розпорядження Президента України «Про вшанування пам'яті жертв Куренівської катастрофи». // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Что случилось в Куреневке? Две трагедии Бабьего Яра (коментарі читачів) // Хомо Политикус 22.02.2012 // <http://pravo-na-iq.at.ua/publ/1-1-0-536>

Шаповал Юрий. Бабий Яр: жизнь и смерть рядом// Дискуссия. – 26.09.2011. Источник: Зеркало Недели // <http://discussiya.com/2011/09/26/babiy-yar-tragedy/>

Шуневич В. «Я думала, что началась атомная война!», – бормотала женщина в ночной рубашке, плавая на диване под потолком квартиры затопленного грязной водой дома...»: киевляне, полковники в отставке Н. Черемухин и Е. Цыбусов рассказывают «Фактам» о том, как ровно 46 лет назад, 13 марта 1961 г., вместе с др. военными спасали людей, попавших под обрушившийся на Куреневку гигантский грязевой вал / Шуневич В. // Факты. – 2007. – 13 марта. – С. 7.

Шуневич В. В воскресенье накануне Куреневской трагедии женщины гадали на картах. И 21-летней Свете Витищенко выпали черные кресты / Шуневич В. // Факты. – 2003. – 13 марта. – С. 10.

Шуневич В. Накануне 45-й годовщины Куреневской трагедии, произошедшей в Киеве 13 марта 1961 года, свидетельница тех событий Мария Дорощенко, рассказывает журналисту "Фактов" подробности одной из крупнейших украинских катастроф 20-го столетия // Факты. – 2006. – 14 бер. (№46). – С.5. Розповідь свідка подій // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Шуневич В. Увидев, что вал грязи накрыл дом и мужа, забравшаяся на дерево женщина в ужасе закричала и уронила в поток ребенка: 40 лет со дня Куреневской катастрофы / Шуневич В. // Факты. – 2001. – 13 марта. – С. 8, 15.

Щербата І. Час – головний відповідальний за утворення тріщин?: формальне і практичне вирішення питання аварійності будинків суттєво відрізняються: [13 березня 1961 р. внаслідок прориву дамби було знищено 22 приватних одноповерхівок, 5 двоповерхівок, 12 одноповерхових будинків та 2 гуртожитки] / Ірина Щербата // Хрещатик. – 2010. – 11 листопада (№ 165) – С.3.

Щербина В. Божа кара Бабиного Яру // Вечірній Київ. – 2006. – 31 бер. (№58). – С. 6 // http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/400/

Эпицентр Куреневской трагедии (1961): [спогади очевидців] // Аргументы и факты. – 2007. – № 49 (декабрь). – С.27.

Юсов С. Куренівська катастрофа 1961 // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Т.5: Кон-Кю. – 2008. – С.520-521.

Янукович вважає Куренівську катастрофу уроком для влади 13.03.2011 // <http://www.ut.net.ua/News/18636>

Ярова С. Куренівка не дає мовчати / Ярова С. // Київ сьогодні. – 2006. – № 10 (березень) – С.11.

«Я стояла и смотрела, как к моему окну приближается смерть»: немногие, кто выжил после «киевского потопа», вспоминают, как это было // Комсомольская правда. – 2008. – 13 марта. – С. 8.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ І МАТЕРІАЛІВ

1. 8 березня 1950 р., [м. Київ]. – Запит Київського відділення «Гідромеханізація» Всесоюзної контори «Будгідромеханізація» до відділу планування і забудови м. Київ на дозвіл складування пульпи від розкривних порід в урочище Бабин яр. Позитивна відповідь зазначеного відділу

2. 11 березня 1950 р., м. Київ. – Протокол технічної наради при заступнику міністра промисловості будівельних матеріалів УРСР Н. Іотенку щодо проекту розкривних робіт на глиняних кар'єрах Петровських цегельних заводів № 1 і 2

3. 28 березня 1950 р., [м. Київ]. – Рішення № 582 виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих про затвердження проекту і порядок організації гідровідвалів для кар'єрів Петровських цегельних заводів № 1 і 2

4. 24 жовтня 1950 р., м. Київ. – Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих № 2404 «Про розгляд проекту гідровскришних робіт по Петрівському цегельному заводу № 1, в Подільському районі»*

5. 2 грудня 1952 р., [м. Київ]. – Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих № 2546 «Про замив вскришними породами Петрівських цегельних заводів № 1 і 2 Міністерства будівельних матеріалів УРСР відрогу № 3 верхів'я Бабйого Яру»*

6. 16 листопада 1954 р., [м. Київ]. – Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих № 1904 «Про замив третього приярка Бабйого Яру»*

7. 12 квітня 1955 р., [м. Київ]. – Рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих № 419 «Про замив верхів'я Бабьего Яру вскришними породами Петрівських цегельних заводів № 1 та 2»*

8. 11 лютого 1957 р., [м. Київ]. – Лист начальника спецінспекції Подільського району м. Київ Глуценка начальнику Київського відділення Гідромеханізації Б. Цепенюку, директору заводууправління Петровських цегельних заводів Брацило про необхідність вжиття заходів для ліквідації загрози аварійної ситуації в районі Бабиного яру

9. 11 грудня 1958 р., [м. Київ]. – Розпорядження голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова № 703 про забезпечення будівництва шляху до Нового кладовища через балку Бабин яр

10. 14 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 1 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про проведену роботу з ліквідації наслідків затоплення в районі вулиці Фрунзе, Подільського району м. Києва»*

11. 14 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 2 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України « Про проведену роботу з ліквідації наслідків затоплення в районі вулиці ім. Фрунзе, Подільського району м. Києва»*

---

* Астериском позначено оригінальні діловодні заголовки документів.

12. 14 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після катастрофи в Бабиному яру

13. [14 березня 1961 р.], [м. Київ]. – Довідка заступника начальника 6 відділу 2 Управління КДБ підполковника Шишацького про бесіду з начальником інженерного відділу Управління у справах архітектури при виконавчому комітеті Київської міської ради депутатів трудящих І. Побегайло щодо замовників наміву ґрунту в Бабиному яру

14. [14 березня 1961 р.], [м. Київ]. – Довідка заступника начальника 6 відділу 2 Управління КДБ підполковника Шишацького про бесіду з директором об'єднання Петровських цегельних заводів О. Матросом та начальником виробничо-технічного відділу Г. Креліною щодо обставин, які передували катастрофі в Бабиному яру

15. 15 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 3 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про проведену роботу з ліквідації наслідків [затоплення] в районі вулиці ім. Фрунзе, Подільського району м. Київ»*

16. 15 березня 1961 р., [м. Київ]. – Протокол засідання Державної експертної комісії зі встановлення причин аварії на гідровідвалі в Бабиному яру*

17. [15 березня 1961 р.], м. Київ. – Спеціальне повідомлення начальника Управління КДБ по Київській області генерал-майора П. Тихонова в КДБ «Про реагування населення м. Києва на лихо, що трапилось у районі вул. Фрунзе і будівельного об'єкта (Бабин яр)»

18. 15 березня 1961 р., [м. Київ]. – Нотатки майстра механічної майстерні Київського будівельного управління № 610 Г. Дудченка про обставини, що передували аварії в Бабиному яру

19. 15 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка старшого оперуповноваженого 6 відділу Управління КДБ по м. Київ і Київській області майора Супруна про бесіду з начальником відділу гідрогеології та інженерної геології Головного управління геології І. Месяцем про обставини аварії в Бабиному яру

20. 15 березня 1961 р., м. Київ. – Довідка Київського спеціалізованого управління «Гідромеханізація» № 610 про обсяги виконаних робіт по заводуправлінню Петровських цегельних заводів з наміву відрогів Бабиного яру

21. [без дати], [м. Київ]. – Довідка співробітника КДБ Ладигіна про опитування співробітників Київського спеціалізованого управління «Гідромеханізація» № 610 про обставини, що передували катастрофі

22. 16 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 4 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»*

23. 16 березня 1961 р., м. Київ. – Постанова Ради міністрів УРСР № 327 «Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького Яру»*

24. 16 березня 1961 р., м. Київ. – Протокол засідання Державної експертної комісії зі встановлення причин аварії в районі Бабиного яру*

25. 16 березня 1961 р., [м. Київ]. – Стенограма засідання Державної експертної комісії з виявлення причин аварії в районі Бабиного яру*

26. 16 березня 1961 г., м. Київ. – Довідка Державного інституту по проектуванню «Київпроект» про результати встановлення площі і кубатури нанесення пульпи в районі вулиць ім. Фрунзе – Констянтинівська

27. 16 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка Інституту «Київпроект» про виконання робочих креслень облаштування залізобетонної труби під насипом дороги до Нового кладовища

28. 16 березня 1961 р., [м. Київ]. – Доповідна записка головного спеціаліста «Проектгідробудмеханізація» К. Шепеленка президенту Академії будівництва і архітектури УРСР П. Бакумі про результати огляду зруйнованих відвалів Бабиного яру

29. [без дати], [м. Київ]. – Зауваження головного спеціаліста «Проектгідромеханізація» К. Шепеленка на висновок експертної комісії Академії будівництва і архітектури УРСР по проекту «Гідромеханізація розкривних робіт на глиняному кар'єрі Петровських цегельних заводів №1 і 2 з гідровідвалами в Бабиному Яру»*

30. 16 березня 1961 р., [м. Київ]. – Перше повідомлення Українського радіо про події на Куренівці в м. Київ 13 березня 1961 р.

31. 16 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої жителів столиці після аварії в Подільському районі м. Київ

32. 16 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про результати встановлення причин аварії в Бабиному яру

33. 17 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 5 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району, м. Києва»*

34. 17 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 6 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»*

35. 17 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після аварії у Подільському районі

36. 17 березня 1961 р., [м. Київ]. – Доповідна записка голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про доцільність обмеження відвідування мешканцями м. Київ місця руйнування у вихідні дні 18 і 19 березня

37. 17 березня 1961 р., м. Київ. – Довідка Управління благоустрою м. Київ для Державної експертної комісії зі встановлення причин аварії в районі Бабиного яру про участь управління в облаштуванні Бабиного яру

38. [без дати], [м. Київ]. – Довідка заводууправління Петровських цегельних заводів про організацію розкривних робіт на кар'єрах підприємства

39. [середина березня 1961 р.], [м. Київ]. – Довідка заводууправління Петровських цегельних заводів для Академії будівництва і архітектури УРСР про об'єм і бартисть розкривних робіт за період з 1957 по 1960 рр.

40. 18 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після аварії в Бабиному яру

41. 18 березня 1961 р., [м. Київ]. – Друге повідомлення Українського радіо про становище на Куренівці в м. Київ і результати ліквідації наслідків аварії в Сирецькому яру

42. 18 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настроїв мешканців м. Київ після аварії в Подільському районі

43. 19 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 7 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт з ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»

44. 19 березня 1961 р., [м. Київ]. – Короткі пояснення до схеми видалення навалів ґрунту, винесеного з Бабиного яру

45. 19 березня 1961 р., [м. Київ]. – Пояснення групи посадових осіб спеціалізованого управління «Гідромеханізація» № 610 Державній експертній комісії зі встановлення причин аварії в районі Бабиного яру

46. [середина березня 1961 р.], [м. Київ]. – Попередній розрахунок вартості робіт з вивезення і переміщення ґрунту в зоні аварії на Куренівці в березні – квітні 1961 р.

47. 20 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 8 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Київ»*

48. 20 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після аварії та відомості про її ймовірні причини

49. 20 березня 1961 р., м. Київ. – Постанова ЦК КП України і Ради міністрів УРСР № 362 «Про заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»*

50. 20 березня 1961 р., м. Київ. – Наказ міністра фінансів УРСР № 22 «Про виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 16. III – 1961 р. № 327 „Про ліквідацію наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру”»*

51. 20 березня 1961 р., м. Київ. – Висновок експертної комісії з питання про причини виносу розрідженого ґрунту з відвалів у Бабиному Яру*

52. [середина березня 1961 р.], [м. Київ]. – Свідчення очевидців руйнації дамби № 1 у відрозі № 3 Бабиного яру та виносу пульпи на вулицю ім. Фрунзе

53. [не пізніше 20 березня 1961 р.], [м. Київ]. – Рекомендовані заходи першої черги з організації водовідведення з верхньої, замітої частини Бабиного яру*

54. [не пізніше 20 березня 1961 р.], м. Київ. – Характеристики розкривних порід глиняного кар'єру Петровського цегельного заводу № 1*

55. 21 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 9 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт по ліквідації затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»*

56. 21 березня 1961 р., м. Київ. – Співчуття Київської міської ради депутатів трудящих і міського комітету КП України, партійних і громадських організацій, підприємств і установ м. Київ сім'ям загиблих 13 березня 1961 р.

57. 21 березня 1961 р., м. Київ. – Наказ Міністерства будівництва УРСР № 113 «Про виконання робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки, очистці території, відбудові пошкоджених будівель і споруд та будівництву захисних споруд Сирецького яру»*

58. 21 березня 1961 р., м. Київ. – Наказ по Держплану УРСР № 184 «Про підготовку пропозицій про виділення асигнувань, матеріалів і устаткування для ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру»*

59. 22 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка прокурора УРСР Д. Панасюка «Про розслідування кримінальної справи по факту аварії з людськими жертвами, що мала місце 13 березня 1961 р. у Подільському районі м. Києва»*

60. 22 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про настрої мешканців м. Київ після аварії в Подільському районі

61. 22 березня 1961 г., [м. Київ]. – Запит Академії будівництва і архітектури УРСР до Київського бюро погоди про стан погоди 12 – 13 березня 1961 р.

62. 22 березня 1961 р., м. Київ. – Дані Київського бюро погоди про стан погоди 12 – 13 березня 1961 р.

63. 22 березня 1961 р., м. Київ. – Геологічна характеристика аварійної ділянки в районі Бабиного яру. Відомості лабораторних досліджень наживних ґрунтів

64. 24 березня 1961 р., м. Київ. – Наказ Держбуду УРСР № 82 про виконання постанови ЦК КП України та Ради міністрів УРСР № 362 від 20 березня 1961 р. «Про заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»

65. 25 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка № 10 секретаря ЦК КП України І. Казанця в Президію ЦК КП України «Про хід робіт з ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі вулиці імені Фрунзе Подільського району м. Києва»*

66. 26 березня 1961 р., [м. Київ]. – Спеціальне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України з викладом інформації радіостанції «Свобода» про катастрофу в м. Київ

67. 25 березня 1961 р., [м. Київ]. – Інформація директора РАТАУ М. Хворостяного секретарю ЦК КП України І. Казанцю про спробу посольства США у м. Москва отримати інформацію про руйнування в районі Бабиного яру

68. 27 березня 1961 р., м. Київ. – Лист начальника Держстраху УРСР І. Попельнуха міністру фінансів УРСР А. Барановському про обстеження зруйнованих будівель і майна та компенсацію потерпілим

69. 28 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка «Про збитки, заподіяні промисловим і цивільним спорудам, жилому фонду і міському господарству міста Києва, внаслідок сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру»*

70. 28 березня 1961 р., м. Київ. – Розпорядження Ради міністрів УРСР № 287-р про надання дозволу виконавчому комітету Київської міської ради депутатів трудящих витратити додаткові кошти для надання допомоги потерпілим

71. 28 березня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 1 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Сирецького Яру*

72. 29 березня 1961 р., [м. Київ]. – Спеціальне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України із викладом інформації радіостанції «Свобода» про катастрофу на Подолі в м. Київ

73. 29 березня 1961 р., [м. Київ]. – Лист Міністерства фінансів УРСР голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову, міністру комунального господарства УРСР О. Селіванову про прискорення надання розрахунків асигнувань для ліквідації наслідків аварії в районі Куренівки

74. 30 березня 1961 р., [м. Київ]. – Довідка Київського міського фінансового відділу міністру фінансів УРСР А. Барановському «Про попередні суми завданого збитку в результаті руйнацій, спричинених унаслідок стихійного лиха в районі Куренівки»

75. 30 березня 1961 р., [м. Київ]. – Доповідна записка міністра фінансів УРСР А. Барановського в ЦК КП України про надання матеріальної грошової допомоги потерпілим

76. 30 березня 1961 р., м. Київ. – Лист виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова в Держплан УРСР, Міністерство фінансів УРСР та Міністерство комунального господарства УРСР про заходи з ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру та відбудові об'єктів у Подільському районі м. Київ

77. 31 березня 1961 р., м. Київ. – Повідомлення Урядової комісії про закінчення розслідування причин аварії намитих земляних мас у Бабиному Яру і заходи по ліквідації наслідків затоплення і руйнацій в районі Куренівки м. Києва*

78. [кінець березня 1961 р.], [м. Київ]. – Короткі методичні вказівки з організації спостереження за станом гідровідвалів Бабиного яру*

79. 1 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України з викладом інформації радіостанцій «Голос Америки», «Бі-бі-сі» та «Свобода» про катастрофу в Бабиному яру

80. 3 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Інформаційне повідомлення голови КДБ В. Нікітченка в ЦК КП України про реагування мешканців м. Київ на оприлюднення Урядовою комісією результатів розслідування Куренівської аварії

81. 4 квітня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 2 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Сирецького яру*

82. 4 квітня 1961 р., м. Київ. – Висновок професора А. Драннікова «Про невідкладні заходи попередження можливого зміщення гідровідвалів Бабиного Яру»

83. 4 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Інформація голови спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченка голові Держбуду УРСР С. Андріанову про встановлення контрольно-вимірювальної апаратури в Сирецькому яру*

84. 5 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Лист Держплану УРСР та Міністерства фінансів УРСР у Раду міністрів УРСР з проханням вжити заходів для прискорення одержання матеріалів від виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих та Міністерства комунального господарства УРСР з розрахунками асигнувань, матеріалів та устаткування

85. 5 квітня 1961 р., м. Київ. – Лист Головного управління зі спеціальних робіт «Укрголовспецбуд» в Держплан УРСР, Міністерство фінансів УРСР та Київський міськплан про витрати на залучення робітників і техніки для ліквідації аварії в районі Куренівки

86. 6 квітня 1961 р., м. Нью-Йорк, США. – Повідомлення газети «Українські вісті» про трагічні події на Куренівці у м. Київ

87. 6 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Лист технічної експертної комісії в прокуратуру УРСР про аварійний стан відрогів у районі Бабиного яру

88. 7 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Інформація прокурора УРСР Д. Панасюка секретарю ЦК КП України І. Казанцю про висновки технічної експертної комісії за результатами огляду Бабиного яру

89. 8 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Лист виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих у Держплан УРСР та Міністерство фінансів УРСР про розмір асигнувань на заходи з ліквідації наслідків аварії та відбудові об'єктів

90. 8 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Лист Головного управління місцевої промисловості і побутового обслуговування населення при Раді міністрів УРСР у Раду міністрів УРСР про надання допомоги Експериментальному заводу Центрального дослідно-конструкторського бюро Головнісцепрому

91. 11 квітня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 3 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Сирецького яру*

92. 13 квітня 1961 р., м. Пітсбург, США. – Повідомлення газети «Українське народне слово» про трагічні події у м. Київ 13 березня 1961 р.

93. 15 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Доповідна записка спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом гідровідвалів Бабиного яру завідувачу будівельним відділом ЦК КП України М. Бурці з питання: «Про рекомендації технічної експертизи прокуратури УРСР з Бабиного Яру»*

94. 15 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Інструкція по службі виявлення і завчасного оповіщення загрозливого становища на гідровідвалах Бабиного яру*

95. 16 квітня 1961 р., м. Новий Ульм, ФРН. – Повідомлення газети «Українські вісті» про трагічні події на Подолі у м. Київ

96. 18 квітня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 4 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

97. 20 квітня 1961 р., м. Київ. – Лист групи експертів у будівельний відділ ЦК КП України про відкачування землі з дамби № 3

98. 21 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Лист Міністерства фінансів УРСР та Держплану УРСР у Раду міністрів УРСР про виділення коштів Експериментальному заводу Центрального дослідно-конструкторського бюро Головного містечпрому

99. 23 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Інформація Держплану УРСР і Міністерства фінансів УРСР Раді міністрів УРСР «Про виділення Київському міськвиконкому додаткових асигнувань і матеріальних фондів для ліквідації наслідків аварії»

100. 25 квітня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 5 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

101. 26 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Клопотання виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих міністру фінансів УРСР А. Барановському про компенсацію недоборів по доходах бюджету міста

102. 26 квітня 1961 р., м. Київ. – Довідка спеціалізованого тресту «Укргідро-спецбуд» для Держплану Ради міністрів УРСР про об'єм робіт, виконаних на аварійних роботах з ліквідації наслідків сповзання ґрунту і проникнення вод з Сирецького яру

103. 27 квітня 1961 р., м. Київ. – Наказ Міністерства будівництва УРСР № 182 «Про організацію служби нагляду і оповіщення в районі Сирецького яру»

104. 29 квітня 1961 р., [м. Київ]. – Лист інженера-гідротехніка А. Лемешка голові Держбуду С. Андріанову з власним проектом облаштування Бабиного яру

105. [кінець квітня 1961 р.], [м. Київ]. – Доповідна записка інженера М. Кошмака голові комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про псування вимірювальної апаратури у Бабиному яру

106. 4 травня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 6 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

107. 6 травня 1961 р., [м. Київ]. – Відповідь Міністерства фінансів УРСР виконавчому комітету Київської міської ради депутатів трудящих на клопотання про компенсацію недобору по доходах бюджету міста

108. 9 травня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 7 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

109. 15 травня 1961 р., [м. Київ]. – Доповідна записка доцента А. Філахтова голові спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченку «Новий метод гідронамиву відрогів, що гарантує стійкість гідровідвалів»*

110. 15 травня 1961 р., м. Київ. – Інформація Інституту УКРДІНТР голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову, голові спеціальної комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про псування вимірювальної апаратури на гідровідвалах Бабиного яру

111. [без дати], [м. Київ]. – Доповідна записка спеціальної комісії Держбуду УРСР завідувачу будівельним відділом ЦК КПУ М. Бурці «Про зауваження спеціальної комісії Держбуду УРСР у зв'язку з пропозиціями професора Н.Д. Холіна по Бабиному яру, адресованими Першому Секретарю ЦК КП України Підгорному М.В.»*

112. 16 травня 1961 р., [м. Київ]. – Доповідна записка групи спеціалістів голові Держбуду УРСР С. Андріанову «Пропозиція у зв'язку з необхідністю повної ліквідації загрози зсуву земляних мас в Бабиному Яру та інших гідровідвалах м. Київ, наповнених намитими ліссовидними суглинками»*

113. 16 травня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 8 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

114. 16 травня 1961 р., [м. Київ]. – Висновок групи спеціалістів «Щодо пропозицій інж. Лемешка А.Е. у листі на ім'я голови Держбуду УРСР тов. Андріанова С.Н. від 29/IV-61 р.»*

115. [середина травня 1961 р.], [м. Київ]. – Доповідна записка голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова в Міністерство будівництва УРСР про необхідність забезпечення стійкості гідровідвалів Бабиного яру

116. 20 травня 1961 р., м. Київ. – Постанова Ради міністрів УРСР № 651 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»*

117. 20 травня 1961 р., м. Київ. – Інформація Інституту гідрології і гідротехніки комісії Держбуду УРСР про аварійний стан відрогів Бабиного яру

118. 22 травня 1961 р., [м. Київ]. – Інформація керуючого трестом Гідроспецбуд А. Нікіфорова голові спеціальної комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про зсув ґрунту на частині гідровідвалів

119. 22 травня 1961 р., [м. Київ]. – Лист Держбуду УРСР голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову про виконання підготовчих робіт для облаштування Бабиного яру

120. 23 травня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 9 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

121. 30 травня 1961 р., [м. Київ]. – Експертний висновок групи спеціалістів щодо пропозицій Ю. Твердохлеба, Н. Коваленка, В. Лернера про осушення гідровідвалів Бабиного яру

122. 30 травня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 10 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

123. [кінець травня 1961 р.], [м. Київ]. – Лист заступника голови комісії Держбуду УРСР А. Філахтова голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову, голові Держбуду УРСР С. Андріанову про необхідність охорони вимірювальної апаратури на гідровідвалах Бабиного яру

124. 1 червня 1961 р., м. Київ. – Службове розпорядження Міністерства фінансів УРСР № 229 про виділення коштів потерпілим від затоплення

125. 2 червня 1961 р., [м. Київ]. – Повідомлення інженера Ю. Твердохлеба про можливість застосування електроосмолу для осушення гідровідвалів Бабиного яру та інших рівчаків м. Київ

126. 6 червня 1961 р., м. Київ. – Протокол №11 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

127. 7 червня 1961 р., м. Київ. – Акт комісії Держбуду УРСР про огляд варіантів випуску водостічного колектору на Ново-Окружній магістралі

128. 9 червня 1961 р., м. Київ. – Наказ Міністерства будівництва УРСР № 248 про виконання постанови Ради міністрів УРСР № 651 від 20 травня 1961 р. «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»*

129. 12 червня 1961 р., м. Київ. – Розпорядження Ради міністрів УРСР № 686-р про додаткове виділення вантажних автомобілів для робіт у районі Куренівки м. Київ

130. 13 червня 1961 р., м. Київ. – Наказ міністра комунального господарства УРСР № 202 «Про додаткове виділення коштів і матеріалів для ліквідації наслідків затоплення і руйнувань в районі Куренівки м. Києва»

131. 13 червня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 12 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

132. 20 червня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 13 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

133. 4 липня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 14 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

134. [поч. липня 1961 р.], [м. Київ]. – Звернення спеціальної комісії Держбуду УРСР до голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова про збільшення фінансування будівельних робіт у Бабиному яру

135. 6 липня 1961 р., м. Київ. – Розпорядження Ради міністрів УРСР № 821-р про заходи для поновлення роботи експериментального заводу Центрального дослідно-конструкторського бюро Укрголовміцевпрому

136. 28 липня 1961 р., [м. Київ]. – Прохання заводууправління Петровських цегельних заводів до голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова ліквідувати аварійну каналу від Бабиного яру

137. 1 серпня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 15 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

138. 3 серпня 1961 р., [м. Київ]. – Відповідь Міністерства фінансів УРСР виконавчому комітету Київського міської ради депутатів трудящих на його клопотання про виділення допомоги бюджету м. Київ

139. 3 серпня 1961 р., [м. Київ]. – Лист Держплану УРСР у Раду міністрів УРСР про звернення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих щодо виділення в 1961 р. додаткових коштів для укріплення Сирецького яру

140. 22 серпня 1961 р., [м. Київ]. – Лист Міністерства фінансів УРСР до Держплану УРСР про прискорення визначення джерел фінансування робіт з ліквідації наслідків аварії в районі Куренівки

141. 22 серпня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 16 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

142. [29 серпня 1961 р.], [м. Київ]. – Прохання голови спеціальної комісії Держбуду УРСР П. Сліпченка до голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова прискорити будівництво зливового колектора в Сирецькому яру

143. 29 серпня 1961 р., [м. Київ]. – Пропозиції Міністерства фінансів УРСР Держплану УРСР про джерела фінансування робіт з ліквідації наслідків аварії в районі Куренівки

144. 29 серпня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 17 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

145. 5 вересня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 18 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного Яру*

146. 12 вересня 1961 р., м. Київ. – Лист голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова голові Ради міністрів УРСР В. Щербиському про фінансування невідкладних робіт з укріплення Сирецького яру

147. 12 вересня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 19 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

148. 19 вересня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 20 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру

149. 20 вересня 1961 р., [м. Київ]. – Відповідь Міністерства фінансів УРСР Раді міністрів УРСР про джерела фінансування будівництва укріплень Сирецького яру

150. 20 вересня 1961 р., [м. Київ]. – Лист виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих та Міністерства будівництва УРСР у Держплан УРСР про джерела фінансування додаткових підрядних робіт

151. [25 вересня 1961 р.], [м. Київ]. – Прохання спеціальної комісії Держбуду УРСР голові виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидову про зміну конструкції дренажних пристроїв

152. 26 вересня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 21 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

153. 3 жовтня 1961 р., [м. Київ]. – Звернення Держплану УРСР і Міністерства фінансів УРСР у Раду міністрів УРСР про уточнення джерел фінансування робіт з укріплення Сирецького яру

154. 4 жовтня 1962 р., [м. Київ]. – Лист голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих О. Давидова голові комісії Держбуду УРСР П. Сліпченку про визначення відмітки перетину дороги з дамбою

155. 5 жовтня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 22 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

156. 7 жовтня 1961 р., [м. Київ]. – Зауваження виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих до проекту постанови Ради міністрів УРСР «Про

джерела фінансування робіт по ліквідації наслідків затоплення в районі Куренівки м. Києва»*

157. [Не пізніше 12 жовтня 1961 р.], [м. Київ]. – Довідка про погодження проекту постанови Ради міністрів УРСР «Про джерела фінансування робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнування в районі Куренівки м. Києва»*

158. 12 жовтня 1961 р., м. Київ. – Постанова Ради міністрів УРСР № 1432 «Про джерела фінансування робіт по ліквідації наслідків затоплення і руйнування в районі Куренівки м. Києва»*

159. 17 жовтня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 23 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

160. 31 жовтня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 24 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

161. 18 листопада 1961 р., [м. Київ]. – Лист Київського міського фінансового відділу в Міністерство фінансів УРСР про фінансування витрат на укріплення Сирецького яру

162. 24 листопада 1961 р., [м. Київ]. – Лист управління фінансування житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку Міністерства фінансів в бюджетне управління про перерахунок коштів на укріплення Сирецького яру

163. 3 грудня 1961 р., м. Київ. – Лист Інституту «Київпроект» заступнику голови виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих А. Бардашу, голові комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченку про встановлення відмітки висоти наміву Бабиного яру

164. 3 грудня 1961 р., м. Київ. – Лист заводууправління Петровських цегельних заводів № 1 і 2 голові спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченку, начальнику Управління промисловості будівельних матеріалів Київської міської ради депутатів трудящих А. Складенку про закриття аварійної канави

165. 8 грудня 1961 р., м. Київ. – Протокол № 25 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

166. 14 грудня 1961 р., [м. Київ]. – Інформація Управління фінансування житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку Міністерства фінансів УРСР заступнику завідувача київського міського фінансового відділу М. Яцурі про відмову Бюджетного управління перерахувати кошти по взаєморозрахунках

167. 25 січня 1962 р., [м. Київ]. – Лист директора «Укрдіпроводгоспу» Я. Кузнеця начальнику Управління промисловості будівельних матеріалів Київської міської ради депутатів трудящих А. Складенку про першочергові роботи в Сирецькому яру

168. 6 лютого 1962 р., м. Київ. – Протокол № 26 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру*

169. 9 квітня 1962 р., м. Київ. – Протокол № 27 засідання спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру і Державної приймальної комісії Міськради з прийняття споруд Бабиного Яру в експлуатацію*

170. 18 травня 1962 р., [м. Київ]. – Довідка інженера М. Пестрякова «З питання проектування водовідводу в районі Бабиного Яру»

171. [середина травня 1962 р.], [Київ]. – Рапорт голови комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру П. Сліпченка голові Держбуду УРСР С. Андріанову про ліквідацію комісії

172. 24 травня 1962 р., м. Київ. – Інформація Дирекції захисних споруд Сирецького яру м. Києва начальнику Головігдроспецбуду Міністерства будівництва УРСР В. Дубініну, голові Державної приймальної комісії і Комісії з нагляду за станом Сирецького яру П. Сліпченку про перелік невиконаних робіт у Сирецькому яру

173. 25 травня 1962 р., м. Київ. – Лист тресту «Укргідроспецбуд» директору Інституту «Укргіпроектгосп» Я. Кузнецу, голові спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Сирецького яру П. Сліпченку, директору Інституту «Київпроект» М. Шило про необхідність перегляду проекту укладання зливових лотків

174. 5 липня 1962 р., м. Київ. – Наказ по Головному управлінню зі спеціальних робіт «Укрголовспецбуд» № 97 про преміювання працівників тресту «Укргідроспецбуд» за дострокове виконання робіт першої черги захисних споруд у Сирецькому яру

175. 1962 р., м. Київ. – Звіт спеціальної комісії Держбуду УРСР з нагляду за станом Бабиного яру «Захисні заходи в районі Бабиного Яру»*

176. 23 липня 1962 р., [м. Київ]. – Наказ Держбуду УРСР № 212 про ліквідацію спеціальної комісії з нагляду за станом Бабиного яру

ПЕРЕЛІК ФОТОДОКУМЕНТІВ

Фотографії, представлені у збірнику, ілюструють результати техногенної катастрофи в Бабиному Яру, яка відбулася в Києві 13 березня 1961 року. Фотографії з місця аварії зберігаються в кількох державних архівах України, в т.ч. у Галузевому державному архіві Служби безпеки України, Державному архіві м. Києва, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному кінофотофоноархіві ім. Г.С. Пшеничного, частина світлин зберігається в приватних колекціях громадян, окремі з них можна зустріти на сторінках електронних видань.

Частина світлин – це альбом фотодокументів по аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 року, що є складовою висновку експертної комісії з питання про причини виносу розрідженого ґрунту з відвалів в Бабиному Яру від 20 березня 1961 р. Фотографії з цього альбому зберігаються в кількох архівах України – Державному архіві м. Києва, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному кінофотофоноархіві ім. Г.С. Пшеничного. Зокрема, фотографії щодо Куренівської трагедії, які зберігаються в ЦДАГО України, опубліковані у збірнику документів «Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004.»; окремі фотографії, які зберігаються в Центральному державному кінофотофоноархіві ім. Г.С. Пшеничного, представлені на сайті Архіву.

В наведеному нижче переліку фотографій першим стоїть посилання на місце зберігання фотографій, які укладачі використали для представлення у збірнику. Друге та наступні посилання «через ;» інформують про місцезнаходження фотокопій у інших архівних установах чи навіть в межах однієї архівної установи. Під тегом «опубліковано» містяться дані про місцезнаходження світлин на сторінках паперових друкованих видань та інтернет ресурсів.

№ 1. Ділянка Бабиного Яру в районі нижньої частини нинішньої вулиці Герцена. До 1934 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет*

№ 2. Ділянка Бабиного Яру. 1940-ві рр. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет*

№ 3. Ділянка Бабиного Яру. 1940-ві рр. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет*

№ 4. Ділянка Бабиного Яру. 1940-ві рр. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет*

№ 5. Панорама русла прориву. Березень 1961. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: <http://news.tochka.net/ua/112076-kurenevskaya-tragediya-tekhno-gennaya-katastrofa-i-kiyv/>; фото ID: 111830// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 6. Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. Фото 1. *Чотири послідовних знімки панорами зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. // ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: <http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant-vision/5/22198845WzF.jpg>; <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>;

<http://tsn.ua/ukrayina/50-rokiv-kurenivskoyi-tragediyi-katastrofa-pid-grifom-tayemno.html>;

foto ID: 111832// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>;

foto ID: 111826// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 7. Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. Фото 2 *Чотири послідовних знімки панорами зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. // ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: Фото ID: 111832// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>;

Фото ID: 111827// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 8; Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. Фото 3 *Чотири послідовних знімки панорами зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. // ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: <http://news.tochka.net/ua/112076-kurenevskaya-tragediya-tekhnogennaya-katastrofa-i-kiev/>;

Фото ID: 111832// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>;

Фото ID: 111828// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 9. Панорама зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. Фото 4 *Чотири послідовних знімки панорами зони затоплення у перші дні ліквідації наслідків катастрофи. Березень 1961. // ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: <http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant-vision/5/221988371Ja.jpg>; <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>;

<http://news.tochka.net/ua/112076-kurenevskaya-tragediya-tekhnogennaya-katastrofa-i-kiev/>;

foto ID: 111832// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>;

foto ID: 111829// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 10. Загальний вигляд водойми-накопичувача, що прорвало. Березень 1961. *// ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: Фото ID: 111792// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 11. Ділянка водойми-накопичувача, що прорвало. Вид у бік Бабиного Яру. Березень 1961 р. *// ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: Фото ID: 111793// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 12. Руйнування в руслі прориву. Березень 1961. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: <http://b3.su.imsrc.ru/g/giant-vision/5/22198839JAM.jpg>; <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>;

Фото ID: 111791// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 13. Ділянка водойми-накопичувача, що прорвало. Вид у бік Кирилівської церкви. Березень 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: фото ID: 111790// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 14. Авральні роботи в зоні водойми-накопичувача, що прорвало. Березень 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: фото ID: 111794// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 15. Ділянка водойми-накопичувача, що прорвало. Вид з верхньої частини Бабиного Яру. Березень 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет.*

№ 16. Загальний вигляд водойми-накопичувача, що прорвало. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет.*

№ 17. Зруйновані будівлі у зоні прориву. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: фото ID: 111856// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 18. Ділянка верхньої частини водойми-накопичувача, що прорвало. Березень 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет.*

№ 19. Панорама верхньої, неушкодженої частини водойм-накопичувачів у Бабиному Яру. Березень 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: фото ID: 111825// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 20. Ділянка зони затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: фото ID: 111855// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 21. Русло прориву з правого берега. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет.*

№ 22. Русло прориву з лівого берега. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: фото ID: 111860// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 23. Вид зверху ділянки зони затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет.*

№ 24. Руйнування в зоні затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет;*

Опубліковано: фото ID: 111858//<http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 25. Руйнування в зоні затоплення. Аматорське фото. Весна 1961 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет*;
Опубліковано: фото ID: 111857 // <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 26. Загальний вид будівництва нової перемички у Бабиному Яру, яка існує понині. Аматорське фото. Травень 1962 р. // *ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет*.

№ 27. Загальний вид гідровідвалу. Зліва видно промоїну в дамбі № 3. На передньому плані – верхня частина зони виносу ґрунту з другої ділянки гідровідвалу // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 2; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.42// ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232381;*

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 74;

Фото ID: 32677// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>;

Фото № 2// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 28. Карта наміву № 4 на ділянці № 3, де проводився намів. Зліва видно насосну станцію для перекачування освітленої води. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 2 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, а.2// ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232382;*

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 75.

Фото № 12// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 29. Колодязь для зливу освітленої води на ділянці № 3 Бабиного Яру.// *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 3; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, а.3// ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232383.*

№ 30. Ліва частина промоїни на ділянці № 3 та дамби № 3 біля правого берега третього відрогу Бабиного Яру після аварії у м. Києві // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк.3 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, а.3// ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232384.*

№ 31. Права частина промоїни на ділянці № 3 та дамби № 3 біля правого берегу третього відрогу Бабиного Яру після аварії в м. Києві. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 4.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, Арк.4.// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пищеничного, Од. обл. 0-232385.*

Опубліковано: Фото № 7// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>

№ 32. Зона руйнування гідровідвалу на ділянці № 3. На задньому плані видно дамбу № 3, а перед нею частина другої ділянці, що залишилася. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 4 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, а.6// ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232386.

№ 33. Замулений зливний водоскидний колодязь на ділянці № 2. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 5.

№ 34. Водоскидний колодязь на ділянці № 1. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 5 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, а.5// ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232387.

№ 35. Вид на зруйнований гідровідвал у відрозі № 3 з боку міста. Праворуч видно вцілілу частину дамби № 1, ліворуч – зруйновану частину правого берегу. На передньому плані залишки ґрунтової маси, що витекла за межі гідровідвалу. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 6; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, а.6 // ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232390.

Опубліковано: *Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1.* – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 76.

№ 36. Лівобережний схил зони виносу на ділянках № 1 и № 2 у відрозі № 3 Бабиного Яру після аварії в м. Києві. На задньому плані ліворуч видно залишки ділянок № 1 та № 2. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 6 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.6// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пищеничного, Од. обл. 0-232388.

Опубліковано: *Фото № 6*// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 37. Зона виносу в гідровідвалі у відрозі № 3 Бабиного Яру. Вид з верхового боку. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк.7; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, а.7// ЦДКФФА України ім. Г.С. Пищеничного, Од. обл. 0-232391.

№ 38. Вид з високого правого берегу на зону виносу ділянки № 1. Зверху і по середині ліворуч видно залишки вцілілої ділянки № 1, а по середині між ними – найглибша частина зони виносу. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 7 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.7// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пищеничного, Од. обл. 0-232393//;

Опубліковано: *Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1.* – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 77;

Фото № 13// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 39. Закол (тріщина) вцілілої частини ділянки № 1 зі сторони правого берега у відрозі № 3 Бабиного Яру після аварії. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 8; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.8// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пиленічного, Од. обл. 0-232392.*

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 78.

№ 40. Залишок дамби № 1. Вид зі сторони міста. Ліворуч зона виносу на місці зруйнованої частини дамби № 1. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк.8 зв.; Там само, Спр. 25, Арк. 30; Там само, Арк.52.*

№ 41. Вид зі сторони міста на уцілілу частину дамби № 1. Ліворуч видно зону виносу, праворуч розмив і обвалення середньої частини дамби. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 9; Там само, Спр. 25, Арк.5; Там само, Арк. 70; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.9// ЦДКФФА України, Од. обл. 0-232396.*

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 79;

<http://tsn.ua/ukrayina/50-rokiv-kurenivskoyi-tragediyi-katastrofa-pid-grifom-tayemno.html>; <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140>.

№ 42. Зона виносу на ділянці № 1. Праворуч в кутку видно уцілілу частину дамби № 1, ліворуч – обвалений корінний берег. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк.9 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.9// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пиленічного, Од. обл. 0-232395.*

№ 43. Вид з лівого берега на частину дамби № 1, що залишилася біля правого берега. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 10; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.10// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пиленічного, Од. обл. 0-232411.*

Опубліковано: Фото № 4// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 44. Ділянка Бабиного Яру нижче гідровідвалу. На дні і на укосах рівчака видно залишки грязьового потоку. // *Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 10 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.10// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пиленічного, Од. обл. 0-232397.*

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 80.

№ 45. Розмив і завали ділянки № 1 з боку лівого берега. // *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 11; ЦДКФФА України ім. Г. С. Пиленічного, Од. обл. 0-232410.*

Опубліковано: Фото № 18// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 46. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто. Вид зі сторони міста. На дні і на схилах рівчака видно сліди грязьового потоку. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 11 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.11// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, Од. обл. 0-232398.

Опубліковано: Фото № 8// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 47. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто. Вид на місто. На дні і на укосах рівчака видно сліди грязьового потоку. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк.12; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.12// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, Од. обл. 0-232399.

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 81;

Фото № 9// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>

№ 48. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто. Праворуч видно дім, підтоплений грязьовим потоком. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 12 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.12// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, Од. обл. 0-232400;

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 82;

Опубліковано: Фото № 10// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 49. Ділянка Бабиного Яру біля виходу в місто. На фото видно залишки грязьового потоку. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 13 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України ім. Г. С. Пшеничного, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.13//ЦДКФФА України, Од. обл. 0-232401;

Опубліковано: Фото № 15// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 50. Вулиця Фрунзе зі сторони міста, залита розрідженою масою ґрунту. Вид праворуч. Вдалині видно перевернуті і залиті грязьовим потоком трамвай і автобус. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 13.

№ 51. Вулиця Фрунзе зі сторони міста, залита розрідженою масою ґрунту. Вид праворуч. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 14; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України ім. Г. С. Пшеничного, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.14// ЦДКФФА України, Од. обл. 0-232402;

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 83;

Фото № 16// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>;

Фото ID: 32671// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 52. Вулиця Фрунзе зі сторони міста, залита розрідженою масою ґрунту. Вид праворуч. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 14 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.14// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пищеничного, Од.обл. 0-232404;

Опубліковано: *Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы* в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 84.;

Фото ID: 32675 // <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>;

Фото № 14// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 53. Вулиця Фрунзе зі сторони Пущі, залита розрідженою масою ґрунту. Вид ліворуч. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк.15 ; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.14// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пищеничного, Од. обл. 0-232405;

Опубліковано: *Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы* в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 85; <http://tsn.ua/ukrayina/50-rokiv-kurenivskoyi-tragediyi-katastrofa-pid-grifom-tayemno.html>;

Фото № 5// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>;

Фото ID: 32669// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 54. Вулиця Фрунзе зі сторони Пущі, залита розрідженою масою ґрунту. Вид ліворуч. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 15 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.15// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пищеничного, Од.обл. 0-232406;

Опубліковано: *Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы* в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 86; <http://tsn.ua/ukrayina/50-rokiv-kurenivskoyi-tragediyi-katastrofa-pid-grifom-tayemno.html>;

<http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>;

Фото № 11// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 55. Вулиця Фрунзе зі сторони Пущі, залита розрідженою масою ґрунту. Вид ліворуч. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 16; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.16// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пищеничного, Од.обл. 0-232407;

Опубліковано: *Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы* в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 87; <http://tsn.ua/ukrayina/50-rokiv-kurenivskoyi-tragediyi-katastrofa-pid-grifom-tayemno.html>;

Фото №3 // <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>.

№ 56. Вид очисного забою від розрідженої маси ґрунту по вулиці Фрунзе зі сторони міста. Праворуч зруйнований трамвайний парк. // Альбом фотографій з

аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 16 зв.; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.16// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, Од.обл. 0-232408.

Опубліковано: Фото № 1// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>;
Фото ID: 32666// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 57. Загальний вид очисного забою на вулиці Фрунзе зі сторони міста. // Альбом фотографій з аварії гідровідвалу у відрозі № 3 Бабиного Яру в м. Києві 13 березня 1961 р. // ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр.14, Арк. 17; Репродукція з фотоальбому ЦДАГО України, Ф.1, Оп.24, Спр. 5361, А.16// ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, Од.обл. 0-232409.

Опубліковано: Бабий Яр: человек, власть, история. Документы и материалы в 5 книгах. Книга 1. – К.: Внешторгиздат Украины, 2004, фотография № 88;
Фото № 17// <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Exhibitions/Kurenivka/>;
<http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant-vision/8/22198838pwl.jpg>

№ 58 Вид з боку міста на вцілілу частину дамби № 1.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.1; Там само, Арк. 22.

№ 59. Вид з боку міста на вцілілу частину дамби № 1.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.2; Там само, Арк. 86.

№ 60. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.3; Там само, Арк. 48.

№ 61.Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.4; Там само, Арк. 82.

№ 62. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.6; Там само. Арк.9.

№ 63. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.7; Там само. Арк. 8; Там само, Арк. 75.

№ 64. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 7а.

№ 65. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк 8а.

№ 66. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 12.

№ 67. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 14; Там само. Арк.81; Там само, Арк.83.

№ 68. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.15; Там само, Арк. 66.

№ 69. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.16; Там само, Арк.29; Там само, Арк. 55.*

№ 70. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.17; Там само, Арк. 64; Там само, Арк. 80.*

№ 71. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.18;*

№ 72. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.19; Там само, Арк. 51, Там само, Арк. 68.*

№ 73. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.24; Там само, Арк.42.*

№ 74. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.26.*

№ 75. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25; Там само, Арк.28; Там само, Арк.54.*

№ 76. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.35; Там само, Арк. 76.*

№ 77. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.36.*

№ 78. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 44.*

№ 79. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.48.*

№ 80. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.50; Там само, Арк. 57; Там само, Арк. 71.*

№ 81. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 56.*

№ 82. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 58.*

№ 83. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)// *ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 62.*

№ 84. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.72.

№ 85. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк. 78.

№ 86. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. (Вид з боку міста на уцілілу частину дамби № 1.)// ДА м. Києва, Ф.Р-1446, Оп.1, Спр. 25, Арк.84

№ 87. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.: шлях пульпи повз Кирилівську церкву (аматорське фото 1961 р.)//
Опубліковано: <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>;
http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant_vision/4/22197724jJS.jpg;
<http://istpravda.com.ua/images/doc/e/7/e73b681-pulpa.jpg>.

№ 88. Світлина з місця аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. Дитячий садок та приватні будинки після аварії//
Опубліковано: <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>;
http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant_vision/6/221988561Bq.jpg;
<http://news.tochka.net/ua/112076-kurenevskaya-tragediya-tekhnogennaya-katastrofa-i-kyev/>;
<http://tsn.ua/ukrayina/50-rokiv-kurenivskoyi-tragediyi-katastrofa-pid-grifom-tayemno.html>; <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>;
Фото ID: 32676// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 89. Зона затоплення пульпою Куренівки. На передньому плані – територія стадіону «Спартак», далі – будинки по вулиці Фрунзе і територія депо імені Красіна 1961 р.//

Опубліковано: <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>;
http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant_vision/1/22198851LIC.jpg

№ 90. Відновлювальні роботи на місці аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //
Опубліковано: <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>;
http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant_vision/8/22198838pwl.jpg

№ 91. Відновлювальні роботи на місці аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //
Опубліковано: <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>

№ 92. Куренівка: вдалині видно початок зсуву дамби (аматорське фото)//
Опубліковано: http://i336.photobucket.com/albums/n330/giant_vision/kyreneffka.gpg.

№ 93. Куренівка: початок зсуву (аматорське фото)//

Опубліковано: http://i336.photobucket.com/albums/n330/giant_vision/kyreneffka1-1.jpg.

№ 94. В зоні затоплення пульпою //

Опубліковано: http://b3.su.imgsrc.ru/g/giant_vision/9/22198859QMa.jpg;

Фото ID: 32668// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898>.

№ 95. Вулиця Фрунзе (праворуч стадіон Спартак) в день аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //

Опубліковано: <http://www.archdesignfoto.com/kurenevskaya-tragediya-1961-goda-v-kieve-podrobnoe-izlozhenie-foto.html>.

№ 96. Затоплені будинки по вулиці Фрунзе після аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>

№ 97. Все, що залишилося від забудови приватного сектору на Куренівці після розчистки затопленої території //

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>.

№ 98. В рятувальних роботах на місці аварії в Бабиному Яру беруть участь військовослужбовці Київського гарнізону//

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>.

№ 99. Чоловік виносить до армійського броньовика якісь пожитки з будинку, зруйнованого після аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>.

№ 100. Машина швидкої допомоги в зоні аварії, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>

№ 101. Побудовані військовими тимчасові дерев'яні містки, які уможливили рух залитою глиною і болотом територією//

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>.

№ 102. Продовжується відселення постраждалих в результаті аварії в Бабиному Яру в Києві//

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>.

№ 103. Загальний вигляд стадіону «Спартак» після аварії в Бабиному Яру в Києві //

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>.

№ 104. На вулиці Фрунзе відновлено рух громадського транспорту//

Опубліковано: <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140/>.

№ 105. Репродукція фотографії з музею Подільського трамвайного депо (колишнього депо ім. Красіна), на якій зображені робочі на території депо під час ліквідації наслідків катастрофи, що сталася в Києві на Куренівці, 1961 р. 13 березня

1961 р. в результаті прориву захисної греблі, спорудженої для виробництва замиву Бабиного Яру, водою і розмитим ґрунтом була затоплена частина території, прилеглої до вулиці ім. Фрунзе в районі трамвайного парку ім. Красіна.//

Опубліковано: Фото ID: 266641 15.03.1961 <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

№ 106. Фотокартка, вилучена в одного із мешканців Києва співробітниками КДБ, на якій показана вулиця, вкрита брудом, після катастрофи, що трапилася в Києві на Куренівці, у понеділок, 13 березня 1961 р.//

Опубліковано: Фото ID: №111862. <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

№ 107. Фотокартка, вилучена в одного із мешканців Києва співробітниками КДБ, на якій показана дорога біля дому, вкрита брудом, після катастрофи, що трапилася в Києві на Куренівці, у понеділок, 13 березня 1961 р //

Опубліковано: Фото ID: 111861 <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

№ 108. Любительська фотографія на якій показана вулиця, накрита брудом, після катастрофи, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //

Опубліковано: Фото ID: 32678 // <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

№ 109. Любительська фотографія на якій показана вулиця, накрита брудом, після катастрофи, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р. //

Опубліковано: Фото ID: 32672 // <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

№ 110. Любительська фотографія на якій показана вулиця, накрита брудом, після катастрофи, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.//

Опубліковано: Фото ID: 32674 // <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

№ 111. Любительська фотографія на якій робітники розчищають вулиці, накриті брудом, після катастрофи, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.//

Опубліковано: Фото ID: 32670 // <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

№ 112. Любительська фотографія на якій робітники розчищають вулиці, накриті брудом, після катастрофи, що трапилася в Києві на Куренівці, в понеділок, 13 березня 1961 р.//

Опубліковано: Фото ID: 32667// <http://photo.unian.net/ukr/themes/6898> (у збірнику фото не публікується).

ПЕРЕЛІК ГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

1. Ситуаційний план гідрозаливу Бабиного Яру. // Додаток № 7. Руйнування дамб №№ 1, 2 і 3 гідрозаливу відрозу № 3 Бабиного Яру (графічний матеріал)// ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр.15, Арк. 1.

2. Поперечні і продольні розрізи наливної дамби у відрозі № 3 (за матеріалами технічного проекту) // Додаток № 7. Руйнування дамб №№ 1, 2 і 3 гідрозаливу відрозу № 3 Бабиного Яру (графічний матеріал).// ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр.15, Арк. 2.

3. Розрахункова схема визначення коефіцієнту стійкості укосу (за матеріалами технічного проекту) // Додаток № 7. Руйнування дамб №№ 1, 2 і 3 гідрозаливу відрозу № 3 Бабиного Яру (графічний матеріал). // ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр.15, Арк. 3; Набір фотографій альбому графічних матеріалів руйнування дамб №№ 1, 2, 3// ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр. 23, Арк. 3.

4. План гідрозаливу відрозу № 3 з нанесеним контуром руйнування дамб № 1, № 2, № 3 // Додаток № 7. Руйнування дамб №№ 1, 2 і 3 гідрозаливу відрозу № 3 Бабиного Яру (графічний матеріал). // ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр.15, Арк. 4; Набір фотографій альбому графічних матеріалів руйнування дамб №№ 1, 2, 3// ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр. 23, Арк.4.

5. Продольний профіль поверхні гідрозаливу по ділянках №№ 1, 2 і 3 з нанесеною лінією поверхні гідровідвалу по вісі руйнування // Додаток № 7. Руйнування дамб №№ 1, 2 і 3 гідрозаливу відрозу № 3 Бабиного Яру (графічний матеріал). // ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр.15, Арк. 5; Набір фотографій альбому графічних матеріалів руйнування дамб №№ 1, 2, 3// ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр. 23, Арк. 5.

6. Поперечні профілі поверхні гідрозаливу на ділянках №№ 1, 2 і 3 з нанесеною зоною руйнування. // Додаток № 7. Руйнування дамб №№ 1, 2 і 3 гідрозаливу відрозу № 3 Бабиного Яру (графічний матеріал). // ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр.15, Арк. 6; Набір фотографій альбому графічних матеріалів руйнування дамб №№ 1, 2, 3// ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр. 23, Арк.6.

7. План Подільського району м.Київ в районі гирла Бабиного Яру з нанесеним контуром виносу ґрунту// Додаток № 7. Руйнування дамб №№ 1, 2 і 3 гідрозаливу відрозу № 3 Бабиного Яру (графічний матеріал). // ДА м. Києва, Ф. Р-1446, Оп.1, Спр.15, Арк. 7; Набір фотографій альбому графічних матеріалів руйнування дамб №№ 1, 2, 3// ДА м. Києва, Ф. 1446, Оп.1, Спр. 23, Арк. 7.

8. Карта-схема зони затоплення і руйнувань. // ГДА СБ України, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 10 (1964 р.), Арк. 34. Пакет.

9. Карта траседії//<http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/13/31140>

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Перелік скорочень містить україномовні і російськомовні скорочення та аббревіатури, що передані різним шрифтом. Наприклад: варіант українською мовою – АБіА – Академія будівництва і архітектури, варіант російською мовою – *АСиА* – *Академия строительства и архитектуры*. Усі скорочення розміщені в алфавітному порядку.

Загальноприйняті в офіційній документації скорочення установ і організацій, їх варіанти згадуваних у документах і матеріалах винесено в окремий покажчик – Список установ і організацій.

АБіА – Академія будівництва і архітектури

абс. – абсолютний

АН УРСР – Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки

АСиА – *Академия строительства и архитектуры*

БМУ – будівельно-монтажне управління

БУ – будівельне управління

буд. – будинок

виконком – виконавчий комітет

г. – год

г. – город

га – гектар

ГДА СБУ – Галузовий державний архів Служби безпеки України

ГЕС – гідроелектростанція

гл. – главный

гор. – город

Госплан – Государственная плановая комиссия

Госстрой – Государственный комитет Совета министров по делам строительства

ГОСТ – государственный стандарт

ГЭС – гидроэлектростанция

д – диаметр

ДАК – Державний архів м. Києва

Держбуд – Державний комітет Ради Міністрів в справах будівництва

Держплан – Державна планова комісія Ради Міністрів

ЖД – железнодорожная

з/у к/з – заводоуправление кирпичных заводов
зав. – заведующий
заводоупр. к.з. – заводоуправление кирпичных заводов
зам. – заместитель
и. о. гл. инженера – исполняющий обязанности главного инженера
им. – имени
ім. – імені
ІТП – інженерно-технічні працівники
кбм – кубічних метрів
кв. – квартира
КДБ – Комітет державної безпеки
км, клм – кілометри
км² – километры квадратные
КОВК СГМ – Киевское отделение Всесоюзной Конторы
"Стройгидромеханизация"
коэф. – коэффициент
коп. – копійок
крб. – карбованці
куб. м. – кубические метры
л/сек – литров в секунду
м – метры
м. – минута
м. – місто
м. – метр
м/сек – метров в секунду
м² – метри квадратні
м³ – метри кубічні
МАЗ – Минский автомобильный завод
МВД – Министерство внутренних дел
МВС – Міністерство внутрішніх справ
мин. – минута
міськрада – міська рада
млн – миллион
мм – миллиметры
мм – міліметри

МПСМ – Министерство промышленности строительных материалов Украинской советской социалистической республики

м-ца – місяця

м-це – місяце

намывн. – намывної

нач. – начальник

нач-ка – начальника

НДІОМБВ – Науково-дослідний інститут організації і механізації будівельного виробництва

НИИОМСП – Научно-исследовательский институт организации и механизации строительного производства

ООН – Организация Объединенных Наций

ООН – Організація Об'єднаних Націй

оп. – опис

оперуп. – оперуповноважений

отд. – отдел

отд-е – отделение

п. – пункт

п.м. – погонний метр

п/м – погонний метр

п/п – прорабський пункт

п/я – поштовий ящик

р. – река

р. – рік

р. – річка

РАТАУ – радіотелеграфне агентство України

реалбаза – реалізаційна база

рис. – рисунок

РМ – Рада міністрів

РСФСР – Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика

руб. – рублей

с просл. – с прослойкой

с участ. – с участием

с.г. – сего года

СГМ – «Стройгидромеханизация»

сек. – секунда

см – сантиметри

см – сантиметры

СМ – Совет министров

СМУ – строительное монтажное управление

спр. – справа

ср. – средней

сред. – средней

средн. – средней

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

Ст. – старший

ст. – старший

стр. – страница

СУ – специализированное управление

т – тонна

т – тонна

т. – товарищ

т.е. – то есть

т.к. – так как

т.р. – тысяч рублей

тис. крб. – тысяч карбованців

тов. – товарищ

ТП – трансформаторная подстанция

Укргипинтиз – Украинский главный институт инженерно-технических изысканий

УкрДІНТР – Український державний інститут інженерно-технічних розвідувань

УМВД – Управление Министерства внутренних дел

уп. – управление

упр. – управление

упр. – управління

управл. – управління

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УССР – Украинская Советская Социалистическая Республика

уч-ка – участка

ф. – фонд

ц.р. – цього року

ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України

ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань України

ЦДКБ – Центральне дослідно-конструкторське бюро

ЦК – Центральний комітет

ЦК КПУ – Центральний комітет Комуністичної партії України

ч. – час

час. – часов

чел. – человек

чп – чрезвычайное происшествие

шт. – штук

ЭГДА, прибор – прибор электрогидродинамических аналогий

АННОТАЦИЯ

Куруневская трагедия 13 марта 1961 г. в Киеве: причины, обстоятельства, последствия. Документы и материалы / Редкол. В.А.Смолий (ответ. ред.), Г.В.Боряк, В.М.Даниленко (руков. коллект. состав.) и др. – К.: Институт истории Украины НАН Украины, 2012. – 548 с.

Сборник документов и материалов посвящен трагическому событию 13 марта 1961 года в Киеве, известных как «Куруневская трагедия». В этот день в Киеве произошла авария техногенного характера, причинившая значительные материальные убытки и унесшая человеческие жизни.

Испокон веков в Подольском районе столицы Украины образовался яр глубиной от 10 до 50 м., получивший народное прозвание «бабий». В начале 1950-х гг. киевские городские власти согласились сравнять этот яр, находящийся почти в центре города, отходами Петровских кирпичных заводов. При этом преступно была проигнорирована память о почти ста тысячах людей – жертвах нацистской оккупации, преимущественно лицах еврейской национальности, захороненных в Бабьем яру.

В результате нарушения технологии проведения намыва отрогов яра и недостаточного внимания к отводу осветленных вод с намывных участков, халатности исполнителей гидроскрышных работ, безответственности исполнительного комитета Киевского городского совета депутатов трудящихся намывная жидкая песочно-земляная масса пребывала в состоянии предельного равновесия. В результате внезапного схождения почти 650 тыс. м³ намывной массы утром 13 марта 1961 г. была затоплена площадь более 30 га – жилой массив Куруневка, трамвайное депо им. Красина, производственные помещения и др., расположенные ниже Бабьего яра. По официальным данным убытки составили 3,7 млн. рублей. Жертвами аварии стали 198 человек, 250 человек получили травмы. К уголовной ответственности привлечено 6 человек. Предпринятые властью мероприятия позволили построить новую дамбу и обезопасить жилой массив, лежащий под яром.

Сборник документов и материалов раскрывает события в день разрушения гидроотвалов Бабьего яра, масштаб трагедии, реакцию населения на аварию, мероприятия органов исполнительной власти по ликвидации последствий и строительству новых укреплений. Печатаются уникальные фотодокументы аварийного участка и разрушений Подольского района г. Киев. Большинство документов и материалов вводятся в научный оборот впервые.

ANNOTATION

The 1961 Kurenivka Disaster in Kyiv: Causes, Circumstances, Consequences. Documents and materials / Editorial Board: V. A. Smolii (Editor-in-Chief), H. V. Boriak, V. M. Danylenko (Writer-in-Chief) *et al.* – K.: NASU Institute of History of Ukraine, 2012. – 548 p.

The collection deals with the Kurenivka mudslide tragedy that took place on March 13, 1961 in Kyiv.

The large-scale mudslide started when the dam securing the loam pulp dump of a brick factory near Babi Yar (a ravine on Podil district of Kyiv and a site of a series of massacres carried out by the Nazis during their occupation) after rain, releasing large volumes of pulp down the steep hill. The slide immediately hit the lower-located Kurenivka neighbourhood, including residential area, the Krasin Tram Depot, several industrial buildings and a cemetery, as well as automobiles and trams on its way. The estimated number of casualties varies from 1,500 to 2,000, but only 198 people were officially recognized as such.

Recovery operations continued for days, but no official notification of the tragedy had been published by the Soviet authorities. No public remembrance activities were allowed. As a result of the subsequent investigation, 6 construction engineers and managers responsible for dam's design and maintenance were accused of criminal negligence and convicted. The collection sheds light on the tragic events in the Babi Yar, the scale of the tragedy, reaction of the population to the disaster, measures taken by the authorities with regard to liquidation of the consequences and construction of a new dam. The publication is supported with the unique photos. Most of the documents are introduced for scientific use for the first time.

Наукове видання

**КУРЕНІВСЬКА ТРАГЕДІЯ
ІЗ БЕРЕЗНЯ 1961 Р. У КИЄВІ:
ПРИЧИНУ, ОБСТАВИНУ, НАСЛІДКИ
ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ**

Верстка та оригінал-макет *Л. Г. Мигаля*

Підписано до друку 28.02.2013 р. Формат 70х100 1/16
Ум. друк. арк. 43,00. Обл. вид. арк. 41,00.
Наклад 300. Зам. 37. 2012 р.

Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України
Київ-1, Грушевського, 4.